

ŠKOLSTVO

U

HRVATSKOJ I SLAVONIJI

OD NJEGOVA POČETKA DO KONCA GOD. 1.895.

UZ PRIJEGLED HUMANITARNIH I KULTURNIH ZAVODA.

SASTAVLJENO PO

SLUŽBENIM PODACIMA

PRIGODOM MILENIJSKE IZLOŽBE U BUDIMPEŠTI GODINE 1896.

ZAGREB 1.896.

TROŠKOM I NAKLADOM KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEM. VLADE.

Gdje je što.

Strana

Drugo poglavlje.

Statističke bilješke.

Treće poglavlje.

Drugi odsjek.

Srednje stručne škole.

Prvo poglavlje

Drugo poglavlje

Treće poglavlje

Učiteljske škole

Strana

Strana

PRVI DIO.

PUČKE I ŠEGRTSKE ŠKOLE.

Prvi odsjek.

Istorijske bilješke.

U Hrvatskoj je i Slavoniji stanje školstva prije 16. stoljeća tamom obavito. Ipak se može ustvrditi, da su i ovdje, kao i drugdje, prije toga stoljeća samostani gajili ne samo znanost, nego i najnužniju elementarnu obuku. Oluje, što no su prohujile nad tim kraljevinama, i ratni metež, što no je vladao u njima, nimalo nije prijao, da se na kulturnom polju stvori što općenito. Uza sve to bilo je i u starije doba nekoliko škola ne samo za samostanske pitomce, nego i uopće za mlađi naraštaj. Čini se, da je i u Zagrebu postojala takva škola za elementarnu obuku već onda, kad je ovdje sv. Ladislav osnovao biskupiju. U Čazmi je postojala od g. 1.232. škola, koju je osnovao biskup Stjepan I. za obrazovanje mladih svećenika. U 14. su stoljeću imali u Hrvatskoj i Dominikanci nekoliko škola, među ostalima i jednu u Zagrebu, gdje su poučavali mladež u kršćanskom nauku i u pjevanju psalama. Kad su Dominikanci g. 1.527. ostavili Zagreb, utemeljeno bje god. 1.564. radi oskudice na svećenstvu svećeničko sjemenište. Od tih škola nije bila ni jedna javna. Za obuku izvan samostana uzimali se privatni učitelji, koji su učili djecu imućnijih čitati, pisati i računati, a gdjekad i pravila latinske gramatike. Ali ti su učitelji bili ponajviše redovnici ili svjetovni svećenici.

*

Jedna od najstarijih škola u Hrvatskoj, za koju se zna, osnovana je god. 1.480. u Varaždinskim Toplicama. U toj je školi poučavao učitelj, kojega je uzdržavao ondješnji župnik. Dalje susrećemo god. 1.525. pučku školu u Laslovu, u virovitičkoj županiji. U svemu dakle nije bilo mnogo zavoda za elementarnu obuku. Tomu su krive bez sumnje i novčane prilike, jer se našlo malo ljudi, koji su htjeli plaćati učitelja, dok su velikaši za pučko obrazovanje slabo marili, dapače mu se kad i kad i opirali.

Tomu se zlu nije moglo odmah doskočiti ni onda, kad je prvi hrvatski kralj iz kuće hapsburške Ferdinand I. dozvolio, da se dohoci ukinutih samostana upotrebe za uzdržavanje javnih škola i za obrazovanje učitelja. U toliko se ipak pokazao na polju pučkoga školstva napredak, što se i velikaši, koji su dosad od njega zazirali, počeli za nj zauzimati, te najviše pripomogoše baš oni, da je god. 1.548. na zaključak sabora car podijelio onu dozvolu.

Koliko je ta dozvola javnoj obuci u Hrvatskoj i Slavoniji koristila i koji se rezultati postigoše, o tome ne znamo ništa izvjesno. Poznato je samo, da su god. 1.582. otvorili Pavlini u Lepoglavi školu za svjetovnjake, pošto su vidjeli, da je takva neophodno nužna. Ta je škola bila prvi javni zavod u sjevernoj Hrvatskoj. I u toj su školi poučavali isključivo samo redovnici. U ostalim su pučkim školama, što ih je bilo tada a i u poznije vrijeme, poučavali ponajviše svećenici onih sela, gdje su bile škole. Mnogi su dušobrižnici to radili dobrovoljno, te su poučavali marljivije i darovitije dječake u čitanju, pisanju i računanju, i tako ih pripravljali za više nauke. Domalo se uvidjelo, od kolike je koristi, što se svećenici bave učiteljevanjem, — drugih je učitelja bilo malo, — i koliko bi prudilo, da se sami svećenici pobrinu za valjane učitelje, gdje oni sami ne bi mogli tim dužnostima udovoljavati. Zato zaključi sinod, koji se obdržavaše god. 1.669. za biskupa Martina Boškovića u Zagrebu, da se imadu svećenici brinuti za namještenje pučkih učitelja. Ne pitajmo, da li su ti pedagozi bili dorasli svojoj zadaći, — ta bijaše među njima zvonara, orguljaša i obrtnika. A takve su učitelje namještali u selima, gdje župnik sam ili nije mogao ili nije htio da obavlja učiteljsku službu. Premda mnogi od tih učitelja nijesu ni sami znali valjano čitati ni pisati, viđa se ipak neki napredak u toliko, što se uopće poučavalo.

U 17. stoljeću susrećemo škole u Križevcima i u Molvama god. 1.674., a u Retfali kod Osijeka god. 1.690.

U 18. se stoljeću znatno' umnožio broj škola, premda su iznajprije bile samo privatni zavodi, a tek docnije javni. U Osijeku i u Petrovaradinu su osnovane elementarne škole u isusovačkom samostanu, no dvorsko vojno vijeće zabrani već god. 1.723. osnivanje škola kao novotariju. Od te je zabrane međutim odustalo god. 1.729., kad je osječkim Isusovcima povjerilo obuku, a time i školi podijelilo pravo javnosti.

Osim ove isusovačke škole u Osijeku, postojala je god. 1.752. još jedna u virovitičkoj županiji, i to u Đakovu.

Kakvo je bilo u to doba materijalno stanje učiteljstva, možemo prosuditi po nekim podacima, što su nam ostali od tih starijih škola. Ovdje bi ondje zapao učitelja komad zemljišta, kad se ono i crkvama i župama darivalo. To je bilo osobito u prvoj periodi razvoja vojne krajine. Tu je dakle učitelj mogao živjeti od prihoda, što mu ga je davalo zemljište. U mnogo slučajeva nije on uopće ni imao nikakve plate, a ni tačno određene materijalne odštete. Stan je uvijek dobivao ili u kojoj seljačkoj kući ili u zgradi, koja je bila za školu određena. A budući da obično nije imao stalne plate, kako smo već spomenuli, morao se toga radi s općinom nagoditi. Neki su učitelji dobivali stanovitu zalihu živeža bilo od općine, bilo od pojedinih obitelji, tako isto i drva i drugo u naravi. A dogadjalo se, da je učitelj dobivao hranu svaki dan u drugoj kući, dok nije tako obredao cijelo selo.

Posve je naravno, da baš nije bio ugodan takav položaj učitelja, pa se zato i nije našlo za taj stalež dovoljno ljudi. Tomu se staležu posvećivali često ljudi, koji nijesu bili po zvanju učitelji, nit su imali dovoljnog obrazovanja, ali samo da prožive, trebali su neku zaslužbu, pa su zato i vrlo često učiteljevali samo neko vrijeme. Tada su morali i takve namjestiti, kad nije bilo boljih. A kakva je bila sposobnost u ovih učitelja, takav je bio i napredak u obuci.

Bilo je dašto i takvih škola, gdje se plaćala učitelju za ono doba prilična svota od 12 do 15 for. mjesečno. Za takve škole možemo reći, da se uvijek našlo po svoj prilici i boljih učitelja.

Od god. 1.802. (a škola je postojala od god. 1.764.) sačuvala nam se jedna takva pogodba, uglavljena izmed učitelja i

školske općine, iz koje razabiremo, što je imala općina davati učitelju te privatne škole u ime njegove plate.

U toj je pogodbi, koja u rukopisu nosi natpis: „Platežno pismo“, poimence navedeno:

1. U gotovu 18 for. (šajna, bečke vrednote.)
2. Za slaninu 3 for. (šajna).
3. Iscvrljenog loja 3 oke (oka, stara mjera = $1^1/_2$ l.).
4. Soli 15 oka.
5. Od para (muža i žene? ili djece?) 1 mjericu pšenice. (Mjereno župnikovom mjericom.)
6. $^1/_4$ mjerice krunjena kukuruza od svakog para.
7. Sijena 25 petrence (naviljaka.)
8. Dvije njive na uživanje; obrađuje ih crkvena općina, sjeme daje učitelj.
9. Za pokop onoga, koji plaća lukno*: 1 funtu mesa, 1 holbu vina; a od onoga, koji ne plaća lukna osim toga još i petak.**
10. Obrađivanje laništa; sjeme učiteljevo.
11. Mljenje potrebnoga brašna.
12. Kola (podvoz) na svaki osječki godišnji sajam.
13. Svakoga glavnog blagdana od crkvene općine 1 kokoš ili 8 groša.
14. Od svakog učenika $^1/_4$ mjerice krunjena kukuruza, 8 groša i 1 pile.
15. 10 hvati drva.
16. Obrađivanje kućnog vrta.

Velikih je zasluga za elementarne škole stekao sebi red Piarista. Oni su osnovali god. 1.755. jednu školu u Belovaru, a god. 1.764. jednu u Karlovcu. Učevni su zavodi Piarista bili dvojaki: viši i niži. Ovi potonji, koji su bili nešta slično kao i naše normalne pučke škole, imali su po tri razreda. U njima se poučavalo u či-

---

* Lukno je stara institucija. Kao što su morali podanici za uživanje zemljišta davati svojoj vlasteli neki danak u naravi, morali su tako isto i crkvi davati u naravi. Crkvene se daće plaćaju i dan danas, samo se mogu od god. 802. u novcu isplatiti.

** Sedam novčića.

tanju, pisanju, računanju, vjeronauku i u počelima latinske gramatike. Pomagala su za poučavanje bila vrlo jednostavna. Različni redovi, koji su upravljali školama, držali se pravila, što im ih red propisivao. Promjene u naučnoj osnovi i svrsi poučavanja nije bilo, a otud i onaj nedostatak pedagoške literature. Osobito se premalo brinuli za elementarne knjige. Dopala im kakvagod mu drago knjiga u ruke, služili se njome kod poučavanja u čitanju. Iz takve je knjige naučilo dijete slova i slogove izgovarati. Pored toga nehaja, bilo je ipak za elementarnu obuku nekoliko valjanih knjiga, štampanih latinskim, ćirilovskim ili glagolskim slovima.

U Rimu je izišla god. 1.583. prviput ćirilovicom: „Kratka azbukvica"; drugiput je bila štampana god. 1.697. u Tirnovi, takođe ćirilovicom, a poslije opet ovdje dvaput latinicom, i to god. 1.734. i god. 1.697.

U to doba padaju i druge knjige za elementarnu obuku, što se izdavale poimence za Hrvatsku. „Nauk malahne dičice" od Božina, štampano u Mlecima kod Occhi-a god. 1.704. „Mali dece navuk" god. 1.713., ne zna se, gdje je štampan. „Kratka Abekavica i kršćanski nauk" god. 1.697., ne zna se gdje je štampana. „Uputjenje u način pisanja poslanicah za potrebu narodnih učionicah" u Budimu god. 1.730. i mnoge druge.

U Rimu izide god. 1.739. ćirilovicom i glagolicom „Bukvar slovenski pismeni prepodobnago Kirilla Slavjanom episkopa", kao i god. 1.629.—1.630. „Azbukvidnik slavenski" i god. 1.739. „Bukvar slavenskih pismenih", oba glagolicom takođe u Rimu. Vrlo je stara elementarna knjiga od god. 1.528. u Mlecima glagolicom štampani „Bukvar".

Iz tih su knjiga učila djeca azbučnim redom slova, zatim izgovaranje slogova i najposlije riječi. Kad se djeca dobro uvježbala u čitanju, prešlo se na pisanje, pa se prepisivalo iz knjiga posve mehanički, ili se pisao diktando, ali rijetko kad. A onda se uz to još pazilo i malo na rukopis, malo računalo, malo vjerouke, pa sve iz tih knjiga, i time bila gotova dječja elementarna obuka. Ona djeca, koja su prelazila u latinske škole, učila su i nešto latinski, da se malo upute u taj jezik.

Kad se za vladanja blagopokojne velike carice i kraljice Marije Terezije, koja se kao brižna majka svojih naroda zauzimala za blagostanje svojih zemalja, u austrijskim zemljama mnogo

novo i blagoslovno na polju pučke nastave osnovalo, stade i u nas u Hrvatskoj i Slavoniji pupati elementarna obuka.

Duhovita je vladarica vrlo dobro znala, da država može samo onda procvasti, ako narodna prosvjeta malo dublje pruži svoje trake i ako se dalje širi. Zato je ona žrtvovala svu svoju pažnju pučkoj školi. Iz dojakošnjega smo već razabrali, da je pučka škola ne samo u Hrvatskoj i Slavoniji, nego uopće i u austrijskim zemljama bila na vrlo niskom stepenu. Ona je iz županijskih izvještaja od god. 1.768. uvidjela, da u objema našim kraljevinama ima ne samo vrlo malo pučkih škola, nego da se one i polaze slabo.

Drugojačije dašto i nije moglo biti u ono vrijeme, kad su mnogi duhovni i svjetovni velikaši u svojim predsudama smatrali pučku naobrazbu ne samo suvišnom, nego dapače i škodljivom. Pa kad je brižna vladarica opomenula biskupe i veleposjednike, da treba osnivati elementarne škole, to se na pobudu biskupa istina nešta započelo oko osnivanja i uzdržavanja srednjih škola, ali za osnivanje pučkih škola nije se ništa učinilo ili vrlo malo. Na bolje su krenule prilike tek onda, kad je Njezino Veličanstvo od imutka ukinutoga isusovačkog reda osnovalo školske zaklade, te se posavjetovalo s nekim muževima, kao s biskupom Firmianom, ministrom grofom Pergenom i drugima, a osobito onda, kad je god. 1.774. povjerilo vođenje pučke nastave Ivanu Felbigeru, iskusnomu strukovnjaku, koji se može smatrati reformatorom katoličkog školstva.

Felbiger je sastavio: „Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivial-Schulen in sämmtlichen k. k. Erbländern.“ Prema nacrtu, koji se nalazio u toj knjizi, imala se u svakom manjem gradu, trgovištu ili župi ustrojiti škola, gdje bi se poučavalo u čitanju, pisanju, računanju i vjerouci, a uz to i u vladanju i poljodjelstvu.

U gradovima se imale po tom školskom redu osnovati glavne škole, u kojima bi se poučavalo u spomenutim trivijalnim predmetima, te u risanju, mjerstvu, pismenim sastavcima, u kućnom gospodarstvu i poljodjelstvu, pa u početima latinskog jezika. Uz to se imale ustrojiti u glavnim gradovima normalne škole za poučavanje u predmetima trivijalnih i glavnih škola, uz poučavanje u povjesti obrta i umjetnosti, pa u prostoručnom risanju i sa šestarom. Ujedno su imale pučke škole služiti kao zavodi za obrazovanje

učitelja. Na to ih je nužda natjerala, jer se tako mislilo doskočiti pomanjkanju izučenih učitelja.

Neposredni su nadzor nad trivijalnim školama vodili mjesni župnici i jedan svjetovni nadzornik; sve su trivijalne škole jednoga kotara potpadale opet pod jednoga kotarskoga školskog nadzornika. Glavne su i normalne škole imale svoje vlastite ravnatelje. Školstvu jedne provincije stajalo je na čelu školsko povjerenstvo od biskupskog namjesnika, dotičnoga školskog nadzornika i tajnika. Najviša je oblast cijeloga školstva u svim nasljednim zemljama bila generalno školsko ravnateljstvo u Beču.

Školski je red uz neznatne promjene vrijedio od god. 1.777. kao „Ratio educationis“ i za Hrvatsku i Slavoniju. Ove su kraljevine podijelili u školske kotare, kojima bijaše kao najviša oblast bansko vijeće, te su proglasili „Ratio educationis“ i u njima.

Usljed toga su otvorene istina nekoje trivijalne škole u trgovištima i u većim mjestima, dok su sela ostala bez njih. Da je „Ratio educationis“ bila od slaba zamašaja, krivnja je na zemaljskom plemstvu, jer je ono imalo u svojim rukama sve više oblasti, te joj se opiralo bud zato, što je bilo protiv uopće pučkog obrazovanja, bud zato, što nije „Ratio“ bila podastrta saboru, pa kao takva uopće za Hrvatsku i Slavoniju priznata, nije dakle bila ustavnim putom provedena.

U to je vrijeme na Rijeci i u Bakru utemeljena po jedna glavna, a u Zagrebu jedna normalna škola, u kojoj je ustrojen i tečaj za obrazovanje pučkih učitelja. U toj su školi poučavala uz ravnatelja dva učitelja i dvije učiteljice normalne predmete, a još tri druga učitelja predmete učiteljskog tečaja.

Ova se naredba nije tako teško provela u vojnoj krajini Hrvatske i Slavonije, kao što u provincijalu, pošto je ona izvan ustava potpadala pod vojnu jurisdikciju i upravu. A i ovdje je bilo samo svećenstvo, koje je bud s propovjedaonice, bud u privatnim školama, duševno uzgajalo narod. Najstarije su pučke škole u bivšoj vojnoj krajini bile u Srijemu i to: u Kamenici od god. 1.701., u Batajnici od god. 1.708., u Bežaniji od god. 1.715., u Molovinu, Irigu i Petrovčiću od god. 1.730. God. 1.734. bila je jedna elementarna škola u Hrtkovcima, onda god. 1.739. u Kuzminu, god. 1.742. u Subotištu, a god. 1.750. u Grku, Gabošu, Mirkovcima i Jameni.

Kad se vojna krajina preustrojavala, naišao je vojvoda Sachsen-Hildburghausen na nekoliko pučkih škola u varaždinskom generalatu, gdje se učilo čitanje i pisanje. U karlovačkom je generalatu bila jedna škola u Zalužnici, a u toj je vladika odgajao svoje đakone.

Otkad se u krajini ustalilo vojništvo, koje se samo obrazovalo, te se sustavno počelo dijeliti u krajiške pukovnije, otada je školstvo u krajini njemačko. Da se njemačko školstvo uvelo u slavonsko-srijemskoj krajini, imamo zahvaliti generalu topništva grofu Mercy d' Argentean, koji je naselio Banat. Za njim se poveo i zapovjedajući general topništva barun Beck u varaždinskoj, a general barun Scherzer u karlovačkoj krajini, te su uveli njemačko školstvo.

Naputak generala topništva grofa Mercy od 8. veljače 1.755. god. pozivlje sve gradske općine u slavonskoj krajini, da ustroje njemačke škole. Što se tiče učiteljskih sila, čini se, da je bilo isto kao i u provincijalu. Učitelja, a osobito valjanih, kao da je uopće malo bilo. Izvještaj dijecezanske vizitacije od god. 1.765. spominje nesposobnog učitelja na mitrovačkoj školi. Usljed toga je Marija Terezija odredila, da se na tu i na neke druge škole namjeste bolji učitelji.

Da li se toj odredbi udovoljilo, ili uopće udovoljiti moglo, jer se uz tadašnje okolnosti nije mogao svatko lako odlučiti, da postane učiteljem, ne zna se za stalno.

Jedan nam zapisnik školskoga povjerenstva iz one dobe kazuje, da se s učiteljima postupalo često kao sa slugama, jer su bili podčinjeni mjesnim župnicima, koji su nadzirali škole; zato im je i oduzela viša oblast pravo nadzora, te im zabrani s učiteljima kao sa slugama postupati.

Ni inače se nije škola susretala s onim poštovanjem, koje ju ide. Često se morala zadovoljiti takvim prostorijama, koje samo ponizivahu školu. Tako su na pr. Piaristima, kad su god. 1.765. preuzeli u Karlovcu ondješnju školu, dali za stan i za školu vojarnu.

Vojna je oblast međutim nastojala, da tim zloporabama u koliko je moguće predusretne i da pribavi sebi boljih učitelja.

Tako je školsko povjerenstvo god. 1.765. u varaždinskom generalatu odredilo, da se uz one škole, što postoje u Virju i Pete-

rancima, otvore još dvije nove, pa se naložilo pukovnijskim zapovjednicima, da se pobrinu za valjanę sile, koje će na tim školama poučavati.

Po izvještaju baruna Becka, vrhovnoga krajiškog nadzornika od god. 1.765. bilo je škola u Gospiću, Otočcu, Ogulinu i Slunju, koje je, kao i latinske škole Piarista u Karlovcu, polazilo 320 djece krajiških časnika i počasnika.

Blagodat poučavanja u pučkim školama nijesu uopće u to vrijeme uživali samo dječaci mlađe dobe, već i stariji mladići. Tako je bilo na primjer u školi u Otočcu 78 učenika od 5 do 20 godina, koji se poučavali u čitanju, pisanju, računanju i vjerouci. U Otočcu je bila i glazbena škola, u kojoj su učenici učili svirati i guditi.

Koliko se zna, bile su do god. 1.770. sve javne škole u krajini katoličke. Što je bilo grčko-istočnih, uzdržavalo ih je plemstvo i više svećenstvo. Prvu pobudu za otvorenje ovih škola dadoše Karlovci, metropola grčko-istočne vjeroispovijesti.

Budući da su škole u vojnoj krajini bile njemačke, a služba se božja u rimo-katoličkoj crkvi već od vajkada vršila latinski, samo u senjskoj biskupiji u svečanim zgodama slovjenski, nije bilo nikakvih neprilika kod poučavanja u zemaljskom jeziku. Drugojačije bijaše to kod početnika grč.-ist. vjeroispovjesti. Kod njih se vrši služba božja u starom slovjenskom jeziku. A zato se morali učenici već u elementarnim školama poučavati u materinskom jeziku, jer su morali kod službe božje ne samo pojati, nego su trebali razumijevati i sveto pismo i evanđelje, i to osobito oni, koji su htjeli da se posvete svećeničkom staležu. Bila je uopće želja ne samo grčko-istočnoga, već i rimo-katoličkog pučanstva krajine, da se poučaje u materinskom jeziku.

U vladinim se krugovima uopće nije ni znalo za ono nekoliko grčko-istočnih škola, pa se i glede njih nije ništa ni određivalo. Nije dakle ni čudo, da je tako bez pozitivnoga, ili ikakvoga negativnog utjecaja oblasti nastalo škola, koje se u svemu razlikovale od onih službenim putom ustrojenih škola.

Tek god. 1.770., kad je god. 1.769. sabor u Karlovcima osobito naglasio, da bi trebalo ustrojiti narodne škole, svrne ilirsko dvorsko poslanstvo, ako se već i od god. 1.752. brinulo za privilegije i druge crkvene odnošaje, svoju pažnju na odnošaje

grčko-istočnih pučkih škola, nastojeći, da se o njinom stanju informira.

General je baron Mikašinović, predsjednik školskog povjerenstva u Karlovcu, izvijestio o tim školama ovo:

U ogulinskoj je pukovniji opstojala od god. 1.744. jedna narodna škola, koju je u Plaškom utemeljio vladika Pavao Nenadović, ali koja je docnije zapuštena. Svaka je od 70 crkva u dijecezi plaćala od svojih dohodaka godimice 3 for., 6 for., do 8 for. za pokriće dijecezanskih školskih troškova. No uza sve to nije ipak nijedan učitelj dobio plate, čega radi se potužio i sam sabor u Karlovcima. Vladika Jakšić namještao je kao učitelje na toj školi bud nenamještene svećenike, bud takve ljude, koji su tek za nuždu znali čitati ili pisati ćirilovicom. Pored toga je upotrebljavao mlade ljude, koji su dolazili u Plaško, da nauče crkvene ceremonije i da primivši đakonat umaknu vojnoj službi, nekolike godine za svoje kućne i poljske poslove. God. 1.770. bilo je u toj školi, koja je bila ujedno i plaškansko sjemenište, 15 učenika, al ti nijesu bili dovoljni, da popune kontingenat mladih svećenika. U samostanu je u Gomirju bio takođe mladić, koji se zvao đakon, a obavljao je u istinu službinske poslove.

Vladika Jakšić osnovao je god. 1.753. jednu narodnu školu u svojoj kući kod Medaka u ličkoj, a god. 1.769. jednu u Novoj Crkvi, u slunjskoj pukovniji. Ove su škole polazila djeca bližih satnija. Budući da ih udaljenija djeca nijesu mogla polaziti, odredi god. 1.770. pukovnijsko zapovjedništvo, da se ustroje još dvije škole. Učiteljem u Novoj crkvi postade neki kapelan, koji je imao 30 for. plate, no jer nije bio sposoban, nastojala je pukovnija, da dobije učitelja iz slavonske vojne krajine, koji bi uz hrvatski ili srpski znao i njemački. I učitelj je škole u Zalužnici, koju smo već ostrag spomenuli, bio svećenik i to redovnik, te je imao iz crkvenih dohodaka 50 for. plate. Tu su školu utemeljile god. 1.752. okolišne općine i to zato, da se u njoj poučava iz crkvenih knjiga i u čitanju i pisanju. Za ovim se primjerom povelo zapovjedništvo otočke pukovnije, pa se pobrinulo, da se ustroje narodne škole i u Korenici i Kosinju.

Kako se iz toga izvještaja razabire, uzdržavale su općine te grčko-istočne škole. To se stanje promijenilo god. 1.775. preustrojstvom normalnih glavnih škola i uvedenjem Saganove metode, koja se protegnula i na štopske škole u krajini.

Školska su povjerenstva vijećala, na koji da se način i kojim sredstvima provede preustrojstvo. Iz zapisnika se vijeća varaždinskog povjerenstva razabire, da je određeno, da se u svakoj satniji ustroji njemačka škola, a svaki učitelj da će dobivati iz državne blagajne 180 for. plate.

Nema dvojbe, da su i druga školska povjerenstva zaključila, da se isto učini. Ustrojstvom satnijskih škola prestale su dosadanje općinske, dakle i grčko-istočne narodne škole, budući da ih je sad imala država na brizi.

Četiri su bila krajiška školska povjerenstva, i to u onim mjestima, gdje je bilo sijelo krajiških školskih ravnatelja, dakle u Karlovcu, Petrinji, Belovaru i Pančevu. Članovi su krajiškoga školskog povjerenstva bili brigadir, vojni povjerenik i krajiški školski ravnatelj. Uz krajiška je školska povjerenstva bilo još povjerenstava za svaku pukovniju, a ova su sastojala od potpukovnika, krajiškoga upravnog časnika i nadučitelja. Pukovnijsko je školsko povjerenstvo s krajiškim školskim ravnateljem nadziralo na svim školama polugodišnje ispite.

Obuku su u vjeri na glavnim, trivijalnim i pučkim školama morali bez ikakve nagrade preuzeti svećenici pojedinih mjesta.

Poslije vijećanja školskih povjerenstava, koja se bavila uvedenjem Saganove metode, odredi dvorsko vojno vijeće, da generalno zapovjedništvo razdijeli krajiškim školama 200 primjeraka metode. A ni knjiga nije uzmanjkalo. God. 1.774. imenovani nadučitelj Engelbrecht donese iz Beča u Slavoniju god. 1.795. poklon dvorskoga vojnog vijeća, poučne knjige i znanstvena djela, koja bijahu tada pojedinim pukovnijama razdijeljena.

Da se podignu škole, nastojalo se da se, namjeste i bolji učitelji. Zato pozva dvorsko vojno vijeće sve sposobnije učitelje iz svih dijelova krajine u Beč, da se ondje na trošak krajiških dohodaka obrazuju u novoj uzgojnoj metodi. I u sijelima se krajiških školskih povjerenstava obdržavali za vrijeme praznika pedagoški tečaji i učiteljski ispiti.

Naš je krajišnik za sve to ipak slabo mario, dapače je i zazirao od toga. Držalo se, da su tome bili prinosi krivi, što ih je krajišnik morao da plaća za uzdržavanje škola, a ti su prinosi bili naukovina i prinosi za platu učiteljsku. Plata istina nije bila u ono

doba velika, jer je bio živež vrlo jeftin, ali je narod ipak teretila.*) God. 1.775. dobivali su gradski pučki učitelji i stožerni učitelji u slavonskoj vojnoj krajini mjesečno 20 for., trivijalni učitelji 15 for., a nadučitelji 25 for. U varaždinskoj se i karlovačkoj krajini plaćalo mjesečno prvima 15 for., a trijalnim učiteljima 10 for.

Ne bili se kako maknuo taj tobožnji kamen smutnje, pa se krajiško pučanstvo oduševilo za školu, predloži krajiški nadzornik barun Žišković, da se krajišnici bar djelomice oproste od uzdržavanja trivijalnih učitelja. Marija Terezija pristane na to, te odredi, da se svakom trivijalnom učitelju isplati mjesečno 8 for. iz krajiških dohodaka, a ostatak, da se podjednako razdijeli među narod; no da mu ne bude ni on na teret, može ga otplatiti budu gotovu, bud u naravi. Prema tome je imao dobiti svaki trivijalni učitelj 15 for. mjesečno, ali se morao obvezati, da će mu žena poučavati djevojčice u svakom ženskom poslu. Školski se izdaci kao n. pr. za papir, pera itd. namirivali time, što se od svakoga jutra plaćalo $1^1/_2$ novč. Tome se plaćanju oprlo grčko-istočno svećenstvo. No da se troškovi uzmogu ipak namiriti, povećao se porez na vinograde.

Pored ovih novih polakšica, krajišnici nijesu ipak bili školi skloni. Usljed toga se okružnom naredbom od g. 1.778. ukinuo u vojnoj krajini svaki prinos za školu i učitelja. Krajišnici su morali samo kod gradnja škola davati kola i sami raditi. Odteretivši tako krajiško pučanstvo, učiteljstvo se plaćalo iz krajiških dohodaka, iz državne blagajne, iz vjerskih zaklada, iz crkvenih i djelomice iz općinskih blagajna.

U vojnoj je krajini bilo dakle dosta škola, al je krajišnik za njih i dalje slabo mario, ma da mu se i skinuo teret uzdržavanja s vrata. Povoda toj nebrizi nije dakle trebalo tražiti, kao što je to krajiški nadzornik barun Žišković mislio, u uzdržavanju škola, već u tom, što se poučavalo u njemačkom jeziku, koji je krajišniku bio posve tuđ. Dijete je moralo odmah u početku učiti jezik, koji je bio kroz na skroz tuđ i njegovu sluhu i izgovoru,

* U Belovaru je stojala u ono vrijeme funta mesa po kakvoći od 2 do 3 nvč. A tako je isto bio jeftin i ostali živež. Mjera je vina stojala 7 do 8 novčića.

a nije ga učilo, kao što djeca obično uče igrajući se, već službeno u suhoparnoj školskoj klupi, od stroga, često nepravedna, a katkad i nemilosrdna učitelja, koji je mislio, da valja dijete strogo kazniti, ako nije moglo odmah upamtiti teških oblika, neobičnih izraza itd. A kako se često događalo, da ni sam učitelj nije bio dovoljno obrazovan! Takav učitelj, koga su kao počasnika za učiteljski stalež odredili i protiv volje u pedagoge strpali, nije osjećao nikakve ljubavi za dijete, koje je imao uzgajati. Obuka se dakle osnivala iznajprije na sili, a zato joj se narod i opirao.

Već su god. 1.775. imale gotovo sve satnije njemačke trivijalne škole, koje se do 19. stoljeća i umnožile. U samom ih je Srijemu bilo 69 od god. 1.701. do god. 1.800., što mi znamo. No ta žurba, kojom se osnivale škole, nije bila ni samim školama od koristi, jer nijesu ni nju, a ni učitelja u narodu baš nimalo više uvažavali. Svuda se nijesu dovoljno brinuli ni za stan učitelja i djece. Tako je na pr. u Kokovju, u varaždinskoj krajini, prema izvještaju školskog povjerenstva od god. 1.775. učitelj poučavao i stanovao pod nekom sušom, gdje se vježbali vojnici. U Ivanić-Kloštru je poučavao učitelj, redovnik ondješnjeg franjevačkog samostana, u stražarnici. U Popovcima se obučavalo u nekoj praznoj trošnoj krajiškoj kući. U Garešnici je stražarnica, a u Križu crkvena kuća bila školska zgrada. Takvih je slučajeva bilo više. Tako je dašto pao ugled škole u narodu, a po gotovo, što je učitelj bio u činu jednak desetniku. Prema koncu se stoljeća nastojalo, da se posvuda grade pristojnije školske zgrade, a da se i djeca na veću marljivost potaknu, počele se i nagrade dijeliti. Istodobno je (god. 1.780.) uvedeno i nadziranje škola u pojedinim pukovnijama i u gradovima. Takvih je škola bilo u Karlovcima, Zemunu, Bukovcu, Petrovaradinu, Vinkovcima, Mitrovici, Brodu, Staroj i Novoj Gradišci, u Glini, Petrinji, Kostajnici, Belovaru, Koprivnici, Ivaniću, Gospiću, Otočcu, Senju Ogulinu i u Karlobagu.

Kako se ustrojile u pukovnijama elementarne škole, umanjio se broj srpskih narodnih škola, a nove se škole smjele ustrojiti samo u gradovima, a uzdržavati su ih morale srpske općine.

Zašto je krajišnik zazirao toliko od njemačkih škola, najposlije se saznalo, da je tome bio jedini razlog tuđi jezik. Sad se počelo nastojati, kako da se tomu doskoči, pa je i karlovački školski ravnatelj, promozgavši valjano tu okolnost, potaknuo

god. 1.779. pitanje, ne bi li bilo od potrebe, da se prije obuke u njemačkom jeziku prođe obuka u hrvatskom, jer bi se samo na tom osnovu mogao s uspjehom njemački jezik učiti, vježbati i najposlije i naučiti.

To je potaklo i školska povjerenstva, da se bave tim predmetom, no su bila uvijek različnih mnijenja. Zato je bilo god. 1.781. sazvano u Belovaru posebno povjerenstvo, da odluči o tom jezičnom pitanju. Ovo je povjerenstvo imalo da odredi i pregleda školske knjige, pa da razdijeli učiteljima u zemaljskom jeziku štampane katekizme za djecu rimo-katoličke i grčko-istočne vjeroispovijesti. Tim se pružila djeci, koja nijesu poznavala njemačkoga jezika, zgoda, da lakše nauče vjeronauk i ćudoređe.

Da se umnoži broj učitelja i škola, dijelili bi siromašnijim mladićima potpore, da se kao pripravnici za učitelje obrazuju. Tim se ujedno predusrelo i namještanju tuđinaca u zemlji. Povjerenstvo zaključi jednoglasno, da se u vjerskoj obuci uvede hrvatski i njemački jezik. Grčko-istočni je katekizam bio već prije razaslan u 10.000 primjeraka generalnim zapovjedništvima, da ga razdijele školama.

Besplatnim se dijeljenjem knjiga nastojalo potaći na bolji polazak škole. Uz to se doznačivao školama novac za pisaće potrebe, nagrade za dobar napredak i kao dar marljivim učenicima. Na taj su način u cijeloj vojnoj krajini poticali i nagrađivali marljivost. Tako se na pr. god. 1.791. razdijelilo u području ogulinskoga školskog ravnateljstva siromašnoj školskoj djeci 360 knjiga.

Prije kantonske se uprave lijepo već razvijalo pučko školstvo. God. 1.790. bilo je u brodskom kantonu 13, u petrovaradinskom 14, a u gradiškanskom 10 trivijalnih škola.

Glavne su škole imale po četiri razreda. U četvrtom se razredu praktički poučavalo mjerstvo, uz to crtice iz prirodoslovlja, graditeljstvo i risanje. U naučnu je osnovu trivijalnih škola bilo uvršteno i gospodarstvo, te se upućivali učenici, kako se sade različne vrste žita, korun, repa, grašak, konoplje i lan.

Već se prije kantonske uprave namještali i obrazovali učitelji, kojima je bilo do napretka, i koji su mogli uzgajati naprednu djecu. U to zagospodova kantonska uprava; dobro i korisno poče zamirati. Generalni je krajiški nadzornik barun Beck pomnožio trivijalne škole, dok su ih kantoni opet umanjili, a god. 1.782. prihvatilo se

načelo, da je krajišniku dovoljno, ako znade samo čitati, pisati i računati. Uopće se držalo, da je dosta, uputiti krajišnika u glavne pojmove o vjeri, o dužnostima dobra čovjeka, valjana podanika i vojnika, o radinosti i o kućnom i poljskom gospodarstvu. Što bi bilo više, smatralo se suvišnim, dapače pogibeljnim.

Premda se general Geneyne, koji je uredio kantonski sistem, zauzimao za materijalni boljak krajiških vojnika, ipak je pristao uz te nazore, pa zato i odredio, da generalna zapovjedništva umanje broj učenika. Uviđalo se istina, da samo škola upućuje narod na ono, što je dobro i korisno, ali uz ovakve nazore nije ni to pomoglo. Kad se usljed ove naredbe broj učenika znatno umanjio, osnovala se u svakoj diviziji samo po jedna trivialna škola pod imenom „divizijska škola," koju je moglo polaziti samo 120 učenika. Razlog je tomu bio sasvijem vojničke naravi. Gledalo se naime na to, koliko treba u svakom kantonskom okružju i gradu počasnika, furira i drugih takvih ljudi, pa koliko osoba za svećenički stalež. Tako je bez ikakvoga školskog obrazovanja ostalo sve, što nije bilo voljno posvetiti se počasničkom ili svećeničkom staležu, a odabranici su mogli samo da uživaju tu blagodat prema onoj sv. pisma: „Mnogo je zvanih, ali malo odabranih". U divizijske su škole odabirali samo časničke sinove, a iz imućnijih i većih krajiških zadruga samo takve dječake, koji su bili osobito krepka stasa i dobrih sposobnosti. Ostali su dječaci, kao budući poljodjeljci, ostajali kod kuće. Po tome vidimo, da je školsko obrazovanje oko god. 1.792. bilo kao neka povlastica. Međutim bilo bi još dobro, da je svaka divizija imala svoju trivijalnu školu, ali u mnogima nijesu bile još ni osnovane. Tako ne susreće god. 1.799. generalni krajiški nadzornik grof Wenzel Colloredo u Ogulinu ni jedne glavne škole, a u kantonima samo tri divizijske, dakle u četiri satnije samo po jednu trivijalnu školu. Dolaskom Colloreda u krajinu, krenule su okolnosti svakako na bolje, jer je on, osuđujući taj nazadak, odredio, da se u svakoj pukovniji osnuje najmanje 6 trivijalnih škola. Prema tome je bilo već god. 1.803. u ličkoj pukovniji 3, u otočkoj 6, u ogulinskoj 3, u slunjskoj 2, u varaždinsko-križevačko-đurđevačkoj 11, u dvjema banskim pukovnijama 5, u gradiškoj 6, u brodskoj 5, u petrovaradinskoj 6; onda u gradovima Senju, Karlobagu i Kloštru-Ivaniću, svagdje po jedna, u Karlovcima 1, u Petrovaradinu 4, u Zemunu 2; u svemu dakle 57 škola.

Uz dječačke su škole rimokatoličke vjeroispovjesti osnovane još i škole za grčkoistočne krajiške dječake. Te su škole bile trivijalne i općinske. Trivijalne su bile samo 2, a općinske 62. U hrvatskom je krajiškom području bila samo 1, u slavonskom 61, od toga u samom petrovaradinskom 52 škole.

Djevojačkih je škola u vojnom krajiškom području bilo malo. Prva, koju je osnovao generalni krajiški nadzornik barun Žišković, otvorena je god. 1.775. u Karlovcu, a druga god. 1.776. u Belovaru. Na prvoj je poučavao učitelj sa 15 for. plate i 30 for. stanarine. Njegova je žena preuzela za 4 for. mjesečno obuku u ženskom ručnom poslu. Uz ove je djevojačke škole do godine 1.800. osnovano još i drugih 5 i to: u Senju, Karlobagu, Novoj Gradišci, Gospiću, Ogulinu i Mitrovici. Ipak je broj djevojačkih škola veoma zaostajao za brojem dječačkih, jer se nije na djevojačko obrazovanje polagala tolika važnost, već se zadovoljavalo samo njihovim kućnim odgojem.

Glavne su škole u stožernim mjestima bile uređene po naučnoj osnovi za slovjensko-njemačke škole, kako ju je prihvatila skupština belovarska, te bile razdijeljene u četiri razreda, a četvrti opet u dva odjela. Vjeronauk se poučavao u njemačkom i hrvatskom, a ostali predmeti samo u njemačkom jeziku. U četvrtom se razredu učilo poljodjelstvo i marvogojstvo, pa civilno i vojno graditeljstvo uz domaću povjest. U naučnoj je osnovi bilo nadalje pjevanje, latinski jezik, matematika, fizika zemljopis i prirodopis, te risanje i kućanstvo. Cijela ta naučna osnova potječe od Felbigera. Kako po tome vidimo, bile su normalne škole neka vrsta realne gimnazije, ali je dostigle dašta nijesu. Ta je naučna osnova vrijedila djelomice u nekim školama do god. 1.807. Po bilješkama, što ih je učinio nadvojvoda Ljudevit, kad je putovao vojnom krajinom, bilo je u belovarskoj glavnoj školi predmetom obuke poljodjelstvo, zemljopis, mjerstvo i algebra, a gospodarstvo u školama Drnju, Virju, Velikom Građevcu, Sv. Ivanu, Rači, Ivaniću, Čazmi, Samarici, Vukovlju, u križevačko-đurđevačkoj pukovniji. Livadarstvo se učilo još u Trnovitici i Topolovcu. Na ostalim pučkim školama god. 1.807. nije više bilo ovih predmeta u naučnoj osnovi.

Iznajprije su poučavali stranci. Premda se poslije i domaći sinovi slali u Beč, da se obrazuju za poučavanje na glavnim i trivijalnim školama, čini se ipak, da su školska povjerenstva

razmjerno malen broj domaćih sila za to izabirala. Dvorsko ih je vojno vijeće naime višeput, pa i god. 1.789. prekorilo, što predlažu za trivijalne škole samo strane učitelje. Zato je to vijeće odredilo, da se imadu za učiteljsku službu prema potrebi obrazovati samo domaće, sposobne sile, jer je bilo teško naći besprikornih, ćudorednih i dobrih pučkih učitelja iz inozemstva. Školskim se povjerenstvima naložilo, da predlažu učiteljske pripravnike, koje je onda generalno zapovjedništvo primalo u službu s mjesečnom potporom od 4 do 5 for. Pojedine su bolje učiteljske kandidate slali docnije i u Beč, da ondje polaze tečaj.

Kao što je u dojakošnjim periodama, tako je bilo još i u šezdesetim godinama 19. stoljeća materijalno stanje općinskih učitelja žalosno. Dobivali su 6 for. do 15 for. mjesečno. Toj je nevolji bilo to krivo, što se u pukovnijama namještali kao učitelji isluženi počasnici, premda su to i naredbe branile, a i uopće sve bilo protivno tome.

Spomenuli smo već, da su djeci grčkoistočnoj kao i katoličkoj bile sve škole pristupne. No krajišnicima grčkoistočne vjeroispovijesti nije bilo valjada ni to dovoljno, jer je god. 1.770. car Josip II. dozvolio, da se iz državne blagajne svota od 3.000 for. ukamati na 10 godina. God. 1.791. predloži tadanja ilirska dvorska pisarnica, da se od kamata ove glavnice osnuju tri grčkoistočna uzgojna zavoda, pa da se smjeste u Belovar, Gospić i Vinkovce ili u Mitrovicu. Dvorsko je vojno vijeće međutim zahtijevalo, da se osnuje samo jedan oveći zavod i to u Vinkovcima ili u Mitrovici, pa da se od 100 đaka, što se u nj smjestiti imaju, uzme polovina grčkoistočnih, a polovina katoličkih.

God. 1.870. bilo je u cijeloj hrvatsko-slavonskoj krajini 510 različnih pučkih i 468 opetovnih škola.

Od školskih je sposobnjaka bilo 39.792 dječaka i 32.458 djevojaka; od ovih je polazilo školu 15.956 dječaka i 7.261 djevojka, dakle po prilici trećina dječačkih i četvrtina djevojačkih sposobnjaka.

Opetovnice je polazilo oko 4.321 dječak i 2.807 djevojaka.

Školske su zaklade iznosile u hrvatsko-slavonskoj krajini 1.870. god. 754.261 for.*

* Od toga otpada na Liku 11.365 for., na otočku pukovniju 5.710 for. na križevačku 143.915 for., đurđevačku 213.341 for., brodsku 134.206 for., gradišku 176.997 for., na prvu bansku 35.145 for., na drugu bansku 33.309 for., onda na Karlobag 121 for. i na Kostajnicu 147 for.

U općinskoj je krajiškoj školi poučavao učitelj dašta hrvatski. No posve je naravno, da se učitelji kao isluženi počasnici služili u školi i njemačkim jezikom, jer su tomu jeziku bili vični. A osobito se za vremena Josipa II. nastojalo, da sebi njemački jezik steče u školi prava.

Pošto smo time razjasnili u nekolike stanje pučkoga školstva negdašnje vojne krajine, razgledajmo malo i stanje školstva u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji.

Za Leopolda II., Franje II. i Ferdinanda V. se kud i kamo slabije marilo za pučko školstvo, koje se za Marije Terezije i Josipa II. osobito njegovalo. Kad je Dalmacija iza propasti mletačke republike pod Austriju, a poslije šenbrunškog mira sa hrvatskim krajevima, što no leže na desnoj obali Save do Jasenovca, pala pod Francusku, preustrojeno je pučko školstvo na francusku. Premoć je duhovnih oblasti i crkve nad školom prestala, a škola je pala pod upravu svjetovnih oblasti. Preustrojstvo je počelo s katekizmom. Mjesto dosadašnjega uveden bi onaj, koji se upotrebljavao u crkvi francuskog carstva: „Katekizmus u svih francuskog cesarstva cirkvah upeljan. U Karlovcu 1.812. u civil-militarskom knjig pritiskanju“.

U svim su mjestima uvedene dječačke, a u svim kotarima djevojačke škole, i to s hrvatskim nastavnim jezikom. Domalo se na visoko podigla škola u cijelom francuskom zaposjednutom zemljištu. Iza bitke kod Lipskoga pade jedan dio Hrvatske opet pod Austriju, a školstvo tegne opet starim putom. U toj mu periodi nije bilo najbolje. G. 1.835. bilo je u cijeloj civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji samo 18 pučkih škola. Službenim je jezikom bio latinski, aristokracija je govorila latinski ili njemački, a rijetko se našlo u puku pismenih ljudi. No upravo se u to doba osobito nastojalo, da se podigne i umnoži pučka škola, a materinski jezik da bude nastavni. Pošto je bilo premalo učitelja, preuze svećenstvo na se učiteljske dužnosti, dok nije god. 1.840. zagrebačka preparandija dala obrazovanih učitelja. Premda ne možemo reći, da je školska književnost od god. 1.774. do 1.848. neznatna, i premda je osim već navedenih knjiga još u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji, koliko se zna, izdana 61 školska knjiga, ipak je pučko školstvo veoma sporo napredovalo u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji. Zajednička je ugarsko-hrvatska vlada nastojala istina već od god. 1.845., da

uredi pučko školstvo prema „Systema scholarium elementarium,“ uvedavši u taj sistem ustanove, od kojih se mnoge uzdržale sve do novoga školskog zakona od god. 1.874., ali nije bilo prava uspjeha, budući da su i u višim civilnim krugovima o pučkom školstvu vrijedili isti nazori, koji i u vojnoj krajini u vrijeme kantonskog sistema za generala Geneynea. Vladali su naime nazori, da ni elementarna obuka nije narodu od koristi, već da je dosta, ako dijete nauči nešto katekizma i računstva, a što je više, da mu samo škodi. „Sjekira i motika ima da bude seljaku knjiga, a polje škola; obradi li on to valjano, posvema je udovoljio svojim dužnostima“.

God. 1.850. nastade velika promjena u austrijskom, a po tome i u hrvatsko-slavonskom školstvu. Vrenje, koje je pred tom godinom vrelo, izmoždilo je sve stare nazore, koji nijesu pristojali ovome vremenu, te pripomoglo, da su novi nazori izbili na površje. Kad je bio u svim zemljama uveden jedinstven ustav, sijela su svih upravnih grana bila premještena u Beč. Novim je ustrojstvom i apsolutizmom došao njemački jezik i opet na kormilo. Premda nijesu sve zemlje odmah objeručke prihvatile novo ustrojstvo, ne može se ipak zanijekati, da se nije upravo u to doba u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji otvorilo mnogo novih škola, te da im se nije osobita pažnja posvetila.

Mjeseca je studena god. 1.861. izdao ministar Thun naredbu, koja se ticala uređenja djelokruga hrvatsko-slavonske školske oblasti. Kod c. kr. namjesničkog vijeća bila je školska oblast, koja je, neposredno podređena banu, obavljala školske poslove, te potpadala posredno pod c. kr. ministarstvo za bogoštovlje i nastavu. Školski su savjetnici imali priopćivati znanstveno-pedagoške dužnosti kao što drugim različnim školama, tako i pučkoj, pa se zato za ove nijesu nikad ni imenovali posebni školski savjetnici.

Osim pravih školskih savjetnika, dakle osim službenih lica, imenovalo je ministarstvo vrsne strukovnjake naslovnim savjetnicima, koje je ban u važnim slučajevima pozivao u sjednice i pitao ih za mnijenje.

Kod otvorenja škole uopće se pazilo na vjeroispovijest. Da se uščuva školi vjerski značaj, u mnogočemu se popuštalo crkvenoj oblasti. Kad se sklopio konkordat, crkva je dobila još

veću premoć nad školom, jer su biskupi odsad nadzirali ne samo ćudoredni i vjerski, nego uopće cijeli odgoj u pučkim školama. Po tom novom sistemu od god. 1.856., koji se 18 god. uzdržao, potpadala je pučka škola biskupskim ordinarijatima kao biskupijskim nadzornim organima i arciđakonima kao kotarskim školskim savjetnicima. Mjesni su župnici bili neposrednim ravnateljima elementarno-uzgojnih zavoda.

Taj je sistem prestao istom onda, kad je svjetska oblast iza ukinuća konkordata preuzela cijeli uzgoj na se, prepustivši crkvi samo religiozni.

Među najzaslužnije pučke školske savjetnike možemo ubrojiti varaždinskog župnika i uvaženoga hrvatskog pjesnika dra. Stjepana Ilijaševića. Ne samo da se njegovim nastojanjem mnogo učinilo za pučku školu, nego je on i sam obogatio našu pučku školsku književnost.

Neuspjelo preustrojstvo zagrebačke učiteljske preparandije god. 1.853., koje ni izdaleka nije dostiglo onoga banskog vijeća od god. 1.849., slabo je koristilo potpunom obrazovanju pučkih učitelja, a time i pučkoj školi, jer se obrazovanost pučkih učitelja nije proširila, već naprotiv suzila, zahtijevajući od njih minimalno znanje. Po mnijenju je najviše oblasti bilo dosta, ako je učitelj znao postupati s djecom, te im sadržaj štiva u čitanci valjano rastumačiti.

Pa ni kad se god. 1.857. učiteljske preparandije na novo preustrojile i kad se uz zagrebačku još jedna u Đakovu osnovala, ni tad se nije pučka škola mnogo pomogla, jer je ostalo sve pri starom. Nešta novo, što se uvelo, bilo je to, da je škola dobila konfesionalni značaj i da je odsad spojena s glavnom školom i njenom ravnatelju podređena; no veća se obrazovanost i sposobnost za učiteljski stalež nije tražila od kandidata. Razlog je tome bio i taj, što se nastojalo, da se što više učitelja u kratko vrijeme namjesti, jer je za vrijeme apsolutizma ustrojeno mnogo pučkih škola. A da se što prije dovoljno učitelja spremi za taj stalež, odrediše im vrlo kratko vrijeme za njihovo obrazovanje. Zato i vidimo, da se i opet pučkom učiteljstvu posvetiše ljudi, koji nijesu prije ni sanjali o učiteljevanju, pa tako uhvativši sada zgodnu priliku osiguraše sebi kruh. U školama, koje su prije apsolutizma osnovane, ostali su stari, već nemoćni učitelji, koji su bili sad

prinuđeni, da na svoj trošak drže pomoćne učitelje. Budući da ni u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji, kao što ni u krajini, školske prostorije nijesu bile često povoljne, jer su bile obično u posve neprikladnim zgradama, pobrinuše se takođe i za građenje škola. U nekim bje krajevima sagrađeno vrlo mnogo lijepih i velikih školskih zgrada ponajviše nastojanjem županijskih oblasti. Napredovalo se i u tačnijem vršenju školskih dužnosti, pa su zato za nadziranje učiteljeva rada imenovani mjesni školski nadzornici, a u gradovima i trgovištima općinska školska povjerenstva.

Da se obuka unaprijedi, pobrinula se vlada za umnoženje školskih knjiga, te odredila, da se ili s njemačkog jezika prevedu, ili da ih strukovnjaci sastave. Uz to se pobrinula, da se za dalnje obrazovanje učitelja osnuju i školske knjižnice. Siromašnim se školama u tu svrhu davala potpora iz zaklade Marije Terezije. Isto su tako za obrazovanje učitelja uvedene kotarske učiteljske skupštine. Uz to se naložilo učiteljima da vode tačan popis svih školskih sposobnjaka, pa da o stanju škole tačno izvješćuju. Vidi se dakle, da se u vrijeme apsolutizma do god. 1.860. uz sve nedostatke ipak mnogo toga učinilo, što je bilo pučkoj školi od koristi.

Godinu dana, iza kako je svanulo novo ustavno doba god. 1.860., uvele se banske sjednice, a u jednoj se od tih sjednica potaknulo pitanje o novom ustrojstvu hrvatsko-slavonskog školstva i sjednica ga je otputila skorašnjem saborskom zasijedanju. Poslije otvorenja sabora zbilo se ono, česa još nije bilo: školstvo se imalo zakonom organizirati. A po toj se organizaciji dijelile pučke škole u trorazredne seoske i četverorazredne gradske s istom naučnom osnovom, ali ipak različnom razdiobom već prema tome, za koju je školu bila određena. U naučnu se osnovu imali uvrstiti ovi predmeti: Vjeronauk, čitanje, slovnica, usmeni i pismeni izraz misli, gospodarstvo za pučke škole, računstvo i počela mjerstva, pisanje, mjerstveno risanje, — zorna obuka, fizika, povjest i zemljopis, pjevanje i u djevojačkim školama ženski ručni rad. Kod obuke je rabio samo hrvatski jezik. Njemački je jezik imao posve izostati; u katoličkim se školama imala vježbati ćirilovica, a u grčko-istočnim latinica. Moć crkve ostade u snazi.

Crkva je utjecala na školu kao i prije, te je nijesu mogli odlučiti od škole ni oni zakoni stvoreni u saboru, koji su normi-

rali odnošaje nadzornih organa nad pučkim školama. Mjesni bi župnici ostali upraviteljima pučkih škola, samo bi u gradovima upravljali školom oni učitelji, koji su bili za to najsposobniji. Nadzor se nad pučkim školama imao povjeriti arciđakonima i jednomu sposobnomu članu županijske oblasti. Zemaljska bi školska oblast bila državno namjesničko vijeće sa zemaljskim školskim savjetom (zemaljskim školskim nadzornikom), a najviša školska oblast dvorska pisarnica u Beču. Štampanje nužnih školskih knjiga imala je na zemaljski trošak preuzeti zemaljska školska oblast.

Osnova, kako smo je ovdje ukratko ocrtali, nije dobila previšnje potvrde, pa tako ni druge, koje su docnije bile podastrte. Zato je kr. državno namjesničko vijeće izdalo naputak glede naučne osnove. U cijelosti je ostalo i opet pri starom, sve do zakonske organizacije i sankcije njene, rad koje se opet god. 1.872. podastirali prijedlozi, dok nije najposlije god. 1.874. hrvatsko-slavonsko školstvo preustrojeno u saboru stvorenim zakonom.

U vojnoj su krajini god. 1.871. izdane nove školske naredbe, kojima se i opet promijenilo školstvo, i to onako, kako je bilo preustrojeno god. 1.860. u Cislitaviji. Uz pučke je škole dobila vojna krajina i građanske. Školski se troškovi namirivali 10% prirezom izravnoga poreza, a manjak je podmirivala državna blagajna, koja je izplaćivala i učiteljske plate. Pučki su učitelji dobivali 300 for., građanski 400 for., a poslije 40 godišnjeg službovanja mirovinu. Pučke su škole bile podređene općinskom školskom vijeću, a najviša je školska oblast bio zemaljski školski savjetnik kod generalnoga zapovjedništva.

Godina je 1.879. donijela krajiškim školskim učiteljima propise, koji su normirali njihove pravne odnošaje, a god. 1.880. ustanove glede njihove plate. Iza ukinuća vojne krajine vrijedili su zakoni od god. 1874. i za one škole, koje su zajedno s krajinom potpale pod upravu visoke kr. zemaljske vlade.

Zakon je od god. 1.874. znatno promijenio upravu pučkih škola, pošto su škole prešle u svjetovne ruke iz duhovnih. Po tom su zakonu pučke škole javne i pristupne djeci sviju vjeroispovijesti. Škole osnivati i uzdržavati imaju općine. Različnim je crkvenim općinama dozvoljeno da dižu na svoj vlastiti trošak konfesijonalne škole, ali ih imadu prema propisima zakona

urediti. Ako ne odgovaraju zakonskim propisima, nemaju prava javnosti.

U pučkim školama ima biti učitelj one vjeroispovijesti, koje su i djeca. U školama, gdje imade više vjeroispovijesti, ima biti učitelj one vjeroispovijesti, kojoj veći dio djece pripada. Djeca moraju učiti vjeronauk svoje vjeroispovijesti. Učitelj ne može oprostiti nijedno dijete od učenja kojeg mu drago predmeta.

Na polazak škole obvezano je svako zdravo dijete, koje je navršilo 7. godinu, i to na polazak svakidanje škole 6 godina, a na polazak opetovnice 2 godine.

Škole se dijele u niže i više pučke škole (više dječačke i djevojačke). Mjesno upravljanje škole pripada mjesnim školskim odborima i mjesnim školskim nadzornicima; nad ovima su opet županijski školski odbori.

Strukovni nadzor vode županijski školski nadzornici.

Najviša je oblast u školskim poslovima vis. kr. hrvatsko-slavonska zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, gdje u pedagoško-didaktičnim i disciplinarnim stvarima izvještuje kr. zemaljski školski nadzornik.

Naučnu osnovu za vjersku obuku u pučkoj školi izrađuju crkvene oblasti, te predlažu shodne knjige, a vlada potvrđuje. U zemaljskim, županijskim i općinskim školskim odborima zastupana je i crkva, koja može vjersku obuku nadzirati, pa se kod visoke vlade i zauzeti, da se predusretne eventualnim nedostacima.

Zakon je od god. 1.874. u saboru gledom na uređenje pučke nastave i obrazovanje pučkih učitelja i gledom na njihova namještenja konačno popunjen zakonom od 31. listopada 1.888. koji je Njegovo Veličanstvo blagoizvoljelo potvrditi.

U cijelosti je pridržano uređenje od god. 1.874., tek se gdjekoje ustanove prema novijim potrebama brisale, modificirale ili novima izmijenile itd.

Prema tome se dijeli sada pučka škola u višu i nižu, s kojom su spojene i opetovnice. Prema mjesnim se potrebama mogu s pučkom školom spojiti i strukovni tečaji.

Javne škole podiže zemlja ili politička oblast na svoje troškove, a privatne i konfesionalne pojedinci ili vjerozakonske zaklade. Javne škole mogu polaziti djeca bez razlike vjeroispovijesti, a konfesionalne samo djeca određene vjeroispovijesti.

U pučkim je školama nastavni jezik hrvatski ili srpski. No u onim javnim pučkim školama, koje podižu i uzdržavaju općine po jeziku drugoga plemena, njihov je materinski jezik nastavni jezik.

U pučkim se školama ne plaća nikakva naukovina, a školske knjige propisuje kr. zemaljska vlada.

Ostale propise o broju sati, o praznicima, o školskoj zgradi, o školskom vrtu, o gombalištu, o zdencima za piće itd. sadržaje takođe zakon od god. 1.888.

Podizati i uzdržavati pučke škole imaju kao što i prije općine.

Što se tiče učiteljske plate, određuje zakon izrično, da se u staroj civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji imadu plate podmirivati iz dužnih prinosa privatnih osoba i korporacija, zatim iz dohodaka zaklada, iz prihoda od zgrada i zemljišta, a otuda se imadu podmirivati i troškovi školskih potreba. U seoskim se općinama bivše vojne krajine imadu podmirivati troškovi školskih potreba iz općinskih školskih blagajna, a plata aktivnih učitelja iz različnih poreznih nameta.

U svakoj se općini imala ustrojiti školska zaklada, a upraviteljem je školske blagajne i zaklade postavljena općinska oblast.

Školska obvezanost traje 5 godina, ne računajući opetovnice, za koju su određene dvije do tri godine.

Novi školski zakon određuje za nižu pučku školu ove predmete kao nastavne:

1. nauk vjere, a za mladež grčkoistočne vjeroispovijesti još čitanje crkveno slovjenskog pisma;
2. materinski jezik, a gdje nije hrvatski ili srpski materinski, ondje se mora kao obvezni predmet učiti;
3. računstvo i mjerstveno oblikoslovlje;
4. najvažnije iz zemljopisa, povjesti, fizike i prirodopisa na temelju čitanaka;
5. krasnopis;
6. risanje;
7. crkveno i svjetovno pjevanje;
8. gombanje;
9. praktična uputa u najvažnije gospodarstvene struke.

Za žensku djecu uz to i ženski ručni rad i uputa u kućanstvo.

U naučnoj su osnovi za više pučke škole određeni ovi predmeti kao nastavni:

A. Općeniti predmeti:

1. Nauk vjere;
2. hrvatski ili srpski jezik i nauka o sastavcima;
3. njemački, u hrvatskom Primorju talijanski jezik;
4. zemljopis i povjest s osobitim obzirom na domovinu i njezin sustav;
5. krasnopis;
6. gombanje;
7. pjevanje;

B. Strukovni predmeti:

I. Na višim pučkim školama gospodarstvenoga smjera:

8. Prirodopis, s osobitim obzirom na gospodarstvene prirodnine;
9. agrikulturna ludžba i prirodoslovlje;
10. računstvo i gospodarstveno knjigovodstvo;
11. mjerstvo i mjerstveno risanje s gospodarskim graditeljstvom i praktičnim zemljomjerstvom;
12. gospodarstvo i gospodarska tehnologija, popularno narodno gospodarstvo;
13. prostoručno risanje;
14. tumačenje najvažnijih zakona za gospodare;
15. gospodarske radnje.

II. Na višim pučkim školama obrtničkoga smjera:

8. Prirodopis, s osobitim obzirom na prirodnine, što se u obrtu upotrebljavaju;
9. prirodoslovlje s osobitim obzirom na mehaniku i mehaničku tehnologiju;
10. računstvo i obrtno knjigovodstvo;

11. mjerstvo i mjerstveno risanje s počelima opisnoga mjerstva;
12. popularno narodno gospodarstvo;
13. strukovno risanje i modelovanje;
14. tumačenje najvažnijih zakona za obrtnike;
15. radnje u školskoj radionici.

III. U višoj pučkoj školi trgovačkoga smjera:

8. Prirodopis s obzirom na nauku o robi;
9. prirodoslovlje i ludžbena tehnologija;
10. trgovačko računstvo s jednostavnim i sastavljenim knjigovodstvom;
11. prostoručno risanje;
12. tumačenje najvažnijih zakona za trgovce;
13. trgovačko nazivlje;
14. poslovničke radnje.

Uz uređenje konfesionalnih i autonomnih srpskih škola i uz zakonsko uređenje privatnih pučkih škola, taj je zakon stalno odredio i platu pučkim učiteljima.

Kao temeljna plata svim je učiteljima ustanovljeno 400 for. Osim toga im pripadaju mjesni doplaci, koji nijesu posvuda jednaki, i petgodišnji doplaci. Za stanarinu dobivaju 100 for., a ne dobivaju je, ako učitelj uživa stan u naravi.

Privremeno namješteni učitelji dobivaju 350 for. plate. Stanarinu uživaju kao i stalni pučki učitelji.

Učitelji viših pučkih škola imaju 600 for. plate i 150 for. stanarine ili stan u naravi.

Mjesni se doplaci pučkih učitelja, koji se ne računaju u mirovinu, isplaćuju pučkim učiteljima samo u gradovima i većim mjestima i to od 50 do 300 for. prema broju žitelja i cijeni živeža pojedinih mjesta.

Plata je učitelja na učiteljištima jednaka plati srednjo-školskih učitelja.

Učitelji na vježbaonicama imaju 700 for. plate i 150 for. stanarine.

Zakon određuje dalje i službene doplatke ravnatelja i upravitelja, te namjesnih učitelja.

Iza četrdesetgodišnjega besprikornog službovanja ima svaki učitelj pravo da ode u mir.

O upravi pučkih škola sadržaje zakon od god. 1.888. ove ustanove:

U svakoj općini mora biti općinski školski odbor, a članovi su toga odbora: načelnik one političke općine, župnik i u općinama različnih vjeroispovijesti dušobrižnik one vjeroispovijesti, od koje bar 10 učenika polazi školu, onda učitelj, a ako škola ima više učitelja, ravnajući učitelj, a imade li i tih više, onda najstariji; liječnik (imade li ih više u mjestu, tada po imenovanju najstariji); zatim 2 do 5 članova općine i najposlije školski patron. U gradovima Zagrebu i Osijeku školski su nadzornici stalni članovi odbora, koji se izabiru uvijek na 3 godine. Iz sredine školskoga odbora imenuje županijska oblast mjesnoga školskog nadzornika, koji ima da nadzire obuku i uzgoj djece. Dužnosti su školskoga odbora takođe ovim zakonom ustanovljene.

Kotarska oblast nadzire pučke škole svoga kotara u administrativnom pogledu, nadzire upisivanje i ispisivanje, vršenje dužnosti školskoga odbora i mjesnih školskih nadzornika itd. Županijska oblast rukovodi zaklade, vrši disciplinarnu vlast nad pučkim učiteljima, predlaže imenovanja, doplatke, premještenja i umirovljenja; izvješćuje o stanju pučkoga školstva u županiji itd. Da toj zadaći lakše zadovolji, ima ona jednoga ili više pučko-školskih nadzornika, koje imenuje kr. zemaljska vlada, i koji imadu da nadziru sve pučke škole u onoj županiji.

Grad Zagreb kao posebni nadzorni kotar imade svoga od zemaljske vlade imenovanoga školskoga nadzornika.

Zemaljska je vlada zakonom od god. 1.888. prepustila crkvenoj oblasti upravu i nadzor nad vjerskom obukom, sastav naučne osnove, te da predlaže prikladne knjige i broj sati, ali je pridržala sebi pravo privole i odobrenja tih predloga. Zato ima crkvena oblast podneske, koji o tom rade, upravljati na vladu, a ova, ako nema ništa protiv, dostavlja ih pretpostavljenim školskim oblastima, da te predloge stvorene prema zakonu provedu.

Osim toga ustanovljuje zakon i disciplinarne propise i sve, što se tiče školstva.

Što se tiče konfesionalnih i srpskih autonomnih škola, određuje zakon od god. 1.888., da mogu crkvene općine i u zemlji priznati svećenički redovi na svoj trošak dizati i uzdržavati konfesionalne pučke škole. Grčkoistočnim je Srbima dozvoljeno za-

konom od 14. svibnja god. 1.887. podizati i uzdržavati ne samo autonomne pučke, već i učiteljske škole.

Dozvolu podjeljuje uz prijavu političke oblasti zemaljska vlada. Naučni se predmeti ne smiju ipak ni u čem razlikovati od onih u javnim pučkim i učiteljskim školama. Isto tako treba da imadu učitelji osposobljenje kao i oni na javnim zemaljskim pučkim školama. Za poučavanje se imadu upotrebljavati samo one knjige, koje je kr. zem. vlada odobrila. Pravo javnosti uživaju te škole dotle, dok idu za istom naučnom svrhom kao i zemaljske pučke i učiteljske škole.

Zemaljska vlada nadzire konfesionalne i srpske autonomne pučke škole, te učiteljišta bud po naročito izaslanim i opunovlaštenim, bud po županijskim i zemaljskim školskim nadzornicima.

Privatne pučke škole za obučavanje djece, koja su sposobna za polazak škole, i zavode, u kojima djeca uz obuku imadu i potpunu opskrbu, može svatko ustrojiti uz stanovite uvjete. Ovdje ističemo samo nekoje: Prije svega valja, da su nadstojnik i učitelji isto tako osposobljeni kao učitelji na javnim zemaljskim pučkim školama, a i naučna osnova mora da odgovara onoj na javnim zemaljskim pučkim školama. Vjeroispovijest se škole ima tačno označiti, te se n. pr. djeca druge vjeroispovijesti ne smiju primiti u takav zavod bez naročite dozvole zemaljske vlade.

Promjene u naučnoj osnovi, učiteljskoga osoblja i školskih prostorija moraju se prijaviti zemaljskoj vladi. Nastavni jezik treba da je isti, koji se u onoj općini govori.

Privatni zavodi mogu dobiti od zemaljske vlade pravo javnosti, ako su bar tri godine izvrsnim uspjehom postizavali svrhu, koja je propisana za obuku na javnim zemaljskim školama iste vrste.

Privatne pučke škole, koje ne odgovaraju propisima zakona, ili se ukidaju ili gube pravo javnosti.

Na kraju ćemo spomenuti još koju općenito.

Zadnji je petgodišnji izvještaj o stanju hrvatsko-slavonskoga školstva izdala kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, školske godine 1.889./90. Od to se doba stanje školstva dosta promijenilo.

Godine 1.881. i to 1. kolovoza združila se bivša hrvatsko-slavonska vojna krajina s provincijalom, te je došla pod upravu bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Sad se dašta morali dokinuti i

zakoni od 14. listopada god. 1.874. za provincijal i od 8. lipnja god. 1.871. za vojnu krajinu, pa ih zamijeniti drugima, koji bi vrijedili za cijelo združeno područje. Prema tome su djelovale i naredbe od 5. veljače god. 1.888., koje su uz promjenu uređenja političkih općina sadržavale i privremene naredbe glede škole.

Naredbom od 1. rujna god. 1.886. pridijeljeni su školski nadzornici kao strukovni organi županijskim oblastima, dok je djelatnost dosadanjih školskih odbora i kotarskih školskih savjetnika podžupanije obustavljena, te je njihov djelokrug prenesen na županijske upravne odbore.

Još god. 1.886. i dalnjih godina izdan je cio niz vrlo važnih zakona za pučku školu.

Naredba od 5. rujna god. 1.886. br. 9.794. sadržaje ustanovu o namještanju pučko-školskih učiteljskih sila. Naredbe od 2. prosinca 1.886. br. 13.020., od 24. prosinca god. 1.886. br. 10.576 i od 20. svibnja 1.887. br. 4.733, ustanovljuju, kako se imade sastavljati popis školskih sposobnjaka u bivšem krajiškom području, preuređuju uredovanje u pučkoj školskoj upravi prema novom političkom upravnom sustavu i stežu polazak I. razreda pučkih škola u bivšoj vojnoj krajini na jednu godinu.

Dalnje naredbe od 9. svibnja, br. 4.009., od 11. srpnja, br. 4.135., od 13. rujna, br. 5.645., sve od god. 1.887., sadržaju ustanove o zaključnim ispitama na pučkim školama, o trajanju jesenskih praznika i o naučnoj osnovi pučkih škola bivše vojne krajine, udesivši sve to prema propisima staroga provincijala.

Najposlije potvrđen je 13. veljače god. 1.887. previšnjim riješenjem zakon o vrhovnom nadzoru pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji. Usljed toga bijahu strukovni organi namješteni kod kr. zem. vlade, koja je sve zemaljske škole podjednako razdijelila i podastrla o tom predloge hrvatsko-slavonskom saboru. Kad je sabor te predloge odobrio, dobiše 31. listopada god. 1.888. i previšnju sankciju. Budući da se zakon od god. 1.888. osniva na zakonu od god. 1.874., to se samo nekoje njegove ustanove razlikuju od starijega.

Poimence se ustanovljuje u novom zakonu tačno odnošaj konfesionalnih i srpsko-autonomnih škola, što smo pripadom već i spomenuli.

Građanske škole postadoše višim pučkim školama, u kojima nastavljaju učenici nižih pučkih škola nauk prema zahtjevima

dalnje općenite obrazovanosti i prema posebnim zahtjevima praktičnog života s obzirom na obrt, trgovinu i gospodarstvo, već prema mjesnim prilikama.

Dalje normira zakon godišnje ispite na pučkim školama i određuje, što je vrlo važno, da imade obuka za dječake, koji ne kane stupiti u koji viši zavod, trajati pet godina, te da se može prema potrebi otvoriti na pučkoj školi i peti razred.

Dojakošnje preparandije ne samo da su dobile nazvanje „kr. učiteljske škole", nego se proširila i njihova obuka od 3 na 4 godine. A osim toga je određeno, da se imade iza svršenih nauka a prije učiteljskoga ispita polagati ispit zrelosti. Učiteljski se ispit polaže poslije bar dvogodišnjega praktičkog službovanja pred posebnim ispitnim povjerenstvom. Podučiteljska su mjesta poradi spomenutoga dvogodišnjega službovanja prije ispita posve ukinuta.

Zakon je takođe odredio, da udate učiteljice ne smiju dalje obavljati službe. No kad je usljed toga uzmanjkalo učiteljskih sila, bje dozvoljeno u novije doba naredbom od 8. studenoga god. 1.892. br. 12.889., da se takva lica mogu uzeti u službu, ali da se ne mogu imenovati definitivnim učiteljicama.

Samo što se tiče namirenja troškova za uzdržavanje pučkih škola i učiteljskih plata, nije se ono moglo jednomjerno provesti poradi prevelike razlike, koja je opstojala kod uzdržavanja škola bivšega krajiškog područja i staroga provincijala. Poradi toga je u toj stavci za negdašnju vojnu krajinu ostao 20% prirez.

Poslije zakona od g. 1.888. izišao je g. 1.889. cio niz naredaba, koje se tiču učiteljskih plata, naučnih osnova, učiteljskih ispita, polaska škole i disciplinarnih propisa.

U razdoblju od g 1.885. do 1.890. napredovalo se u velike.

Prema potrebama, koje je izazvala promjena odnošaja i vremena, izdala je kr. zemaljska vlada opetovano novih naredaba, koje rade o unapređivanju pučkoga školstva.

Naredba od 26. siječnja god. 1.891., br. 1.106., sadržaje propise o ispitima za učiteljsku službu na višim pučkim školama.

Naredbom se od 30. siječnja g. 1.891., br. 6.062 iz g. 1.890. određuje, kako se imadu poučavati i ocjenjivati u vjeronauku učenici evangeličke i mojsijeve vjeroispovijesti.

Naredbom se od 10. rujna god. 1.891., br. 9.587, propisuje naučna osnova za predavanje grčkoistočnog nauka vjere, crkveno-

slovjenskoga jezika i crkvenog pojanja u nižim i višim pučkim školama.

Naredbom od 28. rujna god. 1.891., br. 10.831, uvedene su „Računske ploče za stijenu“ kao obvezatno učilo za sve pučke škole.

Naredbom od 22. prosinca 1.891., br. 14.821, izdan je naputak o pravodobnom predlaganju molbenica učitelja na nižim i višim pučkim školama za dopitanje petgodišnjih doplataka.

Naredbom od 2. siječnja g. 1.892., br. 77., nalaže se županijskim oblastima, da izvijeste o stanju školskih zgrada, da se uzmogu odrediti potrebite novogradnje, preinake i popravci.

Naredba od 16. siječnja god. 1.892., br. 681., traži od dotičnih oblasti iskaze o stanju knjižnica u pučkim školama.

Naredbom od 9. veljače g. 1.892., br. 2.404., izriče kr. zem. vlada županijskim oblastima i općinskim poglavarstvima gradova Zagreba i Osijeka želju, da se, gdje je iole moguće, u gradovima i u većim mjestima osnuju više pučke škole.

Naredba zem. vlade od 23. ožujka g. 1.892., br. 344., odobrava ustanovu o ustrojenju stručnih tečajeva na višoj djevojačkoj školi u Osijeku i prihvaća dotičnu naučnu osnovu na temelju dozvole od 30. studenoga g. 1.891., br. 3.350.

Naredbom od 25. travnja god. 1.892., br. 4.830., odredila je kralj. zem. vlada, kad se mogu mlađe učiteljske sile namjestiti u gradovima i većim mjestima. Događalo se, da su natječaji za učiteljska mjesta na selu ostali bezuspješni, a mlađe se učiteljske sile dapače ustručavale prihvatiti mjesto na pučkim školama manjih mjesta, nadajući se, da će biti namješteni u gradu, ili u kojem ovećem mjestu. A tom naredbom određuje vlada, da mlađe učiteljske sile moraju služiti nekolike godine na kojoj seoskoj pučkoj školi, prije no se mogu natjecati i polučiti učiteljsko mjesto u gradu ili u kojem ovećem mjestu.

Naredbom od 28. travnja god. 1.892., br. 94.34, određuje kr. zemaljska vlada rok, do kojega se imadu podnijeti molbenice za namještenje privremenih ili stalnih učitelja i učiteljica.

O ispitivanju kandidata za osposobljenje u poučavanju pjevanja i glazbe i o obnovljenju ispitnog povjerenstva izdala je kr. zemaljska vlada naredbu 13. svibnja god. 1.892., br. 2.185.

Obuka se u gombanju za niže pučke škole i vrijeme za izlete školske mladeži određuje naredbom od 13. svibnja god.

1.892., br. 5.628, pošto je gombanje kao obvezatan predmet već od god. 1.888. u pučkim školama uvedeno.

Naredba od 9. lipnja god. 1.892., br. 6.190., oglašuje popis nakladom kr. zemaljske vlade izašlih školskih knjiga, te nalaže, da se nabave.

U savezu s naredbom od 8. studenoga g. 1.892., br. 12.889., jest naredba od 14. siječnja g. 1.893., br. 584., koja izdaje uputu, da se udate učiteljice mogu namjestiti kao namjesnice, ne bi li se time doskočilo nedostatku učiteljica. Učiteljica, koja je kao namjesnica voljna preuzeti službu u onom mjestu, gdje joj je muž, može to učiniti, jer se tim ona učiteljska sila, koja je ondje, može drugdje namjestiti, i tako jedno učiteljsko mjesto popuniti.

Ovamo spada i naredba od 25. ožujka g. 1.893., br. 4.124., koja dozvoljuje, da se mogu radi umnoženja učiteljskih sila namjestiti kao namjesne učiteljice na nižim pučkim školama i ispitane učiteljice ženskoga ručnog rada i kućanstva, pa i one učiteljice zabavišta, koje su svršile višu djevojačku školu ili propisani jednogodišnji stručni tečaj.

Naredbom od 20. veljače god. 1.893., br. 2.540., upozoruje kr. zemaljska vlada oblasti, da je odlučila, pošto se na pučkim školama ne pazi dovoljno na ljepotu pisma u pisankama i zadaćnicama, iznenada određivati, da pojedina ili sve pučke škole pojedinih kotara i gradova podastru njoj na uvid sve učeničke pisanke i zadaćnice.

Da se potpuno uredi katehetska služba za grčkoistočnu mladež na pučkim školama, izdala je kr. zemaljska vlada posebnu naredbu 3. ožujka god. 1.893., br. 2.905.

Da udovolji želji mlađih učiteljskih sila, koje se hoće uz starije i iskusnije učitelje i učiteljice u učiteljskoj službi još praktičnije obrazovati, kr. je zemaljska vlada naredbom od 2. listopada god. 1.893., br. 13.145., dozvolila, da se mlađe učiteljske sile mogu i u gradovima i u većim mjestima upotrebiti u školskom poučavanju, ako su prije toga službovale bar dvije godine na kojoj seoskoj pučkoj školi.

Obzirom na to, što malena djeca, učenici i učenice I. i II. razreda pučke škole, koja često daleko stanuju, a i s različnih uzroka ne mogu da budu zimi već u 8 sati u jutru u školi, određuje naredba od 31. listopada god. 1.893., br. 14.733., da imade obuka

u I. i II. razredu pučkih škola od mjeseca studenoga do konca ožujka počinjati u 9 sati u jutru. Prema tome se ima obuka u III. i IV. razredu višerazredne pučke škole od 8 do 9 sati u jutru udesiti tako, da ne bude kakve pomutnje.

Na osnovu §. 101. zakona od 31. listopada god. 1.888. o uređenju pučkoga školstva u Hrvatskoj i Slavoniji odobrila je kr. zemaljska vlada narodbom od 17. svibnja g. 1.894., br. 1.461., predlog srpsko - pravoslavnoga narodno - crkvenoga saveta u Karlovcima, te dozvolila, da se u srpskim konfesionalnim pučkim školama u Hrvatskoj i Slavoniji za vježbanje u čitanju ćirilovice upotrebljavaju ove knjige: Bukvar, crkveno-slavenski bukvar sa čitankom, čitanka za II., III. i IV. razred srpskih pučkih škola.

Na predlog spomenutoga crkvenog saveta odobrava se naredbom od 13. lipnja g. 1.894., br. 6.347, uporaba knjižice „Mala Katavazija" za obuku u crkvenom pjevanju u srpskim autonomnim školama.

Naredbom od 31. svibnja god. 1.894., br. 6.951., oglašuje kr. zemaljska vlada, da se u Zemunu, Osijeku, Požezi i Varaždinu otvora dvomjesečni tečaj za učitelje, koji se hoće za vrijeme velikih školskih praznika da usposobe u slőjdu.

Naredba od 30. srpnja god. 1.894., br. 10.658., oglasuje nakladom zemaljske vlade izašle školske knjige za niže pučke škole, te propisuje njihovu porabu obzirom na zalihu starih sličnih izdanja.

Naredbom od 19. kolovoza god. 1.894., br. 12.123., kojom odredjuje kr. zemaljska vlada, da se na višim djevojačkim školama u Gospiću, Karlovcu, Osijeku i Varaždinu uvađa naučna osnova za ženski licej i to postepeno u godinama 1.894./5. do 1.897./8., pa da uzmogu učenice više djevojačke škole, koje su voljne svoje nauke nastaviti, stupiti u više razrede ženskoga liceja.

Da se udovolji tako često izraženoj želji učenika više pučke škole, da mogu iz pučke škole prijeći u srednju, odredila je kr. zemaljska vlada naredbom od 23. kolovoza god. 1.894., br. 13.340., da se da V. razredu pučke škole realni smjer, a VII. i VIII. razred više pučke škole da se ima spojiti u jedan odio, te u zajedničkim školskim satovima poučavati po stegnutoj naučnoj osnovi VII. i VIII. razreda. Ta se naredba tiče viših pučkih dječačkih škola u Slunju, Ogulinu, Otočcu, Kostajnici, Glini i Novoj Gradišci. (Vidi str. 96).

Naredba od 30. kolovoza god. 1.894., br. 12.816., propisuje naučnu osnovu realnoga smjera za V. i VI. razred viših pučkih škola.

Naredbom od 30. rujna god. 1.894., br. 14.896., dozvoljava kr. zemaljska vlada, da se mladići, koji su položili ispit zrelosti na kojoj od zemaljskih srednjih škola (višoj realci ili gimnaziji), pa se pripravljaju za učiteljsku službu na višoj pučkoj školi, mogu namjestiti kao namjesni učitelji na kojoj nižoj pučkoj školi, ako su na kojoj zemaljskoj školi za obrazovanje učitelja položili ispit iz pedagogike i metodike, te imaju dosta znanja za obuku na nižoj pučkoj školi.

Kad se u pučkim školama uvela obuka u slöjdu za dječake i djevojke, izdala je kr. zemaljska vlada naredbom od 24. siječnja 1.895., br. 1.390., naučnu osnovu radi jedinstvene obuke u slöjdu. Osnova je priložena kao prilog C. iza priloga B. na koncu prvoga dijela ove knjige.

Da se narod zainteresuje za svilarstvo, ovlaštuje kr. zemaljska vlada učiteljstvo pučkih škola dijeliti iz školskih vrtova sađenice mladih dudova onima, koji žele uzgajati svilce.

Naredbom od 31. svibnja god. 1895., br. 4817, obvezuju se učiteljice ženskih stručnih škola, da poučavaju u ženskom ručnom radu i kućanstvu i na višim djevojačkim školama.

Naredba od 30. lipnja god. 1.895., br. 7.632., određuje, da se poradi slaba polaska dokine koncem školske god. 1.894|5. VII. i VIII. razred viših pučkih škola u Otočcu, Slunju, Glini, Kostajnici i Petrovadinu. Na višim pučkim školama u Sisku, Novoj Gradišci i Brodu na Savi ostaje i nadalje 8 razreda, ali nekoji razredi dobiše realan smjer, dok se u Ogulinu ima VII. i VIII. razred stegnuti u jedan razred.

Pokusa radi otvora se na zemaljski trošak na višoj pučkoj školi u Županji V. razred, u Virovitici, Krapini, Kraljevici i Karlobagu V. i VI. razred realnoga smjera, a u Osijeku V. i VI. razred s obzirom na obrt. Novo ustrojeni razredi određeni su za učenike i učenice, a obuka je obvezatna za sve sposobnjake, koji ne kane stupiti u srednje škole. (Vidi str. 96).

Da se građenje jednorazrednih do četverorazrednih pučkih škola s prikladnim učiteljskim stanovima učini jednostavnije, pa dabude gradnja školskih zgrada uz praktičniju razdiobu cjenija,

izdala je kr. zemaljska vlada naredbu od 7. kolovoza god. 1.895., br. 11.743., priloživši joj i građevnu osnovu.

Naredbom od 24. kolovoza god. 1.895., br. 12.883., nagrađuje kr. zemaljska vlada mnoge učitelje i učiteljice za odličan rad u obuci.

Naredba od 25. kolovoza god. 1.895., br. 12.843., oglasuje izdanje nove čitanke za IV. razred niže pučke škole.

Naredba od 25. listopada god. 1.895., br. 13.988., dozvoljuje na predlog narodno-crkvenoga školskog saveta u Karlovcima, da da se kod obuke u srpsko-autonomnim pučkim školama upotrebljava: „Časlovac“ i „Malaja Katavasija“.

Naredbom od 13. prosinca god. 1.885., br. 17.667., propisuje kr. zemaljska vlada jedinstvenu naučnu osnovu za sve niže pučke škole. Osnova je priložena kao prilog B iza priloga A na koncu prvoga dijela ove knjige.

Premda se iza posljednjega izvještaja o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji od god. 1.890. ustrojio cio niz pučkih škola, to ipak današnji broj pučkih škola nije ni izdaleka dovoljan, da ušutka zahtjeve, koje nužda općenite obrazovanosti dovikuje našoj domovini. Uz težnju za napretkom nije se moglo sve najednom ili u kratko doba savladati. Dosta je i to, što je naša domovina uopće u svemu, pa i u školstvu napredovala, te da se osobito na polju školstva nastoji, da po mogućnosti dođemo što prije do žuđene cijelji: usavršenja školstva, dovoljnog broja škola i potpune obrazovanosti pučkoga učiteljstva. Pored svih tegoba, koje imadosmo, da svladamo, možemo reći, da smo dovoljno napredovali.

Što se polaska škole tiče, ne možemo biti njime baš posvema zadovoljni. Zemaljska je vlada zadnjih decenija nastojala potaknuti narod zgodnim naredbama, da što brojnije šalje svoju djecu u školu. Vladi podčinjeni organi vršili su zdušno naloge kr. zem. vlade, ali još nijesu posve postignuli žuđene cijelji. Tome su dakle krive druge okolnosti i to stranom prirodne a stranom intelektualne, o kojima ćemo ovdje reći koju.

U slabo napučenim mjestima škola je obično predaleko, pa je zato djeca za vrijeme godišnjih nepogoda ne mogu tako lako ni polaziti. Pa i inače mogu mjesne okolnosti, kao rijeke, gore, zli putovi i šume osobito u poznu jesen, zimi i u nepovoljno

proljetno doba sprečavati redoviti polazak škole tako, da se često djeca duže vremena i ne mogu slati u školu. U takvim slučajevima ne mogu učitelji i oblasti silom tražiti, da se naredbe vrše, jer to ne dopušta ni čovječnost.

Isporedimo li polazak škole u pojedinim županijama, vidjet ćemo, da je istina, što smo ovdje kazali.

U Lici na pr., gdje je malobrojno pučanstvo i gdje su mjesne i vremenske okolnosti nepovoljne, polazak je škole najslabiji, jer od 32.154 školska sposobnjaka polazi školu 9.463, dakle samo 29·43%. Pa i u riječko-modruškoj županiji sprečavaju u gorskim krajevima mjesne i vremenske okolnosti vrlo polazak škole. Školskih sposobnjaka ima u toj županiji 33.479, a školu polaze samo 17.329, dakle 51·75%.

U zagrebačkoj županiji iznosi broj školskih sposobnjaka 57.611, a školu polazi 26.931, dakle 46·74%. Povodnje u savskoj dolini, a mećave u gorskim krajevima županije, mnogo su krive, što se škola tako slabo polazi. Dakako da nema ni ovdje dovoljno pučkih škola, jer se upravo s različnih poteškoća ne može na jednom sve, premda se svake godine ustroji nekoliko novih škola.

Najbolji je razmjer među školskim sposobnjacima i polaznicima u požeškoj i virovitičkoj županiji. Požeška županija ima 25.400 školskih sposobnjaka, a 20.285 polaznika; virovitička županija ima 23.104 školska sposobnjaka, a polaznika 20.190. U prvoj dakle županiji polazi školu 77·58%, a u drugoj 87·38%. U belovarsko-križevačkoj županiji ima 75·76%, a u srijemskoj 83·24% školskih polaznika.

Žalibože treba da ovdje spomenemo i navalu priljepčivih bolesti, koje se prije nekoliko godina češće javljale, te polazak škole na duže vrijeme sprečavale, uslijed česa nastadoše praznine u stavci školskih polaznika.

Od god. 1.884./5. podignut je priličan broj školskih zgrada. Tada ih je bilo svega 1.221, a do konca školske godine 1.893./4. bilo je već 1.381. Koncem školske godine 1.894./5. bilo je svega 1.398 pučkih školskih zgrada.

Zemaljska vlada radi marljivo, da se umnoži taj broj pučko-školskih zgrada, te nastoji, da se u gradovima i većim mjestima grade za pučke škole veće i ljepše, značaju škole primjerene zgrade. U najnovije doba podiže ona u siromašnijim krajevima vrlo zgodne, a uz to i jeftine pučke školske zgrade, u kojima

imaju ujedno i učitelji svoje stanove; no rad velika troška, što ga proždiru gradnje novih srednjo-školskih zgrada, pa viših pučkih, dječačkih i djevojačkih škola, nije vlada mogla sve nužne zgrade za niže pučke škole posagraditi, nego ih je odlučila već s vremenom podići. I u tome možemo reći, da smo orijaški napredovali.

Gdje je bilo od potrebe vlada je priskočila općinama u pomoć kod gradnje škola novčanim potporama, te je time nastojala da olakoti općini teret. Promislimo li, da općine imadu i drugih obveza, a građenje škola proždire upravo ogromne novčane žrtve, te da jedna jedina zla godina može i uništiti općinu, onda možemo sebi lako predočiti, da se ne mogu tolike nove školske zgrade tako brzo posagraditi, koliko bi ih odista trebalo. Godine 1.894./5. sazidalo se i dozidalo na općinski trošak 120 školskih zgrada, a vlada je za 44 dala potporu.

Opetovnice se ne polaze onako, kako bi se morale i kako bi se željelo: Godine 1.893./4. polazilo ih je od 36.299 obvezanika samo 29.142, dakle 7.157 učenika i učenica manje, nego li je propisano. Godine 1894./5. polazilo je opetovnice 40.581, dakle za 4.282 više, nego li je prijašnje godine bilo obvezanika. Opetovna obuka ima po zakonu od god. 1.888. trajati dvije do tri godine. Ona ima prema glavnoj namjeri zakonodavca unapređivati u prvom redu gospodarstveni boljak, te se time podudara s nakanom vlade, da se uz pučke škole ustroje i gospodarska društva. Opetovnice imadu dakle da nadomjeste gospodarska društva u onim mjestima, gdje se ne mogoše osnovati društva.

Prema tome je namjera zemaljske vlade svakako od velike važnosti i koristi, samo ako se bude mogla svuda provesti i ako bude u istinu opetovnice polazilo toliko polaznika, koliko ima i obvezanika. I tu treba da krene na bolje. Uostalom slabomu je polasku manje kriva nemarnost obvezanika, no što njihovih roditelja. Ta tek što školsko dijete navrši stanovitu dobu i jedva da mu tijelo ojača, već ti roditelji nastoje, da sina svoga ili kćer upotrebe u kućnom ili poljskom gospodarstvu, te da svakojakim izgovorima lukavo umaknu zakonom određenim globama. U takvim slučajevima obično ne pomažu ni opetovane novčane globe, kojima se uostalom mnogo i mnogo puta i ne mogu roditelji kazniti, jer su vrlo ubogi. To je zlo uopće teško spriječiti, a još

teže iskorijeniti. Kako se kr. zemaljska vlada zaista brine svojski za gospodarstveni napredak našega naroda dokazat će nam i njene naredbe, koje sadržaju upute za osnivanje i uređenje školskih vrtova.

Učitelji, dakle oni organi, kojima se povjerio razvoj školskih vrtova, svršavaju i u tom vrlo dobro poučeni učiteljske škole, na kojima je u tu svrhu za praktično obrazovanje kandidata namješteno nekoliko posebnih učitelja. Vlada osobito pazi i na djelovanje pučkih učitelja u tom smjeru i na njegovanje školskih vrtova, te nagrađuje marljive, a kara nemarne učitelje. Pučki školski nadzornici pregledavaju na svojim službenim putovanjima tačno sve školske vrtove.

Koncem god. 1.894./5. bilo je u svim županijama, računajući amo i gradove Zagreb i Osijek, 1.045 školskih vrtova. U njima je bilo silu divljaka, voćaka i trsova, kako se razabire i iz priložene skrižaljke.

Od jednake je važnosti za obrazovanje naroda u gospodarstvenom pogledu i pčelarstvo. I u tomu smo lijepo napredovali.

Ne smijemo smetnuti s uma, da broj školskih pčelinjaka i pčelaca, kojima se osobito bave vješti učitelji, ovisi ponajviše o mjestu, u kojemu je škola. U nepovoljnim se okolnostima pčelarstvo ne može nikako razvijati. No s vremenom će se doskočiti i u pčelarstvu mnogu zlu.

Šegrtske škole, koje su na osnovu obrtnog zakona od godine 1.884. ustrojene naredbom od 30. svibnja g. 1.886., br. 9.485. iz god. 1.885., naišle su na mnogo zapreka, kod provađanja osnovne naredbe i naučne osnove. Osobito nijesu shvatali korist ove ustanove oni krugovi, kojih se ticala. S vremenom su ipak izbili zreliji nazori na površje, te su ljudi počeli sve više i više poimati korist ove uredbe, koja se osobito tiče obrtnog staleža i njegovih probitaka.

Zemaljska je vlada izdala više naredaba za šire obrazovanje šegrta i za usavršivanje učitelja šegrtskih škola u najvažnijim obrtnim granama, risanju i modelovanju, jer joj je neizmjerno mnogo stalo do razvitka šegrtskih škola. Zato su i bili na kralj. obrtnoj školi u Zagrebu dvije godine posebni tečaji za risanje i modelovanje. Te su tečaje polazili pozvani pučki učitelji i to na trošak vlade i dijelom svojih općina.

Izdavanje je knjiga za niže pučke škole preuzela kr. zemalj. vlada od god. 1.877., i te je godine izišla „Početnica", „Bukvar" i „Katolički katekizam za II. razred". God. 1.878. izišla je „Čitanka" za II. i „Katolički katekizam za III. i IV. razred"; za tim god. 1.884. „Biblijska povjestnica staroga i novoga zavjeta za katoličku" i „Biblija" za mozaičku mladež. G. 1.887. izide „Biblijske pripovijesti" za grčkoistočnu školsku mladež, g. 1.891. Evanđelje, Računica za I. i II. razred i Rukovođ za bukvar, a god. 1.892. Katolički katekizam i Računica za III. razred.

I za više pučke i šegrtske škole izdano je mnogo knjiga bilo vladinom, bilo privatnom nakladom. Kao prilog A nalazi se za VI. poglavljem I. dijela popis vladinom nakladom izdanih školskih knjiga.

Od god. 1.880. dijelila je zemaljska vlada među siromašnu djecu u pučkim školama besplatno knjige različnog sadržaja, a time potpomagala siromašne učenike i pobuđivala ih u maru, ne bi li se postigao što bolji uspjeh u obuci. Do god. 1.890. razdijeljeno je besplatno u pučkim školama 274.134 knjige. Od godine 1.891. do konca školske godine 1.894./5. dala je kralj. zemaljska vlada na besplatnu uporabu siromašnoj djeci pučkih škola 164.756 knjiga, i to katoličkoj: katekizama, biblijskih pripovijesti i evanđelja, a grčkoistočnoj i izraelitskoj početnica i čitanaka. To je velika novčana žrtva, a ujedno i dokaz, kako je vladi na srcu pučko obrazovanje.

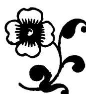
Budući da su zbirke učila vrlo važne za uspješnu obuku, nastoji zemaljska vlada, da ih u svim pučkim školama umnoži i usavrši. Otkako je ustrojena za izdavanje školskih knjiga posebna zemaljska zaklada, te jedan dio čista dobitka namijenjen siromašnim općinama za nabavu učila pučkim školama, opaža se napredak i na tom polju. God. 1.885. bilo je na pr. 837 pučkih škola, koje su bile potpuno ili dovoljno, 324 nedostatno, a 45 nikako opskrbljene učilima. God. 1.893./4. bilo ih je već potpuno ili dovoljno opskrbljenih 1.086, nedostatno 155, a samo 12 nikako.

God. 1.894./5. bilo je već 1.117 pučkih škola, koje su učilima bile potpuno ili dovoljno opskrbljene, dok je broj nedostatno opskrbljenih pao na 143, a onih nikako na 8. I ovdje je dakle ogroman napredak.

Pošto je stvoren jedinstveni školski zakon, dala je zemaljska vlada izraditi i jedinstvene školske osnove za više i za niže pučke

škole, a u najnovije doba uvela je napose naučnu osnovu za niže pučke skole i za slöjd. Ove su osnove dodane kao prilozi na koncu prvoga dijela, kako smo već ostrag spomenuli.

Najposlije osnovala je zemaljska vlada i službeni list „Službeni glasnik“, koji izilazi svakoga mjeseca. U njemu se oglasuju svi zakoni, koji se tiču škola, pa naredbe, propisi, zaključci, imenovanja u učiteljskoj struci, natječaji, oglasi, godišnji izvještaji o stanju školstva, rezultati različnih ispita itd. Time se i naredbe brže provode.

Drugi odsjek.

Statističke bilješke.

PRVO POGLAVLJE.

I. Broj pučkih škola.

Niže pučke škole.

Još su godine 1.885/6. spadale škole pod oblasti, koje su im bile na čelu u starom provincijalu i vojnoj krajini Hrvatske i Slavonije. Ali nakon što se promijenila politička uprava, a s njome i te oblasti dne 1. rujna 1.886., izdan bje iza toga prvi zajednički izvještaj o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji za školsku god. 1.885./6., premda se škole pod svojim različnim zakonima upravljale sve do posvemašnje unifikacije, koja se provela tek školskim zakonom od godine 1.888.

Koncem školske godine 1.884/5. bilo je u Hrvatskoj i Slavoniji 719 pučkih škola.

Koncem školske godine 1.889./90. bilo je u Hrvatskoj i Slavoniji 1.259 općih, konfesionalnih i privatnih pučkih škola, od kojih je bilo 1.197 općih, 39 javnih konfesionalnih i 23 privatne.

Hrvatska i Slavonija ima 42,533.7624 km² i 2,186.410 stanovnika. Po tome dolazi na svaka 32·61 km² i na 1.676 stanovnika po jedna škola.

Podaci će se uostalom tako dugo rektificirati, dok se posve ne provede reambulacija pojedinih poreznih općina.

Kako se broj pučkih škola u dcset godina promijenio, pokazuje nam ova križaljka:

Školske godine	Škola je bilo: javnih općih	javnih konfesionalnih	privatnih	Svega
1.886.	1.193	13	39	1.245
1.887.	1.179	13	39	1.231
1 888.	1.185	12	40	1.273
1.889.	1.189	19	40	1.245
1.890.	1.197	39	23	1.259
1.891.	1.198	40	23	1.261
1.892.	1.197	41	21	1.259
1.893.	1.209	41	22	1.272
1.894.	1.210	43	24	1.277
1.895.	1.232	42	30	1.304

Današnje stanje pučkih škola predočuje nam ova skrižaljka i ostale statističke skrižaljke o pučkim školama u Hrvatskoj i Slavoniji koncem školske godine 1.894./5.:

Skrižaljka I.

Niže pučke škole.

Županija ili grad	Broj: površine km²	stanovnika	pučkih škola: javnih općih	javnih konfesionalnih	privatnih	svega	Dolazi jedna pučka škola na km²	Na koliko stanovnika dolazi jedna pučka škola
ličko-krbavska .	6211·4796	190.978	94	—	—	94	66·0795	2.031
modruško-riječka	4879·2511	220.629	134	—	1	135	36·142	1.634
zagrebačka . . .	7177·7991	446.723	196	4	1	201	35·770	2.222
varaždinska . .	2521·3032	258.066	97	2	—	99	25·46	2.606
belovar-križevač.	5047·5713	266.210	156	—	1	157	32·154	1.701
požeška	4930·6830	202.836	167	2	6	175	28·1753	1.105
virovitička . . .	4807·7920	196.639	134	6	7	147	32·623	1.337
srijemska	6865·6760	347.022	236	20	12	268	25·6187	1.294
grad Zagreb . .	33·2686	37.529	10	6	2	18	1·84	2.084
grad Osijek . .	56·6245	19.778	8	2	—	10	5·66	1.977
Svega . . .	42532·7624	2,186.410	1.232	42	30	1.304	32·61	1.676
Godine 1.893./4. .	42532·7624	2,186.410	1.210	43	24	1.277	33·39	1.712
G. 1.894./5. više .	—	—	22	—	6	27	—	—
G. 1.894./5. manje	—	—	—	1	—	—	0·78	36

Budući da je godine 1.890. bilo 1.259 nižih pučkih škola, osnivale se i u idućem razdoblju od pet godina nove škole prema sredstvima i odstranjenju različnih neprilika. Osnovano je 49 različnih nižih pučkih škola, o kojima nam kazuje ova skrižaljka:

Skrižaljka II.

Novo ustrojene niže pučke škole.

Županija ili grad	Godina ustrojenja	Nazvanje mjesta	dječačke škole	djevojačke škole	obospolne	svega	Opaska.
ličko-krbavska	1.892.	Dražica			1		
	1.894.	Bilaj			1	4	
	„	Bužim			1		
	„	Počitelj			1		
modruško-riječka	1.891.	Male drage			1		
	„	Tribalj			1		
	1.892.	Blagaj hrv.			1		
	„	Brijest pustara *)			1		*) Privatne škole
	„	Sv. Jakob Siljevica			1	8	Karla Hermana.
	1.893.	Lukovo			1		
	1.894.	Kunić			1		
	1.895.	Brijest			1		
zagrebačka	1.892.	Rugvica			1		*) Kombinirana
	„	Velika Paka			1		četverorazredna ško-
	1.893.	Novo mjesto			1	4	la kod vježbaonice.
	„	Petrinja *)			1		
varaždinska	1.894.	Cerje-Tužno			1	1	
belovarsko-križevačka	1.892.	Cremušina			1		
	„	Donja Petrička			1		
	„	Glogovac			1		
	„	Gornja Rašenica			1	9	
	„	Lasovac			1		
	1.893.	Gornja Kovačica			1		
	„	Grbovac			1		
	„	Popovača			1		
	1.895.	Bodovaljci			1		
		Prijenos				26	

Županija ili grad	Godina ustrojenja	Nazvanje mjesta	dječačke škole	djevojačke škole	obospolne	svega	Opaska.
		Prijenos . . .				26	
požeška	1.893.	Brodska brda			1		
	"	Ivanovci			1		
	"	Kapetanovo polje *)			1	7	*) evangelička.
	1.895.	Golinci			1		
	"	Skenderovci			1		
	"	Smrtić			1		
	"	Subocka			1		
virovitička	1.893.	Detkovac pustara *)			1		*) privatna škola pl. Bathorya.
	"	Ivanbrijeg **)			1		**) privatna škola s njemačkim nastavnim jezikom.
	"	Podbjel			1		
	1.894.	Radosavci [3])			1		[3]) privatna škola.
	"	Selište kod Našica [3])			1	10	
	1.895.	Beketinci			1		
	"	Ivanovci			1		
	"	Klokočevac			1		
	"	Korija [4])			1		[4]) privatna škola kneza Schaumburg-Lippe.
	"	Turanovac			1		
srijemska	1.891.	Vrdničko kod Rume			1		
	1.894.	Vrbanje			1	3	
	1.895.	Stari Banovci			1		
grad Zagreb	1.891.	Zagreb *)			1		*) privatne škole ravnateljstva kr. ug. državnih željeznica.
	1.892.	Zagreb		1		3	
	1.893.	Zagreb **)			1		**) srpska autonomna škola.
		Svega . .				49	

U razdoblju od god. 1.884./5. do konca god. 1.889./90. ustrojeno je 540 novih škola, a od god. 1.889./90. do konca god. 1.894./5. — 49, dakle u deset godina 589. U ovom se potonjem petgodištu nijesu baš znatno umnožale pučke škole. No po tome bi bilo nepravo zaključiti, da se nije za to doba u Hrvatskoj

i Slavoniji nastojalo dosta oko pučkoga školstva. U to su doba ustrojene pored spomenutih škola i stručne škole, šegrtske škole, ženski licej, učiteljske škole i obrtna škola, od samih pučkih škola mnoge su opet proširene, mnoge stegnute, dok su mnoge dobile po jednu ili više učiteljskih sila, već kako se umnožio broj razreda.

Broj konfesionalnih je škola poskočio, jer dobivaju pravo javnosti, ako odgovaraju propisima. Privatne su škole naprotiv pale, otkako su ustrojene stručne škole, jer su potonje cjenije.

Najmanje je škola ustrojeno za to doba u Lici i Krbavi, u zagrebačkoj, varaždinskoj i srijemskoj županiji, no zagrebačka i srijemska je županija imala već od prije najviše škola.

Koliko je bilo nižih pučkih škola prema spolu polaznika i koliko je bilo učiteljskih sila, vidimo u III. skrižaljci.

Škrižaljka III.

Županija ili grad	Broj pučkih škola: javnih općih: dječačkih škola	djevojačkih škola	obospolnih	ukupno	jednorazrednih (s 1 učitelj. silom)	dvorazrednih (s 2 učiteljske sile)	trorazrednih (s 3 učiteljske sile)	četverorazr. (s 4 učiteljske sile)	petrazrednih (s 5 učiteljskih sila)	šestrazrednih (s 6 učiteljskih sila)	ukupno	javnih konfesionalnih: dječačkih škola	djevojačkih škola	obospolnih	ukupno	jednorazr. (s 1 učitelj. silom)	dvorazrednih (s 2 učitelj. sile)	trorazrednih (s 3 učitelj. sile)	četverorazrednih (s 4 učit, sile)	ukupno	privatnih: dječačkih škola	djevojačkih škola	obospolnih	ukupno	jednorazr. (s 1 učitelj. silom)	dvorazrednih (s 2 učitelj. sile)	trorazrednih (s 3 učitelj. sile)	četverorazrednih (s 4 učit. sile)	ukupno	Svega
ličko-krbavska	4	4	86	94	59	20	8	7	—	—	94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	94
modruško-riječka	4	4	126	134	81	36	8	9	—	—	134	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	1	135
zagrebačka	9	9	178	196	133	46	7	10	—	—	196	—	—	4	4	4	—	—	—	4	—	—	1	1	1	—	—	—	1	201
varaždinska	11	10	76	97	55	33	5	3	1	—	97	—	2	—	2	1	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	99
belovarsko-križevač.	6	6	144	156	90	41	8	11	6	—	156	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	1	157
požeška	6	6	155	167	120	30	6	8	3	—	167	—	—	2	2	2	—	—	—	2	—	—	6	6	6	—	—	—	6	175
virovitička	6	6	122	134	94	31	3	3	3	—	134	—	—	6	6	5	1	—	—	6	—	—	7	7	6	1	—	—	7	147
srijemska	11	11	214	236	126	62	21	24	3	—	236	4	4	12	20	12	3	3	2	20	—	1	11	12	12	—	—	—	12	268
grad Zagreb	6	4	—	10	—	—	—	6	3	1	10	—	3	3	6	1	2	—	3	6	1	1	—	2	1	1	—	—	2	18
grad Osijek	4	4	—	8	3	1	—	4	—	—	8	—	—	2	2	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
Svega	67	64	1.099	1.232	761	300	66	85	19	1	1.232	4	9	31	42	25	7	3	7	42	1	2	27	30	28	2	—	—	30	1.304
Godine 1.893./4.	65	62	1.083	1.210	766	279	66	80	18	1	1.210	4	8	31	43	27	7	2	7	43	1	4	19	24	23	—	—	1	24	1.277
God. 1.894./5. više	2	2	6	22	—	21	—	5	1	—	22	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	8	6	5	2	—	—	6	27
God. 1.894./5. manje	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—

Godine 1.884./5. bilo je u Hrvatskoj i Slavoniji pučkih škola i to:

1. prema spolu:

dječačkih škola	54
djevojačkih škola	61
obospolnih škola	604

2. prema broju normiranih učiteljskih mjesta i to u općim javnim školama:

s jednom učiteljskom silom	530
s dvije učiteljske sile	96
s tri učiteljske sile	17
sa četiri učiteljske sile	43

Godine 1.888./90. bilo je više:

dječačkih škola	24
djevojačkih škola	26
obospolnih škola	375

Broj se pučkih škola prema spolu u idućem razdoblju od pet godina i opet znatno umnožio.

Ova nam skrižaljka pokazuje prema broju pučkih škola od god. 1.890. razliku broja pučkih škola od god. 1.891. do god. 1.895., dakle dalnjih pet godina, te da je bilo pučkih škola:

1. prema spolu

	u godini 1.890.,	u godini 1.895.
dječačkih škola	78	72
djevojačkih škola	87	75
obospolnih škola	1.094	1.157

2. prema broju ustrojenih učiteljskih mjesta:

s jednom učiteljskom silom	875	814
s dvije učiteljske sile	246	309
s tri učiteljske sile	51	69
sa četiri učiteljske sile	85	92
s pet učiteljskih sila	2	19
sa šest učiteljskih sila		1

Ipak je bilo od god. 1.891. do god. 1.895. javnih dječačkih škola 6 manje, djevojačkih 12 manje, dok je obospolnih 63 više.

Broj pučkih škola s jednom učiteljskom silom spao je za 61, s dvije učiteljske sile za 63, s tri učiteljske sile za 18, a poskočio sa četiri učiteljske sile za 7, s pet učiteljskih sila za 17.

Škole, koje imaju šest ili više učiteljskih sila, imaju paralelne razrede.

Pučka škola sa šest razreda opstoji samo u Zagrebu i smatra se kao pripravna škola za obrt.

Javnih konfesionalnih škola ima od 1.890. god. 5 više, a privatnih 7 više.

Ukupno dakle ima pučkih škola od god. 1.890. — 49 više.

Koliko ima općih pučkih škola prema nastavnom jeziku, prema trajanju obuke, konfesionalnih i privatnih prema nastavnom jeziku, prema vjeroispovijesti, prema pravu javnosti i prema uzdržavanju, pokazuje nam iduća skrižaljka:

Škrižaljka IV.

Županija ili grad	Broj pučkih skola:																																					
	općih javnih									javnih konfesionalnih											privatnih																	
	po nastavnom jeziku						trajanju obuke			po nastav. jeziku						po vjeroisp.					po nastav. jeziku						po vjeroisp.					uzdržav. ih						
	hrvatskih (srpskih)	njemačkih	madžarskih	rusinskih	slovačkih	ukupno	dnevnih	poludnevnih	ukupno	hrvatskih (srpskih)	njemačkih	madžarskih	rusinskih	slovačkih	ukupno	rimokatoličkih	grčkoistočnih	evangeličkih	izraelitskih	ukupno	hrvatskih (srpskih)	njemačkih	madžarskih	rusinskih	slovačkih	ukupno	rimokatoličkih	grčkoistočnih	evangeličkih	izraelitskih	ukupno	pojedinci	vjerske općine	duhovni redovi	ukupno	s pravom javnosti	bez prava javnosti	ukupno
lič o-krbavska .	94	—	—	—	—	94	91	3	94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	94
modruško-riječka	134	—	—	—	—	134	113	21	134	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	135
zagrebačka . . .	196	—	—	—	-	196	156	40	196	4	—	—	—	—	4	—	4	—	—	4	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	1	1	—	—	1	—	1	201
varaždinska . .	97	—	—	—	—	97	47	50	47	2	—	—	—	—	2	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	99
belovar-križevačka	156	—	—	—	—	156	124	32	156	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	1	—	1	—	1	157
požeška	167	—	—	—	—	167	160	7	167	2	—	—	—	—	2	—	2	—	—	2	—	5	1	—	—	6	2	—	3	1	6	2	4	—	6	1	5	175
virovitička . . .	124	6	4	—	—	134	118	16	134	2	1	3	—	—	6	1	1	4	—	6	4	2	1	—	—	7	6	—	1	—	7	7	—	—	7	—	7	147
srijemska . . .	213	15	3	2	3	236	228	8	236	11	9	—	—	—	20	1	11	6	2	20	3	3	6	—	—	12	10	1	—	1	12	10	1	1	12	1	11	268
grad Zagreb .	10	—	—	—	—	10	10	—	10	5	1	—	—	—	6	3	1	1	1	6	2	—	—	—	—	2	2	—	—	—	2	1	—	1	2	2	—	18
grad Osijek . . .	4	4	—	—	—	8	8	—	8	1	1	—	—	—	2	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
Svega . .	1195	25	7	2	3	1232	1055	177	1232	27	12	3	—	—	42	7	20	11	4	42	10	11	9	—	—	30	22	2	4	2	30	22	6	2	30	4	25	1304
God. 1.893./4. .	1171	27	7	2	3	1210	1035	175	1210	27	12	4	—	—	43	6	22	11	4	43	5	11	8	—	—	24	19	1	3	1	24	19	3	2	24	3	21	1277
God. 1.894./5. više . .	24	—	—	—	—	22	20	2	20	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	5	—	1	—	—	6	3	1	1	1	6	3	3	—	6	1	4	27
God. 1.894./5. manje .	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Dok je bilo koncem školske godine 1.884./5. po nastavnom jeziku:

658 hrvatskih (srpskih)
23 njemačkih
8 madžarskih
2 rusinske

javne opće pučke škole, a od ovih je imalo 594 dnevnu i 92 poludnevnu obuku, i javnih konfesionalnih škola

20 hrvatskih (srpskih)
8 njemačkih
5 madžarskih,

a od tih je bilo po vjeroispovijesti:

12 rimokatoličkih
10 grčkoistočnih
5 evangeličkih,

promijenio se taj broj u idućih pet godina.

Po idućoj skrižaljci bilo je god. 1.889./90. i 1.894./5. općih javnih pučkih škola:

	godine 1.890.,	god. 1.895.
1. po nastavnom jeziku:		
hrvatskih (srpskih)	1.156 —	1.195
njemačkih	30 —	25
madžarskih	7 —	7
rusinskih	2 —	2
slovačkih	2 —	3
2. po trajanju obuke:		
s dnevnom obukom	1.049 —	1.055
s poludnevnom obukom . .	146 —	177

Javnih konfesionalnih škola bilo je:

1. po nastavnom jeziku:		
hrvatskih (srpskih)	25 —	27
njemačkih	11 —	12
madžarskih	3 —	3
2. po vjeroispovijesti:		
rimokatoličkih	6 —	7
grčkoistočnih	20 —	20
evangeličkih	9 —	11
izraelitskih	4 —	4

Privatnih škola:

1. po nastavnom jeziku:

hrvatskih (srpskih)	8 —	10
njemačkih	10 —	11
madžarskih	5 —	9

2. po vjeroispovijesti:

rimokatoličkih	18 —	22
grčkoistočnih	— —	2
evangeličkih	3 —	4
izraelitskih	2 —	2

3. po uzdržavanju:

na troškove pojedinaca . .	18 —	22
na troškove vjerskih općina	4 —	6
na troškove duhovničkih redova	1 —	2;

s pravom javnosti 4 i 25 bez prava javnosti.

2. Troškovi za uzdržavanje općih pučkih škola.

Do godine 1.888., dakle do onoga vremena, kad je novi školski zakon stao na snagu, dijelile se pučke škole u starom provincijalu na četiri plaćevna razreda.

Plata je za učitelje na školama:

I. plaćevnog razreda iznosila — 700 for.
II. plaćevnog razreda iznosila — 600 for.
III. plaćevnog razreda iznosila — 400 for.
IV. plaćevnog razreda iznosila — 350 for.

Dva potonja razreda dijelila se u dva razdjela: prvi sa stalnom platom, a drugi s povišicom.

U bivšoj su vojnoj krajini bili učitelji takođe podijeljeni u plaćevne razrede i to s platom od 500 for., 450 fr., 400 for. i 350 for.

U jednom su i drugom dijelu kraljevine dobivali učitelji 10% stalne plate kao petgodišnji doplatak; uz to su uživali u provincijalu stan u naravi ili 15% stalne svoje plate kao stanarinski doplatak, a u vojnoj krajini 100 for. Ravnajući su učitelji na višerazrednim školama dobivali ravnateljski doplatak od 100 for. ili 50 for. Troškove su nosili u provincijalu i u gradovima bivše vojne krajine one općine, koje su uzdržavale škole, a u seoskim se općinama bivše vojne krajine namirili ovi troškovi iz školske blagajne, u koju su općine uplaćivale 20% izravnoga poreza i izvanredne namete.

Već smo ostrag spomenuli, da sada po §-u 119. zakona od 30. listopada 1.888. god., dobiva svaki definitivni učitelj kao temeljnu platu 400 for. i stan in natura ili 100 for. na godinu, dalje da imade u gradovima i većim mjestima mjesni doplatak od 60 do 300 na godinu, koji se ne računa u mirovinu.

Ravnajućim učiteljima na školama, koje imaju četiri ili više učiteljskih sila, određuje se 100 for., a onima na školama od dva ili tri razreda 50 for. kao ravnateljski doplatak.

Kvinkvenali iznose po novom zakonu 50 for. i svaki ih definitivni učitelj dobiva sedam puta.

Po tom su zakonu bile pred konac godine 1.889. sve učiteljske plate uređene i učiteljima, koji su imali veću platu, bje po §. 138. toga zakona višak ostavljen kao osobni doplatak.

Mjesni se doplaci raspravom ovako ustanoviše:

1. U području ličko-krbavske županije:
   u gradu Senju za muško i žensko učiteljsko osoblje 100 for.
2. U području modruško-riječke županije:

u Bakru	za učitelja i učiteljku		. . . .	100 for.
„ Sušaku	za učitelja	300 for.,	za učiteljku	200 for.
„ Trsatu	„ „	200 for.,	„ „	100 for.
„ Dragi	„ „	200 for.,	„ „	100 for.
„ Kostreni sv. Luciji	„ „	200 for.,	„ „	100 for.
„ Kostreni sv. Barbari	„ „	200 for..	„ „	100 for.
„ Gerovu	„ „	120 for.,	„ „	120 for.
„ Novom Vinodolu	„ „	100 for.,	„ „	60 for.
„ Bribiru „	„ „	100 for.,	„ „	60 for.
„ Crkvenici	„ „	100 for.,	„ „	60 for.
„ Biogradu	„ „	100 for.,	„ „	60 for.
„ Grižanima	„ „	100 for.,	„ „	60 for.
„ Drveniku	„ „	100 for.,	„ „	60 for.
„ Selcima	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Grobniku	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Batulju	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Čavlima	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Kraljevici	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Križišću	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Hreljinu	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Zlobinu	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Krasici	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Praputniku	„ „	60 for.,	„ „	60 for.

u Kukuljanovu	za	učitelja	60 for.,	za	učiteljku	60 for.
„ Delnicama	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Brodu na Kupi	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Čabru	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Hribu	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Vrbovskom	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Senjskom	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Kameralnim Moravicama		„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Severinu	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Bosiljevu	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Bosancima	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Lešćima	„	„	60 for.,	„	„	60 for.

3. U području zagrebačke županije:

u Sisku	za	učitelja	150 for.,	za	učiteljicu	150 for.
„ Karlovcu	„	„	100 for.,	„	„	100 for.
„ Samoboru	„	„	100 for.,	„	„	100 for.
„ Cvetkoviću	„	„	100 for.,	„	„	100 for.
„ Mariji Bistrici	„	„	100 for.,	„	„	100 for.
„ Sv. Ivanu Zelini	„	„	100 for.,	„	„	100 for.
„ Vrapču	„	„	100 for.,	„	„	100 for.
„ Stenjevcu	„	„	100 for.,	„	„	100 for.
„ Podsusedu	„	„	100 for.,	„	„	100 for.
„ Šestinama	„	„	100 for.,	„	„	100 for.
„ Jaski	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Velikoj Gorici	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Donjoj Stubici	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Gornjoj Stubici	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Bistri	„	„	60 for.,	„	„	60 for.
„ Rakovcu	„	„	100 for.,	„	„	60 for.
„ Oroslavju	„	„	60 for.,	„	„	60 for.

4. U području belovarsko-križevačke županije:

u Belovaru	za	učitelja	200 for.
„ Križevcima	„	„	200 for.
„ Koprivnici	„	„	200 for.
„ Ivaniću tvrđi	„	„	100 for.
„ Bregima	„	„	100 for.

5. U području varaždinske županije:

u Varaždinu	za	učitelja	200 for.,	za	učiteljicu	200 for
„ Ivancu	„	„	100 for.,	„	„	100 for.

u Lepoglavi	za učitelja	100 for.,	za učiteljicu	100 for.
„ Klanjcu	„ „	100 for.,	„ „	100 for.
„ Ludbregu	„ „	100 for..	„ „	100 for.
„ Varaždinskim Toplicama	„	100 for.,	„ „	100 for.
„ Krapinskim Toplicama	„	100 for.,	„ „	100 for.
„ Krapini	„ „	100 for.,	„ „	100 for.
„ Złataru	„ „	100 for.,	„ „	100 for.
„ Domagoviću	„ „	100 for.,	„ „	100 for.

„ Bednji, Cvetlinu, Višnjici, Vrbnu, Jerovcu, Kamenici, Klenovniku, Maruševcu, Voću, Tuhelju, Poljani, Selima, Velikoj Erpenji, Velikom Trgovištu, Zaboku, Krapini, Sv. Križu-Začreću, Malom Bukovcu, Martijancima, Rasinji, Kuzmincu, Desiniću, Pregradi, Biškupcu, Petrijancu, Miholjanima, Vinici i Kamerovcu za učitelja 60 for. i za učiteljicu 60 for.

6. U području virovitičke županije:

u Virovitici	za učitelja	100 for.,	za učiteljicu	100 for.
„ Donjem Miholjcu	„ „	100 for.,	„ „	100 for.
„ Valpovu	„ „	100 for.,	„ „	100 for.
„ Đakovu	„ „	100 for.,	„ „	100 for.
„ Našicama	„ „	100 for.,	„ „	100 for.
„ Voćinu	„ „	100 for.,	„ „	100 for.
„ Suhom polju	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Dalju	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Madžarskoj Retfali	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Njemačkoj Retfali	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Veliškovcima	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Orahovici	„ „	60 for.,	„ „	60 for.

7. U području požeške županije:

u Požezi	za učitelja	dječačkih pučkih	škola	300 for.
„ Daruvaru	„ „	100 for.,	za učiteljicu	60 for.
„ Lipiku	„ „	120 for.,	„ „	60 for.
„ Pakracu	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Uljaniku	„ „	60 for.,	„ „	60 for.
„ Brodu	„ „	60 for.,	„ „	60 for.

8. U području srijemske županije:

u Vukovaru	za učitelja	200 for.,	za učiteljicu	200 for.
„ Iloku	„ „	100 for.,	„ „	100 for.
„ Inđiji	„ „	100 for.,	„ „	100 for.
„ Irigu	„ „	100 for.,	„ „	100 for.

u Rumi	za učitelja 100 for.,	za učiteljicu	100 for.
„ Zemunu	„ „ 100 for.,	„ „	100 for.
„ Mitrovici	„ „ 60 for.,	„ „	60 for.
„ Kamenici	„ „ 60 for.,	„ „	60 for.
„ Petrovaradinu	„ „ 60 for.,	„ „	60 for.
„ Hrtkovcima	„ „ 60 for.,	„ „	60 for.
„ Nikincima	„ „ 60 for.,	„ „	60 for.
„ Trpinji	„ „ 60 for.,	„ „	60 for.
„ Veri	„ „ 60 for.,	„ „	60 for.
„ Brši	„ „ 60 for.,	„ „	60 for.
„ Bršadinu	„ „ 60 for.,	„ „	60 for.
„ Vinkovcima	„ „ 60 for.,	„ „	60 for.

9. **U području grada Zagreba:** za učitelja 300, za učiteljicu 300 for.

10. **U području grada Osijeka:** za učitelja 200 za učiteljicu 200 for.

Koliki su bili troškovi za uzdržavanje škola koncem školske godine 1.894./5., vidimo iz ove skrižaljke:

Skrižaljka V.

Troškovi za uzdržavanje pučkih škola.

Županija ili grad	redoviti izdaci				ukupno		izvanredni izdaci		ukupna svota svih izdataka	
	osobni		stvarni							
	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
ličko-krbavska .	69678	—	31569	—	101247	—	6533	—	107780	—
modruško-riječka	121000	50	34462	38	155462	88	17301	22	172764	10
zagrebačka . .	174351	—	37008	—	211359	—	31890	—	243249	—
varaždinska . .	99613	05	24597	23	124210	28	13200	78	137411	06
belovar-križevač.	160491	27	35814	92	196306	19	25706	65	222012	84
požeška . . .	131233	—	33693	—	164926	—	32463	—	197389	—
virovitička . .	111836	12	34809	51	146645	63	19395	93	166041	56
srijemska . . .	249270	45	67608	05	316878	50	52981	65	369860	15
grad Zagreb .	64290	32	20625	08	84915	40	745	88	85661	22
grad Osijek . .	23226	—	7786	—	31012	—	97605	—	128617	—
Svega . .	1,204989	71	327973	17	1,532962	88	297823	05	1,830785	93
God. 1.893./4. .	1,161620	33	332582	81	1,494203	14	400697	23	1,894990	37
Godine 1.894./5. više .	43369	38	—	—	38759	74	—	—	—	—
Godine 1.894./5. manje	—	—	4609	64	—	—	102874	18	64114	44

Po §§. 31.—36. školskoga zakona namiruju se troškovi za uzdržavanje škola iz budgeta dotične političke oblasti, a vrela su:

a) dužni prinosi pojedinaca ili korporacija, dohoci zaklada i školske zaklade;

b) dohoci zgrada i školskih zemljišta;

c) kamati školskih zaklada;

d) popust od neposredno naručenih školskih knjiga;

e) darovanja i legati;

f) globe po § 5. kaz. postupnika i globe mjesnoga suda po § 79. z. od 3. listopada god. 1.876.

g) u drugom redu općinska potrošarina i to u toliko, u koliko bi bilo nužno. Ako pak ne bi ni svi ovi dohoci dostajali, onda se minus namiruje iz ostalih općinskih dohodaka.

Troškovi za učiteljske plate i za uzdržavanje škola rastu, budući da su učiteljske plate, kvinkvenali i ravnateljski doplaci uređeni po novom zakonu, koji smo već više puta napomenuli, a prema tome je osjekom i dohodak za učiteljsku silu povećan. Tako je i broj škola veći, a tim su osjekom i troškovi za uzdržavanje škola porasli. Uz to se i broj učitelja umnožio. Iduća nas skrižaljka upućuje, kolik je osjekom dohodak učitelja ili učiteljice i kolik je trošak za uzdržavanje jedne škole, kolik za obrazovanje jednoga polaznika i koliko ide od toga troška na jednoga stanovnika.

Skrižaljka VI.

Osječni izdaci za uzdržavanje učiteljskih sila, škola, za uzgoj polaznika i osječni prinosi stanovnika.

Županija ili grad	Osjekom dolazi: dohotka na jednu učiteljsku silu		redoviti izdaci na jednu pučku školu		redoviti izdatak na jednog polaznika		od ukupnog izdatka na jednoga stanovnika ide	
	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
ličko-krbavska	452	—	1.077	—	10	06	0	56
modruško-riječka	562	79	1.281	82	10	09	0	78
zagrebačka	546	57	1.078	36	7	84	0	54
varaždinska	638	54	1.280	51	5	88	0	53
belovar-križevačka	599	22	1.258	31	7	74	0	83
požeška	681	04	987	58	10	04	0	97
virovitička	585	52	1.094	36	7	26	0	84
srijemska	552	70	1.342	70	8	46	1	05
grad Zagreb	868	78	6.531	95	27	85	2	28
grad Osijek	801	—	3.876	—	17	40	6	51
Svega	824	68	1.404	05	9	80	0	84
Godine 1.893./4.	574	07	1.232	88	9	65	0	87
Godine 1.894./5. više	250	61	209	17	—	15	—	—
Godine 1.894./5. manje	—	—	—	—	—	—	0	03

3. Školske zgrade.

Godine 1.884./5. bilo je 695 školskih zgrada.

Godine 1.890. bilo je 1.283 zgrade, u kojima su bile pučke škole. Od tih je zgrada bilo 1.176 vlastitih, a 107 iznajmljenih.

Koncem školske godine 1.893./4. nahodile se školske prostorije pučkih škola u 1.249 vlastitih i 132 najmljene, ukupno u 1.381 zgradi.

Koncem školske godine 1.894./5. bila je već 1.271 vlastita, 127 najmljenih, ukupno dakle 1.398 zgrada, u kojima su bile smještene pučke škole. Vidimo dakle, da se broj zgrada za pučke škole umnožio, kako smo već ostrag pobliže spomenuli na strani 38. i 39. Skrižaljka nam pokazuje, da u ličko-krbavskoj i varaždinskoj županiji ima najmanje vlastitih školskih zgrada, te da uzdržavanje školskih zgrada u dobrom stanju ili bar srednjem stoji vrlo mnogo.

Skrižaljka VII.

Školske zgrade.

Županija ili grad	Bilo je školskih zgrada									
				u stanju						
	vlastitih	najmljenih	ukupno	dobrom	srednjem	lošem	školskih soba	učiteljskih stanova	gombališta
ličko-krbavska	92	8	100	58	27	15	165	97	81
modruško-riječka	120	14	134	57	47	30	227	134	92
zagrebačka	197	10	207	137	36	34	311	202	189
varaždinska	89	14	103	65	28	10	163	114	55
belovar-križevačka	160	23	183	88	59	36	277	176	55
požeška	182	11	193	113	45	35	248	174	150
virovitička	145	20	165	79	56	30	207	155	76
srijemska	262	23	285	186	61	56	454	301	121
grad Zagreb	16	2	18	9	6	3	82	—	5
grad Osijek	8	2	10	7	3	—	33	6	5
Svega	1.271	127	1.398	799	368	249	2.167	1.357	820
Godine 1.893./4.	1.249	132	1.381	751	354	276	2.078	1.327	791
Godine 1.894./5. više	22	—	17	48	14	—	89	30	38
Godine 1.894./5. manje	—	5	—	—	—	27	—	—	—

4. Učila.

Budući da smo ostrag već uopće govorili o učilima nižih pučkih škola na strani 41., spomenut ćemo koju o njima napose.

Po §-u 15. mora svaka pučka škola imati nužna učila, a zato i nalaže § 79. školskoga zakona, da mora sebi svaka škola naručiti za obuku bar ove predmete:

1. slike za zornu obuku;
2. globus;
3. zemljopisne karte: planiglobus, Evropa, Austrija i Ugarska, karta Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i jedna karta Palestine;
4. računalo;
5. zbirku predložaka;
6. prirodopisne slike i zbirku domaćih prirodnina:
7. najnužnije fizikalne aparate;
8. slike i modele metričnog sustava za obuku;

Onda mora škola imati gombalačke sprave i gospodarsko oruđe pored inakih pomagala.

Godine 1.894./5. bilo je 63 pučke škole, koje su imale sva učila, 374 škole, koje su imale gotovo sva učila, a 211 škola, koje nijesu imale dovoljno učila, dok 38 škola nije imalo nikakvih učila.

Iste godine imale su učiteljske knjižnice 45.521, a učeničke knjižnice 11.556 djela. Od to se doba tokom deset godina silno umnožila učila i knjižnice.

Skrižaljka VIII. i XI. upućuje nas, kako se škole u pojedinim županijama opskrbile učilima i pokazuju stanje učiteljskih i učeničkih knjižnica.

Skrižaljka VIII.

Učila.

Županija ili grad	škola, opskrbljenih nužnim učilima: potpuno	dovoljno	nedostatno	nikako	ukupno
ličko-krbavska	10	73	10	1	94
modruško-riječka	12	106	14	2	134
zagrebačka	17	170	9	—	196
varaždinska	11	66	22	—	99
belovar-križevačka	31	110	11	4	156
požeška	12	132	25	—	169
virovitička	25	101	20	—	146
srijemska	37	177	31	1	246
grad Zagreb	10	7	1	—	18
grad Osijek	2	8	—	—	10
Svega	167	950	143	8	1.268
Godine 1.893./4.	132	954	155	12	1.259
Godine 1.894./5. više	35	—	—	—	9
Godine 1.894./5. manje	—	4	12	4	—

Skrižaljka IX.

Školske knjižnice.

Županija ili grad	Broj knjižnica: učiteljskih	učeničkih	Broj u knjižnicama: učiteljskim svezaka	učeničkim svezaka	svezaka u učiteljskim i učeničkim knjižnicama
ličko-krbavska	92	80	12.419	3.337	15.756
modruško-riječka	132	113	21.776	5.897	27.673
zagrebačka	190	152	47.026	9.455	56.481
varaždinska	94	87	19.281	6.579	25.860
belovar-križevačka	144	139	36.712	12.865	49.577
požeška	165	139	34.534	7 896	42.430
virovitička	134	119	25.388	8.382	33.770
srijemska	218	180	42.469	8.914	51.383
grad Zagreb	14	10	6.959	1.210	8.169
grad Osijek	4	5	2.274	1.208	3.482
Svega	1.187	1.024	248.838	65.743	314.581
Godine 1.893./4.	1.171	974	220.123	60.414	280.537
Godine 1-894./5. više	17	50	28.715	5.329	34.044
Godine 1-894./5. manje	—	—	—	—	—

5. Školski vrtovi i pčelarstvo.

Već smo na strani 40. spomenuli o vrtnim nasadima kod pučkih škola i o pčelarstvu. §. 14. zakona od 31. listopada 1.888. nalaže, da svaka pučka škola mora urediti vrt za praktično vježbanje učenika. Prvi je takav vrt opstojao god. 1.840., a uređen je bio kod pučke škole u Vrbovcu u zagrebačkoj županiji. God. 1.894./5. bilo je u svim županijama i stanovitim gradovima 495 školskih vrtova, od kojih je bilo 293 u dobrom, 136 u srednjem, a 66 u lošem stanju. Do god. 1.890. bilo je u svim hrvatsko-slavonskim županijama i u gradovima Zagrebu i Osijeku ukupno 958 školskih vrtova, od kojih je bio 631 u dobrom, 216 u srednjem, a 111 u lošem stanju.

Skrižaljka X. pokazuje nam, da se broj školskih vrtova umnožio, jer je god. 1.895. bilo u svim županijama i u spomenutim gradovima 1.045 školskih vrtova, od kojih je bilo 711 u dobrom, 218 srednjem, a 116 u lošijem stanju.

Kakvo je bilo stanje sađenica u školskim vrtovima godine 1.890. i god. 1.895., kazuje nam ovaj račun:

Bilo je sađenica god. 1.890., a onda god. 1.895.:

divljaka	1,019.272 . . .	1,069.733
cijepova	421.523 . . .	436.725
trsova	207.043 . . .	184.233
dudova (murva) .	594.188 . . .	533.602
američkih trsova . .	— — . . .	38.799
šljiva	— — . . .	3.907

od tih je bilo razdijeljeno i na rasad poklonjeno:

	godine 1.890.,	a onda god. 1.895.:
voćaka	118.677 . . .	132.409
trsova	17.952 . . .	35.586
dudova	99.357 . . .	105.009
američkih trsova .	— — . . .	70.173
šljiva	— — . . .	— —

U krajevima, gdje trsov ušenac vlada, ne smije se usljed naredbe od 9. prosinca 1.886., broj 11.506, domaća loza uzgajati u školskim vrtovima, a iza naredbe od 16. ožujka 1.889., broj 2.500, počela se američka loza saditi. Svakako se može očekivati veliki uspjeh od američkih trsova, što bijahu puku razdijeljeni.

Kr. zem. vlada naložila je pučkim učiteljima naredbom od 16. aprila 1.888., broj 2.810., da se dadu na svilarstvo, da posade mnogo dudova, te da jave, koliko su ih posadili i koliko porazdavali.

O uspjehu nam kazuje ova skrižaljka:

Skrižaljka X.

Školski vrtovi i pčelarstvo.

Županija ili grad	Br. škols. vrtova u stanju dobrom	srednjem	lošem	ukupno	površina vrta ima ara	U vrtovima ima divljaka	cijepova	trsova	dudova	američkih trsova	šljiva	Iz vrtova darovano voćaka	trsova	dudova	američkih trsova	Broj pčelinjaka	pčelaca
ličko-krbavska	51	20	10	81	1.902·87	112.374	31.105	2.956	41.222	—	—	9.973	28	5.716	—	37	207
modruš.-riečka	70	23	5	98	1.561·13	95.328	34.802	43.129	28.129	—	—	12.756	9.924	6.069	—	16	294
zagrebačka	125	29	14	168	2.757·—	99.717	62.919	11.089	56.914	—	—	16.228	—	12.931	—	54	348
varaždinska	61	18	7	86	1.251·99	55.062	43.354	8.080	53.000	77.719	100	9.920	561	8.177	70.173	52	185
belovar-križev.	102	25	11	138	2.768·08	108.516	64.546	6.386	66.027	1.080	3.807	26.589	109	14.958	—	35	230
požeška	74	49	31	154	2.742·7	100.402	42.236	49.035	63.0[illegible]0	—	—	14.755	4.750	8.369	—	82	413
virovitička	88	23	6	117	2.362·18	108.300	49.488	21.156	83.34[illegible]	—	—	14.924	1.307	20.845	—	30	317
srijemska	135	31	32	198	3.700·66	382.947	104.155	41.208	141.281	—	—	26.629	17.907	26.944	—	33	632
grad Zagreb	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
grad Osijek	2	—	—	2	38·—	10.087	4.122	1.194	600	—	—	636	1.000	1.000	—	1	19
Svega	711	218	116	1.045	19.083·98	1,069.733	436.725	184.233	533.602	78.799	3.907	132.409	35.586	105.009	70.173	320	2.7[illegible]5
God. 1.893./4.	707	216	109	1.032	24.588·8	979.715	474.399	176.084	634.572	181	3.900	127.996	89.1 6	118.175	70.173	320	2.791
Godine 1.894./5. više	4	2	7	13	—	90.018	—	8.149	—	78.618	—	4.413	266.470	—	—	—	—
Godine 1.894./5. manje	—	—	—	—	—	—	37.674	—	100.970	—	—	—	—	13.166	70.173	—	56

Da se pučka djeca što bolje upute u voćarstvo i vinogradarstvo, u vrtlarstvo i poljodjelstvo, u svilarstvo i pčelarstvo, uvela je vlada obuku u spomenutim gospodarstvenim granama na pučkim školama kako u svakidanjim, tako i u opetovnicama.

U ovim je županijama bilo 1.111 svakidanjih, a 774 opetovnih škola, u kojima se poučavalo u vrtlarstvu i voćarstvu, u pčelarstvu i svilarstvu.

Tačnije nam podatke pojedinih županija bilježi ova skrižaljka:

Skrižaljka XI.

Županija ili grad	Broj škola, u kojima se poučaje u gospodarstvu	Broj škola s obukom u:				Broj opetovnica, u kojima se poučaje u gospodarst.
		gospodarstvu uopće i u vrtlarstvu	voćarstvu	pčelarstvu	svilarstvu	
ličko-krbavska	94	81	81	41	—	79
modruško-riječka	98	2	97	16	4	—
zagrebačka	180	179	179	78	57	—
varaždinska	97	97	78	78	97	95
belovar-križevačka	156	2	131	64	69	153
požeška	154	154	154	85	20	161
virovitička	120	120	120	37	59	140
srijemska	206	139	201	77	155	145
grad Zagreb	—	3	1	—	—	—
grad Osijek	6	2	4	2	—	1
Svega	1.111	779	1 046	478	461	774
Godine 1.893./4.	1.071	935	1.085	585	627	960
Godine 1.894./5. više	40	—	—	—	—	—
Godine 1.894./5. manje	—	156	39	107	166	186

6. Učiteljsko osoblje.

Koncem školske godine 1.884./5. bilo je u općim javnim i privatnim pučkim školama:

učitelja 277
učiteljica 273

Među ovima je bilo u javnim školama:

ravnajućih učitelja	96
ravnajućih učiteljica	2
vjeročitelja	15
učitelja	533
učiteljica	129
namjesnih učitelja	84
namjesnih učiteljica	47
podučitelja	14
podučiteljica	71;

u privatnim školama:

učitelja	35
učiteljica	24

U idućem se petgodištu od god. 1.889./90. do 1.894./5. broj znatno promijenio.

Koncem školske godine 1.890. i 1.895. znatno se promijenio broj učiteljskoga osoblja. U svim je županijama i u gradovima Zagrebu i Osijeku na općim javnim, na javnim konfesionalnim i privatnim školama bilo ukupno učitelja i učiteljica i to 1.890. god. 1.924, a 1.895. god. 2.220, dakle je bilo do 1.895. god. 296 više. U pojedinim je županijama bilo više i to:

u županiji ličko-krbavskoj	25
„ „ modruško-riječkoj	22
„ „ zagrebačkoj	64
„ „ varaždinskoj	18
„ „ belovarsko-križevačkoj	57
„ „ požeškoj	19
„ „ virovitičkoj	19
„ „ srijemskoj	57
u gradu Zagrebu	14
u gradu Osijeku	1

Najviše se umnožilo u zagrebačkoj, belovarsko-križevačkoj i srijemskoj županiji, onda u ličko-krbavskoj i u modruško-riječkoj, a najmanje u požeškoj i virovitičkoj.

Dalje je bilo godine . . 1.890., a godine 1.895.:

učitelja	1.352	„	1.477
učiteljica	572	„	743;

umnožio se dakle broj učitelja za 125, a broj učiteljica za 171; od ovih je bilo godine 1.890., a godine 1.895.:

ravnajućih učitelja	252	„	318
ravnajućih učiteljica	20	„	18
samostalnih vjeroučitelja	19	„	32
učitelja	874	„	981
učiteljica	447	„	611
namjesnih učitelja .	140	„	146
namjesnih učiteljica	65	„	115

U skrižaljci XII. vidimo, kako su bile podijeljene muške i ženske učiteljske sile u pojedinim županijama i gradovima Zagrebu i Osijeku.

Novo osnovana učiteljska mjesta u pojedinim županijama i mjesta po imenu su označena u skrižaljci XIII., a u skrizaljci XIV. svi slučaji smrti, umirovljenja i ostavke u godini 1.895.

Skrižaljka XII.

Učiteljsko osoblje.

Županija ili grad	Broj učiteljskog osoblja na pučkim školama: na javnim općim: ravnajućih učitelja	vjeroučitelja	učitelja	namjesnih učitelja	ukupno	ravnajuć. učiteljica	učiteljica	namjes. učiteljica	ukupno	sveukupno	na javnim konfesionalnim: učitelja	učiteljica	ukupno	na privatnim: učitelja	učiteljica	ukupno	sveukupno	na koliko stanovnika dolazi jedan pučki učitelj
ličko-krbavska	26	1	69	17	113	2	32	7	41	154	—	—	—	—	—	—	154	1.240
modruško-riječka	40	2	82	20	144	2	59	5	65	208	—	—	—	1	—	1	210	1.021
zagrebačka	43	3	143	18	207	5	70	31, 10	116	323	4	—	4	—	1	1	328	1.362
varaždinska	28	1	67	7	103	—	46	7	53	156	—	5	5	—	—	—	161	1.623
belovar-križevačka	48	2	102	26	178	1	77	17	95	273	—	—	—	—	1	1	274	975
požeška	33	5	124	16	178	3	64	6	73	251	2	—	2	5	1	6	259	808
virovitička	28	3	91	18	140	1	45	5	51	191	6	1	7	6	2	8	206	1.029
srijemska	64	6	190	23	283	2	140	26	168	451	24	11	35	9	2	11	497	769
grad Zagreb	5	7	26	1	39	2	23	—	25	64	12	13	25	2	3	5	94	399
grad Osijek	3	2	10	—	15	—	13	1	14	29	6	2	8	—	—	—	37	682
Svega	318	32	904	146	1400	18	569	115	701	2.101	54	32	86	23	10	33	2.220	908
Godine 1.893/4.	322	30	928	114	1394	15	549	62	626	2.020	57	28	85	19	11	30	2.135	1.082
Godine 1.894./5. više	—	2	—	32	6	3	20	53	75	81	—	4	1	4	—	3	85	—
Godine 1.894./5. manje	4	—	24	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	1	—	—	174

*

Skrižaljka XIII.

Broj novoosnovanih učiteljskih mjesta od god. 1.891. do uključivo 1.895. god.

Županija	Godina	Mjesto	Novoosnovano učiteljsko mjesto u							Broj novo osnovanih učiteljskih mjesta
			II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
ličko-krbavska	1.891.	Petrovo selo ličko		1						9.
	1.892.	Zavalje				1				
	1.893.	Divo selo	1							
	„	Lešće		1						
	„	Mrkopalj		1						
	1.894.	Bijelo polje	1							
	„	Brinje			1					
	„	Sv. Iuraj	1							
	„	Donji Lapac			1					
modruško-riječka	1.891.	Belgrad	1							10.
	„	Čabar	1							
	„	Fužine		1						
	1.892.	Gerovo	1							
	„	Tomašići	1							
	1.893.	Delnice			1					
	„	Ratulje	1							
	„	Sušak		1						
	1.894.	Grižane		1						
	„	Sušak			1					
zagrebačka	1.891.	Brestovac		1						12.
	„	Cvetković	1							
	„	Ivanec	1							
	1.892.	Bučica	1							
		Kostajnica		1						
		Novigrad								
		Šestine	1			1				
	1.893.	Sela	1							
	1.894.	Moravče-Omilj	1							
		Sela	1							
		Stankovac	1							
		Sv. Nedjelja	1							

Županija	Godina	Mjesto	Novoosnovano učiteljsko mjesto u							Broj novo-osnovanih učiteljskih mjesta
			II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VII.	
varaždinska	1.891.	Imbriovec	1							13.
	"	Kuzminac	1							
	"	Martijanec	1							
	"	Sv. Ilija	1							
	"	Torčec	1							
	1.892.	Šandrovac	1							
	"	Slakovec	1							
	1.893.	Klanjec		1						
	"	Vinica	1							
	1.894.	Ljubeščica	1							
	"	Mače	1							
	"	Madžarevo	1							
	"	Pregrada		1						
belovarsko-križevačka	1.891.	Garešnica		1						20.
	"	Velika Barna	1							
	"	Narta	1							
	"	Novi Pavljani	1							
	"	Veliki Grđevac		1						
	"	Veliki Zdenci	1							
	1.892	Đurđevac			1					
	"	Koprivnica				2				
	"	Pitomača				1				
	"	Kalinovac		1						
	"	Virje						1		
	"	Ždala	1							
	1.893.	Ferdinandovac		1						
	"	Nevinci	1							
	1.894.	Grubišnopolje				1				
	"	Rača			1					
	q	Raven	1							
	"	Virje								
	1.895.	Vrbovec				1			1	
požeška	1.891.	Brod			1					6.
	"	Perkovci	1							
	1.892.	Pakrac				1				
	1.893.	Antunovac		1						
	"	Mašić	1							
	1.894.	Uštici	1							

Županija	Godina	Mjesto	Novoosnovano učiteljsko mjesto u							Broj novo-osnovanih učiteljskih mjesta
			II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
virovitička	1.891.	Ćeralije	1							13.
	„	Drenje	1							
	„	Erdut	1							
	„	Ludina		1						
	„	Semeljci	1							
	„	Viljevo	1							
	„	Voćin		1						
	1.892.	Satnica	1							
	„	Sigetac	1							
	1.893.	Bizovac	1							
	1.894.	Jovanovac	1							
	„	Gornji Miholjac	1							
	1.895.	Podgorač		1						
srijemska	1.891.	Dobanovci		1						34.
	„	Grk	1							
	„	Trpinje	1							
	„	Hrtkovci		1						
	„	Bukovac	1							
	„	Šid					1			
	„	Novi Karlovci			1					
	„	Bežanija	1							
	1.892.	Karlovčić	1							
	„	Čakovac	1							
	„	Putinci	1							
	„	Irig	1							
	„	Golubinci			1					
	„	Nikinci		1						
	„	Jamena		1						
	„	Hrtkovci			1					
	„	Novi Vukovar		1						
	„	Njegoslavci	1							
	1.893.	Deč	1							
	„	Jarmena	1							
	„	Otok			1					
	„	Grk		1						
	„	Beška			1					
	„	Stari Jankovci	1							
	„	Belegiš		1						
	„	Orolik	1							
	„	Ništin		1						
	„	Grabovci	1							
	1.894.	Prhovo	1							
	„	Pečinci	1							
	„	Mihaljevci	1							
	„	Obrež	1							
	„	Kupinovo		1						
	1.895.	Stara Pazova					1			

Iz ove skrižaljke vidimo, da je bilo od god. 1.890. do uključivo 1.895. godine 117 novoosnovanih učiteljskih mjesta i to najviše u srijemskoj, a najmanje u požeškoj županiji. Šesto je učiteljsko mjesto osnovano u 2, sedmo i osmo u 1 mjestu.

Godine 1.894./5. ostavilo je službu:

učitelja 41
učiteljica 29

bud što su umrli, bud dobrovoljno istupili, bud što su bili otpušteni ili umirovljeni.

Skrižaljka XIV.

Učiteljske sile, koje su ostavile službu.

Županija ili grad	Broj							
	učitelja				učiteljica			
	umrlih	umirovljenih	koji su istupili	ukupno	umrlih	umirovljenih	koje su istupile	ukupno
ličko-krbavsba . .	1	—	—	—	—	3	—	—
modruško-riječka .	1	2	1	4	—	1	2	3
zagrebačka . . .	—	8	—	8	1	2	1	4
varaždinska . . .	—	—	—	—	—	—	1	1
belovar-križevačka	1	5	1	7	1	1	3	5
požeška	1	1	—	—	—	—	2	4
virovitička	3	3	2	8	—	—	3	3
srijemska	5	5	4	14	2	1	5	8
grad Zagreb . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
grad Osijek . . .	—	—	—	—	—	—	1	1
Svega . .	12	24	8	41	4	8	18	29
Godine 1.893./4. .	21	25	16	62	9	16	11	36
Godine 1.894./5. više .	—	—	—	—	—	—	7	—
Godine 1.894./5. manje	9	1	8	21	5	8	—	7

7. Polazak škole.

a) Školski obvezanici.

Po §. 46. školskoga zakona postaje dijete navršenom šestom godinom sposobno za polazak škole, a navršenom sedmom obvezano. Po §. 47. školskoga zakona moralo bi svako dijete, kad navrši tu dobu, pet godina polaziti svakidanju školu, a po §. 53. istoga zakona dvije do tri godine opetovnu. Svako je dakle dijete, kad navrši 7. pa do 12. godine obvezano polaziti svakidanju, a od 12. do 14. odnosno 15. godine opetovnu.

Godine 1.884./5. bilo je na polazak pučkih škola Hrvatske i Slavonije obvezane djece za svakidanju školu 107.516, a za opetovnicu 18.666. Od ovih je bilo obvezano na polazak za svakidanje škole 57.836 dječaka i 49.680 djevojaka, a za opetovnice 11.591 dječak i 7.075 djevojaka. Svega je dakle bilo 126.182 obvezanika koncem spomenute godine.

Godine 1.889./90. bilo je na polazak škole obvezane djece za svakidanju školu 223.000, a za opetovnice 29.807. Od ovih je bilo 119.693 dječaka i 103.307 djevojaka obvezanih na polazak svakidanje škole, a 17.465 dječaka i 12.342 djevojke obvezane na polazak opetovnice.

U skrižaljci XV. zabilježeni su školski obvezanici u g. 1.894./5.

Isporedimo li godinu 1.890. s godinom 1.895., vidjet ćemo, da je 32.065 školskih obvezanika za svakidanje škole, a 10.774 za opetovnice više. Od ovih je na polazak svakidanje škole obvezano 17.088 dječaka i 14.977 djevojaka, a za opetovnice 6.125 dječaka i 4.649 djevojaka više.

Po §. 49. školskoga zakona može školski odbor svu tjelesno slabu ili duševno nerazvijenu djecu oprostiti od polaska škole na kraće ili dulje vrijeme. To biva i onda, ako je najbliža škola odviše udaljena, ako je malo učitelja, ili ako su školske prostorije preuske. U tim se slučajevima oprašta slabijoj djeci polazak škole. Osobito što se tiče polaska opetovnica, prisiljene su oblasti s nebrojeno razloga stranom djelomice stranom posvema odstupiti od zakona, kako smo to već na strani 39. spomenuli.

Skrižaljka XV.

Školski obvezanici.

Županija ili grad	Broj obvezanika: za svakidanju školu: dječaka	djevojaka	ukupno	za opetovnicu: dječaka	djevojaka	ukupno	Svega ima obvezanika	Postoci od cijeloga stanovništva
ličko-krbavska	15.953	13.002	28.955	2.914	2.140	5.054	34.009	17·80
modruško-riječka	16.082	13.471	29.553	2.428	1.498	3.926	33.479	15·21
zagrebačka	28.786	23.982	52.768	3.431	1.418	4.843	57.611	12·89
varaždinska	16.979	13.740	30,719	2.712	1.446	4.158	34.877	13·51
belovar-križevačka	14.974	13.441	28 415	2.860	2.279	5.139	33.554	12·56
požeška	11.422	10.194	21.616	2.162	1.622	3.784	25.400	12·52
virovitička	9.753	8.994	18.747	2.367	1.990	4.357	23.104	11·74
srijemska	19.931	18.802	38.733	4.639	4.520	9.159	47.892	13·8
grad Zagreb	1.880	1.802	3.682	25	15	40	3.722	9·92
grad Osijek	1.021	856	1.877	52	69	121	1.998	10·1
Svega	136.781	118.284	255.065	23.590	16.991	40.581	295.646	13·5
Godine 1.893./4.	134.525	115.981	250.506	21.089	15.210	36.299	286.805	13·9
Godine 1.894./5. više	2.256	2.303	4.559	2.501	1.781	4.282	8.841	—
Godine 1.894./5. manje	—	—	—	—	—	—	—	0·4

Razmjerje izmed školskih obvezanika i polaznika teško je tačno ustanoviti. Da ne ponavljamo, što smo već na strani 37. i 38. spomenuli, navest ćemo ovdje, da je školske godine 1.894./5. bilo svega 91.043 polaznika. Od ovih je polazilo javne svakidanje škole 73.447, privatne 2.192, opetovnice 14.760 i građanske škole 644 djeteta. U koliko se broj u godini 1.889./90. i u godini 1.894./5. umnožio, pokazuje nam iduća skrižaljka i njena objašnjenja.

b) Školski polaznici uopće.

Skrižaljka XVI.

Školski polaznici uopće.

Županija ili grad	Broj školskih polaznika							koliko % obvezanika polazi školu?	koliko % od cijeloga stanovništva ima polaznika?
	u višim pučkim školama	nižih pučkih škola					ukupno		
		svakidanjih škola				u opetovnicama			
		u javnim općim	u javnim konfesionalnim	u privatnim	ukupno				
ličko-krbavska	163	8.755	—	—	8.755	1.300	10.218	29·56	5·26
modruško-riječka	165	14.764	—	40	14.804	2.360	17.329	51·76	7·85
zagrebačka	409	23.074	173	35	23.282	3.649	27.340	46·44	6·02
varaždinska	145	17.565	213	—	17.778	3.345	21.268	60·98	8·24
belovar-križevačka	—	21.053	—	72	21.125	4.296	25.421	75·76	9·52
požeška	292	16.421	112	356	16.889	3.104	20.285	77·58	10·—
virovitička	55	15 244	451	385	16 080	4.110	20.245	87·38	10·26
srijemska	79	30.053	1.847	580	32.480	7.694	40.253	83·24	11·48
grad Zagreb	313	2.740	758	95	3.593	40	3.946	97·61	10·51
grad Osijek	257	1.580	178	—	1.758	24	2.039	89·18	9·01
Svega	1.878	151.249	3.732	1.563	156.544	29.922	188.344	63·24	8·56
Godine 1.893./4.	1.724	149.810	3.961	925	154.696	29.142	185.562	64·68	8·49
Godine 1.894/5. više	154	1.429	—	638	1.848	780	2.780	—	0·07
Godine 1.894/5. manje	—	—	229	—	—	—	—	1·44	—

Iz ove skrižaljke vidimo, da je od 295.646 djece, iskazane u skrižaljci XV., u istinu samo 186.466 polazilo školu, odbívši onu djecu, koja su polazila višu pučku školu. Svega je polazilo 156.544 svakidanje škole. Od ovih je polazilo opće javne 151.249, javne konfesionalne 3.732 i privatne 1.563, a opetovnice 29.922 djeteta.

U Lici i Krbavi nema ni jedne javne konfesionalne ni privatne škole; u toj se županiji škola najslabije polazi. A toj su županiji neprilike naročito spomenute na strani 37. i 38. krive, što

se tako slabo škola polazi. No ipak je i u ovoj županiji bilo 1.612 polaznika više, no što je bilo u godini 1.890., od kojih je 8.443 polazilo školu.

Uz već spomenute razloge, što se škola slabije polazi u ličko-krbavskoj, modruško-riječkoj i zagrebačkoj županiji, navodimo i imućstvene odnošaje. Mnogi su ljudi tako siromašni, te ne mogu pregorjeti djece, koja im rade u kući, u polju, ili im čuvaju marvu na paši. Osobito u Lici i Krbavi, otkud idu muškarci u blagoslovljenije krajeve Hrvatske i Slavonije na posao, mora omladina po mogućnosti u kući raditi. Uz to još ovi stanovnici gora i udaljenijih krajeva ne uviđaju, da im je škola od kakve koristi, te nerado šalju djecu u školu. Često se mora upotrebiti i sila.

c) Školski obvezanici i polaznici prama broju škola i učiteljskih sila.

Skrižaljka XVII.

Školski obvezanici i polaznici prama broju škola i učiteljskih sila.

Županija ili grad	Na jednu školu dolazi						Na jednoga učitelja dolazi					
	obvezanika			polaznika			obvezanika			polaznika		
	u svakidanjim školama	u opetovnicama	uopće	u svakikanjim školama	u opetovnicama	uopće	u svakidanjim školama	u opetovnicama	uopće	u svakidašnjim školama	u opetovnicama	uopće
ličko-krbavska	308	53	361	93	13	106	188	32	220	56	8	64
modruško-riječka . . .	220	25	245	111	18	129	141	19	160	71	12	83
zagrebačka	262	24	286	115	18	133	165	15	180	73	11	84
varaždinska	310	42	352	179	33	213	190	25	216	110	20	131
belovar-križevačka . . .	181	33	214	135	27	162	104	19	123	77	15	92
požeška	129	22	151	98	18	116	86	15	10	65	12	77
virovitička	127	29	156	109	27	136	91	21	112	78	19	97
srijemska	164	38	202	137	32	169	85	20	105	72	17	89
grad Zagreb	207	—	207	201	—	201	41	—	41	40	—	40
grad Osijek	188	12	200	176	2	178	51	3	54	48	—	48
Svega . . .	196	31	227	120	23	144	115	18	133	70	13	84
Godine 1.893./4. . . .	196	28	224	121	23	144	117	17	134	72	14	86
Godine 1.894./4. više .	—	3	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Godine 1.894./4. manje	—	—	—	1	—	—	2	—	1	2	1	2

Razmjer izmed školskih obvezanika i polaznika i izmed učiteljskih sila bio je u god. 1.884./5. ovaj: Od 126.182 obvezanika, a od 91.043 polaznika došla su 184 obvezanika i 129 polaznika na jednu školu i 128 obvezanika, a 89 polaznika na jednoga učitelja.

Skrižaljka XVII. pokazuje nam, koliko školskih obvezanika i polaznika dolazi u idućem petgodištu na jednu školu i na jednog učitelja. U godini 1.890. došlo je na jednu svakidanju školu 177 obvezanika i 106 polaznika, dok je u godini 1.895. došlo na jednu pučku školu 196 obvezanika i 120 polaznika. Bilo je dakle 19 obvezanika i 14 polaznika više, nego prije pet godina.

U godini 1.890. došao je na jednoga učitelja 131 obvezanik i 83 polaznika, u godini 1.895. 2 obvezanika i 1 polaznik više. Po tome se vidi, da je kao i prije obvezanika osjekom sveudilj više, jer se pučke škole pomnožale.

Pogledamo li u stupac polaznika, vidjet ćemo, da u varaždinskoj županiji dolazi na jednoga učitelja 110 djece, u virovitičkoj županiji 78, u belovarskoj županiji 77. A pošto §. 18. školskoga zakona dozvoljuje, da se može 80 djece povjeriti jednoj učiteljskoj sili, to vidimo, da je u varaždinskoj županiji učiteljskim silama najgore obzirom na broj svakidanjih školskih polaznika; onda u virovitičkoj i belovarskoj županiji. U Lici i Krbavi dolazi samo 56 polaznika na jednoga učitelja, no već smo spomenuli, zašto se ondje škola polazi najslabije.

Pošto je 188.344 polaznika i 2.220 učiteljskih sila, a po zakonu se može najviše 80 učenika povjeriti jednom učitelju, to sveudilj manjka 135 učiteljskih sila, dapače još više, ako ne uračunamo vjeroučitelje. Najviše učiteljskih sila ima srijemska i zagrebačka, a najmanje ličko-krbavska županija.

Da dobijemo prijegled o polasku škole pojedinih razreda u ovih potonjih pet godina, dovoljno je zaviriti u skrižaljku XVIII. Tu vidimo, da se u svim županijama i u oba više puta spomenuta grada, u Zagrebu i u Osijeku, od svih razreda najviše polazi prvi i drugi razred. U trećem razredu broj pada, pa u četvrtom i petom zajedno ima jedva, ili bolje da kažemo, nema gotovo ni pola polaznika, koliko u prvom razredu. Ta je okolnost vrlo nemila pučkom obrazovanju; moglo bi se dakle još stošta željeti. Isporedimo li godine 1.885., 1.890. i 1.895., to ćemo vidjeti, da je bilo polaznika u IV. i V. razredu u svim županijama i u gradu Zagrebu i Osijeku:

Godine:	1.885.,	1.890.	i 1.895.
	9.387	21.162	29.029

a pri tom je bilo već od g. 1.893./4. do 1.884./5. 207 više. Ako dakle i nijesmo absolutno zadovoljni, to ipak možemo biti relativno zadovoljni s napretkom u ovo deset posljednjih godina. Po tome se vidi, da su okolnosti svake godine bolje i bolje, te da prilično napredujemo. Što se tiče jedinog VI. razreda, koji je samo na donjogradskoj pučkoj školi u Zagrebu, spomenuli smo, da se smatra kao pripravna škola za obrt.

d) Broj školskih polaznika po razredima, marljivosti i po sposobnosti za otpust iz škole.

Skrižaljka XVIII.

Broj školskih polaznika po razredima, marljivosti i po sposobnosti za otpust iz škole.

Županija ili grad	Koliko ima djece, koja polaze svakidanju školu												za otpust iz škole bijaše sposobno
	u razredu												
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	ukupno	vrlo marljivo	marljivo	prekidno	nemarno	ukupno	
ličko-krbavska . .	3.210	2.055	1.782	1.453	255	—	8.755	4.302	23.02	1.130	1.021	8.755	1.152
modruško-riječka .	5.582	3.812	2.993	2.377	—	—	14.764	6.910	4·125	2.139	1.590	14.764	1.381
zagrebačka	8.746	5 627	4.448	4.461	—	—	23.282	10.096	6.094	3.899	3.193	23.282	4.000
varaždinska . . .	5.691	4.366	3.688	2.653	1.380	—	17.778	8.449	5.394	2.753	1.182	17.778	1.425
belovar-križevačka	7.608	5.479	4.181	3.054	803	—	21.125	14.370	4.530	1.381	844	21.125	2.587
požeška	5.735	4.272	3.343	2.594	477	—	16.421	10.664	3.327	1.498	932	16.421	1.950
virovitička	5.750	4.118	3.306	2.867	39	—	16.080	9.900	3.425	1.629	1.126	16.080	1.801
srijemska	10.046	8.074	6.577	5.208	148	—	30.053	18.405	7.007	2 901	1.740	30.053	4 438
grad Zagreb . . .	928	875	836	709	208	37	2.593	2.359	742	385	102	—	826
grad Osijek . . .	543	469	413	317	26	—	1.758	1.118	385	172	83	1.758	286
Svega . . .	53.839	39.147	31.567	25.693	3.336	37	153.619	86.573	37.341	17.887	12.818	153.619	19.846
Godine 1.893./4. . .	56.028	38.669	32.092	24.751	3.135	21	154.696	86.208	38.114	18.326	12.048	154.696	17.104
God. 1.894./5. više	—	478	—	942	201	6	—	365	—	—	770	—	2.742
God. 1.894./5. manje	2.189	—	525	—	—	—	1.077	—	873	439	—	1.077	—

Školu su djeca prilično marljivo polazila, isporedimo li tek vrlo marljive i marljive s prekidnicima i nemarnima. Svega je polazilo školu 123.914 vrlo marljivo i marljivo, a 30.705 što nemarno, što prekidno. Uz to ne smijemo zaboraviti, da je veći dio : 86.573 polazilo vrlo marljivo, a manji dio : 12.818 nemarno.

Neopravdani izostatak od škole prosuđuje se po §. 41. školskoga zakona. Roditelji ili njihovi zastupnici dužni su djecu, koja su obvezana na polazak škole, slati u školu. One, koji toga ne čine, opomene općinski školski odbor. Ne koriste li te opomene, onda ih na prijavu spomenutoga školskog odbora općinska oblast sukcesivno kazni globom od 1—10 for. u korist školske zaklade. Ako se ove globe ne bi mogle utjerati, pretvoraju se u kazan zatvora od 1—2 dana.

Radi evidencije odsutnih obvezanika dužan je učitelj po §. 9. naredbe kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 25. rujna 1.889., broj 9.051, prije i poslije podne iza obuke pročitati sva imena one djece, koja su unesena kao školski obvezanici, te one, koji manjkaju, zabilježiti u stupac za taj dan određen. Svako se neopravdano izostajanje kazni. Svaki četrnaesti dan ima učitelj sastaviti popis odsutnih učenika i s razlozima njihova izostajanja podastrijeti ga općinskom školskom odboru na dalnje uredovanje.

Najposlije preostaje nam da spomenemo i koliko je sposobnih za otpust iz škole. I tu moramo konstatirati, da je takvih svake godine više, te da se u školi obrazovani znatno množe.

Isporedimo li uspjeh u pojedinim godinama, najbolje ćemo se o tom uvjeriti. Sposobnih za otpust iz pučke škole, dakle takvih, koji su posvema prošli cijelu obuku, bilo je:

u godini 1.886. . . . . 8.896,
„ „ 1.887. . . . . 8.945,
„ „ 1.888. . . . . 9.161,
„ „ 1.889. . . . . 9.573,
„ „ 1.890. . . . . 10.179.

Od god. 1.891. do 1.895. narastao je broj na 19.846, a pri tom je bilo već posljednjih godina 2.742 više, no što je bilo 1.893./4.

Najnepovoljniji je posljedak bio u virovitičkoj, požeškoj i varaždinskoj županiji, u kojima nije broj sposobnih za otpust odgovarao broju polaznika.

e) Školski polaznici po spolu.

Skrižaljka XIX.

Školski polaznici po spolu.

Županija ili grad	Broj polaznika						Svih polaznika
	dječaka			djevojaka			
	u svakidanjoj školi	u opetovnici	ukupno	u svakidanjoj školi	u opetovnici	ukupno	
ličko-krbavska . .	7.409	1.186	8.595	1.346	114	1.460	10.055
modruško-riječka .	9.684	1.700	11.384	5.080	660	5.740	17.124
zagrebačka	16.094	2.712	18.804	7.190	—	8.127	26.931
varaždinska . . .	11.101	2.181	13.282	6.677	1.164	7.841	21.123
belovar-križevačka	11.495	2 401	13.856	9.630	1.895	11.525	25.421
požeška	9.144	1.787	10.931	7.645	1.317	8.962	19.893
virovitička	8.449	2.215	10.664	7.631	1.895	9 526	20.190
srijemska	*) 1.283 15.630	136 3.719	1.419 19.349	1.144 14.423	170 3.669	1.314 18.092	2.733 37.441
grad Zagreb . .	1.810	25	1.835	1.783	15	1.798	3.633
grad Osijek .	948	—	—	810	24	834	1.782
Svega . . .	93.045	18.062	111.107	63.359	11.860	75.219	186.326
Godine 1.893 /4. . .	91.938	17.130	109.068	62 758	12.012	74.770	183.838
Godine 1.894./5. više . .	1.107	932	2.039	601	—	449	2.488
Godine 1.894./5. manje .	—	—	—	—	—	—	—

*) Sitno štampani brojevi označuju učenike i učenice konfesionalnih i privatnih škola.

Polazak nižih pučkih škola po spolu vidi se iz prednje skrižaljke. Pregledamo li prijašnji polazak u godini 1.890., uvjerit ćemo se, da se i tu broj znatno umnožio.

Bilo je naime u godini	1.885.,	1.890. i	1.895.
dječaka	52.223,	93.974 „	111.107
djevojaka	38.820,	64.279 „	75.219

U pojedinim je županijama bilo: u godini*) 1.890. i 1.985.

u ličko-krbavskoj	dječaka	„	6.916	„ 8.595
	djevojaka . . .	„	1.335	„ 1.460
u modruško-riječkoj	dječaka	„	10.373	„ 11.384
	djevojaka . . .	„	5.303	„ 5.740
u zagrebačkoj	dječaka	„	15.650	„ 18.804
	djevojaka . . .	„	6.826	„ 8.127
u varaždinskoj	dječaka	„	10.861	„ 13.282
	djevojaka . . .	„	6.412	„ 7.841
u belovarsko-križevačkoj	dječaka	„	11.252	„ 13.856
	djevojaka . . .	„	8.868	„ 11.525
u požeškoj	dječaka	„	9.217	„ 10.931
	djevojaka . . .	„	7.850	„ 8.962
u virovitičkoj	dječaka	„	8.725	„ 10.664
	djevojaka . . .	„	8.083	„ 9.526

*) U godini 1.885. bijahu škole podijeljene u školska nadzorništva. Bilo je u toj godini u pojedinom nadzorništvu i to:

grad Zagreb	dječaka	1.602
	djevojaka	1.465
županija zagrebačka	dječaka	7.758
	djevojaka	4.258
Rijeka	dječaka	5.034
	djevojaka	3.323
Varaždin	dječaka	8.528
	djevojaka	4.620
Križevci	dječaka	5.152
	djevojaka	4.061
Belovar	dječaka	5.429
	djevojaka	3.792
Požega	dječaka	3.026
	djevojaka	2.652
Osijek	dječaka	8.540
	djevojaka	8.041
Vukovar	dječaka	7.154
	djevojaka	6.604

			u godini 1.890.	i 1.895.
u srijemskoj	dječaka	„	18.787	„ 20.768
	djevojaka . . .	„	17.433	„ 19.406
u gradu Zagrebu	dječaka	„	1.402	„ 1.835
	djevojaka . . .	„	1.379	„ 1.798
u gradu Osijeku	dječaka	„	791	„ 948
	djevojaka . . .	„	790	„ 834

f) Školski polaznici po vjeroispovijesti.

Skrižaljka XX.

Školski polaznici po vjeroizpovijesti.

Županija ili grad	Od polaznika je bilo — rimokatolika — i to: u svakidanjoj školi	u opetovnici	ukupno	grčkoistočnjaka — u svakidanjoj školi	u opetovnici	ukupno	drugih vjeroispovijesti — u svakidanjoj školi	u opetovnici	ukupno	Svih polaznika
ličko-krbavska	4.656	670	5.326	4.099	630	4.729	—	—	—	10.055
modruško-riječka . . .	11.800	1.795	13.595	2.951	564	3.513	13	1	14	17.124
zagrebačka	18.901	3.082	21.983	4.256	563	4.819	125	4	129	26.931
varaždinska	17.420	3.307	20.727	179	28	207	179	10	189	21.123
belovar-križevačka . .	17.883	3.699	21.582	2.858	575	3.433	384	22	406	25.421
požeška	12.935	2.579	15.514	3.174	480	3.654	680	45	725	19.893
virovitička	13.036	3.306	16.342	2.363	570	2.933	681	234	915	20.190
srijemska	14.293	3.452	17.745	13.555	3.351	16.906	2.205	585	2.790	37.441
grad Zagreb . . .	3.248	37	3.285	94	—	94	254	—	254	3.633
grad Osijek . . .	1.447	23	1.470	112	1	113	199	—	199	1.782
Svega . . .	116.135	21.973	138.108	34.944	6.979	41.923	5.328	967	6.245	186.326
Godine 1.893./4. . .	114.144	21.278	135.422	35.280	6.924	42.204	5.268	944	6.212	183.838
Godine 1.894./5. više . . .	1.991	695	2.686	—	55	—	60	23	83	2.488
Godine 1.894./5. manje . .	—	—	—	336	—	281	—	—	—	—

Po vjeroispovijesti u pučkim školama bilo je dakle polaznika

u godini	1.885.	1.890.	1.895. i to:
katolika	75.494	115.910	138.108
grčkoistočnjaka . . .	13.074	37.105	41.923
od drugih vjeroispovijesti	2.475	5.238	6.295

Po tome je bilo katoličke školske mladeži u posljednjih pet godina 22.198, grčkoistočne 4.818, a drugih vjeroispovijesti 1.057 više.

Ako uzmemo na oko stanovništvo po vjeroispovijesti u Hrvatskoj i Slavoniji, te isporedimo broj školskih polaznika s pojedinim vjeroispovijestima, uvjerit ćemo se, da izraelitska djeca spram ostalih vjeroispovijesti najviše polaze školu. Dapače moglo bi se ustvrditi, da ni jedno izraelitsko dijete ne ostane bez školskog obrazovanja.

Ako i ne možemo biti zadovoljni s polaskom škole katoličke i grčkoistočne pučke mladeži, kad uzmemo na um obvezanike, to je ipak posve jasno, da svake godine kreće na bolje.

g) i h) Stezanje i proširenje pučkih škola.

Na pučkim su školama od godine 1.890. do 1.895. nastale dalnje promjene, pošto se morali s različnih razloga pojedini razredi ili više njih dokinuti, drugi na novo ustrojiti ili dva ili više njih stegnuti. Bilo je škola, koje su za oba spola pojedine razrede sjedinile u jedan, a druge opet, koje su dobile jedan ili više razreda.

Stezanje se razreda razabire iz skrižaljke XXI., a proširenje iz skrižaljke XXII.

Skrižaljka XXI.

g) Stezanje pučkih škola.

Županija	Godina	Nazvanje mjesta	
ličko-krbavska	1.891.	Novi, 2 po spolu razdijeljene u jednu obospolnu spojene.	
	1.892.	Karlobag, 4 viša razreda više pučke škole dokinuta.	
modruško-riječka	1.895.	Bakar, 2 po spolu razdijeljene dvorazredne u jednu četverorazrednu.	
zagrebačka	1.892.	Bistra, pučka škola spojena s onom u Ivancu.	
	1.895.	Kostajnica, 2 pučke škole spojene u jednu obospolnu.	
varaždinska	1.895.	Klenovnik, 2 po spolu razdijeljene jednorazredne u jednu dvorazrednu za oba spola.	
požeška	1.891.	Kobaš, 2 po spolu razdijeljene u jednu obospolnu.	
	1.891.	Pakrac, 2 po spolu razdijeljene u jednu obospolnu.	
	1.892.	Jasenovac, dječačka i djevojačka škola spojena u obospolnu	
	1.895.	Okućani, jednorazredna djevojačka škola i dvorazredna dječačka škola spojene u jednu trorazrednu za oba spola.	
srijemska	1.892.	Kamenica, 2 pučke škole spojene u jednu.	
	1.883.	Ilok, 2 po spolu razdijeljene u jednu četverorazrednu za oba spola.	
	1.893.	Šid, 2 po spolu razdijeljene u jednu četverorazrednu za oba spola.	
	1.893.	Surčin, srpska jednorazredna škola spojena u jednu obospolnu.	

Skrižaljka XXII.

h) Proširenje pučkih škola.

a) dječačke škole.

Županija	Godina	Nazvanje mjesta	
ličko-krbavska	1.892.	Zavalje, proširena u jednu 2 razrednu.	
	1.893.	Divoselo, 1 razrednu u jednu 2 razr.	
	1.894.	Bijelopolje, 1 „ „ „ 2 „	
	„	Brinje, 3 „ „ „ 4 „	
	„	Donji Lapac, 3 „ „ „ 4 „	
	1.895.	Kraljevčani, 1 „ „ „ 2 „	
	„	Perušić, 2 „ „ „ 4 „	
	„	Tenje, 2 „ „ „ 3 „	
	1.894.	Sv. Juraj, 1 „ „ „ 2 „	
modruško-riječka	1.893.	Delnice, 3 razredna u jednu 4 razred.	
	„	Mrkopalj, 2 „ „ „ 3 „	
	„	Ratulje, 1 „ „ „ 2 „	
	1.894.	Grižane, 2 „ „ „ 3 „	
	1.895.	Križišće, 1 „ „ „ 2 „	
	„	Vrata, 1 „ „ „ 2 „	
	„	Ravnagora, 2 „ „ „ 3 „	
zagrebačka	1.894.	Moravče-Omilje, 1 razr. u jednu 2 razr.	
	„	Sela, 1 „ „ „ 2 „	
	„	Sv. Nedjelja, 1 „ „ „ 2 „	
	1.895.	Hrastovica, 1 „ „ „ 2 „	
	„	Maja, 1 „ „ „ 2 „	
	„	Perna, proširena u jednu 2 razrednu.	
	„	Stenjevec, 1 razredna u jednu 2 razr.	
varaždinska	1.891.	Varaždin, ustrojen V. razred.	
	1.893.	Vinica, 1 razredna u jednu 2 razrednu.	
	1.894.	Ljubeščica, 1 razredna u jednu 2 razrednu.	
	„	Mače, 1 razredna u jednu 2 razrednu.	
	„	Mađarevo, 1 razredna u jednu 2 razrednu.	

Županija	Godina	Nazvanje mjesta.
belovar-križevačka	1.892.	Gola, 3 razredna u jednu 4 razrednu.
	„	Koprivnica, ustrojen V. razred.
	1.893.	Ferdinandovac, 2 razredna u jednu 3 razrednu.
	„	Nevinci, proširena u jednu 2 razrednu.
	1.894.	Rača, 3 razredna u jednu 4 razrednu.
	„	Raven, 1 „ „ „ 2 „
	1.895.	Čepelovac, 1 „ „ „ 2 „
	„	Križevci, 4 „ „ „ 5 „
	„	Ciglena, 1 „ „ „ 2 „
	„	Virje, pučka škola razdijeljena u 2 četverorazredne.
požeška	1.894.	Mašić, 1 razredna u jednu 2 razrednu.
	1.895.	Nova kapela, 2 razredna u jednu 3 razrednu.
	„	Požega, ustrojen V. razred.
	1.893.	Antunovac, 2 razr. u jednu 3 razred.
virovitička	1.894.	Gornji Miholjac 1 razred. u jednu 2 razr.
	1.895.	Orahovica 3 „ „ „ 4 „
	„	Feričanci 2 „ „ „ 3 „
srijemska	1.891.	Ruma, ustrojen V. razred.
	1.892.	Golubinci, 3 razred. u jednu 4 razrednu.
	„	Irig, proširena „ „ 2 „
	„	Karlovčić, proširena „ „ 2 „
	1.893.	Belegiš, 2 razredna „ „ 3 „
	„	Neštin, 2 „ „ „ 3 „
	„	Orolik, 1 „ „ „ 2 „
	1.894.	Ilok, proširena na V. i VI. razred.
	„	Pečinci, 1 razredna u jednu 2 razrednu.
	„	Prhovo, 1 „ „ „ 2 „
	„	Kupinovo, 2 „ „ „ 3 „
	1.895.	Ašanja, 1 „ „ „ 2 „
	„	Bošnjaci, 3 „ „ „ 4 „
	„	Čortanovci, 1 „ „ „ 2 „
	„	Dobanovci, 3 „ „ „ 4 „
	„	Golubinci, 2 „ „ „ 3 „
	„	Karlovčić, 2 „ „ „ 3 „
	„	Kuzmin, 2 „ „ „ 3 „
	1.893.	Grabovci 1 „ „ „ 2 „
	1.894.	Mihaljevci, 1 „ „ „ 2 „
	„	Obrijež 1 „ „ „ 2 „
	„	Jovanovac 1 „ „ „ 2 „

Županija	Godina	Nazvanje mjesta	
grad Osijek		Osijek, u svim dječačkim škalama ustrojen V. razred.	

b) Djevojačke škole.

Županija	Godina	Nazvanje mjesta	
ličko-krbavska	1.892.	Gospić, viša pučka škola proširena u četverorazrednu.	
belovar-križevcčka	1.892.	Koprivnica, ustrojen V razred.	
srijemska,	1.892. 1.893. " 1.894. "	Vinkovci, ustrojen V. razred. Zemun, " V. " Vinkovci, " V. " Zemun, 5 razredna u jednu 6 razrednu i jedna ženska stručna škola, s jednom učiteljicom spojena. Sušak, 3 razredna u jednu 4 razrednu	

c) Obospolne.

Županija	Godina	Nazvanje mjesta	
požeška	1.892. "	Pakrac, ustrojen V. razred. Daruvar, " V. "	
srijemska	1.893.	Čakovci, 1 po spolu razdijeljena 2 razredna pučka škola proširena u 2 jednorazredne škole za oba spola.	

i) Prijegled pučkih škola po županijama, kotarima i gradovima.

Prijegled pučkih škola po županijama, kotarima i gradovima uz trošak, koji nose pojedini kotari i svi zajedno za pučke škole, zabilježen je u XXIII. skrižaljci:

Županija ima:	kotara	i gradova
1. ličko-krbavska . . .	9	„ 1
2. modruško-riječka . .	8	„ 1
3. zagrebačka	18	„ 2
4. varaždinska	8	„ 1
5. belovarsko-križevačka	11	„ 1
6. požeška	6	„ 2
7. virovitička	6	„ 1
8. srijemska	11	„ 3 i 1 trgovište.

Troškovi, koje nose svi kotari, gradovi i trgovište Ruma za uzdržavanje škola, iznosili su 1.895. god. 1,830.785·93 for.

Skrižaljka XXIII.

Prijegled pučkih škola po županijama, kotarima i gradovima.

Županija	Kotar, odnosno grad	Koliko ima općih pučkih škola	Koliko ima u tim školama učitelja	Koliko ima u svakidanjim škol. obvezanika			Koliko ima u svakidanjim školama polaznika			Koliko ima opetovničara		Trošak za škole u forintama
				dječaka	djevojaka	ukupno	dječaka	djevojaka	ukupno	obvezan.	polaznika	
ličko-krbavska	Gospić	20	33	3.299	2.717	6.016	1.474	295	1.769	825	230	23.353
	Gračac	12	16	2.244	1.852	4.096	973	69	1.042	906	170	11.094
	Udbina	6	8	1.344	1.161	2.505	429	39	468	208	85	6.076
	Perušić	7	12	1.509	1.427	2.936	650	82	732	563	100	11.453
	Korenica	11	21	1.703	1.444	3.147	1.013	230	1.243	795	155	14.383
	Otočac	17	28	2.494	1.998	4.492	1.377	228	1.605	1.250	333	16.430
	Senj	5	6	760	444	1.204	229	49	278	41	30	4.390
	Brinj	6	12	1.109	878	1.987	499	140	639	201	87	6.484
	Donji Lapac	8	12	1.351	940	2.291	625	73	698	250	98	7.666
	Grad Senj	2	6	140	141	281	140	141	281	15	30	6.451
modruško riječka	Ogulin	21	36	2.936	2.565	5.501	1.697	559	2.256	957	438	24.184·32
	Slunj	25	33	3.408	2.787	6.195	1.447	414	1.861	961	348	25.925·11
	Vojnić	17	20	2.393	2.147	4.540	1.003	157	1.160	273	246	15.333·36
	Novi	12	24	1.854	1.355	3.209	1.295	729	2.024	376	355	23.740·20
	Sušak	18	36	1.806	1.457	3.263	1.445	1.078	2.523	337	224	33.771·37
	Delnice	21	32	1.866	1.499	3.365	1.460	1.075	2.535	388	336	24.616·67
	Čabar	6	9	557	521	1.078	463	413	876	220	176	6.740·40
	Vrbovsko	13	16	1.147	1.055	2.202	774	581	1.355	362	237	14.648·67
	Grad Bakar	2	4	115	85	200	100	74	174	52	—	3.804·—
	Svega .	229	364	32.035	26.473	58.508	17.093	6.426	23.519	8.980	3.678	280.544·10

Županija	Kotar odnosno grad	Koliko ima općih pučkih škola	Koliko ima u tim školama učitelja	Koliko ima u svakidanjim škol. obvezanika			Koliko ima u svakidanjim školama polaznika			Koliko ima opetovničara		Trošak za škole u forintama
				dječaka	djevojaka	ukupno	dječaka	djevojaka	ukupno	obvezan.	polaznika	
	Prijenos .	229	364	32.035	26.473	58.508	17.093	6.426	23.519	8.980	3.678	280.544·10
zagrebačka	Karlovac	23	37	2.777	2.084	4.861	1.746	897	2.643	524	399	26.697
	Jaska	22	36	2.248	1.968	4.216	1.544	748	2.292	572	431	19.964
	Pisarovina	10	13	1.333	1.100	2.433	670	202	892	196	147	8.518
	Sisak	11	16	1.013	886	1.899	731	512	1.243	282	229	10.106
	Velika Gorica	11	18	1.633	1.320	2.953	1.030	513	1 543	406	349	13.041
	Samobor	8	16	1.350	1.182	2.532	686	427	1.113	160	74	10.292
	Zagreb	15	24	2.041	1.706	3.747	1.225	828	2.053	449	370	22.208
	Dugoselo	9	13	1.115	917	2.032	698	373	1.071	262	250	9.350
	Sv. Ivan Zelina	8	16	1.708	1.329	3.037	1.029	366	1.395	365	325	9.505
	Stubica	7	12	2.286	1.928	4.214	908	304	1.212	226	155	18.040
	Virginmost	9	12	2.004	1.713	3.717	860	100	960	298	115	7.658
	Glina	16	27	2.801	2.482	5.283	1.330	251	1.581	288	243	17.316
	Petrinja	17	21	2.109	1.918	4.027	1.022	313	1.335	327	221	16.065
	Kostajnica	14	17	1.474	1.209	2.683	808	330	1.138	220	192	9.753
	Dvor	10	13	1.661	1.160	2.821	759	111	870	142	96	7.258
	Grad Karlovac	3	9	358	246	604	256	236	492	—	—	13.418
	Grad Sisak	2	10	445	432	877	400	330	730	—	—	9.912
	Grad Petrinja	3	11	299	290	589	251	237	488	82	34	10.037
	Grad Kostajnica	3	7	131	112	243	139	112	251	44	19	4.111
	Svega .	430	692	60.821	50.455	111.276	33.185	13.616	46.801	13.823	7.327	523.793·10

Županija	Kotar odnosno grad	Koliko ima općih pučkih škola	Koliko ima u tim školama učitelja	Koliko ima u svakidanjim škol. obvezanika			Koliko ima u svakidanjim školama polaznika			Koliko ima opetovničara		Trošak za škole u forintama
				dječaka	djevojaka	ukupno	dječaka	djevojaka	ukupno	obvezan.	polaznika	
	Prijenos . .	430	692	60.821	50.455	111.276	33.185	13.616	46.801	13.823	7.327	523.793·10
varaždinska	Krapina	8	15	1.698	1.392	3.090	1.115	389	1.504	372	205	13.367·81
	Pregrada	7	12	2.514	2.026	4.540	1.325	732	2.055	486	385	10.832·92
	Klanjec	10	15	2.167	1.743	3.910	1.498	919	2.417	467	377	11.096·84
	Ivanec	14	17	2.195	1.851	4.046	1.244	669	1.913	506	359	16.049·25
	Varaždin	14	21	1.933	1.574	3.507	1.279	814	2.093	510	482	15.850·99
	Ludbreg	20	31	1.865	1.692	3.557	1.613	1.437	3.050	830	775	22.920·49
	Novi Marof	9	15	1.500	1.114	2.614	958	497	1.455	308	282	16.753·32
	Zlatar	11	15	2.516	1.824	4.340	1.519	732	2.251	560	436	13.337·48
	Grad Varaždin	6	20	591	524	1.115	550	488	1.038	119	44	17.201·96
belovarsko-križevačka	Belovar	29	47	2.760	2.595	5.355	2.023	1.766	3.789	745	633	36.224·61
	Đurđevac	23	50	2.442	2.285	4.727	1.954	1.725	3.679	916	709	33.587·17
	Koprivnica	14	27	1.457	1.409	2.866	1.153	1.077	2.230	553	489	18.526·94
	Grubišno polje	15	23	1.115	974	2.089	857	704	1.561	441	380	15.773·46
	Garešnica	24	27	1.476	1.238	2.714	1.119	864	1.983	681	547	26.688·24
	Križ	11	17	1.263	1.097	2 360	990	750	1.740	431	392	23.583·41
	Križevci	22	32	2.434	2.109	4.543	1.749	1.394	3.143	781	719	21.826·43
	Kutina	10	17	877	632	1.509	680	443	1.123	305	231	13.313·83
	Grad Belovar	3	10	350	338	688	324	307	631	83	40	8.560·32
	Grad Koprivnica	3	13	409	392	801	337	311	648	98	46	13.009·—
	Grad Križevci	2	9	343	333	676	257	249	506	77	69	8.951·—
	Ivanić tvrđa	1	2	48	39	87	52	40	92	28	41	1.968·43
	Svega .	686	1.127	92.774	77.636	170.410	55.781	29.923	85.704	23.120	14.968	883.217·00

Županija	Kotar odnosno grad	Koliko ima općih pučkih škola	Koliko ima u tim školama učitelja	Koliko ima u svakidanjim školama obvezanika			Koliko ima u svakidanjim školama obvezanika			Koliko ima opetovničara		Trošak za škole u forintama
				dječaka	djevojaka	ukupno	dječaka	djevojaka	ukupno	obvezan.	polaznika	
	Prijenos . .	686	1.127	92.774	77.636	170.410	55.781	29.923	85.704	23.120	14.968	883.217·00
požeška	Daruvar	24	37	1.761	1.503	3.264	1.491	1.179	2.670	365	498	27.741·—
	Pakrac	19	25	1.432	1.264	2.696	1.054	707	1.761	390	259	18.669·—
	Požega	19	26	1.702	1.528	3.230	1.209	985	2.194	512	446	21.120·—
	Novska	22	29	1.307	1.159	2.466	1.026	816	1.842	627	430	18.883·—
	Nova Gradiška	35	59	2.482	2.153	4.635	1.889	1.602	3.491	790	736	43.231·—
	Brod	51	62	2.198	2.097	4.295	2.021	1.891	3.912	787	698	51.242·—
	Grad Požega	2	11	258	250	508	230	250	480	83	25	8.117·—
	Grad Brod	3	10	282	240	522	224	215	439	30	12	8.386·—
virovitička	Virovitica	25	35	1.715	1.485	3.200	1.384	1.265	2.649	602	575	30.748·29
	Slatina	25	30	1.553	1.396	2.949	1.309	1.085	2.394	546	524	22.638·52
	Miholjac donji	17	21	935	864	1.799	870	798	1.668	453	477	19.419·96
	Osijek	27	45	1.993	1.887	3.880	1.805	1.649	3.454	1.237	1.185	29.358·18
	Đakovo	32	46	2.011	1.838	3.849	1.822	1.670	3.492	913	797	43·391·22
	Našice	21	29	1.546	1.524	3.070	1.259	1.164	2.423	606	552	20.485·39
	Svega .	1.008	1.592	113.949	96.824	210.773	73.374	45.199	118.573	31.061	22 182	1,246.647·56

Županija	Kotar odnosno grad	Loliko ima općih pučkih škola	Koliko ima u tim školama učitelja	Koliko ima u svakidanjim školama obvezanika			Koliko ima u svakidanjim školama polaznika			Koliko ima opetovničara		Trošak za škole u forintama
				dječaka	djevojaka	ukupno	dječaka	djevojaka	ukupno	obvezan.	polaznika	
	Prijenos . .	1.008	1.592	113.949	96.824	210.773	73.374	45.199	118.573	31.061	22.182	1,246.647·56
srijemska	Vukovar	39	60	2.367	2.202	4.569	2.037	1.850	3.887	1.109	913	46.347·61
	Ilok	26	34	1.335	1.143	2.478	1.053	878	1.931	599	455	19.464·85
	Šid	23	34	1.653	1.530	3.183	1.304	1.172	2.476	788	670	23.042 08
	Ruma	31	54	2.258	2.036	4.294	1.802	1.605	3.407	966	893	37.046·51
	Irig	20	29	1.221	1.097	2.318	1.083	946	2.029	525	442	25.976·17
	Vinkovci	28	50	1.780	1.701	3.481	1.541	1.420	2.961	811	636	40.273·51
	Županje	18	37	1.345	1.309	2.654	1.067	1.015	2.082	669	624	26.781·52
	Mitrovica	13	20	1.342	1.302	2.644	807	691	1.498	601	332	22.319·12
	Zemun	28	46	1.747	1.734	3.481	1.432	1.419	2.851	975	830	40.719·08
	Stara Pazova	21	51	2.556	2.431	4.987	1.913	1.812	3.725	1.181	1.039	33.711·82
	Petrovaradin	3	6	178	181	359	159	163	322	101	72	6.033·42
	Grad Zemun	7	29	771	800	1.571	408	469	877	184	48	16.771·06
	Grad Mitrovica	5	16	470	456	926	286	243	529	171	87	8.520·90
	Grad Karlovci	3	9	304	289	593	165	165	330	145	77	3.731·50
	Trgovište Ruma	3	22	604	591	1.195	573	575	1.148	334	270	19.121·—
Gradovi	Zagreb	18	94	1.880	1.802	3.682	1.810	1.783	3.593	40	40	85.661·22
	Osijek	10	37	1.021	856	1.877	948	834	1.783	121	24	128.617·—
	Svega .	1.304	2.220	136.781	118.284	255.065	91.762	62.239	154.001	40.381	29.634	1,830.785 93

DRUGO POGLAVLJE.

Više pučke škole.

U bivšoj je vojnoj krajini bilo vojničkih škola, i to tako zvanih pukovnijskih škola, u svakoj pukovniji po jedna. Kad se ove dokinule, bijahu ustrojene mjesto njih građanske škole previšnjom rješidbom Njegovoga Veličanstva, proglašenom cirkularom ratnoga ministarstva od 11. lipnja 1.871. broj 1.944. One su imale tu zadaću, da djecu, koja nijesu išla u srednje škole, svestranije obrazuju, no što to mogu niže pučke škole.

U provincijalu su pak bile građanske škole ustrojene po §. 67.—73. školskoga zakona od 14. listopada 1.874., s tom namjerom, da učenici, koji ne idu ni u koji viši učevni zavod, mogu svoje obrazovanje u pučkoj školi stečeno nastaviti s obzirom na obrt, trgovinu i gospodarstvo.

Koncem školske godine 1.884./5. bilo je 8 građanskih škola. Od ovih je bila gradska viša djevojačka škola u Zagrebu, u Karlovcu, Varaždinu, Požezi i Osijeku, i dječačka građanska škola u Sisku javna. Potonju su mogle i djevojke polaziti. Privatne škole s pravom javnosti opstojale su u samostanima milosrdnih sestara u Zagrebu i Đakovu. Nastavni je jezik bio hrvatski.

U području bivše vojne Krajine bilo je umjesto opstojalih glavnih i trivijalnih škola novo ustrojenih građanskih škola u Otočcu, Ogulinu, Glini, Novoj Gradišci, Brodu, Petrovaradinu, Kostajnici, Karlobagu, Slunju i Zemunu. U potonjem je mjestu opstojala god. 1.884./5. privatna djevojačka škola. Svih ostalih 9 viših dječačkih škola mogle su počevši od 5. razreda i djevojke polaziti.

Protiv ovih se škola podigoše tužbe, bud što su udarile dvojim putom, bud što nije bilo dobro njihovo unutarnje ustrojstvo. Na više se djevojačke škole podigoše prigovori, da se mladež preopterećuje i da se odvraća od kućanstva baš onda, kad bi se djevojka morala najviše da bavi kućanstvom, i da obuka ne odgovara budućem zvanju djevojačkom. A i dječačkim se građanskim školama moglo prigovoriti, da su od slabe koristi.

Povodom tih prigovora zaključi kr. zem. vlada odio za bogoštovlje i nastavu preustrojiti dječačke i djevojačke građanske škole: prve prema školskomu zakonu od 31. listopada 1.888., §§. 63.—66., koje bijahu posebnim statutom od 10. srpnja 1.890., broj 6.687., pretvorene u više pučke škole s obrtno-trgovačko-gospodarstvenim i združenim smjerom.

Djevojačke građanske škole bijahu preustrojene naredbom kr. zem. vlade od 21. kolovoza 1.883., broj 9.137., a uz to bijaše određeno, da će se izdati prema potrebi naredbe, koje će se baviti naukovnom osnovom.

U Karlobagu je opstojala viša pučka škola s obrtnim smjerom. Obospolna viša pučka škola u Otočcu bijaše ustrojena s gospodarsko-obrtnim smjerom. Ona u Ogulinu s obrtno-gospodarskim, u Slunju sa gospodarskim smjerom.

Škola je u Kostajnici bila gospodarstveno-obrtna, a ona u Glini samo gospodarstvena smjera. U Sisku je postojala jedna s trgovačkim smjerom. I u Brodu je postojala takva škola s trgovačkim i gospodarstvenim smjerom, u Novoj Gradišci s obrtno-gospodarstvenim smjerom. Sa petrovaradinskom je školom bila spojena i jedna ženska stručna škola, a tako isto i ona u Ogulinu, Brodu, Novoj Gradišci i Sisku. Osim toga su postojale na pojedinim školama košaračke, klesarske, urarske, stolarske, tokarske i rezbarske škole.

Kr. zem. vlada morala je ipak poradi slaboga polaska viših razreda, svim tim rečenim školama dati realni smjer, te ih u duhu

naredaba od 23. kolovoza 1.894., broj 13.240., i od 30. lipnja 1.895., broj 7.632., preustrojiti, kako već spomenusmo na strani 35. i 36. Preustrojenje se provodi sukcesivno.

Sad postoje dakle više pučke škole dijelom s reduciranim a dijelom s restringiranim razredima u Otočcu, Slunju, Glini, Ogulinu, Kostajnici, Petrovaradinu, Sisku, Novoj Gradišci, Brodu i Kraljevici.

U svim tim višim pučkim školama je polazak obligatan za sve školske sposobnjake, koji ne polaze srednjih škola.

Na zemaljske je troškove pokusa radi otvoren još i u Županji nedavno V. razred više pučke škole s realnim smjerom, u Virovitici, Krapini i Karlobagu V. i VI. razred s realnim, a u Osijeku V. i VI. razred s obrtnim smjerom.

I. Broj i trošak za uzdržavanje viših pučkih škola.

Koncem školske godine 1.889./90. bilo je u Hrvatskoj i Slavoniji svega 10 viših dječačkih i 8 viših djevojačkih škola. Dječačkih je bilo u Otočcu, Karlobagu, Ogulinu, Slunju, Glini, Kostajnici, Sisku, Novoj Gradišci, Brodu na Savi i Petrovaradinu, djevojačkih u Gospiću, Karlovcu, Zagrebu, Varaždinu, Osijeku, Požezi i u samostanu milosrdnih sestara u Zagrebu i u Đakovu.

God. 1.895. nije se promijenio broj dječačkih škola, ma da se i ukinula bila viša dječačka škola u Karlobagu, pošto je bila otvorena u Kraljevici. U zagrebačkoj županiji mogu više dječačke škole u Sisku, Glini i Kostajnici polaziti i djevojke, dok je ona u Karlovcu samo za djevojke.

Djevojačkih je škola koncem školske godine 1.895., osim one u Karlovcu, bilo još u Gospiću, Varaždinu i Osijeku, pored onih u samostanu u Požezi, Zagrebu, Đakovu i Varaždinu.

Trošak je za uzdržavanje viših pučkih škola iznosio koncem školske godine 1.894./5. u županiji:

1. ličko-krbavskoj . . .	11.023	for.	—
2. modruško-riječkoj . .	15.385	for.	35 nč.
3. zagrebačkoj	22.062	for.	78 nč.
4. varaždinskoj	10.069	for.	28 nč.
5. požeškoj	11.880	for.	—
6. srijemskoj	5.444	for.	92 nč.
svega . . .	75.865	for.	33 nč.

Belovarsko-križevačka županija nema nijedne više pučke škole, a od samostanskih škola nemamo tačnih podataka, dapače od đakovačke nemamo nikakvih, pošto te škole uzdržavaju isključivo samostani.

2. Školske zgrade, uređenje i učila.

Javne se više pučke škole nahode u vlastitim zemaljskim zgradama, a privatne samostanske u samostanskim prostorijama.

Školsko pokućstvo i drugi školski predmeti nahode se u dobrom stanju.

Viša se djevojačka pučka škola u Gospiću nahodi sad u novogradnji, kuća bit će prava palata.

Školska zgrada u Kraljevici je trošna. U Sisku su prostorije prema rastućemu broju đaka pretijesne, ali i ondje će se po svoj prilici graditi nova zgrada. Isto je tako i u Varaždinu školska zgrada postala pretijesna, jer se broj đaka množi, a i inače nema ni dovoljno prostrano dvorište. Zato je votirala gradska općina već 50.000 for., da se podigne nova viša pučka škola.

Viša je pučka škola u Petrovaradinu smještena zajedno s nižom pučkom školom pod jedan krov, a zgrada je posve valjana.

Učila, kojima se služe više pučke škole kod obuke, popisana su u prednjoj skrižaljci.

Skrižaljka XXIV.

Učila viših pučkih škola.

Vrsta škole i nazvanje mjesta	Broj učila i to: fizikalnih strojeva	za životinjstvo	za biljarstvo	za rudstvo	prirodoslovnih slika	za zemljopis: zidnih karata	globusa	telurija	atlanta	stereometričkih tjelesa	crteža i modela	druga naučna pomagala
Viša dječačka pučka škola u												
Otočcu . .	336	35	—	280	171	30	2	2	—	110	151	153
Ogulinu . .	204	39	378	185	159	30	1	2	1	73	612	151
Slunju . .	234	—	42	130	111	25	1	1	1	201	450	656
Glini . . .	210	—	—	312	173	23	2	2	3	13	478	4
Kostajnici .	94	31	—	524	109	37	3	—	—	3	1.391	—
Sisku . . .	198	666	321	164	10	30	1	1	2	14	1.878	509
N. Gradišci	161	5	88	250	18	19	2	1	1	16	454	4
Brodu . .	169	111	56	262	56	25	2	1	1	134	707	5
Petrovarad.	319	32	250	269	1	51	2	1	9	135	394	227
Kraljevici .	11	—	—	—	12	6	1	1	—	—	3	5
Viša djevojač. pučka škola u												
Gospiću . .	247	170	—	100	140	10	2	1	—	3	298	235
Karlovcu .	46	121	5	159	80	29	3	1	2	26	975	189
Varaždinu .	136	14	45	200	—	13	2	1	3	10	1.555	42
Osijeku . .	97	9	253	165	9	17	1	1	2	24	407	42
Požezi . .	78	194	1.065	115	115	6	2	1	3	23	863	3
Viša djevojač. pučka škola u samostanu u												
Zagrebu . .	249	288	20	76	50	12	1	1	3	12	234	401
Đakovu . .	147	753	550	349	6	13	1	1	3	5	442	52
Varaždinu .	78	206	198	121	—	8	2	—	2	18	700	80
Svega . .	3.014	2.674	3.271	3.661	1.220	384	31	19	36	820	11.992	2.758

3. Učiteljsko osoblje.

Na višim javnim i privatnim pučkim školama služilo je:

	u godini 1.885.	1.890.	i 1.895.
učitelja	114	110 „	76
učiteljica	40	30 „	62

a od ovih je bilo:

	u godini 1.885.	1.890.	i 1.895.
ravnatelja	12	12 „	12
ravnateljica	1	3 „	3
vjeroučitelja	23	24 „	19
učitelja	71	65 „	42
učiteljica	34	18 „	48
namjesnih učitelja .	1	1 „	1
namjesnih učiteljica .	1	3 „	2
nuzučitelja	7	7 „	2
nuzučiteljica	4	7 „	9

Iz skrižaljke XXV. vidimo, da je od godine 1.890. učiteljica mnogo više, dok je ostali broj učitelja po svojstvima ostao prilično isti. Vjeroučitelji na višim pučkim školama u onim krajevima, koji su negda sačinjavali vojnu krajinu, ujedno su dušobrižnici u onom mjestu, u kojemu je škola, ili su katehete, koji ujedno poučavaju u vjerouci i na kojem drugom školskom zavodu.

U slučaju, ako bi gdje momentano uzmanjkala koja učiteljska sila, određuju se i učitelji srednjih i nižih pučkih škola.

Skrižaljka XXV.

Učiteljsko osoblje viših pučkih škola.

Vrsta škole i nazvanje mjesta	Broj učiteljskog osoblja viših dječačkih i djevojačkih pučkih škola												
	u javnim školama										u privatnim školama		
	ravnatelja	vjeroučitelja	učitelja	namj. učitelja	nuzučitelja	ravnateljica	učiteljica	namjesnih učiteljica	nuzučiteljica	svega	učitelja	učiteljica	svega
Viša dječačka pučka škola u													
Otočcu . .	1	2	6	—	—	—	—	—	1	10			
Ogulinu . .	1	2	5	—	—	—	—	—	1	9			
Slunju . .	1	2	5	—	—	—	—	—	1	9			
Glini . . .	1	—	3	—	—	—	—	—	1	5			
Kostajnici .	1	—	3	—	—	—	—	—	—	4			
Sisku . . .	1	1	3	—	—	—	—	—	—	5			
N. Gradišci	1	1	2	—	—	—	—	—	—	4			
Brodu . .	1	1	3	—	—	—	1	—	—	6			
Petrovaradinu	1	2	2	1	—	—	—	—	1	7			
Kraljevici .	—	1	1	—	—	—	—	—	1	3			
Viša djevojač. škola u													
Gospiću . .	1	2	1	—	—	—	2	1	—	7			
Karlovcu .	1	1	2	—	—	—	2	—	—	6			
Varaždinu .	1	1	1	—	1	—	3	1	1	9			
Osijeku . .	—	1	—	—	—	1	6	—	2	10			
Požezi . .	—	1	—	—	1	1	5	—	—	8			
Viša djevojač. pučka škola u samostanu u													
Zagrebu .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14	15
Đakovu . .	—	1	—	—	—	1	6	—	—	8	—	—	—
Varaždinu .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	9	13
Svega .	12	19	37	1	2	3	25	2	9	110	5	23	28

4. Polazak viših pučkih škola.

Da vidimo, kako se polazile više pučke škole prije deset godina, dakle koncem školske godine 1.894./5., dovoljno je, ako se obazremo na općeniti rezultat.

Polazilo je u starom provincijalu, a u bivšoj vojnoj krajini

V. razred	287	290
VI. „	174	129
VII. „	99	67
VIII. „	84	51

U petgodišnjem razdoblju od god. 1.890. polazile se više pučke škole počevši od V. do VIII. razreda jače. Osobito se umnožio broj polaznika viših djevojačkih škola u svim mjestima, gdjegod ih ima, samo ne u Varaždinu. Razlog je tomu taj, što je u Zagrebu otvoren ženski licej i ženske stručne škole. Ponajviše potiče djevojke poslije nižih pučkih škola na polazak viših želja, da nakon dovršenoga liceja dobiju koje učiteljsko mjesto na višoj pučkoj školi ili možda koje mjesto kao odgojiteljica. Tome osobito pogoduje naredba kr. zem. vlade od 19. kolovoza 1.894., broj 12.123. (gledaj stranu 35.), da se u Gospiću, Osijeku i Varaždinu na višim djevojačkim školama provodi sukcesivno naukovni plan ženskoga liceja.

Skrižaljka XXVI. pokazuje nam, kako se polazile više pučke škole.

Skrižaljka XXVI.

Polazak viših pučkih škola.

Vrsta škole i nazvanje mjesta	Broj učenika (učenica) u razredu					po spolu		po vjeroispovijesti			po napretku				
	V.	VI.	VII.	VIII.	Svega	učenika	učenica	rimokatolika	grčkoistočnih	drugih vjeroispov.	prvi red s odlikom	prvi red	drugi red	treći red	neispitanih
Više dječačke pučke škole u															
Otočcu . .	50	22	8	7	87	71	16	35	52	—	21	54	5	8	—
Ogulinu . .	28	13	9	14	64	38	26	56	7	1	13	44	1	4	2
Slunju . .	42	16	12	8	78	61	17	47	30	1	21	36	10	9	2
Glini . . .	31	15	9	17	72	54	18	24	48	—	14	40	3	14	1
Kostajnici .	31	12	4	5	52	38	14	34	18	—	13	28	7	4	—
Sisku . . .	63	34	19	29	145	92	53	119	11	15	26	83	7	4	25
N. Gradišci	41	31	11	13	96	62	34	62	30	4	35	48	10	1	2
Brodu . .	39	30	14	10	93	58	35	72	9	12	14	59	4	10	6
Petrovarad.	41	21	7	10	79	45	34	70	6	3	22	30	6	9	12
Kraljevici .	23	—	—	—	23	15	8	23	—	—	9	13	1	—	—
Više djevojač pučke škole u															
Gospiću . .	31	19	11	15	76	—	76	60	16	—	20	43	5	8	—
Karlovcu .	53	40	26	21	140	—	140	106	23	11	63	72	—	—	5
Varaždinu .	32	23	22	16	93	—	93	63	5	25	31	50	9	—	3
Osijeku . .	72	55	26	27	180	—	180	140	10	30	45	113	18	—	4
Požezi . .	43	23	15	22	103	—	103	86	6	11	48	42	5	7	1
Više djevojač. pučke škole u samostanu u															
Zagrebu .	84	79	80	70	313	—	313	297	8	8	125	159	21	1	7
Đakovu . .	21	8	18	8	55	—	55	50	2	3	40	15	—	—	—
Varaždinu .	13	18	10	11	52	—	52	49	3	—	24	24	3	—	1
Svega .	738	459	301	303	1.801	534	1.267	1.393	284	124	584	952	115	79	71

Isporedimo li polazak viših dječačkih i djevojačkih pučkih škola od godine 1.895. s onim od godine 1.890., to ćemo dobiti ovaj posljedak:

Pojedine razrede polazilo je:

	u godini 1.890.,	a u godini 1895. i to:
V. razred	754	738
VI. „	418	459
VII. „	286	301
VIII. „	181	303

Po spolu je bilo u godini 1.890., a u godini 1.895.

dječaka	583	534
djevojaka	1.056	1.267

Po vjeroispovijesti bilo je u godini 1.890., a u godini 1.895.

katolika	1.197	1.393
grčkoistočnih	288	284
drugih vjeroispovijesti	154	124

Po napretku u godini	1.890.
1. red s odlikom	467
1. red	876
2. red	142
3. red	108
neispitanih	46

Po spolu bilo je godine 1.895. polaznika u:

V. razredu	dječaka	389
	djevojaka	339
VI. razredu	dječaka	194
	djevojaka	265
VII. razredu	dječaka	93
	djevojaka	203
VIII. razredu	dječaka	113
	djevojaka	190

U svim razredima osim 5. ima kud i kamo više djevojaka nego dječaka.

TREĆE POGLAVLJE.

Šegrtske škole.

Novi obrtni zakon od godine 1.884. i to XVII. zak. član. (od iste godine) zajedničkoga hrvatsko-ugarskog sabora uredio je odnošaje obrtnika i trgovaca gledom na nastup i tjeranje obrta, gledom na pomoćno osoblje, obrtne zborove i zadruge i gledom na obrtne oblasti. U svim su odredbama, koje ove odnošaje uređuju, ponajviše mjere povratne, te smjeraju na što savršenije obrazovanje podmlatka obrtno-trgovačkoga. No najvažniju od svih odredaba sadržaje §. 80. spomenutoga zakona, koja glasi: U općinama, gdje ima bar 50 šegrta, a za njih nema posebne škole, dužna je općina uređenjem posebnoga učevnog tečaja skrbiti za obuku šegrta.

Usljed ove odredbe uređene su šegrtske škole u Hrvatskoj i Slavoniji na temelju ustrojnog statuta od 30. svibnja 1.896., broj 9.445.

Danas ima u svakom mjestu šegrtskih škola, gdjegod je bar 50 šegrta.

Šegrtske se škole dijele u niži i viši odio. U niži se odio, koji ima samo jedan razred, primaju oni, koji su polazili pučku školu, ali je nijesu svršili, no ipak znadu čitati, pisati i računati. U viši se odio primaju oni šegrti, koji su svršili pučku školu ili

ili niži odio šegrtske škole dobrim uspjehom. A primaju se u viši odio i oni šegrti, koji su svršili jedan razred koje više pučke škole ili koje srednje škole, te položili ispit za koji razred (a ima ih tri) višega odjela dobrim uspjehom.

U godini 1.890. bilo je u Hrvatskoj i Slavoniji 29 šegrtskih škola sa 112 razreda, i to 27 nižih odjela s 31 razredom i 28 viših odjela s 34 prva, 29 drugih i 18 trećih razreda.

Od god. 1.886. do 1.889. otvorile se šegrtske škole ovim redom:

U Vinkovcima	3.	listopada	1.886.
„ Varaždinu	10.	„	„
„ Sisku	11.	„	„
„ Koprivnici	15.	„	„
„ Zagrebu*)	31.	„	„
„ Križevcima	7.	studena	„
„ Osijeku*)	14.	„	„
„ Belovaru	2.	prosinca	„
„ Krapini	3.	„	„
„ Novoj Gradišci	2.	siječnja	1.887.
„ Samoboru	9.	„	„
„ Vukovaru	16.	„	„
„ Đakovu	23.	„	„
„ Petrinji	16.	veljače	„
„ Rumi	17.	„	„
„ Karlovcu	28.	„	„
„ Požezi	30.	ožujka	„
„ Brodu na Savi	1.	travnja	„
„ Glini	1.	listopada	„
„ Zemunu	9.	„	„
„ Jasci	22.	siječnja	1.888.
„ Kostajnici	1.	ožujka	„
„ Mitrovici	1.	„	„
„ Pakracu	3.	svibnja	„
na Sušaku	17.	listopada	1.889.

Od god. 1.890. otvorile se šegrtske škole:

u Irigu	1.	siječnja	1.891.
„ Šidu	3.	siječnja	1.892.

*) Zagreb ima 3, a Osijek 2 šegrtske škole.

Uz ove šegrtske škole, koje su postojale i u razdoblju od godine 1.890. do 1.895., otvorila se još jedna nova i to 32. šegrtska škola u Đurđevcu u belovarskoj županiji dne 13. ožujka 1.895.

U ovim šegrtskim školama, koje danas postoje, ima 150 razreda i to: 29 nižih odjela s 34 razreda i 31 viši odio s 39 prvih, 39 drugih i 26 trećih razreda uz 2 posebna trgovačka razreda.

U onim šegrtskim školama, koje polaze bar 10 trgovačkih šegrta, pa ako u mjestu nema trgovačke škole, poučavaju se ovi za vrijeme risanja i modeliranja posebno u trgovačkim disciplinama, jer je risanje i modeliranje samo za obrtničke šegrte propisano.

Godine 1.890. postojalo je 12 ovakvih tečajeva za trgovačke šegrte i to u: Belovaru, Brodu na Savi, Đakovu, Karlovcu, Križevcima, Senju, Petrinji, Rumi, Sisku, Vinkovcima, Vukovaru i Zemunu. Godine 1.893./4. postojali su u Belovaru, Brodu, Đakovu, Glini, Karlovcu, Koprivnici, Križevcima, Mitrovici, Pakracu, Rumi, Sisku, Vukovaru i Zemunu.

Naredbom od 11. rujna 1.892., broj 13.345., izdala je vis. kr. zem. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, novi ustrojni štatut za šegrtske škole u Hrvatskoj i Slavoniji, koji stade na snagu početkom školske godine 1.892./3.

Do te je godine naukovna osnova bila za sve šegrtske škole jedinstvena. No po §-u 11. i §-u 12. novoga ustrojnog štatuta imaju se šegrti u većim gradovima, a po mogućnosti i drugdje kod otvoranja paralelaka porazmjestiti tako, da se u jednu paralelku smjeste šegrti, koji rade drvom, kovinama itd. (po srodnom zanimanju i gradivu), a u drugu ostali šegrti. Ove paralelke, koje moraju imati bar 30 šegrta nazivlju se razredne skupine, a dijele se u građevnu skupinu, industrijalno-trgovačku i mješovitu skupinu.

Takvih je skupina bilo na šegrtskim školama i to:

1. građevna skupina u Varaždinu, Zagrebu, Osijeku i Rumi;
2. industrijalno-trgovačka skupina u Varaždinu, Zagrebu, Osijeku, Vukovaru i Rumi;
3. trgovačka skupina u Zagrebu, Petrinji, Vinkovcima i Osijeku;
4. mješovita skupina na ostalim šegrtskim školama.

Nema li trgovačkih naučnika 30, da čine jednu paralelku za sebe, a ima ih bar 10, onda se ti šegrti poučavaju za risanja eventualno i za obuke u poslovnim sastavcima posebno u trgovačkim disciplinama.

U šegrtskim je školama nastavni jezik hrvatski, a za poučavanje je određeno vrijeme od 4 večerna sata podijeljena na dva radna dana tako, da po dva sata dođu na svaki dan; osim toga nedjeljom danju 4 sata, koja se upotrebljuju za obuku u crtanju i vjerouci.

Neposredni nadzor nad šegrtskim školama vrši ona općina, koja uzdržaje školu, po svom školskom odboru ili obrtnom zboru.

Tokom posljednjih godina upopunila je kr. zem. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, novi ustrojni štatut i to naredbom svojom od 3. veljače 1.893., broj 988, kojom je na osnovu §-a 66. nov. štatuta za šegrtske škole propisala naučnu osnovu za stručnu pouku postolarskih šegrta u onim mjestima, gdje se isti u predmetima svoje struke poučavaju odijeljeno od ostalih šegrta.

I. Broj šegrtskih škola i razreda u pojedinim mjestima.

Koncem školske godine 1.894./5. bilo je šegrtskih škola s nižim i višim odjelom za građevnu, industrijalno-trgovačku, trgovačku i mješovite struke na: Sušaku, u Glini, Jaski, Karlovcu, Kostajnici, Petrinji, Samoboru, Sisku, Krapini, Varaždinu, Belovaru, Đurđevcu, Koprivnici, Križevcima, Brodu, Daruvaru, Novoj Gradišci, Pakracu, Požezi, Đakovu, Irigu, Mitrovici, Rumi, Šidu, Vinkovcima, Vukovaru, Zemunu, Zagrebu (3) i Osijeku (2).

Skrižaljka XXVII.

Broj šegrta u školskoj godini 1.894./5.

Županija	Grad ili trgovište	odio	razred	Početkom školske god. upisano: iz nižih razreda primljeno	Početkom školske god. upisano: nadošlo	Početkom školske god. upisano: opetovalo razred	Početkom školske god. upisano: svega	Tokom godine: nadošlo	Tokom godine: izostalo i to: istjerano	Tokom godine: izostalo i to: istupilo	Tokom godine: izostalo i to: otpušteno	Tokom godine: izostalo i to: umrlo	Tokom godine: izostalo i to: svega	Koncem II. poljeća bilo
modruško-riječka	Sušak	analfabeta		8	—	—	8	9	—	4	—	—	4	13
		tvornič. rad.		16	—	—	16	5	—	4	—	—	4	17
		obrt. šegrta		23	—	—	23	7	—	5	—	—	5	25
zagrebačka	Glina	niži	—	—	3	13	16	15	—	5	4	—	9	22
		viši	I.	5	9	13	27	1	—	2	3	—	5	23
			II.	17	—	—	17	—	—	2	8	—	10	7
	Jaska	niži	—	7	1	—	8	4	—	1	1	—	2	10
		viši	I.	17	1	—	18	9	—	5	—	—	5	22
			II.	20	1	—	21	—	—	3	2	—	5	16
			III.	22	—	—	22	—	—	—	9	—	9	13
	Karlovac	niži	—	1	21	21	43	33	—	12	1	—	13	63
		viši	I. a.	15	7	9	31	7	—	1	—	—	1	37
			I. b.	13	9	9	31	1	—	1	3	—	4	28
			I. c.	7	10	10	27	4	—	2	2	—	4	27
			II. a.	23	—	12	35	2	—	3	9	—	12	25
			II. b.	20	1	5	26	—	—	3	2	—	5	21
			III.	23	—	16	39	3	—	4	17	—	21	21
	Kostajnica	niži	—	—	1	11	12	9	—	3	1	—	4	17
		viši	I.	7	3	1	11	7	—	2	1	—	3	15
			II.	11	2	5	18	—	—	6	1	—	7	11
			III.	6	1	7	14	—	—	2	6	—	8	6
		trgov.	—	15	—	—	15	4	—	3	—	—	3	16
	Petrinja	viši	I.	—	29	—	29	10	—	9	—	—	9	30
			II.	23	—	—	23	1	—	2	5	—	7	17
			III.	14	—	2	16	1	—	—	5	—	5	12
	Samobor	niži	—	17	—	20	37	12	—	10	5	—	15	34
		viši	I.	16	—	7	23	1	—	4	6	—	10	14
			II.	10	—	1	11	—	—	1	8	—	9	2
			III.	3	—	—	3	—	—	—	—	—	2	1
	Sisak	niži	—	—	3	7	10	28	—	6	1	—	7	31
		viši	I.	11	5	15	31	9	—	11	5	—	16	24
			II.	18	2	2	22	9	—	1	9	—	10	21
			III.	9	1	4	14	1	—	3	4	–	7	8
	Svega .			397	110	190	697	192	—	120	118	—	240	649

Županija	Grad ili trgovište	odio	razred	Početkom školske godine upisano: iz nižih razreda primljeno	Početkom školske godine upisano: nadošlo	Početkom školske godine upisano: opetovalo razred	Početkom školske godine upisano: svega	Tokom godine: nadošlo	Tokom godine: izostalo i to: istjerano	Tokom godine: izostalo i to: istupilo	Tokom godine: izostalo i to: otpušteno	Tokom godine: izostalo i to: umrlo	Tokom godine: izostalo i to: svega	Koncem II. poljeća bilo
	Prijenos			397	110	190	697	192	—	120	118	—	240	649
varaždinska	Krapina	niži	—	—	14	7	21	14	—	1	1	—	2	33
		viši	I.	8	23	5	36	5	—	9	1	—	10	31
		viši	II.	20	—	2	22	—	—	2	5	—	7	15
		viši	III.	13	—	—	13	—	—	—	7	—	7	6
	Varaždin	niži	a.	11	8	11	30	28	—	5	5	—	10	48
		niži	b.	9	—	16	25	21	—	8	4	—	12	34
		viši	I. a. građ.	14	12	8	34	9	—	7	—	1	8	35
		viši	I. b. indst.	13	6	13	32	10	—	8	4	—	12	30
		viši	II. a. građ.	29	—	10	39	—	—	3	7	—	10	29
		viši	II. b. indst.	29	2	15	46	—	—	1	14	—	15	31
		viši	III.	35	—	12	47	—	—	2	13	1	16	31
belovarsko-križevačka	Belovar	niži	—	4	23	24	51	19	—	6	9	—	15	55
		viši	I.	42	9	14	65	2	—	3	6	1	10	57
		viši	II.	32	7	1	40	1	—	2	12	—	14	27
		viši	III.	23	1	12	36	1	—	1	20	—	21	16
	Đurđevac	niži	—	23	6	—	29	—	—	—	—	—	—	29
		viši	I.	28	—	—	28	—	—	1	3	—	4	24
	Koprivnica	niži	—	—	15	14	29	15	—	3	—	—	3	41
		viši	I.	9	4	14	27	9	—	2	5	—	7	29
		viši	II.	18	—	1	19	—	—	1	5	—	6	13
		viši	III.	13	—	4	17	—	—	—	8	—	8	9
	Križevci	niži	—	—	—	32	32	28	—	3	5	—	8	52
		viši	I.	20	—	35	55	8	—	3	10	—	13	50
		viši	II.	26	—	6	32	3	—	2	5	—	7	28
		viši	III.	19	—	9	28	—	—	—	17	—	17	11
požeška	Brod	niži	—	—	13	12	25	9	—	3	1	—	4	30
		viši	I.	21	—	10	31	5	—	4	7	—	11	25
		viši	II.	15	—	5	20	2	—	2	3	—	5	17
		viši	III.	12	—	2	14	—	—	—	9	—	9	5
	Daruvar	niži	—	—	6	9	15	—	—	6	—	—	6	9
		viši	I.	9	3	3	15	—	—	5	—	—	5	13
		viši	II.	16	—	7	23	—	—	2	7	—	9	14
		viši	III.	9	—	2	11	—	—	—	7	—	7	4
	Svega .			917	262	505	1.684	381	—	215	318	3	538	1.530

Županija	Grad ili trgovište	odio	razred	Početkom školske godine upisano: iz nižih razreda primljeno	Početkom školske godine upisano: nadošlo	Početkom školske godine upisano: opetovalo razred	Početkom školske godine upisano: svega	Tokom godine: nadošlo	Tokom godine: izostalo i to: istjerano	Tokom godine: izostalo i to: istupilo	Tokom godine: izostalo i to: otpušteno	Tokom godine: izostalo i to: umrlo	Tokom godine: izostalo i to: svega	Koncem II. polječa bilo
	Prijenos			917	262	505	1.684	381	—	215	318	3	538	1.530
požeška	N. Gradiška	niži	—	—	21	17	38	18	—	6	5	—	11	45
		viši	I.	22	—	9	31	—	—	4	5	—	9	22
			II.	11	—	4	15	3	—	—	—	—	8	10
			III.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Pakrac	niži	—	20	3	14	37	6	—	3	1	—	4	39
		viši	I.	16	2	3	21	3	—	1	2	—	3	21
			II.	8	2	7	17	—	—	—	6	—	6	11
			III.	7	—	—	7	2	—	—	5	—	5	4
	Požega	niži	—	—	6	13	29	16	8	3	—	—	11	34
		viši	I.	15	12	18	45	8	6	5	—	—	11	42
			II.	19	1	11	31	—	2	10	—	—	12	19
			III.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
virovitička	Đakovo	niži	—	—	28	39	67	—	—	4	2	—	6	61
		viši	I.	21	30	24	75	—	—	5	4	—	9	66
			II.	28	2	13	43	—	—	1	13	—	14	29
			III	9	—	14	23	—	—	2	15	—	17	6
srijemska	Irig	niži	—	—	5	19	24	15	—	7	1	-	8	31
		viši	I.	19	6	6	31	—	—	6	8	—	14	17
			II.	18	—	2	20	—	—	4	7	—	11	9
	Mitrovica	niži	—	—	7	12	19	26	—	4	1	1	6	39
		viši	I.	24	6	2	32	27	—	6	2	—	8	51
			II.	31	—	6	37	4	—	4	13	1	18	23
			III.	23	—	6	29	—	—	3	16	—	19	10
	Ruma	niži	a.	—	21	13	34	21	—	10	2	—	2	43
			b.	—	6	24	30	18	—	2	7	1	10	38
		viši	I. gr.	17	4	8	29	1	—	3	5	—	8	22
			I. ind.	21	5	7	33	6	—	5	6	—	11	28
			II.trg.	36	—	10	46	—	—	2	12	—	14	32
	Šid	niži	—	—	9	12	21	17	—	4	1	—	5	33
		viši	I.	12	2	5	19	5	—	1	4	—	5	19
			II.	12	1	12	25	1	—	—	7	—	7	19
	Vinkovci	niži	—	17	10	—	27	31	—	8	2	—	10	48
		viši	I.	41	13	11	65	4	—	9	10	—	19	50
			II.	20	—	—	20	1	—	—	4	—	4	17
			III.	22	—	—	22	1	—	—	11	—	11	12
	Svega .			1.406	474	846	2.726	615	16	337	495	6	864	2.480

Županija ili grad	Grad ili trgovište	odio	razred	Početkom školske godine upisano				Tokom godine						Koncem II. poljeća bilo
				iz nižih razreda primljeno	nadošlo	opetovalo razred	svega	nadošlo	izostalo i to:					
									istjerano	istupilo	otpušteno	umrlo	svega	
	Prijenos		—	1.406	474	846	2.726	615	16	337	495	6	864	2.480
srijemska	Vukovar	trg.	—	15	2	—	17	10	—	5	5	—	10	17
srijemska	Vukovar	niži	a.	—	13	22	35	14	—	1	4	1	6	43
srijemska	Vukovar	niži	b.	—	13	22	35	17	—	7	3	—	10	42
srijemska	Zemun	viši	I. ind. trg.	24	–	7	31	—	—	3	1	—	4	27
srijemska	Zemun	viši	I. mj.	36	—	11	47	—	—	4	10	1	15	32
srijemska	Zemun	viši	II. ind trg	33	—	3	36	1	—	3	8	—	11	26
srijemska	Zemun	viši	II. mj.	27	—	3	30	1	—	1	6	—	7	24
srijemska	Zemun	niži	a.	—	16	16	32	37	—	11	3	1	15	54
srijemska	Zemun	niži	b.	—	13	18	31	34	—	9	4	—	13	52
srijemska	Zemun	viši	I. a.	46	1	11	58	2	—	8	11	—	19	41
srijemska	Zemun	viši	I. b.	42	6	12	60	10	—	11	12	—	23	47
srijemska	Zemun	viši	II. a.	17	—	1	18	1	—	3	9	—	12	7
srijemska	Zemun	viši	II. b.	32	—	8	40	1	—	3	14	17	—	24
srijemska	Zemun	viši	III.	24	—	11	35	1	—	1	23	—	24	12
grad Zagreb	Zagreb donji grad	niži	a.	—	17	—	17	43	—	15	3	1	19	41
grad Zagreb	Zagreb donji grad	niži	b.	—	23	—	23	20	—	3	4	—	7	36
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	I. trg.	—	21	14	35	19	—	4	2	—	6	48
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	I. gr.	9	20	15	44	2	—	—	3	—	3	43
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	I. ind.	33	13	10	56	5	—	10	4	—	14	47
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	I. mj.	16	18	13	47	14	—	6	1	—	7	54
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	II. trg.	25	10	4	39	7	—	5	6	—	11	35
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	II. gr.	30	22	11	53	5	—	6	9	—	15	43
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	II. ind	33	—	4	37	1	—	2	5	—	7	31
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	II. mj.	25	4	10	39	8	—	3	9	—	12	35
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	III. tr.	24	—	2	26	1	—	2	7	—	9	18
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	III. gr	19	9	2	30	1	—	3	4	—	7	24
grad Zagreb	Zagreb donji grad	viši	I. gr. trg.	7	27	10	44	15	—	7	—	—	7	52
grad Zagreb	Zagreb Krajiška ulica	niži	—	—	12	10	22	30	—	4	2	—	6	46
grad Zagreb	Zagreb Krajiška ulica	viši	I.	22	10	6	38	20	—	4	2	—	6	52
grad Zagreb	Zagreb Krajiška ulica	viši	II.	37	3	3	43	10	—	2	8	—	10	43
grad Zagreb	Zagreb Kaptol	niži	—	41	—	11	52	30	—	11	—	—	11	71
grad Zagreb	Zagreb Kaptol	viši	I. gr.	47	—	—	47	14	—	6	5	—	11	50
grad Zagreb	Zagreb Kaptol	viši	I. ind.	48	—	7	55	26	—	6	5	—	11	70
grad Zagreb	Zagreb Kaptol	viši	II. gr.	44	—	-	44	15	—	5	2	—	7	52
grad Zagreb	Zagreb Kaptol	viši	II. ind	31	—	5	36	—	—	—	8	—	8	28
grad Zagreb	Zagreb Kaptol	viši	III.	74	—	4	78	10	—	4	25	—	29	59
	Svega .			2.267	747	1.132	4.136	1.040	16	515	722	27	1.256	3.906

Županija ili grad	Grad ili trgovište	odio	razred	Početkom školske godine upisano				Tokom godine						Koncem II. poljeća bilo
				iz nižih razreda primljeno	nadošlo	opetovalo raared	svega	nadošlo	izostalo i to:					
									istjerano	istupilo	otpušteno	umrlo	svega	
Grad Osijek	Prijenos			2.267	747	1.132	4.136	1.040	16	515	722	27	1.256	3.906
	Osijek donji grad	niži	—	30	10	2	42	14	—	7	7	1	15	41
		viši	I.	25	8	13	46	—	—	3	12	—	15	31
			II.	22	—	5	27	8	—	4	15	—	17	18
			III.	18	—	5	23	—	—	2	10	—	12	11
	Osijek gor. grad.	niži	a.	10	17	16	43	20	—	6	4	—	10	53
			b.	—	9	30	39	27	—	12	6	—	18	48
		viši	I. a građ.	4	8	4	16	21	—	3	—	—	3	34
			I. b. trg.	14	17	10	41	17	—	6	2	—	8	50
			II. a. građ.	23	1	6	30	1	—	1	3	—	4	27
			II. b. trg.	17	2	10	29	—	—	—	5	—	5	24
			II. c. trg.	10	9	6	25	4	—	5	1	—	6	23
			III. a. obrt.	22	—	13	35	—	—	3	11	—	14	21
			III. b. trg.	10	—	11	21	1	—	4	5	—	9	13
	Svega .			2.472	828	1.263	4.553	1.153	16	571	803	28	1.392	4.300

Skrižaljka XXVIII.

Broj šegrtskih škola, razreda, odjela i šegrta u razdoblju od godine 1.891. do uključivo 1.895.

Godina	broj šegrtskih škola	broj razreda	nižih odjela	broj razreda	viših odjela	s razredom I.	s razredom II.	s razredom III.	broj šegrta	iz jedne škole otpušteno	iz jednog razr. otpušteno	na jednog učitelja otpada
1.891.	30	118	26	31	30	36	31	20	3.407	113	30	12
1.892.	31	125	28	32	31	37	33	23	3.565	115	23	15
1.893.	31	139	29	34	31	43	39	23	3.920	126	28	15
1.894.	31	143	29	35	31	42	40	26	4.125	136	29	15
1.895.	32	150	29	34	31	39	39	26	4.335	135	29	16

Iz ove skrižaljke vidimo, da je bilo koncem školske godine 1.894./5. u šegrtskim školama Hrvatske i Slavonije 4.335 šegrta, dakle za 1.182 više, no što je bilo koncem školske god. 1.889./90. Koncem školske godine 1.894./5. došlo je na jednu školu 135, na jedan razred 29, na jednog učitelja osjekom 16 šegrta, a u god. 1.890. došlo je na jednu školu 109, na jedan razred 28, na jednog učitelja 13 šegrta.

Kako se broj šegrta promijenio u pojedinim školama od godine 1.891. do 1.894./5., pokazuje nam XXIX. skrižaljka.

Skrižaljka XXIX.

Broj šegrta tokom školske godine i na kraju.

Godina	Upisano početkom školske godine				Tokom školske godine						Koncem II. polјeća bilo
						istupilo iz škole					
	iz nižih razreda primljeno	nadošlih	opetovnika	svega	nadošlih	istjerano	istupilo	otpušteno	umrlo	svega	
1.890./91.	1.464	1.082	1.168	3.714	687	1	412	573	8	994	3.407
1.891./92.	1.803	883	1.265	3.951	694	—	408	655	17	1.171	3.565
1.892./93.	1.871	1.083	1.221	4.175	916	—	527	635	9	1.080	3.920
1.893./94.	2.102	915	1.347	4.364	1.130	—	562	795	12	1.369	4.125
1.894./95.	2.360	973	1.301	4.634	1.134	—	585	836	11	1.432	4.335
1.890./91.—94./95.	9.600	4.936	6.302	20.838	4.561	1	2.494	3.494	57	6.046	19.352

2. Šegrti po dobi.

Školske godine 1.889./90. bilo je šegrta ponajviše s petnaest godina. U godinama 1.891., 1.892. i 1.894. bilo ih je više sa šesnaest godina, a godine 1.893. i god. 1.895. opet s petnaest. Prednja skrižaljka pokazuje nam godine šegrta u pojedinim školskim godinama.

Skrižaljka XXX.

Šegrti po dobi.

Godina	Koncem II. polјeća bilo je šegrta po dobi od										Svega
	godina										
	12	13	14	15	16	17	18	19	20	preko 20	
1.890./91.	58	298	543	776	828	499	256	92	47	20	3.407
1.891./92.	36	239	604	749	808	597	323	123	51	35	3.565
1.892./93.	79	293	685	918	814	623	316	112	47	28	3.920
1.893./94.	50	322	702	898	912	623	366	158	66	28	4.125
1.894./95.	53	390	751	967	882	595	382	200	88	37	4.335
1.890./91.—94./95.	276	1.547	3.285	4 308	4.244	2.937	1.643	685	299	148	19.352

*

3. Šegrti po zavičaju.

Školske godine 1.889./90. bilo je 3.153 šegrta. Isporedimo li ovaj broj s današnjim, onda ćemo vidjeti, da je bilo šegrta:

	godine 1.889./90.		a god. 1.894./5.
iz Hrvatske i Slavonije	2.827	„	3.826
„ Ugarske	144	„	276
„ Bosne i Hercegovine	11	„	21
„ austrijskih zemalja	165	„	185
„ inozemstva	6	„	27

Šegrte po zavičaju od godine 1.891. do 1.894/5. iskazuje skrižaljka.

Broj se u ovom razdoblju znatno umnožio.

Skrižaljka XXXI.

Šegrti po zavičaju.

Godine	Po zavičaju bilo je šegrta iz:						Svega
	Hrvatske	Slavonije	austrijskih zemalja	Ugarske	Bosne i Hercegovine	inozemstva	
1.890./91.	1.784	1.209	196	182	13	23	3.407
1.891./92.	1.810	1.334	185	197	18	21	3.565
1.892./93.	1.984	1.436	213	239	20	28	3.920
1.893./94.	2.0[illegible]5	1.565	173	275	21	26	4.125
1.894./95.	2.240	1.586	185	276	21	27	4.335
1.890./91.—94./95.	9.883	7.120	952	1.169	93	125	19 352

4. Šegrti po vjeroispovijesti i po materinskom jeziku.

Bilo je šegrta koncem školske godine

1. po vjeroispovijesti:

	1.889./90.,	a god. 1.894./5.
rim.-kat.	2.591	„ „ 3.445
grč.-kat.	2	„ „ 50
grč.-ist.	370	„ „ 603
evang. kalv. konf.	4	„ „ 9
„ augs. „	35	„ „ 48
izraelićana	151	„ „ 180

2. po materinskom jeziku

	godine 1.889./90.,	a god. 1.894./5.
Hrvata (Srba)	2.527	„ „ 3.442
Slovenaca	102	„ „ 122
Čeha	38	„ „ 75
Rusina	—	„ „ 8
Nijemaca	404	„ „ 546
Madžara	74	„ „ 134
inih	8	„ „ 8

Kako je bilo u tom pogledu od godine 1.891. do 1.893./4., pokazuje nam skrižaljka XXXII.

Broj šegrta se i po vjeroispovijesti i po materinskom jeziku znatno umnožio.

Skrižaljka XXXII.

Šegrti po vjeroispovijesti i po materinskom jeziku.

Godina	Broj šegrta po vjeroispovijesti							Broj šegrta po materinskom jezikn							
	rim. katol.	grč. katol.	grč. ist.	evang. helv.	evang. augs.	izrael.	Svega	Hrvata (Srba)	Slovenaca	Čeha	Rusina	Nijemaca	Madžara	inih	Svega
1.890./91.	2.757	1	467	6	29	147	3.407	2.649	114	53	—	494	90	7	3.407
1.891./92.	2.841	7	520	10	35	152	3.565	2.814	121	50	5	497	77	1	3.565
1.892./93.	3.107	13	556	9	48	187	3.920	3.129	98	68	9	483	121	12	3.920
1.893./94.	3.247	12	641	13	36	176	4.125	3.322	108	57	8	479	127	24	4.125
1.894./95.	3.445	50	603	9	48	180	4.335	3.442	122	75	8	546	134	8	4.335
1.890./91.—1.894./95.	15.397	83	2.787	47	196	842	19.352	15.356	563	303	30	2.499	549	52	19.352

5. Šegrti po zanimanju od god. 1.891. do uključivo 1.895.

Skrižaljka XXXIII.

Šegrti po zanimanju od godine 1.891. do uključivo 1.895.

Godina	čohara (abadžija)	bačvara	bravara	brdara	brijača	češljara	čizmara	čarapara	dimnjačara	graditelja		četkara (kef.)	klesara	knjigoveža	klobučara	kobasičara	kolara	kovača
1.890./91.	19	45	226	1	156	6	117	35	21	1	—	7	31	31	41	13	98	185
1.891./92.	17	46	235	3	163	6	98	42	20	—	—	8	30	30	39	16	86	175
1.892./93.	25	43	238	—	170	6	112	55	22	—	1	12	33	33	40	21	88	191
1.893./94.	12	39	248	—	196	1	98	47	28	—	2	9	40	40	32	24	95	195
1.894./95.	17	36	295	4	200	3	104	40	29	5	1	10	56	56	29	23	83	188
1.890./91.—94./95.	90	209	1.242	8	885	22	529	219	120	6	4	36	190	190	181	97	450	934

Godina	kožara	krojača	krznara	ličilaca	limara	lončara	strojara	medičara	mesara	sitara	ribara	sapunara	sedlara	staklara	stolara	tapetara	tesara	štampara	tkalaca
1.890./91.	23	270	46	47	62	49	17	13	83	—	—	1	22	6	156	7	20	21	11
1.891./92.	21	322	63	42	69	35	15	18	64	1	—	4	33	16	242	11	28	74	14
1.892./93.	23	355	70	51	66	41	18	14	58	2	—	3	31	28	268	23	32	83	10
1.893./94.	21	349	80	47	87	35	26	16	54	1	—	1	29	14	290	25	34	109	8
1.894./95.	19	351	71	55	62	38	34	30	78	5	1	4	34	24	331	24	40	115	8
1.890./91.—94./95.	107	1.647	330	242	346	198	110	91	337	9	1	13	149	88	1.287	90	154	302	51

Godina	mlinara	opančara	orudara	papučara	pećara	pekara	gumbara	postolara	remenara	tokara	trgovaca	turpijaša	urara	užara	zidara	zlatara	inih obrtn.	bez obrta	—	Svega šegrta
1.890./91.	36	153	7	19	12	125	6	348	47	10	264	3	8	32	59	1	30	17	—	2.380
1.891./92.	30	162	7	13	18	122	9	365	46	18	337	—	30	48	153	3	92	8	—	3.565
1.892./93.	31	151	14	17	24	134	11	349	49	26	467	—	24	52	174	4	87	23	—	4.920
1.893./94.	25	184	8	18	27	136	12	359	49	24	186	6	23	43	209	5	110	74	—	4.125
1.894./95.	28	170	8	16	29	151	11	370	57	21	502	4	26	46	227	2	83	108	—	4.362
1.890./91.—94./95.	150	820	44	83	110	668	49	1.791	248	99	1.756	13	111	221	822	15	402	230	—	19.352

6. Šegrti po marljivosti polaska.

Od godine 1.890. šegrti su kud i kamo marljivije polazili školu, no prijašnjih godina. Na jednom mjestu, gdje smo govorili o uvođenju naučne osnove na šegrtskim školama, već smo spomenuli, da ljudi nijesu odmah uvidjeli koristi, koje im pruža škola, pa su je zato prijašnjih godina i slabije polazili; no kad su došli do protivnog uvjerenja i polazak je bio brojniji.

Godine 1.890. bilo je 1.768 šegrta, koji su polazili školu veoma marljivo i marljivo, a 1.385, koji su polazili prekidno i nemarno. A godine 1.894./5. naprotiv polazilo je školu 3.035 šegrta veoma marljivo i marljivo, a 1.443 prekidno i nemarno. Godine 1.890. bilo je dakle 383, a god. 1.895. već 1.592 marljiva više.

Kakav je bio polazak od god. 1.891. do konca školske godine 1.894./5., pokazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XXXIV.

Šegrti po marljivosti polaska.

Godina	Broj šegrta, koji su polazili školu					Broj sati			Broj šegrta, koji imaju manje od 20 neisprič. sati
	veoma marljivo	marljivo	prekidno	nemarno	Svega	ispričanih	neispričanih	Svega	
1.890./91.	1.172	951	674	610	3.407	30.255	59.178	89.433	2.141
1.891./92.	1.418	1.040	653	454	3.565	32.011	50.593	82.604	2.369
1.892./93.	1.543	1.233	688	456	3.920	35.083	54.950	90.033	2.706
1.893./94.	1.677	1.212	766	470	4.125	41.753	64.209	105.962	2.565
1.894./95.	1.791	1.244	897	546	4.384	44.711	60.703	105.008	2.913
1.890./91.—94./95.	7.601	5.680	3.678	2.536	19.401	183.813	289.633	473.040	12.694

7. Šegrti po napretku.

Čim se škole marljivije polazile, bio je i napredak bolji. Zato vidimo, da su godine 1.890. dobila 1.744 šegrta prvi red s odlikom i prvi red, a 674 drugi i treći red, dok je koncem školske godine 1.894./5. dobilo 2.960 šegrta prvi red s odlikom i prvi red, a 554 drugi i treći red.

Kakav je bio napredak od god. 1.891. do konca 1.895., pokazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XXXV.

Šegrti po napretku.

Godina	Po napretku imalo je šegrta						koliko ih je prošlo u više razrede	koliko ih je koncem veljače otpušteno	Koncem školske godine otpušteno
	I. red s odlikom	I. red	II. red	III. red	neispitanih	svega			
1.890./91.	156	1.787	907	458	99	3.407	1.684	398	370
1.891./92.	183	1.992	903	416	71	3.565	1.778	456	422
1.892./93.	212	2 261	1.080	267	100	3.920	1.643	475	337
1.893./94.	205	2.470	950	308	192	4.125	2.400	599	292
1.894./95.	211	2.749	899	345	127	4.275	2.723	655	363
1.890./91.—94./95.	967	11.259	4.739	1.794	589	19.292	10.228	2,583	1.784

8. Učila.

Po §-u 62. štatuta za šegrtske škole imaju se upotrebljavati pri obuci u šegrtskim školama učila viših i nižih pučkih škola sve dotle, dok se šegrtske škole ne opskrbe vlastitim učilima, a to se nije moglo baš tako brzo postići. Ipak se počele opskrbljivati šegrtske škole u 20 mjesta god. 1.890. U tom se poslu najviše istaknula škola u Karlovcu, koja je sabrala za svoju knjižnicu 122 djela u 145 svezaka i 120 risarskih uzoraka. Druga po redu bila je škola u Varaždinu sa 27, a treća u Zagrebu i Petrinji sa 16 djela. Sve ostale su škole imale manje djela. Djela ovih šegrtskih škola nije bilo više od 239. Risarskih uzoraka i modela bilo je onda mnogo više naručeno. Jaska je imala 256, Samobor 100, Požega 462, Đakovo 92, Ruma 535, Varaždin 6 zbiraka takvih uzoraka, Brod 30 slika itd.

Od to se doba daleko bolje opskrbile šegrtske škole nužnim učilima, te je bilo koncem školske godine 1.894./5. u knjižnicama šegrtskih škola 2.237 djela u 2.853 sveske. Pa i inače se umnožio broj učila, kako ćemo vidjeti u idućoj skrižaljci.

Skrižaljka XXXVI.

Učila.

Godina	Knjižnice		Prirodoslovlje		Fizika		Nauka o robi		Račun i geometrija		Risanje		Ina učila		Svega	
	djela	svezaka	predmeta	komada	predmeta	komada	predmeta	komada	predmeta	komada	predmeta	komada	predmeta	komada	predmeta	komada
1.890./91.	366	487	—	17	—	3	—	2	—	205	57	2.368	—	—	57	2 595
1.891./92.	380	479	—	17	—	3	—	2	—	245	161	2.823	—	1	161	3.091
1.892./93.	508	585	—	17	—	4	—	—	—	564	197	2.684	—	—	197	3.269
1.893./94.	548	592	—	16	—	—	—	596	—	135	232	2.997	—	34	232	3.744
1.894./95.	435	710	—	—	1	22	73	588	128	484	2.811	1.514	2	1.016	3.015	3.624
1.890./91.—94.95.	2.237	2.853	—	67	1	32	73	1.188	128	1.633	3.458	12.386	2	1.051	3.662	16.323

9. Učiteljsko osoblje.

Na šegrtskim je školama djelovalo 1.889./90. svega 231 učitelj. Od ovih je bio jedan ravnatelj srednjih škola, 20 profesora i učitelja srednjih škola, 108 pučkih učitelja, 3 strukovna učitelja, 18 vjeroučitelja, 1 umirovljeni učitelj, 12 rim.-kat. i 9 grč.-ist. župnika, 8 rabina, 4 činovnika, 1 odvjetnik i 4 arhitekta. Na jednu školu došlo je osjekom 8 učitelja, a na jedan razred 2 učitelja.

Broj učiteljskih sila od godine 1.891. do 1.895. vidimo u skrižaljci. Godine 1.894./5. došlo je na jednu školu 8, a na jedan razred 1 učitelj, pošto je obuka podijeljena po strukama.

Skrižaljka XXXVII.

Učiteljsko osoblje.

Godina	odio	razred	Poučavalo je na šegrtskim školama																
			ravnatelja srednjih škola	učitelja i profesora sred. škola	ravnatelja viših pučkih škola	učitelja viših pučkih škola	pučkih učitelja	strukovnih učitelja	samostalnih vjeroučitelja	privatnih i umirovljenih učitelja	vjeroučitelja				koji nijesu učitelji				Svega
											rimokatoličkih	grčkoistočnih	evangeličkih	izraelitičkih	trgovaca	činovnika	odvjetnika	arhitekta i inih	
1.890./91.	—	118	1	12	7	36	118	3	15	2	15	11	1	9	—	4	—	2	263
1.891./92.	—	125	1	13	6	35	125	3	21	1	12	11	1	9	—	4	—	5	246
1.892./93.	—	139	1	13	5	34	130	2	26	1	9	10	2	11	—	7	—	3	255
1.893./94.	—	143	—	14	6	33	139	3	26	2	8	16	2	12	1	5	—	3	270
1.894./95.	—	—	—	28	12	41	126	6	—	1	35	14	2	13	—	1	—	6	285
1.890./91.—94./95.	—	525	3	80	36	179	638	17	88	7	79	62	8	54	1	21	—	19	1.319

10. Trošak za uzdržavanje šegrtskih škola.

Po §-u 87. obrtnog zakona od god. 1.884. nose općine trošak za uzdržavanje šegrtskih škola. Ne mogu li općine toga troška namiriti, vlasne su za ovu svrhu raspisati poseban porez od 2% izravnoga poreza, što se plaća u općini. Nadalje se upotrebljuju za pokriće tih troškova novčane globe i pristojbe, što se plaćaju na temelju spomenutoga zakona.

Od novčanih globa i propisanih pristojaba unišlo je 1.890. god. 5.204 for. Poseban porez od 2% izravnoga poreza raspisao se u Petrinji, Samoboru, Mitrovici i Vinkovcima u iznosu od 1.501 for. Ostale su općine namirile troškove za uzdržavanje šegrtskih škola s prinosima općinske blagajne, prinosima potrošarine i inim dohocima.

Godine 1.894./5. potrošilo se za uzdržavanje šegrtskih škola u pojedinim mjestima, gdje ima šegrtskih škola i to:

na	Sušaku	1.018	for.	60	nč.
u	Glini	1.304	"	38	"
"	Jaski	779	"	40	"
"	Karlovcu	2.495	"	20	"
"	Kostajnici	670	"	—	"
"	Petrinji	164	"	80	"
"	Samoboru	660	"	—	"
"	Sisku	2.005	"	48	"
"	Krapini	1.170	"	—	"
"	Varaždinu	3.004	"	81	"
"	Belovaru	1.625	"	—	"
"	Đurđevcu	216	"	—	"
"	Koprivnici	1.450	"	—	"
"	Križevcima	1.530	"	—	"
"	Brodu na Savi	1.775	"	63	"
"	Daruvaru	640	"	—	"
"	Novoj Gradišci	1.074	"	32	"
"	Pakracu	730	"	—	"
"	Požegi	1.240	"	—	"
"	Đakovu	1.560	"	—	"
"	Irigu	1.145	"	—	"
"	Mitrovici	1.807	"	37	"
"	Rumi	1.655	"	—	"

u	Šidu	974	for.	—	nč.
„	Vinkovcima	1.672	„	—	„
„	Vukovaru	2.274	„	45	„
„	Zemunu	2.905	„	48	„
„	Zagrebu donjem gradu	6.575	„	10	„
„	„ krajiškoj ulici	1.713	„	49	„
„	„ kaptolu	2.959	„	2	„
„	Osijeku donjem gradu	2.450	„	67	„
„	„ gornjem gradu	2.644	„	75	„
	Svega	53.689	for.	95	nč.

Od ove svote otpada samo na Zagreb 11.248 for. 16 nč., a na Osijek 5.095 for. 42 nč.

Izdaci za uzdržavanje šegrtskih škola u pojedinim gradovima i trgovištima jednaki su dohocima.

Novčane globe kao i ine novčane pristojbe, koje na temelju obrt. z. od god. 1.884. doteku u onim mjestima, gdje nema šegrtskih škola, predaju se obrtno-školskoj zakladi. Dohocima te zaklade potpomažu se siromašnije općine, koje nemaju dovoljno sredstava za uzdržavanje svojih šegrtskih škola.

ČETVRTO POGLAVLJE.

I. Zabavišta i čuvališta.

Za onu djecu, koja još nijesu dorasla, da redovito polaze školu, no koja se ipak prema ovovjekim zahtjevima i prema svojoj dobi moraju na kojigod mu drago način zabavljati i pobuđivati, ustrojavaju se zabavišta.

Kako se zabavišta uređuju, izdala je kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, naredbu 19. prosinca god. 1.878., br. 3.493.

Zadaća je zabavišta usavršivati kućni odgoj djece, a osim toga nastojati, da se dijete i tjelesno i duševno razvije i time pripravi za budući polazak škole.

U tu svrhu služe u zabavištima kao odgojna sredstva takve zabave, koje unapređuju dječji razum u stvaranju i oponašanju. Uz to se upotrebljavaju tjelesne kretnje uz pjevanje ili bez pjevanja, kao i promatranje slika i drugih predmeta s tumačenjem, te pripoviječice, pjesmice i laki poslovi u vrtu. Svaka je školska obuka u zabavištu strogo zabranjena.

Zabavište je izvrsna ustanova, pošto olakoćuje odgoj onim roditeljima, koji ili nemaju vremena ili ne umiju da pobude u djeci smisao za rečene predmete i da ih na nje upozore.

Za obrazovanje zabavišnih učiteljica postoji na učiteljskoj školi u zagrebačkom samostanu milosrdnica posebni naučni tečaj.

Uređenje je toga tečaja propisano naredbom za učiteljske škole, koju je izdala kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, 17. srpnja god. 1.889., br. 8.343.

God. 1.890. bilo je 20 zabavišta sa 807 djece. Od tih su bila u Zagrebu 3, u Mitrovici, Osijeku, Vukovaru i Zemunu po 2, a u Brodu na Savi, Đakovu, Petrinji, Požezi, Petrovaradinu, Krapini, Sisku, Vinkovcima i Zlataru po jedno.

Školske godine 1.894./5. bilo je u gradu Zagrebu 4 zabavišta, koja uzdržaje grad, i jedno privatno. Gradska zabavišta, i to na Kaptolu, u Petrinjskoj ulici, u Krajiškoj ulici i gornjogradsko polazilo je svega 360 djece, a privatno zabavište u samostanu milosrdnica 86 djece. Svega je dakle polazilo zagrebačka zabavišta 446 djece, i to 208 dječaka i 238 djevojčica. S onim je zabavištem u samostanu milosrdnica spojeno i čuvalište. Zagrebačko gospojinsko društvo namiruje troškove za jedno 120 do 140 djece (broj je nestalan), koja ostaju cijeli dan u zavodu.

I u Karlovcu ima gospođa Adela Lenac privatno zabavište, koje je polazilo koncem god. 1.894./5. 12 dječaka i 8 djevojčica.

U virovitičkoj je županiji po jedna takva škola bila u Osijeku i u Đakovu. Osječko je zabavište, koje uzdržava grof Ladislav Pejačević u njemačkoj Retfali, polazilo koncem prošle godine 85 djece; a đakovačko, koje polazi 30 djece, uzdržavaju milosrdnice u svom samostanu. Sam grad Osijek ima 2 zabavišta, dakle jedno manje, nego god. 1.893./4., budući da mu je umrla vlasnica. Od ova dva zabavišta, koja još opstoje, jedno je u samostanu milosrdnica u donjem gradu sa 70 polaznika različne vjeroispovijesti, a drugo u gornjem s 38 djece mojsijevačkih roditelja. Obadvije su škole privatne, a ova potonja je Adele Kolarec.

Čuvališta je imao grad Osijek god. 1.894./5. četiri, i to privatna: jedno je u gornjem gradu gospojinskoga dobrotvornog društva sa 220 djece, drugo je Amalije Ladenhauser sa 19, treće Klare pl. Albini sa 22 i četvrto Antonije Wiener sa 18 djece i ova tri takođe u gornjem gradu.

U srijemskoj je županiji bilo školske godine 1.894./5. 6 zabavišta, i to: u Vukovaru (Franjice Lederer) sa 41 djetetom obojega spola, u Petrovaradinu (Olge Pajtyan) sa 32 djece obojega spola, u Zemunu (Auguste Mayer) sa 45 i (Marije Harasty) s 26 djece obojega spola, u Mitrovici (Vilhelmine Lončarić) sa 25 i u Rumi (Julije Juričić) s 23 djece obojega spola.

Od čuvališta je bilo jedno u Vukovaru Jelisave Mayer s 24, a drugo u Vinkovcima Franjice Orešković s 36 djece obojega spola. Ovaj je potonji zavod napušten prema zaključku školske godine, jer se vlasnica preselila u Osijek.

Nadalje su napuštena bud poradi nedostatna polaska, bud poradi bolesti, zabavišta u Sisku, Zlataru, Bakru i Brodu na Savi i čuvalište u Varaždinu.

2. Dječačko popravilište u Zagrebu.

Popravilištem nazivljemo posebni kombinovani razred, koji istina pripada pučkoj školi, pošto je spojen s gornjogradskom dječačkom školom, ali ipak imade posve drugu zadaću, i to da popravlja i s naukom sprijateljuje zapuštene dječake posebnim svojim školskim djelovanjem.

Taj je kombinovani razred otvoren za pokus god. 1.894., a gradsko poglavarstvo predlaže školi djecu, koja se u nj primiti imadu. Polazak mu uostalom nije mnogobrojan, jer su u njemu samo 22 učenika. Ovi ostaju pod nadzorom u školskoj zgradi ne samo za vrijeme obuke, već i preko podneva, a ručak im se donosi iz pučke kuhinje za prehranjivanje siromašne školske djece. Uostalom po svoj prilici ne ćemo dugo čekati, te će se i ovdje po primjeru drugih gradova otvoriti popravilište za zapuštenu djecu.

PETO POGLAVLJE

I. Zemaljska učiteljska mirovinska zaklada.

Prema odredbi §. 102. zakona od 14. listopada god. 1.874. utemeljena je za mirovinu učitelja, njihovih udovica i siročadi posebna zemaljska mirovinska zaklada, kojom upravlja kr. zemaljska vlada.

U tu su zakladu po §-u 143. rečenoga zakona dužni uplaćivati svi stalno namješteni učitelji 25% od prve godišnje plate, koja im se u mirovinu broji, zatim od svakog povišenja plate, od petgodišnjih i službovnih doplataka, a osim toga još godišnje 2% od svih beriva, koja se u mirovinu broje.

Uz te prinose pritječu u mirovinsku zakladu po §-u 144. rečenoga zakona još:

a) svota, što je svaka školska općina ima platiti jednom za svagda u iznosu od 10% od svih beriva njenih učitelja, koja se računaju u mirovinu (averzualna svota);

b) novčane globe, po §-u 117. 2 i §-u 168. istoga zakona;

c) vjerenički prinosi od 50 for., što ih učitelji uplaćuju, kad se žene;

d) dobrovoljni prinosi; darovi i legati.

Prema §-u 145. nije se moglo prvih deset godina dirati u zakladu, a kamati se za to vrijeme imali pribrojiti glavnici. Za to su vrijeme isplaćivale učiteljima, njihovim udovicama i siročadi

mirovinu one oblasti, koje su im po zakonu i dosad imale isplaćivati.

Dne 1. listopada god. 1.885. preuzela je zemaljska zaklada obvezu, da isplaćuje mirovinu svim onim učiteljima, koji su umirovljeni poslije toga dana. A pošto je prvo umirovljenje uslijedilo mjeseca prosinca g. 1.885., počela je zaklada isplaćivati mirovinu za pravo tek 1. siječnja god. 1.886.

Koliko je rečenih prinosa svake pojedine godine u mirovinsku zakladu uplaćeno i kakvo je bilo njeno stanje koncem svake godine, vidimo iz prednje skrižaljke.

Skrižaljka
Izvori i stanje

Izvori mirovinske zaklade	1.877.		1.878.		1.879.		1.880.	
	for.	n.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
I. Primitak								
25"/ i 2% učiteljske mirovinske pristojbe	25.583	91	35.384	29	16 519	40½	11.288	12
10 /0 općinski aversualni prinosi	11.043	21	11.460	76	6.262	63	3.212	20
V erenički prinosi	1.550	—	1.650	—	1.485	15	1.435	—
Kamati uložene aktivne glavnice	1.370	77	4 426	73½	6.514	60½	9.090	74
Različni primici i novčane globe	26	63	401	61	131	59	89	92
Utržak prodanih tiskanica	—	—	—	—	—	—	—	—
Svega . . .	39.574	52	53.323	39½	30 913	38	25.115	98
II. Stanje zaklade								
Efektivno stanje zaklade koncem godine: u vrijednosnim papirima	43.300	—	130.733	92	169.813	92	195.720	—
Efektivno stanje zaklade koncem godine: u gotovu	229	79	283	74½	7	81	201	99½
Svega . . .	45.529	79	131.117	66½	169.821	73	195.921	99½

XXXVIII.

učiteljske mirovinske zaklade.

1.881.		1.882.		1.883.		1.884.		1.885.		Svega	
for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
I. Primitak											
14.993	04	13.153	33½	17.546	87½	24.526	80	16.598	26	175.594	03½
4.257	92	1.617	—	2.270	50	8.104	45	3.388	11	51.616	78
2.094	87	1.551	—	1.450	—	2.253	—	2.016	03	15.485	05
10.376	64½	12 229	98	13.374	82½	15.276	35½	16.621	61	89.282	26½
465	44½	78	37½	99	90	662	29	1.284	63	32.40	39
—	—	—	—	—	—	—	—	126	88	126	88
32.187	92	28.629	69	34.742	10	50.822	89½	40.035	52	335.345	40
II. Stanje zaklade											
226.800	—	255.460	—	288.810	—	331.710	—	362.166	—	200.651	3·84
1.240	52½	205	25½	83	37	339	24½	10.473	03½	13.164	76½
228.040	52½	255.665	25½	288 893	37	332.049	24½	372.639	03½	2,019.678	60½

Za uplaćen su novac nabavljeni različni vrijednosni papiri, te je god. 1.878. naredbom kr. zemaljske vlade od 16. svibnja god. 1.878., br. 817., sa zemaljskom mirovinskom zakladom spojena u virovitičkoj županiji osnovana opća učiteljska mirovinska zaklada od 1.147 for. u vrijednosnim papirima i 965 for. 40 novč. u gotovu.

2. Opskrbna zaklada za učitelje pučkih škola u bivšoj vojnoj krajini.

Po §-u 51. propisa o pravnim odnošajima pučkoškolskih učitelja u negdašnjoj vojnoj krajini ustrojena je za mirovinu učitelja, njihovih udova i siročadi posebna opskrbna zaklada, kojom je upravljalo, dok je postojala vojna krajina, c. i kr. generalno zapovjedništvo u Zagrebu, kao zemaljsko-krajiška-upravna oblast, a poslije kr. zemaljska vlada.

Dohoci se i izdaci ovih zaklada od njihova osnutka pa do konca god. 1.885., te njihovo efektivno stanje, vide u XXXIX. skrižaljci.

Skrižaljka XXXIX.

Izvori mirovinske zaklade	Od godine 1.872.—1.880.		1.881.		1.882.		1.883.		1.884.		1.885.		Svega	
	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
	A. Dohoci													
25 %. i 2 % učiteljske mirovinske pristojbe	72.217	44	18.041	15	9.115	59	12.162	14½	13.213	29	9.562	43	134.312	04½
Vjerenički prinosi	9.329	50	1.900	—	1.786	—	4.408	—	2.533	—	2.206	—	22.162	50
Općinski averzualni prinosi	6.401	01	1.275	—	470	—	—	—	—	—	—	—	8.155	01
Kamati ulož. akt. glavnice	32.547	70	8.223	73	6.673	01	10.410	16	11.861	93	13.385	80½	83.102	33½
Različni prinosi	1.094	43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.094	43
Prinos iz bečke školske naklade knjiga	11.262	43	1.583	—	917	—	—	—	—	—	35	—	13.797	43
Svega . . .	132.861	51	31.022	88	18.961	60	26.980	30½	27.608	22	25.189	23½	262.263	75

Izvori mirovinske zaklade	Od godine 1.872.—1.880.		1.881.		1.882.		1.883.		1.884.		1.885.		Svega	
	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
B. Izdaci														
Mirov. učitelj. i učiteljicama					66	15	1.710	05½	3.513	23½	5.426	26	10.716	26
Otpravnine					—	—	1.177	50	135	—	681	75	1.993	75
Pokopnine					288	75	250	—	217	50	738	—	1.495	—
Različni izdaci					—	—	35	90	15	88	85	28	137	28
Svega .					354	90	3 173	45½	3.881	61½	6.932	32	14.342	29
Odbivši izdatke od dohodaka ostaje	132.861	51	31.022	88	18.606	70	23.806	85	23.726	60½	18 256	91½	248 281	46
C. Efektivno stanje zaklade														
Efektivno stanje zaklade koncem godine u vrijednosnim papirima	154.630	—	184.980	—	204.780	—	233.880	—	262.780	—	282.780	—	1,323.830	—
Efektivno stanje zaklade koncem godine u gotovu	20	41	126	31½	57	59½	377	09½	197	86	268	26½	1.078	54
Svega . .	154.650	41	185.106	31½	204.837	59½	234.257	09½	262.977	86	289.048	26½	1,324.877	54

Prema §-u 170. zakona o organizaciji pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u Hrvatskoj i Slavoniji spojila se zemaljska učiteljska mirovinska zaklada civilne Hrvatske i Slavonije sa opskrbnom zakladom za pučke učitelje bivše vojne krajine, te se upravlja pod nazvanjem „Zemaljska učiteljska mirovinska zaklada“.

Stanje zaklade od god. 1.886. pa do 1.895. s obzirom na primitak i izdatak vidi se u XL. skrižaljci.

Skrižaljka XL.

Izvori mirovinske zaklade	1.886.		1.887.		1.888.		1.889.		1.890.		1.891.		1.892.		1.893.		1.894.		1.895.		Svega	
	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.
	A. Primitak																					
23% i 2% učitelj. mirov. pristojbe	26.714	14	23.791	13	25.718	21	31.280	70	32.951	09½	28.307	91½	27.658	18	25.168	14½	27.844	70	24.032	12	273.466	33½
Averz. prinosi	2.138	—	2.223	67	6.053	95	7.895	69	5.898	14	5.514	29	3.745	—	7.515	—	3.950	—	3.100	—	48.033	74
Vjerenič. prinosi	4.349	50	3.390	—	4.596	—	3.192	60	2.196	—	2.237	21	2.445	98	2.070	68	2.210	62	1.540	—	28.228	59
Aktivni kamati ulož. akt. glavnice	30.374	08	36.737	12½	35 964	51	50.033	69	41.388	43½	41.892	19	46.824	59	42.647	99	44.045	60	43.367	71	413.275	92
Različni primici	7.722	85	17.259	47½	5.073	75	8.671	59	5.180	31	2.966	72	966	75	474	47½	868	93	240	58	49.425	43
Novčane globe	1.162	—	40	—	150	—	30	—	70	—	10	—	94	—	148	—	155	—	82	—	1.941	—
Najamnina za zgrade u Voćinu i Terezovcu	—	—	—	—	50	—	25	—	804	20	250	—	125	—	110	90	138	24	396	15	1.899	55
Povraćene prist.	35	14	71	36	28	50	35	32	84	70	50	29	44	20	42	75	4	73	23	20	420	09
Prinos iz autom. budgeta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37.444	—	37.444	—
Svega .	72.498	71	83.512	76	77.634	94	101.164	59	88.572	86	81.228	61½	81.903	70	78.177	—	79.217	82	110.225	76	816.690	65½

Izvori mirovinske zaklade	1.886.		1.887.		1.888.		1.889.		1.890.		1.891.		1.892.		1.893.		1.894.		1.895.		Svega	
	for.	nč.	for.	n.	for.	nč.	for.	n.	for.	nč.	for.	n.	for.	nč.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.
	B. Izdatak																					
Mirovine	8.439	20½	16.52	91	30.523	90½	47.010	56	58 418	33½	63.479	42	82.899	56½	81.003	63	97.750	66	104.151	87	590.206	06
Otpravnine	893	75	1.985	—	1.180	—	3.078	32	3.200	—	5.460	—	4.880	—	4.555	—	5.566	—	3.470	—	34 268	07
Pokopn. i potpore	216	25	836	25	935	—	1.762	50	696	25	1.150	—	1.050	—	1.224	50	1.176	75	1.323	75	10.371	25
Različni izdaci	309	63	994	59	129	68	139	17	157	58	1	90	171	19	3	—	88	24	312	63	2.207	61
Povraćene učit. mirov. pristojbe	41	79	18	11	441	75	523	23	93	63	38	66	129	86	79	23	9	78	171	04	1.547	08
Pasivne kamate	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	72	710	44	*1.789	—	806	63	4.227	12	7.658	91
Povraćene novčane globe i vjerenički prinosi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	190	—	190	—
Svega . .	9.900	62½	20.362	86	33.210	33½	52 525	78	62.565	79½	70.165	70	89.841	05½	88.654	36	105.488	06	113.746	41	646.258	98

* Povraćen predujam.

Izvori mirovinske zaklade	1.886.		1.887.		1.888.		1.889.		1.890.		1.891.		1.892.		1.893.		1.894.		1.895.		Svega	
	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n	for.	n.
	C. Stanje zaklade																					
Rasteretnice	506.350	—	497.951	70	502.051	50	544.241	50	551.441	50	553.050	—	625.350	—	625.350	—	625.350	—	525.050	—	5,586.186	20
Držav. obvezn.	127.890	—	164.890	—	182.990	—	203.990	—	214.640	—	214.140	—	214.150	—	226.250	—	226.250	—	339.300	—	2,144.490	—
Lipik: predujam školske općine	—	—	—	—	—	—	—	88	—	—	—	—	—	—	—	—	202	47	202	47	404	94
Štedionička knjižica br. 82.003 I. hrv. štedionice	61.88[illegible]	80	43.953	92	56.553	92	61.659	—	29.987	34	31.025	13	—	—	5.000	—	5.000	—	5.100	—	300.169	99
Obveznice hrv. slav. hipot. banke	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61.200	—	—	—	61.200	—
Sarčević predujam unesrećenim učitelj u Borovu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5.841	16	5.841	16	5.841	16	17.523	48
6 / privat. obvez.	23.010	—	72.498	35	81.024	58	120.478	78	161.496	86	181.603	10	142.465	41	124.449	99	73.320	96	164.909	10	980.348	03
5 / privat. obvez. u gotovu	1.119	85	9.041	59	8.823	60½	1.227	07½	148	13	—	—	9.237	38 / 81	9.084	19	8.715	16			212.306	89
Svega	720.259	65	788.335	56	831.443	60½	931.597	23½	957.713	83	979.818	23	991.203	60	995.975	34	1,005.879	75	1,040.402	73	9,272.629	53

ŠESTO POGLAVLJE.

Zemaljska naklada školskih knjiga za pučke škole.

Na strani 41. već smo spomenuli, da je kr. zemaljska vlada počela tek od godine 1.877. izdavati školske knjige. Ove se školske knjige bud prodaju, a čisti se utržak upotrebljava u školske svrhe, bud se poklone siromašnim školama, da se mogu njima služiti siromašna djeca, te tako uznapreduju u nauku.

Godine 1.890. ostalo je u zalihi 61.893 školske knjige.

Od godine 1.886. do 1.890. poklonjeno je siromašnim školama 139.330 knjiga.

Od godine 1.891. do uključivo 1.895. izdala je kr. zemaljska vlada za niže pučke škole ove knjige:

Mali katekizam	163.000	primjeraka.
Srednji „	83.000	„
Veliki „	68.000	„
Biblijske pripovijesti	87.000	„
Evanđelje	67.000	„
Petrović: Pripovijetke staroga zavjeta	14.000	„
Početnica	207.000	„
Čitanka za I. razred	84.000	„
Bukvar (I. poljeće)	57.000	„

Čitanka srpska	25.000	primjeraka.
Čitanka za II. razred	209.000	"
" " III. "	133.704	"
" " IV. "	129.000	"
Računica za I. razred	215.000	"
" " II. "	168.000	"
" " III. "	109.000	"
" " IV. "	55.000	"
Svega se štampalo novih knjiga	1,873.704	"

Svote, koje su namirile trošak izdanih knjiga u pojedinim godinama, su ove:

u godini 1.891.	77.070	for.	—	nč.
" " 1.892.	89.080	"	—	"
" " 1.893.	97.290	"	—	"
" " 1.894.	150.160	"	—	"
" " 1.895.	122.888	"	32	"
Svega	536.508	for.	32	nč.

U privatnoj je nakladi od godine 1.891. do 1.895. takođe izišlo vrlo mnogo školskih knjiga.

Skrižaljka XLI.

Knjige poklonjene učenicima pučke škole u pojedinim godinama.

Nazvanje knjige	Godina					Svega
	1.891.	1.892.	1.893.	1.894.	1.895.	
Katekizam za II. razred	3.895	3.342	2.444	4.375	3 988	18.044
„ „ III. „	—	154	1.468	2.827	2.639	7.088
„ „ IV. „	3.124	2.351	1.458	2.242	2.179	11.354
Biblijske pripovijesti za katoličku mladež	2 408	1.832	1.390	1.584	2.106	9.320
Pripovijetke i Evanđelja	596	726	720	1.154	1.419	4.615
Pripovijesti staroga zavjeta za grčkoistočnu mladež	46	122	111	438	647	1.364
Biblijske pripovijesti za izraelitsku mladež	102	107	106	110	72	497
Katekizam za izraelit. mladež	—	—	—	—	72	72
Početnica	5.923	4.691	3.971	—	10.093	24.678
Bukvar	2.050	1.679	1.403	—	3.260	8.392
Čitanka za II. razred	4.412	3.785	3.475	—	3 835	15.507
„ „ III. „	3.618	3.027	2.648	3.173	3.397	15.863
„ „ IV. „	3.164	2.745	2.183	2.360	—	10 452
Računica za I. razred	2.728	2.667	2.522	3.438	3.930	15.285
„ „ II. „	2.231	2 434	1.942	2.555	3.506	12 668
„ „ III. „	—	15	1.574	1.714	2.874	6.177
„ „ IV. „	—	—	—	960	2.420	3.380
Svega . . .	34.297	29.677	27.415	26·930	46.437	164.756

Prilog A.

I. Popis u najnovije doba, nakladom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, izdanih školskih knjiga za niže pučke škole.

Mali katekizam.
Srednji katekizam,
Biblijske pripovijesti,
Šimončić: Evanđelje.
Petrović: Pripovijetke.
Katekizam za izraelitsku mladež.
Biblija za izraelitsku mladež.
Početnica (za I. poljeće).
Čitanka za I. razred (II. poljeće).
Bukvar (za I. poljeće).
Čitanka srpska za I. razred (II. poljeće).
Čitanka za II. razred.
Čitanka za III. razred.
Čitanka za IV. razred.
Čitanka za V. razred.
Računica za I. razred.
Računica za II. razred.
Računica za III. razred.
Računica za IV./V. razred.
Modec: Rukovodnik.

2. Popis u najnovije doba, nakladom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, izdanih školskih knjiga za više pučke škole.

Adamović: Francuska gramatika.
Adamović: Francuska početnica.
Bošnjak: Nauk o usancama.
Bošnjak: Nauk o trgovini (litografiran).
Hoić: Slike iz opće povjesti za više djev. škole I. stupanj.
Hoić: Zemljopis za više djev. škole I. i II. stupanj.
Hoić: Zemljopis za VII. razred više djev. škole.
Hoić: Zemljopis austro-ugarske monarkije za građ. škole.
Hoić: Zemljopis za više pučke škole.
Klaić: Povjesnica Hrvatske za više djev. škole i liceje.
Kuralt: Pouka u gospodarstvu I. dio: Poljodjelstvo i povrćarstvo.
Kuralt: Pouka u gospodarstvu II. dio: Vinogradarstvo, pivničarstvo i voćarstvo.
Marn: Njemačka vježbenica za V. i VI. razred više djev. škole.
Marn: Njemačka vježbenica i čitanka za VII. i VIII. razred više djev. škole.
Pokorny: Prirodopis za pučke i građ. škole I. stupanj. Priredio Janda.
Pokorny: Prirodopis za pučke i građ. škole II. stupanj. Priredio Janda.
Pokorny: Prirodopis za pučke i građ. škole III. stupanj. Priredio Janda.
Rubetić: Katolička dogmatika za preparandije i građ. škole.
Rubetić: Malo katoličko obredoslovlje.
Rubetić: Kratka povjest crkve Kristove.
Vitanović: Hrvatska čitanka za V. razred viših djev. škola.
Vitanović: Hrvatska čitanka za VI. razred viših djev. škola.
Vrbanić: Trgovački zakon.

Prilog B.

Jedinstvena naučna osnova za sve niže pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji.

Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 18. prosinca 1.895., br. 17.667.,

kojom se propisuje

jedinstvena naučna osnova za niže pučke škole.

Kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, želeći da svrne sve nastojanje pučkog učiteljstva na čitanje, pisanje i računanje, koje se uz obuku u vjeri ima da dotjera do potpune i sigurne vještine i okretnosti u svakoga i posljednjega učenika, propisuje naučnu osnovu za sve niže pučke škole bez obzira na vrstu škole i broj učiteljstva, što službuje na jednoj školi.

Ovom se naučnom osnovom propisuje minimum, koji je svaka škola kadra i dužna polučiti u normalnim prilikama. Zato se može djelovanje škole nazvati „uspješnim“ samo onda, ako je ovom osnovom propisani materijal potpuno svladan, te postao i sigurna svojina sviju učenika.

Gdje se daljnom osnovom propisani materijal potpunoma svladao, te postao sigurna svojina sviju učenika, može učitelj propisano gradivo i raširiti, što će se ubrojiti u osobite zasluge samo onda, ako to nije učinjeno na uštrb propisanog minimuma.

Prema ovoj će se novoj naučnoj osnovi preudesiti u buduće naklada školskih tiskanica i to: svjedodžba otpustnica (form. 2.), svjedodžba polaznica (form. 4.), imenik (form. 11.), ispitni izvještaj (form. 18).

Ovoj je naredbi priložena razdioba štiva uvrštenih u Čitanku za IV. razred, kao nastavak „Rukovđa k novim Čitankama," te „Nastavni plan", kojim je sve ovom naučnom osnovom propisano učevno gradivo razdijeljeno na tjedne. Bude li u kojem tjednu blagdan ili ina zapreka u obučavanju, ostavljen je ponajviše svakoga mjeseca po koji tjedan za ponavljanje, da se to izravna. To se ponavljanje ne smije shvatiti kao da je zabranjeno preduzimati šta novo, jer je to opetovanje određeno baš zato, da se predusretne nepredviđenim zaprekama u redovitom radu na osnovu priloženoga nastavnog plana.

Povodom uvedenja toga nastavnoga plana dokida se vođenje „Tjednika" zato, što se želi smanjiti administrativni posao učiteljev, a drugo i zato, što je uz savjesnu uporabu toga plana posebni „Tjednik" suvišan. Pošto je dalje naučnom osnovom tačno određen broj sati u tjednu za sve učevne predmete pučke škole, a nastavnim planom tačno određeno gradivo, koje se ima da preduzimlje koji tjedan, dokida se takođe radi smanjenja posala oko školske administracije ustanova § 73. al. 1. škol. i nastavnog reda od 15. srpnja 1.889. br. 6.789., kojom je određeno, da se razredbe sati podastru kr. županijskim oblastima na odobrenje.

Naučna osnova za niže pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji.

I. Nauk vjere (čitanje crkveno-slovjenskoga pisma).

Razdioba je učiva u pojedine razrede proglašena naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, i to za katoličku školsku mladež naredbom od 21. prosinca 1.892., br. 15.752., a za pravoslavnu školsku mladež naredbom od 10. rujna 1.891. br. 9.587.

3. Hrvatski ili srpski jezik.

Naučna cijelj: Mladež se ima osposobiti, da pravilno, lijepo i okretno čita pisanu i štampanu latinicu i ćirilovicu, da čitano razumije, te da može svoje misli usmeno i pismeno izraziti razgovijetno.

I. razred.

Prvo poljeće.

a) Vježbe u govoru. Vježba se u motrenju, mišljenju i govoru ograničuje na neposredno djeteće iskustvo s obzirom na obitelj i odnošaje u obitelji, te s obzirom na kuću i školu. Te su vježbe uperene na razvitak uma, razbora i motrenja.

Sve neka je začinjeno zgodnim pripovječicama, da se što uspješnije plemeni ćud djetinja.

b) Čitanje i pisanje. Upoznavanje rečenice (bez slovničkoga tumačenja), riječi, sloga, te glasova pisanih i štampanih malih i velikih slova abecede. (Latinica u školama s katoličkom većinom, a ćirilovica u školama s pravoslavnom većinom). Poznavanje glavnih razgodaka. Prepisivanje iz Početnice (Буквара) na lapornu pločicu ili olovkom na artiju.

Drugo poljeće.

Čitanje s vježbanjem u govoru. Polagano i razgovijetno čitanje štiva „Prve čitanke“ (latinica u školama s katoličkom većinom, a ćirilovica u školama s pravoslavnom većinom), uz istodobno vježbanje u govoru s obzirom na sadržaj čitanih štiva i preduzete vježbe u govoru iz prvoga poljeća.

Čitanje treba da je osnovano na vježbanju pogledom na glavne razgotke, onda tek na verbalnom i stvarnom razlaganju štiva. Pripovijedanje čitanih štiva na stavljena pitanja; učenje malih pjesmica i drugih kraćih štiva naizust iz „Prve čitanke“.

Ispit. Pokušaj pismeni: Diktovanje lakših rečenica.
Pokušaj usmeni: Čitanje štivà i pripovijedanje čitanoga na pitanje.

II. razred.

a) Čitanje i razumijevanje čitanoga s vježbanjem u govoru. Ućvršćivanje u razgovijetnom čitanju latinice i ćirilovice osnovano na mnogom vježbanju s obzirom na razgotke, te verbalnomu i stvarnomu razlaganju. Razumijevanje i pripovijedanje čitanih štiva na stavljena pitanja. Učenje pjesmica i kraćih prozaičkih štiva naizust iz čitanke: usmeno pripovijedanje istih pjesmica. Sve po čitanci za II. razred.

b) Pismene vježbe. Pravopisne vježbe na osnovu čitanja. Kazivanje u pero kraćih rečenica i marljivo prepisivanje omanjih štiva. Odgovori na pitanja o predmetima, koji su poznati djeci. Propisi iz ćirilovice u latinicu i obratno.

Svaki mjesec po jedna školska zadaća pisana u posebnu zadaćnicu.

Ispit. Pokušaj pismeni: a) kazuju se u pero kratke sastavljene rečenice; b) kratki sastavci o predmetima, koji su učenicima poznati.

Pokušaj usmeni: Čitanje s objašnjenjem čitanoga.

III. razred.

a) Čitanje i razumijevanje čitanoga s vježbanjem u govoru. Pravilno, izrazito i lijepo čitanje obojega pisma osnovano na čistom vježbanju s osobitim obzirom na razgotke. Razumijevanje i pripovijedanje čitanih štiva svojim riječima; memorisanje tumačenih pjesmica, kraćih prozaičkih štiva iz čitanke, te pripovijedanje istih pjesmica. Sve po čitanci za III. razred.

b) Slovnica. Rečenice (vidi slovnicu, dodanu čitanci za III. razred). Predmet i prirok. Razgoci. Raspoznavanje imenice, pridjeva, zamjenice, brojeva i glagola. Rok, broj i sklanjanje imenice samo po stavljenim pitanjima i upoznavanju s padežima. Razlikovanje triju glavnih vremena samo po znamenovanju. Uporaba velikih pismena.

c) Pismene vježbe. Prepisivanje iz čitanke. Pravopisne i stilistične vježbe na osnovu čitanja, te pripovijedanje i slobodno pisanje posve kratkih pripovijedaka po prethodnom pripovijedanju; kratki zanimljivi opisi poznatih predmeta po stavljenim pitanjima.

Svaki mjesec po jedna školska zadaća pisana u posebnu zadaćnicu.

Ispit. Pokušaj pismeni: a) Kazivanje u pero; b) lakši sastavci.
Pokušaj usmeni: Okretno i lijepo čitanje i pripovijedanje čitanoga.

IV. razred.

a) Čitanje i razumijevanje čitanoga s vježbanjem u govoru. Okretno i izrazito čitanje latinice i ćirilovice s pravilnim naglaskom. Razumijevanje i samostalno pripovijedanje u školi i kod kuće čitanih štiva svojim riječima, memorisanje pjesničkih i kraćih prozaičkih štiva iz čitanke, te pripovijedanje istih pjesmica; a napose učenje naizust kratkih štiva, koja su kazivana u pero, te iza toga ispravljena. Sve po čitanci za IV. razred.

b) Slovnica. Temeljito se ponovi sve ono iz III. razreda, te dalje raširena rečenica s pripacima, dopunjcima i oznakom. Sklonidba imenica i pridjeva s poređenjima (stupnjevima), sprega glagola u glavnim vremenima, te prošlost trajna i dovršena samo po raspoznavanju;

c) Pismene vježbe. Pravopisne i stilistične vježbe u slobodnom pisanju pripovijedaka. Kratki listovi i sastavci, sve po zadanim osnovama i predvježbama.

Svaki mjesec po jedna školska zadaća pisana u posebnu zadaćnicu.

Ispit. Pokušaj pismeni: a) Diktuje se jedno štivo; b) sastavak u formi pripovijetke ili lista.
Pokušaj usmeni: Čitanje i pripovijedanje čitanoga s obzirom na česti govora, o kojima se učilo.

V. razred.

(Drugo godište IV. razreda.)

a) Čitanje i razumijevanje čitanoga s vježbanjem u govoru. Posve okretno i izrazito čitanje i latinice i ćirilovice s pravilnim naglaskom. Razumijevanje i samostalno pripovijedanje u školi i kod kuće čitanih štiva svojim riječima, memorisanje pjesničkih i kraćih prozaičkih štiva iz čitanke, te pripovijedanje istih pjesmica; a napose učenje naizust kraćih štiva,

koja su kazivana u pero, te iza toga ispravljena. Sve po čitanci za V. razred.*)

b) Slovnica. Ponavljanje i popunjivanje učevnoga gradiva III. i IV. razreda.

c) Pismene vježbe. Pravopisne i stilistične vježbe u pisanju štiva po prethodnom pripovijedanju. Upoznavanje s najobičnijim oblicima pismenoga sloga. Poslovni sastavci: listovi, računi, namire, svjedodžbe sve po zadanim osnovama i predvježbama.

Svaki mjesec po jedna školska zadaća u posebnoj zadaćnici.

Ispit. Pokušaj pismeni: a) Diktovanje, b) sastavak.
Pokušaj usmeni: Čitanje i pripovijedanje čitanoga s obzirom na slovnicu.

3. Računstvo i geometrijsko oblikoslovlje.

Naučna cijelj: Sigurno i okretno rješavanje računskih zadataka iz svakidanjega života što usmeno, što pismeno cijelim i desetinskim brojevima. Upoznavanje geometrijskih likova i tjelesa, te mjerenje crte i proračunavanje onih najjednostavnijih geometrijskih ploha i tjelesa, koju djeca mogu sama izmjeriti.

I. razred.

Razvitak brojeva i četiri vrste računa usmeno i pismeno (potonje strogo prema formama usmenoga računstva) s jedno- i višeimenim brojevima od 1 do 20. Zorno računanje s najobičnijim česnicima, u koliko se to dade usmeno obaviti. Novci i mjere. Sve po računici za I. razred.

Ispit. Pokušaj usmeni: Svestrano računanje sa čistim brojevima, a ponešto i rješavanje primijenjenih zadataka.

II. razred.

Daljni razvitak brojeva, četiri vrste računa s jedno- i višeimenim brojevima, usmeno i pismeno (potonje strogo prema formama usmenoga računstva) od 1 do 100.

*) Dok se za V. razred ne izda posebna čitanka, tako dugo ima rabiti u V razredu: Čitanka za IV. razred nižih pučkih škola.

Zorno računanje s najobičnijim česnicima, na koliko se to dade usmeno obaviti. Novci i mjere: Ponavljanje iz I. razreda i proširivanje toga znanja.

Sve po računici za II. razred.

Ispit. P o k u š a j u s m e n i: Svestrano računanje sa čistim brojevima, a ponešto i rješavanje primijenjenih zadataka.

III. razred

Daljni razvitak brojeva, četiri vrste računa s jedno- i višeimenim brojevima usmeno i pismeno od 1 do 1.000.

Zorno računanje s najobičnijim česnicima. Na koliko se to dade usmeno obaviti. Množidba s jednobrojčanim množilom i dioba s jednobrojčanim djelilom.

Novci i mjere: Ponavljanje iz I. i II. razreda i proširivanje toga znanja.

Upoznavanje crta, kutova, trokuta i četverokuta. Sve po računici za III. razred.

Ispit. P o k u š a j u s m e n i: Svestrano računanje sa čistim brojevima.
P o k u š a j p i s m e n i: Okretno napisivanje brojeva i rješavanje primijenjenih zadataka.

IV. razred.

Daljni razvitak brojeva, četiri vrste računa s jedno- i višeimenim i desetinskim brojevima, usmeno i pismeno u neograničenu krugu brojeva. Množidba s dvo- i višebrojčanim množilom i dioba s dvo- i višebrojčanim djelilom u cijelim i desetinskim brojevima. Pretvaranje običnih česnika u desetinske brojeve i obratno. Novci i mjere. Ponavljanje iz I., II. i III. razreda i proširivanje toga znanja.

Crte, kutovi, trokut, četverokut, pravilni višekut i krug; proračunavanje opsega tih likova, u koliko se to proračunavanje može provesti na osnovu istoga, koje su djeca sama izmjerila.

Svaki mjesec po jedna računska školska zadaća. Ova neka se izrađuje u zadaćnici za stilistične vježbe. Sve po računici za IV. i V. razred.

Ispit. P o k u š a j u s m e n i: Svestrano računanje sa čistim brojevima.
P o k u š a j p i s m e n i: Okretno napisivanje brojeva i računanje s primijenjenim zadacima.

V. razred. (Drugo godište IV. razreda).

Ponavljanje. Zaključni računi, osobito računanje kamata. Djelivost brojeva. Omjeri i razmjeri. Jednostavno pravilo trojno. Novci i mjere: Ponavljanje iz I., II., III. i IV. razreda i učvršćivanje toga znanja. Upoznavanje kocke, bridnjaka, šiljnika, valjka, čunja i kruglje po obliku i imenu. Proračunavanje ploštine četverokuta, trokuta, pravilnoga višekuta, kruga i sadržaja kocke.

Svaki mjesec po jedna računska školska zadaća. Ova neka se izrađuje u zadaćnici za stilistične vježbe. Sve po računici za IV. i V. razred.

Ispit. Pokušaj usmeni: Rješavanje zadataka iz svakidanjega života. Pokušaj pismeni: Okretno napisivanje brojeva i okretno rješavanje primijenjenih zadataka.

4. Krasnopis.

Naučna cijelj: Sigurno i što ljepše pisanje latinicom i ćirilovicom.

I. razred.

Drugo poljeće.

Vježbanje perom u što pravilnijem i lijepom pisanju malih i velikih pismena po genetičkom razvitku, te pisanje riječi i izreka. Arapske brojke.

II. razred.

Vježbe u lijepom pisanju latinice i ćirilovice. Arapske brojke.

III. razred.

Daljne vježbe u lijepom pisanju. Arapske brojke.

IV. razred.

Nastavak vježbe u lijepom pisanju latinice i ćirilovice. Arapske i rimske brojke.

V. razred.

(Drugo godište IV. razreda).

Nastavak vježba u što ljepšem pisanju latinice i ćirilovice naročito po jednoj crti. Arapske i rimske brojke.

Ispit. U svim razredima na temelju diktata perom na papiru.

5. Risanje.

Naučna cijelj: Ruku i oko vježbati u mjerenju raspoznavanju i crtanju geometrijskih oblika.

III, razred.

Risanje u koliko je nužno za geometriju i slöjd.

IV. razred.

Pravci i kutovi, četverokut i trokuti, te njihova uporaba za najjednostavnije likove po uzorima, narisanim na školskoj ploči.

V. razred.

(Drugo godište IV. razreda.)

Opetovanje gradiva IV. razreda. Pravilni višekuti i krivulje s uporabom na različne oblike.

Risanje mreža geometrijskih tjelesa, u koliko je to za proračunavanje ploštine i tjelesnine kocke potrebno.

Ispit. Risanje na školskoj ploči.

6. Svjetovno i crkveno pjevanje.

Naučna cijelj: Mladež se ima usposobiti da može pravilno i blagoglasno pjevati najobičnije svjetovne i crkvene pjesme, kojima se oplemenjuje ćud i oživljuje domoljubno čuvstvo, te da može u crkvi svoje vjeroispovijesti lijepim pjevanjem pratiti službu Božju.

I. i II. razred.

Vježbanje sluha i glasa na osnovu svjetskih i crkvenih popjevaka, koje djeca lako shvaćaju.

III., IV. i V. razred.

Daljno vježbanje sluha i glasa na osnovu popjevaka svjetskih i crkvenih, koje su školske i crkvene oblasti odobrile.

Ispit. Pjevanje bez učitelja i glazbala, pojedince i u skupu.

7. Ručni rad i kućanstvo.

Naučna cijelj: Svestrano vježbanje ruke i oka, da se: a) muška mladež priuči marljivosti i tačnosti u radu; b) ženska mladež, da može obavljati najnužnije ručne i kućne poslove.

Naučna je osnova za muški i ženski slöjd već izdana.

8. Gimnastika.

Naučna cijelj: Promicanje okretnosti i snage tjelesne, te lakoće i pristojnosti u kretnjama.

Na seoskim školama ima gimnastika da poglavito sastoji u izvođenju narodnih igara i u redovnim vježbama pogledom na pravilno držanje tijela i hodanje. Igre neka se preduzimlju takve, u kojima se u isto vrijeme giblje po mogućnosti što više djece. Igre se te izvađaju za vrijeme odmora.

Djecu, koja daleko stanuju od škole, može školski odbor oprostiti od gimnastike.

Na gradskim se školama imade gimnastika provađati po švedskom sistemu.

9. Radnje u školskom vrtu.

Djeca IV. i V. razreda nižih pučkih škola, a naročito djeca opetovnice imadu se pridržavati na radnje u školskom vrtu, koje poglavito imadu sastojati: a) za dječake u njegovanju i oplemenjivanju voćaka i vinove loze, b) za djevojčice u povrćarstvu.

Prijegled sati.

Tekući broj	Naučni predmeti.	Broj učevnih sati u tjednu									
		I.		II.		III.		IV. prvo godište		IV. drugo godište	
		razred									
		m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.
		škole									
1.	Nauk vjere (čitanje crkv.-slovj. pisma).	određen uvodno spomenutim naredbama									
2.	Čitanje i razumijevanje pročitanoga s vježbama u govoru.	6	6	8	8	8	8	9	8	9	8
3.	R čunstvo i geometrijsko oblikoslovlje.	5	4	5	4	5	4	5	4	5	4
4.	Krasnopis.	5 *)	4*)	5	4	5	4	5	4	5	4
5.	Risanje.	—	—	—	—	1	1	2	2	2	2
6.	Svjetsko i crkveno pjevanje.	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2
7.	Ručni rad i kućanstvo.	2	4	2	4	2	4	2	5	2	5
8.	Gimnastika.	Za trajanja školskoga odmora.									
9.	Radnje u školskom vrtu.	U izvanškolsko vrijeme									

*) U I poljeću otpada ovih 5 (kod ženskih 4) sati krasnopisa. Tih se 5 sati dodaje u I. poljeću čitanju, pa se uzimlje pisanje i čitanje.

Opaska. Obuka se u pismenim sastavcima spaja s obukom jezičnom i krasnopisnom.

Prilog C.

Naučna osnova za obuku u slöjdu u dječačkim i djevojačkim školama

izdana naredbom kr. hrv.-slav. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 24. siječnja 1.895., br. 1.390.

Pripomenak.

Kao što nastava u nižoj pučkoj školi treba da u literarnoj obuci svrati glavnu pažnju na temeljne nauke: na čitanje, pisanje i računanje, tako se mora i u ručnim radnjama ograničiti obuka na najjednostavnije i za praktični život najpotrebitije radnje: na pletenje i vrpanje, na šivanje i krpanje i na bilježenje.

A. U nižim pučkim školama.

I razred.

(Za dječake i za djevojčice.)

I. poljeće:

Početna očica, upravna očica. — Priugotovljivanje podvezica (Strumpfbänder) od pamuka br. 16, igle br. $^{0}/_{0}$. Početak na 10 očica, na kraju jednostavan okret bez lančića. — Narukvice (Pulswärmer) od vune. Početak na 30—35 očica, okret jednostavan.

II. polj eće:

Naopaka očica, okrajna očica (lančić). Od pamuka br. 6, laki uzorak od upravnih i naopakih očica (2 upravno, 2 naopako). Jednostavni kakav predmet s upravnom, naopakom i okrajnom očicom.

Opaska: Glavno je pravilo u obuci ženskoga slöjda, da se dijete od prvoga početka upućuje, da radi samostalno.

Nije cijelj ovoj obuci u pučkoj školi, da dijete izradi što više podvezica, torbica, košulja i t. d., već da nauči spretno upotrebljavati svoje ruke, da se priuči motriti te samostalno misliti. — Ne valja dakle da učiteljica radi mjesto djeteta. Dijete treba da uz vješti naputak učiteljice samo počne radnju, da je samo nastavi i svrši.

Da dijete odmah s početka znade, što će raditi, te da se u njemu uzbudi što veći interes, neka učiteljica pokaže djeci gotov uzorak.

Prije nego se započne kakav posao, valja rastumačiti, čemu služi i od kakva se materijala pravi. Isto tako se mora kod svake radnje protumačiti potrebito oruđe.

Kao pomagalo kod pletenja u I. razredu rabe učiteljice dvije kao prst debele drvene pletenke, po prilici 30 cm. duge i gajtan od crvena pamuka.

Najprije se djeca vježbaju u držanju pletenaka i omotavanju oko prstića. Zatim pokaže učiteljica, stojeći pred djecom, kako se pravi prva očica samo prstima; ako se u tom uvježbala, prave dalje očice s pomoću igala.

Ispravak: Kod I. se razreda ima razumijevati „pletenje na dvije igle“, pamuk se uzima br. 6.

II. razred.

(Za dječake i za djevojčice.)

I. polj eće:

Predbježne vježbe u šivanju. — Na komadu jute (26 cm u četvorini) ili na sličnom debelom platnu vježbaju se djeca u različnim zadiljajima i šavcima (Stiche) i to: u rijetkom švu

(Vorstich); u prošvu (Hinterstich); u porubici (Saumstich), te u okrajnim šavcima (Randstich) obojenim (crvenim i modrim) pamukom br. 16 i prikladnom iglom za vezenje (iglom bez šiljka). = Vježbe se u šavcima izmjenjuju tako, da gotova krpa prikazuje uzorkovani prostirač (tabletu) za svjetiljku.

Nastavak u pletenju na 2 igle. Četvorine, pletene od pamuka br. 6 s lančićem. — Početak na 50—70 očica. — Veća četvorina rabi djetetu za školski ručnik, a od manjih se četvorina mogu sastavljati mali stolnjaci ili prostirači.

II. polješće:

Šivanje šivankom i na tanjem platnu. Opšav (Endel); obični porub ili podšiv (Saumnaht).

Priugotovljivanje vrećice od platna za ručni rad; porubi se rupčić. — Bilježenje slova na vrećici i rupčiću s pomoću prošva.

Opaska. Tumačenje materijala i oruđa. Kao pomagalo (učilo) rabi učiteljici drveni, prilično veliki okvir na stalku, u koji je napela debele i tako isprepletene niti, da predočuju onaj komad jute, na kojoj će djeca raditi; dalje crveni i modri gajtani i igla od drva ili rogovine 25 cm. duga.

Najprije se vježbaju djeca, kako se drži igla i kako se navodi nit; daje se uputa, kako rabi naprstak i kako valja držati latak.

III. razred.

(Za dječake).

Pripomenak.

Ako izrađujemo predmete drugim načinom, nego što ih izrađuju zanatlije i obrtnici, pa ako izrađujući predmet pazimo samo na način izradbe, više nego na sam predmet, tako da se radnjom učimo i jačamo, da nam se dakle razvijaju duševne i tjelesne moći, onda se takva radnja zove uopće „slöjd“ ili napose „pedagoški slöjd“.

Svrha je slöjdu u pučkoj školi, da se njime poluči stanovita mjera formalnog obrazovanja, t. j., da razvije u djetetu stanovite duševne i tjelesne moći.

Naročito treba da se ovom obukom: a) pobudi općenita volja i ljubav za rad; b) priučava dijete na red, tačnost i čistoću; c) razvija u njemu samostalnost; d) navraća dijete na pozornost; e) uzgaja u njemu marljivost i ustrajnost; f) umnaža njegova tjelesna snaga; g) vježba djeteće oko i uzgaja smisao za oblike; h) poluči kod djeteta opća ručna spretnost; i) stječe vježba u upotrebi raznoličnoga oruđa.

Slöjd-radnja se osniva na postepenom poređaju vježba (Übungen), što ih slöjd-stolarstvo obuhvaća, a imade ih 88. Ove su vježbe porazdijeljene na 50 različnih predmeta ili modela, i to tako, da 2—3 vježbe dolaze na jedan model uz ponavljanje prijašnjih. Same pak vježbe opet su tako poređane, da se počinje s najlakšom i postepeno prelazi na sve teže. Prva je vježba takva, da je već mnogomu djetetu i poznata, a od ove se prelazi na nepoznatije.

Obuka se dakle počinje s lakom i poznatom vježbom, a nastavlja sve težom i nepoznatijom, po principu „od poznatoga k nepoznatomu, od jednostavnoga k sastavljenomu uz ponavljanje“!

Evo ovih 88 vježba, počevši od najlakše i najpoznatije: 1. Uzdužni rez. 2. Poprečni rez. 3. Kosi rez. 4. Prirubni rez. 5. Drvo pilom piliti poprijeko. 6. Dutkolučasti rez. 7. Pilom piliti uzduž drva. 8. Blanjati usku plohu. 9. Vježba kutnicom. 10. Vježba crtačem. 11. Vrtanje spiralnim svrdlom u moždalj (Hirnholz.) 12. Blanjati široku plohu. 13. Vježba piljakom (turpijom). 14. Vrtanje središnjakom (Centrumbohrer). 15. Iskruživanje pilom iskružačom (Schweifsäge). 16. Dupkolučasti rez. 17. Blanjati prirube. 18. Blanjati dutine. 19. Kusaticom piliti (Fuchsschwanz). 20. Ispiljivanje krivulje. 21. Plošni rez. 22. Vježba makljícom (Ziehklinge). 23. Blanjati sa zaprekom. 24. Okomito zarubljivanje dlijetom. 25. Koso zarubljivanje dlijetom. 26. Kopanje dubine žljebastim dlijetom i kopkom (Löffeleisen). 27. Kopanje jarka (žlijeba) dlijetom. 28. Tesanje. 29. Ravnati plohe američkim postrugačem. 30. Uobličivati predmete američkim postrugačem. 31. Piliti pilom koso. 32. Blanjati koso. 33. Počistiti plohu blanjom. 34. Zarubljivati blanjom (blanjati moždalj). 35. Spajati letvice na križ. 36. Izrađivati predmet u tvrdom drvetu. 37. Spoj drveta čepovima. 38. Blanjati kose prirube. 39. Klijanje (keljenje). 40. Vrtati rupe šilcem (Pfriemenbohrer). 41. Prirediti i pričvrstiti jednostavan okov (Beschlag). 42. Pričvrstiti komade čavlićima. 43. Udupsti čavliće

44. Rezati obručnjakom. 45. Okomo zarubljivati žljebastim dlijetom. 46. Blanjati na sljub (Fügen). 47. Koso šipiljiti. 48. Koso zarubljivati žljebastim dlijetom. 49. Rezati prirub dlijetom. 50. Ispiliti pilom krug. 51. Pričvrstiti komade vijcima. 52. Uobličiti predmet obručnjakom. 53. Blanjati svlakom poprečno. 54. Izblanjati kosine blanjom. 55. Blanjati dupkom blanjom (Schiffhobel). 56. Pričvrstiti predmete drvenim klincima. 57. Pravokutno šipiljiti. 58. Spajati komade običnim zupcima. 59. Zarubljivati svlakom na zarubnjači. 60. Kopati žlijebove žljebastim dlijetom. 61. Udesiti osovinicu. 62. Šipiljiti tupo. 63. Blanjati duge kose plohe. 64. Dijeliti. 65. Načiniti utor za pomičnu dasku. 66. Klijati, upotrebljavajući stegaču. 67. Ispiljivati pilom rupičarkom. 68. Šipiljiti koso uske plohe. 69. Spajati komade prorezom. 70. Spajati deblje komade zupcima. 71. Spajati komade na herak. 72. Kopati rupe produbučem (Lochbeutel). 73. Spajati naplatkom. 74. Izraditi dlijetom užljebinu (Falz). 75. Ukrašivati žljebićem. 76. Izraditi polupokrite zupce. 77. Pribijati petlje (Charnier). 78. Pribijati brave na vrata. 79. Spajati komade kosim zupcima. 80. Spajati komade kosim prorezom. 81. Izraditi polupokriti šipilj na uskim plohama. 82. Izblanjati dupku plohu. 83. Urezati utor na duge bačvice. 84. Spajati duge obručima. 85. Spajati komade sakritim čepovima. 86. Klijati priloge. 87. Klijati priloge sa čepovima. 88. Ispiliti dulje komade na letve.

Ovih 88 vježba porazdijeljeno je na ovih 50 modela:

1.a. Kazaljka. 1.b. Kazaljka (varijant 1a). 2. Klipić za omote. 3. Štapić za cvijeće u vrtu. 4. Listovni otvorač. 5. Štapić za cvijeće u sobi. 6. Držalo za olovku ili kredu. 7. Naznačnica za ključ ili voćke. 8. Mosurica. 9. Kolčić za nosilo drva. 10. Stalak za pera. 11. Nož za artiju. 12. Daščica za navlačnjak. 13. Zdjelica za pisaći stol. 14. Nasad za čekić. 15. koritašce za pera. Žlica. 16. Kuhinjska dašćica. 17. Podložak za cvjetni lonac. 18. Mjerilo. 19. Paljak. 20. Klinčanica. 21. Klupčica za cvjetne lonce. 22. Valjak i podvlaci za tiskalo bilja. 23. Letvasti podnožnik. 24. Nosilo za knjige. 25. Škrinjica. 26. Kuhača. 27. Tiskalo za bilje. 28. Vjesilo za haljine. 29. Ravnalo. 20. Izuvač. 31. Polica za svjetiljke. 32. Čunak. 33. Škrinjica za noževe. 34. Američko toporište. 35. Šibičnjak. 36. Pala za loptanje. 37. Pravokutni trokut. 38. Škrinjica za pisaće stvari. 39. Klupčica. 40. Kutnica. 41. Risaća daska. 42. Crtač. 43. Polica (konsola) za knjige ili poprsja

ili grablje. 44. Okvir. 45. Polica za oruđe. 46. Podložak za čaše. 47. Polica za knjige. 48. Kablić. 49. Ormarić. 50. Stolić.

Od tih se modela izrađuje u III. razredu prvih deset i to:

Model br. 1. a. „Kazalica".

A. Cijelj. Izrađivanjem modela br. 1 a) treba da se djeca uvježbaju izvađati dvije vježbe i to: Uzdužni rez i poprečni rez.

Uzdužnim se rezom vježba rezati drvo uzduž, a poprečnim prerezivati vlakanca drva.

B. Oruđe. Ovaj se model izrađuje samo nožem.

Prije no što djeca počnu rezati i prije no što dobiju nož u ruke, protumači im učitelj dijelove noža i kako se nož brusi (oštri).

Nožna lit (Messerklinge), oštrica, hrbat, jezik, nasad (držak), karika (vitica na nasadu). Pri brušenju (oštrenju) leži cijela stranica nožne liti na tocilju (okrugao brus), a oštre se obje stranice, lijeva i desna.

Opaska. Prviput dobiju djeca naoštren nož. Učitelj zatim pokaže djeci, kako valja stajati pri rezanju nožem, kako se nož drži i kako se izvađa uzdužni, a kako poprečni rez.

Lijevom se nogom iskorači malo naprijed; tijelo se drži ravno, da se prsa mogu pri disanju slobodno gibati; glava se malo pogne naprijed, koliko je nužno, da se može zgodno i neprisiljeno gledati na nož i drvo u ruci; nož se drži u desnoj ruci — palac dolje, — a lijevom se drži drvo vodoravno u visini želuca — palac gore, — a može se opirati drvom i o daščicu pričvršćenu na blanjači (Hobelbank).

Da djeca uzmogu modele što tačnije izrađivati, neka se odmah u početku priuče na nužna mjerila i mjerenje. Najvažnije je mjerilo (Meterstab), pô metra, a zatim kaliber-mjera na pomak, (Schublehre), kojim se mjeri debljina.

Učitelj ukratko opiše djeci oba ova mjerila, kaže im njihove djelove, a zatim tumači rukovanj.

Dijelovi su mjerila: letva od tvrda drveta pô metra dugačka, razdijeljena od kraja do kraja na centimetre i milimetre. Da se krajevi mjerila ne oštete, okovani su obično žutom mjedi. Kaliber-dijelovi su mu laloke (Wangen), jedna je pomična, a druga nije; letva sa razdiobom u milimetrima. Kalibri su drveni od šimširovine (Buxholz), a ima ih i kovnih.

C. Građa. Za br. 1 a) uzima se drvo srednje tvrdoće i skroz jednake gustoće, a kao takvo najbolja je brezovina. Kad nema brezovine, može se uzeti lipovina, topolovina, a za nuždu i orahovina, ali svakako je najbolja brezovina.

Četiri metra kubične brezovine, srezane i rascijepane, kao što su obično goriva drva, bit će za prvo vrijeme dovoljno, osobito ako su cjepanice lijepe i ravne. Sirovu brezovinu treba složiti u vitao gdje na propuh, jer ona za kratko vrijeme sprhne pod korom.

Pomenuto drvo učitelj u kratko opiše, istaknuvši osobita obilježja (koru, boju, gustoću, godove itd.), po čemu se raspoznaje, da ga djeca odsad mogu poznavati. Ina svojstva (cjepkost ili kalavost, tvrdoću, zadrljivost, težinu) nauče djeca i sama za izrađivanja, samo im učitelj mora stečena iskustva ispravljati, ako su pogrješna, i nadopunjivati, ako su manjkava.

Opaska. Brezove cjepanice treba (nekoliko komada samo) ispiliti na trupiće od 15—20 cm. duge, a ove iscijepati na komadiće debele 2—3 cm.

D. Način izradbe. Način je izradbe najvažniji dio u obuci slöjda. Upravo se ovim slöjd-stolarstvo od običnoga stolarstva razlikuje. Način izradbe mora takav biti, da dijete izrađujući model uči, da se tom radnjom razvijaju njegove duševne i tjelesne moći. Radnja, kojom se ovo ne polučuje, nije „slöjd“, već manje više mekanično dogotovljivanje predmeta. Učitelju slöjdašu treba da je više stalo, kako mu dijete radi, stjeca li ono spretnost, nuka li ga rad na mozganje i mišljenje, jača li mu tijelo, nego li do samoga predmeta, koji izrađuje. Ne radi dijete dakle predmeta radi, već nauka radi; predmet je samo podloga nauke njegove.

Učitelj će sam uzeti prikladan komad brezovine i pokazati djeci, kako se nožem izrađuje ravna ploha.

Kakva može sve biti ploha? Trbušasta ili ispupčena, uvinuta ili uleknuta, vitopera (vitlasta). Koja se ploha zove ravna?

Djeca počnu sada sama izdjelavati ravnu plohu, a učitelj ide od jednoga do drugoga, pa ispravlja i napućuje, kako da izrade ravnu plohu. Kad je koje dijete prilično ravnu plohu izradilo, pokaže mu učitelj, kako da radi dalje.

Opaska. Obuka u slöjdu mora biti individualna.

Evo u kratko reda radnje za br. 1 a.

Duljina 10 cm., debljina 0.7 cm.

1. Prikladan komad drveta prireži tako, da dvije susjedne stranice leže pravokutno.

2. Zadanu debljinu odmjeri mjerilom i izradi komad na mjeru četverostrano.

3. Nariši suzivanje na jednom kraju komada, pa izradi i to četverostrano.

4. Bridove prirubi tako, da nastane osmerostran komad, a onda ga zaobli.

5. Duljinu označi mjerilom i prireži komad na tu duljinu.

Opaska. Opće je pravilo u slöjdu: „Očisti svaki komad na posljetku, ako je nužno postakljenom artijom“. Kada djeca dobiju postakljenu artiju (Glaspapier) u ruke, neka im učitelj u kratko protumači, šta je to. (Najfinija se postakljena hartija bilježi u trgovini sa 00, a krupnija sa 0, 1, 2, 3, 4, 5 i 6 najkrupnija. Za slöjd-radnje su dovoljna tri broja postakljene artije i to br. 1 ili 2, onda 3 i 4.

Postakljena artija rabi, da se plohe, koje su nožem izdjelane, malo izravnaju i izglade, da ljepše lice dobiju. Neka se pak djeci nikada ne dopušta, da plohe mjesto nožem stružu artijom, jer tim prelazi rad u mekaničko žuljanje, od kojega nikakve koristi nemaju, niti sebi time ne prisvajaju kakvu ručnu spretnost. Neka se dijete odmah u početku priučava nožem do mjere rezati, a onda samo malo artijom plohu poravnati. Ne valja zato, ako djeca ostavljaju 3—4 mm. debelo drvo i to onda artijom ižuljaju. Dovoljno je, ako ½ mm. ili najviše 1 mm. drva ostavljaju za artiju.

Dalje je nuždno i po samostalnost u radu od velike koristi, ako se dijete odmah priučava po nacrtu predmete izrađivati. Neka dakle učitelj nastoji, da dijete što više u predloške gleda, da ih motri i riše.

Da se moć motrenja što više razvije, treba da dijete i gotove modele gleda i po njima svoje zgotavlja. Djeca će dakle svoje predmete izrađivati i po narctima i po već gotovim modelima.

Risanje valja što više spajati sa slöjdom, a da djeca uzmogu nacrte i konstrukcije modela razumijevati, moraju djeca znati sama sve nacrte i geomet. konstrukcije nacrtati. Nužno je zato, da učitelj s djecom u satu za risanje crta pojedine pred-

niete u jednu teku, da im protumači geomet. konstrukcije, obazirući se na njih pri obuci u mjerstvu. Ovako će pripravljena djeca moći u školskoj radionici poslije i sama sve nužne crteže i na drvetu izvesti, te će razumijevati njihovu konstrukciju.

Model br. 1 b. „Kazalica".

(Varijant br. 1 a.)

A. Cijelj. Ponavljaju se vježbe od br. 1 a, a novu vježbu 3) kosi rez valja uvježbati.

Kosi je rez vježba, kojom se dijete uči vlakanca drva koso prerezivati.

B. oruđe. Nož i mjerila kao kod br. 1 a.

C. Građa. Ista kao kod br. 1 a.

D. Način izradbe. Duljina 10 cm, debljina 0.7 cm.

Poređaj 1. 2, 3, 4 i 5, vidi br. 1 a.

6) Izvedi kosi rez.

(Učitelj tumači nagib ploha — sumjernost, — pokaže učenicima, kako se izvađa kosi rez nožem. Učitelj neka uvijek na posebnom komadiću drveta pokazuje različne rezove, nikada pak na komadu učenikovu, jer tim prikraćuje učenika u vježbanju.

Model br. 2. „Klipić za omote".

A. Cijelj. Ponavlja se uzdužni i poprečni rez, a kao nova vježba dolazi (4) prirubni rez.

Prirubni je rez vježba, kojom se dijete uči bridove nožem prirubiti (Abfassen).

B. Oruđe. Nož kao kod prijašnjih modela i kutnica (Winkel).

Kutnicu kao novo oruđe učitelj djeci opiše i protumači rukovanje.

Dijelovi su kutnice ravnalo i prislon (Anschlag). Kutnica se drži uvijek u desnoj ruci za prislon. Prislon se uvijek prislanja na plohu, koja je već izrađena.

C. Građa. Drvo isto kao i kod prijašnjih modela.

D. Način izradbe. Duljina 7 cm, debljina 1 cm.

1. Prikladan komadić drveta prireži četverostrano i pravokutno po naznačenoj debljini i odreži na mjeru.

2. Bridove prirubi po uzorku.

Učitelj tumači prirubni rez. Prirubi (Fassen) su onda lijepi, kad nijesu odviše široki (ovdje 2—3 mm) i kad se od svake susjedne plohe odreže jednako široki komad, a odrezak u prerezu ima oblik istokračnoga trokuta.

3. Položaj poprečnoga reza označi mjerilom.

Model br. 3. „Štapić za cvijeće u vrtu".

A. Cijelj. Izradbom se ovoga modela imaju vježbe uzdužni rez i poprečni rez ponoviti, a nove vježbe (5) poprijeko piliti drvo pilom i (6) dutkolučasti rez (Convexbogenschnitt) uvježbati. Vježba pilom piliti poprijeko uči, kako se imaju vlakanca drveta prepiliti, a dutkolučasti rez, kako se nožem izrađuju dutkolučaste plohe.

B. Oruđe. Nož kao i prije i pila. Novo oruđe. Pilu valja protumačiti.

Dijelovi su pile: List pile i sama pila. (Sägeblatt) — čepovi, preslice, srce i prečka, konop, zapon. List je pile od nadena lima, čepovi, preslice i zapon su od tvrda i žilava drva obično od grabovine. Čepovi, preslice, prečka, konop i zapom zove se nasad ili jaram pile (die Fassung). List je pile sitno ili krupno nazupčan — oblik zubaca — oštrenje pile — piljak — (Sägefeile) — razvraćalo (Schränkeisen) ili kliješte za razvraćanje pile (Schränkzange).

Dalje se protumači rukovanje pilom i držanje tijela.

Desnom se rukom drži preslica pile, zupci od sebe; lijevom se prihvati komad, koji se ima prepiliti, i skučenim palcem lijeve ruke drži mjesto, gdje će se komad prepiliti. Komad se pričvrsti u zadnjem vijku blanjače koso, te se tako pili nad blanjačom, da se list pile paralelno s bridom blanjače pomiče naprijed i natrag. Treba zahtijevati, da djeca izvlače pilu od kraja do kraja. Držanje tijela: Lijevom se nogom iskorači naprijed, a desnom malo natrag, stopalo se lijeve noge postavi tako, da prsti dođu van na lijevo, a prsti desne noge van na desno tako, da stopala čine pravi kut ili bar blizu oblik pravoga kuta. Trup se drži ravno, malo naprijed pognut, hrptenica ravna, prsa van, pleća utegnuta, noge u koljenima ispružene. Cijelo tijelo miruje, samo se desna ruka giblje. Glava se drži u pravcu sa hrpténicom.

Opaska. Da se dijete brzo nauči valjano piliti, ne smije pilu silom u drvo tiskati, niti pilom čas lijevo čas desno zakretati, već list pile treba da prolazi kroz prorez bez svakoga trvenja. To je samo onda moguće, ako dijete pravilno stoji i ako pilu mirno vuče. Dalje ne treba djeci nikada dopustiti, da što napamet pile, t. j. da pile, a nijesu povukla crte kutnicom ili ravnalom. Osobito pak treba da učitelj pazi, da djeca kod prepiljivanja prepile drvo do kraja, a ne da pri kraju lome i time ostavljaju brkove na komadima, kako to čine nemarni piljači ogrijevnih drva. Dopusti li to učitelj, tad se već jedna nevaljanost uvukla, koju je poslije teško istrijebiti, i ne računajući, da se tim građa, osobito daska šteti, jer kraj, gdje se brk otkinuo, više ne valja, pa se opet mora prirezati. Ne treba nikada s uma smetnuti principe slöjda — red i tačnost. Pile djeca vješaju na određeno mjesto.

C. Građa. Za ovaj se model uzimlje jelovina ili smrekovina, koju učitelj djeci u kratko opiše, kao što je uradio kod modela 1 b. s brezovinom.

Proljetne i jesenske stanice godova.

D. Način izradbe. Duljina 30 cm., debljina 1 cm.

1. Pošto se širokom pilom otpili zgodan komad drva, prireže se nožem u bridnjak, kojemu je osnovica četvorina (kvadrat), po naznačenoj debljini.

2. Bridove prirubi nožem tako, da komad bude osmerobridan, a zatim ga zaobli (nožem).

3. Izdjelaj šiljak (nožem). (Tumači dutkolučasti rez).

4. Duljinu označi i prireži (nožem), pošto si prije već lučasti kraj izradio.

Model br. 4. „Listovni otvorač".

A. Cijelj. Ponavljanje vježbe 5., 1., 2., 6. a nova ne dolazi nikakva, dakle kao kod modela br. 3.

B. Oruđe. Upotrebljava se ono, koje zahtijevaju gornje vježbe, naime pila i nož.

C. Građa. Brezovina kao kod br. 1 a, 1 b, i br. 2.

D. Način izradbe. Duljina 17 cm. širina 1 cm.

1. Prikladan komad brezovine izdjelaj po naznačenoj širini i debljini.

2. Nariši oblik (suživanje) jednako po crtežu i modelu, pa ga izradi.

2. Izradi dutke lučaste plohe.

4. Zadanu debljinu označi mjerilom i odreži komad na mjeru, a onda izrađuj predmet na krajevima.

Model br. 5. „Štapić za cvijeće u sobi“.

A. Cijelj. Ponavljaju se vježbe 5., 3. i 6., a nove (7.) piliti pilom uzduž vlakanaca drva, (8) blanjanje uske plohe i (9) vježba kutnicom.

Vježba pilom piliti uzduž vlakanaca uči, kako se imade piliti pilom paralelno uz vlakance drveta. — Vježba blanjanje uske plohe uči, kako se blanjaju plohe, koje su uže, nego što je željezo od blanje. Vježba kutnicom uči, kako se kutnicom mjere pravi kutovi. (Vidi model br. 2.)

B. Oruđe. Pila, nož, kutnica, strug i svlak.

Strug (Schropphobel) valja protumačiti. (Dijelovi struga: Trup, taban (Sohle), grlo, željezo, klin ili zagvozda, repić (rožić, kljun). Taban može biti i okovana željezom ili žutom mjedi. Željezo je jednostruko, a oštrica lučasta. Rukovanje: Desnom rukom se drži trup struge iza željeza i klina tako, da se dlanom opire o čelo trupa, a svi prsti dolaze desno položeni na trup, a palac lijevo. Lijevom se rukom primi punom šakom repić. — Tijelo se drži kao i kod 5. vježbe (vidi model br. 3), samo što se ovdje malo giblje i trup se sagiba u kukovima. Željezo ne valja odviše van izbiti, jer onda odviše dere drvo. Željezo se izbije, ako se čekićem krepko udari ostrag (u čelo) trupa. Zagvozda ili klin neka se samo malo zabija u grlo, toliko, da željezo stoji čvrsto. Ne treba djeci dopuštati, da neprestance udaraju po trupu struga, jer će tada trup naskoro popucati, pa će strug postati neuporabljiv. Željezo se struga oštri na tocilju pomoću podupornoga kolca, a onda na gladilici. Učitelj protumači i pokaže.

Zatim se djeci protumači svlak (Rauhbank).

Dijelovi su: Trup, taban, grlo, željezo s poklopcem i vijkom, klin (zagvozda) i ruča.

Tumači rukovanje s vlakom. Desnom rukom primi za ruču, a lijeva se položi na svlak pred grlo, palac van na lijevo. Držanje

tijela kao kod struga. Kod blanjanja se trup svlaka uvijek paralelno giblje s bridom blanjače.

Oštrenje svlaka, izbijanje željeza rastumači i pokaže učitelj, kad učenici počnu svlakom raditi.

Opaska. Vježbu piliti pilom uzduž vlakanaca drveta pokaže najprije sam učitelj, a onda kuša dijete. Kod ove vježbe vrijede iste primjedbe i opaske kao i kod 5. vježbe. (Vidi model br. 3 piliti pilom drvo poprijeko).

C. Građa. Kao kod modela br. 3.

D. Način izradbe. Duljina 35 cm., debljina 1·2 cm.

1. Od daske otpili (uzduž i poprijeko) prikladan komad.

2. Dvije stranice izblanjaj pravokutno svlakom. Debljinu označi mjerilom, pa izblanjaj svlakom do crte.

3. Krajeve prireži jednako nožem i naznači dvokutnicama tačku za piramidalni vrh

4. Prirube (plohe) vrha nariši pravokutno, pa ih nožem izradi.

5. Duljinu naznači mjerilom i odreži komad na mjeru.

6. Predmet zašilji nožem, a i ureze ureži nožem.

Model br. 6. „Držalo za olovku ili kredu".

A. Cijelj. Ponavljaju se vježbe 5., 1., 6., 2., a dolaze nove (11.): Vrtanje spiralnim svrdlom u moždalj (Hirnholz) i (13.) Vježba piljakom (Holzfeile). 11. Vježba uči, kako se vrta drvo u moždalj, upotrebljavajući američki spiralni svrdao, a 13. vježba uči upotrebu piljaka.

B. Oruđe. Novo je oruđe američki spiralni svrdao za rupe od 7 milimetara u premjeru, zatim svrdlište (Bohrwinde).

Tumači se svrdao, svrdlište, pričvršćivanje svrdla u svrdlište, rukovanje sa svrdlištem, držanje tijela pri vrtanju. — Dijelovi svrdlišta: Glava (der Kopf), luk s jabukom, škripac (die Klemme). Zatim tumači piljak; djelovanje je kao kod pile. Dijelovi: Piljak od nada i drveni nasad (Heft). Oblik piljaka: ravni, poluokrugli i okrugli.

C. Građa. Drvo kao i kod prijašnjega modela.

D. Način izradbe. Duljina 20 cm., debljina 1·2 cm.

1. Otpili širokom pilom prikladan komad drva, pa ga izdjelaj četverostrano nožem.

2 Na jednom kraju povuci dvokutnice, i u njihovu presjecištu izvrtaj rupu spiralnim svrdlom. (Tumači svrdao, svrdlište, rukovanje, držanje tijela).

3. Oblik predmeta izradi nožem po nacrtu.

4. Odreži komad nožem po naznačenoj duljini, a onda poravnaj predmet piljakom. (Tumači).

Model br. 7. „Naznačnica za ključ ili voćke".

A. Cijelj. Ponavljaju se vježbe 5., 7., 8., 9., 11., 6., 2., 13. i 3., a nove 12. Blanjati široku plohu i 13. Vježba crtačem valja preduzeti.

Vježba 12. uči, kako valja blanjati široke plohe, t. j. takve, koje su šire nego željezo od blanje. Vježba 13. uči upotrebu crtača (Streichmass).

Blanjanje široke plohe ista je vježba kao i kod modela br. 5. samo treba paziti, da ploha bude ravna i glatka.

B. Oruđe. Novo dolazi: Šestar. crtač (strikač) i blanja (Doppelhobel) i pila kusatica (Fuchsschwanz).

Opaska. Šestar se može protumačiti i prije no što obuka dođe do ovoga modela. Dijelovi su mu: Koljeno (glava, zglob) kraci i rtovi. Koljeno i kraci su od željeza, a vrhovi ili rtovi (Spitzen) od nada. Kod ovoga modela rabi šestar s olovkom. Jedan krak imade rukavac (Hülse) sa vijkom, u koji se utakne olovka, a vijkom se malo pritegne olovka. Crtač, prislon, letvice s čavlićima, zagvozda. Rukovanje crtačem.

Rukovanje kao kod struga. Oštrenje, oštrica ravna kao u svlaka. Pila kusatica, dijelovi: list pile, ruča i hrbat.

C. Građa. Vidi model br. 6.

D. Način izradbe. Duljina 11 cm., debljina 4 cm.

1. Otpili širokom pilom od daske prikladan komad.

2. Izblanjaj jednu široku i jednu susjednu usku stranicu pravokutno s vlakom, označi zatim širinu crtačem. (Tumači.) Izblanjaj je svlakom na mjeru.

3. Ocrt (konturu) predmeta nariši pomoću kutnice i šestara (Tumači.)

4. Rupu izvrtaj spiralnim svrdlom.

5. Debljinu označi po predlošku crtačem, te je izblanjaj svlakom.

6. Duljinu otpili pilom kusaticom i uobliči predmet nožem.

7. Oba kraja izravnaj piljakom.

8. Ureze izdjelaj nožem.

Opaska. Kod tačke „Način izradbe“ dolazi uvijek kod prvoga broja riječ „prikladan, zgodan“ komad itd. Učitelj neka djeci nikada ne dopušta, da djeca uzimlju za mali model cijele cjepanice i velike komade daske, pa ih onda dugo tešu, blanjaju itd. i time sebi suviše posla zadaju. Neka se odmah priuče da uzmu prikladan komad drveta za svoj model, i tim će ga prije dogotoviti, a što je najvažnije, ne će toliko građe potrošiti. Osim toga se uče štedjeti i brzo raditi, a ne umore se prije reda dugim priređivanjem drva. Građa neka bude također uvijek na stanovitom mjestu složena, a ne porazbacana, da mogu svaki prikladni komad odmah naći!

Model br. 8. „Mosur ili Mosurica“.

A. Cijelj. Ponavljaju se vježbe: 5., 7., 12., 8, 9., 10., 1., 6. i 13., a nove su (14.) Vrtati središnjakom (Centrumbohrer), (16.) Dupkolučasti rez (Concavbogenschnitt) i (15.) Iskruživati pilom iskružačom (Schweifsäge).

Vježba 14. uči vrtati drvo središnjakom, 15. ispiljivati pilom iskružačom krivulje, a 16. nožem rezati dupkolučaste plohe.

B. Oruđe. Novo oruđe dolazi ovo: svrdao središnjak i pila iskružača.

Opis središnjaka. Dijelovi su mu: palac, šiljak, kosa oštrica. Rukovanje kao i sa spiralnim svrdlom. Vidi model br. 6. Opis pile iskružače — uzan list, ostalo kao i kod modela br. 3 pila.

C. Građa. Brezovina ili bukovina, javor.

Bukovinu i javor protumačiti.

D. Način izradbe. Duljina 9 cm., širina 4·4 cm.

1. Otpili širokom pilom zgodan komad drveta.

2. Jednu široku i jednu usku stranicu izblanjaj svlakom pravokutno.

3. Ocrt predmeta nariši kutnicom i šestarom.

4. Ureze na oba kraja izvrtaj središnjakom. (Tumači središnjak).

5. Naznačenu debljinu označi crtačem i otpili širokom pilom, a onda izblanjaj svlakom do crte.

6. Lukove ispili iskružačom i poravnaj ih nožem i piljakom. (Tumači pilu iskružaču).

7. Dupkolučaste rezove ispravi i okruži nožem.

8. Uske stranice poravnaj piljakom.

Model br. 9. „Kolčić za nosilo drva".

A. Cijelj. Ponavljaju se vježbe 5., 7., 8., 9., 10., 6., 2., 13., a nove su vježbe: (17.) Blanjati prirube, i (18.) blanjati dutine.

Vježba 17. uči svlakom blanjati prirube (Prirub, vidi model br. 2.) a 18 blanjom Doppelthobel), (za blanju vidi model br. 7., blanjati oblu plohu.

B. Oruđe kao i kod prijašnjih, samo se ovdje blanja još bolje istakne. Željezo neka se izbije samo malo, da blanja tanke ostružine (blanjotine), a grlo u blanje ne smije biti odviše široko, jer onda ne blanja tanke ostružine.

C. Građa. Jelovina ili smrekovina,

Vidi model br. 3.

D. Način izradbe. Duljina 35. cm., debljina 2·6 cm.

1. Otpili prikladan komad širokom pilom.

2. Izblanjaj komad pravokutno ponajprije strugom, a onda svlakom dvije susjedne stranice, te označi debljinu crtačem.

3. Nađi središta na krajevima, pa iz tih središta opiši krug, kojemu je premjer jednak zadanoj debljini.

4. Bridove izblanjaj strugom i svlakom tako, da komad bude osmerobridan.

5. Bridove zaobli blanjom. (Tumačiti).

6. Duljinu odmjeri mjerilom i otpili kusaticom.

7. Prirubi krajeve nožem.

8. Predmet poravnaj piljakom.

Model br. 10. „Stalak za pera".

A. Cijelj. Ponavljaju se vježbe 5., 8., 9., 10., 1., 2., 18. i 13., a nove dolaze: (19.) Piliti kusaticom i (28.) Tesanje.

Vježba se 19. već i prije n. pr. kod 9. modela preduzimala, no ovdje se sasvim tačno protumači i uvježba.

28. se vježba tesanje takođe ovdje otpočinje.

Čim se komad otpili, neka ga odmah djeca sjekiricom pritešu na približnu debljinu. Učitelj neka zahtijeva, da djeca tešu i lijevom i desnom rukom.

B. Oruđe. Novo, sjekirica i kusatica (vidi model br. 7.)

Sjekirica, dijelovi, oštrica, ušica, državica. Sjekirica se brusi s obje strane, a mora se takva uzeti, da se i lijevom rukom može njom tesati. Ne smije biti odviše teška, da djecu odviše ne umara, a ni odviše malena i laka, jer se onda ručne mišice ništa ne jačaju.

C. Građa. Javor, trešnja ili koje drugo tvrdo drvo.

Novo drvo valja protumačiti na već poznati način.

D. Način izradbe. Duljina 9 cm., širina 2 cm.

1. Otpili prikladan komad drva širokom pilom i oteši ga sjekiricom na blizu zadane debljine. Tumači tesanje.

2. Izblanjaj pravokutno jednu široku i jednu usku susjednu stranicu svlakom. Širinu i debljinu naznači crtačem, pa izblanjaj svlakom.

3. Duljinu predmeta, kao i duljine i dubine ureza izmjeri šestarom i te ureze izradi kusaticom i nožem. (Tumači, kako kusaticom valja zapiliti.)

4. Duljinu predmeta odreži kusaticom.

5. Potraži središta na oba kraja, pa iz tih središta opiši polukrugove, kojima promjer mora biti jednak zadanoj debljini.

6. Oble plohe izvedi blanjom (Doppelhobel).

7. Krajeve prireži ravno nožem.

8. Predmet poravnaj piljakom.

III. Razred.

(Za djevojčice).

I. polješe:

Isti šavovi i šavci kao u II. razredu; porub na koso skrojenom platnu, prišivanje petlje i puceta. Pravi se torbica od platna za knjige i drugi koji predmet.

Vježbe u bilježenju običnom pokrsticom. Na komadu štramina crvenim ili modrim pamukom uče djeca bilježiti najjednostavnija slova i brojeve do 10.

II. poljeće:

Pregačica i slično s dvošavom (protušav = Uebernath) i porubom u okrug.

Opaska. Na drvenom okviru (kao u II. razredu) pokazuje učiteljica djeci, kako valja izvađati pokrstice. Na školskoj ploči, ako nema zgodnijega pomagala, nacrta svaki sat, koja slova ili brojeve imadu djeca izvađati.

IV. razred.

(Za dječake).

Izradba modela br. 11. do uključivo br. 20.

Model br. 11. „Nož za artiju (Papiermesser).“

A. Cijelj. Ponavljanje vježba 5., 7., 12., 8., 9., 10., 16., 6. i 13. a kao nove dolaze: (20) Ispilivati krivulje, (21) Plosni rez i (22) Vježba makljicom.

Vježba ispilivati krivulje uči, kako valja različne krivulje ispiliti piłom iskružačom. Ovdje se vlakanca drveta u različnom smjeru pilom režu, što nije tako lako, pa zato neka učitelj što tačnije uzme ovu vježbu odmah u početku.

Plosni je rez vježba, kojom se dijete priučava rezati nožem široke plohe. Ova vježba zahtijeva veću fizičnu snagu i veoma oštar nož. Vježba makljicom uči upotrebljavati makljicu, kojom se neravne plohe dadu veoma lako izravnati i počistiti.

B. Oruđe. Kao novo oruđe dolazi ovdje samo makljica (Zieklinge), a pila iskružača (vidi br. 8) i nož (vidi br. 1.) bolje se opišu i njihovo rukovanje ponovi.

Makljica. — Naden lim; držanje makljice. Makljica se oštri ili na tocilju ili piljkom tako, da se dobiju ravni i što više oštri bridovi (srhe), koji se onda još ocilom (Ziehklingenstahl) nategnu i poravnaju. Ocilo je komad obloga nada, koje je dobro ulašteno i u drveni nasad usađeno.

Opaska . Obične su makljice pačetvorinaste, duljina im je obično 12—15 cm., širina 6—8 cm. a debljina jedan milimetar. No u slöjdu rabe još tako zvane francuske makljice (Französiche

Ziehklige), koje imaju po širini svojoj, i to na jednoj strani udubine, a na drugoj dutine, kojima se lako dadu udubine i dutke plohe poravnati i počistiti. Duljina im je obično 15—16 cm., a širina 4—5 cm., debljina je kao i kod obične makljice.

C. Građa. Za ovaj se model uzima uvijek tvrdo drvo i to ponajviše javorovina, klenovina, orahovina, trešnjevina, šljivovina, jabukovina i kruškovina.

Novo će drvo učitelj djeci opisati onim načinom, kako je to već rečeno.

D. Način izradbe. Duljina 30 cm., širina 3 cm.

1. Ispili opet prikladan komad drveta širokom pilom. Izblanjaj jednu široku i jednu usku stranicu pravokutno svlakom.

2. Debljinu naznači crtačem, te otpili to širokom pilom i izblanjaj do crte (crtačem zabilježene) svlakom.

3. Ocrt nariši po predlošku, ispili iskružačom, a onda izravnaj sve nožem. (Ovdje se tumači nova vježba: ispiljivanje krivulja).

4. Na strani, gdje će doći oštrica noža, povuci središnjicu, onda obreži stranice nožem. Tumači plosni rez.

4. Držalo i hrbat poravnaj i iskruži tačno nožem.

6. Predmet sav izravnaj piljakom i makljicom. (Tumači makljicu, rukovanje makljicom).

Model br. 12. „Daščica za navljačnjak (belegiju)".

A. Cijelj. Vježbe 5., 7., 12., 8., 9., 10., 14., 13. i 22. se ponavljaju, a nove su: (23) Blanjati sa zaprekom i (24) Okomito zarubljivanje dlijetom.

Blanjati sa zaprekom razumijeva se blanjati takvu plohu, koje ne možemo sasvim do kraja strugom ili svlakom izblanjati, jer se nalazi zapreka. Zapreka je ovdje to, što je navlačnjak na jednom kraju dvostruko tako debeo, kao što je na drugom kraju, pa zato ne mogu blanje skroz prolaziti, jer im priječi debljina (visina).

Učitelj treba ovdje djeci da protumači, kako valja ovakve plohe izraditi. (Nožem, piljakom i makljicom).

Vježba „Okomito zarubljivanje dlijetom" uči, kako valja plohe u moždalju (Hirnfläche) dlijetom zarubiti, t. j. okomito prema ostalim plohama prirezati.

B. Oruđe. Valja protumačiti dlijeto (Stemmeisen) i rukovanje kod zarubljivanja. (Absetzen).

Opis i upotreba dlijeta, držanje dlijeta, položaj tijela pri zarubljivanju.

C. Građa. Tvrdo drvo kao kod prijašnjeg modela.

D. Način izradbe. Duljina 40 cm., širina 4 cm.

1. Otpili od piljenice širokom pilom prikladan komad drveta.

2. Izblanjaj jednu široku i jednu usku stranicu pravokutno svlakom. Širinu i debljinu označi crtačem, pa ih izblanjaj svlakom.

3. Položaj ureza nacrtaj pomoću crtača i kutnice. Tanji kraj ispili širokom pilom, a onda ga izblanjaj blanjom i izdjelaj nožem. (Tumači blanjanje sa zaprekom).

4. Duljinu odmjeri mjerilom, pa prireži kusaticom, a onda zarubi dlijetom. Tumači zarubljivanje dlijetom.

5. Označi zatim cijelu duljinu predmeta mjerilom i prireži, a polukružni kraj nariši kutnicom i šestarom, pa polukrug izdjelaj kusaticom i dlijetom.

6. Rupu izvrtaj središnjakom (vrta se do polovice s jedne i do polovice s druge strane).

7. Sav predmet pako izravnaj najposlije piljakom i makljicom.

Model br. 13. „Zdjelica za pisaći stol“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 15., 24., 13., 26., 25., 6. i 22. Ovdje dolaze nove vježbe: (26) Kopanje žljebastim dlijetom i kopkom i (25) Koso zarubljivanje dlijetom.

Vježba 26. uči kopanje manjih i većih udubina žljebastim dlijetom i kopkom.

Vježba 25. jednaka je vježbi 24., samo što ovdje valja koso zarubljivati dlijetom.

B. Oruđe. Novo je oruđe ovdje žljebasto dlijeto (Hohleisen) i kopka (Löffeleisen).

Pri kopanju žljebastim dlijetom rabi dalje maljić (Knipfel) ili drveni bat (Schlägel).

Opis žljebastog dlijeta — kopke — maljića ili drvenog bata. Rukovanje i oštrenje žljebastog dlijeta i kopke.

C. Građa. Kao kod modela broj 11. i 12.

D. Način izradbe. Duljina 9 cm., širina 5·5 cm.

1. Otpili za ovaj model prikladan komad širokom pilom.

2. Izblanjaj dvije susjedne stranice pravokutno svlakom. Debljinu označi crtačem, pa do crte izblanjaj svlakom.

3. Nacrtaj obje konstrukcije elipse kutnicom i šestarom.

4. Iskruži komad iskružačom, pa onda poravnaj bridove do ocrta (konture) dlijetom i piljakom.

5. Udubinu kopaj ponajprije žljebastim dlijetom i maljićem, a onda kopkom, a najposlije izravnaj svu udubinu postakljenom artijom.

6. Donje lučaste krajeve izdjelaj dlijetom. Tumači koso zarubljivanje nožem i piljakom.

7. Sav predmet poravnaj makljicom.

Model br. 14. „Nasad za čekić".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 20., 29., 4., 30., 2., 13. i 22.

Nove su vježbe: (29) Ravnanje ploha američkim postrugačem i (30) Uobličivanje (Formen) predmeta američkim postrugačem.

Vježba 29. uči plohe oble izdjelavati američkim postrugačem, a 30. vježba istim oruđem uobličiti predmete izbočenih ploha.

Opaska. Vježbe su ovdje tako poređane, kako redomice dolaze kod izrađivanja predmeta.

B. Oruđe. Novo je oruđe američki postrugač (Amerikanischer Schabhobel).

Opis — rukovanje — oštrenje američkoga postrugača.

C. Građa. Javor ili grab, a može se uzeti i bukovina.

D. Način izradbe. Duljina 30 cm., širina 3·2 cm.

1. Prikladan komad drva otpili širokom pilom.

2. Izblanjaj dvije susjedne stranice pravokutno.

3. Nacrt izvedi po predlošku (konstrukciji).

4. Ispili iskružačom tik crte, a zatim izravnaj postrugačem. (Tumači).

5. Bridove prirubi nožem, a ovalan lik izradi postrugačem.

6. Duljinu označi mjerilom i otpili kusaticom, a poravnaj nožem.

7. Sav predmet poravnaj piljakom i makljicom.

*

Model br. 15. „Žlica".

A. Cijelj. Ponavljaju se vježbe: 5., 28., 12., 8., 9., 10., 20., 25., 14., 15., 23., 13., 26., 16., 6., 1. i 22.

Nova je vježba: (31) Koso piliti pilom, kojom se dijete vježba vlakance drveta koso prepiliti.

B. Oruđe. Rabi sve, što je već dosad poznato.

C. Građa. Javorovina, klenovina, šljivovina, trešnjevina ili tisovina (Taxus baccata).

Novu građu učitelj protumači, kako je već napomenuto.

D. Način izradbe. Duljina 21·5 cm., širina 5·2 cm.

1. Otpili prikladan komad drveta širokom pilom i priteši ga sjekiricom na približnu širinu i debljinu.

2. Dvije susjedne stranice izblanjaj pravokutno strugom i svlakom; označi širinu crtačem za 5 mm. širu, nego što se zahtijeva, pa izblanjaj do crte strugom i svlakom.

3. Gornji ocrt žlice nariši na debljini komada s pomoću kutnice i šestara, pa ispili to širokom pilom i pilom iskružačom, a poravnaj najposlije dlijetom i piljakom.

4. Ostali ocrt (konstrukciju) nariši upotrebljavajući kutnicu i šestar.

5. Ureze pri dršku izrađuj središnjakom i iskružačom, a zatim poravnaj sve dlijetom i piljakom.

6. Udubinu kopaj ponajprije žljebastim dlijetom i maljićem, poravnaj je onda kopkom, te izgladi postakljenom artijom.

7. Donju lučastu stranu nacrtaj po predlošku, te je ispili iskružačom.

8. Cio predmet uobličuj nožem, a ravnaj ga piljakom i makljicom.

Opaska. Mjesto žlice se može izrađivati slijedeći model.

Model br. 15. „Koritašce za pera".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 26., 22., 24., 13., 18. i 33.

Vježba je 33. nova, a zove se: Počistiti predmet blanjom.

Ovom vježbom treba da se dijete uvježba počistiti blanjom plohe.

B. Oruđe. Valja još tačnije opisati i razjasniti blanju (Putzhobel) ili Doppelhobel) i rukovanje kao i oštrenje, te naravnanje željeza, da samo malo hvata.

Pila zarubnica (Absatzsäge).

Opis, oštrenje i rukovanje. Dijelovi kao i kod široke pile samo su zubi sitni.

C. Građa. Kao kod modela br. 11.

D. Način izradbe. Duljina 25 cm., širina 7 cm.

1. Od debele daske otpili širokom pilom prikladan komad.

2. Dvije susjedne stranice izblanjaj pravokutno svlakom. Širinu označi crtačem i izblanjaj svlakom.

3. Udubinu nariši kutnicom, šestarom, mjerilom i crtačem, pa je kopaj žljebastim dlijetom, maljićem i kopkom, a poravnaj zaobljenom (francuskom) makljicom i postakljenom artijom.

Opaska. Za francusku makljicu vidi oruđe, model br. 11.

4. Debljinu koritašca zabilježi crtačem i izblanjaj svlakom.

5. Duljinu naznači i otpili pravokutno krajeve pilom zarubnicom. (Tumači).

6. Oblik stranica označi šestarom i izdjelaj íh dlijetom i blanjom, a izravnaj piljakom.

7. Predmet sav počisti blanjom i makljicom.

Tumači čišćenje blanjom.

Model br. 16. „Kuhinjska daščica“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 12., 8., 9., 10., 14., 15., 24., 34., 13., 33. i 22.

Vježba je 34. nova, a zove se: Zarubljivati blanjom ili blanjati blanjom moždalj (Hirnhobeln).

Ovom se vježbom uči blanjati preko vlakanaca. Rabi najviše kod zarubljivanja dasaka.

B. Oruđe. Isto kao i kod prijašnjih modela, samo valja djeci još bolje i tačnije protumačiti, kako valja željezo blanje naravnati za ovu novu vježbu, da što manje hvata.

Kod zarubljivanja treba paziti, da se blanjom krajevi daske neočehnu.

C. Građa. Jelovina ili smrekovina. Opis vidi model br. 3.

D. Način izradbe. Duljina 45 cm., širina 15 cm.

1. Otpili širokom pilom od daske prikladan komad.

2. Izblanjaj jednu široku i jednu usku stranicu pravokutno strugom i svlakom.

3. Širinu naznači mjerilom i izblanjaj na mjeru strugom i svlakom.

4. Nariši ocrt kutnicom i šestarom.

5. Rupu izvrtaj središnjakom.

6. Oblik predmeta izradi pilom iskružačom, širokom pilom, dlijetom, blanjom i piljakom.

7. Debljinu označi crtačem, te izblanjaj tačno do crte strugom i svlakom.

8. Površinu širokih ploha počisti blanjom i poravnaj makljicom.

Model br. 17. „Podložak za cvjetni lonac".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 8., 9., 10., 2., 1., 6., 13. i 35.

Nova je 35.: Spajanje letvica na križ, ili spajanje letvica urezom.

Ova će vježba naučíti djecu, kako valja dvije letvice spojiti svojom širinom.

Učitelj treba da protumači ovaj spoj, te da upozori djecu, da urez ili spoj izvedu najkasnije, kad su oba dijela gotova, jer inače ne će toga spoja nikada moći tačno načiniti.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Kao kod modela br. 16.

D. Način izradbe. Duljina 13 cm., širina 2·5 cm.

1. Oba komada, od kojih ovaj predmet sastoji, otpili od daske širokom pilom u jednom komadu.

2. Široku i usku stranicu izblanjaj pravokutno svlakom.

3. Širinu i debljinu naznači crtačem, pa izblanjaj do crte svlakom, a zatim raspolovi i raspili kusaticom.

4. Kutnicom, crtačem i šestarom nariši nožice po nacrtu, a ureze izreži nožem i poravnaj piljakom.

5. Ureze za spoj izmjeri šestarom tačno u sredini, a nariši kutnicom i crtačem, te izreži nožem.

6. Najposlije složi dijelove jedan u drugi po modelu.

Opaska. Učitelj neka nauči djecu motriti već gotove, ali tačno izrađene modele, jer će tada lakše svoj model moći dogotoviti.

Model br. 18. „Mjerilo“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 23., 29., 15., 16., 1., 6., 2., 4., 13. i 22.

Nove vježbe na ovom modelu nema ni jedne. Na ovom se modelu ponavlja većina prijašnjih vježba.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Javorovina ili hrastovina.

Novu građu valja protumačiti.

D. Način izradbe. Duljina 64 cm., širina 2·5 cm.

1. Prikladan komad drveta otpili širokom pilom.

2. Komad izblanjaj pravokutno strugom i svlakom. Širinu i debljinu označi crtačem, te izblanjaj i to svlakom.

3. Onaj dio predmeta, koji valja po dužini pravokutno odrezati, nariši kutnicom i crtačem, a otpili širokom pilom, poravnaj zatim blanjom, američkim postrugačem i nožem.

4. Suživanje obiju stranica izvedi svlakom.

5. Držak nariši po predlošku, ispili pilom iskružačom, pa ga uobliči nožem. Bridove ili prirube izdjelaj nožem.

6. Duljinu označi mjerilom i otpili kusaticom.

7. Sav predmet poravnaj piljakom i makljicom.

Model br. 19. „Paljak“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 28., 12., 9., 14., 7., 15., 24., 31., 32., 25., 26., 13., 18., 6., 16., 2 i 22.

Nova je 32. koso blanjati.

Ovom novom vježbom treba da se uvježba koso blanjanje. Učitelj protumači i pokaže, kako se ova vježba izvađa.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Javorovina ili koje drugo tvrdo i gusto drvo.

D. Način izradbe. Duljina 24 cm., širina 7 cm.

1. Zgodan komad drveta otpili širokom pilom i oteši ga sjekiricom na približnu debljinu.

2. Jednu široku i jednu susjednu usku stranicu izblanjaj strugom i svlakom pravokutno.

3. Oblik predmeta nariši upotrebljavajući kutnicu i šestar.

4. Udubine pri ruci izvrtaj središnjakom, pa ispili širokom i uskom pilom, a poravnaj blanjom i dlijetom.

5. Gornji zavoj nariši postrance rišući od brida, zatim ispili širokom i uskom pilom, pa izdjelaj na čisto blanjom i dlijetom.

6. Udubinu označi šestarom i crtačem, a kopaj je žljebastim dlijetom, maljićem, kopkom, piljakom i makljicom.

7. Donje dijelove predmeta nariši po konstrukciji postrance, te ih ispili pilom iskružačom.

8. Pri izrađivanju donje široke obline upotrebljavaj sjekiricu, strug, blanju i nož.

9. Poravnaj napokon cio predmet piljakom i makljicom.

Model br. 20. „Klinčanica".

A. Cijelj. Vježbe. 5., 7., 12, 8., 9., 10., 14., 15., 24., 13., 38., 4., 2., 6., 37., 25., 33., 39., 41. i 22.

Nove su vježbe: (37) Spoj drva čepovima, (38) Blanjanje priruba na uskoj plosi, (39) Klijanje (Leimen) i spajanje drveta klijom (Leim), (41) Prirediti i pričvrstiti jednostavan okov.

Učitelj će protumačiti vrtanje rupa i priređivanje čepova za spoj čepovima, onda kako se izrađuju prirubi svlakom na uskoj plosi, te kako se imade tada predmet u blanjači pričvrstiti. Kod klijanja tumači, što je klija, kako valja kliju kuhati i za klijanje prirediti, a najposlije, kako valja komade drveta sklijati.

Priređivanje jednostavnoga okova učitelj će sam najprije pokazati i protumačiti, a kod pričvršćivanja će okova paziti, da djeca tačno i lijepo nauče okove u drvo urezati i prišarafiti.

B. Oruđe. Lonac za kuhanje klije. Lonac mora biti dvostruk, da klija ne zagori.

Piljaci za željezo. — Izvojac (Schraubenzieher), šilce (Spitzbohrer), probijač (Durchschläger), razvrtač (Ausreiber), škripac (Schraubstock).

Sve ovo novo oruđe učitelj će djeci opisati i protumačiti, te im rukovanje pokazati.

C. Građa. Klija, željezo za obruče (Bandeisen i vijci za drvo (Holzschrauben).

Za ovaj se model uzimlje jelovina ili smrekovina.

Kod tumačenja učitelj će napomenuti i vrste klije, te ih djeci pokazati, da poznaju bar najobičnije vrste. Zatim željezo za obruče, vrste, širinu i tvrdoću. Vijci za drvo, vrste, oblik glavice, urez u glavici itd.

D. Način izradbe. Duljina 40 cm., širina 8 cm.

1. Za daščicu klinčanice otpili zgodan komad drveta širokom pilom.

2. Komad ovaj izblanjaj i pravokutno strugom i svlakom; širinu naznači crtačem i izblanjaj do crte strugom i svlakom.

4. Na daščici povuci središnju crtu, na kojoj ćeš zabilježiti rupe za klince.

4. Rupe izvrtaj središnjakom.

5. Ocrt daščice nariši pomoću kutnice i šestara, a za izrađivanje upotrebljavaj pilu iskružaču, dlijeto, nož i piljak.

6. Debljinu daščice označi crtačem i izblanjaj strugom i svlakom.

7. Prirube na daščici nariši šestarom, kutnicom i crtačem, a izdjelaj ih svlakom, na polukruzima pak nožem.

8. Komad za klince izblanjaj u jednoj duljini strugom i svlakom. Širinu i debljinu klinaca označi crtačem.

9. Komade za klince ostavi 1 cm. dulje, nego što je naznačeno na predlošku i modelu. Klince prepiljuj kusaticom.

10. Čepove klinaca narisat ćeš tako, da povučeš dvokutnice, pa iz njihova presjecišta zabilježi središnjakom, kojim si već rupe u daščici vrtao, kolobar (kružnicu) na čelu (moždalju) klinca, a po ovom ćeš kolobaru tada čep nožem izdjelati.

11. Oblik klinaca nariši pravokutno, a izrađuj kusaticom, nožem, dlijetom i piljakom.

12. Kad si već prednju stranu daščice izblanjao i počistio blanjom, zaklijaj (zakelji) tada čepove klinaca u priređene rupe.

13. Krajeve čepova otpili na stražnjoj strani pilom zarubnicom i poravnaj tu stranu blanjom.

14. Sav predmet poravnaj makljicom.

15. Iz željeza za obruče odreži komade na mjeru za ušice klinčanice.

16. Nacrtaj položaj rupa na komadima od željeza i probuši probojcem rupe.

17. Oba komada ispili piljakom u škripcu po nacrtu, a rupe za vijke razvrtaj razvrtačem.

18. Ušice usadi u daščicu klinčanice i pričvrsti ih vijcima.

IV razred.

(Za djevojčice.)

I. polječe.

Čarapa obična od od debela pamuka.

Vrpanje. Na komadu jute (17 cm. u kvadratu) obojenu vunom, uče djeca obično vrpanje (propletivanjem). — Uredno zgotovljena krpa, slična onoj krpi u drugom razredu za predvježbe u šivanju, neka predstavlja tabletu (prostirač) za svijetnjak.

II. polječe.

Šivanje košulje na smičak (Zughemd).

Opaska. Tumačenje svih dijelovo čarape.

Vrpanje se tumači na okviru kao šivanje i bilježenje.

Kroj košulje riše učiteljica na školskoj ploči, djeca umanjeno na svojim pločicama ili na papiru. — Kad se već djeca u tom uvježbala dobro, kroji se košulja od platna. Svaka se košulja treba da kroji pred učiteljicom, i to je jedini posao, gdje učiteljica smije djetetu pomagati.

B. U višim pučkim i srednjim školama.

V. razred.

(Za dječake).

Izradba modela br. 21. do uključivo br. 30.

Model br. 21. „Klupčica za cvjetne lonce“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9.. 10., 34., 19., 24., 1., 2., 13., 42. i 33.

Nove vježbe: (42.) Pričvršćivanje čavlićima, (43.) Udubljivanje čavlića udubačem.

Kod vježbe 42. naučit će dijete, kako se tanji komadi, kao što su letvice ili slični drugi komadi, pričvršćuju čavlićima.

Zadaća je dakle ovoj vježbi uvježbati spoj drveta čavlima.

Vježba 43. uči, kako valja glavice čavala udupsti u drvo tako, da se preko njih može, ako je nuždno i blanjati.

B. Oruđe. Kladivac (čekić), udubač (Versenker).

Opis kladivca i udubača. Rukovanje. Kladivac i udubač je novo oruđe, a ostalo se ponavlja.

C. Građa. Jelovina ili smrekovina. Čavlići.

Opis čavlića — priređivanje glavica — udubljivanje udubačem. Sve ovo treba učitelj da protumači, a kod opisa da spomene i različne vrste čavlića po duljini i debljini. Dugi, tanki, kratki, debeli, kratki i tanki itd. Ove su dimenzije sve ubilježene u milimetrima na omotu čavlića.

D. Način izradbe. Duljina 40 cm., širina 11 cm.

1. Otpili komad prikladan za ovaj model od daske širokom pilom.

2. Jednu široku i usku stranicu izblanjaj pravokutno strugom i svlakom.

3. Debljinu daske, odnosno širinu letvice označi crtačem i izblanjaj strugom i svlakom do crte.

4. Duljinu odmjeri mjerilom i otpili pravokutno pilom zarubnicom. Krajeve poravnaj (srubi, bestossen) blanjom.

5. Letvice ispili od te daske, pošto si prije naznačio njihovu debljinu tačkama na krajevima i ove spojio pravcima.

6. Letvice ispiljuj širokom pilom, jednu stranicu izblanjaj čisto, a zatim označi debljinu crtačem i izblanjaj svlakom na mjeru.

7. Noge otpili širokom pilom u jednom komadu, izblanjaj ih strugom i svlakom na zadanu širinu i debljinu i raspili ih kusaticom. Krajeve složi skupa i na blanjači ih poravnaj.

8. Oblik nožica nariši pomoću šestara, kutnice i črtaču, a izrađuj ih kusaticom, dlijetom, nožem i piljakom.

9. Letvice pribij na nožice pravokutno čavlićima, kojima si glavice stukao batićem na klinu blanjače. Sve čavliće udubi udubačem (tumači) u letvice tako, da preko njih možeš blanjati.

10. Krajeve letvica i nožica poravnaj napokon piljakom.

Model br. 22. „Valjak i podvaljci za tiskalo bilja".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 9., 10., 14., 17., 18., 24., 13., 22., 8., 15., 45.. 32. i 11.

Nova je vježba: (45.) Okomno zarubljivanje žljebastim dlijetom.

Ova se vježba izvađa jednako kao i vježba 24., samo što ovdje rabi žljebasto dlijeto.

Tumačenje, držanje tijela kao kod 24. vježbe.

B. Oruđe. Prijašnje. Ponovi se rukovanje i oštrenje žljebastoga dlijeta. — Obični svrdao.

Tumačenje običnog svrdla.

C. Građa. Koje tvrdo drvo kao jasen, javor, grab i t. d.

D. Način izradbe. Duljina 38. cm., debljina 6 cm.

1. Prikladan komad otpili po duljini i širini širokom pilom.

2. Jednu široku i jednu usku stranicu izblanjaj pravokutno svlakom.

3. Duljinu odmjeri mjerilom i otpili pravokutno pilom zarubnicom.

4. Položaj rupa nariši šestarom, kutnicom i crtačem, a rupe vrtaj s obje strane središnjakom.

5. Na krajevima povuci dvokutnice, a iz njihova presjecišta opiši krug, kojemu je promjer zahtijevana debljina.

6. Oblinu izrađuj svlakom i blanjom.

7. Poravnaj zatim valjak piljakom i makljicom.

8. Dijelove za podvlake otpili u jednom komadu širokom pilom, te ih izblanjaj na zadanu debljinu i širinu strugom i svlakom. Ostalu širinu i debljinu zabilježi crtačem.

9. Oblik podvlaka nariši kutnicom i šestarom, a izrađuj ih pilom iskružačom, žljebastim dlijetom, običnim dlijetom i piljakom.

10. Prireze (kose plohe) izmjeri šestarom i mjerilom, pa izblanjaj svlakom.

11. Rupe na podvlacima izmjeri šestarom, te ih izvrtaj običnim svrdlom.

12. Sve dijelove poravnaj i počisti makljicom.

Model br. 23. „Letvasti podnožnik".

A. Cijelj. Ponavljaju se vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 34., 15., 45., 31., 25., 14., 13., 33., 42. i 43.

Nova vježba ne dolazi.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Jelovina ili smrekovina.

D. Način izradbe. Duljina 27. cm., širina 22 cm.

1. Letvice izrađuj kao kod modela br. 21.

2. Komad za noge otpili od daske u jednom komadu.

3. Jednu široku i jednu usku stranicu izblanjaj pravokutno strugom i svlakom. Širinu zabilježi crtačem, pa izblanjaj do crte strugom i svlakom.

4. Komad raspili pravokutno po sredini pilom zarubnicom, te oba ta komada spoji s dva čavlića u jedan komad, pa ga tako izrađuj.

5. Duljinu odmjeri i nariši pravokutno, a zatim otpili pilom zarubnicom. Krajeve poravnaj i srubi blanjom.

6. Ocrt za noge riši pomoću kutnice i šestara na obje stranice, a uobličuj pilom zarubnicom, iskružačom, dlijetom središnjakom, žljebastim dlijetom i piljakom.

7. Komade rastavi.

8. Debljinu noge naznači crtačem, a izblanjaj ih svlakom do mjere.

9. Pribijaj letvice čavlićima na poznati način.

10. Poravnaj napokon krajeve letvica piljakom.

Model br. 24. „Nosilo za knjige".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 12., 8., 9., 47., 39., 10., 34., 19., 24., 1., 15., 27., 2., 18., 13., 4., 22., 11. i 51.

Nove su vježbe: (27.) Kopanje jarka dlijetom, (47.) Koso šipiljenje i (51.) Pričvršćivanje vijcima.

B. Oruđe prijašnje, a kao novo dolazi: Kosnica (Schrägmass, pila šipilica (Gratsäge) i kukasta blanja (Grundhobel).

Novo oruđe opisati, rukovanje, oštrenje, naravnanje itd.

C. Građa. Jelovinu ili smrekovinu i javorovinu, ili koje drugo tvrdo drvo valja uzeti za ruču.

Klija i vijci kao kod modela br. 20.

D. Način izradbe. Duljina 23 cm., širina 15 cm.

1. Otpili komad daske za obje daščice širokom pilom u jednom komadu.

2. Jednu široku i susjednu usku stranicu izblanjaj pravokutno strugom i svlakom. Širinu naznači mjerilom i izblanjaj strugom i svlakom.

8. Jarke za šipilj izmjeri kutnicom, šestarom, mjerilom, šilom, kosnicom i crtačem, a izrađuj nožem , pilom, šipilicom, dlijetom i kukastom blanjom.

4. Letve izblanjaj i udesi u jarke strugom i svlakom.

5. Širinu daske poravnaj kao i letve svlakom; označi debljinu crtačem, a onda blanjaj sve strugom i svlakom.

6. Duljinu svake daščice odmjeri mjerilom, zabilježivši je pravokutno šilom, a zatim otpili pilom zarubnicom.

7. Obje daščice pričvrsti jednu na drugu s dva čavlića, a krajeve onda zarubi pravokutno blanjom.

8. Ureze na obje stranice daščica izmjeri šestarom i kutnicom, a izradi ih kusaticom, dlijetom i nožem.

9. Zgodan komad za ruču otpili od tvrda drveta širokom pilom, te izblanjaj svlakom, a širinu i debljinu označi crtačem.

10. Oblik ruče nariši pomoću kutnice i šestara, a sve izrađuj pilom izkružačom, dlijetom, blanjom, nožem, piljakom i makljicom.

11. Rupe izvrtaj običnim svrdlom.

12. Ruču prišarafi vijcima izvojcem. (Schraubenzieher.)

Model br. 25. „Škrinjica".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 59., 42., 43., 33. i 22. Nova vježba: (59.) Zarubljivanje na zarubnjači uči, kako se daščice svlakom zarubljuju (Bestosen) na zarubnjači.

B. Oruđe. Prijašnje i zarubnjača (Stosslade).

Opis i rukovanje zarubnjačom, vrste, kut 90° i 45°.

C. Građa. Jelovina.

D. Način izradbe. Duljina 23 cm., širina 13 cm.

1. Komade otpili od daske širokom pilom, pa ih izblanjaj pravokutno strugom i svlakom.

2. Širinu i debljinu označi crtačem i blanjaj strugom i svlakom.

3. Duljinu stranica označi mjerilom i otpili pravokutno kusaticom, a krajeve prirubi na zarubnjači svlakom. (Tumači).

4. Daščice zbij čavlićima, čekićem, pošto si prije navrtao rupu šilcem i priredio glavice čavlića.

5. Krajeve dna poravnaj blanjom.

6. Dno otpili pravokutno pilom zarubnicom 5 mm. dulje, nego što bi trebalo, a zatim ga pribij čavlićima. Sve glave čavlića utuci u drvo udubačem.

7. Izvanje stranice škrinjice i gornje izvanje bridove počisti i prirubi blanjom.

8. Cijelu škrinjicu počisti makljicom.

Model br. 26. „Kuhača (varjača)".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 28., 12., 9., 10., 31., 15., 32., 25., 14., 24., 26., 20., 52., 30., 1., 6., 16., 13. i 22.

Nova vježba (52): Uobličivanje obručnjakom. Zadaća je ovoj vježbi da se naučimo izrađivati i uobličivati veće trbušate plohe obručnjakom.

B. Oruđe. Prijašnje i obručnjak (Reifmesser).

Opis, rukovanje, oštrenje.

C. Građa. Ista kao kod modela br. 15. žlica.

D. Način izradbe. Duljina 34 cm., širina 8·6 cm.

1. Otpili komad drveta širokom pilom i oteši sjekiricom na blizu zadane debljine.

2. Jednu široku i jednu susjednu usku stranicu izblanjaj strugom i svlakom. Širinu 5 mm., nego što predložak pokazuje, označi crtačem i izblanjaj do crte.

3. Gornji dio modela nariši na obje strane po debljini. Ispili zatim širokom pilom iskružačom, a onda to poravnaj blanjom i dlijetom.

4. Nariši konstrukciju gornje strane.

5. Izvrtaj pri dršku rupe središnjakom, pa izrađuj širokom pilom i iskružačom.

6. Ocrt izradi dlijetom i piljakom.

7. Udubinu kopaj žljebastim dlijetom, maljićem i kopkom, a poravnaj sve zaokruženom makljicom (vidi „francuska makljica") i postakljenom artijom.

8. Donji trbušati dio izradi jednako modelu iskružačom, obručnjakom, američkim postrugačem i nožem.

9. Cio predmet poravnaj najposlije piljakom i makljicom.

Model br. 27. „Tiskalo za bilje".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 28., 12., 46., 39., 9., 47., 15., 10., 29., 53., 54., 33., 22. i 51.

Nove vježbe: (46) Blanjati na sljub (Fügen), (53) Blanjati poprijeko svlakom, (54) Blanjati kosine blanjom.

Sve tri nove vježbe valja protumačiti.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Jelovina ili smrekovina. Klija za sljub (Fugleim). Ovo se posljednje ima protumačiti.

D. Način izradbe. Duljina 45 cm., širina 25 cm.

1. Dijelove za tiskalo otpili uzduž i poprijeko od daske širokom pilom.

2. Jednu široku stranicu svakoga dijela izblanjaj strugom i svlakom.

3. One uske stranice, koje kaniš spojiti, izblanjaj i priravnaj (svlači, sljubi, fügen) svlakom, te zaklijaj.

4. Jednu usku i jednu široku stranicu sklijanih komada izblanjaj pravokutno svlakom. Širinu označi mjerilom, te do mjere izblanjaj strugom i svlakom.

5. Jarke za šipilj nariši kutnicom, šestarom, mjerilom, šilom, pilom šipilicom, dlijetom i kukastom blanjom.

6. Letvice za šipilj izblanjaj i udesi strugom i svlakom.

7. Širinu dasaka poravnaj svlakom.

8. Oblik dasaka nariši, a zatim izradi širokom pilom i iskružačom.

9. Debljinu dasaka naznači crtačem, te ih izblanaj strugom i svlakom.

10. Lučasta čela poravnaj američkim postrugačem i piljakom.

11. Kosine na donjoj dasci označi šestarom, kutnicom i crtačem, a izrađuj svlakom (Poprečno blanjanje) i blanjom (Blanjanje kosine).

12. Obje daske najposlije poravnaj i počisti blanjom i makljicom.

Model br. 28. „Vješalo za haljine".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 15., 55., 33, 2., 6., 14, 11., 30., 13., 22. i 41.

Nova je vježba: (55.) Blanjati dupke plohe, a ponešto nova: (41.) Priređivanje jednostavnoga okova (ovdje kvačice). Vidi model br. 20.

B. Oruđe. Prijašnje i lučasta blanja (Schiffhobel), zatim različne kliješte: Odgrizalice (Beisszange), štipalice (Zwickzange, škripalice (Flachzange) i šilkalice (Spitzzange).

Novo oruđe učitelj pokaže i razjasni njegovo rukovanje.

C. Građa. Najobičnije koje tvrdo drvo.

D. Način izradbe. Duljina 40 cm., 3·5 cm.

1. Prikladan komad otpili širokom pilom.

2. Jednu široku i jednu usku stranicu izblanjaj strugom i svlakom.

3. Oblik nariši po konstrukciji i ispili iskružačom.

4. Dupku stranicu blanjaj lučastom blanjom, a protivnu stranicu blanjom i američkim postrugačem.

5. Duljinu zabilježi mjerilom i otpili pravokutno kusaticom.

6. Oblik gornje lučaste stranice nariši po nacrtu i po modelu, pa izrađuj blanjom, a krajeve nožem.

7. Položaj rupe označi šestarom, a izvrtaj je središnjakom.

8. Krajeve poravnaj piljakom i makljicom.

9. Kuku (kvaku) izradi od debele žice kliještama u škripcu; šiljkalicama zavini i izradi oblik kuke pomoću dlijeta i kladivca (čekića).

10. Čep nariši, pa ga izdjelaj po rupi dlijetom i zaklijaj ga.

11. Čep prireži najposlije po dutkoj stranici nožem i poravnaj piljakom i makljicom.

Model br. 29. „Ravnalo".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 14., 11., 56., 38., 2., 13. i 22.

Nova vježba: (56.) Pričvršćivanje predmeta drvenim klincima.

Tumačenje ove vježbe — upotreba.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Tvrdo drvo.

D. Način izradbe. Duljina 45 cm., širina 4·5 cm.

1. Otpili od drva prikladan komad širokom pilom.

2. Široku i usku stranicu izblanjaj svlakom pravokutno.

3. Položaj rupe izmjeri kutnicom i šestarom, a izvrtaj je središnjakom. Debljinu zabilježi crtačem, a otpili širokom pilom.

4. Budući da je komad tanak, te se ne može klanjati među klinovima blanjače, pričvrti se s dva drvena klinca na drugi komad, koji je ravno izblanjan i bar 1 cm. širi od komada, koji se izrađuje.

5. Usku jednu stranicu svlakom prirubi na mjeru po nacrtu.

6. Duljinu označi mjerilom i otpili pravokutno pilom kusaticom; krajeve poravnaj nožem i piljakom.

7. Široke plohe poravnaj makljicom.

Model br. 30. „Izuvač".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 31., 15., 10., 29., 27., 57., 39., 34., 32., 30., 16., 6., 2., 13. i 22.

Nova vježba: (57.) Pravokutno šipiljenje.

Ovu vrstu šipiljenja učitelj protumači.

B. Oruđe. Prijašnje i crtač za zupce (Schneidmass).

Crtač za zupce valja poznatim načinom protumačiti.

C. Građa. Javorovina ili koje drugo tvrdo drvo i jelovina.

D. Način izradbe. Duljina 34 cm., širina 11 cm.

1. Od daske otpili po duljini i širini prikladan komad širokom pilom.

2. Široku i usku stranicu izblanjaj pravokutno svlakom.

3. Ocrt nariši kutnicom i šestarom, a ispili širokom pilom i iskružačom.

4. Naznači zatim debljinu crtačem i izblanjaj do crte svlakom.

5. Krajeve poravnaj američkim postrugačem i dlijetom.

6. Komad za nožicu otpili širokom pilom od jelove daske, pa izblanjaj svlakom pravokutno, a debljinu označi crtačem.

7. Jarak za nožicu izmjeri i nariši šestarom, šilom, kutnicom, kosnicom i crtačem za zupce, a izdjelaj ga nožem, pilom šipiljicom i dlijetom.

8. Nožicu pridjelaj za jarak upotrebljavajući crtač za zupce i nož.

9. Urez za čizme iskruži iskružačom, nožem i američkim postrugačem.

10. Zaklijaj nožicu.

11. Krajeve nožice otpili pravokutno pilom zarubnicom i prirubi ih na zarubnjači blanjom.

12. Kosine nariši šestarom i mjerilom, a izradi ih pilom zarubnicom i počisti blanjom.

13. Krajeve zaobli američkim postrugačem, nožem i piljakom.

14. Cijeli izuvač počisti najposlije makljicom.

V. razred.

(Za djevojčice).

I. poljeće.

Pletenje vunene čarape upravnom i naopakom očicom. — Vrpanje propletivanjem na pletenoj krpi.

II. poljeće.

Uzornik za ukrpavanje od šarenog, uzorkovanog (prugastog ili kockastog) platna. Rupice, prišivanje kopčâ, puceta, petalja.

U gradovima se može u V. razredu uzeti još i obamitanje zupčića (Zackenschlingen), ako su djeca posve uvježbana u propisanom gradivu.

Opaska. Ukrpavanje treba da se uvježba najprije na komadu bijeloga običnog platna i to tako dugo, dok dijete uzmože posve uredno izvesti posao. Tek onda se vježba na uzorkovanom (kockastom ili prugastom) latku; te kad se dijete i u tom poslu uvježbalo, pravi uzornik. Isto se tako vježba u pravljenju rupica na komadiću platna, prije nego ih izvađa na uzorniku.

Vrpanje, koje se nastavlja u V. razredu, vježba se na pletenoj krpi, te ako je tu dijete dobro uvježbano, nek izvađa posao na poderanoj čarapi.

VI. razred.

(Za dječake).

Izradba modela br. 31. do uključivo br. 40.

Model br. 31. „Polica za svjetiljku".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10„ 59., 58., 15., 16., 1., 6., 2., 13., 14„ 40., 39., 42., 43., 33. i 22.

Nove vježbe: (58.) Spajanje običnim zupcima, (40.) Vrtanje šilcem.

Nove se vježbe protumače.

B. Oruđe. Prijašnje i šilce (Pfriemenbohrer).

Opis i rukovanje šilca.

C. Građa. Jelovina i smrekovina.

D. Način izradbe. Duljina 25 cm., širina 12 cm.

1. Dno i stražnji dio otpili u jednom komadu od daske širokom pilom i izblanjaj pravokutno strugom i svlakom.

2. Širinu i debljinu označi crtačem, a blanjaj strugom i svlakom.

3. Dno i stražnju daščicu odreži pravokutno pilom kusaticom ili pilom zarubnicom, a krajeve poravnaj na zarubnjači svlakom.

4. Duljinu zubaca označi crtačem za zupce, po debljini daščice na oba komada. — Oblik zubaca nariši šestarom, kosnicom i kutnicom.

*

Ispili zupce kusaticom ili pilom zarubnicom, a izradi ih dlijetom i maljićem.

5. Rupe za zupce na drugoj daščici nariši po zupcima s pomoću šila i kutnice, a izrađuj kusaticom, zarubnicom, dlijetom i maljićem.

6. Treba pripaziti, da zupci dobro zatvoraju, a udešavajući to upotrebljavaj nož i dlijeto.

7. Nariši ocrt stražnje daščice šestarom i kutnicom, ispili iskružačom, a poravnaj sve nožem i piljakom.

8. Rupe izvrtaj jednu središnjakom, a drugu šilcem. (Tumači vrtanje šilcem).

9. Duljinu dna označi i prireži pravokutno kusaticom, poravnaj zatim krajeve svlakom na zarubnjači.

10. Počisti zatim unutarnje stranice blanjom i zaklijaj dno na stražnju daščicu.

11. Uske daščice dna otpili širokom pilom u jednom komadu, a izblanjaj ih svlakom. Širinu i debljinu naznači crtačem, pa takođe izblanjaj na mjeru svlakom.

12. Oblik daščica nariši, pa onda izreži nožem, a napokon poravnaj piljakom. Dijelove zatim priravnaj i pribij ih čavlićima upotrebljavajući nož, čekić, zarubnjaču i svlak.

13. Izvanje stranice poravnaj nožem i blanjom.

14. Cijelu policu očisti makljicom.

Model br. 32. „Čunak“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 15., 29., 24., 60., 10., 6., 1., 40., 61., 13. i 22.

Nove vježbe: (60.) Kopanje žljebova žljebastim dlijetom, (61.) Udešavanje osovinice (srdašca).

60. je vježba veoma srodna s 26. vježbom, ali se razlikuje od nje tim, što se ovom (60.) uči kopati uske duguljaste udubine (žljebove).

61. vježba uči napose, kako se imade osovinica za čunak prirediti.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Kao kod modela br. 15. „žlica.“

D. Način izradbe. Duljina 26 cm., širina 40 cm.

1. Otpili širokom pilom komad drveta, koji treba da je nešto dulji, nego što zahtijeva model. Pili se uzduž, zatim poprijeko.

2. Jednu usku i široku stranicu izblanjaj pravokutno svlakom.

3. Oblik modela nariši po konstrukciji, te iskruži pilom iskružačom.

4. Bridove prirubi do crte američkim postrugačem i dlijetom.

5. Položaj i oblik udubine nariši šestarom, a kopaj je žljebastim dlijetom i maljićem, te počisti postakljenom artijom.

6. Debljinu označi crtačem, a blanjaj svlakom.

7. Trbušatu stranu nariši na uskoj stranici komada; ispili je iskružačom, a poravnaj nožem i postrugačem.

8. Srdašce (osovinicu) prireži nožem, a ležišta za srdašce izradi dlijetom i šilom.

9. Cio predmet poravnaj piljakom i makljicom.

Model br. 33. „Škrinjica za noževe“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12, 8., 9., 10., 59., 58., 62., 39., 14., 20., 6., 16., 2., 1., 13., 46., 33., 18., 42., 43. i 22.

Nove vježbe: (62.) Tupo šipiljenje.

Tupo šipiljenje valja protumačiti.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Jelovina ili smrekovina.

D. Način izradbe. Duljina 30 cm., širina 17·5 cm.

1. Komade za stranice otpili širokom pilom poprijeko i po dužini daske u dva komada, pa izblanjaj iste pravokutno strugom i svlakom.

Širinu i duljinu označi crtačem.

2. Komade otpili pravokutno po zadanoj duljini kusaticom, a krajeve prirubi svlakom na zarubnjači.

3. Jarke za pretinac i ruču izmjeri i nariši s pomoću kutnice i crtača, a sve izrađuj nožem i dlijetom.

Rupu u ruči izvrtaj središnjakom, a krajeve zarubi na zarubnjači.

4. Dužinu zubaca označi crtačem za zupce; po debljini daščice. Rupe za zupce nariši šestarom, kosnicom i kutnicom; ispili ih pilom kusaticom, zatim isijeci dlijetom i maljićem.

5. Oblik rupa za zupce narisat ćeš po već gotovim zupcima, služeći se šilom i kutnicom.

6. Treba paziti, da zupci dobro pristaju i zatvoraju. Pri udešavanju zubaca upotrebljavaj nož i dlijeto.

7. Unutarnje stranici počisti blanjom, a zatim ih sklijaj.

8. Dno svlači, a onda sklijaj.

9. Izvanje plohe, zatim gornje i donje uske plohe poravnaj blanjom.

10. Pretinac ureži tačno u jarke blanjom i nožem.

11. Dno izblanjaj strugom i svlakom; širinu označi mjerilom, a debljinu crtačem.

12. Dno pribij čavlićima, a glave im udubi udubačem.

13. Sav predmet poravnaj piljakom i makljicom.

Model br. 34. „Američko toporište".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 20., 12., 10., 29., 44., 30., 18., 13., 22. i 36.

Nove vježbe: (36.) Izrađivati predmet u tvrdom drvetu, (44.) Rezati obručnjakom.

Vježbu „izrađivati predmet u tvrdom drvetu" djeca već poznaju, jer su već dosad radila manje predmete u tvrdom drvetu. Ovdje se pak zahtijeva, da se uzme za ovaj model što tvrđe drvo, da se što više fizična snaga jača. 44. vježba zahtijeva veću fizičnu snagu, nego (52.) vježba „uobličivanje obručnjakom", pa je zato uzeta napose

B. Oruđe. Prijašnje, a obručnjak se još bolje opiše. Osobito valja ovdje istaknuti rukovanje i brušenje obručnjaka.

C. Građa. Hrastovina ili koje drugo dosta tvrdo drvo.

Opis hrastovine.

D. Način izradbe. Duljina 48 cm., širina 7·5 cm.

1. Prikladan komad drveta otpili širokom pilom.

2. Oblik toporišta nariši po konstrukciji i ispili pilom iskružačom, pošto si već prije komad izblanjao na zadanu debljinu.

3. Stranice prireži do crte obručnjakom i poravnaj americ. postrugačem.

4. Na obje strane nariši oblik krajeva, te ih izrađuj obručnjakom, postrugačem i blanjom.

5. Duljinu odmjeri i prireži pilom zarubnicom.

6. Cijelo toporište poravnaj napokon piljakom i makljicom.

Model br. 35. „Šibičnjak."

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 3., 9., 10., 56., 14., 16., 1., 2., 6., 13., 59., 58,, 66., 42., 40. i 22.

Nova vježba: (66.) Klijanje upotrebom stegače.

B. Oruđe. Prijašnje i stegača (Schraubzwinge).

Tumačenje stegače, klijanja, priloga, stezanja itd.

C. Građa. Javorovina ili kruškovina, a može se uzeti i koje drugo tvrdo drvo n. pr. orahovina itd.

D. Način izradbe. Duljina 19 cm., širina 8·5 cm.

1. Otpili lijepi komad drva širokom pilom, izblanjaj ga pravokutno svlakom, a širinu i debljinu označi crtačem.
2. Blanjanje stražnje tanke daščice vidi model br. 29.
3. Konstrukciju nariši kutnicom i šestarom, a izradi nožem i piljakom.
4. Rupe vrtaj središnjakom i šilom.
5. Izradbu zubaca i klijanje vidi model br. 33.
6. Donje stranice poravnaj piljakom i priklijaj dno, a zatim ga stegni stegačem. Tumači.
7. Oblik ladice izgradi nožem i poravnaj piljakom i makljicom, a onda je pribij čavličima za stražnju daščicu.
8. Prilijepi postakljenu artiju po nacrtu.

Model br. 36. „Palica za loptanje."

A. Cijelj. Vježbe. 5., 7.. 12., 9., 10., 63., 17., 18., 6., 13. i 22.

Nova vježba: (63) Blanjati dugu kosu plohu.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Javor ili slično drvo.

D. Način izradbe. Duljina 80 cm., debljina 3 odnosno 4 cm.

1. Prikladan komad otpili širokom pilom.
2. Dvije stranice izblanjaj pravokutno svlakom.
3. Debljinu označi crtačem i izblanjaj svlakom.
4. Potraži središta na krajevima i opiši krugove, kojima je premjer jednak zadanoj debljini.
5. Suživanje izvađaj svlakom sa četiri strane do nacrtanih krugova. Izradi komad osmerostrano strugom i svlakom, a zatim ga zaobli svlakom i blanjom.

6. Duljinu označi i prireži pilom zarubnicom, a onda oba kraja uobliči nožem po nacrtu.

7. Predmet poravnaj piljakom i makljicom.

Model br. 37. „Pravokutni trokut."

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 56., 38., 59., 14., 31., 32., 64. i 22.

Nova vježba: (64) Dijeljenje. Svrha je ovoj vježbi naučiti dijete dijeliti predmet na stanovite dužine.

B. Oruđe. Poznato prijašnje.

C. Građa. Javor ili koje drugo slično.

D. Način izradbe. Duljina 20 cm., širina 10 cm.

1. Prikladan komad drveta otpili širokom pilom.

2. Jednu široku i jednu usku stranicu izblanjaj pravokutno svlakom. Debljinu označi crtačom i otpili širokom pilom.

3. Predmet izblanjaj na način kao kod br. 29. (ravnalo).

4. Prirub izblanjaj svlakom.

5. Pravokutni kraj poravnaj na zarubnjači.

6. Položaj rupe označi kutnicom i šestarom i izvrtaj središnjakom.

7. Oblik i dužinu nacrtaj s pomoću mjerila, kutnice i šila, a izrađuj kusaticom ili zarubnicom i blanjom.

8. Razdiobu izmjeri šestarom, a nacrtaj kutnicom i šilom.

9. Sav predmet poravnaj makljicom.

Model br. 38. „Škrinjica za pisaće stvari."

A. Cijelj. Vježbe: 5, 7., 12., 8., 9., 10., 59., 58., 65., 66., 56., 2., 33. i 22.

Nova vježba: (65.) Utor za pomičnu dasku.

Izrađivanje utora (jarka, žlijeba), u kojemu se može daščica pomicati.

B. Oruđe. Isto.

C. Građa. Kao kod modela br. 35.

D. Način izradbe. Duljina 24 cm., širina 7 cm.

1. Blanjanje i izradba zubaca, vidi model 33.

2. Jarak za pokrovac izvedi crtačem, nožem i dlijetom.

3. Pokrovac priravnaj u jarak blanjom.

4. Dno izblanjaj blanjom i prikelji ga, a zatim ga stegni s dvije stegače.

5. Spoljašnje stranice poravnaj blanjom i makljicom.

Model br. 39. „Klupčica."

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 46., 9., 39., 10., 34., 32., 14., 15., 6., 13., 68., 67., 20.. 16., 1., 24., 42., 3., 4., 43., 33. i 22.

Nova vježba: (68) Kose šipiljaste plohe, (67) Ispiljivanje rupičarkom.

Valja protumačiti, kao što se i dosad tumačilo.

B. Oruđe. Prijašnje i rupičarka (Lochsäge).

Tumači.

C. Građa. Jelovina ili smrekovina.

D. Način izradbe. Duljina 42 cm., širina 21 cm.

1. Dijelove otpili od daske širokom pilom.

2. Jednu stranicu izblanjaj strugom i svlakom.

3. Uske plohe daščica izblanjaj strugom i svlakom, pa ih sklijaj, ako je nuždno.

4. Dijelove sada izblanjaj pravokutno strugom i svlakom, pošto si im širinu označio mjerilom, a debljinu crtačem.

5. Dijelove spoji za noge s dva čavla, duljinu odreži pravokutno širokom pilom, a gornje krajeve prirubi blanjom.

6. Nagib nogu naznači kosnicom i crtačem za zupce i izblanjaj na mjeru.

7. Konstrukciju nogu nariši s pomoću kutnice i šestara, a izrađuj središnjakom, pilom iskružačom, i poravnaj nožem i piljakom.

8. Duljinu gornje daske izmjeri mjerilom i otpili pravokutno pilom zarubnicom, a krajeve prirubi blanjom.

9. Jarke za noge nariši šestarom, kutnicom, šilom, kosnicom i crtačem za zupce, a izdjelaj nožem, pilom šipilicom, dlijetom i kukastom blanjom.

10. Da bolje označiš sredinu rupe na gornjoj dasci, povuci dvokutnice, nariši oblik rupe i izrađuj središnjakom, pilom rupičarkom, nožem i piljakom.

11. Priravnaj zatim noge u jarke s pomoću noža, a onda ih zaklijaj.

12. Stranice pričvrsti s dva čavla; nariši oblik, a izrađuj pilom zarubnicom, iskružačom, blanjom, dlijetom, nožem i piljakom.

13. Priredi zatim stranice, te ih poravnaj svlakom, pošto si ih prije pribio čavlićima na pravo mjesto. Glave čavlića utuci udubačem.

14. Gornju dasku a i stranice poravnaj svlakom i blanjom.
15. Sav predmet poravnaj najposlije piljakom i makljicom.

Model br. 40. „Kutnica".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 59., 69., 66., 14., 33., 22. i 36.

Nova vježba: (69.) Spajanje komada prorezom (Schlitz).

B. Oruđe. Prijašnje i produbač (Lochbeutel).

Tumači kopanje (produbljivanje) produbačem, rukovanje, oštrenje.

C. Građa. Najbolja je za ovaj model grabovina, a nemamo li ove, možemo uzeti i javorovinu, jasenovinu, bukovinu itd., ali samo uvijek tvrdo drvo.

D. Način izradbe. Duljina 25 cm., širina 5 cm.

1. Obadva komada otpili širokom pilom, izblanjaj pravokutno svlakom. Širinu i debljinu naznači crtačem.
2. Prislon (Anschlag) kutnice zarubi na jednom kraju pravokutno na zarubnjači svlakom.
3. Prorez (Schlitz) za ravnalo i crtač, a izrađuj pilom zarubnicom, produbačem. Tumači rukovanje podubača.
4. Ravnalo (list) kutnice priredi dlijetom, a zatim sklijaj oba dijela i stegni stegačem.
5. Spoljašnje uske i široke plohe počisti blanjom.
6. Dužinu predmeta označi i prireži pravokutno kusaticom. Krajeve prirubi na zarubnjači.
7. Položaj rupe zabilježi šestarom i kutnicom, a rupu izvrtaj središnjakom.
8. Predmet poravnaj makljicom.

VI. razred.

(Za djevojčice.)

Krojenje i šivanje ženske košulje s klinovima, ušitim rukavima i rasporom.

Obamitanje zupčića i vezenje listića i sličnih vježba, te na pruji (Streifen), koja se upotrebljava za ures košulje.

Upletivanje pete i potpletivanje čarape.

Opaska. Učiteljica riše kroj košulje na ploči, učenice istodobno umanjeno na papiru, zatim u običnoj veličini na školskoj ploči, te kad su u risanju posve uvježbane, kroje košulju samostalno, dašta uz nadzor i rukovođenje učiteljice.

Upletanje pete i potpletanje čarape nek se vježba na još dosta jakim predmetima, gdje se očice ne kidaju. Ako to ne bi bilo moguće, neka učenice pletu mušku čarapu, te iz gotove čarape nek isparaju petu i umetnu novu. Na istoj čarapi mogu dopletanje naučiti otparanjem vrška. Gdje učiteljica ne dospije na pletenje muške čarape, treba ipak da protumači učenicama, u čem se razlikuje muška čarapa od ženske.

VII. razred.

(Za dječake.)

Izradba modela br. 41. do uključivo 50.

Model br. 41. „Risaća daska“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 46., 39., 10., 59., 70., 47., 34., 32., 33., 71., 25., 40., 42., 24., 1., 51. i 22.

Nove su vježbe: (70.) Spajanje debljih komada zubnica, (71.) Spajanje komada na lazak (Gehrung).

Nove vježbe valja protumačiti.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Jelovina i lipovina

Novo drvo valja protumačiti.

D. Način izradbe. Duljina 54 cm., širina 44 cm.

1. Dijelove otpili od daske širokom pilom.

2. Jednu široku stranu izblanjaj strugom i svlakom.

3. Uske stranice izblanjaj svlakom, te ih prıredi za klijanje, zatim ih sklijaj i stegni u blanjači.

4. Dijelove za okvir otpili širokom pilom. Izblanjaj pravokutno strugom i svlakom, a širinu i debljinu označi crtačem.

5. Dužinu stranica okvira izmjeri mjerilom i prireži pravokutno kusaticom ili zarubnicom, a krajeve njihove prirubi na zarubnjači.

6. Izradbu zubaca vidi kod modela br. 33.

7. Jednu usku i jednu široku stranu izblanjaj pravokutno svlakom. Širinu označi mjerilom i izblanjaj strugom i svlakom.

8. Debljinu označi crtačem i izblanjaj strugom i svlakom.

9. Duljinu sklijane daske odmjeri mjerilom i prireži pravokutno pilom.

10. Jarke za letve izmjeri kutnicom, šestarom, mjerilom, šilom, kosnicom i crtačem, a izrađuj nožem, pilom šipilicom, dlijetom i kukastom blanjom.

11. Letve izblanjaj i priudesi u jarke strugom i svlakom. Sa kosnicom naznači sa strane kut jaraka (šipilj). Daske prirubi pilom zarubnicom i poravnaj blanjom.

12. Kosinu na letvicama izmjeri mjerilom i šestarom, a blanjaj strugom i svlakom.

13. Sve krajeve daske poravnaj i prirubi svlakom tako, da ti daska pristane tačno u okvir.

14. Spoljašnje stranice okvira poravnaj svlakom i blanjom.

15. Letvice male u kutovima okvira izblanjaj sve u jednoj duljini, te ih raspili pilom zarubnicom ili kusaticom na zahtijevanu dužinu i priravnaj dlijetom i piljakom u kut, pa ih onda pribij čavlićima upotrebljavajući pri tom šilce i čekić.

16. Škeljke (Reiber) izblanjaj takođe u jednoj dužini svlakom, a uobliči ih dlijetom i nožem.

17. Rupe izvrtaj šilcem, a vijke uvrti izvojcem.

18. Predmet počisti blanjom i makljicom.

Model br. 42. „Crtač“.

A. Cijelj. Vježbe 5., 7., 12., 8., 9., 10., 72., 24., 33., 2., 1., 6., 18., 13., 22. i 40.

Nova vježba: (72.) Produpsti (rupu) produbačem.

Tumačenje nove vježbe.

B. Oruđe. Prijašnje osobito produbač treba na novo razjasniti. (Vidi model br. 40.)

C. Građa. Ista kao kod modela br. 40.

D. Način izradbe. Duljina 13 cm., širina 4·5 cm.

1. Dijelove otpili od drva širokom pilom i izblanjaj pravokutno svlakom; širinu i debljinu označi crtačem.

2. Položaj proreza u prislonu označi šestarom, kutnicom i crtačem.

3. Rupu izrađuj pilom zarubnicom, produbačem i maljićem.

4. Duljinu prislona odmjeri i prireži pilom zarubnicom, a krajeve priravnaj i uobliči dlijetom.

5. Letvicu za crtač izblanjaj svlakom i udesi je u rupu blanjom, a onda je prirubi kusaticom na mjeru. — Oblik letvice izradi nožem.

6. Klince izradi po predlošku pilom zarubnicom, blanjom, dlijetom i nožem.

7. Dijelove poravnaj piljakom i makljicom, a onda ih složi.

Model br. 43. „Konsola (polica) za knjige ili poprsje".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 46., 39., 10., 34., 15., 24., 45., 13., 22., 81., 33., 16., 1., 4., 72., 64., 14., 42., 75. i 41.

Nove su vježbe: (75.) Ukrašivanje žljebićem, (81.) Polupokriti šipilj uske plohe. Obje ove nove vježbe valja protumačiti.

B. Oruđe. Prijašnje i žljebić (Geissfuss).

Mjesto žljebića može rabiti i nož.

Razjašnenje žljebića — oštrenje i rukovanje.

C. Građa. Hrastovina ili kruškovina, a može se uzeti i koje drugo tvrdo drvo.

D. Način izradbe. Duljina 40 cm., širina 20 cm.

1. Dijelovi otpili širokom pilom uzduž i poprijeko.

2. Izblanjaj zatim jednu stranicu daske, a onda pravu stranu svlakom, sljubi ih i sklijaj, ako je nužno.

3. Ostale dijelove izblanjaj pravokutno svlakom. Širinu i debljinu označi crtačem.

4. Dijelove podbočaja (Träger) pričvrsti s dva čavla.

5. Oblik podbočaja nariši kutnicom, šestarom i mjerilom.

6. Gornje krajeve podbočaja prireži pravokutno širokom pilom i prirubi ih blanjom.

7. Oblik podbočaja izrađuj iskružačom, dlijetom, žljebastim dlijetom, piljakom i makljicom.

8. Široku plohu ploče poravnaj najprije svlakom, a onda izblanjaj jednu usku plohu pravokutno s pločom, širinu označi mjerilom, debljinu pak crtačem. Sve blanjaj svlakom.

9. Odmjeri dužinu ploče.

10. Jarke izmjeri šestarom, kutnicom, šilom, kosnicom i crtačem, a izradi ih nožem, pilom šipilicom, dlijetom i kukastom blanjom.

11. Duljinu šipilja označi crtačem za zupce, a podbočaje priravnaj u jarke nožem.

12. Ploču i gornje letvice otpili pravokutno zarubnicom, a krajeve prirubi blanjom.

13. Podbočaje priklijaj u jarke, a zatim poravnaj ploču blanjom.

14. Dužinu stupića naznači šestarom.

15. Promjer čepova označi po dotičnom središnjaku. Čepove izreži dlijetom, a oblik stupića izradi nožem.

16. Letvice udubi u zadnju dasku upotrebljavajući dlijeto. Dužinu odmjeri mjerilom i otpili pilom zarubnicom.

17. Razmak između stupića označi šestarom, a sve rupe vrtaj istim središnjakom, po kojem si označio debljinu čepova.

18. Zadnju daščicu pričvsti za ploču, a ostale dijelove složi sklijaj.

19. Gornje letvice priravnaj blanjom i dlijetom i prišarafi ih.

20. Izvanje plohe poravnaj blanjom.

21. Žljebiće na uskim plohama označi crtačem, a izvedi ih žljebićem ili nožem. (Tumači.)

22. Sve plohe poravnaj maklјicom.

Opaska. Mjesto ovoga se modela može izrađivati slijedeći model.

Model br. 43. „Grablje“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 15., 12., 33., 9., 29., 24., 31., 32., 14., 1., 10., 72., 4, 16., 2., 11., 13. i 22.

Nova vježba ne dolazi.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Javorovina ili drugo koje tvrdo drvo.

D. Način izradbe. Duljina 60 cm., širina 3 cm.

1. Otpili prikadan komad drveta širokom pilom.
2. Jednu široku stranicu izblanjaj svlakom.
3. Oblik nariši po konstrukciji.
4. Izrađuj blanjom, postrugačem, dlijetom i piljakom.
5. Komad za nasad otpili širokom pilom, jednu široku i jednu usku stranu izblanjaj svlakom.
6. Oblik nasada nariši s pomoću kutnice, mjerila i šestara, a izrađuj svlakom, središnjakom, širokom pilom nožem i piljakom.
7. Suživanje izrađuj strugom i svlakom.

8. Rupe za nasad nariši po nacrtu s pomoću kutnice i crtača, a kopaj produbačem i maljićem.

9. Označi duljinu nasada. Oblik nasada izrađuj iskružačom i nožem.

10. U sredini povuci crtu, na kojoj ćeš označiti rupe za klince, razmak označi šestarom, a rupe vrtaj središnjakom.

11. Debljinu označi crtačem i izblanjaj svlakom.

12. Sav predmet poravnaj piljakom i makljicom.

Model br. 44. „Okvir".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 59., 73., 39., 33., 74., 46., 56., 25., 75., 14., 19., 24., 2., 3., 13. i 22.

Nove su vježbe: (73.) Spajanje naplatkom, (74.) Izradba žlijeba (Falz), (75.) Ukrašivanje žljebićem.

Vježba je 73. varijacija vježbe 35., samo što se ovdje široke plohe urezuju i uzima tvrdo drvo.

Vježba 74. dolazi najobičnije kod okvira.

Vježba je 75. izradba sitnih žljebova žljebićem.

B. Oruđe. Prijašnje i žljebić se bolje opiše i rukovanje tačnije uzme. Oštrenje.

C. Građa. Javorovina, kruškovina itd.

D. Način izradbe. Duljina 32 cm., širina 28 cm.

1. Dijelove otpili od daske širokom pilom i izblanjaj pravokutno svlakom; širinu i debljinu označi crtačem.

2. Duljinu letvica odmjeri i odreži pravokutno kusaticom, a krajeve prirubi na zarubnjači svlakom.

3. Ureze za spoj letvica nariši s pomoću kutnice, šila i crtača, a izradi kusaticom i dlijetom.

4. Dijelove priravnaj i sklijaj.

5. Predmet počisti s obje strane blanjom.

6. Žlijeb (Falz) nariši crtačem za zupce, a izradi ga nožem i dlijetom.

7. Žljebiće uresne nariši s pomoću šestara, kosnice, crtača, a izdjelaj ih žljebićem ili nožem.

8. Daščicu za petlju, na kojoj okvir visi, izradi upotrebljavajući blanju, središnjak i dlijeto, a priravnaj je kusaticom i dlijetom, te je zaklijaj.

9. Četvorine, koje se imaju priklijati na letvice okvira, izblanjaj po širini i debljini svlakom u jednom komadu, zatim ih

izreži na označenu duljinu kusaticom Krajeve prirubi na zarubnjači, a oblik izradi dlijetom, te ih napokon priklijaj na označena mjesta.

10. Stražnju dasku okvira izblanjaj svlakom i udesi je u žlijeb okvira, upotrebljavajući zarubnjaču i svlak.

11. Predmet počisti makljicom.

Model br. 45. „Polica za oruđe.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 46., 9, 39., 10, 59., 58., 14., 15., 23., 16., 6., 2., 1., 13., 76., 42, 32., 24., 18., 43., 33. i 22.

Nova vježba: (76) Polupokriti zupci. (Ima se protumačiti.)

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Jelovina ili smrekovina.

D. Način izradbe. Duljina 55 cm., širina 28 cm.

1. Dijelove za stražnju dasku i dno otpili u jednom komadu širokom pilom, jednu široku stranicu izblanjaj strugom i svlakom.

2. Izblanjaj komade na sljub svlakom, te ih zaklijaj, a zatim ih stegni u blanjači.

3. Plohe izblanjaj pravokutno strugom i svlakom. Širinu označi mjerilom, a debljinu crtačem.

4. Dijelove, koje valja zupcima spojiti prepili pravokutno zarubnicom, a krajeve priravnaj na zarubnjači.

5. Izradba zubaca, vidi model br. 33.

6. Stražnju dasku konstruiraj upotrebljavajući kutnicu, šestar i mjerilo, a izradi je pilom iskružačom, središnjakom, blanjom, nožem i piljakom.

7. Dužinu dna odmjeri i otpili pravokutno zarubnicom, a krajeve poravnaj na zarubnjači.

8. Dijelove sklijaj.

9. Ostale dijelove izblanjaj strugom i svlakom, naznači širinu debljinu crtačem.

10. Ladicu spoji zupcima jednako po nacrtu i modelu (vidi model br. 33).

11. Oblik prednje stranice od ladice nariši kutnicom, šestarom i crtačem, a izradi iskružačom, nožem i piljakom.

12. Ladicu pripoji čavlima upotrebljavajući pilu kusaticu, dlijeto, blanju, piljak i čekić.

13. Dno, stražnju dasku i stranice od ladice poravnaj blanjom.

14. Podbočaje (Konsole-Träger) nariši kutnicom i šestarom a izrađuj iskružačom, nožem i piljakom. Pravokutni kraj izblanjaj na zarubnjači. Konsole priklijaj pravokutno na stražnju dasku i pričvrsti ih čavlićima.

15. Dužinu daščica za police odmjeri i otpili pravokutno kusaticom, a krajeve prirubi na zarubnjači svlakom, a zatim ih priravnaj i sklijaj na označena mjesta u ladici.

18. Predmet poravnaj makljicom.

Model br. 46. „Podložak za čaše".

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 46., 39., 31., 32., 79., 14., 24., 15., 1., 6., 16., 13, 33., 18., 40., 42., 43. i 22.

Nova vježba: (79) Spajanje kosim zupcima.

Valja protumačiti.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Za ovaj model može služiti koje mekano drvo, a može se uzeti i koja tvrda vrsta drveta.

D. Način izradbe. Duljina 35 cm., širina 24 cm.

1. Dijelove otpili uzduž i poprijeko od drva širokom pilom.

2. Stranice izblanjaj pravokutno strugom i svlakom, a širinu i debljinu označi crtačem.

3. Dno izblanjaj na jednoj strani strugom i svlakom, te sklijaj.

4. Dužinu stranice označi mjerilom. Kutove označi kosnicom po modelu; ispili pilom zarubnicom, a krajeve prirubi na zarubnjači blanjom.

5. Dijelove spoji zupcima jednako modelu, upotrebljavajući crtač za zupce, šestar, kosnicu, kutnicu, šilo, kusaticu ili pilu zarubnicu, dlijeto i maljić.

6. Oblik stranica (čelnica) nariši, a izrađuj središnjakom, dlijetom, iskružačom, nožem i piljakom.

7. Dijelove sklijaj.

8. Unutarnju plohu dna izravnaj svlakom. Širinu označi mjerilom, a debljinu crtačem. Blanjaj strugom i svlakom.

9. Izvanje stranice predmeta poravnaj blanjom.

10. Oblik dna nariši šestarom i mjerilom, a izradi blanjom i piljakom.

11. Drvo pribij čavlićima s pomoću šilca i čekića.

12. Gornje krajeve podloška uobliči blanjom, nožem i piljakom.

13. Cio predmet počisti makljicom.

Model br. 47. „Polica za knjige“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 7., 12., 8., 9., 10., 59., 15., 24., 29., 16., 6., 2., 13., 22., 81., 33., 18. i 39.

Nove vježbe nema.

B. Oruđe. Isto.

C. Građa. Jelovina ili smrekovina.

D. Način izradbe. Duljina 52 cm., širina 45 cm.

1. Dijelove otpili od daske širokom pilom, a izblanjaj strugom i svlakom. Širinu označi mjerilom, a duljinu crtačem.

2. Daske sa strane (stranice) spoji s dva čavla, a oblik nariši s pomoću kutnice, šestara i mjerila.

3. Donje krajeve prireži pravokutno zarubnicom, a zarubi na zarubnjači svlakom.

4. Oblik izradi pilom iskružačom, dlijetom, postrugačem, nožem, piljakom i makljicom.

5. Rastavi spojene daske.

6. Jarke za daske u stranicama izmjeri šestarom, kutnicom kosnicom i crtačem za zupce, a izradi nožem kusaticom i dlijetom.

7. Duljinu dasaka za police izmjeri i otpili pravokutno zarubnicom, a zarubi na zarubnjači svlakom.

8. Šipilj na krajevima daščica izradi crtačem za zupce i zarubnicom. Prednje bridove zaobli blanjom, a šipilj priravnaj u jarke dlijetom.

9. Dijelove složi pravokutno i sklijaj.

10. Stranice i stražnju stranu poravnaj blanjom.

11. Predmet poravnaj piljakom i očisti makljicom.

Model br. 48. „Kablić“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 31., 32., 82., 10., 28.. 18., 12., 50., 3., 29., 83., 40., 84., 15., 16, 4., 34., 13. i 22.

Nove su vježbe: (50) Ispiljivati krug pilom, (82) Blanjati dupku plohu, (83) Rezati utor u duge.

B. Oruđe. Prijašnje i žljebasta blanja (užljebnjak, Hohlkehlhobel), zatim sjekač i pobojac za obruče.

Novo oruđe valja protumačiti.

C. Građa. Jelovina ili smrekovina.

D. Način izradbe. Visina 20 cm., promjer 21 cm.

1. Dijelove otpili širokom pilom.
2. Dužice izblanjaj pravokutno strugom i svlakom.
3. Lukove na dužicama nariši s obje strane po nacrtu, a unutarnju stranu dužice izblanjaj dupko strugom i užljebnjakom.
4. Debljinu dužica označi crtačem, a onda izvanju dutinu oteši sjekiricom i blanjaj strugom i svlakom.
5. Izblanjaj dno strugom i svlakom. Debljinu označi crtačem, oblik nariši šestarom, a ispili iskružačom i poravnaj postrugačem. — Kutove na dnu označi kosnicom.
6. Utor nariši polak debljine dna s pomoću šila, kosnice i crtača, a izradi nožem i dlijetom.
7. Rupe za klinčiće, koji spajaju dužice, označi kutnicom i črtačem, a vrtaj ih šilcem.
8. Složi dijelove i poravnaj ih izvana blanjom.
9. Obruče primjeri i odreži dlijetom (sjekačem), a nabij pobojcem. (Tumači.)
10. Razmak dna od donjeg kraja označi šestarom i otpili zarubnicom, a poravnaj blanjom i postrugačem.
11. Visinu označi mjerilom i otpili zarubnicom, a krajeve priravnaj blanjom i postrugačem.
12. Oblik donjega kraja nariši šestarom, izradi iskružačom i nožem, te poravnaj piljakom.
13. Kablić sav iznutra poravnaj kopkom, piljakom i makljicom.

Model br. 49. „Ormarić“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 88., 12., 46, 39., 8., 9., 10., 34., 76., 65., 42., 38., 71., 43., 33., 72., 77. 78. i 22.

Nove su vježbe: (77) Pribijanje petalja na vrata, (78) Pribiti bravu na vrata, (88) Piliti letve.

Nove vježbe valja protumačiti.

B. Oruđe. Prijašnje i utornjak (Nuthobel).

Opis utornjaka.

*

C. Građa. Jelovina ili smrekovina. Petlje za vrata (Charnier). Brava za vrata.

D. Način izradbe. Duljina 66 cm., širina 40 cm.

1. Dijelove otpili uzduž i poprijeko od daske širokom pilom.

2. Komade, koje ćeš sklijati, izblanjaj na jednoj strani strugom i svlakom, zatim ih priravnaj na sljub; napokon ih izblanjaj strugom i svlakom, a onda ih sklijaj.

3. Komade za okvir od vrata izblanjaj strugom i svlakom, a širinu i debljinu označi crtačem.

4. Oblik letvica označi crtačem, a izblanjaj strugom i svlakom.

5. Stranice, čela, leđa i ukladu izblanjaj pravokutno strugom i svlakom. Širinu označi mjerilom, a debljinu crtačem i blanjaj strugom i svlakom.

6. Krajeve na daskama, koje kaniš spojiti zupcima otpili pravokutno na označenu daljinu zarubnicom, a zatim ih poravnaj blanjom.

7. Zupce izradi po nacrtu (Izradbu vidi „model br. 33“).

8. Dijelove sklopi. Stražnje uske stranice poravnaj svlakom. Dijelove sastavi.

9. Utore za leđa nariši crtačem za zupce, a izrađuj nožem i dlijetom ili utornjakom. (Tumači.)

10. Daske sklijaj.

11. Leđa otpili pravokutno zarubnicom, te ih priravnaj u utor blanjom i svlakom, a zatim donji kraj pribij čavlićima.

12. Izvanje i prednje strane izblanjaj svlakom i blanjom.

13. Letvice priredi, te ih izrađuj kutnicom, kosnicom zarubnicom, blanjom i dlijetom, a pribij ih čavlićima.

Dijelove za vrata nariši po nacrtu upotrebljavajući kutnicu i crtač.

15. Rupe za čepove iskopaj produbačem, čepove priredi prema rupama pilom zarubnicom i dlijetom.

16. Složi okvir s pomoću dlijeta, a spoljašne strane stranice poravnaj svlakom.

17. Utor za ukladu na vratima nariši crtačem za zupce, a kopaj dlijetom i nožem ili utornjakom.

18. Ukladu priravnaj u utor pomoću svlaka i blanje.

19. Sve dijelove vrata složi i sklijaj.

20. Vrata poblanjaj s obje strane i priravnaj ih na mjesto svlakom i blanjom.

21. Petlje i bravicu pribij upotrebljavajući kutnicu, crtač, obični svrdao, dlijeto, nož, šilce i izvojac.

22. Gornju i donju plohu poblanjaj blanjom, a cijeli predmet počisti makljicom.

Model br. 50. „Stolić“.

A. Cijelj. Vježbe: 5., 88., 12., 9., 10., 8., 85., 32., 49. 13., 33., 39., 46., 66., 86., 24., 34. 87. i 22.

Nove su vježbe: (49) Rezati prirube dlijetom, (85) Spajati sakritim čepovima, (86) Klijati priloge, (87) Klijati priloge čepovima.

Sve ove vježbe treba djeci protumačiti.

B. Oruđe. Prijašnje.

C. Građa. Javor i jelovina ili mjesto javorovine može se za noge uzeti i koje drugo tvrdo drvo.

D. Način izradbe. Visina 76·5 cm., širina 34 cm.

1. Dijelove otpili uzduž i poprijeko širokom pilom.

2. Noge izblanjaj pravokutno strugom i svlakom. Debljinu označi crtačem, pa izblanjaj na mjeru strugom i svlakom.

3. Komade za obod stolića izblanjaj pravokutno svlakom i strugom, a debljinu i širinu označi crtačem.

4. Dijelove sapni u blanjaču, dužinu označi mjerilom. Čepove nariši po nacrtu kutnicom i crtačem, a izradi zarubnicom i dlijetom.

5. Noge sapni u blanjaču. Rupe nariši prema čepovima, upotrebljavajući kutnicu i crtač. Donje krajeve otpili širokom pilom.

6. Rupe kopaj produbačem i maljićem.

7. Oblik nogu nariši kutnicom, crtačem i šestarom, a izrađuj strugom i svlakom. Prirube označi crtačem, a izradi dlijetom i piljakom.

8. Čepove priravnaj u rupe upotrebljavajući dlijeto.

9. Unutarnje strane nogu poravnaj blanjom.

10. Rupe za priloge sa čepovima nariši šestarom, kutnicom i crtačem, a izrađuj dlijetom.

11. Dijelove sklijaj.

12. Komade za ploču izblanjaj na sljub i sklijaj.

13. Gornji dio nogu otpili pravokutno prama obodu zarubnicom, zatim poravnaj blanjom i noge i obodne daske.

14. Spoljašnje stranice poravnaj blanjom.

15. Ploče izblanjaj pravokutno strugom i svlakom; širinu označi mjerilom, a debljinu crtačem.

15. Donju ploču priravnaj s pomoću crtača, zarubnice i dlijeta.

17. Priloge izblanjaj u jednom komadu na označenu širinu i duljinu, zatim označi duljinu šestarom, prepili zarubnicom, a poravnaj dlijetom.

18. Donju ploču stegni stegačom. Priloge priklijaj na ploču i na obodnu dasku.

19. Oblik gornje ploče nariši kutnicom i šestarom, a izrađuj dlijetom, blanjom i piljakom.

20. Priloge sa čepovima izblanjaj i priravnaj u rupe zarubnicom i dlijetom. Duljinu im označi šestarom, a otpili pravokutno zarubnicom i poravnaj dlijetom.

21. Gornju ploču stegni stegačom. Priloge umetni u rupe, te ih priklijaj na ploču.

22. Bridove ploče poravnaj blanjom i piljakom.

23. Sav predmet poravnaj makljicom.

VII. razred.

(Za djevojčice).

Krojenje i šivanje ženskih gaćica i košulje sa četverouglastim izrezom, kratkim klinovima i zatvorom na ramenu.

Vezenje monograma.

Krpanje i vrpanje rubenine na zgodnim predmetima.

Opaska. Kano predbježne vježbe za vezenje monograma služi vezenje najobičnijih oblika na krpici platna, te kad su učenice dobro uvježbane, pravi se mali uzornik. Veze se bez đerđefa.

VIII. razred.

(Za dječake).

U ovom razredu neka učenici izrađuju one modele, kojih nijesu prošlih godina dovršili.

Koji je pak učenik svladao sve gradivo, taj neka otpočne izrađivati nekoje modele u varijacijama i to: Model br. 15. neka

izrađuje u polovini naznačene veličine. Modeli br. 40., 44. i 46. mogu se u dvostrukoj ili u polovini naznačene veličine izrađivati. A modeli br. 20., 23., 25., 29., 38., 30., 43, 45., 47., 48., 49. i 50. neka se uvijek povećavaju na dvostruku veličinu.

VIII. razred.

(Za djevojčice).

Noćni haljetak. Nastavak u uresivanju bijelim vezom obamitanjem zupčića i šupljičnim rubom (Durchbruchsaum). Ove vježbe neka služe kao jednostavan ures za haljetak.

Vrpanje čarape upletanjem.

Broj sati u tjednu na pojedinim školama za muški i ženski slöjd.

Vrsta škole	U nižoj puč. školi								U višoj pučkoj školi, nižim razr. liceja, gimnaziji, realci i sličnim zavodima							
	I.		II.		III.		IV.		V.		VI.		VII.		VIII.	
	dječač.	djevojač.	dječač.	djevojač.	dječač.	djevojač.	dječač.	djavojač.	dječač	djevojač.	dječač.	djevojač.	dječač.	djevojač.	dječač.	djevojač.
U školama s poludnev. obukom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Opaska*					
U školama s 1 učiteljem, gdje se podjeljuje obuka u ručnom radu	2	4	2	4	2	4	2	5	2	5						
U školama s 2 učitelja	2	4	2	4	2	5	2	5	2	5						
„ „ 3 „	2	4	2	4	2	5	2	5	2	5	—	—	—	—	—	—
» „ 4 „	2	4	2	4	2	5	2	5	2	5	—	—	—	—	—	—
„ „ 5 „	2	4	2	4	2	5	2	5	2	5	—	—	—	—	—	—
U gornja četiri razreda viših pučkih škola	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	2	3	2	3	2	3
U prva četiri razreda liceja . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3	—	2	—	2
U prva četiri razreda gimnazije, realke ili realne gimnazije .	—	—	—	-	—	—	—	-	2	3	2	3	2	2	2	2

*** U školama s poludnevnom obukom ne obučavaju se u slöjdu ni dječaci ni djevojčice. Škola neka djeluje na dom, da ovaj preuzme tu dužnost.**

U školama s jednom i dvije učiteljske sile može se propisani broj satova za ženski slöjd i umanjiti, ako to na prijedlog školskoga odbora odobri nadležna kr. županijska oblast. Primjedba ova vrijedi za prva dva razreda, gdje se dječaci i djevojčice zajedno poučavaju u ženskom slöjdu.

U školama s tri, četiri i više učiteljskih sila ne smije se propisani broj sati umanjiti.

Popis oruđa za muški slöjd u pučkim školama za 10 učenika.

Za I. godište.

Tekući broj	Broj komada	Oruđe	Cijena for.	Cijena nvč.	Opaska
1	10	Blanjača s prednjim i stražnjim vijkom. Br. 330, 100 cm. duge á 11 for. . .	110	—	Ivan Weiss i sin u Beču.
2	10	Svlak s dvogubim željezom i ručom 50 cm. dug, željezo 51 mm. Br. 6 à 1·95 for.	19	50	
3	10	Obična blanja. Br. 3, željezo 39 mm. à 1·05 for.	10	50	
4	10	Strug. Br. 1, željezo 27 mm. á 0·52 for.	5	20	
5	1	Željezni škrip za brušenje pile	2	75	
6	2	Pila široka, Br. 291. 60 cm. duga à 0.75 fr.	1	50	
7	2	Pila iskružača. Br. 293, 60 cm. duga à 0.55 for.	1	30	
8	2	Pila kusatica s hrbtom. Br. 306. 18 cm. duga à 0·57 for.	1	14	
9	1	Pila široka. Br. 291, 80 cm. duga à 0·95 fr.	—	95	
10	3	Čekić stolarski ponađen s nasadom n anje vrste. Br. 275, à 0·40 for.	1	20	
11	2	Američko svrdlište sa škripcem. Br. 235, à 2 for.	4	—	
12	10	Crtač okovan. Br. 336, à 0·45 for. . .	4	50	
13	1	Kaliber od žute mjedi. Br. 242, á 2·05 fr.	2	50	
14	10	Kaliber od šimširovine, 10 cm. dug à 0 65 for.	6	50	
15	10	Kutnica s ravnalom od nada 15 cm. duga. Br. 245, á 0·70 for.	7	—	
16	1	Tocilj sa stalkom i gazilom 50 cm Br. 338.	11	—	

Tekući broj	Broj komada	Oruđe	Cijena for.	Cijena nvč.	Opaska
17	2	Gladilica. Br. 341, á 40 nč.	—	80	Ivan Weiss i sin u Beču.
18	10	Makljica engleska Ward 3". Br. 556, à 33 nvč.	3	30	
19	1	Ocilo za makljicu nasađeno. Br. 558. .	—	25	
20	1	Kliješta za razvraćanje pile. Br. 263½.	1	40	
21	3	Trobridni piljak 3". Br. 579. à 14 nvč.	—	42	
22	2	Trobridni piljak 6". Br. 579. à 27 nvč.	—	54	
23	4	Piljak poluokrugli 10". Br. 522, à 70 nč.	2	80	
24	4	Piljak plosnati 10". Br. 584, à 89 nvč.	3	56	
25	2	Piljak okrugli 10". Br. 585, à 77 nvč. .	1	54	
26	4	Piljak poluokrugli 25 cm. Br. 586, a 33 n.	1	32	
27	4	Piljak poluokrugli fini 25 cm. Br. 587 à 48 nvć.	1	92	
28	2	Američki spiralni svrdao. Br. 595 5 mm. à 32 nvč.	—	64	
29	1	Kup središnjaka povrstanih 12 komada od 4—26 mm. Br. 598 à 1·85 for. .	1	85	
30	1	Sjekirica mala. Br. 642 nasađena . . .	—	70	
31	10	Šestar 16 cm. dug à 48 nvč.	4	80	
32	1	Šestar za olovku 22 cm. dug. Br. 652 .	1	35	August di Centa nožar Zagreb
33	10	Mjerilo ½ m. dugo okovano à 70 nvč. .	7	—	
34	20	Slöjdnož á 40 nvč	8	—	
35	1	Kolekcija predložaka	—	—	Nakladom knjiž. Kugli i Deutsch u Zagrebu.
36	1	Kolekcija geometrijskih predložaka . .	—	—	

Za II. i ostala godišta.

Tekući broj	Broj komada	Oruđe	Cijena		Opaska
			for.	nvč.	
37	1	Kukasta blanja mala. Br. 16 à 0·56 for.	—	56	Ivan Weissinn u Beču
38	2	Američki postrugač željezan jednostavan á 46 novč.	—	92	
39	1	Pila zarubnica sitno nazupčana. Br. 291 60 cm.	—	65	
40	1	Pila iskružača sitno nazupčana. Br. 293 60 cm.	1	—	
41	1	Pila šipilica sitno nazupčana. Br. 300 à 1·10 for.	1	10	
42	3	Maljić 5 cm. u promjeru á 25 nvč. . .	—	75	
43	2	Crtač za zupce okovan. Br. 239 à 45 nč.	—	90	
44	1	Kosnica. Br. 251, 25 cm. dug, à 35 nč.	—	35	
45	1	Kutnica sa ravnalom od nada. Br. 245, 25 cm. duga á 90 nvč.	—	90	
46	2	Kutnica sa ravnalom od nada 8 cm. duga i prislonom od 6 cm. á 80 nvč. . .	1	60	
47	1	Kutnica od drva, ravnalo 60 cm. dugo, prislon 25 cm.	—	40	
48	1	Letvice jedan par	—	60	
49	1	Zarubnjača. Br. 257	1	40	
50	2	Čekić mali. Br. 274 à 33 nvč.	—	66	
51	2	Izvojac. Br. 280, 6 cm. dug à 20 nč. .	—	40	
52	1	Izvojac. Br. 280, 12 cm. dug à 32 nvč.	—	32	
53	3	Ravno šilo nasađeno. Br. 284 à 7 nvč.	—	21	
54	1	Široka pila nasađena. Br. 291, 100 cm. d.	1	25	
55	1	Kusatica s hrptom 30 cm. Br. 306 . .	—	90	
56	1	Pila rupičarka 30 cm. Br. 309	—	35	
57	4	Stegača 25 cm. Br. 317 à 80 nvč. . .	3	20	

Tekući broj	Broj komada	O r u đ e	Cijena for.	Cijena nvč.	Opaska
58	1	Dlijeto s 1 prirubom 3 mm. Br. 591 .	—	15	Ivan Weissin u Beču.
59	1	„ „ „ 6 „ „ „ . .	—	16	
60	1	„ „ „ 10 „ „ „ . .	—	19	
61	1	„ „ „ 14 „ „ „ . .	—	23	
62	1	„ „ „ 20 „ „ „ . .	—	29	
63	1	Produbač 3 mm. Br. 538	—	30	
64	1	Produbač 6 mm. Br. 538	—	36	
65	2	Makljica franc., zaokruž. Br. 557 à 25 nč.	—	50	
66	2	Svrdao spužnjak. Br. $593^{1}/_{2}$. 3—4 mm. à 9 nvč.	—	18	
67	2	Svrdao spužnjak. Br. $593^{1}/_{2}$, 5—6 mm. à 10 novč.	—	20	
68	1	Razvrtač za drvo. Br. 610 à 20 nvč. .	—	20	
69	1	Razvrtač za kovine. Br. 613 à 18 nč. .	—	18	
70	1	Obručnjak ravan 20 cm. Br. 616 . . .	1	30	
71	1	Kliješte obične 21 cm. duge. Br. 661 .	—	70	
72	1	„ odgrizalice 14 cm. Br. 663 . .	—	90	
73	1	„ škripalice 14 cm. Br. 666 . .	—	48	
74	1	„ šiljkalice 16 cm. Br. 668 . . .	—	75	
75	2	Žljebasto dlijeto. Br. 15, 1 palac à 72 nč.	1	44	
76	2	„ „ „ 17, „ à 72 nč.	1	44	
77	1	Lonac za kliju babren	8	—	August di Centa nožar Zagreb.
78	3	Kopka	1	20	

DRUGI DIO.

SREDNJE I VIŠE ŠKOLE.

Prvi odsjek.

PRVO POGLAVLJE.

Istorijske bilješke.

I.

Kao što u svim evropskim državama, tako je i u Hrvatskoj i Slavoniji prva bila crkva, koja je osnovala i gojila školstvo. Svećenički su redovi od davnine poučavali u svojim samostanskim školama i to ponajviše zato, da uzgoje sebi mladi naraštaj za svećenički stalež. Ipak su ove škole bile pristupne i onim mladićima, koji su uopće težili za višom obrazovanošću, da se usposobe i za koje svjetovno zvanje. Kao prvi takav zavod u Hrvatskoj i Slavoniji susrećemo latinsku školu, koju su Pavlini god. 1.582. osnovali u Lepoglavi.

Ta je latinska škola u Lepoglavi bila dvadeset i pet godina jedini zavod u zemlji pristupan i svjetovnoj mladeži, koja je težila za višom obrazovanošću. Ova je škola došla domalo na glas, te su je živo polazili.

Ova latinska škola u Lepoglavi nije mogla s vremenom udovoljavati svim zahtjevima, budući da je mjesto ležalo u strani, te bilo premaleno, a da opskrbi sve učenike prikladnim stanovima; zato se porodi opća želja, da se u Zagrebu osnuje gimnazija po primjeru one latinske škole u Lepoglavi.

U to je vrijeme živio u Zagrebu neki Benedikt Blažević koji je poradi svoje velike obrazovanosti i pravednosti uživao

kod svojih sugrađana toliki ugled, da su ga opetovano izabrali zastupnikom grada Zagreba pred carem i na ugarskom državnom saboru. Premda je on bio kalvinske vjeroispovijesti, to se ipak za Isusovce, poznavajući njihove škole već otprije, tako zauzeo, da ih je preporučio za učitelje na gimnaziji, koja se imala ustrojiti u Zagrebu. Uz njega su pristali ne samo zagrebački građani, nego i hrvatska gospoda. Grad je Zagreb poklonio odmah u tu svrhu napušteni tada dominikanski samostan i kapelu sv. Katarine u gornjem gradu. Na duhovski je ponedjeljak godine 1.607. bila isusovačka gimnazija svečano otvorena. Kolikim je veseljem pozdravljena ta gimnazija, vidimo po tome, što je već prve godine svoga opstanka imala 300 učenika.

Dobar glas, što ga je tomu novomu zavodu stekao vrsni didaktički i pedagoški rad Isusovaca, raširio se domalo cijelom zemljom, te se našlo mnogo dobrotvora, koji su Isusovcima darovali nužnih srestava za uzdržavanje i razvoj gimnazije. Darovi su pritjecali tako obilno, da su domalo mogli izgraditi posve novu crkvu sv. Katarine, školsku zgradu i sjemenište. U isto je vrijeme udaren temelj i plemićskom konviktu, koji još i dandanas opstoji.

Ta je zagrebačka isusovačka gimnazija postala s vremenom akademija (academia scientiarum). Donjih je šest nižih razreda činilo gimnaziju, koja je docnije prozvana arhigimnazija, daljna su dva razreda bila dva mudroslovna tečaja, a za ovima je dolazio pravnički i bogoslovni tečaj. Isusovci su u svojim zavodima uz strogo crkveni uzgoj osobito gajili i latinski jezik. Latinski govoriti i pisati bila im je glavna cijelj obuke. Zato se već i u nižim razredima, čim se to samo moglo, latinski jezik uveo kao nastavni jezik.

Kad su god. 1.773. bili Isusovci protjerani, namješteni su na akademiji novi profesori, i to na bogoslovnom tečaju 5, na pravoslovnom iznajprije 4, a docnije god. 1.780. još 2, svega dakle 6; na mudroslovnom 4, a docnije god. 1.780. još 1, svega dakle 5 profesora; a osim toga 1 propovjednik za sva 3 odjela. Na arhigimnaziji je za ovih 6 razreda postavljeno 6 učitelja, među njima 3 bivša Isusovca.

Od god. 1.784., kad su bili naredbom cara Josipa bogoslovni nauci od akademije odijeljeni i biskupskom sjemeništu povjereni, ostala je akademiji: arhigimnazija od 5 razreda i dva

fakulteta: mudroslovni i pravoslovni, koji su imali svaki po dva tečaja.

God. 1.842. odijelila se arhigimnazija posve od akademije. Gimnazija je dobila svoga posebnog ravnatelja i nije više ovisila o akademiji.

Napokon je god. 1.850. i akademija posve preustrojena. Mudroslovni je fakultet bio dokinut, te s gimnazijom, koja je opet od god. 1.807. imala 6 razreda, pretvoren u osamrazrednu gimnaziju. Od dojakošnjega pravoslovnog fakulteta postade pravoslovna akademija s tri tečaja (od 3 godine).

S vremenom su Isusovci osnovali i u drugim gradovima gimnazije poput ove zagrebačke. Tako bi oko god. 1.630., na pobudu grofa Thonhausena, otvorena isusovačka gimnazija na Rijeci, nekoliko godina iza toga u Varaždinu, onda god. 1.709. u Požezi i konačno god. 1.766. u Osijeku. I za te su gimnazije dobili Isusovci obilnih potpora od mnogobrojnih dobrotvora i prijatelja školstva. Varaždinskoj je gimnaziji sagradila zgradu obitelj Draškovića i grofice Margite Thonhausen, dok je osječka gimnazija sebi stekla moćna zaštitnika u velikom županu virovitičke županije, grofu Ivanu Patačiću, a i grad se Osijek obvezao na neki prinos za njeno uzdržavanje. Za požešku je gimnaziju stekao sebi osobitih zasluga zagrebački kanonik i naslovni biskup od Scardone Ivan Babić, koji je podijeljenu mu od cara Leopolda god. 1.689. opatiju Beatae virginis de Gotto vulgo Guttjevo (Kutjevo u Slavoniji) s cijelim posjedom i sa svim pravima i povlasticama ustupio Isusovcima pod tim uvjetom, da ustroje u Požezi i svjetovnjacima pristupnu gimnaziju, te da u vjeronauku obučavaju cijelu požešku dolinu i brda.

I požeška je gimnazija s vremenom postala kao i zagrebačka akademijom, koja je od god. 1.763. sastojala od gimnazije sa šest razreda, od dva mudroslovna i dva bogoslovna tečaja, no ti su viši tečaji domalo ukinuti, pa je tako ostala u Požezi od god. 1.773. do god. 1.852. samo gimnazija sa šest razreda.

Poslije dokinuća isusovačkog reda preuzeli su požešku i varaždinsku gimnaziju Pavlini, no samo na kratko vrijeme, jer je god. 1.786. i pavlinski red raspušten. Odsada su poučavali na oba zavoda ponajviše svjetovni svećenici, i to do god. 1.834., dok nijesu došle gimnazije pod upravu Franjevaca. Osječku su gimnaziju, koja je poslije odlaska Isusovaca rad nedostatka učenika

stegnuta na 4 razreda, preuzeli Franjevci već god. 1.778., te je odmah na 6 razreda proširili.

Po nalogu carice Marije Terezije osnovana je god. 1.766. i u krajiškoj gradskoj općini Petrovaradinu jedna četverorazredna latinska škola, koju su preuzeli ondješnji Isusovci, a zato im je bila dopitana zaklada.

Kad je i tu prestala misija Isusovaca, prešla je obuka na toj školi u svjetovne ruke. Ta je gimnazija preustrojena god. 1.775. tako, da se prema tadanjem znanstvenom stanovištu podjednako marilo za humanističku i realističku obuku; a zato su i bili u naučnoj osnovi ovi predmeti: vjeronauk i ćudorednost, latinski i njemački jezik, zemljopis, opća povjest, povjest umjetnosti i obrta, prirodopis, prirodoslovlje, računstvo, praktično mjerstvo i dinamika. No dugo nije zadržala toga značaja, jer joj je već god. 1.777. propisana naučna osnova, koju su po nalogu carice izradili za austrijske gimnazije Piaristi i predstojnik savojske viteške akademije u Beču o. Gracijan Marx.

God. 1.779. petrovaradinska je latinska škola premještena u Vinkovce, stegnuta na dva razreda, te pripojena glavnoj školi. Time se udario temelj današnjoj vinkovačkoj gimnaziji. God. 1.794. imao je taj zavod i opet četiri razreda, god. 1.797. dodan mu je 5., a već iduće godine 6. razred. God. 1.820. uređen je na njemačku, te je ostao takav sve do god. 1.850., kad je uvedenjem ožujskoga gimnazijskog preustrojstva poradi odlaska učiteljskih sila stegnut na nižu gimnaziju.

Prije no što se udario temelj vinkovačkoj gimnaziji, bila je u Belovaru jedna latinska škola, a u karlovačkom je generalatu bila u Karlovcu već od god. 1.766. latinska škola Piarista. Da se osnuje školska zaklada za uzdržavanje ove škole, dozvolila je carica Marija Terezija kroz 10 godina godišnji doplatak od 2.200 for., docnije od 3.000 for. Didaktička je uprava karlovačke škole, dok je nijesu god. 1.784. preuzeli Franjevci, bila povjerena superioru karlovačkih Piarista. Dok je belovarska latinska škola docnije opet napuštena, uzdržala se karlovačka gimnazija sve do god. 1.883. Ta je gimnazija imala do god. 1.792. tri razreda, no u godinama 1.793.—1.795. proširena je na šestrazrednu. Tih je šest razreda zadržala karlovačka gimnazija do god. 1.852., kad je stegnuta na četverorazrednu malu gimnaziju. U vrijeme francuskoga posvoja, od god. 1.809.—1.813. imala je ta gimnazija

samo dva razreda, te je uz nju osnovan još posebni licej s posebnim ravnateljem. Ta su dva na francusku uređena zavoda opet napuštena, čim je prestao francuski posvoj.

Dalje susrećemo god. 1.777. dva naučna zavoda u Senju, nautičku i latinsku školu, koje su nadgledali i uzdržavali ondješnji Pavlini. Ne zna se ipak koje su godine osnovana ta dva zavoda. Iza otpusta Pavlina prešla je senjska latinska škola u ruke Franjevaca, koji su je proširili na šestrazrednu gimnaziju, te je imali u svojim rukama do god. 1.803. Kad su god. 1.803. Franjevci ostavili Senj, te se povratili na Trsat, namješteni su za učitelje na toj gimnaziji svjetovni svećenici, koji se uzdržavali bud iz dohodaka otočke pukovnije, bud iz općinskih sredstava. No te se okolnosti domalo promijenile, pošto nije bilo dovoljno valjanih učiteljskih sila. Već je god. 1.820. kr. generalno zapovjedništvo raspustilo po previšnjoj naredbi od 9. rujna iste godine i nautičku školu i gimnaziju u Senju, te je mjesto njih osnovalo za darovitije mladiće grada Senja stipendije od 400 for. godišnjih, da se obrazuju na kojem vanjskom zavodu.

No ukinućem ove gimnazije nastala je u senjsko-modruškoj biskupiji velika oskudica na svećenstvu. Da toj oskudici u svojoj biskupiji doskoči, morao je najposlije biskup Mirko barun Ožegović Barlabaševački, koji je zasio senjsko-modrušku biskupsku stolicu poslije smrti biskupa Jezića god. 1.834., osnovati u Senju na svoje troškove privatnu gimnaziju. Tu je gimnaziju, kojoj je prvi razred otvoren god. 1.839., preuzela god. 1.843. država, te je uredila na njemačku i dala joj pravo javnosti. Da osigura tome zavodu dovoljan broj učenika, osnuje veledušni biskup Ožegović glavnicom od 48.000 for. konvik za 32 pitomca s besplatnom ili veoma jeftinom opskrbom.

U Karlovcima je udario već god. 1.734. metropolita Vicentije Joanović temelj latinskoj školi. Učitelje je pozvao iz Rusije. No taj je zavod domalo prestao, kad je na ime poslije smrti metropolite Joanovića izjavio novoimenovani koadjutor, temišvarski biskup Dimitrijević, da ne može održati pogodbe, koja je bila uglavljena s ruskim učiteljima, te su ovi bili tako prisiljeni da se vrate u Rusiju. Čini se, da je taj zavod kukavno životario, pošto nije bilo domaćih valjanih sila. Isprva se uzdržavao iz metropolitske ostavštine, no kad je god. 1.770. prestalo nasljedno pravo metropolita na metropolitsku ostavštinu, prepušteno je

uzdržavanje i razvoj toga zavoda metropoliti, da on sam rasađuje prema svojoj uviđavnosti znanost med svojim klerom. Kad je Stratimirović postao karlovački metropolita, naišao je samo na tragove latinskoj školi. Njemu je već god. 1.791. pošlo ipak od ruke sklonuti građanina Anastasijevića, te je ovaj darovao 20.000 for., da se time utemelji koji viši zavod. Ova je glavnica narasla drugim prinosima i sabiranjem po crkvama na 100.000 for. i tako je bio osiguran opstanak tomu zavodu. Uz to je osnovan i internat za siromašne učenike. God. 1.794. proširen je zavod s petim razredom, a god. 1.796. uvedena je nova naučna osnova, po kojoj je među naučne predmete osim vjeronauka, latinskoga i njemačkog jezika uvrštena i matematika, prirodopis i zemljopis, opća povjest, prirodoslovlje i filozofija. Početkom druge polovine ovoga stoljeća preustrojen je taj zavod prema državnim gimnazijama, te opstoji još i danas kao srpska gimnazija, pošto joj je god. 1.873. c. i kr. generalno zapovjedništvo u Zagrebu dalo pravo javnosti.

Već smo u početku kazali, da se crkva ima smatrati kao prva osnovateljica i gajiteljica školstva. Po tome je jasno, da je država dulje vremena svećenstvu, a napose biskupima povjeravala cijelo uređenje, nadzor i uzdržavanje različnih nižih i viših škola.

Tome se načelu, koje se u teoriji priznavalo, a u praksi provodilo, da se naime za školstvo ima isključivo crkva brinuti, opirala svom snagom i sustavno vlada carice Marije Terezije, osobito u drugoj polovini njena vladanja. Istina već se i u prvim godinama njena vladanja u mnogočemu nastojalo, kako da se državi pribavi i osigura premoć nad učevnim i odgojnim zavodima. U potkrepu toga možemo navesti utemeljenje plemićske akademije (god. 1.746.), levenburškog konvikta (god. 1.748.) i savojske viteške akademije u Beču (god. 1.749.); no tek iza svršetka sedmogodišnjeg rata uvidjela se potreba, da se država zauzme za usavršenje i umnoženje učevnih zavoda. Tako je carica g. 1.770. previšnjom odlukom od 28. rujna izjavila, da jest i da će biti školstvo dovijek državna stvar.

Tim je načelno izrečena i dužnost, da se država ima neposredno brinuti za školstvo, a Marija Terezija se i držala toga načela. Iza dokinuća isusovačkoga reda upravljala je neposredno terezijanska vlada mnogim učevnim zavodima u zemljama krune

sv. Stjepana. Dobra su „Isusove družbe“ dala obilna sredstva, kojima se podignule, popravile i umnožile javne škole.

U najvažnije reforme na polju školstva možemo ubrojiti ustrojstvo školske uprave i jedinstveno školsko uređenje.

U tu svrhu bje Ugarska i Hrvatska podijeljena u devet školskih kotara. Na čelu tih školskih kotara stajahu kr. školski nadravnatelji, i njima bijahu podređene sve akademije i gimnazije njihova kotara. U Zagrebu je bilo sijelo nadravnatelja za Hrvatsku. Dalje je previšnjom naredbom od 22. kolovoza god. 1.777. proglašeno za Ugarsku i Hrvatsku jedinstveno školsko uređenje pod imenom Ratio Educationis totiusque rei litterariae, koje je izradilo novo posebno školsko povjerenstvo.

Po toj terezijanskoj Ratio educationis imala je gimnazija pet razreda, od kojih su bila tri prva gramatikalna, a dva druga humanitarna. Gramatikalni se razredi nazivali: pricipia, gramatica, syntaxis; humanitarni: poesis, rhetorica. Gramatikalni su učitelji išli sa svojim djacima, dok se humanitarni učitelji nijesu mijenjali. Prije toga je imala gimnazija šest razreda; no ipak je jedan razred bio (i to prvi, nazvan „parva“) gimnaziji oduzet, te pripojen pučkoj školi. Od svih se predmeta najviše učio latinski, pošto je obuka u latinskom jeziku imala svrhu, da se nauči pravilno latinski govoriti. Materinski se jezik učenika mogao upotrebljavati kao nastavni jezik samo u nižim razredima, dok je u višim razredima bio latinski jezik nastavni. Svaki je razred imao za sve predmete samo jednoga učitelja, a kateheta je obučavao sve razrede u vjeronauku. Neposredni se predstojnik gimnazije zvao prefekt.

Gimnaziji se poslije pripojio mudroslovni tečaj (akademija), kojim se gimnazijski nauci svršavali. Taj je tečaj trajao dvije godine, a predavala se logika i povjest filozofije, onda matematika, prirodopis i fizika.

Svi naučni zavodi, koji su iza ukinuća „Isusovačke družbe“ pali pod upravu državnu, kao što i sva školska uprava, kako je ustrojena prema ratio educationis, morala se i dalje uzdržavati odnosno dotirati iz dohodaka jezuitskih dobara. No uza sve to nijesu imali ti naučni zavodi stalne dotacije. Tek im je ta stalna dotacija zajamčena previšnjom odlukom od 25. ožujka 1.780., kojom se odredilo, da se od preostaloga pokretnoga i nepokretnoga jezuitskog imetka ima stvoriti kr. ugar. naučna i školska

zaklada (fundus studiorum et scholarum publicarum), te podvrći upravi političkih oblasti. Tim je dana ugarskom katoličkom školstvu nova stalna, te izdašna dotacija, pošto je imetak „Družbe Jezuita“ vrijedio 10 milijona forinti. Jedan je dio toga imetka bio isključivo određen za uzdržavanje budimskog sveučilišta; ostalim je pak učevnim zavodima ipak ostala zaklada od jedno 7 milijuna, od kojih je nešta i Hrvatsku zapalo.

Car Josip II. (1.780.—1.790.) nije bio ljubitelj škola, u kojima se gajila znanost. On je u različnim zgodama upoznao samo stranputice učenosti i znanosti, koja je u ono doba preotela mah, te jê nije iz dubokog uvjerenja baš nimalo cijenio. Njemu su bile srednje i više škole samo zavodi za obrazovanje valjanih državnih činovnika, u koje je ubrajao i svećenstvo. Poslušna mladež, činila mu se, da je nužnija, nego li prekomjerno obrazovana. Sve što se god učinilo na polju školstva, odavalo je tendenciju centralizacije i germanizacije, te bilo na uštrb latinskih škola. Tako su bili školski kotari u Ugarskoj stegnuti na četiri kotara, pored kojih se hrvatski školski kotar više i ne javlja kao samostalni kotar, a cjelokupno je ugarsko školstvo bilo podređeno Lečkom dvorskom školskom povjerenstvu. Dalje su bila dokinuta god. 1.784. sva sjemeništa i konvikti (i onaj u Zagrebu), a god. 1.784. uvela se u gimnazije i mudroslovne tečaje školarina (didactrum). Tim se namaknula sredstva, za nebrojene štipendije, koji se podjeljivali u iznosu od 20, 60, 80, 100, 160, 200 i 260 for. siromašnim a marljivim i ćudorednim djacima različne vjeroispovijesti. God. 1.784. proglašen je najposlije i njemački jezik općim službenim jezikom u zemljama krune sv. Stjepana, a time uveden i u gimnazije kao nastavni jezik. No nastojanje cara Josipa II. da posve ukine povlastice zemalja krune sv. Stjepana, naišlo je kako na polju javnoga školstva, tako i na ostalim poljima iznajprije na pasivan, a docnije na sve aktivniji otpor, koji je danomice napadao rezultate njegova djelovanja. Tako je car Josip II. morao opozvati pred smrt sve svoje odredbe, koje se ticale Ugarske i Hrvatske, dakle i one, koje se ticale školstva. Tada se više nije ubirala školarina, a njemački je jezik posvema ukinut u svim školama (god. 1.790.), pa se opet uveo u gimnazije terezijanski sistem.

No terezijansko školsko uređenje nije više odgovaralo duhu vremena. U cijeloj se monarkiji osjećala potreba, da se preustroji

školstvo. Car je Franjo I. o školstvu bio onoga načela, koje je austrijski kancelar grof Heinrich von Rottenhann, upitan za mnijenje, ovim riječima razvio: „Svaka se autonomija školstva treba da zabaci, dapače treba da vlada isključivo odlučuje i u pitanjima pedagoško-didaktičnim: jer i nad mudrim darovima duševnoga bogatstva kao što i nad drugim užicima društvenoga života treba da bdije kao neka vrsta državne policije". Na osnovu toga mnijenja ustrojilo se (god. 1.795.) u Beču pod predsjednikom Rotterhannom revizionno školsko povjerenstvo, koje donese kao plod svoga zasijedanja nacrt novoga preustrojstva svih učevnih zavoda. A u zemljama krune sv. Stjepana bje početkom godine uvedena nova Ratio educationis publicae totiusque rei literariae, koja je bila posve izrađena prema onom elaboratu spomenutoga revizionoga školskog povjerenstva.

Nova ratio educationis određuje gimnaziji šest razreda: prva se četiri razreda (parva, principia, gramatica, syntaxis) zvala gramatikalni razredi, a druga dva viša (poesis i rhetorica) humanitarni razredi. Četiri su gramatikalna razreda mogla i za sebe opstojati. Kao učevni su predmeti bili propisani ovi predmeti: Nauk vjere nedjeljno dva sata u svakom razredu; latinski u gramatikalnim razredima 54 sata, a dva najviša razreda 22 sata. Osim toga se učila: aritmetika dva sata u svakom razredu; onda zemljopis austrijske monarkije i povjest Ugarske u gramatikalnim razredima, a u višim razredima naprotiv sveopći zemljopis i austrijska povjest, pa i prirodopis. Gimnazijski učitelji ostaju razredni učitelji, te redovito ne prate svoje đake s razredom. Uz to je bio i njemački jezik obligatan predmet u gimnazijama (po §-u 41. ratio educ.) bud što je potreban u svakidanjem životu u trgovini s tuzemstvom i s inozemstvom, bud što je potreban obzirom na vezu Ugarske s austrijskim nasljednim zemljama.

Gimnazijama se docnije pripojili kao mudroslovni tečaji liceji, ako se u njima poučavalo samo u filozofskim predmetima, ili akademije, ako se predavali i pravoslovni nauci.

Na mudroslovnim se obligatnim tečajevima (dvogodišnjim) predavao vjeronauk (4 sata), logika i metafizika (7 sati), čista i uporabna aritmetika (9 sati), fizika i prirodopis s naukom o gospodarstvu (9 sati), onda pragmatična povjest Ugarske i sveopća povjest (9 sati); osim toga je predavao jedan učitelj i grčki.

Nastavni je jezik bio po mogućnosti na gimnazijama latinski, a na mudroslovnim tečajevima isključivo.

Da se učenici na tim gimnazijama preopterećivali, ne možemo reći, pošto je obuka dnevno trajala samo 4 sata, a osim nedjelje i svetka bilo je prosto u četvrtak cio dan i u utorak poslije podne. Veliki se školski praznici držali u rujnu i listopadu, a tek su godine 1.831. određeni mjeseci kolovoz i rujan za velike praznike.

Uz školsku je osnovu vladao i strogi disciplinarni red. Čak su i sveučilišni građani morali prisustvovati svakidanjoj školskoj misi, svakoga mjeseca primati sv. sakramente, ići na procesije i t. d. A zabranjeno je bilo polaziti glumišta, plesove, gostionice i kavane (ma i s roditeljima ili s rodbinom); dapače strogo se pazilo na promjenu stana, a i koliko je tko dobivao novaca na trošak.

Vrhovni je nadzor nad cjelokupnim školstvom pripadao kralju, a u njegovo ga je ime vršilo namjesničko vijeće. Hrvatska je opet sačinjavala posebni školski kotar, a Zagreb i opet bio sijelo školskoga nadravnatelja. Neposredna je uprava gimnazije bila povjerena mjesnom ravnatelju, kojega je na predlog nadravnatelja imenovalo namjesničko vijeće.

Ove gimnazije, koje su bile ujedno i akadmije, zvale se arhigimnazije, te su imale da služe kao uzor drugima.

Gimnazije su bile i dalje u rukama redovničkim, ali za one gimnazije, na kojima nijesu mogli Franjevci sva mjesta popuniti s učiteljima, raspisao se obično natječaj. Takva je gimnazija bila u Zagrebu, Varaždinu, Karlovcu, Rijeci, Požezi i Osijeku.

Dalje treba da spomenemo, da su svi oni konvikti, koje je car Josip II. dokinuo, i opet uspostavljeni, a med njima i onaj u Zagrebu, te da su nanovo raspisana mjesta za plemićsku ugarsku mladež na terezijanskoj akademiji u Beču.

Najposlije treba da spomenemo, da je godinom 1.792. u naučnoj osnovi zagrebačke, varaždinske, osječke i požeške gimnazije osvanuo i madžarski jezik, i to iznajprije kao neobligatan, a docnije, i to od godine 1.834., i kao obligatan predmet. Na riječkoj se gimnaziji madžarski jezik uveo kao učevni predmet tek godine 1.848., ali je još iste godine i tu i na svim ostalim gimnazijama ukinut.

Nova ratio educationis od god. 1.806. nije mogla takođe za dugo udovoljavati potrebama. Ugarski je državni sabor opetovano (g. 1.827. i g. 1.842.) priznao, da je potrebno novo preustrojstvo gimnazija, a javljali se već i novi reformacijoni projekti, koji nijesu bili prihvaćeni. Isto su tako oko reorganizacije gimnazija svojski radili i u njemačko-slavenskim nasljednim zemljama već prije god. 1.848. najodličniji školnici, koji se dušom i tijelom brinuli za javno školstvo. Glavni je pokretač cijele te reorganizacije srednjih škola bio zapravo Exner, kojega je ministar Leo grof Thun pozvao u nastavno ministarstvo kao savjetnika. A kada je H. Bonitz postao profesorom bečkoga sveučilišta, dobio je u njemu Exner genialnoga saradnika, koji je u tančine poznavao srednje škole. Ova su dvojica zajedničkim djelovanjem na temelju mnogobrojnih mnijenja učiteljskih zborova i pojedinih strukovnjaka sastavili osnovu za organizaciju austrijskih gimnazija i realaka, koju je 16. rujna god. 1.849. proglasilo ministarstvo nastave kao obvezatnu normu za spomenute škole, a god. 1.850. propisalo i za ugarske i hrvatske srednje škole. Na to je to novo gimnazijsko uređenje previšnjom odlukom od 9. prosinca god. 1.854. definitivno i potvrđeno.

Thunovom su organizacijonom osnovom gimnazije znatno preuređene.

Glavne tačke, u kojima se nova organizacije od pređašnjih razlikuje, ovdje napominjemo:

Gimnazija treba da unapređuje višu općenitu obrazovanost, da obučaje potpunoma u matematičko - prirodopisnim, kao što i u filološko-istorijskim naukama, a težište joj ima biti u tome, da se naučni predmeti međusobno dotiču.

Potpuna gimnazija mora imati osam razreda; četiri niža razreda mogu i sama za sebe opstojati, te čine malu gimnaziju. Kao redoviti naučni predmeti su propisani: vjeronauk, materinski jezik, latinski jezik, aritmetika i mjerstvo u svim razredima, a grčki jezik počevši od trećeg razreda. U povjesti, prirodopisu i fizici ima se poučavati dvojako, i to u nižoj gimnaziji više popularno, a u višoj znanstveno. Obuka u prirodopisu i fizici treba da bude u nižoj gimnaziji ponajviše zorna, a u povjesti treba najviše paziti na životopise. Zemljopisnu obuku treba s povjesnom gotovo posvema spojiti. Kao posebni je naučni predmet

u IV. razredu austrijska povjest i poznavanje domovine, a u VIII. razredu statistika monarkije. Osim toga se uči u najviša dva razreda logika, psihologija i filozofska propedevtika. To su jedine filozofske nauke, koje su prešle na novo organizovanu gimnaziju s dokinutih filozofskih obligatnih tečajeva (liceja). Broj je sati na tjedan u razredu 22 do 26. Od svih 186 sati treba da otpada na vjeronauk 16, latinski jezik 47, grčki 28, njemački, odnosno materinski jezik 25, zemljopis i povjest takođe 25, matematiku 22, prirodne znanosti 21 i na filozofsku propedevtiku 2 sata. No već je idućih godina osjekom određeno 188 sati, od kojih je otpalo 49 na latinski jezik.

Niža gimnazija treba da podaje neku relativno posebnu cjelinu u obrazovanosti, koja osposobljuje učenika ili za prijelaz u višu gimnaziju, ili za kakvo zvanje praktičnoga života. Mjesto vježbanja u latinskom govoru, koji nema nikakve svrhe, i mjesto beskorisne igrarije poetikom i retorikom valja da se što opširnije čitaju klasici. Punim pravom valja posvetiti osobitu brigu njemačkom i različnim zemaljskim jezicima. Uostalom zadaća se gimnazije tačno određuje time, da obukom uzgaja.

Glede nastavnog jezika odredila je organizacijona osnova, da može na gimnaziji svaki zemaljski jezik biti nastavnim jezikom. Ako je pučanstvo pomiješano, to se dozvoljava, da budu na istoj gimnaziji dva nastavna jezika, koji će rabiti pojedinim odjelima ili pojedinim predmetima. Njemački se jezik mora na onoj gimnaziji, gdje nije nastavnim, učiti kao obični predmet. Ta su načelna pravila ministarskom naredbom od 22. kolovoza god. 1.854. br. 13.013., za Hrvatsku i Slavoniju preinačena u toliko, što se odredilo, da ima u nižoj gimnaziji služiti kao nastavni jezik pretežno hrvatski, a u višoj njemački, i to za sve predmete osim vjeronauka i materinskog jezika. Njemački je pak jezik bio proglašen bezuvjetno obvezatnim predmetom za svih 8 razreda gimnazije.

Kao novost uvelo se i plaćanje naukovine, koja je za jednu školsku godinu iznosila 8 for. 40 novč. No siromašni se učenici, koji se marljivo učili i dobro vladali, mogli oprostiti na predlog učiteljskoga zbora od plaćanja naukovine.

Najvažnija je novost bila to, što se uveo ispit zrelosti, koji zaključuje osmogodišnji gimnazijski tečaj i bez kojega se nije moglo prijeći na sveučilište. Osim toga ispita država nije tražila

nikakav drugi nadzor nad privatnim gimnazijskim naucima, ali je ipak ustanovila 18. godinu, kad se mogao eksternista pripustiti ispitu zrelosti.

Učiteljem na gimnaziji može biti samo onaj, koji ima svjedodžbu, da je osposobljen za učitelja. Zato su dokinuti natjecateljni ispiti, koji su bili u običaju, te uređena posebna povjerenstva za ispitivanje kandidata gimnazijskih učitelja, i to najprije na bečkom i praškom sveučilištu, a docnije i na drugima. Na filozofskom je fakultetu peštanskoga sveučilišta ustrojeno posebno ispitno povjerenstvo za ispitivanje kandidata gimnazijskog učiteljstva dne 2. kolovoza god. 1.862., a na zagrebačkom ponajprije privremeno 19. veljače god. 1.877., a stalno 1. rujna god. 1.885. Uređenje tih povjerenstava je ostalo u cijelosti isto kao što u njemačko-slovjenskim nasljednim zemljama. Mjesto dojakošnjega sistema razrednih učitelja uveden je, kako određuje organizacijona osnova, u srednje škole novi sistem strukovnih učitelja, a prava sredina između jednoga i drugoga kao da se tražila u tome, što je propis o učiteljskom ispitu spojio srodne grane obuke i što su uvedeni razrednici za pojedine razrede. Razrednici imaju da sazivlju ovda onda one učitelje, koji poučavaju u njima povjerenim razredima, pa da raspravljaju, koliko se ima zadavati iz pojedinih naučnih predmeta, u čem se dotiču predmeti, te da se porazgovore o znanstvenom napretku i ćudorednom vladanju učenika, i najposlije o tome, kako će jednomjerno provađati disciplinu. Razrednik zastupa u svom razredu prema učenicima i njihovim roditeljima odgojni autoritet škole.

Neposredna je uprava gimnazije povjerena ravnatelju (mjesto dojakošnjega lokalnog ravnatelja, podravnatelja ili nadstojnika), koji je također dužan poučavati. Ravnatelj zastupa cijelu školu prema vanjskom svijetu, obavlja uredovno dopisivanje i odlučuje, koji se učenici imaju u zavod primiti, a koji otpustiti. On je odgovoran za znanstveni i disciplinarni uspjeh zavoda, zato će on i nastojati, da marljivo nadzirući predavanja, zagledavajući u pismene radnje i dogovarajući se češće s učiteljima, upozna u tančine stanje gimnazije.

Na svakoj potpunoj gimnaziji treba da bude osim ravnatelja i katehete za redovite naučne predmete 10, a na nižoj gimnaziji 4 učitelja.

U neobvezatnim predmetima poučavaju pomoćni učitelji.

Sve su gimnazije, kao što uopće i cijelo školstvo, podređene u prvom redu ministarstvu u Beču. Ministarstvu stoji uz bok nastavno vijeće, a njegov je gimnazijski odsjek, sastavljen od šestorice školskih vještaka, koji stanuju u Beču (3 sveučilišna profesora, 1 gimnazijski ravnatelj i 2 gimnazijska učitelja). Ministarstvo treba da u svim važnijim zgodama pita za savjet nastavno vijeće. Gimnazija opći s ministarstvom preko političkih zemaljskih oblasti, koje u mnogim manje važnim stvarima zadrže utoke na ministarstvo, te ih same rješavaju. Služba je nadravnatelja prestala, a na njihovo su mjesto postavljeni školski savjetnici, te dodijeljeni zemaljskoj oblasti kao strukovni izvjestitelji i donekle kao organi ministarstva. Školski savjetnik ima redovito putovati zemljom, da se upozna sa stanjem gimnazija, te ima lično djelovati na njihov napredak. Osim toga rješava sve službene spise zemaljske oblasti, koji rade o znanstvenim, didaktičnim i pedagoškim pitanjima, proučava i odobrava samo administrativne prilike, te upravlja i nadzire ispite zrelosti. U didaktičkim i pedagoškim pitanjima ne može se protiv njegova nazora ništa učiniti, a da o tom prije ne odluči ministarstvo. Gimnazije su manjih zemalja bile podređene školskom savjetniku veće susjedne zemlje. U tim je zemljama stegnuto djelovanje školskoga savjetnika samo na putovanje, obdržavanje ispita zrelosti i na to, da izjavi svoje mnijenje o onim službenim prilikama, koje iziskuju sud školnika strukovnjaka. Hrvatsko-slavonske su gimnazije i one vojne krajine potpadale pod gradačkoga školskog savjetnika, kojemu su bile podređene i koruške i kranjske gimnazije.

Novo je gimnazijsko uređenje na temelju organizacijone osnove svagdje brzo provedeno, pa tako i u Hrvatskoj i Slavoniji. Šestrazredne su gimnazije zagrebačka i senjska bile odmah god. 1.850. spojene sa svojim filozofskim licejima, te pretvorene u osamrazredne gimnazije. Tako je dobila potpunu gimnaziju i Rijeka i Varaždin, na kojima je otvoren sedmi razred god. 1.852./3., a osmi god 1.853./4. Požeška i karlovačka gimnazija pretvorene su u nižu, te su ostale i nadalje u franjevačkim rukama. I vinkovačka je gimnazija stegnuta god. 1.850. rad odlaska mnogih učitelja na nižu, no previšnjom je odlukom od 5. studenoga god 1.851. određeno, da se proširi postepeno na osamrazrednu, te da se V. razred otvori već u ožujku god. 1.852. I osječka se gimnazija imala pretvoriti u nižu, kad no se ona dva humanitarna

razreda dokinula, no nastojanjem gradske općine, koja se obvezala, da će gimnaziji sagraditi novu zgradu i pribaviti učila, dozvoljeno je previšnjom odlukom od 18. prosinca god. 1.854., da se osječki zavod proširi do potpune osamrazredne gimnazije.

Prvi se ispit zrelosti obdržavao u Zagrebu i Senju god. 1.851., na Rijeci god. 1.854., a u Varaždinu, Osijeku i Vinkovcima god. 1.855.

Gdje nije bilo za novo organizovane gimnazije dosta prikladnih učiteljskih sila, tamo se pozvali učitelji iz njemačko-slovjenskih nasljednih zemalja. Budući da ovi novi učitelji nijesu poznavali hrvatskog jezika i budući da je bilo još premalo hrvatskih školskih knjiga, morala se mimoići prvobitna odredba organizacijone osnove o nastavnom jeziku, pa je god. 1.854. uveden njemački jezik kao nastavni za sve naučne predmete u višoj i nižoj gimnaziji. Od toga nije bila izuzeta ni riječka gimnazija, koja je do god. 1.848. bila talijanska. Njemački je jezik ostao nastavnim na hrvatsko - slavonskim gimnazijama sve do godine 1.861. Previšnja je naime diploma od 20. listopada god. 1.860. uspostavila jedan dio ugarskog ustava i uprave prema onome prije god. 1.848.

Po tome je prestala nadležnost bečkog ministarstva nastave za Ugarsku i posestrime joj zemlje; samo je u Beču smješteno nastavno vijeće ostalo zajedničkim organom za sve školstvo u monarkiji.

Za Hrvatsku je i Slavoniju bez vojne krajine bila najviša oblast dvorski dikasterij, odnosno hrvatsko-slavonska dvorska pisarnica u Beču.

Usljed tih političkih preinaka nije Thunova organizacijona osnova vrijedila u Ugarskoj, dok se u Hrvatskoj i Slavoniji malo u nju diralo. Tako su samo god. 1.868. mjesto njemačkog uveli hrvatski jezik kao nastavni jezik, a njemački je imao ostati u naučnoj osnovi kao obvezatan naučni predmet. Thunova organizacijona osnova opstoji još uvijek u Hrvatskoj i Slavoniji kao jedino pravilo, koje vrijedi kao zakon za uređenje i upravljanje srednjih škola.

II.

I za realnu se nauku u Hrvatskoj i Slavoniji već za rana brinuli. Tako je u Senju (u vojnoj krajini) otvorena već god. 1.785. neka vrsta realke sa 2 tečaja, no koja se poslije tri godine morala zatvoriti, jer se polazila vrlo slabo.

Jedva da je izišla Thunova organizacijona osnova za gimnazije i realke, otvoren je god. 1.854. u Zagrebu, na želju i trošak gradske općine, I. razred nesamostalne, s glavnom školom spojene male realke. Početkom je školske godine 1.856./7. proglasilo namjesništvo na temelju previšnje odluke od 15. listopada god. 1.856. ovaj zavod zemaljskim zavodom, koji je već dobio i 3. razred, a gradska se općina obvezala, da će mu davati godišnji prinos i namaći potrebne prostorije. Troškovi za uzdržavanje imali bi se pokrivati bud iz trgovačke, bud iz naukovne zaklade. Godine 1.858. dobila je ta niža realka svoju posebnu zgradu, te se i odmah odijelila od glavne škole. Pošto se naskoro gradska općina obvezala na veći godišnji prinos (1.940 for.) i pobrinula za zgodne prostorije, zatražena bi na previšnjem mjestu dozvola, da se ta mala realka proširi u potpunu veliku sa šest razreda, te je prema tome otvoren već god. 1.860. četvrti razred. I na tome je zavodu sve do god. 1.860. bio njemački jezik nastavnim jezikom. Od god. 1.863. do god. 1870. bio je na tom zavodu i posebni dvogodišnji pripravni tečaj za učiteljske kandidate nesamostalnih malih realaka.

U vojnoj su krajini bile ondješnje više škole zametak, iz kojega su nastale i razvile se realke. Tako je već god. 1.838. pretvorena u Mitrovici ondješnja viša škola u četverorazrednu Četvrti je razred imao dva godišnja tečaja, te se isprva zvao risarskom školom. S vremenom se prozvala tako raširena viša škola nesamostalnom ili glavnoj školi pripojenom malom realkom. Osim Mitrovice susrećemo takvu nesamostalnu glavnoj školi pripojenu malu realku god. 1.851. i u Rakovcu i u Pančevu. God. 1.858. osnovani su takvi zavodi i u Zemunu i Belovaru, a god. 1.860. u Gospiću i Petrinji.

Godine 1.860. prošireni su ovi zavodi s III. razredom, osim petrinjskoga, gdje je III. razred otvoren tek god. 1.865.; no i

poslije otvorenja ostadoše u svezi s glavnom školom. Rakovačka se i pančevačka realka odijelila od glavne škole g. 1.863., kad su oba ova razreda pretvorena u šestrazredne velike realke. Ostale su male realke postale samostalnima tek god. 1.868.

U vojnoj se krajini morale male realke brinuti uz svoju propisanu zadaću i za obrazovanje pučko-školskih učitelja. God. 1.842. otvoreni su naime na normalnim glavnim školama u Mitrovici, Rakovcu i Pančevu iznajprije tromjesečni, docnije šestmjesečni i najposlije godišnji pedagoški tečajevi za učiteljske kandidate trivijalnih škola. Domalo se pokazalo, da ne dostaje za to samo jedna godina, pa je taj obrazovni tečaj produžen na dvije godine. Tako je nastao pedagoški učiteljski tečaj na mitrovačkoj maloj realci god. 1.853., na rakovačkoj god. 1.854., na pančevačkoj god. 1.855., a na belovarskoj god. 1.859. Iz Rakovca su i Pančeva premješteni ti pedagoški tečajevi u Zemun i Petrinju, kad su im bile pretvorene male realke u velike šestrazredne realke, pa su i ovdje ostali do god. 1.871. kao jedini uzgojni zavodi za učitelje trivijalnih škola u vojnoj krajini, pošto nije od godine 1.858. u Mitrovici bio otvoren posebni pedagoški tečaj i pošto je belovarski već god. 1.864. bio ukinut.

Ti su pedagoški tečajevi bili s malom realkom u takvom savezu, da su kandidati učiteljstva polazili kao redoviti učenici realku, a osim toga imali posebno određene sate, kad su ih učitelji poučavali u uzgoju i metodici. Petrinjski se pedagoški tečaj od male realke odijelio god. 1.868. u toliko, da je dobio svoju posebnu naučnu osnovu; no poučavali su na njemu osim jednoga učitelja glavne škole i dalje učitelji niže realke, a upravljao je njima ravnatelj realke sve do god. 1.871., kad je u Petrinji osnovan pripravni učiteljski zavod sa tri godišta.

Zadaća je bila realci iza kako se ustrojila u njemačko-slovjenskim zemljama, da s jedne strane podaje potpunu obrazovanost, ne služeći se starim klasičkim jezicima, a s druge strane da podaje neko predznanje za obrtne struke i najposlije da pripravlja za više tehničke zavode. Prema tome, kako već škola ide ili samo za jednim ili i za drugim od ovih ciljeva, dijele se realne škole u male realke, koje mogu svoje predmete na neki način zaokružiti i tako samostalno opstojati, i na velike realke, koje spajaju niže s višima. Tu su zadaću imale i hrvatsko-slavonske realke, pa se uvijek gledalo na to, da budu isto tako

uređene i da se uporedo razvijaju kao što i istovrsni zavodi u austrijskim zemljama. Po tome je početkom školske god. 1.869./70. pretvorena rakovačka i zagrebačka realka u realke sa sedam razreda, francuski je jezik uvršten kao obvezatni predmet u naučnu osnovu, strojarstvo izlučeno iz niza obvezatnih predmeta i uveden izpit zrelosti. Prvi je ispit zrelosti bio na oba ova zavoda god. 1.870. Dosljedno se tome morale i dotadanje trorazredne male realke proširiti u četverorazredne. Na krajiškim je malim realkama u Gospiću, Mitrovici i Zemunu otvoren IV. razred početkom školske godine 1.872./3., a u Petrinji god. 1.873. Belovarskoj je maloj realci pridodan IV. razred tek 1.875. godine. Spomenute male realke uvrštene su tek usljed ove preinake u niz pravih srednjih škola.

Reformom, koja se provela god. 1.870., upoređena je tek realka gimnaziji posvema, te su oba zavoda postala uporedni zavodi. Gimnazija i realka imadu zajedničku cijelj da podavaju višu općenitu obrazovanost. Razlikuju se samo u tome, što gimnazija nastoji, da se dovine toj cijelji pomoću starih klasičkih, a realka pomoću modernih kulturnih jezika. Prema tome imade u naučnim osnovama hrvatsko-slavonskih realaka njemački i francuski jezik istu zadaću i važnost, kao što francuski i engleski u austrijskim realkama. U ostalim predmetima ima realka svladati isto toliko, dapače još više, nego gimnazija. To vrijedi imenito za matematično-prirodoslovne nauke, jer je matematičko naučno gradivo u realci mnogo opsežnije, nego u gimnaziji, ne uzevši u račun ni to, što dolazi kao poseban predmet u višim razredima realke opisno mjerstvo, a u nižim mjerstvo i mjerstveno risanje. Osim toga je ovdje i ludžba poseban predmet, a i za prostoručno je risanje određeno 28 sati na nedjelju. Te spomenute realke nijesu bile u Hrvatskoj jedini zavodi ove vrste.

Godine 1.870. udaren je temelj osječkoj komunalnoj realci, a prvi joj je razred otvoren već početkom školske godine 1.870./1. Da se taj zavod utemeljio, zapada osobita zasluga slavonske velikaše, koji se obvezali, da će za utemeljenje i uzdržavanje osječke realne gimnazije doprinesti svake godine 5% kamata od 95.000 for. glavnice, te su ujedno izjavili, da svojim posjedom jamče za određenu glavnicu. Evo uz naznaku godišnjega prinosa imena veledušnih darovatelja: Petar grof Pejačević u Retfali 5% kamate od 20.000 for. a. vr., Ladislav grof Pejačević

u Našicama isto toliko, za tim Adolfo grof Pejačević u Retfali, Pavao grof Pejačević u Podgoraču, Julije grof Janković u Daruvaru i Ivan Kap. Adamović Čepinski, svaki po 5% kamata od 10.000 for. a. v.; braća Hinko, Anton i Dragutin grofovi Khueni u Nuštru 5% kamate od 5.000 for. a. vr., isto toliko Ladislav grof Pejačević i Dragutin pl. Mihalović obojica u Osijeku.

Pregovori, što ih je vodila vlada s osječkom gradskom općinom i s navedenim slavonskim velikašima o tome, da se pretvori osječka gimnazija u realnu gimnaziju, dovedoše konačno do toga, da se odustalo od uređenja realne gimnazije i da je gradska općina zaključila podići u Osijeku na svoje troškove realku, pošto su ovi slavonski velikaši privoljeli, da se smiju njihovi prinosi, određeni za uzdržavanje realne gimnazije, upotrebiti i za realku. Time je osiguran opstanak osječke komunalne realke. Početkom školske god. 1.874./5. otvoren je na toj realci V. razred, a idućih godina VI. i VII., te se tako mogao god. 1.877. držati prvi ispit zrelosti.

No na osnovu zakona od 29. siječnja god. 1.877. proglašen je taj zavod zemaljskim, te se od to doba namiču troškovi za njegovo uzdržavanje iz zemaljskog proračuna, a osječka se gradska općina obvezala, da će podići potrebne prostorije i doprinositi godišnje 3.000 for.

Valja nam još spomenuti, da se previšnjom odlukom od 14. ožujka god. 1.878. počela početkom školske godine 1.879./80. proširivati i zemunska mala realka do potpune realke sa sedam razreda i da se godine 1.882. držao prvi ispit zrelosti, te da je najposlije i u Vukovaru nastala od god. 1.890. do 1894. mala realka, a njezin se trošak podmiruje iz dohodaka trgovišne općine vukovarske.

III.

Do godine 1.881. dijelile se škole, o kojima smo dosad govorili, po teritoriju u dva područja, i to: u hrvatsko-slavonsku vojnu krajinu i u građansku Hrvatsku i Slavoniju. Vojnoj su krajini pripadale gimnazije: u Vinkovcima, Karlovcima i Senju, velike realke u Rakovcu i Zemunu i male realke u Gospiću, Petrinji, Mitrovici i Belovaru, a iznajprije i gimnazija u Karlovcu.

Vojna je krajina bila pod vojnom upravom, te joj je i bila najviša školska oblast dvorsko vojno vijeće, a docnije ratno ministarstvo u Beču, dok je školstvom u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji kao najviša školska oblast upravljalo iza god. 1.848. do godine 1.860. c. kr. ministarstvo nastave, a od god. 1.860. do god. 1.868. u Beču ustrojena hrvatsko-slavonska dvorska pisarnica. No kad je građanska Hrvatska i Slavonija dobila nagodbenim zakonom od godine 1.868. samostalnu upravu i zakonodavstvo, što se nije protezalo samo na unutarnje uredbe, već i na sudstvo i cijelo bogoštovlje i nastavu, postavljena je u Zagreba neodvisna kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada kao najviša zemaljska upravna oblast. Njezin je djelokrug tačnije označen u II. zakonskom članku od god. 1.869. Svi su ovi školski zavodi pod jednu školsku oblast dospjeli tek god. 1.881., kad je pripojena vojna krajina. No to pripojenje nije nipošto neposredno nastalo. Već je bio deset godina prije toga, previšnjom odlukom od 8. lipnja 1.871. godine, izdan cio niz naredaba, kojima se dokidao vojni sistem.

C. kr. generalno zapovjedništvo u Zagrebu i c. kr. vojno zapovjedništvo u Petrovaradinu reorganizovana su kao samostalne zemaljske oblasti, a ovo je potonje smješteno bilo u Temišvar. Generalnom je zapovjedništvu zagrebačkom potpadala hrvatsko-slavonska vojna krajina s petrovaradinskom pukovnijom i s gradovima Zemunom, Karlovcima i Petrovaradinom. Tom je zgodom i pripojen jedan dio vojne krajine materi zemlji i to: belovarska i đurđevačka pukovnija s gradovima Siskom i Senjem, pa je kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada preuzela i upravu osamrazredne senjske gimnazije i trorazredne belovarske male realke, koju je poslije od god. 1.877. do 1.880. pretvorila u četverorazrednu malu realku. Generalno je zapovjedništvo u Zagrebu imalo isti djelokrug, koji je II. zakonskim članom od g. 1.869. određen hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi. Prema tomu se dijelilo generalno zapovjedništvo kao krajiška upravna oblast u šest odjela, pa je odjelu za unutarnje poslove pridijeljeno bogoštovlje i nastava. Kad se pak god. 1.873. posvema odijelila politička uprava od vojničke, izlučeni su i iz unutarnjega odjela bogoštovni i nastavni spisi, te povjereni posebnom odjelu za bogoštovlje i nastavu.

Budući da su vojna krajina i građanska Hrvatska i Slavonija imale duže vremena dvije, različne, međusobno neovisne upravne oblasti, možemo pojmiti, da nije ni u upravi višega školstva u objema područjima vladao potpuni sklad. I zaista ima tu po gdjekoja razlika. Tako su sve škole u vojnoj krajini, osim trivijalnih i narodnih, imale njemački jezik kao nastavni, dok je u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji bio njemački jezik nastavnim u razdoblju od godine 1.854.—1.860. U gimnazijsku je naučnu osnovu civilne Hrvatske i Slavonije uvršten grčki jezik kao naučni predmet tek onda, kad je ovdje proveden Thunov gimnazijski sistem, a na krajiškim se gimnazijama, kao što na gimnazijama njemačko-slovenskih zemalja, učilo grčki već prije god. 1.848. Uska je sveza, kojom je spojena Hrvatska s Ugarskom, bila uzrokom, da je u naučnu osnovu hrvatskih gimnazija bio od god. 1.792. uvršten i madžarski jezik kao neobvezatan, a docnije od god. 1.834.—1.848. i kao obvezatan predmet, dok u vojnoj krajini nije bilo potrebe, da se taj jezik uvede u srednje škole. Iza godine 1.860. pridijeljen je glavnomu zapovjedništvu poseban školski savjetnik kao strukovni izvjestitelj u školskim poslovima, a god. 1.871. zauze njegovo mjesto, kao što i u Austriji, zemaljski školski nadzornik. Od god. 1.873. pridijeljena su generalnom zapovjedništvu dva zemaljska školska nadzornika, jedan za pučke, a drugi za srednje škole, a imali su isti djelokrug kao što zemaljski školski nadzornici u kraljevinama i zemljama zastupanima u carevinskom vijeću. I u civilnoj su Hrvatskoj i Slavoniji istina od god. 1.860., dok je opstojala hrvatska dvorska pisarnica u Beču, zagrebačkom namjesništvu dodijeljena dva školska savjetnika, no kad je god. 1.869. uređena u Zagrebu neovisna zemaljska vlada, dokinuta je u Hrvatskoj služba školskih savjetnika ili zemaljskih školskih nadzornika, a rješavanje je službenih spisa povjereno tajniku zemaljske vlade. Tek iza kako je god. 1.881. pripojena vojna krajina, postavljena su zakonom od 13. veljače god. 1.887. za oba združena područja četiri zemaljska školska nadzornika, dva da nadziru pučke, a dva srednje škole.

Dok se na srednjim školama u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji odmah početkom školske god. 1.860./1. uveo hrvatski jezik kao nastavni, nijesu se krajiške srednje škole pretvorile u zavode s hrvatskim nastavnim jezikom, već je to bivalo postepeno toga

radi, što je bilo premalo školskih knjiga, a i učitelja, koji bi bili vješti hrvatskomu jeziku. Iznajprije, i to od god. 1.860., počelo se hrvatski poučavati u vjeronauku i povjesti, a poslije se malo po malo od god. 1.868./9., već kako su dopuštale okolnosti, uveo hrvatski jezik kao nastavni i za druge predmete, pa se tako mogao držati prvi hrvatski ispit zrelosti na rakovačkoj velikoj realci god. 1.875., a na vinkovačkoj velikoj gimnaziji god. 1.876. Vođenje je hrvatskih imenika i izdavanje svjedodžba određeno god. 1.880. na gimnazijama, a domalo i na realkama.

Civilna se Hrvatska i Slavonija i brojem srednjih škola i njihovom vrstom znatno razlikovala od vojne krajine. Vojna je krajina imala razmjerno premnogo realaka. Kako smo već prije spomenuli, trorazredne su male realke u Gospiću, Petrinji, Mitrovici i Zemunu, koje bi se s istim svojim uređenjem mogle pribrojiti građanskim školama, pretvorene god. 1.873. u četverorazredne, dakle u prave srednje škole. Osim toga je imala zemunska realka već početkom školske godine 1.881./2. svih sedam razreda. Prema tome se sad nastojalo, da se ostvari želja pučanstva ličke i otočke pukovnije, te da se i gospićska mala realka pretvori u potpunu gimnaziju. Generalno je zapovjedništvo započelo tim preuređenjem odmah početkom školske god. 1.878./9., čim je za to stigla previšnja dozvola od 9. kolovoza god. 1.878. Tako su god. 1.882. bila u Gospiću mjesto male realke već 4 gimnazijska razreda, a god. je 1.886. gimnazija potpuna, te se mogao iste godine držati već i prvi ispit zrelosti.

God. 1.880., uračunavši i gospićsku gimnaziju, bilo je srednjih škola i to: u vojnoj krajini:

jedna gimnazija na 6.777 km^2 ili 230.365 žitelja,
jedna realka na 5.083 km^2 ili 172.774 žitelja.

u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji:

jedna gimnazija na 3.326 km^2 ili 165.583 žitelja,
jedna realka na 11.742 km^2 ili 580.042 žitelja;

u Ugarskoj i Sedmogradskoj:

jedna gimnazija na 1.897 km^2 ili 92.289 žitelja,
jedna realka na 8.242 km^2 ili 396.302 žitelja;

u kraljevinama i zemljama zastupanim u carevinskom vijeću:

jedna gimnazija na 2.127 km^2 ili 139.580 žitelja,
jedna realka na 3.846 km^2 ili 375.291 žitelja.

Po tome je nadmašila ove godine vojna krajina brojem realaka ne samo civilnu Hrvatsku i Slavoniju i Ugarsku, nego i Austriju, dok je nasuprot imala razmjerno manje gimnazija.

Ni naučne osnove realaka nijesu bile posve jednake u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji, a ni u vojnoj krajini, kako razabiremo iz iduće dvije skrižaljke, koje sadržavaju naučne osnove realaka u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji i u vojnoj krajini, sastavljene već prije godine 1.881., obzirom na broj sati u pojedinim naučnim predmetima:

a) Realke u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji.

Naučni predmet	Razred							Svega
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
vjeronauk . . .	2	2	2	1	2	2	1	12
hrvatski jezik . .	4	4	3	3	3	3	3	23
njemački jezik .	3	3	3	3	3	2	3	20
francuski jezik .	—	—	2	3	3	3	3	14
zemljopis . . .	3	2	2	2	1	1	1	12
povjest	—	2	2	2	2	2	2	12
računstvo . . .	3	3	3	4	6	5	5	29
mjerstvo, risanje i opisno mjerstvo	6	3	3	3	3	3	3	24
prirodopis . . .	3	3	—	—	2	2	3	13
fizika	—	—	4	2	—	4	4	14
lučba	—	—	—	3	2	3	2	10
prostoručno risanje	—	4	4	4	4	2	2	24
krasnopis . . .	1	1	—	—	—	—	—	2
Svega . . .	25	27	28	30	31	32	32	205

b) Realka u vojnoj krajini.

Naučni predmet	Razred							Svega
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
vjeronauk	2	2	2	2	2	2	2	14
hrvatski jezik . .	4	3	3	3	2	2	2	19
njemački jezik . .	5	5	5	4	4	2	2	27
f.ancuski jezik . .	—	—	—	—	3	3	3	9
zemljopis, povjest	3	4	4	4	3	3	3	24
računstvo	3	3	3	4	6	5	5	29
mjerstv›	—	3	3	3	3	3	3	18
prirodopis	3	3	—	—	3	2	3	14
fizika	—	—	4	3	—	4	4	15
ludžba	—	—	—	3	2	3	2	10
logika	—	—	—	—	—	—	2	2
prostoručno risanje	6	4	4	4	4	4	2	28
krasnopis	1	1	—	—	—	—	—	2
Svega . . .	27	28	28	30	32	33	33	208

U skrižaljci b) je određen za njemački jezik veći broj sati, nego li za nastavni hrvatski, a poučavanje u francuskom jeziku je stegnuto samo na najviša tri razreda; u skrižaljci a) postoji glede prva dva jezika protivan razmjer, a poučavanje je u francuskom jeziku prošireno na pet razreda. Generalno je zapovjedništvo kao krajiška zemaljska upravna oblast, sastavljajući naučnu osnovu b), imalo na umu to, da se imade ovdje njemački jezik radi njegove veličajne književnosti i radi sveze vojne krajine s Austrijom više njegovati, nego li francuski jezik u austrijskim realkama, a francuski jezik da zauzimlje u hrvatskim realkama

isto mjesto, koje engleski u austrijskim. Zemljopis je i povjest međusobno tako tijesno spojeno, da se jedno bez drugoga ne može učiti. Iz didaktičnih je dakle razloga potrebno, da ta dva predmeta u razredu poučaje jedan te isti učitelj, da im se ne razdriješi ona unutarnja sveza. Zato su označena ta dva predmeta u skrižaljci b) kao jedan predmet kao i u naučnoj osnovi austrijskih realaka. U skrižaljci b) navedena je med obvezatnim naučnim predmetima i logika, da se u tomu približi realka gimnaziji. Osim toga je bilo određeno, da se za vrijeme onih satova, koji su opredijeljeni za hrvatski jezik, uči i staroslovjenski jezik, jer on još i danas žive kao crkveni jezik grčkoistočnoga pučanstva i jer se na njemu osniva izučavanje novoga hrvatskog jezika.

Najposlije treba da spomenemo, da je izvrsni naputak za obuku u gimnazijama i realkama, koji je god. 1.879. izdalo ministarstvo nastave u Beču, vrijedio i za srednje škole u vojnoj krajini.

Kad je god. 1.881. pripojena krajina, potpale su pod upravu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade ove škole krajiškog područja: potpuna velika gimnazija u Vinkovcima, srpska velika gimnazija u Karlovcima, dvije velike realke: u Rakovcu (potpuna) i u Zemunu (iznajprije sa šest razreda), dvije četverorazredne male realke: u Petrinji i Mitrovici i srednja škola u Gospiću, koja je bila u prijelaznom stanju da postane od četverorazredne male realke potpuna gimnazija sa osam razreda, dokidajući postepeno realne, a otvorajući gimnazijalne razrede.

Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljsku vladu zapala je sada zadaća, da uredi shodnu jedinstvenu obuku u objema združenim područjima. Zato je vlada odmah godine 1.882. propisala i za zagrebačku i osječku realku onu naučnu osnovu, koja je rad priznatih svojih valjanih načela vrijedila dotada za realke u vojnoj krajini (vidi skrižaljku b) na str. 246), preinačivši je samo u toliko, da su za njemački jezik u prva tri razreda mjesto pet sati na tjedan bila opredijeljena samo četiri. No ta je naučna osnova zabačena god. 1.886., te je bila zamijenjena drugom, po kojoj su zemljopis i povjest, dva odijeljena predmeta, a zemljopisna je

obuka u višim razredima stegnuta samo na VII. razred, i to jedan sat u tjednu. Osim toga su izlučeni iz niza obvezatnih naučnih predmeta logika i elementi staroga slovjenskog jezika. I za gimnazije izdana je također g. 1.886. jedinstvena naučna osnona. Nacrti se ovih osnova nahode u drugom poglavlju.

Zagrebačkoj su i zemunskoj realci pripojene god. 1.883. dvorazredne trgovačke škole. Ove su trgovačke škole docnije i to god. 1.890., proširene u trorazredne, a početkom školske god. 1.894./5. otvoren je I. razred takve trgovačke škole i na velikoj realci. S realkom stoje sve trgovačke škole u savezu time, što imaju istog ravnatelja i isti učiteljski zbor, samo što se za specijalne trgovačke struke namiještaju posebni učitelji. Potanje o tim trgovačkim školama u prvom poglavlju drugoga odsjeka.

Pripojenjem je vojne krajine pretvorena i rakovačka velika realka u potpunu veliku realnu gimnaziju. Grad je Karlovac naime dobio od kr. zemaljske vlade god. 1.878. dozvolu, da proširi ondješnju malu gimnaziju do potpune gimnazije, ali pod tim uvjetom, da se nastali veći troškovi imaju podmirivati iz općinskih sredstava. I tako je god. 1.878./9. otvoren V., a idućih godina i ostali viši gimnazijalni razredi. No kad je gradska općina nekoliko puta zatražila od kr. zemaljske vlade, da se ta gimnazija proglasi zemaljskim zavodom i da se iz zemaljskoga proračuna uzdržaje, odlučila je najposlije kr. zemaljska vlada pretvoriti rakovačku veliku realku u potpunu veliku realnu gimnaziju, da udovolji želji karlovačke gradske općine, pošto Rakovac nije od Karlovca udaljen više od kilometra i pošto se tako ne će zemaljski proračun odviše opteretiti. To se na temelju previšnje dozvole od 1. kolovoza god. 1.882. zaista i dogodilo od god. 1.882./3. do 1.885./6., te se istodobno postepeno dokidala i karlovačka gimnazija, koja je sada postala suvišna. Tako je nastao u Rakovcu učevni razred od jedanaest razreda, od kojih čine četiri najniža pravu realnu gimnaziju, na kojoj se kao na zajedničkoj podlozi uzdižu dva usporedna zavoda, i to tri gornja razreda realke i četiri gornja razreda gimnazije. U višim je razredima zajednička obuka realci i gimnaziji u vjeronauku, hrvatskom i njemačkom jeziku.

Dalje treba da zabilježimo još i ove promjene: Senjska se gimnazija previšnjom dozvolom od 19. kolovoza god. 1.885. pre-

tvorila, dokidajući postepeno četiri gornja razreda, u četverorazrednu realnu gimnaziju, no od godine 1.894. proširena je opet previšnjom dozvolom od 27. listopada god. 1.893. u potpunu gimnaziju od osam razreda, zadržavši u četiri niža razreda prostoručno risanje kao obvezatan predmet.

U najnovije vrijeme zaključila je kralj. zemaljska vlada da pretvori naše tri velike realke u realne gimnazije sa osam razreda. Ova se reforma ima provesti tako, da se i učenici oterete i da se smanji jezikoslovna obuka, te da mogu učenici, svršivši realnu gimnaziju, prijeći na koji svjetovni odio zagrebačkog sveučilišta ili osim austrijskih tehničkih visokih škola i na budimpeštansku politehniku. Zato se počinje s francuskim jezikom već u III. razredu, a latinski je jezik od III. razreda redovitim naučnim predmetom. Latinski i francuski su jezici fakultativno obvezatni predmeti. Počevši od III. razreda dijele se učenici u dva odjela već prema tome, da li su odabrali latinski ili francuski jezik. U V. razredu dolazi još jedan odio. To je odio onih učenika, koji su od V. razreda mjesto latinskoga ili francuskoga jezika odabrali madžarski. Osim toga uvrštena je u naukovnu osnovu i filozofska propedevtika. Inače ostaje dosadanja osnova nepromijenjena, a naučni se predmeti poučavaju u istoj mjeri kako u kraljevinama i zemljama zastupanima u carevinskom vijeću. Razlika je samo u toliko, što su ti predmeti u novoj naučnoj osnovi na 8 godina podijeljeni. Nacrt zasnovane naučne osnove za realne gimnazije od osam razreda nahodi se u drugom poglavlju pod brojem 3. Ova se reforma ne tiče samo velikih realaka, već se proteže i na male realke u Petrinji i Vukovaru. Ta će se promjena provesti postepeno u svim zemaljskim realkama; a početkom školske godine 1.895./6. već je uvedena u III. razredu svih realaka, budući da je reforma odobrena previšnjom odlukom od 19. rujna god. 1.894.

Najposlije ne možemo a da ne spomenemo, da su za ove naučne zavode i zgrade podignute, i to: za varaždinsku gimnaziju god. 1.870., a za belovarsku malu realnu gimnaziju god. 1.878., obje općinskim troškom; za požešku gimnaziju god. 1.878., za osječku god. 1.882. i za osječku veliku realku god. 1.890. takođe općinskim troškom, no sve tri potporom kr. zemaljske vlade; za vinkovačku gimnaziju i zemunsku veliku realku god.

1.878., obje iz proračuna vojne krajine, a za gospićsku srednju školu izvedena je godine 1.878. dogradnja takođe iz proračuna vojne krajine. I zgrada je rakovačke realne gimnazije dograđena god. 1.883. troškom općine karlovačke, no potporom kr. zemalj. vlade. I srpska se gimnazija preselila god. 1.890. u novu zgradu, za koju su darovali 120.000 for. srpski patrijarka German Anđelić i brat mu protojerej Stevan Anđelić.

DRUGO POGLAVLJE.

Statističke bilješke.

I. Broj srednjih škola.

Školske su godine 1.894./5. bile u Hrvatskoj i Slavoniji ove srednje škole:

a) Osam potpunih gimnazija: u Zagrebu, Rijeci, Varaždinu, Osijeku, Požezi, Gospiću, Vinkovcima i u Karlovcima.

Ova je potonja gimnazija privatni učevni zavod, te se uzdržaje iz svoje posebne, djelomice i iz srpske narodne zaklade, a njome upravlja posebni odbor, t. zv. gimnazijski patronat, kome je na čelu srpski patrijarka. No ta gimnazija ima ipak pravo javnosti, a u didaktičko-pedagoškom pravcu upravlja njome zemaljska vlada, prema orgazacijonoj osnovi za gimnazije i realke, koja još uvijek kao zakon vrijedi.

God. 1.873. podijelilo je tomu zavodu zagrebačko generalno zapovjedništvo, kao krajiška upravna oblast, dozvolu za obdržavanje izpita zrelosti.

b) Jedna potpuna velika realna gimnazija u Rakovcu.

Taj zavod ima jedanaest razreda. Najniža četiri razreda čine zajedničku podlogu za gimnazijske i realne nauke. Na toj

se zajedničkoj podlozi uzdižu dva uporedna zavoda, od kojih obuhvata jedan tri najviša razreda realke, a drugi četiri najviša razreda gimnazije. Ta dva viša zavoda imaju zajedničku naučnu osnovu samo u vjeronauku, hrvatskom i njemačkom jeziku, inače su i glede naučne osnove i glede poučavanja jedan od drugoga posvema neovisni.

c) Tri realne gimnazije: u Senju, Belovaru i u Mitrovici.

Naučna je osnova tih triju zavoda istovjetna s onom, koja je propisana za četiri niža razreda velike realne gimnazije rakovačke.

Senjska se srednja škola nahodi od rujna god. 1.894. u prijelaznom stanju, da postane od četverorazredne realne gimnazije postepenim proširenjem sa četiri viša gimnazijska razreda gimnazija od osam razreda, pridržavši ipak u četiri niža razreda prostoručno risanje kao obvezatni naučni predmet. Školske je god. 1.894./5. otvoren peti, a god. 1.895./6. šesti razred.

d) Tri velike realke: u Zagrebu, Osijeku i u Zemunu.

Ta tri zavoda postaju od školske god. 1.895./6. postepeno realne gimnazije s osam razreda. O njihovu smo uređenju u kratko prozborili na koncu prvoga poglavlja.

e) Dvije male realke: u Petrinji i u Vukovaru, koje se u naučnoj osnovi podudaraju sa četiri niža razreda velikih realaka.

Vukovarska je mala realka privatni učevni zavod, te ima pravo javnosti, a uzdržaje ga vukovarska trgovišna općina.

Najposlije spominjemo, da je zagrebačka gimnazija imala toliko brojno polaznika, te se pokazala potreba, da se osnuje u Zagrebu druga gimnazija, na kojoj su već četiri niža razreda i otvorena jeseni god. 1.896.

Po tome je bilo školske godine 1.894./5. u Hrvatskoj i Slavoniji u svemu 17 srednjih škola, ne računajući amo trgovačkih škola i nautičku školu; a školske godine 1.895. s novo ustrojenom drugom zagrebačkom gimnazijom 18 srednjih škola.

S ravnimo li površinu Hrvatske i Slavonije od 42.531·45 km² i broj žitelja po popisu od god. 1.890. od 2,186.410 s brojem tih srednjih škola, to dolazi po jedna srednja škola na 2.362·86 km² ili na 121.467 žitelja.

Razvrstamo li srednje škole po vrstama, to dolazi u Hrvatskoj i Slavoniji:

jedna gimnazija na 4.725·7 km² ili 242.934 žitelja,
jedna realna gimnazija na 10.632·8 km² ili 546.602 žitelja,
jedna realka na 8.506·3 km² ili 437.282 žitelja.

U Ugarskoj, koja imade površinu od 279.759 km² i 15,133.494 žitelja (po popisu od god. 1.890.) dolazila je god. 1.892., kad je bilo 150 gimnaziju i 33 realke:

jedna gimnazija na 1.865 km² ili 100.222 žitelja,
jedna realka na 8.478·7 km² ili 458.591 žitelja,
a uopće jedna srednja škola na 1.528·7 km² ili 82.696 žitelja.

Austrija, koja ima 23,895.413 žitelja (po popisu od godine 1.890.), te zaprema površinu od 300.013·6 km², ima 150 gimnazija i 79 realaka; u svem 255 srednjih škola.

Po tome dolazi u Austriji:

jedna gimnazija na 2.000·1 km² ili 159.302 žitelja,
a uopće jedna realka na 3.796·6 km² ili 302.473 žitelja,
jedna srednja škola na 1.172·6 km² ili 93.707, naprotiv
jedna realna gimnazija na 11.538·9 km² ili 919.054 žitelja.

Prema tome imade Hrvatska u razmjeru s Austrijom i Ugarskom uopće premalo srednjih škola, te je brojem gimnazija i realaka nadvisuje ne samo Austrija, nego i Ugarska, no naprotiv Hrvatska ima sada razmjerno više realnih gimnazija, nego li Austrija.

Sve su srednje škole smještene u zgodnim ponajviše novim zgradama. Ali sve zgrade potrebne za zemaljske srednje škole nijesu sagrađene na trošak zemaljskog proračuna. Tako se obvezala zagrebačka gradska općina, da će sagraditi zgradu za zagrebačku veliku realku, a isto se tako za svoje srednje škole obvezale i općine grada Varaždina, Belovara, Osijeka i Požege. Gradske su općine vjerno ispunile svoje obveze. Tako je smještena varaždinska gimnazija već godine 1.870., a požeška već god. 1.878. u novu zgradu. Gradska je općina belovarska već god. 1.878. dala vladi na razpolaganje novu zgradu, da se u nju smjesti ondješnja srednja škola, a nastojanjem se gradske općine osječke mogla ondješnja gimnazija god. 1.882., a velika realka godine 1.891. smjestiti u novu zgradu. Požeškoj je i osječkoj gradskoj općini podijeljena zato posebna potpora iz zemaljskih

sredstava. Za vinkovačku gimnaziju i zemunsku veliku realku podignute su god. 1.879. nove zgrade na račun krajiškog zemaljskog proračuna. Riječka gimnazija nema svoje vlastite zgrade, već je bila smještena od god. 1.882. u iznajmljenoj privatnoj kući, pošto je državna zgrada, u kojoj se nalazila prije godine 1.882., ustupljena talijanskoj gimnaziji, što ju je osnovala kralj. ugarska vlada. No već će se moći buduće školske godine preseliti u svoju vlastitu novu zgradu, koja se za nju velikim troškom sagradila u riječkom predgrađu Sušaku. Treba dalje da spomenemo i to, da se i srpska gimnazija u Karlovcima, koja je mnogo godina imala vrlo žalosne prostorije, mogla početkom školske godine 1.891./2. preseliti u novu zgradu, za koju su pokojni srpski patrijarka German Anđelić i brat mu protojerej Stevan Anđelić poklonili 120.000 for. a. vr. Najposlije napominjemo, da je god. 1.895. zemaljska vlada dala graditi i u Zagrebu troškom od više nego 600.000 for. a. vr. monumentalnu školsku zgradu, koja je određena za drugu donjo-gradsku zagrebačku gimnaziju i veliku realku s trgovačkom školom. Druga se gimnazija preselila u nju već u studenom god. 1.895., a velika će se realka s trgovačkom školom moći u nju smjestiti početkom školske godine 1896./7.

2. Broj razreda u srednjim školama.

Nekoje se srednje škole tako brojno polaze, da se moraju svake godine uz redovite razrede otvorati i usporedni razredi. To vrijedi osobito za zagrebačku gimnaziju, na kojoj su školske god. 1.894./5. imala sva četiri niža razreda po tri, a V. i VI. razred po dva usporedna razreda.

U prvoj skrižaljci predočujemo pregledno razmjer za škol. god. 1.894./5.

Skrižaljka I.

Broj razreda u srednjim školama.

Školski zavod	Koliko ima razreda redovitih	paralelnih	Svega	Opaska
na kr. gimn. u Zagrebu .	8	10	18	I.—IV. razred po 3, V. i VI. po 2 paralelke.
„ „ „ „ Rijeci . .	8	2	10	I.—II. razreda po 2 paralelke.
„ „ „ „ Varaždinu	8	1	9	I. razred 2 paralelke.
„ „ „ „ Osijeku .	8	1	9	I. „ 2 „
„ „ „ „ Požezi . .	8	1	9	I. „ 2 „
„ „ „ „ Gospiću .	8	—	8	—
„ „ „ „ Vinkovcima	8	1	9	I. razred 2 paralelke.
„ srpskoj gimnaziji u Karlovcima	8	1	9	I. „ 1 „
„ kr. velikoj realnoj gimnaziji u Rakovcu .	11	2	13	I.—II. razreda po 2 paralelke.
„ kr. realnoj gimnaziji u Senju	5	—	5	—
„ kr. realnoj gimnaziji u Belovaru	4	1	5	I. razred 2 paralelke.
„ kr. realnoj gimnaziji u Mitrovici	4	—	4	—
„ kr. vel. realci u Zagrebu	7	3	10	I.—III. razreda po 2 paralelke.
„ „ „ „ „ Osijeku	7	—	7	—
„ „ „ „ „ Zemunu	7	—	7	—
„ „ maloj realci u Petrinji	4	—	4	—
„ komunalnoj realci u Vukovaru . . .	4	—	4	—
Svega	113	23	136	

3. Naučna osnova.

Hrvatsko-slavonske su gimnazije po Thunovoj organizacionoj osnovi, koja ovdje još i danas vrijedi, uređene isto tako kao što i austrijske gimnazije.

I realke se osnivaju na istoj naučnoj osnovi kao što i u kraljevinama i zemljama zastupanima u carevinskom vijeću. Što se tiče učenja modernih kulturnih jezika, to zauzimlje njemački i francuski jezik u naučnoj osnovi hrvatskih relaka isto mjesto, koje francuski i engleski na austrijskim realkama. Po tome je na hrvatskim realkama njemački jezik u svim razredima, a francuski tek od V. razreda obvezatan predmet.

Hrvatske se realne gimnazije svojim uređenjem ipak znatno razlikuju od istoimenih austrijskih zavoda. U austrijskim se realnim gimnazijama dijele učenici, već kad stupe u III. razred, u gimnazijalne i realne prema tome, da li su odabrali obvezatnim predmetom grčki ili francuski jezik. To se načelo ne može provesti u hrvatskim realnim gimnazijama već radi položaja, što ga zauzimlju njemački i francuski jezik u naučnoj osnovi hrvatskih srednjih škola. Njemački je naime jezik ne samo u gimnazijama, nego i u realkama obvezatan predmet u svim razredima, dok se francuski počinje učiti u realci tek od V. razreda.

Hrvatska četverorazredna realna gimnazija čini za sebe jedinstvenu školu, kojoj je zadaća da pripravlja učenike za veliku gimnaziju i veliku realku, pa se zato i počinju dijeliti učenici u realne i gimnazijalne tek nakon svršena IV. razreda.

Iduće skrižaljke sadržaju popis obligatnih predmeta, propisanih za sve srednje škole, i broj sati u tjednu.

Skrižaljka II.

Učevni predmeti i broj sati u tjednu na gimnazijama.

Učevni predmet	Razred I.	II.	III.	IV	V.	VI.	VII.	VIII.	Svega
nauk vjere	2	2	2	2	2	2	2	2	16
latinski jezik	7	7	6	6	5	6	5	5	47
grčki jezik	—	—	5	4	5	5	4	5	28
hrvatski jezik	4	4	3	3	3	3	3	3	26
njemački jezik	3	3	2	2	2	2	2	2	18
zemljopis, povjest . .	3	4	3	4	3	4	3	3	27
matematika	3	3	3	3	4	3	3	2	24
prirodopis	2	2	2 (u 1. polj.)	—	3	2	—	—	11
fizika	—	—	2 (u 2. polj.)	3	—	—	3	3	11
filozof. propedevtika .	—	—	—	—	—	—	2	2	4
krasnopis	1	1	—	—	—	—	—	—	2
Svega	25	26	28	27	27	27	27	27	214

Skrižaljka III.

Učevni predmeti i broj sati u tjednu na realkama.

Učevni predmet	Razred							Svega
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
nauk vjere . . .	2	2	2	2	2	2	2	14
hrvatski jezik . .	4	4	4	4	3	2	2	23
njemački jezik . .	4	3	3	3	3	2	2	20
francuski jezik . .	—	—	—	—	3	3	3	9
zemljopis	3	2	2	2	—	—	1	10
povjest	—	2	2	2	3	3	3	15
matematika . . .	3	3	3	4	5	5	5	28
geometrija, geom. risanje	—	3	3	3	—	—	—	9
opisna geometrija	—	—	—	—	3	3	3	9
prirodopis	3	3	—	—	3	2	3	14
fizika	—	—	4	3	—	4	4	15
kemija	—	—	—	3	3	2	2	10
prostoručno risanje	6	4	4	4	4	4	2	28
krasnopis	1	1	—	—	—	—	—	2
Svega . . .	26	27	27	30	32	32	32	206

Skrižaljka IV.

Učevni predmeti i broj sati u tjednu na velikoj realnoj gimnaziji u Rakovcu.

Učevni predmet	Razred											Svega
	realne gimazije				realke			gimnazije				
	I.	II.	III.	IV.	5	6	7	V.	VI.	VII.	VIII.	
nauk vjere . .	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	16
hrvatski jezik .	4	3	2	2	3	2	2	3	2	3	3	22
njemački jezik .	3	3	3	2	3	2	2	3	2	2	2	20
francuski jezik .	—	—	—	—	3	3	3	—	—	—	—	9
latinski jezik .	7	7	6	6	—	—	—	5	6	5	5	47
grčki jezik . .	—	—	4	4	—	—	—	5	5	4	5	27
zemljopis . . .	3	2	1	2	—	—	1	—	—	—	—	9
povjest	—	2	2	2	3	3	3	3	4	3	3	28
matematika . .	3	3	4	4	5	5	5	3	4	3	2	41
opisna geometr.	—	—	—	—	3	3	3	—	—	—	—	9
prirodopis . . .	3	3	—	—	3	2	3	3	2	—	—	19
fizika	—	—	3	2	—	4	4	—	—	3	3	19
kemija	—	—	—	2	3	2	2	—	—	—	—	9
filozof. propedevtika . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4
prostor. risanje	4	4	4	4	4	4	2	—	—	—	-	26
krasnopis . . .	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Svega . . .	30	30	31	32	32	32	32	27	27	27	27	307

U višim razredima imaju realci i gimnazijalci zajedničku obuku u nauku vjere, onda u hrvatskom i njemačkom jeziku. U 7. je razredu gimnazije jedan sat više određen za hrvatski jezik, nego li u 7. razredu realke, da se gimnazijalci mogu zasebice poučavati u staroslovjenskom jeziku.

Naučna osnova propisana za veliku realnu gimnaziju u Rakovcu vrijedi do četvrtog razreda i za male realne gimnazije u Senju, Belovaru i Mitrovici, a za više razrede jednaka je naučnoj osnovi gimnazija odnosno realaka.

Najposlije dodajemo u skrižaljci V. još i nacrt naučne osnove za buduće osmorazredne realne gimnazije, koje će zamijeniti sadašnje realke.

Skrižaljka V.

Naort načne osnove osmorazrednih realnih gimnazija.

Učevni predmet	Nedjeljnih sati u razredu I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Svega	Opaska
nauk vjere . .	2	2	2	2	2	2	2	2	16	—
hrvatski jezik .	5	4	2	2	2	2	2	3	22	—
njemački jezik .	5	4	3	3	3	2	2	2	24	—
latinski jezik .	—	—	5	5	5	6	5	6	32	fakult. obligat.
francuski jezik .	—	—	5	5	3	3	3	3	22	„
madžarski jezik	—	—	—	—	3	3	3	3	12	„
zemljopis, povjest	3	4	4	4	3	3	3	3	27	—
matematika . .	4	3	3	3	4	5	3	3	28	—
geometrija, geometr. risanje	—	3	2	3	—	—	—	—	8	—
opisna geometrija	—	—	—	—	2	3	2	3	10	fakult. obligat.
prirodopis . . .	3	3	—	—	3	3	2	—	14	—
fizika	—	—	3	3	—	—	4	4	14	—
kemija	—	—	—		3	3	2	2	10	—
filozof. propedevtika	—	—	—	—	—	—	2	2	4	—
prostoručno risanje . . .	4	4	4	4	4	2	2	2	26	—
krasnopis . . .	2	1	—	—	—	—	—	—	3	—
Svega . .	28	28	28	29	29	29	29	29	229	

4. Učila, učiteljske i učeničke knjižnice.

Učilima su zemaljske srednje škole vrlo dobro opskrbljene.

Da se učila upopune i očuvaju, a učiteljske knjižnice prošire, dobiva svaka zemaljska srednja škola dotaciju iz zemaljskih sredstava, koja je ustanovljena naredbom zemaljske vlade od 26. listopada 1.883., broj 13.070., i to:

a) za potpunu gimnaziju (8 razreda) od 450 for.
b) za potpunu realku (7 razreda) od 560 for.
c) za potpunu veliku realnu gimnaziju (11 razreda) 600 for.
d) za realnu gimnaziju (4 razreda) od 280 for.
e) za malu realku (4 razreda) od 290 for.

Taj se novac ima ovako upotrebiti:

u školskim zavodima pod		*a*	*b*	*c*	*d*	*e*
za učiteljsku knjižnicu i zemljopis	for.	200	200	220	100	100
„ fiziku	„	160	140	160	70	70
„ prirodopis	„	60	60	60	30	30
„ kemiju	„	—	100	100	40	50
„ prostoručno risanje	„	30	60	60	40	40

Zavodima, koji imaju uporedne razrede, određena je godišnja dotacija za svaki paralelni razred za 30 for. više.

Da se učenička knjižnica umnoži plaćaju učenici svake godine kod upisivanja stanovitu svotu, i to svaki učenik 20 novč., a svaki novoupisani učenik 50 novč.

Za srpsku gimnaziju u Karlovcima ima se brinuti patron, da je opskrbi potrebitim učilima, te da joj umnožava knjižnicu, a iste je obveze preuzela i općina vukovarska za svoju malu realku.

Kakvo je bilo stanje knjižnica i učila koncem školske godine 1.894./5., vidjet ćemo iz iduće dvije skrižaljke.

Skrižaljka VI.

Knjižnice.

Školski zavod	Učiteljska knjižnica		Učenička knjižnica		Svezaka više od godine 1.890.	
	djela	svezaka	djela	svezaka	učiteljska knjižnica	učenička knjižnica
Kr. gimnazija u Zagrebu . . .	2.333	5.803	1.371	2.256	762	257
„ „ na Rijeci	2.737	4.435	1.299	1.568	370	379
„ „ u Varaždinu . . .	2.859	4.849	792	1.341	325	355
„ „ „ Osijeku	2.831	4.496	1.105	1.562	404	247
„ „ „ Požezi . . .	1.598	3.607	680	1.189	337	220
„ „ „ Vinkovcima . .	2.756	5.842	1.233	1.761	534	399
„ „ „ Gospiću	1.388	3.176	670	880	1.144	223
srpska gimnazija u Karlovcima .	2.794	3.045	897	948	197	265
kr. velika realna gimn. u Rakovcu	3.194	5.721	1.475	2.555	478	237
„ realna gimnazija u Senju .	994	2.433	783	1.186	97	48
„ „ „ „ Belovaru	935	1.940	886	1.288	232	217
„ „ „ „ Mitrovici	521	1.053	766	953	148	100
kr. velika realka u Zagrebu . .	1.005	1.968	615	655	136	246
„ „ „ „ Osijeku . .	966	2.657	737	963	248	138
„ „ „ „ Zemunu . .	1.535	3.098	1.336	1.975	968	150
„ mala realka u Petrinji . . .	427	938	376	507	193	188
kom. mala realka u Vukovaru .	116	231	144	159	231	159
Svega	28.979	55.292	15.165	21.746	6.804	3.802

Skrižalj-

U č i-

Koliko ima		Gimnazija u Zagrebu	Rijeci	Varaždinu	Osijeku	Požezi	Vinkovcima	Gospiću	Karlovcima
u geografsko-istorijskoj zbirci	zidnih zemljovida . .	141	71	89	134	72	98	76	52
	atlanata . .	10	14	17	34	30	27	19	14
	globa . . .	4	6	2	5	2	2	2	3
	telurija . .	1	2	2	1	1	—	2	2
	slika . . .	42	35	69	136	—	79	35	—
u fizikalnoj zbirci	aparata . .	514	347	288	421	192	395	249	309
	sprava . .	65	74	3	67	33	129	69	25
	slika . . .	55	19	24	42	18	—	1	30
u kemijskoj zbirci	strojeva . .	132	45	47	12	—	—	125	—
	sprava . .	—	—	—	50	—	—	—	39
	preparata .	—	—	78	36	—	—	—	—
	tablica . .	—	4	—	—	—	—	—	—
u zoološkoj zbirci	preparata .	1.023	2.957	1.660	2.133	233	192	1.755	255
	inih predmeta . .	15	—	11	167	67	1.469	18	84
u botaničkoj zbirci	listova herbara . .	2.956	1.429	—	1.391	582	2.000	—	5.306
	inih predmeta .	135	41	56	148	4	355	73	55
u mineraloško-geološkoj zbirci	naravnih komada .	1.107	710	593	648	336	952	467	1.010
	kristal. modela .	200	360	348	181	221	66	201	120
	inih predmetah .	11	31	121	35	1	222	134	53
	slika . . .	581	233	210	246	222	117	34 4 atl.	141
u matemat.-geogr. zbirci	modela .	69	—	30	41	55	—	48	45
	sprava . .	—	—	—	—	—	—	15	14
u zbirci za risanje	predložaka	—	1.100	330	397	158	74	924	—
	modela . .	—	8	138	—	—	9	171	—

ka VII.

l a.

Velika realka odnosno realna gimnazija u				Velika odnosno mala realka u						
Rakovcu	Senju	Belovaru	Mitrovici	Zagrebu	Osijeku	Zemunu	Petrinji	Vukovaru	Svega	Više od g. 1890.
120	69	56	43	93	66	55	61	19	1.315	135
8	5	10	8	16	17	23	3	2	257	29
2	2	2	4	2	4	3	1	1	47	2
1	2	1	2	1	1	2	1	—	22	2
31	3	4	30	76	45	62	53	—	700	217
417	348	161	312	455	277	321	219	104	5.129	293
99	42	2	65	34	90	23	111	—	931	
31	19	—	2	37	31	3	2	—	214	89
86	17	22	65	31	85	95	24	3	789	453
178	72	65	181	213	526	136	334	135	1.932	
320	125	—	329	288	431	345	237	52	2.241	1.137
11	2	11	2	12	1	20	5	—	68	53
1.253	2.982	787	352	792	685	1.764	208	122	19.153	1.237
630	119	40	529	204	107	144	15	25	3.644	32
605	8.010	229	278	7	293	1.083	663	160	24.992	—
54	44	123	16	163	97	157	1	10	1.535	174
4.890	1.279	417	677	1.013	874	1.473	458	53	16.953	129
546	277	136	126	127	155	77	65	50	3.256	53
—	108	3	107	18	56	70	1	32	1.033	—
232	219	143	74	202	199	197	145	109	3.304	745
153	27	—	174	194	102	103	84	11	1.136	134
57	13	18	67	26	62	20	38	2	332	
2.632	1.215	2.016	1.962	5.373	1.932	1.557	1.827	144	21.641	2.235
207	93	328	126	485	291	413	191	92	2.842	679

Koliko su vrijedila iskazana djela učiteljskih i učeničkih knjižnica i zbirke učila u prošlim skrižaljkama, koncem školske godine 1.894./5., pokazuje nam VIII. skrižaljka.

Skrižaljka VIII.

Vrijednost učila.

Školski zavod	Knjižnica		Učila	Svega
	učiteljska	učenička		
	u austr. novč. vrijednosti			
Kr. gimnazija u Zagrebu . . .	10.930·79	1.710·38	12.724·86	25.366·03
„ „ na Rijeci	3.700·00	500·00	4.425·00	8.625·00
„ „ u Varaždinu . .	4.215·65	1.030·88	3.706·62	8.953 15
„ „ „ Osijeku . . .	9.200·56	1.288·11	5.533·51	16.022·18
„ „ „ Požezi	3.531·62	731·27	4.689·95	8.952.84
„ „ „ Vinkovcima . .	6.723·20	856·86	3.785·21	11.365·27
„ „ „ Gospiću . .	7 543·14	633 65	7.256·53	15.433·32
Srpska gimnazija u Karlovcima	7·625·04	1.238·15	5.986·62	14.849·81
Kr. vel. realna gimn. u Rakovcu	9.264·43	646 61	9.880·24	19.791·28
„ realna gimnazija u Senju .	3.675·21	494·71	6.677·48	10.847·40
„ „ „ „ Belovaru	3.562·83	1.434·08	6.849·24	11.846·15
„ „ „ „ Mitrovici	1.143·30	456·13	3.865·43	5.464 86
„ velika realka u Zagrebu .	4.596·13	610·49	19.935·22	25.141·84
„ „ „ „ Osijeku .	4 161·26	789·95	7.627·73	12.578·94
„ „ „ „ Zemunu . .	4.313·00	1.073·00	7.130·00	12·516·00
„ mala realka u Petrinji . .	1.623·56	272·05	3.799·32	5·694·93
Kom. mala realka u Vukovaru .	650 87	112·90	1.840·98	2.604·75
Svega	86.560·59	13.879·22	110.713·94	216.153·75

Godine 1.884./5. vrijedile su:

učiteljske knjižnice	for.	67.662·08
učeničke knjižnice	„	6.075·45
učila	„	93.184·54
Svega	for.	166.922·07,

a godine 1.890. vrijedile su:

učiteljske knjižnice	for.	81.473·14
učeničke knjižnice	„	9·103·35
učila	„	107.677·76
svega	for.	198.254·25

Po tome vrijede:

učiteljske knjižnice	za	6·2%	više,	nego	li	god.	1.890.
a	„	24·9%	„	„	„	„	1.885.
učeničke knjižnice	„	52·3%	„	„	„	„	1.890.
a	„	128·4%	„	„	„	„	1.885.
učila	„	7·4%	„	„	„	„	1.890.
a	„	24·1%	„	„	„	„	1.885.
svega dakle . . .	„	9·2%	„	„	„	„	1.890.
a	„	29·5%	„	„	„	„	1.885.

5. Učiteljsko osoblje.

Stanje učiteljskoga osoblja pokazuje nam IX. križaljka.

Skrižaljka IX.

Učiteljsko osoblje.

Školski zavod	Ravnatelja	Vjeroučitelja	Profesora i učitelja	Namjesnih učitelja	Pomoćnih učitelja	Svega
Kr. gimnazija u Zagrebu . . .	1	3	23	2	4	33
„ „ na Rijeci	1	1	13	4	—	19
„ „ u Varaždinu . .	1	1	11	3	4	20
„ „ „ Osijeku . . .	1	2	9	4	5	21
„ „ „ Požezi	1	1	10	2	4	18
„ „ „ Vinkovcima . .	1	2	9	4	3	19
„ „ „ Gospiću	1	2	8	4	1	16
Srpska gimnazija u Karlovcima	1	1	11	1	2	16
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu	1	2	14	5	3	25
„ realna gimnazija u Senju .	1	1	5	3	2	12
„ „ „ „ Belovaru	1	1	5	3	—	10
„ „ „ „ Mitrovici	1	2	5	1	2	11
„ velika realka u Zagrebu . .	1	2	18	5	5	31
„ „ „ „ Osijeku . .	1	2	10	4	2	19
„ „ „ „ Zemunu .	1	2	11	5	4	23
„ mala realka u Petrinji . . .	1	2	3	2	—	8
kom. mala realka u Vukovaru	1	—	1	4	4	10
Svega	17	27	166	56	45	311

Za obligatne učevne predmete imale su sve srednje škole god. 1.894./5. svega 266 učitelja, med kojima je bilo 56 namjesnih učitelja, dakle 21%.

Svi namjesni učitelji, koji službuju u srednjim školama, svršili su propisne više nauke za učiteljsku službu na srednjim školama, a osam njih položilo je i propisani učiteljski ispit. Kvalificiranih učitelja bilo je školske godine 1.894./5. svega 80%, te je prema godini 1.884./5. bilo više 5%, dok je broj neaprobiranih namjesnih učitelja prema školskoj godini 1.884./5. pao za 4·6%.

Srednje škole u Gospiću, Rakovcu, Vinkovcima, Zemunu i Mitrovici (u bivšoj vojnoj krajini) imaju za rimokatoličke, a i grčkoistočne učenike svoje vjeroučitelje, koji pripadaju statusu onoga učiteljskog zbora, dok su ostale srednje škole sve do najnovijeg doba imale samo za obuku u rimokatoličkoj vjeroispovjesti sistemizirano vjeroučiteljsko mjesto. Obje su srednje škole u Zagrebu dobile tek godine 1.884. uz rimokatoličke vjeroučitelje i zajedničkoga grčkoistočnog vjeroučitelja, koji je dužan učenike svoje vjeroispovijesti na gimnaziji i na višoj realci poučavati u vjeri. Isto su tako dobile i srednje škole u Osijeku početkom školske godine 1.894./5. zajedničkoga grčkoistočnog vjeroučitelja, i to previšnjim riješenjem od 20. rujna 1.894. Na maloj realci u Petrinji sistemizirano je samo jedno vjeroučiteljsko mjesto i to za rimokatoličku djecu, ali taj isti vjeroučitelj mora predavati nauk vjere i na ondješnjoj kralj. muškoj učiteljskoj školi, dok grčkoistočni vjeroučitelj kr. muške učiteljske škole mora poučavati u nauku vjere i na maloj realci.

Kao pomoćne učitelje zabilježili smo u skrižaljci one učitelje, koji poučavaju u neobligatnim predmetima, te nijesu uvršteni u učiteljski zbor. Ovima smo pribrojili i one učitelje, koji poučavaju učenike mojsijeve, evangeličke i grčkoistočne vjeroispovijesti u njihovu nauku vjere na maloj realnoj gimnaziji u Senju, a na srpskoj gimnaziji u Karlovcima rimokatoličke učenike. Na maloj su realci u Vukovaru službovala tri vjeroučitelja (i to za rimokatoličku, grčkoistočnu i izraelitsku mladež), a i te smo vjeroučitelje zabilježili u skrižaljci med pomoćnim učiteljima.

6. Polazak.

a) Broj učenika uopće.

Skrižaljka X.

Koliko je bilo učenika uopće god. 1.894./5.

Školski zavod	Upisanih	Koncem škol. god.	Prema prijašnjoj godini		Tokom školske godine 1.894./5. ispisanih
			više	manje	
Kr. gimnazija u Zagrebu . . .	971	888	18	—	83 ili 8·5%
„ „ na Rijeci	373	354	3	—	19 „ 5·1%
„ „ u Varaždinu . .	322	296	21	—	26 „ 8·1%
„ „ „ Osijeku	277	257	12	—	20 „ 7·2%
„ „ „ Požezi	270	248	26	—	22 „ 8·1%
„ „ „ Vinkovcima . .	281	259	16	—	22 „ 7·8%
„ „ „ Gospiću . . .	251	234	14	—	17 „ 6·7%
Srpska gimnazija u Karlovcima	342	327	—	18	15 „ 4·4%
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu	373	348	36	—	25 „ 6·7%
„ realna gimnazija u Senju	161	157	51	—	4 „ 2·4%
„ „ „ „ Belovaru	232	206	54	—	26 „ 11·2%
„ „ „ „ Mitrovici	131	122	7	—	9 „ 6·8%
„ velika realka u Zagrebu . .	350	303	—	15	47 „ 13·4%
„ „ „ „ Osijeku . .	233	221	33	—	12 „ 5·1%
„ „ „ „ Zemunu . .	214	203	8	—	11 „ 5·1%
„ mala realka u Petrinji . .	156	150	23	—	6 „ 3·8%
Kom. mala realka u Vukovaru .	120	115	18	—	5 „ 4·1%
Svega	5.057	4.688	340	33	369 ili 7·3%

Na svim je srednjim školama bilo ipak koncem školske godine 1.894./5. svega 5.057 upisanih učenika, od kojih je ostalo do konca školske godine 4.688, a 369 ili 7·3% tokom školske godine izostalo.

Kako je prošlih godina, i to od školske godine 1.884./5., rastao broj učenika na srednjim školama, pokazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XI.

Koliko je bilo učenika od god. 1.885. do god. 1.895.

Godine	Učenika bilo je		Tokom školske godine izostalo
	upisanih	koncem škol. godine	
1.885.	3 611	3.284	327 ili 9·5%
1.886.	3.728	3.386	342 „ 9·1%
1.887.	3.816	3.447	369 „ 9·6%
1.888.	3.864	3.492	372 „ 9·6%
1.889.	3.946	3.573	373 „ 9·4%
1.890.	4.041	3.621	420 „ 10·3%
1.891.	4.175	3.806	369 „ 8·8%
1.892.	4.388	4.007	381 „ 8·6%
1.893.	4.658	4.229	329 „ 7·1%
1.894.	5.704	4.388	316 „ 7·2%
1.895.	5.057	4.688	369 „ 7·3%

Iz ove skrižaljke vidimo, da polazak srednjih škola svake godine raste znatno. Školske je godine 1.894./5. narastao za 29·4% prama godini 1.890., a prama godini 1.885. dapače za 42·7%.

Postotak za vrijeme školske godine izostalih u toj cijeloj periodi koleba između 7·1% i 10·3%. Osobito koleba taj postotak

u školskoj godini 1.894./5 obzirom na pojedine zavode između 2·4% (u realnoj gimnaziji senjskoj) i 13·4% (u velikoj realci zagrebačkoj).

Pošto su srednje škole godine 1.894./5. imale svega 136 razreda i za obligatne predmete 266 učitelja, to pada u toj godini osjekom na jedan razred 34·4, a na jednoga učitelja 17·6 učenika.

U pojedinim školskim zavodima dolazi i to:

	na jedan razred:	na jednoga učitelja:
U gimnaziji zagrebačkoj	49·3	30·6
„ „ riječkoj	35·4	18·6
„ „ varaždinskoj	32·9	18·5
„ „ osječkoj	28·5	16·0
„ „ požeškoj	27·5	17·7
„ „ vinkovačkoj	28·7	16·2
„ „ gospićkoj	29·2	15·6
„ „ donjokarlovačkoj	36·3	23·4
„ velikoj realnoj gimnaziji rakovačkoj	28·3	15·8
„ maloj realnoj gimnaziji senjskoj	31·4	15·7
„ „ „ „ belovarskoj	41·2	20·6
„ „ „ „ mitrovačkoj	30·5	13·5
„ velikoj realci zagrebačkoj	30·3	11·9
„ „ „ osječkoj	31·5	13·0
„ „ „ zemunskoj	29·0	10·7
„ maloj realci petrinjskoj	37·5	18·8
„ „ „ vukovarskoj	28·7	19·1
		učenika.

Ovdje moramo spomenuti, da je na zagrebačkoj, osječkoj i zemunskoj velikoj realci broj učenika, što dolazi na jednoga učitelja, zato tako malen, što ovi zavodi imaju brojniji učiteljski zbor, pošto su spojeni s trgovačkom školom, te se učenici tih trgovačkih škola ne uzimlju u račun.

Uporedimo li broj polaznika srednjih škola sa stanovništvom, to dolazi jedna srednja škola u Hrvatskoj i Slavoniji na 466 stanovnika, dok je u Ugarskoj došla jedna srednja škola godine 1.892. na 336 stanovnika.

b) Broj učenika u srednjih škola u pojedinim razredima koncem školske godine 1.894./5.

Skrižaljka XII.

Koliko je bilo učenika u pojedinim razredima školske godine 1.894./5.

Školski zavod	Razred											Svega
	I.	II.	III.	IV.	5	6	7	V.	VI.	VII.	VIII.	
Kr. gimnazija u Zagrebu	169	176	117	114	—	—	—	100	10	62	49	888
„ „ na Rijeci .	77	66	57	44	—	—	—	34	28	19	29	354
„ „ u Varaždinu	90	51	44	38	—	—	—	30	18	14	11	296
„ „ „ Osijeku	61	55	29	33	—	—	—	24	22	17	16	257
„ „ „ Požezi .	69	41	39	41	—	—	—	22	20	13	3	248
„ „ „ Vikovcima	68	40	51	36	—	—	—	29	13	11	11	259
„ „ „ Gospiću	62	64	28	27	—	—	—	18	12	14	9	234
Srpska gimnazija u Karlovcima	67	56	56	34	—	—	—	31	29	32	22	327
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu . .	80	69	49	33	15	10	8	31	22	15	16	348
„ realna gimnazija u Senju	47	32	22	27	—	—	—	29	—	—	—	157
„ realna gimnazija u Belovaru	104	51	28	23	—	—	—	—	—	—	—	206
„ realna gimnazija u Mitrovici	46	33	21	22	—	—	—	—	—	—	—	122
„ vel. realka u Zagrebu	92	66	47	36	26	23	13	—	—	—	—	303
„ „ „ „ Osijeku	66	42	43	26	20	11	13	—	—	—	—	221
„ „ „ „ Zemunu	67	44	35	28	14	8	7	—	—	—	—	203
„ mala realka u Petrinji	58	32	25	35	—	—	—	—	—	—	—	150
Kom. mala realka u Vukovaru	34	28	21	32	—	—	—	—	—	—	—	115
Svega . . .	1.257	946	712	629	75	52	41	348	265	197	166	4.688
Broj upisanih učenika na svim zavodima 1.894./5.	1.408	1.019	769	653	84	52	43	370	277	205	177	5.057
Školu je ostavilo dakle tokom školske godine .	151	73	57	24	9	—	2	22	12	8	11	369

Osvrnemo li se na različne vrste školskih zavoda, te uvrstimo li učenike prva četiri razreda realnih gimnazija u posebnu stavku kao realne gimnazijalce, to će nam XIII. skrižaljka pokazati, koliko je kojih bilo u pojedinim razredima.

Skrižaljka XIII.

Učenici po različnosti srednjo-školskih zavoda.

Vrsta učenika	Razred I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Svega	%
gimnazijalci	663	549	421	367	348	265	197	166	2.976	63·49
realni gimnazijalci . .	277	185	120	105	—	—	—	—	687	14·65
realci	317	212	171	157	75	52	41	—	1.025	21·83
Svega	1.257	946	712	629	423	317	238	166	4 688	100

Po tome je došlo koncem školske godine na realke samo 21·8%, a na gimnazije i realne gimnazije 78·1%.

Uporedimo li broj učenika svake vrste s brojem stanovništva, to dolazi

jedan gimnazijalac na . . . . 734 stanovnika
„ realni gimnazijalac na . . . . 3.182 „
a „ realac na . . . . 2.133 „

No realne gimnazijalce možemo punim pravom ubrojiti u gimnazijalce, jer naučna osnova malih realnih gimnazija obuhvata upravo sve učevne predmete malih gimnazija, te omogućuje istina i prijelaz u višu realku, ali je iskustvo dokazalo, da se gotovo svi učenici, svršivši 4. razred realne gimnazije, posvećuju gimnazijskim naukama.

Obazremo li se na tu okolnost, onda ćemo vidjeti, da jedan gimnazista dolazi na . . . . 596 stanovnika, a
„ realac dolazi na . . . . 2.133 „

Od onih 369 učenika, što su tokom školske godine izostali, pada samo na I. razred 151 učenik ili 40·9%. Po tome izostane najviše učenika iz I. razreda, a to će biti za cijelo zato, što

mnogi roditelji uvide, da im djeca nijesu zrela za srednje škole, te im odabiru druga zvanja.

Iz XII. skrižaljke vidimo, da je gotovo u svim srednjim školama I. razred, a u nekim i II. razred prepun. Na zagrebačkoj gimnaziji imaju dapače svi razredi izobilje učenika. A da ovo izobilje đaka znatno sprečava uspješno djelovanje u obuci, dapače da joj može silno naškoditi, o tom ne treba da uvjeravamo strukovnjaka. Doskočiti se tomu zlu nastoji otvorenjem paralelnih razreda, no to je paliativno sredstvo prilično dvojbeno; jer su paralelni razredi u toliko po nastavu štetni, što od tih paralelnih razreda nastaju viši razredi pretrpani (7. i 8. razred na zagrebačkoj gimnaziji; 2. razred na osječkoj i gospićkoj gimnaziji, a 3. razred na riječkoj gimnaziji), ili ostaju i viši razredi paralelni, te tako ne odstranjuju zla. Uz to otegoćuju paralelni razredi i upravu škole. Zato je i više nego pravedno, što je u Zagrebu osnovana i druga gimnazija, koja se početkom školske godine 1.895./6. i otvorila.

Važno je takođe ne samo da se ustanovi, koliko je došlo učenika do najvišega razreda, koji su stupili u I. razred, nego i prikazati, kako pada broj učeniha od razreda do razreda.

U tu nam svrhu služe ovi podaci:

1. U realkama:

	Školske	godine	1.888./9.	stupilo je u	I.	razred svega....	255
	»	»	1.889./90.	polazilo je	II.	» »	178
	»	»	1.890./1.	» »	III.	b »	142
	»	»	1.891./2.	» »	IV.	» »	125
	»	»	1.892./3.	» »	V.	» »	70
	»	»	1.893./4.	» »	VI.	» »	50
koncem	»	»	1.894./5.	ostalo je u	VII.	razredu	41 učenik.

2. u gimnazijama i realnim gimnazijama:

Školske	godine	1.887./8.	stupilo je u	I.	razred svega...	834
»	»	1.888./9.	polazilo je	II.	» » ...	553
»	»	1.889./90.	» »	III.	» » ...	460
»	»	1.890./1.	» »	IV.	» » ...	406
»	»	1.891./2.	» »	V.	» » ...	281
»	»	1.892./3.	» »	VI.	» » ...	234
»	»	1.893./4.	» »	VII.	» » ...	190
»	»	1.894./5.	ostalo je u	VIII.	razredu	177 učenika.

*

Po tome vidimo, da je od onih 255 učenika, koji su god. 1.888./9. stupili u prve razrede realke, došao u sedmi, to jest u najviši razred, samo 41 učenik ili 16%, a od ona 834 učenika, koji su stupili god. 1.887./8. u prve razrede gimnazije i realnih gimnazija, došlo u osmi, to jest najviši razred, samo 177 učenika ili 21·2%.

Broj je učenika najviše pao kod prijelaza iz I. u II. razred i kod prijelaza iz IV. u V. razred. Kod prvoga je prijelaza pao broj učenika na realkama za 30·2%, a na gimnazijama za 33·6%, dok je kod drugoga prijelaza pao broj učenika na realkama za 44%. a na gimnazijama za 30·7%.

Dvije iduće skrižaljke pokazuju, kakav je bio polazak gimnazija, počevši od godine 1.851., i polazak realaka, otkad se ti zavodi ubrajali u srednje škole.

Skrižaljka XIV.

Polazak realaka od god. 1.864. do 1.895.

Školske godine	Realka u								Svega
	Zagrebu	Rakovcu	Petrinji	Gospiću	Mitrovici	Zemunu	Osijeku	Belovaru	
1.864.	117	106	—	—	—	—	—	—	223
1.865.	136	109	—	—	—	—	—	—	245
1.866.	153	128	—	—	—	—	—	—	281
1.867.	133	120	—	—	—	—	—	—	253
1.868.	117	122	—	—	—	—	—	—	239
1.869.	176	126	—	—	—	—	—	—	302
1.870.	157	125	—	—	—	—	—	—	282
1.871.	161	139	—	—	—	—	68	—	368
1.872.	214	170	72	61	60	69	109	60	815
1.873.	242	183	92	92	60	97	105	53	924

Školske godine	Realka u Zagrebu	Rakovcu	Petrinji	Gospiću	Mitrovici	Zemunu	Osijeku	Belovaru	Svega
1.874.	292	201	89	92	62	87	115	58	996
1.875.	314	171	83	91	62	86	130	46	983
1.876.	297	145	81	83	64	104	129	74	977
1.877.	265	154	76	85	59	108	124	46	917
1.878.	234	130	70	76	68	115	123	25	841
1.879.	201	119	64	111	94	119	105	—	813
1.880.	168	134	58	120	86	140	93	—	799
1.881.	171	126	71	30	92	147	98	—	735
1.882.	164	121	62	14	78	141	101	—	681
1.883.	180	159	64	—	68	151	101	—	723
1.884.	167	65	61	—	75	156	115	—	639
1.885.	205	50	67	—	54	168	138	—	682
1.886.	242	33	79	—	68	164	144	—	730
1.887.	271	25	77	—	79	163	141	—	756
1.888.	287	11	88	—	98	161	165	—	810
1.889.	310	9	89	—	—	162	167	—	747
1.890.	294	16	115	—	—	172	181	—	778
1.891.	297	16	108	—	—	175	201	—	797
1.892.	297	17	110	—	—	182	197	—	803
1.893.	335	24	131	—	—	188	188	—	866
1.894.	318	28	127	—	—	195	188	—	856
1.895.	303	33	150	—	—	203	221	—	910

U zagrebačkoj je realci bilo učenika godine 1.860., 1.861., 1.862., 1.863.: 129, 122, 112, 119; u vukovarskoj je komunalnoj maloj realci rastao broj polaznika od njena ustrojstva godine 1.891./2. do 1.894./5. i to ovako: Prve godine njenoga opstanka bilo je 47 učenika, onda u oba razreda 79, onda u tri razreda 104 i najposlije školske godine 1.894./5. u sva četiri razreda 165 učenika. Gospićka se realka sukcesivno od godine 1.878. do 1.886. ukinula i osnovala se gimnazija. Zato je opstojao u Gospiću godine 1.882. samo jedan realni razred i to posljednji. Isto je tako nastala u Belovaru školske godine 1.878./9. od male realke četverorazredna realna gimnazija. Zatim godine 1.888./9. postade mitrovačka mala realka takođe četverorazredna realna gimnazija. Ukinuće napomenute tri male realke: u Gospiću, Belovaru i Mitrovici, a uz to i gospodarstveni odnošaji od godine 1.873. bez sumnje su djelovali, da se broj učenika ne samo nije umnožio, nego da se dapače umanjio. Najbolje se polazile sve realke god. 1.874., kad je bilo 996 učenika, koliko učenika nije bilo dvadeset godina. Tek je godine 1.895. poskočio broj učenika u realkama na 1.025, uračunavši ovamo i učenike vukovarske male realke.

Skrižaljka XV.

Polazak gimnazija i realnih gimnazija od godine 1.851. do 1.895.

Školska godina	Gimnazija u										Realna gimnazija u				Svega
	Zagrebu	Rijeci	Senju	Karlovcu	Varaždinu	Osijeku	Požezi	Vinkovcima	Karlovcima	Gospiću	Senju	Belovaru	Mitrovici	Rakovcu (vel. realna gimnazija)	
1.851.	284	77	115	73	152	152	78	56	146	—	—	—	—	—	1.133
1.852.	231	76	122	55	142	119	73	53	142	—	—	—	—	—	1.013
1.853.	280	93	104	33	121	94	72	108	131	—	—	—	—	—	1.036
1.854.	280	114	88	40	131	122	65	134	165	—	—	—	—	—	1.139
1.855.	315	75	82	47	150	162	56	161	147	—	—	—	—	—	1.195

Školska godina	Gimnazija u									Realna gimnazija u				Svega
	Zagrebu	Rijeci	Senju	Karlovcu	Varaždinu	Osijeku	Požezi	Vinkovcima	Karlovcima	Gospiću	Senju	Belovaru	Mitrovici	Rakovcu (vel. realna gimnazija)	
1.856.	330	71	80	45	173	195	53	148	128	—	—	—	—	—	1.223
1.857.	344	90	76	52	182	260	60	184	144	—	—	—	—	—	1.392
1.858.	302	93	82	60	200	279	88	181	175	—	—	—	—	—	1.400
1.859.	312	105	105	63	216	257	88	206	182	—	—	—	—	—	1.534
1.860.	309	109	115	59	255	247	103	206	186	—	—	—	—	—	1.589
1.861.	325	139	102	53	271	230	107	186	200	—	—	—	—	—	1.613
1.862.	327	167	114	46	234	229	98	155	172	—	—	—	—	—	1.542
1.863.	357	197	108	52	241	209	92	157	190	—	—	—	—	—	1.603
1.864.	378	191	112	63	271	222	93	158	209	—	—	—	—	—	1.697
1.865.	419	206	107	59	296	234	100	156	223	—	—	—	—	—	1.800
1.866.	472	208	115	53	293	2.8	95	163	163	—	—	—	—	—	1.810
1.867.	482	192	111	67	288	278	99	146	178	—	—	—	—	—	1.841
1.868.	477	180	115	67	289	280	107	136	157	—	—	—	—	—	1.808
1.869.	495	179	118	66	282	280	100	135	146	—	—	—	—	—	1.800
1.870.	552	170	103	69	247	275	107	149	140	—	—	—	—	—	1.802
1.871.	549	186	106	70	234	231	120	148	128	—	—	—	—	—	1.772
1.872.	479	164	109	71	229	203	126	137	108	—	—	—	—	—	1.626
1.873.	416	146	133	74	220	188	129	138	111	—	—	—	—	—	1.555
1.874.	450	146	146	67	252	179	150	150	125	—	—	—	—	—	1.665
1.875.	529	139	140	80	297	203	149	176	161	—	—	—	—	—	1.874
1.876.	522	162	149	92	315	247	148	184	181	—	—	—	—	—	2.000
1.877.	546	176	156	100	339	261	155	179	176	—	—	61	—	—	2.149
1.878.	606	183	148	119	333	283	160	175	212	—	—	100	—	—	2.319

Školska godina	Gimnazija u										Realna gimnazija u				Svega
	Zagrebu	Rieka	Senj	Karlovac	Varaždin	Osijek	Požezi	Vinkovcima	Karlovcima	Gospiću	Senju	Belovaru	Mitrovici	Rakovcu (vel. realna gimnazija)	
1.879.	631	183	158	155	304	290	176	190	215	—	—	133	—	—	2.435
1.880.	647	181	170	187	295	314	163	198	205	90	—	144	—	—	2.594
1.881.	618	186	179	198	307	322	168	205	225	132	—	161	—	—	2.701
1.882.	592	178	168	207	314	384	164	208	223	151	—	132	—	—	2.621
1.883.	590	183	156	154	310	314	168	182	208	164	—	107	—	—	2.536
1.884.	622	182	153	—	290	261	183	188	181	172	—	92	—	240	2.564
1.885.	620	195	133	—	306	259	166	185	195	194	—	101	—	248	2.602
1.886.	605	228	114	—	299	288	198	190	195	195	—	113	—	231	2.656
1.887.	601	241	—	—	275	279	217	187	219	184	93	127	—	268	2.691
1.888.	622	256	—	—	270	265	194	191	254	164	73	153	—	240	2.682
1.889.	671	282	—	—	254	271	209	173	245	145	65	168	103	240	2.826
1.890.	703	326	—	—	246	258	184	187	267	138	69	140	88	236	2.843
1.891.	774	367	—	—	242	245	182	195	292	130	75	159	99	249	3 019
1.892.	791	374	—	—	272	255	183	211	332	154	86	147	96	253	3.154
1.893.	801	377	—	—	284	251	216	237	345	162	105	138	97	268	3.281
1.894.	867	352	—	—	275	245	222	243	345	222	106	152	115	284	3.428
1.895.	888	354	157	—	296	257	248	259	327	234	—	206	122	315	3.663

Godine 1.851. imale su sve gimnazije ukupno 1.133 učenika. Od to doba raste broj polaznika znatno, te je već godine 1.876. bilo 2.000, dakle za 76% više. Od godine 1.876., kad se broj gimnazija osnutkom gospićke gimnazije i realnih gimnazija umnožio, svake se godine sve više i više množe polaznici tako, da je godine 1.895. bilo polaznika za 83% više, no što godine 1.876. Broj se polaznika umnožio najviše u zagrebačkoj gimnaziji.

c) Učenicu po vjeroispovijesti.

Koliko je bilo učenika od koje vjeroispovijesti koncem školske godine 1.894./5., pokazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XVI.

Učenici po vjeroispovijesti.

Školski zavod	Rimokatolika	Grčkoistočnjaka	Evangelika	Izraelićana	Svega
Kr. gimnazija u Zagrebu	775	60	2	51	888
„ „ na Rijeci	337	16	—	1	354
„ „ u Varaždinu	257	13	—	26	296
„ „ „ Osijeku	181	41	—	35	257
„ „ „ Požezi	205	24	—	19	248
„ „ „ Vinkovcima	187	42	10	20	259
„ „ „ Gospiću	134	100	—	—	234
Srpska gimnazija u Karlovcima	35	290	2	—	327
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu	246	82	1	19	348
„ realna gimnazija u Senju	146	11	—	—	157
„ „ „ „ Belovaru . . .	135	55	1	15	206
„ „ „ „ Mitrovici . . .	42	77	1	2	123
„ velika realka u Zagrebu	225	27	3	48	303
„ „ „ „ Osijeku	135	32	3	51	221
„ „ „ „ Zemunu	77	94	5	27	203
„ mala realka u Petrinji	93	56	1	—	150
Kom. mala realka u Vukovaru	71	18	—	26	115
Svega	3.281	1.038	29	340	4.688
%	69·9	22·2	0·6	7·2	100

Pošto smo rimokatoličkim učenicima pribrojili i 28 grčkokatoličkih učenika, to je koncem školske godine 1.894./5. od 4.488 učenika bilo po vjeroispovijesti:

rimokatolika	2.253	ili	69·4%
grkokatolika	28	„	0·6%
grkoistočnjaka	1.038	„	22·2%
evangelika	29	„	0·6%
izraelićana	340	„	7·2%

Gledom na konfesije učenika opažamo u srednjim školama u Hrvatskoj i Slavoniji neku stalnost, jer se postoci navedeni za godinu 1.894./5. podudaraju s onima od godine 1.889./90., kao i s onima od godine 1.884./5. samo s tom razlikom, da je broj grčkoistočnih učenika godine 1.894./5. narastao od godine 1.884./5. za 2·3%, dok je broj rimokatoličkih učenika po prilici upravo za toliko pao.

Po pučkom popisu od godine 1.890. bilo je od 2,186.410 stanovnika u Hrvatskoj i Slavoniji:

1,553.075 rimokatolika,
12.367 grčkokatolika,
567.443 grčkoistočnjaka,
35.691 evangelik,
17.261 izraelićanin.

Uporedimo li broj stanovništva s brojem učenika po vjeroispovijestima onda ćemo vidjeti da jedan srednjoškolac dolazi

	godine 1.895.	godine 1.890.	godine 1.885.
od rimokatoličkog pučanstva na	672 duše	613 duša	574 duše
„ grčkokatoličkog „ „	441 dušu		
„ grčkoistočnog „ „	546 duša	767 „	760 duša
„ evangeličkog „ „	1.230 „	1.259 „	1.184 duše
„ izraelitskog „ „	51 dušu	54 duše	55 duša

Po tome vidimo, da izraelićani najbrojnije polaze srednje skole, onda grčkokatolici; na treće mjesto dolaze grčkoistočnjaci, a na četvrto tek rimokatolici, premda su bili u godinama 1.885. i 1.890. pred grčkoistočnjacima.

Kako se polazile srednje škole u Ugarskoj obzirom na vjeroispovijesti, pruža nam godina 1.892. ove podatke:

Jedan je srednjoškolac došao

od rimokatoličkog pučanstva		. . . . na	373 duše
„ grčkokatoličkog	„	. . . . „	833 „
„ grčkoistočnog	„	. . . . „	893 „
„ evangeličkog	„	augs. konf. . . . . . . „	256 duša
„ „	„	helv. „ . . . . . . „	359 „
„ unitarskog	„	. . . . „	191 dušu
„ izraetitskog	„	. . . . „	78 duša

d) Učenici po dobi.

Koliko je bilo učenika koncem školske godine 1.894./5. na srednjim školama po dobi, pokazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XVII.

Učenici po dobi.

Školski zavod	Broj učenika od ispod 11 god.	11 godina	12 godina	13 godina	14 godina	15 godina	16 godina	17 godina	18 godina	19 godina	20 godina	preko 20 g.	Svega
Kr. gimnazija u Zagrebu	10	26	95	153	120	118	107	109	81	39	24	5	888
„ „ na Rijeci .	1	17	37	66	57	48	34	36	25	19	12	2	354
„ „ u Varaždinu	1	32	45	43	43	47	34	21	15	9	4	2	296
„ „ „ Osijeku .	9	21	45	34	25	37	28	28	22	5	3	—	257
„ „ „ Požezi .	4	19	32	52	43	30	27	18	14	6	3	—	248
„ „ „ Vinkovcima	6	21	36	57	37	29	28	15	15	7	6	2	259
„ „ „ Gospiću .	1	22	32	37	38	30	14	18	18	16	6	2	234
Srpska gimnazija u Karlovcima	6	19	32	41	49	32	37	52	23	19	9	7	327
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu . . .	5	42	40	55	59	34	34	37	21	12	8	1	348
„ realna gimnazija u Senju	3	16	24	25	27	25	21	5	4	2	3	2	157
„ realna gimnazija u Belovaru	6	24	54	54	41	15	7	4	1	—	—	—	206
„ realna gimnazija u Mitrovici	3	22	32	31	17	8	5	4	—	—	—	—	122
„ velika realka u Zagrebu	4	31	54	52	59	40	17	17	19	8	—	2	303
„ „ „ „ Osijeku	2	18	42	44	44	29	24	9	4	4	1	—	221
„ „ „ „ Zemunu	6	29	31	48	29	25	21	6	8	—	—	—	203
„ mala realka u Petrinji	2	25	30	33	22	15	14	4	3	—	—	2	150
Kom. mala realka u Vukovaru	—	10	27	21	19	19	11	3	4	1	—	—	115
Svega . . .	69	394	681	855	729	582	463	386	277	146	79	27	4.688

Skrižaljka nam XVIII. pokazuje najmlađu (najml.) i najstariju dobu (najst.), a isto tako i prosječnu dobu (prosječ.) učenika u svakom razredu školskih zavoda. Doba je označena godinama i mjesecima.

Skrižaljka XVIII.

Učenici po najmlađoj, najstarijoj i prosječnoj dobi.

Školski zavod	Doba učenika	Razred I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Kr. gimnazija u Zagrebu	najml.	10·1	10·8	12·5	13·5	14·6	15·2	16·3	16·1
	najst.	15·2	16·5	21·6	19·6	19·8	19·11	20·6	23·1
	prosječ.	13·0	13·0	14·4	15·4	16·0	17·6	18·0	19·0
Kr. gimnazija na Rijeci	najml.	10·10	11·4	13·0	14·0	14·10	16·0	16·4	17·11
	najst.	15·11	16·6	17·5	29·4	20·9	20·4	21·0	22·6
	prosječ.	12·7	13·6	14·4	15·8	16·3	17·6	18·2	19·5
Kr. gimnazija u Varaždinu	najml.	10·10	11·10	12·5	13·9	14·7	15·8	16·9	17·11
	najst.	16·4	18·9	18·6	18·10	18·2	19·8	21·10	21·9
	prosječ.	12·2	13·6	13·10	15·1	15·10	17·4	17·8	18·11
Kr. gimnazija u Osijeku	najml.	10·6	11·3	13·5	13·8	14·8	15·0	16·6	17·1
	najst.	16·1	15·11	16·1	18·6	18·0	19·7	19·4	20·2
	prosječ.	12·6	13·0	14·11	15·10	15·9	16·10	17·8	18·1
Kr. gimnazija u Požezi	najml.	10·9	11·6	12·8	13·8	14·6	15·5	16·11	18·1
	najst.	15·7	18·2	17·5	18·3	17·11	20·4	19·0	18·11
	prosječ.	12·2	13·1	14·0	15·1	15·7	17·7	17·5	18·4

Školski zavod	Doba učenika	Razred							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Kr. gimnazija u Vinkovcima	najml.	10·9	11·6	12·5	13·8	14·5	15·6	18·0	18·0
	najst.	17·1	15·10	16·5	20·1	18·8	18·7	21·2	21·7
	prosječ.	12·0	12·10	13·20	14·11	16·1	16·8	19·0	19·1
Kr. gimnazija u Gospiću	najml.	10·9	12·1	12·10	13·4	15·1	16·2	17·4	18·4
	najst.	16·4	16·9	18·2	19·0	19·3	20·1	21·2	21·11
	prosječ.	13·6	14·5	15·6	16·2	17·2	18·1	19·3	20·1
Srpska gimnazija u Karlovcima	najml.	10·4	12·2	12·6	13·5	15·2	15·4	17·1	17·6
	najst.	16·5	17·4	18·2	19·1	18·4	24·0	21·3	22·4
	prosječ.	12·10	13·11	14·3	15·8	16·7	17·0	18·9	19·8
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu	najml.	10·1	11·10	12·6	13·10	13·7 14·5*	15·9 17·1	17·1 16·11	18·10
	najst.	15·6	15·1	17·2	19·2	20·4 19·8	22·0 21·1	20·10 20·11	22·8
	prosječ.	12·2	13·7	14·5	15·4	16·8 17·7	17·9 19·4	17·6 18·2	20·4
Kr. realna gimnazija u Senju	najml.	10·5	11·9	12·4	13·5	15·1	—	—	—
	najst.	15·9	16·1	17·10	22·11	21·9	—	—	—
	prosječ.	12·1	13·2	14·1	15·4	16·6	—	—	—
Kr. realna gimnazija u Belovaru	najml.	10·8	11·11	12·11	13·7	—	—	—	—
	najst.	17·0	17·10	17·5	17·3	—	—	—	—
	prosječ.	12·5	13·1	13·8	14·7	—	—	—	—
Kr. realna gimnazija u Mitrovici	najml.	10·8	11·5	11·10	13·8	—	—	—	—
	najst.	15·1	15·2	15·6	17·2	—	—	—	—
	prosječ.	12·1	12·6	13·0	15·4	—	—	—	—

*** Donji brojevi označuju realce.**

Školski zavod	Doba učenika	Razred							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
K. velika realka u Zagrebu	najml.	10·6	11·3	12·9	13·5	15·2	15·10	16·3	—
	najst.	16·6	17·3	17·8	19·2	19·8	19·9	21·3	—
	prosječ.	12·6	13·6	14·0	16·0	15·0	17·0	18·0	—
Kr. velika realka u Osijeku	najml.	10·10	12·0	12·6	13·8	14·11	14·10	16·10	—
	najst.	15·0	16·5	16·2	18·2	18·3	18·6	20·0	—
	prosječ.	12·0	13·0	13·10	15·0	15·7	16·5	17·6	—
Kr. velika realka u Zemunu	najml.	10·7	11·7	12·8	13·5	14·7	15·9	16·8	—
	najst.	16·1	15·11	17·9	18·4	18·5	18·11	18·8	—
	prosječ.	11·11	12·10	14·0	14·7	15·11	16·10	17·0	—
Kr. mala realka u Petrinji	najml.	10·7	11·8	12·8	13·7	—	—	—	—
	najst.	16·3	16·9	18·3	18·5	—	—	—	—
	prosječ.	12·5	13·7	14·10	15·10	—	—	—	—
Kom. mala realka u Vukovaru	najml.	11·1	11·5	13·2	13·4	—	—	—	—
	najst.	14·4	16·4	15·3	18·10	—	—	—	—
	prosječ.	12·2	12·9	14·5	15·10	—	—	—	—

U kojoj su dobi svršili učenici pojedine razrede, pokazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XIX.

U kojoj su dobi svršili učenici pojedine razrede.

	Razred	Broj učenika po dobi												
		ispod 11 godina	11 godina	12 godina	13 godina	14 godina	15 godina	16 godina	17 godina	18 godina	19 godina	20 godina	preko 20 godina	Svega
Gimnazije i realne gimnazije	I.	54	253	290	218	83	28	12	2	—	—	—	—	940
	II.	—	26	187	250	174	65	22	8	2	—	—	—	734
	III.	—	1	24	164	159	114	47	25	6	—	—	—	540
	IV.	—	—	—	26	126	140	109	45	18	9	2	—	475
	V.	—	—	—	—	13	92	114	80	28	10	11	1	348
	VI.	—	—	—	—	—	10	62	95	59	27	9	1	263
	VII.	—	—	—	—	—	—	6	60	73	30	22	6	197
	VIII.	—	—	—	—	—	—	—	13	48	54	32	19	166
Svega		54	280	501	658	555	449	372	328	234	130	76	26	3.663
Realke	I.	15	99	105	72	18	5	3	—	—	—	—	—	317
	II.	—	15	61	71	46	15	3	1	—	—	—	—	212
	III.	—	—	14	44	62	35	11	3	1	—	—	—	171
	IV.	—	—	—	10	38	48	32	14	13	2	—	—	137
	V.	—	—	—	—	9	26	21	13	6	—	—	—	75
	VI.	—	—	—	—	1	3	11	13	17	6	—	1	52
	VII.	—	—	—	—	—	—	10	14	6	8	3	—	41
Svega		15	114	180	197	174	133	91	58	43	16	3	1	1.025

U prvi razred može stupiti dijete, kad navrši desetu godinu; ako još nije navršilo, a želi stupiti u I. razred, može mu dozvoliti samo kr. zemaljska vlada.

Po tome je 11 godina normalna doba, kojom svršava dijete prvi razred, 12. je godina normalna doba za drugi razred, 13. za treći razred i t. d.; a 17. je godina normalno doba za najviši realni razred, a 18 godina za najviši gimnazijski razred.

Iz prednje ćemo skrižaljke vidjeti, koliko je učenika svršilo pojedine razrede prije normalne dobe, normalnom dobom ili poslije normalne dobe.

1. U gimnazijama i realnim gimnazijama:

svršilo je I. razred	prije norm. dobe	54	učenika,	ili	5·7 %
	norm. dobom . .	253	„	„	26·9 %
	poslije norm. d.	633	„	„	67·3 %
„ „ II. „	prije norm. dobe	26	„	„	3·5 %
	norm. dobom . .	187	„	„	25·5 %
	poslije norm. d.	521	„	„	70·9 %
„ „ III. „	prije norm. dobe	25	„	„	4·6 %
	norm. dobom . .	164	„	„	30·3 %
	poslije norm. d.	351	„	„	65·0 %
„ „ IV. „	prije norm. dobe	26	„	„	5·5 %
	norm. dobom . .	126	„	„	26·5 %
	poslije norm. d.	323	„	„	68·1 %
„ „ V. „	prije norm. dobe	13	„	„	3·7 %
	norm. dobom . .	92	„	„	26·4 %
	poslije norm. d.	243	„	„	69·8 %
„ „ VI. „	prije norm. dobe	10	„	„	3·8 %
	norm. dobom . .	62	„	„	23·6 %
	poslije norm. d.	191	„	„	72·6 %
„ „ VII. „	prije norm. dobe	6	„	„	3·0 %
	norm. dobom . .	60	„	„	30·4 %
	poslije norm. d.	131	„	„	66·5 %
„ „ VIII. „	prije norm. dobe	13	„	„	7·8 %
	norm. dobom . .	48	„	„	28·9 %
	poslije norm. d.	105	„	„	63·2 %

2. U realkama:

svršilo je I. razred	prije norm. dobe	15	učenika,	iil	4·7%
	norm. dobom . .	99	„	„	31·2%
	poslije norm. d.	203	„	„	63·3%
„ „ II. „	prije norm. dobe	15	„	„	7·1%
	norm. dobom . .	61	„	„	28·7%
	poslije norm. d.	136	„	„	64·1%
„ „ III. „	prije norm. dobe	14	„	„	8·2%
	norm. dobom . .	44	„	„	25·7%
	poslije norm. d.	113	„	„	66·1%
„ „ IV. „	prije norm. dobe	10	„	„	7·3%
	norm. dobom . .	38	„	„	27·7%
	poslije norm. d.	89	„	„	64·9%
„ „ V. „	prije norm. dobe	9	„	„	12·0%
	norm. dobom . .	26	„	„	34·6%
	poslije norm. d.	40	„	„	53·3%
„ „ VI. „	prije norm. dobe	4	„	„	7·7%
	norm. dobom . .	11	„	„	21·1%
	poslije norm. d.	37	„	„	71·1%
„ „ VII. „	prije norm. dobe	10	„	„	24·4%
	norm. dobom . .	14	„	„	34·1%
	poslije norm. d.	17	„	„	41·4%

Po tome vidimo, da je većina učenika svršilo svoje razrede poslije normalne dobe, i to u gimnazijama i realnim gimnazijama između 63·2% (VIII. razred) i 72·6% (VI. razred), a u realkama naprotiv između 41·4% (VII. razred) i 71·1% (VI. razred).

Postotni broj onih učenika, koji su svršili normalnom dobom koleba u realkama između 21·1% i 34·6%, a na gimnazijama između 23·6% i 28·9%.

e) Učenici po zavičaju.

Skrižaljka XX.

Učenici po zavičaju.

Školski zavodi	Koliko ima učenika iz								Svega	Nadležnih školskom zavodu
	Hrvatske	Slavonije	Ugarske	Kranjske	Istre	ostalih austr. zemalja	Bosne	inozemstva		
Kr. gimnazija u Zagrebu	721	92	25	2	—	37	9	2	888	453
„ gimnazija na Rijeci	220	1	—	3	113	9	2	6	354	54
„ gimnazija u Varaždinu	253	11	15	1	—	13	1	2	296	133
„ gimnazija u Osijeku	20	209	19	—	—	4	3	2	257	144
„ gimnazija u Požezi	67	166	6	—	—	6	3	—	248	77
„ gimnazija u Vinkovcima . . .	15	220	14	—	—	4	6	—	259	102
„ gimnazija u Gospiću	221	7	1	—	2	—	3	—	234	79
Srpska gimnazija u Karlovcima	48	214	42	—	—	2	13	8	327	102
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu	313	12	5	8	1	4	3	2	348	152
„ realna gimnazija u Senju	137	2	1	—	9	7	1	—	157	59
„ realna gimnazija u Belovaru . . .	187	11	3	—	—	2	2	1	206	84
„ realna gimnazija u Mitrovici . . .	6	109	4	—	—	1	1	1	122	82
„ velika realka u Zagrebu	232	31	14	3	1	13	6	3	303	197
„ velika realka u Osijeku	6	186	18	—	—	2	3	6	221	131
„ velika realka u Zemunu	10	161	7	—	1	2	2	20	203	136
„ mala realka u Petrinji	142	5	—	1	—	1	1	—	150	78
Kom. mala realka u Vukovaru	4	97	12	—	—	2	—	—	115	95
Svega	2.682	1.534	186	18	127	109	59	53	4.688	2.158
%	55·5	32·72	3·96	0·38	2·71	2·3	1·26	1·1	100	

Od 4.688 učenika, koji su polazili srednje škole do konca školske godine 1.895./5., 4.136 ili 88·2% ih je iz Hrvatske i Slavonije, 186 ili 3·96% iz Ugarske, 254 ili 5·4% iz austrijskih zemalja, a ostalih 112 ili 2·4% iz Bosne i inozemstva.

Od inozemaca su dvojica (u Varaždinu) iz Njemačke, jedan (na Rijeci) iz Italije, trojica (i to u Rakovcu jedan, na Rijeci dvojica) iz Egipta, jedan (na Rijeci) iz Amerike, jedan (u Rakovcu) iz Rumunjske, a ostali (i to dvadeset u Zemunu, osam u Karlovcima i dvojica u Zagrebu) iz Srbije.

Broj učenika iz Ugarske je prema školskog god. 1.889./90. pao za 1·68%, a prema školskoj godini 1.884./5. dapače za 2·14%, dok je domaćih narastao.

Dalje opažamo iz navedene skrižaljke, da su na svim srednjim školama, osim na vukovarskoj realci, vanjski učenici u većini, prema mjesnima, što je uostalom i naravno, pošto ona mjesta, u kojima su srednje škole, osim Zagreba, Rijeke, Osijeka, Zemuna i Varaždina, nemaju mnogo stanovnika. No za oko nam zapinje, što je na riječkoj gimnaziji neizmjerno malo mjesnih učenika (54 od 354 t. j. samo 15·3%), dok imade prilično mnogo sa ostrva i ostale obale austrijskih zemalja. Tako je bilo iz Istre i s obližnjih ostrva 113 ili 31·9% učenika.

f) Učenici po društvenom položaju svojih roditelja.

Skrižaljka XXI.

Učenici po društvenom položaju svojih roditelja.

Školski zavod	Sinovi činovnika	trgovaca i obrtnika	ratara	vojnika	sluga	inih	Svega	Umrlih otaca
Kr. gimnazija u Zagrebu	448	204	186	37	13	—	888	140
„ „ na Rijeci .	77	111	92	58	16	—	354	57
„ „ u Varaždinu	105	103	67	2	19	—	296	39
„ „ „ Osijeku .	108	99	33	3	8	6	257	37
„ „ „ Požezi .	96	82	44	2	17	7	248	35
„ „ u Vinkovcima	91	79	78	—	6	5	259	32
„ „ u Gospiću .	107	42	60	7	5	13	234	27
Srpska gimn. u Karlovcima	100	98	115	2	2	10	327	125
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu . . .	133	107	60	12	20	16	348	51
„ realna gimn. u Senju	45	52	21	21	8	10	157	33
„ realna gimnazija u Belovaru	68	59	66	5	—	8	206	33
„ realna gimnazija u Mitrovici	46	47	19	1	2	7	122	11
„ vel. realka u Zagrebu	101	134	17	13	6	32	303	51
„ „ „ u Osijeku	63	122	11	8	8	9	221	43
„ „ „ u Zemunu	64	93	30	3	10	3	203	26
„ mala realka u Petrinji	47	57	22	11	13	—	150	19
Kom. m. realka u Vukovaru	18	77	8	—	5	7	115	14
Svega . . .	1.717	1·566	929	185	158	133	4.688	773
°/₀	36·6	33·6	19·8	3·9	3·4	2·6	100	16·5

Srednje škole polaze najviše činovnički sinovi (36·6%). No med činovnike su u skrižaljci ubrojeni učitelji i privnati činovnici. Za činovničkim sinovima dolaze sinovi trgovaca i obrtnika (33·6%), a za ovima dolaze sinovi ratara (19·8%). Ovaj red, koji smo sad napomenuli vrijedi općenito za sve srednje škole, ali kod pojedinih zavoda nahodimo ipak na neke razlike. Tako realke polaze većinom sinovi trgovaca i obrtnika, dok sinovi činovnika zauzimlju drugo mjesto. Na realnim gimnazijama u Belovaru bilo je gotovo podjednako i činovničkih, trgovačkih, obrtničkih i ratarskih sinova, dok su na karlovačkoj gimnaziji u Srijemu bili ratarski sinovi u većini.

Najposlije napominjemo, da je bilo od 4·688 učenika 773, kojima su oci već umrli.

7. Disciplina i uspjeh obuke.

Ćudoredno vladanje učenika označujemo s pet redova i to sa: uzorno, pohvalno, prema propisima, pokudno i loše; a napredak u obučevnim predmetima sa šest redova i to sa: izvrsno, veoma dobro, dobro, dovoljno, nedovoljno i sasvijem nedovoljno.

Školska godina traje deset mjeseci, te se dijeli u dva poljeća. Na koncu se svakoga poljeća dijele učenicima svjedodžbe. Svjedodžba ima četiri vrste. Svjedodžbu prvoga reda s odlikom dobivaju oni učenici, koji su pohvalnoga vladanja, a iz obučevnih predmeta nemaju gori red od „dobro", ali svako „dobro" mora pokriti jedno „izvrsno" ili dva „veoma dobro". Svjedodžbu prvoga reda dobivaju oni, koji nemaju gori red od „dovoljno". Drugi red dobiva učenik, ako ima ma samo jedno nedovoljno, a treći red, ako ima iz polovine ili više predmeta nedovoljno, pri čem se računa svako sasvijem nedovoljno kao dva nedovoljna. Ima li učenik samo iz jednoga predmeta nedovoljno, to mu može učiteljski zbor odrediti popravni ispit iz dotičnoga predmeta iza dva mjeseca.

Kakvu su klasifikaciju dobili učenici koncem školske godine 1.894./5. iz vladanja i obučevnih predmeta, kazat će nam iduće skrižaljke.

a) Disciplina.

Skrižaljka XXII.

Učenici po vladanju.

Učilište	Učenika dobilo je u vladanju: uzorno	pohvalno	prema propisima	pokudno	loše	Svega
Kr. gimnazija u Zagrebu	153	489	199	34	—	875
„ „ na Rijeci	57	188	91	15	—	351
„ „ u Varaždinu	47	170	69	8	—	294
„ „ u Osijeku	67	147	36	4	—	254
„ „ u Požezi	47	152	46	3	—	248
„ „ u Vinkovcima	50	149	60	—	—	259
„ „ u Gospiću	37	132	59	6	—	234
Srpska gimnazija u Karlovcima . . .	1	253	67	6	—	327
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu	24	220	88	15	—	347
„ realna gimnazija u Senju	32	79	35	9	2	157
„ „ „ u Belovaru . . .	65	104	27	8	—	204
„ „ „ u Mitrovici . . .	29	68	19	5	1	122
„ velika realka u Zagrebu	10	174	98	19	2	303
„ „ „ u Osijeku	47	114	49	5	6	219
„ „ „ u Zemunu	41	147	13	2	—	203
„ mala realka u Petrinji	34	79	34	1	—	148
Kom. mala realka u Vukovaru	18	65	30	1	1	115
Svega	759	2.730	1 020	141	12	4.662
%	16·3	58·5	22·1	3·0	0·2	100

Po ovoj skrižaljci vidimo, da ih je u svemu 3·459 ili 74·2% učenika dobilo uzorno i pohvalno, dok je pokudnih i loših uče-

nika bilo samo 153 t. j. 3·3%. Najpovoljniju je ocjenu u tom pogledu imala velika realka u Zemunu, na kojoj je bilo uzornih i pohvalnih učenika 92%, dok na ostalim učilištima koleba broj između 71% (u Senju) i maximum 84% (na gimnaziji u Osijeku).

Isključeni su tokom školske godine

s kr. gimnazije u Zagrebu	2	učenika
„ „ „ na Rijeci	5	„
„ „ realke u Osijeku	4	„
„ „ „ u Zagrebu	4	„
„ srpske gimnazije u Karlovcima	1	učenik
„ kr. velike realne gimnazije u Rakovcu	1	„
„ „ male realne gimnazije u Senju	1	„
„ „ „ „ „ u Belovaru	1	„
Svega	19	učenika

Osim ove kazne bilo je kažnjeno svega u svim zavodima 1.540 učenika.

b) Napredak.

Skrižaljka XXIII.

Napredak u drugom polječu školske godine 1.894./5.

Učilište	Učenika imalo je: I. red s odlikom	I. red	II. red	III. red	popravni ispit	Neizpitanih	Svega
Kr. gimnazija u Zagrebu . . .	187	496	43	36	113	13	888
" " na Rijeci	68	209	20	14	40	3	354
" " u Varaždinu . .	30	199	22	16	27	2	296
" " u Osijeku	48	147	17	12	26	7	257
" " u Požezi	53	158	13	6	18	—	248
" " u Vinkovcima . .	46	135	38	20	20	—	259
" " u Gospiću . . .	58	133	18	9	12	4	234
Srpska gimnazija u Karlovcima .	32	213	18	15	43	6	327
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu	42	213	26	19	48	—	348
" mala realna gimn. u Senju	34	86	11	3	23	—	157
" " " " u Belovaru	39	108	21	10	26	2	206
" " " " u Mitrovici	27	71	6	3	15	—	122
" velika realka u Zagrebu . .	15	180	44	18	45	1	303
" " " u Osijeku . .	31	139	23	4	20	4	221
" " " u Zemunu . .	30	126	14	6	27	—	203
" mala realka u Petrinji . . .	28	91	15	2	14	—	150
Kom. mala realka u Vukovaru .	23	64	4	8	15	1	115
Svega	791	2.768	353	201	532	43	4.688
%	16·9	59·0	7·5	4·3	11·3	0·9	100

Nezrelih učenika (s II. i III. redom) bilo je dakle svega 554 ili 11·8%. Zrelih je učenika bilo svega 3.559 ili 75·9%, dok je 575 ostalo dvojbenih.

Na početku školske godine 1.895./6. popravilo je na popravnom ispitu iz jednoga predmeta svoj nedovoljni red

na kr. gimnaziji u Zagrebu	96	učenika
„ „ „ u Gospiću	11	„
„ „ „ na Rijeci	33	„
„ „ „ u Varaždinu	18	„
„ „ „ u Osijeku	20	„
„ „ „ u Požezi	13	„
„ „ „ u Vinkovcima	16	„
„ srpskoj gimnaziji u Karlovcima	39	„
„ kr. velikoj realnoj gimnaziji u Rakovcu	44	„
„ „ maloj realnoj gimnaziji u Senju	21	„
„ „ „ „ „ u Belovaru	22	„
„ „ „ „ „ u Mitrovici	11	„
„ „ velikoj realci u Zagrebu	34	„
„ „ „ „ u Osijeku	13	„
„ „ „ „ u Zemunu	18	„
„ „ maloj realci u Petrinji	13	„
„ kom. maloj realci u Vukovaru	13	„
Svega	435	učenika

Iduća nam skrižaljka pokazuje prema tome koliko je bilo zrelih i nezrelih na koncu školske godine 1.894./5. i na početku školske godine 1.895./6.

Skrižaljka XXIV.

Napredak na koncu školske godine 1.894./5. i na početku školske godine 1.895./6. obzirom na popravnike.

Učilište	Na koncu školske godine 1.894./5. bilo je		U početku školske godine 1.895./6. bilo je	
	%			
	zrelih	nezrelih	zrelih	nezrelih
Kr. gimnazija u Zagrebu	77·0	8·9	87·7	10·8
„ „ na Rijeci	81·1	9·7	87·5	11·5
„ „ u Varaždinu	77·4	12·8	83·4	15·9
„ „ u Osijeku	75·9	11·3	83·6	13·6
„ „ u Požezi	85·1	7·7	90·3	9·6
„ „ u Vinkovcima	69·9	22·4	76·0	23·9
„ „ u Gospiću	8 ·6	11·5	86·3	11·9
Srpska gimnazija u Karlovcima . . .	74·9	10·1	86·8	11·3
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu	73·3	12·9	85·9	14·1
„ mala realna gimnazija u Senju .	76·4	8·9	89·8	10·2
„ „ „ „ u Belovaru	71·4	15·0	82·0	15·5
„ „ „ „ u Mitrovici	80·3	7·4	69·3	10·6
„ velika realka u Zagrebu	64·4	20·5	75·8	24·1
„ „ „ u Osijeku	76·9	12·2	82·8	15·3
„ „ „ u Zemunu	76·8	9·8	85·7	14·2
„ mala realka u Petrinji	79·3	11·3	88·0	12·0
Kom. mala realka u Vukovaru . . .	75·7	10·4	86·9	12·1

c) Ispit zrelosti.

Dvaput se u godini dana drži ispit zrelosti i to na koncu školske godine (ljetni rok), i na početku školske godine (jesenji rok). K ispitu se zrelosti pripusti svaki učenik najvišega razreda,

ako je dobio u drugom poljeću iz svih predmeta bar dovoljno. K ispitu zrelosti u jesenjem roku pripuštaju se učenici, koji su bud radi bolesti ili inih kojih razloga zapriječeni bili javiti se za ljetni rok, bud koji su u ljetnom roku odustali, bud koji su najposlije dobili popravak nakon ljetnoga poljeća.

Vanjski se kandidati pripuštaju k ispitu zrelosti dozvolom kr. zemaljske vlade.

Kakav je bio uspjeh na ispitu zrelosti godine 1.895., vidjet ćemo u XXV. skrižaljci.

Skrižaljka XXV.

Uspjeh na ispitu zrelosti u godini 1.895.

Učilište	Koliko se učenika podvrglo ispitu zrelosti			Od tih je proglašeno		
	učenika zavoda	izvanjskih	svega	zrelim s odlikom	zrelim	nezrelim
Kr. gimnazija u Zagrebu	42	19	61	12	44	5
„ „ na Rijeci	25	4	29	3	25	1
„ „ u Varaždinu	11	2	13	2	9	2
„ „ u Osijeku	16	1	17	5	12	—
„ „ u Požezi	3	6	9	2	5	2
„ „ u Vinkovcima	11	—	11	3	8	—
„ „ u Gospiću	9	—	9	3	5	1
Srpska gimnazija u Karlovcima	22	2	24	5	14	5
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu: gimnazija	16	—	16	5	11	—
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu: realka	8	1	9	—	8	1
„ velika realka u Zagrebu	13	1	14	1	12	1
„ „ „ u Osijeku	13	—	13	7	6	—
„ „ „ u Zemunu	7	—	7	3	4	—
Svega	196	36	232	51	163	18

Onih 25 vanjskih učenika, što smo ih u XXV. skrižaljci zabilježili u stavci zagrebačke i požeške gimnazije, svršili su prvih šest gimnazijskih razreda kao redoviti učenici na javnim gimnazijama, a 7. i 8. razred u nadbiskupskom sjemeništu u Zagrebu i biskupskom sjemeništu u Đakovu. Ova su dva sjemeništa privatni zavodi, te su uređeni kao internati, a uzdržaje ih zagrebačka nadbiskupija i đakovačka biskupija radi svećeničkoga podmlatka. Jedno i drugo sjemenište imade dva godišta, koja posvema odgovaraju 7. i 8. razredu javne gimnazije, zato se i pripuštaju učenici tih zavoda kao externisti na javnim gimnazijama k ispitu zrelosti.

Dvije iduće skrižaljke pokazuju nam koliko je bilo učenika na kojem srednjem učilištu proglašeno zrelima na ispitu zrelosti otkako je ispit zrelosti uveden, pa do godine 1.895.

Skrižaljka XXVI.

Broj učenika, koji su bili na gimnazijama od god. 1.851. do 1.895. proglašeni na ispitu zrelosti zrelima.

Godina	Učilište u											Svega
	Zagrebu	Rijeci	Varaždinu	Osijeku	Požezi	Senju	Vinkovcima	Karlovcima	Rakovcu	Gospiću	Karlovcu	
1.851.	25	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—	34
1.852.	27	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	32
1.853.	23	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	27
1.854.	17	11	—	—	—	4	—	—	—	—	—	32
1.855.	21	9	6	9	—	5	6	—	—	—	—	56
1.856.	13	4	4	7	—	6	6	—	—	—	—	40
1.857.	13	7	3	5	—	5	5	—	—	—	—	38
1.858.	19	7	10	9	—	6	11	—	—	—	—	62
1.859.	5	8	4	13	—	4	5	—	—	—	—	39
1.860.	17	12	9	9	—	4	14	—	—	—	—	65
1.861.	23	6	10	8	—	4	13	—	—	—	—	64
1.862.	21	6	6	9	—	3	11	—	—	—	—	56
1.863.	26	8	10	12	—	4	16	—	—	—	—	76
1.864.	24	8	10	9	—	3	13	—	—	—	—	67
1.865.	20	6	8	12	—	6	9	—	—	—	—	61
1.866.	27	14	11	13	—	9	8	—	—	—	—	82
1.867.	28	15	19	18	—	8	7	—	—	—	—	95
1.868.	10	10	12	16	—	3	8	—	—	—	—	59
1.869.	22	16	17	16	—	6	10	—	—	—	—	87
1.870.	28	18	13	12	—	5	8	—	—	—	—	84
1.871.	23	16	17	16	—	6	6	—	—	—	—	84
1.872.	34	10	17	11	—	2	7	—	—	—	—	81

Godina	U č i l i š t e u											Svega
	Zagrebu	Rijeci	Varaždinu	Osijeku	Požezi	Senju	Vinkovcima	Karlovcima	Rakovcu	Gospiću	Karlovcu	
1.873.	27	18	17	10	—	7	11	5	—	—	—	90
1.874.	31	18	16	6	6	5	3	6	—	—	—	91
1.875.	57	12	9	11	9	4	4	5	—	—	—	111
1.876.	44	7	9	15	6	4	11	9	—	—	—	105
1.877.	28	13	14	13	14	5	8	19	—	—	—	106
1.878.	42	7	9	14	7	6	8	5	—	—	—	98
1.879.	38	10	15	14	10	7	8	6	—	—	—	108
1.880.	36	5	12	12	9	6	12	6	—	—	—	98
1.881.	26	6	18	17	2	18	11	5	—	—	—	103
1.882.	24	8	14	11	7	5	3	10	—	—	14	96
1.883.	31	9	20	28	8	2	7	7	—	—	9	121
1.884.	43	11	12	20	4	16	13	5	5	—	—	129
1.885.	38	13	13	18	12	16	13	4	10	—	—	137
1.886.	62	14	14	16	4	—	13	5	10	10	—	148
1.887.	43	14	16	25	5	—	10	6	18	8	—	145
1.888.	40	18	7	12	8	—	7	14	19	11	—	136
1.889.	46	22	16	19	5	—	15	13	11	8	—	155
1.890.	46	24	15	12	7	—	15	10	14	8	—	151
1.891.	51	18	10	18	5	—	15	11	12	5	—	145
1.892.	50	21	10	15	5	—	6	16	10	7	—	140
1.893.	68	26	15	13	13	—	21	20	6	6	—	188
1.894.	55	24	14	14	6	—	16	27	17	5	—	178
1.895.	56	28	11	17	7	—	11	19	16	8	—	173
Svega	1.148	537	492	554	159	212	404	220	148	76	23	4.273

Skrižaljka XXVII.

Broj učenika, koji su bili proglašeni na realkama od god. 1.870. do 1.895. na ispitu zrelosti zrelima.

Godina	Učilište u				Svega
	Zagrebu	Rakovcu	Osijeku	Zemunu	
1.870.	2	8	—	—	10
1.871.	5	7	—	—	12
1.872.	7	9	—	—	16
1.873.	4	7	—	—	11
1.874.	8	12	—	—	20
1.875.	6	6	—	—	12
1.876.	7	8	—	—	15
1.877.	9	10	10	—	29
1.878.	16	11	4	—	31
1.879.	7	9	12	—	28
1.880.	14	8	3	—	25
1.881.	8	14	4	—	26
1.882.	7	6	4	5	22
1.883.	4	7	5	5	21
1.884.	4	8	4	3	19
1.885.	10	10	7	3	30
1.886.	7	10	3	6	26
1.887.	7	8	9	6	30
1.888.	7	5	5	9	26
1.889.	10	2	6	7	25
1.890.	11	2	10	3	26
1.891.	9	3	12	11	35
1.892.	11	7	10	10	38
1.893.	12	4	9	6	31
1.894.	15	12	6	9	42
1.895.	13	8	13	7	41
Svega	220	201	136	90	647

8. Neobligatna obuka.

Neobligatni se predmeti u nas zato njeguju, da se darovitim učenicima dade prilika osim propisanih predmeta naučiti i takve predmete, koji su potrebni u praktičnom životu i koje učenici ne bi imali prilike izvan škole naučiti. No da se učenici nepreopterete naukom, odredjeno je, da može tek u trećem razredu početi neobligatna obuka modernih jezika i stenografije, te da jedan učenik ne može u jedno te isto vrijeme učiti dva moderna neobligatna predmeta.

Učitelji se neobligatnih predmeta nagrađuju na godinu sa 40 for. a. vr. za svaki sat u tjednu, a taj se izdatak podmiruje iz zemaljskih sredstava.

U kojima se sve neobligatnim predmetima na pojedinim učilištima školske godine 1.894./5. poučavalo i koliko je bilo učenika, vidjet ćemo u XXVIII. skrižaljci.

Skrižaljka XXVIII.

Neobligatna obuka na pojedinim gimnazijama i realkama.

Učilište	Broj učenika obučavanih u						
	gimnastici	pjevanju	stenografiji	francuskom jeziku	talijanskom jeziku	risanju	slöjdu
Kr. gimnazija u Zagrebu	395	230	57	61	36	64	—
„ „ na Rijeci ...	—	204	46	43	—	—	—
„ „ u Varaždinu.	111	138	—	—	—	57	24
„ „ „ Osijeku ...	—	76	31	25	23	53	14
„ „ „ Požezi ...	—	104	27	29	27	22	40
„ „ „ Vinkovcima	125	71	—	30	—	50	—
„ „ „ Gospiću ..	—	113	—	—	26	41	—
„ „ „ Karlovcima	138	105	—	30	—	—	—
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu	267	132	52	13	30	16	—
Kr. mala realna gimnazija u Senju	104	52	21	—	31	16	—
Kr. mala realna gimnazija u Belovaru	—	166	23	—	—	—	—
Kr. mala realna gimnazija u Mitrovici....	48	42	—	—	—	—	—
Kr. velika realka u Zagrebu	121	192	31	—	23	—	—
„ „ „ „ Osijeku	169	106	20	—	10	—	9
„ „ „ „ Zemunu	111	101	60	—	55	—	64
Kr. mala realka u Petrinji	120	102	27	—	—	—	26
Kom. mala realka u Vukovaru	112	68	—	—		—	—
Svega......	1.821	2.002	385	231	258	319	177

Od svih 4.685 učenika poučavalo se u neobligatnim predmetima i to:

u gimnastici	38·8%
u pjevanju	42·2%
u stenografiji	8·2%
u francuskom jeziku	4·9%
u talijanskom jeziku	5·5%
u prostoručnom risanju	6·8%
u slöjdu	3·8%

Osim toga se poučavalo na zagrebačkoj gimnaziji i realci 47 učenika u mačevanju, a na srpskoj gimnaziji u Karlovcima 16 učenika u madžarskom jeziku.

9. Stipendiji i potpore.

U Hrvatskoj i Slavoniji opstoje mnoge zaklade, koje potpomažu siromašne i dobre učenike. Te su zaklade ponajviše obiteljske zaklade, te ih ovdje ne spominjemo zasebice. Ovdje ćemo napomenuti samo onu zakladu, koja je osnovana nastojanjem vojnih oblasti za bivše vojne krajine.

Krajišnici su plaćali državi i općini neke poreze, koji su se nazivali proventi. Tim dohocima ne samo da su Krajišnici namirivali trošak za upravu, nego su još i uštedili znatne svote, koje je ratno ministarstvo koristonosno uložilo. Tako je nastala krajiška imovna uzgojno-obrazovna zaklada. Ta je zaklada do god. 1.881., kad se krajina pripojila majci zemlji, bila tako bogata, da je od godišnjih kamata osnovala na temelju previšnje odluke od 12. travnja 1.883. ove stipendije:

Za polazak viših škola 23 stipendija po	400	for. =	9.200	for. a. vr.
za polazak akademije tvornih umjetnosti 3 stipendija . . . . „	420	„ =	1.200	„ „ „
za polazak srednjih škola 90 stipendija . . . . „	200	„ =	18.000	„ „ „
za siromašne učenike gospićke gimnazije 9 stipendija . . . . „	200	„ =	1.800	„ „ „
za polazak muške preparandije u Petrinji 36 stipendija . . . „	200	„ =	7.200	„ „ „
za polazak preparandije u Zagrebu 15 stipendija . . . . „	200	„ =	3.000	„ „ „
za polazak ratarske škole u Križevcima 18 stipendija . . . . „	170	„ =	3.060	„ „ „
osim toga se može upotrebiti godimice za umnoženje ili povišenje stipendija za više škole .			2.000	„ „ „
najposlije 10 stipendija za obrtnu i nautičku školu . . . . „	200	„ =	2.000	„ „ „
svega			51.520	for. a. vr.

Ova zaklada stoji pod pokroviteljstvom Njegova Veličanstva cara i kralja, a smatra se kao privatna zaklada. Stipendije podjeljuje ban, a pravo na te stipendije imaju oni učenici, koji su se rodili u bivšoj vojnoj krajini ili su ondje nadležni.

Od onih 90 stipendija za polazak srednjih škola otpada 10 na svako pukovnijsko okružje, pošto ih je za vojne krajine bilo 9.

Koliko je bilo uopće u Hrvatskoj i Slavoniji učenika, koji su u god. 1.894./5. uživali stipendije ili potporu iz javnih obiteljskih i inih zaklada, kazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XXIX.

Broj stipendista i iznos stipendija.

U č i l i š t e	Broj učenika, koji uživaju stipendij ili potporu	Iznos stipendija ili potpore
Kr. gimnazija u Zagrebu	86	11.095·00
„ „ na Rijeci	48	3.143·90
„ „ u Varaždinu	41	2.225·70
„ „ u Osijeku	47	2.923·45
„ „ u Požezi	20	1.555·71
„ „ u Vinkovcima	41	4.410·00
„ „ u Gospiću	34	3.790·66
Srpska gimnazija u Karlovcima	57	6.286·00
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu . . .	46	5.262·10
„ mala realna gimnazija u Senju	20	2.260·00
„ „ „ „ u Belovaru	11	1.180·00
„ „ „ „ u Mitrovici	6	500·00
„ velika realka u Zagrebu	20	1·694·75
„ „ „ u Osijeku	15	891·65
„ „ „ u Zemunu	9	417·30
„ mala realka u Petrinji	15	1.690·00
Kom. mala realka u Petrinji	1	100·00
Svega	517	49.426·22

Osim toga postoje gotovo kod svih srednjih škola posebna društva za potporu siromašnih učenika, koja obično opskrbljuju siromašne učenike odijelom, obućom i potrebnim knjigama.

Koliko je učenika uživalo potpore i koliki je bio iznos potpora, kazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XXX.

Iznos potpora i učenika, koji su uživali potporu.

Učilište	Društvo za potporu siromašnih učenika: godine osnutka	Društvo za potporu siromašnih učenika: imovina koncem škol. godine 1.894./5. (forinti)	Iznos podijeljenih potpora (forinti)	Broj učenika, koji uživaju potporu
Kr. gimnaziji u Zagrebu	1.854.	7.600 00	594·39	223
„ , na Rijeci	1.880.	3.635·00	153·05	17
„ „ u Varaždinu	1.865.	6.455·00	245·79	30
„ „ u Osijeku	1.874.	11.533·57	655·12	55
„ „ u Požezi	1.874.	6.567·00	400·00	45
„ „ u Vinkovcima . . .	1.861.	8.984·72	597·92	57
„ „ u Gospiću	1.881.	702·24	95·06	15
„ velika realna gimn. u Rakovcu	1.874. 1.876.	5.406·74 3.421·39	552·46	47
„ mala realna gimn. u Senju . .	?	656·76	45·38	3
„ „ „ „ u Belovaru	1.878.	2.922 12	246·53	80
„ velika realka u Zagrebu . . .	1.862.	6.544·25	406·74	87
„ „ „ u Osijeku . . .	1.885.	4.298·03	200·23	58
„ „ „ u Zemunu . . .	1.881.	3.288 00	408·00	92
„ mala realka u Petrinji . . .	1.877.	1.135·00	182·00	33
Svega	—	72.949·82	4.782·75	842

Prema ovoj skrižaljci iznosila je imovina svih društava za potporu siromašnih učenika koncem školske godine 1.894./5. svega 72.949·82 for., a iste je godine uživalo 842 učenika potpore u iznosu od 4.782·75 for. a. vr.

Učenici srednjih škola uživali su i drugih potpora i to kao pitomci različnih odgojnih zavoda.

Od ovih napominjemo plemićki konvikt u Zagrebu sa zakladom od 314.521 for. a. vr. za 43 učenika, nadalje nadbiskupski orfanotrofij u Zagrebu i Požezi. Prvi je utemeljio biskup Maksimilijan Vrhovac god. 1.827. za zakladom od 54.522 for., a drugi njegov nasljednik biskup Aleksander Alagović god. 1.835. sa zakladom od 60.000 for. Oba ova crkvena dostojanstvenika poklonila su i potrebne zgrade. Zagrebački biskup a kasnije nadbiskup i kardinal Đura Haulik poklonio je ovim zavodima od svoga imetka 40.000 for., te se tako jednom i drugom zavodu povećala glavnica za 20.000 for. Iznajprije su imala oba orfanotrofija 24 mjesta, dok se s vremenom otvorilo još 12, dakle svega 36 mjesta. Ova mjesta podjeljuje zagrebački nadbiskup, a pravo na njih imaju učenici od I—VII. razreda gimnazije.

Konvikt u Senju utemeljio je god. 1857. tadanji senjski biskup Mirko barun Ožegović. Konviktu je poklonio biskup Ožegović trokatnicu i glavnicu od 28.000 for., koja se domalo povećala privatnim prinosima na 41.182 for. Ovaj je zavod uređen za 32 pitomca, no samo je 8 mjesta besplatnih, dok se desetorica primaju uz odštetu od 6 for. na mjesec, a ostali uz odštetu od 12 for. na mjesec.

Grčko-katoliko sjemenište u Zagrebu utemeljio je god. 1681. grčko-katolički biskup Ladislav Patačić. Ono uzdržaje 20 do 24 pitomca, te dobiva svake godine 5.332 for. potpore iz vjerske zaklade.

Koncem školske godine 1.894./5. imala je zagrebačka gimnazija 35 pitomaca plemićkoga konvikta, 37 pitomaca nadbiskupskog orfanotrofija i 19 grčko-katoličkoga sjemeništa. Požeška je gimnazija imala 39 pitomaca ondješnjega orfanotrofija, senjska mala realna gimnazija 8 pitomaca senjskoga konvikta, koji su imali besplatna mjesta, a 9 pitomaca, koji su plaćali 6 for.

Zatim je imalo svega 129 učenika besplatno cijelu opskrbu i to: na zagrebačkoj gimnaziji 11 učenika u katoličkom sjemeništu, 4 učenika u franjevačkom samostanu, 5 učenika u samostanu milosrdnih sestara, 2 učenika kod milosrdne braće i 15 učenika u privatnim kućama; na varaždinskoj gimnaziji 5 učenika u franjevačkom samostanu, 4 učenika u kapucinskom samostanu, a 3 u uršulinskom samostanu; na požeškoj

gimnaziji 2 učenika u franjevačkom samostanu; na rakovačkoj velikoj realnoj gimnaziji 5 učenika u franjevačkom samostanu u Karlovcu; na srpskoj gimnaziji u Karlovcima 47 učenika u ondješnjem blagodjejaniju i na gospićkoj gimnaziji 26 učenika u internatu.

Besplatnu hranu imalo je učenika, i to; na zagrebačkoj gimnaziji 4 učenika u plemićkom konviktu, 7 učenika u nadbiskupskom orfanotrofiju, 3 učenika u grčko-katoličkom i rimokatoličkom sjemeništu, 11 učenika kod milosrdne braće, 2 učenika u samostanu milosrdnih sestara i 17 učenika u pučkoj kuhinji; na riječkoj gimnaziji 18 učenika u kapucinskom samostanu, 17 učenika u franjevačkom samostanu, 21 učenik u samostanu sestara Benediktinaka i 45 učenika u privatnim kućama; na osječkoj gimnaziji 8 učenika u franjevačkom, kapucinskom samostanu i u sirotištu i 6 učenika kod dva rimokatolička župnika; najposlije na rakovačkoj velikoj realnoj gimnaziji 6 učenika u franjevačkom samostanu u Karlovcu.

10. Školarina, primarina, pristojbe za duplikate svjedočaba i prinesci za učeničke knjižnice.

Školarina iznosi u kr. gimnaziji i velikoj realci, te s njom spojenoj trgovačkoj školi u Zagrebu osam (8) forinti, a u svim ostalim ovozemaljskim kr. gimnazijama, realkama i s ovima spojenim trgovačkim školama, te realnim gimnazijama bez razlike šest (6) for. za svako poljeće. Od školarine se opraštaju oni siromašni učenici, koji su u prošlom poljeću imali prvi red, a vladanje bar pohvalno.

Primarina iznosi u svim kr. hrvatsko-slavonskim gimnazijama, realnim gimnazijama, realkama, te s realkama spojenim trgovačkim školama dva (2) for. Od primarine se ni jedan novo primljeni učenik ne može oprostiti.

Naredbom kr. zemaljske vlade odjela za bogoštovje i nastavu od 12. lipnja 1.891. br. 4.732 određeno je, da se od dana njezina proglašenja u svim zemaljskim kr. gimnazijama, realnim gimnazijama i realkama i nautičkoj školi u Bakru za izdavanje duplikata i triplikata semestralnih svjedočaba i svjedočaba zrelosti

odnosno o zaključnom ispitu ove pristojbe uplate, i to: za duplikat semestralne svjedodžbe dva (2), a za triplikat četiri (4) forinta; za duplikat svjedodžbe zrelosti odnosno svjedodžbe o zaključnom ispitu šest (6), a za triplikate deset (10) forinti.

Prinosi za učeničke knjižnice nijesu u svim zavodima jednaki; ali se ponajviše u to ime pobira od učenika, koji prvi put u zavod stupaju 50 nč., a od ostalih učenika, koji nastavljaju u zavodu nauke 20 nč. svake godine. Osim toga ima svaki učenik platiti 1 for. za pokriće troškova, koje nosi učilište za nabavu tiskanica semestralnih svjedočaba i inih potrebica.

Iduća nam skrižaljka pokazuje, koliko je u školskoj godini 1.894./5. unišlo za primarinu, školarinu i učeničke knjižnice i koliko je bilo učenika oprošteno od plaćanja školarine.

Skrižaljka XXXI.

Školarina, primarina i drugi prinosi učenika.

Učilište	Primarina	Prinosi učenika za knjižnicu	Prinosi učenika za tiskanice	Školarina	Broj učenika, koji su oprošteni od plaćanja školarine: I. polješće	Broj učenika, koji su oprošteni od plaćanja školarine: II. polješće
	forinti austr. vr.					
Kr. gimnazija u Zagrebu	504	126·00	971	6.232	512	550
„ „ na Rijeci	198	74·60	373	1.878	192	218
„ „ u Varaždinu	194	93·50	322	1.824	152	152
„ „ „ Osijeku.......	164	71·80	277	1.512	127	144
„ „ „ Požezi........	200	84·40	270	1.422	137	135
„ „ „ Vinkovcima ..	172	81·00	281	1.662	132	149
„ „ „ Gošpiću	98	30·40	205	996	159	153
Srpska gimnazija u Karlovcima	168	313.00	—	3.822	44	59
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu..................	242	110.90	373	1.896	187	213
Kr. mala realna gimnazija u Senju	120	32·40	161	918	72	92
Kr. mala realna gimnazija u Belovaru..................	236	81·80	232	1.338	81	127
Kr. mala realna gimnazija u Mitrovici.....................	108	15·40	131	612	61	86
Kr. velika realka u Zagrebu . .	240	106.80	354	2.872	139	149
„ „ „ „ Osijeku ...	174	72·70	233	1.422	91	119
„ „ „ „ Zemunu ...	132	58·10	214	1.410	81	106
Kr. mala realka u Petrinji.....	134	51·30	156	726	70	112
Kom. mala realka u Vukovaru	27	37·90	—	772	26	22
Svega	3.111	1.442·00	4.553	31.314	2.363	2.586

Na svim ovim zemaljskim školama unišlo je dosele primarine 2.916 for., za učeničke knjižnice 1.091 for., a za tiskanice 4.533 for. avr.

Školarine je unišlo svega 26.720 for. Godine 1.890. iznosila je školarina 25.281 for., a g. 1.885. samo 2.586 for., no u to se doba plaćala i manja školarina.

Od plaćanja školarine bilo je oprošteno u drugom poljeću 2.586 učenika, dakle 55·1 % od svih učenika.

Po tome je bilo učenika oprošteno od školarine u drugom poljeću na pojedinim učilištima i to na

kr. gimnaziji u Zagrebu	61·7 %
„ „ „ Rijeci	61·5 %
„ „ „ Varaždinu	51·3 %
„ „ „ Osijeku	56·0 %
„ „ „ Požezi	54·4 %
„ „ „ Vinkovcima	57·5 %
„ „ „ Gospiću	65·4 %
srpskoj gimnaziji u Karlovcima	18·0 %
kr. velikoj realnoj gimnaziji u Rakovcu	61·2 %
„ maloj „ „ „ Senju	58·6 %
„ „ „ „ „ Belovaru	61·6 %
„ „ „ „ „ Mitrovici	70·4 %
„ velikoj realci u Zagrebu	49·1 %
„ „ „ „ Osijeku	53·7 %
„ „ „ „ Zemunu	52·4 %
„ maloj „ „ Petrinji	74·6 %
kom. „ „ „ Vukovaru	19·1 %

II. Troškovi uzdržavanja.

Plata je učitelja na srednjim školama uređena zakonom od 4. studenoga 1.874. Svaki pravi učitelj dobiva godišnju temeljnu platu 900 for. avr., a u Zagrebu 1.050 for., te ima pravo na petgodišnji doplatak od 200 for., tako da mu je plata nakon 25 godišnjeg službovanja 1.900 for., a u Zagrebu 2.500 for. Pravi su učitelji u IX., a ravnatelji u VII. plaćevnom razredu. Pravi se učitelj može nakon 15 godišnjeg službovanja promaknuti u VIII. razred. Osim plaće dobiva svaki pravi učitelj i stanarinu, koja

se ravna prema plaćevnom razredu i mjesnim okolnostima: U Zagrebu je stanarina za VII. razred 420 for., za VIII. razred 350 for., a za IX. razred 280 for.; u Vinkovcima je i u Senju za iste razrede 300 for., 250 for. i 200 for., a u ostalim mjestima za iste razrede 360 for., 300 i 240 for. Ravnatelj dobiva osim toga ravnateljski doplatak na potpunoj srednjoj školi 300 for., a na nepotpunoj 200 for. Namjesni učitelji dobivaju na godinu 540 for., a ispitani namjestni učitelji 700 for. plate. Iduća nam skrižaljka pokazuje, koliko se u školskoj godini 1.894./5. potrošilo na uzdržavanje zemaljskih srednjih učilišta.

Skrižaljka XXXII.

Troškovi uzdržavanja god. 1.894./5.

Učilište	Troškovi osobni	Troškovi stvarni	Svega
	u forintama austr. vr.		
Kr. gimnazija u Zagrebu . . .	54.120·00	3.066·01	57.186·01
„ „ na Rijeci	27.999·20	3.885·70	31.884·90
„ „ u Varaždinu . .	26.147·50	1.677·41	27·824·91
„ „ „ Osijeku	21.959·83	1.531·86	23.491·69
„ „ „ Požezi	20.316·00	1.853·48	22.169·48
„ „ „ Vinkovcima . .	18.717·00	1.416·45	20·133·45
„ „ „ Gospiću	14.579·50	3.141·83	17.720·53
Kr. velika realna gimnazija u Rakovcu	30·131·50	1.591·56	31.723·06
Kr. mala realna gimnazija u Senju	12.667·00	647·56	13.314·56
Kr. mala realna gimnazija u Belovaru	11.720·00	1.260·26	12.980·26
Kr. mala realna gimnazija u Mitrovici	11.583·00	739·32	12.322.32
Kr. velika realka u Zagrebu . .	39.916·75	4.888·21	44.884·96
„ „ „ „ Osijeku . .	22.551·00	1.741·36	24.292·36
„ „ „ „ Zemunu . .	20.836·69	1.461·57	22.278·26
Kr. mala realka u Petrinji . . .	96-72·60	397·66	10.069·66
Svega	342.916·91	29.299·44	372.216.41

Troškovi su uzdržavanja srpske gimnazije u Karlov cima iznosili školske godine 1.894./5. svega 25.1 91·96 for., a od ove svote otpada na osobne izdatke 21.715·00 for., a na stvarne 3.47 6·96 for.

Troškovi uzdržavanja vukovarske komunalne male realke iznosili su za osobne izdatke 7.230·35 for., a za stvarne izdatke 1.316·99 for.. svega dakle 8.547·34 for. avr.

Sav trošak uzdržavanja kr. srednjih učilišta iznosio je god. 1.890. u austr. vr. for. 317.718·35, a god. 1.885. u austr. vr. for. 302.282·69. Prema tomu je zemlja potrošila g. 1.895. za srednje škole prama godini 1.890. za 54.497·86 for. više, a prema godini 1.885. za 69.933·72 for. više.

Sveukupni trošak srednjih učilišta ujedno s troškom srpske gimnazije u Karlovcima i komunalne male realke u Vukovaru iznosio je god. 1.885. svega 405.955·71 for. avr. Razdijelimo li ovu svotu na 10 mjeseci školske godine, to otpada na jedan dan bio školski ili praznik 1.353·18 for. Za pojedina srednja učilišta otpada na jedan dan i to za

kr. gimnaziju u Zagrebu	190·62	for.
„ „ „ Rijeci	106·28	„
„ „ „ Varaždinu	92·75	„
„ „ „ Osijeku	78·31	„
„ „ „ Požezi	73·89	„
„ „ „ Vinkovcima	67·11	„
„ „ „ Gospiću	59·07	„
srpsku gimnaziju u Karlovcima	83·97	„
kr. veliku realnu gimnaziju u Rakovcu . .	105·74	„
„ malu „ „ „ Senju . . .	44·35	„
„ „ „ „ „ Belovaru . .	43·27	„
„ „ „ „ „ Mitrovici . .	41·07	„
kr. veliku realku u Zagrebu	149·61	„
„ „ „ „ Osijeku	80·97	„
„ „ „ „ Zemunu	74·33	„
„ malu „ „ Petrinji	33·56	„
kom. „ „ „ Vukovaru	28·21	„

TREĆE POGLAVLJE

Ženski licej.

Kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, uviđajući potrebu više ženske naobrazbe, obnašla je svojom naredbom od 5. rujna 1.892. broj 11.846. pokusa radi odrediti ustrojenje privremenoga ženskog liceja u Zagrebu, a naredbom od 9. rujna 1.892. broj 11.241 propisati ustrojni štatut, te naredbom od 12. rujna 1.892. broj 11.420 naučnu osnovu za taj zavod.

Prema napomenutom ustrojstvenom štatutu ima ženski licej osam razreda. Djevojke, koje žele stupiti u prvi razred, moraju da su navršile 10. godinu, te se moraju podvrgnuti prijamnom ispitu, na kojemu će dokazati da imadu onoliko znanja, koliko si može učenica pribaviti u prva četiri razreda pučke škole.

Ovaj novo ustrojeni učevni zavod otvoren je dne 10. listopada 1.892., te je prve školske godine 1.892./3. imao prva četiri razreda, a bio je smješten u prikladnim prostorijama u zgradi kr. zemaljske obrtne škole u Zagrebu. Školske godine 1.894./5. otvoren je bio već i šesti razred, a god. 1.895./6. sedmi.

Prve godine svoga opstanka imao je zavod 136 učenica u sva četiri razreda, druge godine u pet razreda 163 učenice, treće godine 1.894./5. bilo je već 197 učenica, a četvrte i to 1.895./6 upisala se u svih sedam razreda 271 učenica.

Iz naučne osnove za ženski licej propisane naredbom od 12. rujna 1.892., broj 11.420., napominjemo u idućoj skrižaljci naučne predmete i broj sati u tjednu.

Skrižaljka XXXIII.

Učevni predmeti i sati u tjednu.

Učevni predmeti	Razred								Svega
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Vjeronauk	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Hrvatski jezik	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Francuski jezik	—	—	5	5	4	4	4	4	26
Njemački jezik	3	3	3	3	2	2	2	2	20
Engleski jezik	—	—	—	—	(5)	(6)	(5)	(5)	(21)
Latinski jezik	—	—	—	—	(5)	(6)	(5)	(5)	(21)
Pedagogija	—	—	—	—	(5)	(6)	(5)	(5)	(21)
Svjetska književnost	—	—	—	—	2	2	2	2	8
Zemljopis	2	1	2	1	—	—	1	—	7
Povjest	—	2	2	2	3	3	2	2	16
Računstvo	3	3	2	2	2	2	2	2	18
Prirodne znanosti	2	3	2	4	3	2	2	3	21
Filozofska propedevtika . .	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Prostoručno risanje	4	4	2	2	2	2	2	2	20
Ženske ručne radnje . . .	3	3	2	2	—	—	—	—	10
Pjevanje	1	1	1	1	1	1	1	1	8
Gimnastika	1	1	1	1	—	—	—	—	4
Krasnopis	2	—	—	—	—	—	—	—	2
Svega	27	27	27	28	29	29	29	29	225

Engleski jezik, latinski jezik i pedagogija su fakultativno obligatni predmeti, te učenice mogu po volji birati kojigod mu drago predmet od ova tri. Za one učenice, koje su odabrale

pedagogiju, otpada filozofska propedevtika, te se ta dva učevna sata propedevtike uzimlju za ručne radnje i praktične pedagoške vježbe.

Ženski licej nema predbježno ni posebnu sgradu ni vlastito učiteljsko osoblje. Licej je smješten, kako već spomenusmo u zgradi kr. zemaljske obrtne škole, a na njemu obučavaju što zavodu pridijeljene, što s drugih zavoda određene učiteljske sile uz primjerenu nagradu.

1. Učiteljsko osoblje. Školske god. 1.894./5. bilo je na zavodu osim (1) ravnatelja još (1) rimokatolički vjeroučitelj, četiri (4) pridijeljene učiteljice, dvije (2) pomoćne učiteljice, jedan (1) pridijeljeni učitelj i jedanaest (11) izvanjskih učitelja, a među ovima dva vjeroučitelja i to za grčkoistočnu i mojsijevačku vjeroizpovijest.

2. Broj učenica. Školske godine 1.884./5. bilo je učenica i to

u I. razredu	. . . . . .	54
u II. „	. . . . . .	56
u III. „	. . . . . .	26
u IV. „	. . . . . .	22
u V. „	. . . . . .	14
u VI. „	. . . . . .	25
	svega . .	197,

a od ovih je bilo 132 učenice rimokatoličke vjeroispovijesti, 25 grčkoistočne vjeroispovijesti, 2 evangeličke vjeroispovijesti i 38 mozajičke vjeroispovijesti.

3. Učenice po dobi. Koliko je bilo učenica s kojom dobom, kazat će nam tačno iduća skrižaljka.

Skrižaljka XXXIV.

Učenice po dobi.

U razredu	Učenica sa									Prosječna doba u razredima	
	11 godina	12 godina	13 godina	14 godina	15 godina	16 godina	17 godina	18 godina	19 godina	godina	mjeseci
I.	5	35	12	2	—	—	—	—	—	12	2
II.	—	10	31	14	1	—	—	—	—	13	1
III.	—	—	3	16	7	—	—	—	—	14	2
IV.	—	—	—	1	14	7	—	—	—	15	3
V.	—	—	—	—	2	5	7	—	—	16	4
VI.	—	—	—	—	3	15	4	2	1	16	4

4. Učenice po zavičaju. Po zavičaju bilo je učenica:

Iz Hrvatske 146
„ Slavonije 34
„ Austrije 7
„ Ugarske 3
„ Bosne i Hercegovine 3
„ inozemstva (Njemačke 2, Srbije 1 i
iz Rumunjske 1) svega 4,

a od sviju je 155 zavičajno u Zagrebu.

5. Učenice po staležu roditelja. Po staležu je roditelja bilo:

kćeri trgovaca i obrtnika 50
„ državnih i zemaljskih činovnika . . 59
„ općinskih činovnika 30
„ svećenika i učitelja 23
„ odvjetnika i liječnika 19
„ posjednika 4
„ vojnika 8
„ osoba drugoga zvanja i zanimanja 4
„ već pokojnih otaca 34

6. Disciplina i uspjeh obuke.

a) Disciplina. Iz vladanja je dobila 151 učenica „uzorno", a 46 njih „pohvalno".

b) Uspjeh obuke. Po napretku je bilo i to:

s odlikom	. . . .	115 učenica
s I. redom	. . . .	76 „
s II. „	. . . .	1 „

dok su četiri (4) učenice pripuštene popravnom ispitu iz jednoga predmeta.

7. Školarina, primarina i prinosi za učeničku knjižnicu. Godišnja je školarina za ženski licej odmjerena sa 50 for., te se plaća u mjesečnim obrocima.

Školske godine 1.894./5. unišlo je školarine i to:

I. poljeća	3.063 for.
II. „	2.180 „
svega . .	5.243 for.

Od plaćanja školarine bila je oproštena u prvom poljeću 71 učenica, a u drugom poljeću 102 učenice.

Svaka novo primljena učenica ima platiti 4 for. primarine i 1 for. kao prinos za učeničku knjižnicu.

Na primarini i prinosima za učeničku knjižnicu unišlo je godine 1.894./5. svega 203 for.

8. Stipendiji i potpore. Jedna je učenica uživala godišnji stipendij od 200 for. iz nar. školske zaklade, jedna 80 for. potpore iz krajiške uzgojno-obrazovne zaklade, a osim toga je dobila 21 učenica potporu iz nar. školske zaklade u iznosu od 1.355 for. a. vr.

9. Učila i zbirke. Za nabavu učila i knjiga za knjižnice potrošilo se god. 1.894./5. svega 1.000 for., a prošlih godina svega 2.665 for., ukupno dakle 3.665 for. avr.

Stanje knjižnica i učila koncem školske godine 1.894./5. bilo je ovo:

učiteljska knjižnica broji	100 djela sa 190 svezaka
učenička „ „	157 „ „ 204 „
učila za zemljopis i povjest i to:	33 zidna zemljovida
	1 atlas
	3 globusa
	24 slike
„ „ fiziku i kemiju	314 aparata i sprava

učila za životinjstvo	270	preparata
	96	slika
„ „ biljarstvo	49	slika
	17	inih predmeta
„ „ geometriju	25	modela
	54	instrumenta
„ „ prostoručno risanje	133	predloške.

10. Troškovi za uzdržavanje zavoda. Troškovi su za uzdržavanje ženskoga liceja iznosili godine 1.894./5. i to:

za osobne izdatke . . .	12.248	for.	— nč.
„ stvarne „ . .	1.926	„	58 „
svega . . .	14.174	for.	58 nč.

dok je prijašnjih godina iznosio trošak i to:

školske godine 1.892./3.

za osobne izdatke . . .	7.073	for.	— nč.
„ stvarne „ . . .	1.044	„	— „
svega . . .	8.177	for.	— nč.

a školske godine 1.893./4.

za osobne izdatke . . .	9.619	for.	50 nč.
„ stvarne „ . . .	1.631	„	01 „
svega . . .	11.250	for.	51 nč.

Prema tome je potrošeno godine 1.894./5. za 2.924 for. 07 nvč. više, nego li god. 1.893./4., a za 5.997 for. više, nego li god. 1.892./3.

Drugi odsjek.

Srednje stručne škole.

PRVO POGLAVLJE.

Trgovačke škole.

Za više obrazovanje trgovačke mladeži opstoje u Hrvatskoj 3 više trgovačke škole spojene s kraljevskim velikim realkama u Zagrebu, Zemunu i Osijeku.

Ove su tri trgovačke škole imale zajedničkoga ravnatelja i učiteljski zbor mjesnih velikih realaka, samo su još neki specijalni učitelji pridijeljeni za trgovačke struke, koji ne pripadaju napomenutom učiteljskom zboru.

Trgovačke škole u Zagrebu i Zemunu opstoje već od školske godine 1.883./4., te su bile iznajprije dvorazredne, a godine 1.893. su pretvorene u trorazredne trgovačke škole. A naredbom kr. hrvatske slavonske dalmatinske zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 12. studenoga 1.892., br. 14.617, ustrojena je i u gradu Osijeku uz ondješnju kr. veliku realku, viša trorazredna trgovačka škola, te joj je školske godine 1.893./4. otvoren I., a idućih godina otvorila se i druga dva razreda. Za

uzdržavanje toga razreda obećalo je i poglavarstvo grada Osijeka, da će doprinositi svake godine iznos od 1.500 for.

Na osnovu novoga ustrojnog štatuta za šegrtske škole u Hrvatskoj i Slavoniji izdanoga naredbom kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 11. rujna 1.892., br. 13.345, prestale su početkom školske godine 1.892./3. dvije zborne trgovačke škole u Zagrebu i Varaždinu, te trgovački naučnici u ovim gradovima polaze kao i u ostalim gradovima zemlje, posebne trgovačko-obrtničke odjele odješnjih šegrtskih škola.

Školske godine 1.892./3. opstojale su po tom u zemlji samo 2 trgovačke s realkama u Zagrebu i Zemunu spojene škole i naukovni tečaj za trgovačko-obrtničku mladež u Senju, a tek god. 1.893./4. tri trgovačke škole, pošto je kako rekosmo u Osijeku bila te godine jedna trgovačka škola otvorena.

Naredbom kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 20. kolovoza 1.893., br. 10.698, propisan je za trorazredne više trgovačke škole, spojene s kr. velikim realkama u Zagrebu, Osijeku i Zemunu i posebni ustrojni štatut.

Na temelju toga ustrojnoga štatuta primaju se u I. razred viših trgovačkih škola mladići, koji su svršili s dobrim uspjehom malu realku, malu gimnaziju ili realnu gimnaziju, te su navršili 15. godinu dobe svoje. Mladići, koji tih prethodnih nauka nemaju, mogu biti primljeni u I. razred, ako na prijamnom ispitu dokažu, da imadu za trgovačku školu potrebito predznanje.

Prijelaz u II. i III. razred dozvoljen je onim mladićima, koji su s povoljnim uspjehom svršili I. dotično II. razred.

Svaki novo primljeni učenik ima platiti 2 forinta u ime primarine. Školarina, koja se od učenika pobira u dva obroka, naime početkom svakoga polugodišta, iznosi na godinu 16 for. za višu trgovačku školu u Zagrebu, a 12 for. za ostale ovozemaljske više trgovačke škole.

Od školarine mogu biti učenici oprošteni prema propisima, koji vrijede i za ostala srednja učilišta.

S učenicima više trgovačke škole ne obdržavaju se nikakvi posebni ispiti. Koncem svakoga polugodišta dobiva svaki učenik semestralnu svjedodžbu.

S učenicima, koji su svršili III. razred više trgovačke škole s dobrim uspjehom, obdržava se koncem školske godine zaključni ispit. Za taj je ispit sastavljeno posebno ispitno povjerenstvo, koje

se sastoji od nadzornika srednjih škola ili njegova zamjenika kao predsjedatelja i rukovoditelja toga ispita, zatim od ravnatelja više trgovačke škole i od učitelja III. razreda trgovačke škole.

Usmenom dijelu toga ispita može takođe prisustvovati po jedan izaslanik trgovačke komore i gradskoga zastupstva.

Ove su trorazredne više trgovačke škole uvrštene u kategoriju potpunih srednjih učilišta, a glede naučne su osnove izjednačene sa sličnim zavodima u austro-ugarskoj monarkiji.

Učenicima spomenutih trgovačkih škola podijeljena je dopisom kr. ug. ministra za zemaljsku obranu od 19. srpnja 1.892. br. 38.354/VIII. pogodnost jednogodišnje dobrovoljačke vojne službe.

Hrvatske više trgovačke škole ispoređane su dopisom kr. ug. min. financija od 19. listopada 1.892., br. 57.092, takođe sa srednjim trgovačkim školama u kraljevini Ugarskoj, te mogu svršeni pitomci stupiti u državna službu bud kod blagajničke i manipulacionalne struke u smislu §§. 14., 17., 18., 19., 22. zak. čl. I. ex 1.883. zajedničkoga hrv.-ug. sabora.

Naredbom kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 27. kolovoza 1.893. broj 11.093. izdana je pozivno na §. 2. gore napomenutoga statuta za trorazredne više trgovačke s kr. velikim realkama u Zagrebu, Zemunu i Osijeku spojene škole posebna naučna osnova, koja je početkom školske godine 1.893./4. stala na snagu.

Koji su po novoj osnovi naučni predmeti i koliko je određeno u nedjelju sati, razabiremo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka I.

Naučni predmeti i sati u tjednu.

Tekući broj	Predmeti	Sati na tjedan u I. razredu	II. razredu	III. razredu	Svega
1	Hrvatski jezik	3	3	2	8
2	Njemački jezik	3	3	3	9
3	Francuski jezik	3	3	3	9
4	Trgovačka geografija, statistika . . .	2	2	2	6
5	Povjest	2	2	2	6
6	Matematika, polit. aritmetika	4	2	2	8
7	Trgovačka aritmetika	3	3	2	8
8	Nauk o usancama	—	—	1	1
9	Fizika	2	1	—	3
10	Kemija i kemijska tehnologija	—	2	2	4
11	Prirodopis	3	—	—	3
12	Poznavanje robe	—	2	3	5
13	Nauk o trgovini, trgovačkom dopisivanju, knjigovodstvu	4	6	—	10
14	Komptoarske radnje, uzor. poslovnica	—	—	4	4
15	Zakonoslovlje	—	2	3	5
16	Nauk narodnoga gospodarstva i nauk financijalni	—	—	2	2
17	Krasnopis	2	—	—	2
	Svega	31	31	31	93

Za isključivo trgovačke predmete kao: komptoarne radnje, knjigovodstvo, trgovačko dopisivanje, onda za trgovačko i mjenbeno pravo kao i za nacionalnu ekonomiju i financijalni nauk

postavljeni su stručni učitelji, a u ostalim predmetima obučavaju učitelji dotične realke. Jedni i drugi dobivaju primjerenu nagradu i to oni, koji ne spadaju u učiteljski zbor dotične realke za svaki nedjeljni sat na godinu 50 for., ako taj sat prelazi maksimum njegovih službenih sati, na koji je već kao učitelj realke obvezan. Ravnatelj realke dobiva nagradu od 150 for. na godinu za upravljanje dotične trgovačke škole.

Neobligatni su predmeti na trgovačkoj školi talijanski jezik, te se predaje u dva odjela tri (3) sata, onda stenografija i gimnastika dva (2) sata na tjedan. Učitelji se neobligatnih predmeta nagrađuju kao i na drugim srednjim učilištima.

Školske godine 1.894./5. bilo je na trgovačkoj školi u Zagrebu 13 učitelja, u Zemunu takođe 13, a u Osijeku 11 učitelja, a od ovih nijesu pripadala učiteljskom zboru kr. velike realke u Zagrebu dva (2), u Zemunu jedan (1), a i u Osijeku jedan (1) učitelj.

Koliko je pak učenika bilo koncem školske godine 1.894./5. na pojedinim trgovačkim školama, razabiremo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka II.

Broj učenika godine 1.894./5.

Učilište	Upisanih	Koncem školske godine bilo učenika u razredu I.	II.	III.	Svega	Izostalo
Viša trgovačka škola u Zagrebu	65	15	22	20	57	8
» » » » Zemunu	48	17	14	13	44	4
» » » » Osijeku	32	15	16	—	31	1
Svega	145	47	52	33	132	13

Koliko je uopće učenika polazilo više trgovačke škole od njihova postanka, pa do školske godine 1.894./5. razabiremo iz III. skrižaljke.

Skrižaljka III.

Broj učenika od školske godine 1883./4. pa do 1894./5.

Učilište	Koncem školske godine												Svega
	1.884.	1.885.	1.886.	1.887.	1.888.	1.889.	1.890.	1.891.	1.892.	1.893.	1.894.	1.895.	
Viša trgovačka škola u Zagrebu	9	13	17	18	19	29	39	20	47	62	65	65	493
Viša trgovačka škola u Zemunu	7	14	15	13	10	15	18	23	40	39	40	48	282
Viša trgovačka škola u Osijeku	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	32	43
Svega	16	27	32	31	29	44	57	43	87	101	116	145	818

Od napomenutih polaznika trgovačkih škola u god. 1.894./5. ispustivši one, koji su izostali, razabrat ćemo iz iduće skrižaljke, koliko ih je bilo po vjeroizpovijestima.

Skrižaljka IV.

Učenici po vjeroispovijesti.

Učilište	Učenika bilo koncem školske godine 1.894./5.				
	rimokatolika	grčkoistočnjaka	izraelićana	evangelika	svega
Viša trgovačka škola u Zagrebu . . .	**41**	**3**	**13**	—	**47**
» » » u Zemunu . . .	**14**	**17**	**12**	**1**	**44**
» » » u Osijeku . . .	**15**	**9**	**7**	—	**31**
Svega	**70**	**29**	**32**	**1**	**132**
%	**53·04**	**21·96**	**25·0**	—	**100**

Iz V. i VI. skrižaljke razabiremo, koliko je bilo učenika koncem školske godine 1.894./5. po dobi.

Skrižaljka V.

Učenici po dobi uopće.

Bilo učenika u višoj trgovačkoj školi				Svega
od godina	u Zagrebu	u Zemunu	u Osijeku	
14	—	2	1	3
15	5	7	3	15
16	11	10	8	29
17	16	8	7	31
18	6	7	7	20
19	9	6	5	20
20	3	2	—	5
21	5	2	—	7
22	1	—	—	1
23	1	—	—	1
Svega	57	44	31	132

Skrižaljka VI.

Učenici po dobi u pojedinim razredima.

Učilište	u razredu	Učenika bilo od 14 godina	15 godina	16 godina	17 godina	18 godina	19 godina	20 godina	21 godina	22 godina	23 godina	Svega	najmlađe doba g.	najmlađe doba mj.	najstarije doba g.	najstarije doba mj.	prosječno doba g.	prosječno doba mj.
Viša trgovačka škola u Zagrebu	I.	—	5	2	3	—	4	—	—	—	1	15	15	2	23	2	17	2
	II.	—	—	7	11	3	1	—	—	—	—	22	16	00	19	5	16	11
	III.	—	—	2	2	3	4	3	5	1	—	20	16	5	22	4	19	1
Viša trgovačka škola u Zemunu	I.	2	6	5	1	2	1	1	—	—	—	17	14	6	20	1	16	00
	II.	—	1	4	3	2	3	—	1	—	—	14	15	11	21	6	17	5
	III.	—	—	1	4	4	2	1	1	—	—	13	16	6	21	2	15	8
Viša trgovačka škola u Osijeku	I.	1	2	7	1	3	1	—	—	—	—	15	14	8	19	1	16	5
	II.	—	1	1	6	4	4	—	—	—	—	16	15	11	19	11	17	7
	III.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Svega		3	15	29	31	20	20	5	7	1	1	132						

Pošto naredba kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu nalaže, da se mogu primiti oni učenici, koji su već navršili 15. godinu svoga života, to je normalno doba, u kojoj učenik svršava I. razred 16. godina, II. razred 17., a III. razred 18. godina. No uza sve to je bilo učenika, koji su svršili razrede i prije normalnog doba. Po tome je svršilo

I. razred	prije norm. doba	16	učenika
	normalnom dobom	14	„
	poslije norm. doba	17	„

II. razred	prije norm. doba	12	učenika
	normalnom dobom	20	„
	poslije norm. doba	18	„
III. razred	prije norm. doba	9	„
	normalnom dobom	7	„
	poslije norm. doba	17	„

Koliko je bilo učenika na svim višim trgovačkim školama po zavičaju, razabiremo iz VII. skrižaljke.

Skrižaljka VII.

Učenici koncem školske godine 1.894./5. po zavičaju.

Učilište	Učenika bilo iz					Svega	Zavičajnih u mjestu dotične škole
	Hrvatske	Slavonije	Ugarske	Austrije	inozemstva		
Viša trgovačka škola u Zagrebu	46	5	1	5	—	57	32
Viša trgovačka škola u Zemunu	5	28	2	—	9	44	26
Viša trgovačka škola u Osijeku	6	22	2	1	—	31	14
Svega . . .	57	55	5	6	9	132	72
%	43·18	41·66	3·78	4·54	6·81	100	54·54

Od inozemaca ih je sedam (7) učenika iz Srbije, jedan (1) iz Rumunjske i jedan (1) iz Njemačke.

Koliko je bilo učenika po društvenom položaju svojih roditelja, kazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka VIII.

Učenici po društvenom položaju svojih roditelja koncem školske godine 1894./5.

Učilište	Sinovi činovnika	Sinovi trgovaca i obrtnika	Sinovi posjednika	Sinovi vojnika	Sinovi inih osoba	Svega	Kojim su oci već umrli
Viša trgovačka škola u Zagrebu	25	20	4	—	8	57	6
Viša trgovačka škola u Zemunu	11	21	12	—	—	44	11
Viša trgovačka škola u Osijeku	13	15	1	1	1	31	1
Svega . . .	49	56	17	1	9	132	18
%	37·12	42·42	12·87	0·75	6·81	100	13·62

Kako su se učenici vladali i kakav je bio uspjeh u obuci koncem drugoga polјeća školske godine 1.894./5., kazat će nam dvije iduće skrižaljke.

Skrižaljka IX.

Učenici koncem školske godine 1894./5. po vladanju.

Učilište	Koliko ima učenika u vladanju					Svega
	uzorno	pohvalno	prema propisima	pokudno	loše	
Viša trgovačka škola u Zagrebu	9	23	10	12	2	57
„ „ „ u Zemunu	4	35	5	—	—	44
„ „ „ u Osijeku	2	26	2	1	—	31
Svega	15	84	17	13	2	132
%	11.36	63·66	12·87	9·84	1·51	100

Jedan je učenik isključen. Osim toga je bilo kažnjeno, i to

na višoj trgovačkoj školi u Zagrebu 71
„ „ „ „ „ Zemunu 3
„ „ „ „ „ Osijeku 7 učenika.

Skrižaljka X.

Učenici koncem školske godine 1.894./5. po napretku.

Učilište	Koliko je bilo učenika sa svjedodžbom					Neispitanih	Svega
	I. reda s odlikom	I. reda	II. reda	III. reda	popravnog ispita		
Viša trgovačka škola u Zagrebu	3	38	5	—	10	1	57
Viša trgovačka škola u Zemunu	6	26	—	1	11	—	44
Viša trgovačka škola u Osijeku	7	17	1	—	6	—	31
Svega	16	81	6	1	27	1	132
%	12·12	61·36	4·54	0 75	20·45	0·75	100

Po X. skrižaljci možemo zaključiti, da je na trgovačkim školama bilo svega zrelih učenika 97 ili 73·5%, a nezrelih samo 7 ili 5·3%, dok je 27 učenika ili 21·2 % ostalo s popravnim ispitom. Na tom je ispitu prošlo 26 učenika, samo je 1 učenik zagrebačke trgovačke škole pao. Prema tomu je na početku školske godine 1.895./6. bilo 93·3% zrelih učenika.

Zaključnom se ispitu podvrgnulo na zagrebačkoj višoj trgovačkoj školi 16 učenika III. razreda i jedan privatista, na zemunskoj 12 učenika III. razreda i dva kandidata, koji su ispit ponovila. Na tom su zaključnom ispitu dobila 4 učenika i to jedan na zagrebačkoj, a tri na zemunskoj školi odliku, 16 je uspjelo na zagrebačkoj, a 10 na zemunskoj školi.

Uspjeh na zaključnom ispitu, otkako postoje trgovačke škole, zabilježili smo u XI. skrižaljci.

Skrižaljka XI.

Uspjeh na zaključnom ispitu od god. 1.885. do 1.895.

Učilište	Školska godina											Svega
	1.885.	1.886.	1.887.	1.888.	1.889.	1.890.	1.891.	1.892.	1.893.	1.894.	1.895.	
Viša trgovačka škola u Zagrebu	4	10	8	7	6	19	3	8	3	15	17	100
Viša trgovačka škola u Zemunu	6	4	6	4	5	7	—	8	10	10	13	73
Svega . . .	10	14	14	11	11	26	3	16	13	25	30	173

Koliko je unišlo novaca na primarini, školarini, te ostali prinosi učenika, i koliko je bilo učenika oprošteno od plaćanja školarine, razabiremo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka XII.

Primarina, školarina i ostali prinosi god. 1.894./5.

Učilište	Primarinu	Prinosi za		Školarinu	Broj učenika, koji su bili oprošteni od plaćanja školarine u	
		knjižnicu	tiskanice			
	u forintama a. v.				1. polj.	2. polj.
Viša trgovačka škola u Zagrebu	**44**	**20·00**	**67**	**612**	**25**	**19**
» » » » Zemunu	**44**	**11·40**	**46**	**336**	**22**	**16**
» » » » Osijeku	**42**	**12·90**	**32**	**252**	**7**	**12**
Svega	**130**	**44·10**	**145**	**1.200**	**54**	**47**

Stipendija su uživala školske godine 1.894./5. u svemu tri učenika, na svakoj trgovačkoj školi po jedan, i to onaj u Zagrebu 70 for., onaj u Zemunu 300 for., a onaj u Osijeku 100 for.

Dva su učenika zagrebačke trgovačke škole imala potporu po 50 for. Osim toga su dobivali nekoji učenici trgovačkih škola kao i učenici realaka badava knjige i školske potrebice od pripomoćnih društava, koja su na realkama osnovana.

Što se tiče troška za uzdržavanje trgovačkih škola, spomenut ćemo, da su ponajviše već izračunani troškovi za njihovo uzdržavanje u svoti, koja je navedena kod realaka, zato ćemo ovdje u XIII. skrižaljci navesti samo one iznose, koji se troše na specijalne potrebe trgovačkih škola.

Skrižaljka XIII.

Specijalni trošak za uzdržavanje trgovačkih škola.

Učilište	Osobne pristojbe	Stvarni izdaci	Svega
	u forintama a. vr.		
Viša trgovačka škola u Zagrebu	4.727·50	1 261·94	5.989·44
» » » » Zemunu	4.100·00	326·93	4.426·93
» » » » Osijeku	370·00	1.052·53	1.422·53
Svega	9.197·50	2.641·40	11.838.90

Troškovi se za uzdržavanje podmiruju iz zemaljskoga proračuna i iz godišnjih prinosa, na koje se obvezale gradske općine zagrebačka, osječka i zemunska, te trgovačka i obrtna komora u Zagrebu i Osijeku i štedionica u Zemunu. U tu svrhu doprinose:

Gradska općina zagrebačka na godinu	1.000·— for.
gradska općina osječka „ „	1.000·— „
gradska općina zemunska „ „	700·— „
trgovačka i obrtna komora zagrebačka na godinu . .	800·— „
trgovačka i obrtna komora osječka „ „ . .	1.500·— „
štedionica zemunska na godinu	150·— „
svega	5.150·— for.

Osim navedenih i s velikim realkama spojenih trgovačkih škola ima u zemlji još jedna mala trgovačka škola za trgovačke naučnike u Varaždinu. Tu uzdržaje ondješnji trgovački gremij, a trgovačka i obrtna komora zagrebačka doprinosi godišnju potporu od 600 for. Ta gremialna trgovačka škola opstoji od god. 1.846., nema svoje vlastite zgrade, već se učenici poučavaju u zgradi kr. velike gimnazije. Naučni tečaj traje tri godine i to po 3 do 5 sati na tjedan za svako godište.

Sličnu je gremialnu trgovačku školu osnovao god. 1.851. zagrebački trgovački gremij za svoje trgovačke naučnike. Za uzdržavanje su ove škole doprinosili: zagrebačka trgovačka i obrtna komora 600 for., te prva hrvatska štedionica u Zagrebu 100 for. na godinu. Naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 21. srpnja god. 1.892., br. 8.409., u sporazumku s trgovačkim gremijem ova je škola napuštena, a trgovački su naučnici upućeni, da od školske godine 1.892./3. polaze s pučkim školama spojene šegrtske škole.

Isto je tako bio i u Senju od god. 1.893./4. posebni naučni tečaj za trgovačke i obrtne naučnike. Taj je imao tri godišta, a poučavalo se devet mjeseci u godini dana, i to u zimskim mjesecima najviše po 12, a u ljetnim najviše po 8 sati na tjedan. Poučavalo se u zgradi ondješnje pučke škole i to nedjeljom poslije podne, a ponedjelnikom i srijedom u veče.

Za uzdržavanje se toga trgovačkoga i obrtnog tečaja dozvolio iz zemaljskog proračuna godišnji prinos od 1.000 for.

Rad nedostatka učenika napušten je taj naučni tečaj već koncem školske godine 1.894./5., a ono je malo učenika bilo upućeno, da polaze ondješnju s pučkom školom spojenu šegrtsku školu.

DRUGO POGLAVLJE.

Nautička škola u Bakru.

Godine 1.849. bila je u Bakru osnovana dvorazredna nautička škola na državne troškove, ali je već god. 1.853./4. otpisom c. k. ministarstva za bogoštovlje i nastavu od 14. srpnja 1.854., br. 789., ukinuta poradi slaboga polaska.

Tek godine 1.871. bje taj zavod nakon previšnjega odobrenja od 23. srpnja 1.871. i opet otvoren. Prvi se razred otvorio školske god. 1.871./2. sa dva učenika. Par idućih godina zavod se isto tako slabo polazio, dok se nije dvorazrednoj nautičkoj školi dodao pripravni razred god. 1.876./7., te je iste godine bilo već 37 učenika, od kojih je bilo u pripravnom tečaju 21, a u ona druga dva razreda samo 16 učenika. Kao dvorazredna i s jednim pripravnim razredom ostala je nautička škola kao takva sve do god. 1.882.

Početkom školske godine 1.882./3. preustrojena bje nautička škola u Bakru na temelju previšnje dozvole od 8. rujna 1.882. po reorganizacijonom statutu za austrijske nautičke škole, odobrenom previšnjom odlukom od 7. kolovoza god. 1.879., te je proširena od dva na tri godišnja tečaja. Usljed toga je nautička škola u Bakru imala 4 razreda ili 4 tečaja i to: tri nautička i jedan pripravni tečaj, koji je odslije sačinjavao s ostalim tečajevima jednu cjelinu.

Koji su predmeti naučnom osnovom propisani za bakarsku nautičku školu i koliko sati na tjedan traje obuka, razabiremo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka XIV.

Naučni predmeti i broj sati na tjedan.

Predmeti	Pripravni tečaj	Nautički tečaji I.	Nautički tečaji II.	Nautički tečaji III.	Svega
nauk vjere	2	1	1	1	5
hrvatski jezik	4	—	—	—	4
talijanski jezik	6	5	4	3	18
engleski jezik	—	4	3	3	10
zemljopis i povjest	3	4	4	2	13
prirodopis	4	—	—	—	4
matematika	4	12	8	3	27
geometrija, geometr. risanje	5	—	—	—	5
nautika	—	—	6	8	14
fizika	—	3	3	—	6
nauk o parostroju	—	—	—	2	2
meteorologija i oceanografija	—	—	3	—	3
brodogradnja	—	—	—	3	3
nauk o pomorskim vježbama	—	—	—	2	2
trgovačko, mjenbeno i pomorsko pravo	—	—	—	3	3
pomorsko knjigovodstvo	—	—	—	1	1
nauk o pomorskoj higijeni	—	—	—	1	1
krasnopis	2	2	—	—	4
Svega	30	31	32	32	125

U zavodu je hrvatski jezik nastavni jezik, samo je u trećem tečaju za specijalno nautičke predmete talijanski nastavni jezik.

Učiteljski zbor ima 7 članova s ravnateljem. Svi moraju imati kvalifikaciju propisanu za srednje škole, te uživaju sva prava kao i ostali učitelji srednjih škola.

Na koncu se trećega tečaja ili razreda drži zaključni ispit, koji sastoji od pismenoga i usmenoga. Tomu ispitu predsjeda kao vladin izaslanik kr. zemaljski srednjoškolski nadzornik. Usmenom ispitu mogu još prisustvovati izaslanik pomorske oblasti na Rijeci i izaslanik trgovačke komore u Senju.

Godine 1.884. smještena je nautička škola u novu zgradu, koju je gradska obćina sagradila uz pripomoć kr. zemaljske vlade.

U najnovije se doba snuje, da se nautička četverorazredna škola u Bakru preustroji u sedamrazrednu, koja bi dakle imala dva pripravna i pet nautičkih razreda. Prva bi dva pripravna razreda bila tako ustrojena kao i prva dva realna razreda, ali bi ipak sačinjavala organičku cjelinu s nautičkim razredima. Ova bi dva prva razreda mogle i djevojke polaziti, te bi tako ti razredi bar donekle nadomiještali višu djevojačku školu.

Predmete i broj sati na tjedan po naučnoj osnovi ove reformirane nautičke škole, naći ćemo u idućoj skrižaljci.

Skrižaljka XV.

Naučni predmeti i broj sati na tjedan preustrojene nautičke škole.

Predmeti	Broj sati na tjedan: u pripravnim razredima i to: 1.	2.	u nautičkim razredima i to: I.	II.	III.	IV.	V.	Svega
nauk vjere	2	2	1	1	1	1	1	9
hrvatski jezik	5	4	2	2	2	2	2	19
talijanski jezik	5	4	3	3	3	2	2	22
njemački jezik	—	—	4	3	3	3	2	15
engleski jezik	—	—	—	—	4	4	2	10
zemljopis i povjest	3	4	4	4	4	4	3	26
matematika	4	3	5	5	4	3	—	24
geometrija, geom. risanje	—	3	3	4	—	—	—	10
opisno mjerstvo	—	—	—	—	4	3	2	9
prirodopis i nauk o robi	3	3	3	3	—	—	—	12
fizika i kemija	—	—	3	3	4	3	—	13
prostoručno risanje	4	4	2	2	—	—	—	12
krasnopis	2	1	—	—	—	—	—	3
nautika	—	—	—	—	—	5	7	12
nauk o parostroju	—	—	—	—	—	—	2	2
meteorologija i oceonograf.	—	—	—	—	—	—	2	2
brodogradnja	—	—	—	2	1	—	—	3
pomorske vježbe	—	—	—	—	—	—	2	2
pomorsko knjigovodstvo	—	—	—	—	—	—	1	1
trgovačko, mjenbeno i pomorsko pravo	—	—	—	-	—	—	3	3
pomorska higijena	—	—	—	—	—	—	1	1
Svega	28	28	30	30	31	31	32	210

Ova se osnova ima sukcesivno provesti. Školske je godine 1.894.//5. počelo preustrojenje nautičke škole, te je prvi nautički razred staroga sistema napušten, a mjesto njega drugi pripravni razred otvoren. U daljnim školskim godinama otvorit će se redom i ostali razredi po novoj reorganizaciji.

Na koncu školske godine 1.894./5. djelovalo je na ovom zavodu osam učitelja, koji su pripadali i učiteljskom zboru. Od ovih je sedam imalo propisanu kvalifikaciju, a jedan je bio namjesni učitelj. U nauku vjere, trgovačkom, mjenbenom i pomorskom pravu, te u pomorskoj higijeni obučavala su tri stručnjaka, i to jedan svećenik, javni kr. bilježnik i doktor sveukupnog liječništva, koji nijesu pripadali učiteljskom zboru.

Knjižnica je nautičke škole imala koncem školske godine 1.894./5. svega 910 djela u 1.197 svezaka.

Učila je imao zavod, i to:

za zemljopis	79 zidnih predmeta 9 atlanata 5 globa
za fiziku	155 aparata 33 sprave 18 slika
za kemiju	41 aparat
za prirodopis	762 zoološka preparata 226 inih predmeta 474 listova herbara 567 predmeta za mineralogiju 104 slike
za geometriju	37 modela
za prostoručno risanje	2 sveske predložaka 9 modela
za nautiku	42 aparata 28 sprava 21 pomorski znak
za nauk o parostroju	11 aparata
za meteorologiju i oceanografiju	4 aparata 6 slika 2 atlanta
za brodogradnju	2 modela 10 slika

Knjižnica i učila vrijede 3.574·92 for. avr. i 7.359·26 for., svega dakle 10.934·18 for. avr.

Kr. je zem. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, godine 1.893. za vrlo povoljnu cijenu od 15.000 for. nabavila brod (jahtu) Farnese, te ga dao preudesiti. Služi za praktične vježbe učenika u nautici, u brodovnom manevriranju i za poučno putovanje po moru, te da se učenici uvježbaju u svim poslovima na brodu. Poučna putovanja brodom, kojemu je sad ime Margit, poduzimaju se svake godine.

Koliko je bilo učenika školske godine 1.894./5. na tom nautičkom zavodu, kazat će nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XVI.

Razred	Koliko je bilo učenika prema prošloj godini			
	upisanih	koncem školske godine	više	manje
I. pripravni razred	58	50	34	—
II. „ „	23	16	16	—
I. nautički razred	—	—	—	15
II. „ „	20	19	2	—
III. „ „	17	17	6	—
Svega	118	102	58	15

Budući da su pripravne razrede polazile i djevojke, to bilo koncem godine

u I. pripravnom razredu

17 dječaka i 33 djevojke,

u II. pripravnom razredu

9 dječaka i 7 djevojaka.

Koliko je učenika polazilo nautičku školu u Bakru od god. 1.872., pa do 1.894., vidimo u idućoj skrižaljci.

Skrižaljka XVII.

Polaznici od godine 1.872. do god. 1.894.

Bilo je učenika					
školske godine	u I. pripravnom razredu	u nautičkom razredu			Svega
		I.	II.	III.	
1.872.	—	16	—	—	16
1.873.	—	10	2	—	12
1.874.	—	7	3	—	10
1.875.	—	13	4	—	17
1.876.	—	13	8	—	21
1.877.	22	8	8	—	38
1.878.	15	13	6	—	34
1.879.	20	5	8	—	33
1.880.	17	11	4	—	32
1.881.	18	9	9	—	36
1.882.	13	12	6	—	31
1.883.	18	5	5	—	28
1.884.	14	12	4	5	35
1.885.	11	14	6	3	34
1.886.	11	8	11	6	36
1.887.	8	8	5	8	29
1.888.	14	8	8	6	36
1.889.	13	7	6	8	34
1.890.	7	10	5	6	28
1.891.	13	8	10	4	35
1.892.	9	16	7	7	39
1.893.	19	15	13	8	55
1.894.	16	13	17	11	57

Po staležu roditelja bilo je koncem godine 1.894./5. uračunavši i djevojke

djece pomoraca 58
„ činovnika 20
„ trgovaca i obrtnika . . 20
„ seljaka 4

Svi su ovi učenici bili rimokatoličke vjeroispovijesti, a tek dvojica grčkoistočne.

Po zavičaju bilo ih je

iz Hrvatske . . . . 100 učenika i učenica
„ inozemstva . . . 2 „ „ „

i to su bile dvije učenice prvoga pripravnog razreda iz Njemačke. Mješćana je bilo 31 učenik i 25 učenica, dok su ostalih 29 učenika i 14 učenica íz obližnje okolice.

Koliko je bilo učenika koje dobe, razabiremo iz XVIII. skrižaljke.

Skrižaljka XVIII.

Učenici koncem školske god. 1.894./5. po dobi.

sa	Bilo je učenika: u pripravnom razredu 1.		u pripravnom razredu 2.		u nautičkom razredn I.	u nautičkom razredn II.		u nautičkom razredn III.		svega
11 godina	3		—		—	—		—		3
12 "	11		—		—	—		—		11
13 "	19		4		—	—		—		23
14 "	9		7		—	—		—		16
15 "	7		4		—	5		2		18
16 "	1		3		—	6		8		18
17 "	—		—		—	5		4		9
18 "	—		—		—	3		1		4
19 "	—		1		—	—		2		3
Svega . . .	50		19		—	19		17		105
	god.	mj.	god.	mj.	—	god.	mj.	god.	mj.	
najmlađe doba	10	10	12	9	—	14	10	15	6	—
najstarije "	16	2	18	7	—	18	1	19	7	—
prosječno "	13	2	14	6	—	16	4	16	7	—

Kakvu su notu učenici dobili u vladanju i kakav je bio uspjeh u nauku na koncu drugog poljeća godine 1.894./5., razabraćemo iz XIX. i XX. skrižaljke.

Skrižaljka XIX.

Učenici po vladanju.

Koliko je učenika dobilo u vladanju u	uzorno	pohvalno	prema propisima	pokudno	loše	Svega
1. pripravnom razredu	10	35	5	—	—	50
2. „ „	6	9	1	—	—	16
II. nautičkom „	—	13	4	1	1	19
III. „ „	—	17	—	—	—	17
Svega	16	74	10	1	1	102

Tokom školske godine kažnjeno je zatvorom i to radi nemara i nepristojnog ponašanja svega 28 učenika.

Skrižaljka XX.

Učenici po napretku.

Koliko je učenika dobilo u	I. red s odlikom	I. red	II. red	III. red	popravak	Neispitanih	Svega
1. pripravnom razredu .	10	31	5	3	1	—	50
2. „ „ .	6	7	2	—	1	—	16
II. nautičkom razredu .	2	9	2	2	4	—	19
III. „ „ .	—	17	—	—	—	—	17
Svega . . .	18	64	9	5	6	—	102
%	17·64	62·74	8·82	4·90	5·88	—	100

Zaključnom se ispitu podvrglo 17 učenika III. razreda, te je svih 17 uspjelo.

Prvi se zaključni ispit preustrojene nautičke škole u Bakru držao god. 1.884., te je tada 3 učenika proglašeno zrelima. Od godine 1.884., pa do 1.895. prošlo je na zaključnom ispitu i to:

školske godine	1.883./4. . . .	3
„ „	1.884./5. . . .	4
„ „	1.885./6. . . .	9
„ „	1.886./7. . . .	6
„ „	1.887./8. . . .	5
„ „	1.888./9. . . .	8
„ „	1.889./90. . .	6
„ „	1.890./1. . . .	4
„ „	1.891./2. . . .	7
„ „	1.892./3. . . .	6
„ „	1.893./4. . . .	10
„ „	1.894./5. . . .	17
	svega . .	85

Stipendije je uživalo 19 učenika u iznosu od 1.184 for. avr. Osim toga je 11 učenika dobilo potpore u iznosu od 104 for. avr. od pripomoćnog društva za potporu siromašnih i vrijednih učenika, koje na zavodu opstoji već od godine 1.894./5., te mu je imovina do konca školske godine 1.894./5. narasla na 5.325 for. 07 nč. a. vr.

Troškovi za uzdržavanje nautičke škole padaju na kr. zem. vladu, te su iznosili godine 1.894./5. i to:

osobni	13.450 for.	— nč.
stvarni	1.400 „	11 „
svega . .	14.850 for.	11 nč.

U stvarne je izdatke uračunato i ono 400 for., kojima se nabavila učila.

TREĆE POGLAVLJE.

Učiteljske škole.

A. Istorijske bilješke.

Usljed korenite reforme, što no je provede velika carica i kraljica Marija Terezija, prešlo je svekoliko školstvo u državne ruke, te se odslije morala država brinuti i za obrazovanje učitelja. Iznajprije su imale normalne glavne škole zadaću da obrazuju učitelje. Učitelji normalne glavne škole, kojih je bilo s ravnateljem 4, a s kateketom 5, bili su dužni uz svoju propisanu zadaću i poučavati kandidate učiteljstva u načinu obučavanja i u praktičnoj pedagogici. U tu se svrhu obdržavali na glavnim normalnim školama posebni pedagoški naučni tečajevi. Takva je normalna glavna škola bila u Zagrebu god. 1.776. U bivšoj su vojnoj krajini bile normalne škole u Mitrovici, Pančevu, Belovaru, Petrinji i Rakovcu. Pedagoški su tečajevi u bivšoj vojnoj krajini trajali iznajprije samo 3 mjeseca, docnije su produženi na 6 mjeseci i najposlije na godinu dana. S vremenom se opazilo, da ovi jednogodišnji pedagoški tečajevi ne udovoljuju svrsi, pa se uredili dvogodišnji i pripojili maloj realci. Tako je osnovan dvogodišnji pedagoški naučni tečaj na maloj realci u Mitrovici god. 1.853., u Rakovcu godine 1.854., u Pančevu godine 1.855. i u Belovaru god. 1.859. Pedagoški su tečajevi pančevački i rakovački godine 1.863., kad su ondješnje male realke pretvorene u velike,

premješteni u Zemun i Petrinju, gdje se uzdržali do god. 1.871. kao jedini učiteljski obrazovni zavodi vojne krajine, pošto nije u Mitrovici god. 1.858. otvoren nijedan pedagoški tečaj, a belovarski je godine 1.864. napušten.

U Zagrebu je osnovana samostalna, o glavnoj normalnoj školi neovisna, učiteljska škola (učiteljna učionica) koncem god. 1.849. Imala je dva tečaja, a učiteljski su zbor sačinjavala osim ravnatelja još dva učitelja, i to jedan svjetovnjak i jedan svećenik. U prostoručnom su risanju, krasnopisu i pjevanju poučavali nuzučitelji. U naučnoj su osnovi bili ovi predmeti: vjeronauk, katehetika, liturgika, pedagogika, opća i posebna didaktika, slovnica, računstvo, zemljopis, prirodopis, prirodoslovlje, orguljanje i pjevanje. U prvi se tečaj ove učiteljske škole primali samo oni učenici, koji su svršili s dobrim uspjehom IV. razred gimnazije. Godine 1.853. preustrojen je ovaj naučni zavod tako, da se imaju samo vjeronauk i pedagogika poučavati kao posebni predmeti, a ostale nauke samo po čitanci. I zahtjevi su o primanju u I. tečaj stegnuti na toliko, da je pristup u prvi tečaj bio dozvoljen i onim mladićima, koji su svršili dva razreda, koje nesamostalne male realke. No osobita se važnost polagala u posebnu metodiku, pa su zato morali učiteljski kandidati prisustvovati često obuci na glavnoj školi, te se vježbati pod nadzorom učitelja u obučavanju. Koncem dvogodišnjeg tečaja morali su učiteljski kandidati polagati propisani učiteljski ispit pred ispitnim povjerenstvom, kojemu je predsjedao biskupski povjerenik.

Naredbom c. kr. ministarstva za bogoštovlje i nastavu u Beču, od 1. rujna god. 1.857., br. 14.786, određeno je, da se u Hrvatskoj i Slavoniji podižu preparandije kao katolički učiteljski obrazovni zavodi, koji imadu obrazovati učitelje ne samo za trivijalne, već i za glavne škole. Po toj je naredbi zagrebačka preparandija spojena s katoličkom glavnom školom tako, da je ravnatelj glavne škole bio ujedno i ravnateljem preparandije, te upravljao praktičnim vježbama učiteljskih kandidata na glavnoj školi. Učiteljske je ispite na koncu drugoga godišta rukovodio i nadzirao dijecezanski vrhovni nadzornik ili za to posebno imenovani biskupski povjerenik. Ispitno je povjerenstvo moglo uposobiti učiteljskoga kandidata za glavne ili trivijalne škole, ili za pomoćnog učitelja, već prema onoj mjeri znanja, što ga je na ispitu pokazao.

Ove se dvije preparandije uzdržale do god. 1.874.

U to su vrijeme osnovana dva učiteljska obrazovna zavoda i za djevojke, i to u Zagrebu i Đakovu. Milosrdnice, koje je pokojni biskup docnije nadbiskup i kardinal Đuro Haulik god. 1.845. pozvao u Zagreb, da poučavaju djevojke i njeguju bolesnike, osnovale su odmah u svom samostanu zavod za obrazovanje učiteljica za svoj red, no od god. 1.848. dozvoljen je polazak te samostanske preparandije i svjetovnim djevojkama. Taj je zavod dobio pravo javnosti naredbom c. kr. ministarstva za bogoštovlje i nastavu od 27. prosinca god. 1.851., br. 12.703. Imao je dva tečaja, a u naučnoj su osnovi bili ovi predmeti: vjeronauk, hrvatski jezik, krasnopis, računstvo, nauk o uzgoju i obučavanju, uputa u uporabu propisnih školskih knjiga, uz to tumačenje najvažnijih realija i najposlije ženski ručni rad. Neposrednu je upravu nad tom samostanskom preparandijom vodio biskup, a svjetovna je oblast pridržala sebi pravo vrhovna nadzora.

Nastavni jezik u toj preparandiji bio je njemački, a hrvatski se poučavao samo kao obvezatni predmet. No odlukom namjesničkog vijeća od 4. svibnja god. 1.861., br. 420, ipak je hrvatski jezik istisnuo njemački, te postao nastavnim.

Početkom škol. god. 1.864./5. otvorena je ženska preparandija s pravom javnosti i u samostanu milosrdnica u Đakovu takođe sa dva tečaja.

Godine 1.874. promijenile se i opet hrvatske preparandije, pošto je zakonom za pučke škole od 14. listopada god. 1.874. zagrebačka muška preparandija pretvorena u preparandiju s 3 tečaja, a uz samostansku preparandiju otvorena je druga ženska sa svjetovnim učiteljima. Zato su napuštene obje đakovačke preparandije.

Za područje vojne krajine osnovan je već godine 1.871. na državne troškove učiteljski obrazovni zavod od tri tečaja s hrvatskim nastavnim jezikom mjesto bivše preparandije od dva tečaja i poslije dokinuća učiteljskog tečaja u Zemunu. Ujedno je osnovano za podupiranje i rimokatoličkih i grčkoistočnih učiteljskih kandidata 125 stipendija iz krajiške imovne uzgojne i obrazovne zaklade. Jedan se dio tih stipendija podjeljivao krajiškim djevojkama, koje su polazile samostansku preparandiju u Zagrebu. Te su stipendistkinje bile zajedno smještene u internatu napomenutoga samostana. Od god. 1.872. do 1.880. izučilo se s ovim sti-

pendijama u samostanskoj zagrebačkoj preparandiji svega 129 krajiških djevojaka.

Za petrinjsku su učiteljsku školu osnovana dva katehetska mjesta, da se u vjerskoj obrazovanosti zadovolji i rimokatoličkim i grčkoistočnim učiteljskim kandidatima.

Previšnjom odlukom od 8. lipnja god. 1.871. potvrđeni propis o naobrazbi učitelja u vojnoj krajini određuje među ostalim i to, da se imadu kandidati učiteljstva koncem III. godine podvrći ispitu zrelosti. Na temelju te svjedodžbe zrelosti mogli su kandidati učiteljstva biti namješteni kao privremeni učitelji na pučkim školama. Za stalno se namještenje zahtijevala osim toga još i svjedodžba o osposobljenju, koju su mogli zadobiti tek iza dvogodišnjega praktičnog službovanja, položivši učiteljski ispit. Da se tome udovolji, obdržavali se na petrinjskoj učiteljskoj školi svake godine propisani ispiti zrelosti pod predsjedanjem zemaljskog nadzornika za srednje škole, a za učiteljske ispite o osposobljivanju odredilo je c. kr. generalno zapovjedništvo kao krajiška zemaljska upravna oblast u Petrinji, posebno povjerenstvo na tri godine.

Za zagrebačke preparandije nije bio propisan ispit zrelosti, već se morali kandidati 3. tečaja koncem školske godine podvrći odmah učiteljskom ispitu u prisuću dijecezanskoga školskog nadzornika. Na tom su ispitu ispitivali učitelji trećeg tečaja.

Druga zagrebačka ženska preparandija postala je usljed zakona za pučke škole od 14. listopada 1.874. suvišnom, te se već početkom školske godine 1.883./4 opet ukinula.

Zakonom za uređenje pučkog školstva i obrazovanje učitelja od 31. listopada 1.888. dokinute su razlike, koje su dotad bile na petrinjskoj učiteljskoj školi i na zagrebačkim preparandijama. Tim je zakonom tečaj za obrazovanje učitelja proširen na četiri godine i općenito uveden u Petrinji običajni ispit zrelosti kao i ispit o osposobljivanju.

B. Statističke bilješke.

I. Broj učiteljskih škola.

Školske su godine 1.894./5. bile u Hrvatskoj i Slavoniji 4 učiteljske škole, i to u Zagrebu, Petrinji, Osijeku i Karlovcu, onda jedna ženska učiteljska škola u Zagrebu.

Prve su tri učiteljske škole zemaljski zavodi, a troškovi im se namiču iz zemaljskog proračuna. Osječka je učiteljska škola osnovana tek početkom školske godine 1.893./4.; po tome je imala početkom školske godine 1.894./5. samo prva dva tečaja. Zagrebačka je ženska učiteljska škola smještena u samostanu milosrdnica, te je privatni zavod, a uzdržaje je samostan, no imade po §. 102. školskoga zakona od 31. listopada godine 1.888. pravo javnosti, jer je uređena prema zahtjevima organizacionog propisa, koji je propisan naredbom od 17. srpnja godine 1.889., br. 8.345.

Učiteljska škola u Karlovcu je srpska učiteljska škola bez prava javnost, a uzdržaje se iz srpske narodne zaklade. Ona je već od dvije godine u prijelaznom stanju, da postane od muške ženskom učiteljskom školom.

Sa svakom je od ovih učiteljskih škola spojena vježbaonica, a sa zagrebačkom učiteljskom školom od god. 1.893. i internat, u kojemu imade potpunu opskrbu uz neznatnu odštetu (11 for. mjesečno) do 60 učiteljskih kandidata. U Petrinji je otvoren takav internat početkom rujna godine 1.894.

Ženskoj je učiteljskoj školi u samostanu milosrdnica pripojen takođe internat, u koji se može primiti, više od 100 učiteljskih pripravnica, a plaćaju za opskrbu samostanu mjesečno 18 for.

Poučavanje je na svim muškim i ženskim učiteljskim školama besplatno.

Sve su ove učiteljske škole smještene u zgodnim prostorijama. Za petrinjsku je učiteljsku skolu naredbom c. kr. ratnog ministarstva podignuta državnim troškom nova zgrada godine 1.871., a za zagrebačku naredbom kr. zemaljske vlade god. 1.892.

2. Naučna osnova.

Bitni dio naučne osnove odgovara onoj naučnoj osnovi, koja je propisana u zemljama zastupanima u carevinskom vijeću.

Broj nedjeljnih sati, koji je opredijeljen za pojedine predmete ove naučne osnove, određen je propisom od 17. srpnja 1.889. Razdiobu sati i naučne predmete kazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XXI.

Naučni predmeti i broj sati na tjedan.

Učevni predmet	U tečaju				Svega
	I.	II.	III.	IV.	
nauk vjere	2	2	2	2	8
pedagogija i praktične vježbe	—	4	6	9	19
hrvatski ili srpski jezik	4	3	3	3	13
njemački jezik	2	2	2	2	8
zemljopis, povjest i ustavna nauka	3	3	3	2	11
matematika i geometrijsko risanje	3	3	3	2	11
prirodopis	3	2	1	1	7
fizika	2	2	1	1	6
gospodarska nauka	2	2	2	1	7
mehaničke radnje u radionici	—	—	2	2	4
krasnopis	1	1	—	—	2
prostoručno risanje i modeliranje	4	2	2	1	9
opća glazba i pjevanje	2	2	1	2	7
glasovir	2	2	1	1	6
orguljanje	—	—	2	2	4
guslanje	(2)	(2)	(2)	(2)	(8)
gimnastika	2	2	1	1	6
Svega	32	32	32	32	128

Od gore napomenutih predmeta samo nije guslanje obligatan predmet.

Od gore napomenutih predmeta otpadaju na ženskim učiteljskim školama gospodarstvena nauka, glasovir i orguljanje, a

mjesto ova tri predmeta uče djevojke kućno gospodarstvo dva (2) sata, a ženske ručne radnje jedanaest (11) sati na tjedan. Mjesto mehaničkih radnja uveden je god. 1.894./5. „slöjd“ i to: na kr. učiteljskoj školi u Zagrebu u svakom tečaju po 5 sati na tjedan; a na kr. učiteljskim školama u Petrinji i Osijeku po 3 sata na tjedan.

3. Učila i knjižnice.

Za nabavu i uzdržavanje učila kao i za nadopunjivanje učiteljske knjižnice dobivaju učiteljske škole iz zemaljskih sredstava i to:

Kr. učiteljska škola u Zagrebu godišnje 400 for.
„ „ „ „ Petrinji „ 300 „

U istu svrhu dobiva djevojačka učiteljska škola u Karlovcu iz srpske narodne zaklade godišnje 200 for.

Kakvo je bilo stanje knjižnica i učila koncem školske god. 1.894./5., razabrat ćemo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka XXII.

Knjižnice i učila.

Predmeti		Učiteljska škola u Zagrebu	Petrinji	Osijeku	Zagrebu (u samostanu)	Svega
Knjižnica	djela	1.293	1.362	189	1.309	4.153
	svezaka	2.289	2.439	404	1.866	6.998
Učenička knjižnica	djela	—	528	177	—	705
	svezaka	2.158	1.159	186	—	3.503
Učila za zemljopis i povjest	zidnih zemljovida	59	51	21	44	175
	globa	7	4	1	3	15
	telurija	1	1	—	1	3
	atlanta	4	3	—	10	17
	slika	54	33	—	—	87
Učila za fiziku i kemiju	aparata	197	125	27	280	799
	sprava		160	—		
	slika	12	3	—	—	15
Učila za životinjstvo: preparata		390	416	32	2.022	3.160
„ „ bilinstvo: „		herb.	herb.	—	herb.	herb.
Učila za rudstvo	naravnih komada	500	408	210	583	1.701
	kristal. modela	6	95	6	120	227
Prirodno-povjesne slike		215	80	12	116	423
Matematika: geometr. modeli		15	104	—	108	227
Prostoručno risanje	predloške	658	?	524	1.247	2.429
	modeli	280	82	40	48	450
Učila za zornu obuku		10	?	—	190	200
Oruđe za mehaničke radnje		714	4 950	—	45	5.709
Gospodarski modeli		60	271	—	—	331
Gimnastičke sprave		6	22	—	60	88
Modeli i oruđe za ženske ručne radnje		—	—	—	717	717

Srpska učiteljska škola u Karlovcu imala je u učiteljskoj knjižnici 969 djela sa 1.033 sveske, u učeničkoj knjižnici 334 djela sa 350 svezaka; a učila: 317 slika, 179 aparata i sprava, te 295 ruda i kristal. modela.

4. Učiteljsko osoblje.

Skrižaljka XXIII.

Učiteljsko osoblje.

Učilište	Ravnatelja	Vjeroučitelja	Redovitih učitelja	Namjesnib učitelja	Pomoćnih učitelja	Svega
Kr. učiteljska škola u Zagrebu .	1	2	6	—	6	15
„ „ „ u Petrinji .	1	2	7	—	2	12
„ „ „ u Osijeku	1	2	2	—	4	9
Svega . . .	3	6	15	—	12	36

Svako učilište ima dva vjeroučitelja: jednoga za rimokatoličke, a drugoga za grčkoistočne pitomce.

Vjeroučitelji grčkoistočne vjeroispovijesti u Zagrebu i Osijeku poučaju osim toga u vjeronauku i na ostalim srednjim zavodima tih mjesta.

Pomoćni su učitelji u Zagrebu: dva učitelja za glazbu, jedan za gospodarstvo, a ostala su tri pridijeljena zavodu na službovanje; u Petrinji: dva učitelja glazbe, jedan učitelj gospodarstva i dva na službovanje pridijeljena učitelja.

Na djevojačkoj učiteljskoj školi u zagrebačkom samostanu milosrdnih sestara djelovalo je osim ravnateljice jedanaest (11) časnih sestara kao učiteljice, a među njima četiri za ženske ručne radnje, nadalje jedan katolički svećenik kao vjeroučitelj i drugi svećenik, doktor bogoslovije, kao učitelj za pedagogiju.

Na srpskoj učiteljskoj školi u Karlovcu bilo je školske god. 1.894./5. svega osim ravnatelja i vjeroučitelja, dva učitelja i jedne učiteljice, još četiri pomoćna učitelja.

5. Polazak učiteljskih škola.

Iz XXIV. skrižaljke razabiremo, kako se polazile učiteljske škole u školskoj godini 1.894./5. Primjećujemo da djevojačka učiteljska škola u zagrebačkom samostanu imade poradi obilja pripravnica za 1., 2. i 4. tečaj paralelke.

Skrižaljka XXIV.

Polazak školske godine 1.894./5.

Učilište	Broj upisanih pripravnika	Do konca škol. god. bilo je pripravnika u razredu				Svega	Od ovih u internatu
		I.	II.	III.	IV.		
Kr. učiteljska škola u Zagrebu	130	32	30	30	29	121	57
Kr. učiteljska škola u Petrinji	112	25	24	28	34	211	19
Kr. učiteljska škola u Osijeku	35	15	20	—	—	35	—
Samostanska učiteljska škola u Zagrebu . . .	292	90	93	49	58	290	115
Srpska učiteljska škola u Karlovcu	56	8	11	18	18	55	—
Svega	625	170	178	125	139	612	191

Među učiteljskim pripravnicima srpske učiteljske škole u Karlovcu bilo je 23 pripravnice i to: 8 u prvom, 11 u drugom, 5 u trećem i 9 u četvrtom tečaju.

Koliko je bilo pripravnika po vjeroispovijesti i dobi, razabrat ćemo iz iduće dvije skrižalje.

Skrižaljka XXV.

Pripravnici po vjeroispovijesti.

Učilište	Rimokatolika	Grčkokatolika	Grčkoistočnjaka	Evangjelika	Izraelićana	Svega
Kr. učiteljska škola u Zagrebu .	110	2	8	1	—	121
„ „ „ u Petrinji .	63	—	47	1	—	111
„ „ „ u Osijeku .	29	—	3	3	—	35
Samostanska učiteljska škola u Zagrebu	258	—	27	—	5	290
Srpska učiteljska škola u Karlovcu	2	—	52	—	1	55
Svega	462	2	137	5	6	612
%	75·5	0·65	22·38	0·81	0·98	100

Skrižaljka XXVI

Pripravnici po dobi.

Učilište	U tečaju	Koliko imade pripravnika od 14 godina	15 godina	16 godina	17 godina	18 godina	19 godina	20 godina	21 godina	preko 21 g.	Svega	Poprečno doba u tečaju god.	mj.
Kr. učiteljska škola u Zagrebu	I.	—	6	8	6	5	5	1	—	1	32	17	1
	II.	—	—	4	10	8	3	1	4	—	30	17	11
	III.	—	—	—	4	11	10	3	2	—	30	18	7
	IV.	—	—	—	—	5	4	10	8	4	31	20	0
Kr. učiteljska škola u Petrinji	I.	—	7	4	10	4	—	—	—	—	25	16	5
	II.	—	—	2	9	7	2	4	—	—	24	17	10
	III.	—	—	—	4	9	9	3	2	—	27	18	8
	IV.	—	—	—	1	8	6	7	8	4	34	19	9
Kr. učiteljska škola u Osijeku	I.	—	5	5	3	1	1	—	—	—	15	16	2
	II.	—	—	2	7	7	2	2	—	—	20	17	9
Samost. kr. učiteljska škola u Zagrebu	I.	10	43	20	10	5	—	2	—	—	90	15	7
	II.	—	—	60	15	8	4	4	1	1	93	16	9
	III.	—	—	—	8	17	13	9	1	1	49	18	3
	IV.	—	—	—	—	14	18	15	5	6	58	19	6
Svega.......		10	61	105	87	109	77	61	31	17	558		

Pošto je propisana 15. navršena godina za ustup u prvi tečaj, to je normalno doba u prvom, drugom, trećem i četvrtom tečaju: 16, 17, 18 i 19 godina.

Iz gornje skrižaljke razabiremo, da je sve učiteljske škole polazilo 72 pripravnika prvi tečaj. Od ovih je svega 18 pripravnika bilo u normalnoj dobi t. j. 25%, dok je ostalih 75% pripravnika normalnu dobu već prevalilo. Drugi je tečaj polazilo svega 74 pripravnika, od kojih je bilo osam (8) u normalnoj dobi, t. j. 10·8%, dok je ostalih 89·2% prevalilo normalno doba. Treći je tečaj polazilo svega 14% pripravnika normalnom dobom, dok je 86% već prevalilo to doba. U četvrtom je tečaju bilo pripravnika 20% s normalnom dobom, a preostalih je 80% već prevalilo normalno doba. Na učiteljskoj je školi u Karlovcu bilo u prvom tečaju 11·1% pripravnika prije normalne dobe, 47·7% u normalnoj dobi, a ostali su tu dobu prevalili. U drugom, trećem i četvrtom tečaju otpada na normalnu dobu 16·1%, 34·6% i 31%.

Koliko je bilo pripravnika po zavičaju, pokazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XXVII.

Pripravnici po zavičaju.

Učilište	Pripravnika iz Hrvatske	Slavonije	Ugarske	Austrije	inozemstva	Svega
Kr. učiteljska škola u Zagrebu .	102	12	2	3	2	121
„ „ „ u Petrinji .	96	15	—	—	—	111
„ „ „ u Osijeku .	1	33	1	—	—	35
Samostanska učiteljska škola u Zagrebu	208	55	7	19	1	290
Svega	407	115	10	22	3	557
%	73·05	20·64	1·79	3·97	0·53	100

Od inozemaca bila su dvojica iz Bugarske, a jedan pripravnik i jedna pripravnica iz Bosne.

Koliko je bilo pripravnika po društvenom položaju svojih roditelja, razabiremo iz XXVIII. skrižaljke.

Skrižaljka XXVIII.

Pripravnici po društvenom položaju svojih roditelja.

Školski zavod	Sinovi						Svega	Sinovi, kojima je otac već umro
	činovnika	trgovaca i obrtnika	gospodara	vojnika	sluga	inih		
Kr. učiteljska škola u Zagrebu	49	27	29	5	—	11	121	21
Kr. učiteljska škola u Petrinji	22	31	40	14	4	—	111	24
Kr. učiteljska škola u Osijeku	14	8	9	—	4	—	35	5
Samostanska učiteljska škola u Zagrebu . . .	164	73	13	15	—	25	290	73
Svega . . .	249	139	91	34	8	36	557	123
%	44·7	24·95	16·3	6·1	1·4	6·4	100	22·1

Zanimljivo je spomenuti, da je na kr. učiteljskoj školi u Zagrebu prije upisa svršilo

39 pripravnika višu pučku školu,
32 „ malu gimnaziju,
30 „ realnu gimnaziju (4 razreda),
11 „ malu realku,
9 „ više od četiri gimnaz. razreda.

Na kr. učiteljskoj školi u Petrinji svršila su prije upisa

62 pripravnika višu pučku školu,
3 „ malu gimnaziju,
4 „ realnu gimnaziju,
42 „ malu realku.

Na kr. učiteljskoj školi u Osijeku svršilo je prije upisa
7 pripravnika višu pučku školu,
14 „ malu gimnaziju,
10 „ malu realku,
3 „ više od četiri gimnaz. razreda.

Na samost. učiteljskoj školi u Zagrebu svršilo je prije upisa
275 pripravnica višu djevojačku školu,
3 „ malu realku,
12 „ ine škole.

Kakvo je bilo vladanje na učiteljskim školama u pojedinih učenika i kakav je bio napredak koncem drugoga poljeća godine 1.894./5., razabrat ćemo iz iduće dvije skrižaljke.

Skrižaljka XXIX.

Pripravnici po vladanju koncem školske godine 1.894./5.

Učilište	Koliko je pripravnika dobilo u vladanju					Svega
	uzorno	pohvalno	prema propisima	pokudno	loše	
Kr. učiteljska škola u Zagrebu	26	74	17	4	—	121
„ „ „ u Petrinji	52	54	5	—	—	111
„ „ „ u Osijeku	24	10	1	—	—	35
Samostanska učiteljska škola u Zagrebu	265	20	3	2	—	290
Svega	367	158	26	6	—	557
%	65·88	28·00	4·68	1·07	—	100

Skrižaljka XXX.

Pripravnici po napretku školske godine 1.894./5.

Učilište	Koliko je pripravnika dobilo					Koliko je ostalo neispitanih	Svega
	I. red s odlikom	I. red	II. red	III. red	popravak		
Kr. učiteljska škola u Zagrebu	31	77	3	—	8	2	121
„ „ „ u Petrinji	9	99	2	—	2	1	111
„ „ „ u Osijeku	10	25	—	—	—	—	35
Samostanska učiteljska škola u Zagrebu	134	144	—	—	4	8	290
Svega	184	343	5	—	14	11	557
%	33·03	61·57	0·89	—	2·51	1·97	100

Koncem školske godine 1.894./5. podvrglo se na kr. učiteljskoj školi u Zagrebu 25 redovitih pripravnika IV. tečaja i 4 eksternista, a u kr. učiteljskoj školi u Petrinji 32 redovita pripravnika IV. tečaja ispitu zrelosti, te je na kr. učiteljskoj školi u Zagrebu proglašeno zrelima s odlikom 6 i 23 zrelima, a na kr. učiteljskoj školi u Petrinji 3 s odlikom i 28 zrelima, dok je jedan (1) odustao.

Na učiteljskoj školi u zagrebačkom samostanu položilo je ispit zrelosti 58 učiteljskih kandidatkinja IV. tečaja, od kojih je 39 položilo ispit zrelosti s odlikom, dakle više od polovice.

Prema tomu je proglašeno koncem školske godine 1.884./5. 60 učiteljskih kandidata i 58 kandidatkinja sposobnima za provizorno obavljanje obuke na pučkim školama.

Koliko je bilo pripravnika i koliko ih je položilo ispit zrelosti na našim učiteljskim školama od godine 1.872., pa sve do godine 1.895., pokazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XXXI.

Broj pripravnika uopće i onih, koji su položili ispit zrelosti od god. 1.872. do 1.895.

Školske godine	Koliko je bilo pripravnika na učiteljskoj školi u Zagrebu	Petrinji	samostanu zagrebačkom	Svega	Koliko je pripravnika položilo ispit zrelosti na učiteljskoj školi u Zagrebu	Petrinji	samostanu zagrebačkom	Svega
1.872.	—	69	76	—	—	—	—	
1.873.	—	74	83	—	—	19	—	
1.874.	—	75	82	—	—	16	—	
1.875.	—	85	113	—	—	19	—	
1.876.	—	85	84	—	—	18	—	
1.877.	—	78	85	—	—	19	—	
1.878.	69	86	91	246	—	26	—	
1.879.	80	77	89	246	—	17	—	
1.880.	76	76	110	262	—	21	—	
1.881.	78	89	122	289	—	31	—	
1.882.	111	98	123	332	—	27	—	
1.883.	108	113	126	347	—	29	—	
1.884.	87	92	122	301	—	37	—	
1.885.	86	86	112	284	—	37	—	
1.886.	89	62	97	248	—	13	—	
1.887.	98	72	92	262	—	28	—	
1.888.	97	64	95	256	—	14	—	
1.889.	90	75	113	278	—	22	—	
1.890.	94	86	122	302	24	24	39	87
1.891.	102	93	130	325	20	16	28	64
1.892.	105	116	161	382	10	9	16	35
1.893.	125	130	199	454	19	27	34	80
1.894.	128	112	247	487	33	15	46	94
1.895.	121	111	290	522	29	32	58	119

6. Stipendiji i potpore.

Za potporu siromašnih i vrijednih učiteljskih pripravnika podijeljeno je mnogo stipendija i potpora kako iz zemaljskih sredstava krajiške imovne uzgojne obrazovne zaklade, tako i od različnih korporacija i privatnika.

Godine 1.894./5. uživala su na učiteljskoj školi u Zagrebu:

2	pripravnika	stipendij imov. općine brodske	u iznosu od	300	for.
1	pripravnik	„ „ „ ogulinske	„ „ „	60	„
1	„	„ „ „ križevačke	„ „ „	100	„
1	„	„ „ „ đurđevačke	„ „ „	150	„
1	„	„ „ „ popovačke	„ „ „	200	„
1	„	„ kr. ug. financ. ministarstva	„ „ „	60	„
9	pripravnika	potporu iz krajiške zaklade	„ „ „	650	„
71	pripravnik	„ „ zemaljskog bugdeta	„ „ „	6.586	„
			svega . . .	7.236	for.

Na učiteljskoj su školi u Petrinji uživala:

3	pripravnika	stipendij imov. općine brodske	u iznosu od	550	for.
1	pripravnik	„ „ „ petrinjske	„ „ „	200	„
2	pripravnika	„ „ „ otočke	„ „ „	200	„
3	„	„ kr. ug. financ. ministarstva	„ „ „	260	„
1	pripravnik	„ iz Banjaninove zaklade	„ „ „	100	„
1	„	„ iz Vladislavove „	„ „ „	120	„
75	pripravnika	potporu iz krajiške zaklade	„ „ „	7.020	„
1	pripravnik	„ „ zemaljskog budgeta	„ „ „	60	„
			svega . . .	8.510	for.

Na učiteljskoj je školi u Osijeku uživao:

1	pripravnik stipendij imovne općine brodske u iznosu od		100	for.
1	„ „ „ „ petrovaradinske u iznosu od		100	„
22	pripravnika potporu iz zemaljskog budgeta u iznosu od		1.600	„
		svega . . .	1.800	for.

Na ženskoj učiteljskoj školi u samostanu ss. milosrdnica u Zagrebu uživalo je

8 pripravnica	stipendij imov. općine brodske	u iznosu od	750 for.
3 pripravnice	„ grad. „ „	„ „ „	200 „
6 pripravnica	„ „ „ karlovačke	„ „ „	600 „
1 „	„ općine Banija	„ „ „	96 „
3 pripravnice	„ kr. ug. fin. ministarstva	„ „ „	350 „
3 „	„ bosanske zem. vlade	„ „ „	340 „
1 pripravnica	„ iz zaklade biskupa Alagovića u iz-iznosu od		103 „
1 pripravnica	stipendij iz zaklade Oliva	u iznosu od	120 „
47 „	potporu iz krajiške zaklade	„ „ „	4.040 „
86 „	„ „ zemalj. budgeta	„ „ „	4.980 „
		svega . .	11.579 for.

Po tome je u god. 1.894./5. uživalo stipendije i potpore svega

180	što pripravnika što pripravnica iz zemaljskog budgeta u iznosu od	13.226 for.
131	što pripravnik što pripravnica iz krajiške zaklade u iznosu od	11.710 „
32	što pripravnika što pripravnica od različnih korporacija u iznosu od	3.926 „
2	što pripravnika što pripravnice od bosanske zemaljske vlade u iznosu od	340 „
7	što pripravnika što pripravnica od kr. ug. financ. ministarstva u iznosu od	670 „
4	što pripravnika što pripravnice od inih zaklada u iznosu	443 „
svega 356	pripravnika i pripravnica stipendiji i potpore u iznosu od	30.315 for.

Koliko je siromašnih i valjanih pripravnika na učiteljskoj školi u Petrinji uživalo stidendije i potpore iz krajiške imovne uzgojno-obrazovne zaklade od postanka toga zavoda pa do danas, odnosno do god. 1.895., razabrat ćemo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka XXXII.

Pripravnici stipendiste od god. 1.872. do 1.895. na učit. školi u Petrinji.

U školskoj godini	Broj pripravnika, koji su uživali stipendije ili potpore	Stipendije ili potpore u iznosu od
1.872.	58	11.600
1.873.	61	12.200
1.874.	74	14.800
1.875.	79	15.800
1.876.	80	16.000
1.877.	78	15.600
1.878.	77	15.400
1.879.	77	15.400
1.880.	72	14.400
1.881.	80	16.000
1.882.	89	17.800
1.883.	100	20.000
1.884.	78	15.600
1.885.	58	11.600
1.886.	46	9.200
1.887.	52	10.400
1.888.	50	9.084
1.889.	64	9.354
1.890.	69	8.400
1.891.	73	8.140
1.892.	75	7.900
1.893.	77	7.600
1.894.	70	5.950
1.895.	75	7.080
Svega	1.712	295.304

7. Troškovi uzdržavanja.

Troškovi za uzdržavanje sve tri kr. zemaljske učiteljske škole i to u Zagrebu, Petrinji i Osijeku za godinu 1.894./5. iznose, kako nam izkazuje i XXXIII. skrižaljka, ukupno 48.361 for. 08 nč., a trošak za uzdržavanje pojedinih zavoda pobliže u idućoj skrižaljci.

Skrižaljka XXXIII.

Troškovi za uzdržavanje.

Učilište	Osobni izdaci	Stvarni izdaci	Svega
	f o r i n t i		
Kr. učiteljske škole u Zagrebu .	19.464·00	3.260·00	22.724·00
„ „ „ u Petrinji .	14.740·00	2.249·88	16.989·88
„ „ „ u Osijeku .	6.000·00	2.647·20	8.647·20
Svega	40.204·00	8.157·08	48.361·08

Troškovi srpske učiteljske škole u Karlovcu iznosili su i to:

osobni . . . . 7.800 for.
stvarni . . . . . . 4.459 „
svega . . 12.250 for.

Skrižaljka XXXII.

Pripravnici stipendiste od god. 1.872. do 1.895. na učit. školi u Petrinji.

U školskoj godini	Broj pripravnika, koji su uživali stipendije ili potpore	Stipendije ili potpore u iznosu od
1.872.	58	11.600
1.873.	61	12.200
1.874.	74	14.800
1.875.	79	15.800
1.876.	80	16.000
1.877.	78	15.600
1.878.	77	15.400
1.879.	77	15.400
1.880.	72	14.400
1.881.	80	16.000
1.882.	89	17.800
1.883.	100	20.000
1.884.	78	15.600
1.885.	58	11.600
1.886.	46	9.200
1.887.	52	10.400
1.888.	50	9.084
1.889.	64	9.354
1.890.	69	8.400
1.891.	73	8.140
1.892.	75	7.900
1.893.	77	7.600
1.894.	70	5.950
1.895.	75	7.080
Svega	1.712	295.304

7. Troškovi uzdržavanja.

Troškovi za uzdržavanje sve tri kr. zemaljske učiteljske škole i to u Zagrebu, Petrinji i Osijeku za godinu 1.894./5. iznose, kako nam izkazuje i XXXIII. križaljka, ukupno 48.361 for. 08 nč., a trošak za uzdržavanje pojedinih zavoda pobliže u idućoj skrižaljci.

Skrižaljka XXXIII.

Troškovi za uzdržavanje.

Učilište	Osobni izdaci	Stvarni izdaci	Svega
	forinti		
Kr. učiteljske škole u Zagrebu .	19.464·00	3.260·00	22.724·00
„ „ „ u Petrinji .	14.740·00	2.249·88	16.989·88
„ „ „ u Osijeku .	6.000·00	2.647·20	8.647·20
Svega	40.204·00	8.157·08	48.361·08

Troškovi srpske učiteljske škole u Karlovcu iznosili su i to:

osobni . . . . 7.800 for.
stvarni . . . . . . 4.459 „
svega . . 12.250 for.

Treći odsjek.

Više škole.

PRVO POGLAVLJE

Kr. sveučilište Franje Josipa I.

I. Postanak i ustrojstvo sveučilišta.

Temelj su današnjem zagrebačkom sveučilištu udarili Isusovci, koji su gimnaziju, što su je osnovali g. 1.607. u Zagrebu, pretvorili s vremenom u takav naučni zavod, koji nije obuzimao samo gimnaziju, već i takve naukovne odjele, na kojima se učila filozofija, pravni i bogoslovni nauci. Tako prošireni zavod zvao se akademija „academia scientiarum", a gimnazija, koja je bila s njom spojena, prozvala se „archigimnasium". Do kojega su stepena razvili Isusovci akademiju, vidimo odatle, što je g. 1.773., kad su Isusovci nakon ukinuća njihova reda otpušteni, trebalo na akademiji imenovati druge učitelje, i to 6 za arhigimnaziju, 5 za filozofski, 6 za pravnički, a 5 za bogoslovni odio. Od god. 1.784. kad su bogoslovne nauke povjerene biskupskom sjemeništu, obuhvatala je akademija uz arhigimnaziju još samo filozofski i pravnički odio, svaki sa dva tečaja. Docnije se, i to god. 1.842. odijelila i arhigimnazija od akademije. Kad je god. 1.850./1. provedbom gimnazijske reforme po Thunovoj organizacijonoj osnovi filozofski odio (filozofski licej) ukinut i spojen s arhigimnazijom u osam razrednu gimnaziju, preostao je od academiae scientiarum samo pravnički odio, koji je odmah pretvoren u pravoslovnu akademiju sa tri tečaja.

Godine 1.868. proširena je pravoslovna akademija sa četvrtim tečajem, te je obzirom na pravničke nauke istodobno upoređena s ostalim pravničkim fakultetima na svakom sveučilištu u austro-ugarskoj monarkiji, tako da su slušatelji pravoslovne akademije ne samo mogli bez ikakve zapreke prijeći na kojegod mu drago sveučilište, nego su mogli, svršivši četvrti tečaj, polagati i pravničke stroge ispite, te biti promovirani na svakom austro-ugarskom sveučilištu.

Godine 1.871. ukinuti su dotadašnji običajni polugodišnji i godišnji ispiti, te je uveden „index" i ujedno određeno, da se imadu slušatelji koncem četvrtog ili najkasnije tečajem petoga polugodišta podvrći prvom državnom ispitu iz pravnopovjesne skupine. Time je bila izjednačena zagrebačka pravoslovna akademija s pravničkim fakultetima u austro-ugarskoj monarkiji, te se približilo vrijeme, da se prema opetovanoj želji hrvatskog naroda u Zagrebu otvori sveučilište.

Dne 8. travnja god. 1.869. potvrđen je na previšnjem mjestu u saboru stvoreni zakon, po kojem se dozvoljuje otvorenje sveučilišta.

Kad je zatim 5. siječnja god. 1.874. stigla previšnja potvrda organizacijonog reda, što ga je izradio sabor, počeo se s mjesta provađati sveučilišni zakon.

Pošto je imenovan potrebni broj profesora za pravnički, bogoslovni i filozofski fakultet, uređene su odmah za školske godine 1.874./5. akademijske oblasti, a 19. listopada god. 1.874. otvorio je svečano prvo hrvatsko sveučilište tadanji ban Ivan Mažuranić kao zastupnik Njegova c. i kr. apostolskog Veličanstva u prisuću mnogih dostojanstvenika iz Hrvatske, Slavonije i Ugarske, te poslanika mnogih evropskih sveučilišta, znanstvenih zavoda, društava i mnogobrojnog općinstva.

Sveučilište je nazvano na vječnu uspomenu premilog vladara, pošto Njegovoj naklonosti i milosti imade Hrvatska zahvaliti, što je dobila taj visoki i naučni zavod, imenom: Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu.

Na pravničkom su i bogoslovnom fakultetu otvorena odmah sva četiri tečaja, jer su ta već opstojala na pravoslovnoj akademiji i u biskupskom sjemeništu, a za filozofski je fakultet imenovano predbježno samo 6 profesora, te se taj fakultet idućim godinama postepeno upopunjavao. Po tome imade zagrebačko

sveučilište danas tri fakulteta, a s vremenom će se otvoriti i medicinski fakultet, čim se osiguraju sredstva za njegovo uređenje i uzdržavanje.

Sveučilište je uređeno prema ostalim sveučilištima austro-ugarske monarkije, poimence prema sveučilištima kraljevina i zemalja zastupanih u carevinskom vijeću. To vrijedi osobito za trajanje nauka, za ustanove o državnim ispitima i za red strogih ispita.

Sveučilišni su profesori ili redoviti, ili izvanredni, ili su privatni docenti, namjesni, ili učitelji u užem smislu. Redoviti su profesori u VI., a izvanredni u VII. dnevnom razredu, a imenuje ih na banov predlog Njegovo c. i kr. Veličanstvo. Profesorski zbor ima pravo predlagati putom akademijskog senata kr. zemaljskoj vladi popunjenje učiteljskih stolica. Za redovite su profesore pravničkog i filozofskog fakulteta uređena dva plaćevna razreda po 3.000 for. i po 2.600 for. Polovina je profesora rečenih fakulteta u višem, a polovina u nižem razredu. Izvanredni profesori imaju 1.600 for. plate i pravo na pet petgodišnjih doplataka po 200 for.

Na bogoslovnom fakultetu imaju redoviti profesori 1.800 for., a izvanredni 1.400 for. plate, no jedni i drugi uživaju pravo na 5 petgodišnjih doplataka po 200 for.

Osim napomenute plate i doplataka dobivaju profesori i stanarinu, koja odgovara njihovu dnevnom razredu.

Privatni docenti dobivaju nagradu i to na pravničkom fakultetu za predavanje od dvije ure u tjednu 50 for., od tri 100 for., a od četiri 150 for. na poljeće; pod istim uvjetima dobivaju na filozofskom fakultetu 25 for., 50 for. i 100 for.

Namjesni učitelji dobivaju za vrijeme supliranja nagradu kolika je plata izvanrednog profesora, ako ne dobivaju nikakve druge plate iz javne blagajne. Ako su pak s ustanovljenom platom gdje drugdje namješteni, to dobivaju za supliranje na sveučilištu 50% ili 25% plate izvanrednog profesora, već prema tome da li uz supliranje obavljaju i svoju službu ili ne.

Sveučilišni se slušatelji dijele u redovite i izvanredne.

Da bude tko primljen kao redoviti slušatelj, treba da svjedodžbom zrelosti dokaže, da je svršio gimnazijske nauke. Na filozofski se fakultet mogu svjedodžbom zrelosti upisati i učenici realke, koji se žele pripravljati za učiteljsku službu na srednjim

školama iz matematično-prirodoslovne skupine. Tko hoće da bude upisan kao izvanredni slušatelj, imade dokazati, da je toliko obrazovan, te ima nade, da će mu sveučilišna predavanja koristiti.

Godine 1.882. dodao se sveučilištu i ljekarnički tečaj, te je pripojen filozofskom fakultetu. Ljekarnički tečaj traje dvije godine, a slušatelji se upisuju kao izvanredni slušatelji.

Od godine 1.878. obdržavaju se na filozófskom fakultetu i ispiti za osposobljenje srednjoškolskih učitelja pred posebnim ispitnim povjerenstvom, kojemu se imenuju članovi na jednu godinu. Ispitni se propisi, potvrđeni previšnjom odlukom od 19. kolovoza god. 1.885., a popunjeni djelomice naredbom kr. zemaljske vlade od 3. lipnja god. 1.890., br. 1.568, slažu u bitnosti s onima, koji vrijede za kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vijeću.

Da se upute slušatelji na samostalan znanstveni rad i da si steku bar neku pripravu za budući praktični rad u javnoj svojoj službi, postoje na sveučilištu posebni seminari, i to na pravničkom fakultetu za pravne i državne struke, a na filozofskom po jedan za latinsko i grčko jezikoslovlje, za hrvatski jezik, za hrvatsku i opću povjest i za matematiku. Ovim seminarima ravnaju profesori dotičnih struka, a članovi mogu biti samo takvi redoviti slušatelji odnosnih fakulteta, koji iskažu, da su s uspjehom slušali glavna predavanja dotične struke, a u mudroslovnom fakultetu bar dva poljeća s uspjehom polazili predavanja iste struke.

Potanje se ustanove seminara sadržaju u „privremenim štatutima“, koji su vladnim naredbama od 14. lipnja 1.886. proglašeni i to za pravo- i državoslovni fakultet pod br. 5.820., a za mudroslovni pod br. 2.394. U smislu ovih statuta određene su među ostalim za članove seminara, koji uz osobitu revnost u izvršivanju ostalih svojih dužnosti podnesu najbolje pismene radnje, posebne nagrade, i to na pravo- i državoslovnom seminaru 10 godišnjih nagrada po 40 for., a u seminarima mudroslovnog fakulteta takođe 10 po 25 for. za svako poljeće.

Disciplinarni red za sveučilišne slušatelje izdan je naredbom od 29. travnja 1.876.

Naredbom kr. zemaljske vlade od 30. kolovoza 1.887. br. 6.952 uvedene su t. zv. „iskaznice“ ili „legitimacijone karte“, da

se sveučilišni građani mogu svagdje kao takvi pravovaljano iskazati.

Najposlije spominjemo, da je sveučilištu podijeljeno previšnjom odlukom od 16. srpnja 1.894. pravo, da smije promovirati „sub auspiciis Regis."

Sveučilište je bilo od osnutka pa do god. 1.882. smješteno u staroj gimnazijskoj zgradi i to u svim prostorijama, gdje se nalazila prijašnja pravoslovna akademija. Od god. 1.882. ima svoju posebnu zgradu, koja je iznajprije bila u druge svrhe određena, ali je napose preudešena za sveučilišne potrebe. Bogoslovni je fakultet još uvijek smješten u nadbiskupskom sjemeništu.

2. Sveučilišni znanstveni zavodi.

Sa sveučilištem su spojeni, te čine jednu cjelinu ovi zavodi:

1. Sveučilišna knjižnica. Temelj je današnjoj sveučilišnoj knjižnici udaren god. 1.777., kad je hrvatski povjesničar i zagrebački kanonik Baltazar Adam Krčelić poklonio tadanjoj akademiji i arhigimnaziji svoju bogatu knjižnicu i zbirku rukopisa. Za primjerom se kanonika Krčelića poveli domalo i drugi dobrotvori, a među tima ističemo groficu Eleonoru Patačić u Varaždinu, koja je god. 1.818. poklonila akademiji cijelu svoju obiteljsku knjižnicu, te zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca, koji je također poklonio akademiji jedan dio svoje knjižnice.

Godine 1.851. bijaše razdijeljena knjižnica u dvoje: jedan dio zapade tada osnovanu pravoslovnu akademiju, a drugi preustrojenu gimnaziju.

Knjižnica, koja zapade pravoslovnu akademiju, povjerena bi pažnji jednoga akademijskog profesora. Od god. 1.851. pa do utemeljenja sveučilišta uživala je ta knjižnica neznatnu godišnju potporu, najviše do 500 for., koja se upotrebljavala isključivo za nabavu knjiga pravnoga sadržaja.

Godine 1.875. spojena je knjižnica bivše akademije s knjižnicom narodnog muzeja, te su obje predane sveučilištu. Prije spojenja imala je prva knjižnica 21.642 sveska, a potonja 16.500 svezaka; po tome je imalo sveučilište već u početku svome knjižnicu od 38.142 sveska. Školske se god. 1.875./6. potrošilo koje

za umnoženje koje za uzdržavanje sveučilišne knjižnice 8.500 for. iz zemaljskih sredstava, pa je tako narasla knjižnica koncem godine na 46.978 svezaka.

Godine 1.879. dopitana je knjižnici godišnja potpora od 3.000 for., iduće godine već od 5.000 for., a godine 1.895. povišena je na 6.000 for.

Osim toga je dopitano knjižnici u godinama 1.892.—1.895. iz zemaljskih sredstava svega 38.376 for. kao izvanredna potpora za nabavu većih zbiraka.

Ukupni trošak za sveučilišnu knjižnicu iznosi po tome u razdoblju od godine 1.875. do godine 1.895.:

u redovitim potporama	104.214	for. 62 nvč, a. v.
u izvanrednim „	45.376	„ — „ „ „
svega	149.590	for. 62 nvč. a. v.

Knjižnica je imala:

godine 1.875.	38.142	sveska,
godine 1.885. više od	70.000	svezaka,
godine 1.895. narastao je broj na	95.360	svezaka,

što pokazuje prema god. 1.875. prirast od 150%.

Knjižnica je smještena u sveučilišnoj zgradi, i to u 14 dvorana.

Knjižnica ima svoje posebno upravno osoblje i to: jednoga knjižničara kao predstojnika, jednoga knjižničarskog pristava, dva pomoćna činovnika i jednoga knjižničarskog pisara.

Beriva su knjižničkih činovnika uređena ovako: Za knjižničara, koji je u VII. dnevnom razredu, te može biti poslije 10 godišnje službe promaknut u VI. razred, odmjerena je temeljna plata od 1.600 for. na godinu, a ima i pravo na 5 petgodišnjih doplataka po 200 for.; za pristava je odmjerena temeljna plata od 1.000 for. uz pravo na 5 petgodišnjih doplataka po 200 for.; a knjižnički pomoćni činovnici dobivaju nagradu od 500 for. na godinu.

2. Fizikalni se kabinet nalazi također u sveučilišnoj zgradi. Utemeljen je godine 1.876., te se potrošilo za nabavu aparata 10.000 for. Godišnja je potpora iznosila iznajprije 600 for, no od god. 1.885. povišena je na 1.000 for.

Kabinet je imao koncem godine 1.895. 800 aparata ponajviše naručenih iz Austrije, Njemačke, Francuske i Engleske, i 160

komada oruđa, dok je koncem godine 1.890. imao samo 693 aparata i 139 komada oruđa.

Priručna knjižnica broji 350 svezaka hrvatskih, njemačkih, francuskih i engleskih djela, a godine 1.890. brojala je samo 258.

Fizikalni kabinet s priručnom knjižnicom vrijedi po prilici 15.000 for.

3. Kemijski je laboratorij bio iznajprije smješten u iznajmljenoj kući, no od god. 1.884. nalazi se u vlastitoj zgradi, koja je podignuta za nj troškom od više nego 70.000 for. a. vr. Prostorije, koje su u novoj kući određene za kemijski laboratorij vrlo su zgodno uređene po položaju i razdiobi, te imaju gotovo sva moderna pomagala.

Kemijski laboratorij uživa godišnju potporu u iznosu od 1.000 for. a. vr. Našastar je zaključen koncem god. 1.894. svotom od 10.232 for. 44 novč. a. vr. Od te svote otpada na knjižnicu 2.212 for. 26 nvč. a. vr., na zbirku preparata 659 for. 43 nvč. a. vr., na kemijska pomagala 3.302 for. 40 nvč. a. vr. i 4.058 for. 35 nvč. a. vr. na pokućstvo.

4. Botanički je zavod smješten u sveučilišnoj zgradi, te zaprema cio drugi kat istočnoga krila sveučilišne zgrade od 5 dvorana.

U prvoj je dvorani veliki herbar, a tomu je herbaru udario temelj profesor botanike dr. B. Jiruš, darovavši kr. sveučilištu svoju privatnu zbirku od 5.600 vrsta sušenoga bilja. Danas broji herbar 20.000 vrsta, a zastupane su u njemu flore svih krajeva svijeta. U istoj se sobi nalazi i herbar, što ga je god. 1.885. zavodu poklonio pokojni Ljudevit pl. Vukotinović. Taj herbar broji do 5.000 vrsta, te nam prikazuje hrvatsku floru. Dalje se čuvaju ovdje pomanje zbirke hrvatskih biljaka, onda dosta bogata zbirka alga jadranskoga mora.

Druga je dvorana uređena za mikroskopsko-filozofski laboratorij, zato su ovdje sve optičke fiziološke i kemijske sprave, koje služe za praktične vježbe, sva pomagala potrebna za mikroskopiju, onda bogata zbirka različnih preparata, priručna knjižnica i dr. Laboratorij je uređen i za izvađanje bakterioloških istraživanja.

Treća dvorana služi kao kemijski laboratorij za botaničko-kemijska istraživanja i analize.

U četvrtoj je dvorani bogata farmakognostička zbirka, koja ima 900 drogua i 100 mikroskopskih preparata. Za tu je zbirku određena godišnja potpora od 100 for., koja je god. 1.896. povišena na 250 for. I ova će se zbirka domalo preseliti u posebno odijeljene prostorije.

Peta je dvorana predavaonica za botaniku i farmakognoziju.

Osim toga pripada kr. sveučilištu napose botaničko-fiziološkom zavodu botanički vrt od 6·5 katastralnih jutara površine, koji će se povećati na 10 katastralnih jutara. Stao se uređivati po nalogu kr. zemaljske vlade god. 1.891. Na njegovo se nasađivanje, uređivanje i uzdržavanje potrošilo od god. 1.891. do danas preko 100.000 for.

5. Kao naučno pomagalo za zoologiju i mineralogiju služe takođe bogate zbirke narodnog muzeja.

Narodni je muzej zemaljski zavod, te je podređen neposredno kr. zemaljskoj vladi, a ima tri međusobno neovisna odjela: arheološki, zoološki i mineraloški odio. Svaki odio ima svoga posebnog ravnatelja, pristava, pomoćnog činovnika i podvornika, a zoološki odio osim toga i preparatora.

Kao ravnatelji zoološkoga i mineraloškoga muzeja fungiraju sveučilišni profesori, koji te nauke na sveučilištu predaju. Za upravljanje dobivaju godišnju nagradu od 300 for.

Narodni muzej dobiva od zemaljskih sredstava godišnju dotaciju od 5.575 for.; od te svote otpada na zoološki 2.625 for., a na mineraloški muzej 1.925 for.

3. Sveučilišno učiteljsko osoblje.

Koliko je bilo učitelja i predavanja one godine, kad je sveučilište otvoreno, te daljnoga svakog pet godišta, razabrat ćemo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka I.

Sveučilišno učiteljsko osoblje i broj predavanja od god. 1.874./5. do 1.894./5.

Školska godina	Fakultet	Broj: redovitih profesora	izvanred. profesora	namjesnih učitelja	privatnih docenata	honorir. docenata	lektora	Svega	Broj predavanja (kolegija)
1.874./5.	bogoslovni	4	4	—	—	—	—	8	30
	pravo- i državoslovni	5	2	—	2	2	—	11	30
	mudroslovni	6	—	—	—	—	—	6	23
	Svega	15	6	—	2	2	—	25	83
1.879./80.	bogoslovni	7	1	1	—	—	—	9	36
	pravo- i državoslovni	7	2	—	1	2	—	12	42
	mudroslovni	10	3	1	—	1	2	17	89
	Svega	24	6	2	1	3	2	38	167
1.884./5.	bogoslovni	5	2	1	—	—	—	8	29
	pravo- i državoslovni	8	1	—	1	2	—	12	43
	mudroslovni	13	1	—	1	—	4	22	111
	Svega	26	4	1	5	2	4	42	183
1.889./90.	bogoslovni	6	1	1	—	—	—	8	29
	pravo- i državoslovni	8	1	—	3	1	—	13	48
	mudroslovni	12	3	2	5	—	4	26	103
	Svega	26	5	3	8	1	4	47	180
1.894./5.	bogoslovni	6	1	1	—	—	2	10	30
	pravo- i državoslovni	8	1	—	3	—	2	14	42
	mudroslovni	12	5	1	5	—	5	28	118
	Svega	26	7	2	8	—	9	52	190

Na hrvatskom je sveučilištu bilo koncem školske godine 1.894./5. svega 52 učitelja, koji su držali 190 predavanja. Redovitih je i izvanrednih profesora bilo 33, t. j. 63% ukupnoga učiteljstva. Kako iz gornje skrižaljke vidimo, broj se učiteljskih sila umnožio u dvadesetgodišnjoj periodi i to od godine 1.874./5 do 1.894./5. sa 108%, a broj predavanja za 128%.

4. Polazak sveučilišta.

a) Broj slušatelja uopće.

Kako se hrvatsko sveučilište polazilo uopće od njegova otvorenja pa do danas, vidjet ćemo u idućoj skrižaljci.

Skrižaljka II.

Broj sveučilišnih slušatelja od godine 1.874./5. do 1.894./5.

Školska godina	Poljeće	Koliko je bilo na bogoslov. fakultetu: redovitih	izvanrednih	svega	pravo- i državoslovnom fakultetu: redovitih	izvanrednih	svega	mudroslovnom fakultetu: redovitih	izvanreduih	farmaceuta	svega	na cijelom sveučilištu: redovitih	izvanrednih	svega
1.874./5.	I.	7	74	81	175	8	183	23	3	—	26	205	85	290
	II.	7	71	78	165	16	181	26	—	—	26	198	87	285
1.875./6.	I.	15	63	78	178	16	194	45	6	—	51	238	85	232
	II.	16	57	73	161	28	189	40	6	—	46	217	81	298
1.876./7.	I.	23	47	70	174	19	193	45	11	—	56	242	77	319
	II.	21	45	66	169	—	169	42	6	—	48	232	51	283
1.877./8.	I.	22	37	59	212	29	241	40	8	—	48	274	74	348
	II.	21	36	57	213	3	216	36	7	—	43	270	46	316
1.878./9.	I.	21	31	52	220	26	246	39	21	—	60	280	78	358
	II.	20	32	52	209	1	210	41	17	—	58	270	50	320
1.879./80.	I.	18	38	56	215	45	260	33	26	—	59	266	109	375
	II.	18	37	55	193	3	196	31	25	—	56	242	65	307
1.880./1.	I.	15	40	55	205	25	230	34	46	—	60	254	111	365
	II.	13	35	48	191	3	194	33	37	—	70	237	75	312
1.881./2.	I.	14	46	60	197	40	237	50	50	—	100	261	136	397
	II.	13	45	58	194	—	194	41	37	—	78	248	82	330
1.882./3.	I.	13	60	73	189	25	214	47	73	9	129	249	167	416
	II.	13	53	66	179	1	180	41	66	9	116	233	129	362
1.883./4.	I.	19	64	83	179	9	188	27	21	17	65	225	111	336
	II.	18	60	78	171	—	171	24	18	16	58	213	94	307
1.884./5.	I.	21	68	89	181	18	199	28	16	15	59	230	117	347
	II.	21	65	86	181	4	185	22	14	14	50	224	97	321

Školska godina	Polječe	Koliko je bilo na bogoslov. fakultetu — slušatelja redovitih	izvanrednih	svega	pravo- i državoslovnom fakultetu — redovitih	izvanrednih	svega	mudroslovnom fakultetu — redovitih	izvanrednih	farmaceuta	svega	na cijelom sveučilištu — redovitih	izvanrednih	svega
1.885./6	I.	26	70	96	183	18	201	24	62	10	96	233	160	393
	II.	24	68	92	182	2	184	20	15	8	43	226	93	319
1.886./7.	I.	35	62	97	211	21	232	32	14	17	63	278	114	392
	II.	31	60	91	202	1	203	30	20	15	65	263	96	359
1.887./8.	I.	40	60	100	193	31	224	40	46	28	114	273	165	438
	II.	37	60	97	199	1	200	40	25	27	92	276	113	389
1.888./9.	I.	35	71	106	175	19	194	45	43	25	113	255	158	413
	II.	34	69	103	174	1	175	46	21	23	90	254	114	368
1.889./90.	I.	41	68	109	170	18	188	56	27	24	107	267	137	404
	II.	39	65	104	171	—	171	51	13	24	88	261	102	363
1.890./1.	I.	54	67	121	174	26	200	46	33	29	108	274	155	429
	II.	49	65	114	179	—	179	45	16	29	90	273	116	388
1.891./2.	I.	45	66	111	188	24	212	47	15	30	92	280	135	415
	II.	43	60	103	185	—	185	45	8	29	82	273	97	370
1.892./3.	I.	49	45	94	194	23	217	43	16	40	99	286	124	410
	II.	50	41	91	195	3	198	42	10	38	90	287	92	379
1.893./4.	I.	57	35	92	215	32	247	41	40	31	112	313	138	451
	II.	56	36	92	228	1	229	38	18	29	85	322	84	406
1.894./5.	I.	50	32	82	246	45	291	75	7	24	106	371	108	479
	II.	49	30	79	242	3	245	75	2	24	101	366	59	425

Iz II. križaljke vidimo, da broj slušatelja neprestano raste. Koncem školske godine 1.894./5. bilo je na cijelom sveučilištu svega u I. poljeću 479, a u II. poljeću 425 slušatelja. Od ovih otpada na redovite slušatelje u I. poljeću 77·4%, a u II. poljeću 86·1%.

Na bogoslovnom je fakultetu bilo 62% redovitih slušatelja, na pravo- i državoslovnom u I. poljeću 84·4%, a u II. poljeću 98·7%, dok je na mudroslovnom fakultetu bilo u I. poljeću 70·7%, a u II. poljeću 74% redovitih slušatelja.

Slušatelji bogoslovnoga fakulteta su ujedno i pitomci nadbiskupskog sjemeništa, te med njima ima, koji nijesu ni na jednoj gimnaziji položili ispita zrelosti, zato su ti slušatelji izvanredni, dok su ostali, koji imaju svjedodžbu zrelosti, redoviti slušatelji. Svakom godinom raste broj redovitih, a pada izvanrednih slušatelja.

Izvanredni slušatelji pravo- i državoslovnoga fakulteta obično su takvi slušatelji, koji se upisali u pojedine predmete za svoju praktičnu porabu; ponajviše ih sluša računoslovlje.

Kako se od početka školske godine 1.894./5. mogu i realci s maturalnom svjedodžbom upisati kao redoviti slušatelji na mudroslovnom fakultetu za predavanja matematičkih i prirodnih znanosti, to je broj izvanrednih slušatelja u II. poljeću za 26 pao, međ kojima se nalaze 24 farmaceuta.

b) Slušatelji po vjeroispovijesti.

Koliko je bilo slušatelja po vjeroispovijesti u god. 1.894./5. razabiremo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka III.

Slušatelji po vjeroispovijesti

Školska godina 1.894./5.	Fakultet	rimokatolika	grčkokatol.	grčkoistočnj.	evangelika	izraelićana	muhamed.	svega
I. poljeće	bogoslovni	80	2	—	—	—	—	82
	pravo- i državoslovni	225	2	54	—	9	1	291
	mudroslovni	81	—	23	—	2	—	106
	Svega . . .	386	4	77	—	11	1	479
II. poljeće.	bogoslovni	78	1	—	—	—	—	79
	pravo- i državoslovni	186	2	47	—	9	1	245
	mudroslovni	76	—	23	—	2	—	101
	Svega . . .	340	3	70	—	11	1	425

Od 425 slušatelja je u II. poljeću bilo:

katolika . . . . 80·7%
grčkoistočnjaka . . . . . 16·4%
izraelićana . . . . 2·5%

Od ona 24 farmaceuta bilo je:

katolika 15
grčkoistočnjaka 8
i izraelićanin 1

Prama broju slušatelja od školske godine 1.889./90. broj je katolika pao za 7·7%, dok je broj grčkoistočnjaka za 6·5%, a izraelićana za 0·8% narastao.

c) Slušatelji po materinskom jeziku.

Kako se dijele slušatelji po materinskom jeziku koncem školske godine 1.894./5., razabiremo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka IV.

Slušatelji po materinskom jeziku.

Školska godina 1.894./5.	Fakultet	Hrvata i Srba	Slovenaca	Bugara	Madžara	Čeha	Poljaka	Nijemaca	svega
I. poljeće	bogoslovni	78	4	—	—	—	—	—	82
	pravo- i državoslovni	282	3	—	1	2	1	2	291
	mudroslovni	98	1	7	—	—	—	—	106
	Svega . . .	458	8	7	1	2	1	2	479
II. poljeće	bogoslovni	75	4	—	—	—	—	—	79
	pravo- i državoslovui	239	2	—	1	1	1	1	245
	mudroslovni	93	1	7	—	—	—	—	101
	Svega . . .	407	7	7	1	1	1	1	425

Po tome je u II. poljeću bilo od 425 slušatelja 407 ili 95·7% Hrvata i Srba. Ono sedam Bugara su farmaceuti. Prema godini 1.889./90. pao je broj Hrvata i Srba za 1·3%.

d) Slušatelji po zavičaju.

Kako se dijele slušatelji po zavičaju na koncu školske god. 1.894./5., pokazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka V.

Slušatelji po zavičaju.

Školska godina 1.894./5.	Fakultet	Koliko je bilo slušatelja iz Hrvatske	Slavonije	Ugarske	Dalmacije	Istre	austr. zemalja	Bosne i Herc.	inozemstva	Svega
I. poljeće	bogoslovnt	54	17	10	—	—	1	—	—	82
	pravo- i državoslovni	191	63	7	10	2	11	5	2	291
	mudroslovni	68	19	2	5	1	1	—	10	116
	Svega . .	313	99	19	15	3	13	5	12	479
II. poljeće	bogoslovni	54	14	10	—	—	1	—	—	79
	pravo- i državoslovni	154	59	5	10	2	8	5	2	245
	mudroslovni	63	19	2	6	1	—	—	10	101
	Svega .	271	92	17	16	3	9	5	12	425

Po tome je dakle bilo od 425 slušatelja

rodom iz Hrvatske	**271**	**ili**	**63·5%**
„ „ Slavonije	**92**	**„**	**21·6%**
„ „ Ugarske	**17**	**„**	**3·7%**
„ „ Dalmacije	**16**	**„**	**3·5%**
„ „ austrijskih zemalja . .	**12**	**„**	**2·8%**
„ „ Bosne i Hercegovine i inozemstva ukupno	**17**	**„**	**3·7%**

Od inozemaca je

iz Bugarske . . .	**7**
„ Srbije	**2**
„ Crnegore . . .	**2**
„ Macedonije . .	**1**
Svega . . .	**12**

*

Broj slušatelja iz Hrvatske prama godini 1.889./90. pao je za 9·3%, a broj slušatelja iz Slavonije naprotiv narastao za 4·8%.

Razdijelimo li slušatelje po njihovoj nadležnosti, to ćemo vidjeti, da je bilo:

	u I. poljeću,	u II. poljeću	slušatelja.
iz županije ličko-krbavske	52	54	„
„ „ modruško-riječke	35	30	„
„ „ zagrebačke	75	62	„
„ „ varaždinske	44	37	„
„ „ belovar-križevačke	44	38	„
„ „ požeške	32	29	„
„ „ virovitičke	19	15	„
„ „ srijemske	34	33	„
„ grada Zagreba	56	54	„
„ „ Osijeka	14	15	„
Svega	405	467	„

Od slušatelja iz Ugarske 10 su bogoslovi iz zaladske županije, a ostali su Srbi iz torontalske županije.

e) Slušatelji po staležu roditelja.

Kako se dijele slušatelji po staležu svojih roditelja, razabrat ćemo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka VI.

Slušatelji po staležu roditelja koncem god. 1.894./5.

Školska godina	Fakultet	Sinovi: činovnika, odvjetnika, liječ. profesora i t. r.	trgovaca i obrtnika	poljodjelaca	vojnika	sluga	osoba drugoga zvanja i zanimanja	Svega
II. poljeće	bogoslovni	16	31	31	1	—	—	79
	pravo- i državoslovni	117	62	59	1	3	3	245
	mudroslovni	52	27	16	1	3	2	101
	Svega	185	120	106	3	6	5	425
	%	43·5	28·2	24·9	0·7	1·4	1·2	100

5. Školarina.

Školarina se iznajprije plaćala prema ustrojstvenom statutu od 5. siječnja 1.874. sa toliko forinata za jedno poljeće, koliko je slušalac imao sati predavanja na tjedan. Pitomci nadbiskupskog sjemeništa kao slušaoci bogoslovnog fakulteta nijesu plaćali školarine, a slušaoce je ostala dva fakulteta mogao profesorski zbor oprostiti od plaćanja školarine ili posve ili samo na pola. Od uplaćene školarine odbilo se 5% u korist sveučilišne zaklade, a ostatak se razdijelio među dotične profesore ili docente.

Ove je ustanove preinačio zakon od 6. listopada 1.894., te su pitomci nadbiskupskog sjemeništa kao slušaoci bogoslovnog fakulteta bili i dalje oprošteni od plaćanja školarine, ali slušaoci ostala dva fakulteta dužni su plaćati bez obzira na broj sati i to na pravo- i državoslovnom fakultetu 25 for., a na mudroslovnom 20 for. svakoga poljeća u ime školarine. Oprost od školarine podjeljuje kr. zemaljska vlada na predlog profesorskoga zbora.

Školarinu ubire sveučilišni kvestor, te je otprema zemaljskoj blagajni.

Koliko je plaćeno školarine u godini 1.894./5. i koliko je slušatelja, koji plaćaju školarinu, razabiremo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka VII.

Školarina u godini 1.894./5.

Fakultet	Poljeće	Koliko je slušatelja oproštenih od plaćanja školarine	kojiplaćaju školarinu: cijelu	kojiplaćaju školarinu: polovinu	Iznos uplaćene školarine
bogoslovni	I.	82	—	—	—
	II.	79	—	—	—
pravo- i državoslovni	I.	94	175	22	4.650
	II.	85	122	38	3.525
mudroslovni	I.	42	54	10	1.180
	II.	44	47	10	1.040
svega	I.	218	229	32	5.830
	II.	208	169	48	4.565

Prema tome je unišlo školske godine 1.894./5. u oba poljeća svega 10.395 for. školarine.

Prošlih je godina iznosila školarina i to:

godine	1.889./90.	za cijelu godinu	7.090 for.
„	1.884./5.	„ „ „	6.997 „
„	1.879./80.	„ „ „	7.572 „
„	1.874./5.	„ „ „	5.557 „

6. Stipendiji i potpore.

Godine 1.884./5. uživalo je 147 sveučilišnih slušatelja stipendije i potpore u iznosu od . . . . 26.078 for.

Od ove je svote uživalo:

na bogoslovnom fakultetu	14 slušatelja	svega	1.093 for.
„ pravo- i državoslovnom fakultetu	84 „	„	15.019 „ 50 nč.
„ mudroslovnom „	49 „	„	9.965 „ 50 „

Na korist slušatelja zagrebačkoga sveučilišta osnovane su neke stalne stipendijske i u naučnu svrhu opredijeljene zaklade, te humanitarne đačke udruge, a neke su opet uopće u svrhu školstva osnovane, te potpomažu i sveučilišne slušatelje. Ove stipendijske stalne zaklade i ine zaklade, iz kojih su sveučilišni slušatelji god. 1.894./5. uživali potpore, napominjemo ovim redom:

1. Zlatni stipendiji Franje Josipa i Jelisave, osnovani Njeg. ces. i kr. apoštolskim Veličanstvom povodom slave previšnjega srebrnoga pira dne 24. travnja 1.879. Za zagrebačko sveučilište su određena tri takva stipendija po 300 for. na godinu. Ove su stipendije uživala dva sveučilišna slušatelja pravo- i državoslovnoga fakulteta i jedan mudroslovnoga.

2. Stipendijska zaklada carice i kraljice Marije Terezije. Četiri stipendija po 157 for. 50 nvč. Tri su stipendija uživala tri slušatelja pravo- i državoslovnog fakulteta, a četvrti je stipendij uživao jedan slušalac mudroslovnoga fakulteta.

3. Stipendijalna zaklada grofa Ivana Draškovića od 10.000 for. Dva stipendija po 160 for. uživala su dva slušatelja pravo- i državoslovnoga fakulteta.

4. Stipendijska zaklada za uboge slušatelje na sveučilištu Franje Josipa I., koju je osnovao biskup J. J. Strossmayer darom od 10.000 for. za slušaoce bogoslovnoga i

mudroslovnoga fakulteta, a rodoljubivim darovima od 2.320 for. 70 nvč. povećana i tada određena i za slušaoce pravo- i državoslovnoga fakulteta. Od ove je zaklade uživalo 7 slušaoca bogoslovnoga, 3 slušaoca mudroslovnoga i 4 slušaoca pravo- i državoslovnoga fakulteta.

5. Stipendijska zaklada nadbiskupa i kardinala Đure Haulika. Jedan stipendij od 92 for. uživa slušatelj bogoslovnoga fakulteta.

6. Stipendijska zaklada biskupa Kralja sa tri stipendija po 300 for. i 200 for. za slušatelje pravo- i državoslovnoga fakulteta.

7. Stipendijska zaklada Đure Servijskoga sa četiri stipendija po 210 for. i 105 for. za slušatelje pravo- i državoslovnoga fakulteta.

8. Četiri stipendija kr. ug. financ. ministarstva po 150 for. i 60 for. Ove su stipendije uživala tri slušaoca pravo- i državoslovnoga fakulteta, a jedan slušalac mudroslovnoga.

9. Stipendijska zaklada Andrije Gvozdenčevića sa tri stipendija po 147 for. za slušaoce pravo- i državoslovnoga fakulteta.

10. Stipendijska zaklada c. i kr. potpukovnika Eduarda Gregurića od 1.520 for.

11. Stipendijska zaklada c. i kr. pukovnika auditora Ljudevita Granščaka od 4000 for.

12. Stipendijska zaklada Antuna Jakića, građanina zagrebačkoga, od 4.000 for.

13. Stipendijska zaklada Gustava Hillepranda baruna Prandaua, utemeljena glavnicom od 5.000 for., koju je darovala presvijetla gospođa grofica Marijana Normann-Ehrenfelska, rođ. barunica Prandau, na uspomenu si pokojnoga oca Gustava Hillepranda baruna Prandaua.

14. Zaklada Anke pl. Bresztyenszky rođ. Štefanić, koju je osnovao kr. sveučilišni profesor dr. Aleksander Bresztyenszky god. 1.881. Glavnica iznosi 600 for. Dvogodišnji se prihod podjeljuje onomu slušaocu pravo- i državoslovnoga fakulteta hrvatske narodnosti, koji napiše najbolju pravo- i državoslovnu radnju u hrvatskom jeziku.

15. Zaklada kanonika zagrebačkoga Franje Huszára, osnovana glavnicom od 500 for. za nagrađivanje hrvat-

skih rasprava, koje zasijecaju u bogoslovnu, pravo- i državoslovnu i mudroslovnu struku.

16. Krajiška imovna uzgojno-obrazovna zaklada podijelila je 41 potporu u iznosu od 6.800 for. Potpore su od 200 for., 150 for. i 100 for., te ih je uživalo 25 slušaoca pravo- i državoslovnoga, a 16 slušaoca mudroslovnoga fakulteta.

17. Brodska je imovna općina podijelila 4 potpore po 400 for. i 200 for. i to trima slušateljima pravo- i državoslovnoga fakulteta.

18. Društvo u potporu oskudnih i vrijednih slušaoca pravo- i državoslovnoga i mudroslovnoga fakulteta, kojima već samo nazvanje označuje svrhu.

19. Društvo za njegovanje bolesnih sveučilišnih slušatelja, osnovano god. 1.887./8.

20. Društvo u potporu ubogih dalmatinskih sveučilišnih đaka i „Aeskulap" za podupiranje ubogih farmaceuta.

Ove su đačke sveučilišne družbe podijelile mnoge potpore, a glavnica im je iznosila koncem školske godine 1.894./5. do 40.000 for. a. vr.

7. Ispiti i rigoroza.

a) Rigoroza ili strogi ispiti. Tko hoće da poluči doktorat, treba da položi na bogoslovnom 4, na pravo- i državoslovnom 3, a na mudroslovnom fakultetu 2 stroga ispita. Ti su ispiti javni i usmeni, samo su kandidati doktorata filozofije obvezani, da prije polaganja usmenih strogih ispita predlože ili pisanu ili štampanu znanstvenu disertaciju (raspravu) u hrvatskom ili latinskom jeziku.

Naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 18. ožujka 1.874., br. 1.152., proglašen je red strogih ispita na bogoslovnom, te pravo- i državoslovnom fakultetu, a naredbom od 3. kolovoza 1.878., br. 4.100., red strogih ispita na mudroslovnom fakultetu.

Glasom ovih naredaba predmeti su:

1. bogoslovnih rigoroza i to I.: Uvod u sv. pismo u hebrejskom i grčkom originalnom tekstu, gramatika i analiza hebrejskog jezika; II. fundamentalna teologija i dogmatika; III. teo-

logija morala, pastoralna teologija, homiletika, liturgija i katehetika; IV. crkvena povijest i crkveno pravo;

2. pravničkih rigoroza i to I.: Rimsko pravo, crkveno pravo i hrvatsko-ugarsko privatno pravo; II. opće (austrijsko) privatno pravo, trgovačko i mjenbeno pravo, građanski parbeni i izvanparbeni postupnik, kazneno pravo i kazneni postupnik; III. opće državno pravo, hrvatsko-ugarsko državno pravo s osobitim obzirom na austrijsko javno pravo, međunarodno pravo, pravna filozofija, politička ekonomija, financijalna znanost i upravni nauk;

3. mudroslovnih rigoroza i to I. Filozofija s granom, koja je određena prema glavnomu predmetu kandidata; II. rigoroza su predmeti različni. Razdijeljeni su po skupinama, te si kandidat može po volji odabrati skupinu: Opću povijest i latinsku ili grčku filozofiju; klasičnu filologiju, te grčku i rimsku povijest, matematiku i fiziku ili matematiku i kemiju ili fiziku i kemiju; jednu prirodopisnu nauku s kojom od već napomenutih nauka; slavistiku s klasičnom filologijom ili s općom povjesti; hrvatsku filologiju i hrvatsku povjest literature s klasičnom filologijom ili općom povjesti; hrvatsku povjest s općom povjesti; geografiju s općom povjesti ili s fizikom i matematikom; povjest umjetnosti i opću povjest ili arheologiju uz klasičnu filologiju.

Ispitne su takse za svaki bogoslovni rigoroz 30 for., pravni 60 for., a filozofski 20 for.

Koliko je kandidata položilo rigoroza, te bilo promovirano na ovom sveučilištu od god. 1.875./6. pa do 1.894./5., razabiremo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka VIII.

Broj rigoroza i promocija od god. 1875./6. do 1894./5.

Školska godina	Rigoroza								Promocije			
	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	ukupno					
	n a f a k u l t e t u											
	bogoslovnom		pravo- i državoslovnom		mudroslov.		s uspjehom	bez uspjeha	bogoslovnom	pravo- i državoslovnom	mudroslov.	svega
1.875./6.	1	—	3	2	—	—	4	2	—	—	—	—
1.876./7.	5	—	6	—	—	—	11	—	—	—	—	—
1.877./8.	3	—	8	—	—	—	11	—	2	4	—	6
1.878./9.	—	—	3	—	1	—	4	—	—	—	—	—
1.879./80.	1	—	6	2	1	—	8	2	—	3	1	4
1.880./1.	1	—	6	—	4	—	11	—	—	2	2	4
1.881./2.	1	—	14	—	—	—	15	—	—	2	—	2
1.882./3.	2	—	15	—	2	—	19	—	1	6	1	8
1.883./4.	—	—	16	1	—	—	16	1	—	4	—	4
1.884./5.	—	—	21	2	4	—	25	2	—	5	1	6
1.885./6.	—	—	25	6	5	1	30	7	—	4	3	7
1.886./7.	2	—	39	—	2	—	43	—	—	15	1	16
1.887./8.	3	—	30	3	1	1	34	4	—	8	—	8
1.888./9.	3	—	56	1	5	—	64	1	1	13	4	18
1.889./90.	4	—	52	5	1	—	57	5	1	10	—	11
1.890./1.	1	—	68	6	1	—	70	6	—	24	—	24
1.891./2.	1	—	48	5	2	—	51	5	1	16	1	18
1.892./3.	2	—	40	1	11	—	53	1	—	17	2	19
1.893./4.	1	—	51	2	8	—	60	2	—	13	6	19
1.894./5.	4	—	44	4	2	—	50	4	1	16	2	19
Svega . . .	35	—	551	40	50	2	636	42	7	162	24	193

U zadnjem je petgodištu i to od god. 1.885./6. do 1.889./90. bilo promovirano na bogoslovnom fakultetu 2 kandidata, na pravo- i državoslovuom fakultetu 50, a na mudroslovnom fakultetu 8, dok je bilo u ovom petgodišnjem razdoblju i to od god. 1.890./1. do 1.894./5. promovirano na bogoslovnom fakultetu 2, na pravo- i državoslovnom 86, a na mudroslovnom 11 kandidata. Po tome je bilo u ovom petgodišnjem razdoblju 39 promocija više.

b) Konačni ispiti na bogoslovnom fakultetu. Na svršetku bogoslovnih nauka položilo je zaključni ispit s uspjehom:

u godini	slušatelja
1.874./5.	17
1.875./6.	23
1.876./7.	16
1.877./8.	15
1.878./9.	16
1.879./80.	13
1.880./1.	11
1.881./2.	8
1.882./3.	13
1.883./4.	11
1.884./5.	13
1.885./6.	19
1.886./7.	22
1.887./8.	22
1.888./9.	22
1.889./90.	16
1.890./1.	27
1.891./2.	25
1.892./3.	18
1.893./4.	23
1.894./5.	20
Svega	370

c) Teoretski državni ispiti na pravo- i državoslovnom fakultetu. U najnovije su doba za pravnike propisani zakonom od 6. listopada 1.894. ova četiri državna ispita:

1. pravno-povjesni državni ispit, koji obuhvata ove predmete: Povijest i institucije rimskoga prava, s civilnim procesom, onda slavensku i njemačku pravnu povjest i najposlje hrvatsko-ugarsko privatno pravo.

2. pravno-povjesni državni ispit, koji obuhvata ove predmete: Pandekte rimskoga prava i crkveno pravo katoličke i grčkoistočne crkve.

3. sudstveni državni ispit, koji obuhvata građansko, trgovačko i mjenbeno pravo, građanski parbeni i izvanparbeni postupnik, kazneno pravo i kazneni postupnik.

4. politički državni ispit, koji obuhvata opće hrvatsko-ugarsko državno pravo s obzirom na austrijsko državno pravo, međunarodno pravo, političku ekonomiju, financijalnu znanost i upravnu nauku.

Prvi se pravno-povjesni ispit polaže na koncu prvoga godišta, dakle na koncu drugoga poljeća, drugi pravno-povjesni ispit na koncu drugoga godišta, treći se državni ispit polaže tokom osmoga ili na kraju osmoga poljeća, a četvrti državni ispit iza osmoga poljeća.

Padne li koji kandidat na prvom ili drugom državnom ispitu, može ga ponoviti tek iza godine dana, dok se treći i četvrti državni ispit može ponoviti i iza tri mjeseca.

Ispitna je taksa za treći državni ispit 12 for. a. vr., a za prvi, drugi i četvrti samo 9 for. a. vr.

Ovaj novi red ispita, koji smo ovdje u kratko nacrtali, stao je na snagu školskom godinom 1.894./5., te se na koncu drugoga poljeća iste godine podvrgnuo prvom pravno-povjesnom ispitu 21 kandidat. Od ovih je kandidata samo jedan pao na tom ispitu.

Doslije su pravnici imali samo tri državna ispita i to: pravno-povjesni, koji je obuhvatao cjelokupno rimsko pravo, crkveno pravo i opću pravnu povjest, te se polagao na koncu drugoga godišta ili četvrtoga poljeća, onda drugi sudstveni na koncu osmoga poljeća i treći politički iza osmoga poljeća.

Kakav je bio rezultat na ovim ispitima od godine 1.874./5. pa do godine 1.894./5., kazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka IX.

Uspjeh na državnim ispitima od god. 1.874./5. do 1.894./5.

U školskoj godini	Na državnim ispitima pravno-povjesnom		sud-stvenom		državo-znanstvenom		Svega	
	proglašeno							
	sposobnima	nesposob.	sposobnima	nesposob.	sposobnima	nesposob.	sposobnima	nesposob.
1.874./5.	35	11	23	3	9	2	67	16
1.875./6.	42	4	24	2	17	2	83	8
1.876./7.	51	10	3	2	28	5	82	17
1.877./8.	51	17	33	1	22	10	106	28
1.878./9.	52	8	37	7	25	6	113	21
1.879./80.	65	27	47	3	45	4	157	34
1.880./1.	59	15	42	—	51	4	152	19
1.881./2.	52	8	49	7	38	4	139	19
1.882./3.	58	11	48	4	46	3	152	18
1.883./4.	54	14	40	2	52	2	146	18
1.884./5.	44	16	39	4	37	—	120	20
1.885./6.	38	8	38	5	43	4	119	17
1.886./7.	62	16	24	5	24	2	110	23
1.887./8.	42	13	23	2	28	7	93	22
1.888./9.	47	9	28	1	23	4	98	14
1.889./90.	34	9	25	3	30	4	89	16
1.890./1.	32	14	20	—	22	6	74	20
1.891./2.	55	9	33	5	22	1	110	15
1.892./3.	44	8	16	6	28	1	88	15
1.893./4.	46	8	26	4	27	4	99	16
1.894./5.	45	13	48	4	38	4	131	21

Po tome se podvrglo školske godine 1.894./5. pravno-povjestnomu državnomu ispitu po starom propisu 58 kandidata, a po novomu propisu 21 kandidat. Sudstvenom se državnom ispitu podvrgla 52, a državnopravnomu 42 kandidata. Od ovih je 171 kandidata aprobirano svega 151 ili 87.2%, dok su ostala 22 kandidata ili 12·7% reprobirano.

d) Učiteljski ispiti za srednje škole. Za ispit kojim se osposobljuju učitelji za srednje škole, postoji u Zagrebu posebno ispitno povjerenstvo. Članovi su toga povjerensta sveučilišni profesori, a imenuje ih kr. zemaljska vlada. Ovo je ispitno povjerenstvo započelo svoje djelovanje godine 1.878. na temelju privremenoga propisa, koji je izdala kr. zemaljska vlada. Po ovom se propisu traži kao preduvjet za ispit, da je kandidat na sveučilišnom filozofskom fakultetu bio upisan tri godine, t. j. da je svršio takozvani trienium. Ovaj je propis preinačen previšnjim riješenjem od 9. kolovoza 1.885. i njegovim dodacima od god. 1890. Prema ovom novom ispitnom redu, mora da je kandidat probavio na sveučilištu četiri godine, a u to doba da je bar jedno šest polugodišta slušao znanstvene i stručne predmete, za koje kani polučiti učiteljsko osposobljenje. Osim toga mora kandidat dokazati, da je slušao filozofiju naročito psihologiju, logiku i pedagogiju.

Znanstveno-strukovne skupine su niže napomenute, za koje se može polučiti učiteljsko osposobljenje:

1. Klasična filologija t. j. latinski i grčki jezik i književnost kao glavne struke, a uz to hrvatski jezik kao sporedna struka;

2. Hrvatski jezik kao glavna struka, a latinski i grčki jezik kao sporedne struke.

3. Njemački jezik kao glavna struka, a latinski i grčki jezik kao sporedna struka.

4. Hrvatski jezik kao glavna struka i njemački ili drugi koji moderni jezik, koji se u hrvatskim srednjim učilištima predaje kao obligatan predmet, također kao glavna struka.

5. Dva moderna u Hrvatskoj i Slavoniji na srednjim školama obligatna jezika kao glavna, a uz to hrvatski jezik kao sporedna struka.

6. Zemljopis i povjest kao glavne struke.

7. Matematika i fizika kao glavne struke.

8. Matematika i opisno mjerstvo kao glavne struke.

9. Matematika kao glavna struka spojena sa fizikom i mjerstvenim risanjem kao sporednim strukama.

10. Prirodopis kao glavna struka, a uz to matematika i fizika kao sporedne struke.

11. Prirodopis i kemija kao glavne struke ili samo jedan od tih predmeta kao glavna struka uz ina dva sporedna predmeta, i to matematike, fizike, kemije, prirodopisa i zemljopisa.

12. Filozofska propedevtika spojena ili sa grčkim jezikom kao glavnim i latinskim jezikom kao sporednom strukom.

Učiteljski se ispit za srednje škole raspada u troje:

Prvo domaća radnja, drugo je klausurna, a treće usmeni ispit.

Za domaću radnju dobiva kandidat iz glavne i sporedne struke, po jedno pitanje. Osim toga dobije svaki kandidat da izradi jednu zadaću filozofskoga, didaktičko-pedagoškog sadržaja. Kod klauzurne radnje dobije kandidat od svake ispitne struke po jednu zadaću.

Na usmenom se ispitu pita kandidat iz sviju predmeta odabrane stručne skupine, a osim toga još i iz hrvatskog jezika svaki kandidat bez razlike.

Učiteljski kandidati klasične filologije polažu usmeni ispit i iz grčke i rimske povjesti; a kandidati geografsko-istorijske struke moraju znati prevoditi na usmenom ispitu Caesara i Livija, Xenofona i Herodota.

Ako je kandidat odgovorio svim propisanim zahtjevima, izdaje mu se svjedodžba osposobljenja.

Ispitna je taksa 20 for.

U razdoblju od godine 1.878. do 1.895. podvrgla se učiteljskom ispitu po starom i novom propisu 233 kandidata. Od ovih otpada 87 na klasičnu filologiju, 20 na hrvatski jezik s klasičnom filologijom, 60 na hrvatski jezik s geografijom i povjesti, 37 na geografiju i povjest, 27 na matematiku i fiziku, 29 na prirodopis s matematikom i fizikom, 3 na prirodopis i kemiju, 1 na prirodopis sa geografijom i fizikom, 6 na filozofsku propedevtiku s klasičnom filologijom, 4 na filozofsku propedevtiku s geografijom i povjesti, 3 na kemiju s matematikom i fizikom, 4 na matematiku s opisnim mjerstvom, 2 na njemački jezik s klasičnom filologijom i 4 kandidata na hrvatski kao nastavni jezik.

Na ovim je ispitima 135 kandidata posvema, a 60 djelomice aprobirano, dok je 38 kandidata reprobirano.

e) Ispiti farmaceuta. Po organizacijonom štatutu, koji je previšnjom odlukom od 1. oktobra 1.882. stao na snagu, polažu farmaceuti tri stroga ispita. Prvi ispit opseže elementarnu fiziku, zoologiju, botaniku i mineralogiju; na drugom se ispitu traži da kandidat priredi dva kemijska preparata, te da poznaje kemijsku analizu; a na trećem ispitu farmakognosiju, opću kemiju, farmaceutsku kemiju i medicinalne propise.

Prvi ispit polažu kandidati krajem prve, a drugi i treći krajem druge godine farmaceutskoga tečaja.

S godinom 1.896. staje na snagu novi ispitni red odobren previšnjim riješenjem od 19. siječnja 1.896., po kojem se imaju farmaceuti podvrći trim predispitima i dvjema strogim ispitima. Prvi se predispit iz fizike polaže krajem prvoga ili početkom drugoga poljeća, a drugi iz botanike kao i treći iz kemije polaže se krajem drugog poljeća prve godine. Prvi se strogi ispit sastoji iz praktičnoga ispita iz analitičke kemije, farmaceutske kemije i farmakognosije, te se polaže u posljednjem mjesecu drugoga godišta. Drugi strogi ispit, koji se može takođe polagati u posljednjem mjesecu drugoga godišta, ali svakako tečajem jedne godine iza dovršenoga farmaceutskog tečaja, obuhvata opću kemiju, farmaceutsku kemiju, farmakognoziju, te zakone i naredbe ljekarničke.

Ispitna je taksa za sva tri predispita 30 for., za prvi strogi ispit 20 for., a za drugi strogi ispit 25 for. Osim toga se za polaganje prisege i promocije na čast magistra farmacije plaća 20 for.

Kakav je bio uspjeh strogih ispita i koliko je bilo promocija od god. 1.883. do god. 1.895., razabiremo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka X.

Uspjeh na ispitima i promocije farmaceuta od godine 1.883. do 1.895.

u školskoj godini	Na strogom ispitu I. proglašeno sposobnima	I. nesposob.	II. sposobnima	II. nesposob.	III. sposobnima	III. nesposob.	Svega sposobnim	Svega nesposob.	Koliko je bilo promocija
1.883.	7	2	—	—	—	—	7	2	—
1.884.	9	—	8	2	1	1	18	3	1
1.885.	6	1	7	1	8	1	21	3	9
1.886.	4	—	9	—	8	1	21	1	8
1.887.	13	—	2	—	3	—	18	—	3
1.888.	10	3	12	1	5	1	27	5	5
1.889.	8	3	13	—	8	4	29	7	8
1.890.	14	—	10	3	9	3	33	5	9
1.891.	12	—	13	—	19	3	44	3	19
1.892.	18	1	11	3	7	1	36	5	7
1.893.	18	3	22	1	11	6	51	10	11
1.894.	13	1	16	3	19	6	48	10	19
1.895.	1	—	12	1	16	1	29	2	18
Svega .	133	14	1˙5	14	114	28	382	56	117

8. Troškovi uzdržavanja.

Da se namire sveučilišne potreboće, služi zato ponajprije sveučilišna zaklada, a onda naučna zaklada. Ne dostaje li ni jedna ni druga zaklada, namiruju se potrebe iz zemaljskoga budgeta.

Sveučilišna zaklada postoji već 38 god., a osnovana je od milodara privatnika i korporacija. Biskup J. J. Strossmayer prvi je bio, koji je sveučilištu poklonio 50.000 for. a. vr. Za njim se poveo grad Zagreb, te je takođe poklonio sveučilištu 50.000 for., onda pokojni kardinal nadbiskup Josip Mihalović sa 30.000 for. i pučanstvo zagrebačke županije s 27.000 for. a. vr.

Glavnica sveučilišne zaklade iznosi sada 576.575 for. a. vr., dakle za 10.873 for. a. vr. više, nego li godine 1.890.

Osim sveučilišne zaklade postoji za sveučilište još jedna zaklada i to zaklada za osnutak medicinskoga fakulteta na zagrebačkom sveučilištu, kojoj je na uspomenu 40 godišnjega vladanja Njeg. c. i kr. apostolskog Veličanstva godine 1.888. prvi darovao preuzvišeni g. vladika J. J. Strossmayer 20.000 for., a općina grada Zagreba obećala prinos od 50.000 for. a. vr. Domalo je ova zaklada za osnutak medicinskoga fakulteta na zagrebačkom sveučilištu što većim što manjim prinosima narasla na 163.150 for. Godine 1.894. na predlog kr. zemaljske vlade votirao je sabor medicinskoj zakladi 300.000 for., a osim toga je zaključkom sabora počevši od godine 1.892. uvrštena svake godine svota od 10.000 for. u zemaljski proračun za istu svrhu. Tako je ova zaklada za osnutak medicinskoga fakulteta narasla dosad na 513.150 for. a. vr.

Troškovi za uzdržavanje sveučilišta od osnutka njegova, pa do godine 1.895., tačno su zabilježeni u idućoj skrižaljci.

Škrižaljka XI.

Troškovi za uzdržavanje sveučilišta od godine 1.874. do 1.895.

Godina	Osobni izdaci				Stvarni izdaci				Svega		Odbitak u ime interkalara od stalnih beriva		Svota	
	beriva profesora		beriva ostalog osoblja		redoviti		izvanredni							
	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
1.874.	14.751	87	180	—	12.905	—	—	—	27.656	87	—	—	27.656	87
1.875.	42.273	53	3.557	63	22.180	52	12.608	62	80.610	30	—	—	80.610	30
1.876.	52.532	11	4.765	—	19.665	65	2.201	05	79.163	83	—	—	79.163	83
1.877.	62.421	86	5.560	—	21.697	57	17.394	18	107.073	61	—	—	107.073	61
1.878.	60.549	44	6.602	50	15.386	66	—	—	82.538	60	1.498	—	81.040	60
1.879.	60.934	23	6.710	—	14.421	—	—	—	82.065	23	1.445	—	80.620	23
1.880.	64.426	90	6.310	—	14.133	83	—	—	84.870	23	3.090	—	81.780	73
1.881.	64.022	17	6.955	83	14.564	84	—	—	85.542	84	3.130	—	82.412	84
1.882.	66.767	11	7.043	50	16.166	47	19.000	—	108.977	08	3.159	—	105.818	08
1.883.	69.153	95	7.055	60	22.671	36	534	97	99.415	88	3.156	—	96.259	88
Prijenos	557.833	17	54.740	06	173.792	20	51.738	82	837.914	47	15.478	—	822.436	97

*

Godina	Osobni izdaci				Stvarni izdaci				Svega		Odbitak u ime interkalara od stalnih beriva		Svota	
	beriva profesora		beriva ostalog osoblja		redoviti		izvanredni							
	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
Prijenos	557.833	17	54.740	06	173.792	90	51.738	82	837.914	47	15.478	—	822.436	97
1.884.	72.324	73	7.048	—	16.572	43	700	—	96.645	16	3.206	—	93.439	16
1.885.	72.138	24	7.308	—	18.466	77	1.100	—	99.013	01	3.238	—	95.775	01
1.886.	79.784	—	8.470	—	11.700	—	500	—	100.454	—	3.284	—	97.170	—
1.887.	80.734	—	10.170	—	12.700	—	500	—	10.404	—	1.685	—	102.319	—
1.888.	80.734	—	10 070	—	12.700	—	500	—	10.404	—	1.685	—	102.319	—
1.889.	81.334	—	10.450	—	12.700	—	500	—	104.984	—	1.704	—	103.280	—
1.890.	82.734	—	10.440	—	12.500	—	500	—	106.174	—	1.719	—	104.455	—
1.891.	82.734	—	10.740	—	13.000	—	500	—	106.974	—	1.735	—	105.239	—
1.892.	85 584	—	9.240	—	11.900	—	30.500	—	137.224	—	1.740	—	135.484	—
1.893.	87.303	—	9.040	—	12.956	—	30.500	—	139.799	—	1.794	—	138.005	—
1.894.	98.155	—	13.355	—	51.450	—	1.420	—	164.360	—	1.930	—	162.430	—
1.895.	106.400	—	27.206	—	63.930	—	1.995	—	199.531	—	2.340	—	197.191	—
Svega	1,567.602	14	188.067	06	424.368	10	120.953	82	2,300.991	14	41.558	—	2,259.433	14

U stavci od god. 1.892. i 1.893. ubrojen je u izvanredne izdatke i prinos od 20.000 for. za botanički vrt i prinos od 10.000 for. za osnutak medicinskoga fakulteta; dok su u idućim godinama ovi prinosi uvršteni u redovite izdatke.

Iz gornje skrižaljke vidimo, da je godine 1.885. potrošeno samo za 18·8% više za uzdržavanje sveučilišta, nego li godine 1.875., dok je naprotiv godine 1.895. potrošeno za 105·8% više, nego li godine 1.885.

TREĆI DIO.

STRUČNE ŠKOLE.

Prvi odsjek.

Gospodarske škole.

PRVO POGLAVLJE.

Kr. gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima.

I. O postanku i ustrojstvu zavoda.

Po prirodnom bogatstvu naše domovine, uvidjela je već odavno bečka vlada, da bi ovdje kud i kamo drugojačije cvalo blagostanje, kad bi u zemlji bilo gospodarskih škola. Tom misli obodeno potakne c. kr. ministarstvo unutarnjih posala u Beču otpisom svojim od 22. studena 1.853., da se u Hrvatskoj osnuje bar jedna gospodarska učionica. Usljed toga je otpisa još iste godine u decembru pozvala banska vlada sve hrvatske i slavonske županije, da očituju, gdje i pod kojim bi uvjetima najzgodnije bilo, da se osnuje takvo učilište.

Na taj se banski poziv zemlja slabo odazvala. A kada je c. kr. ministarstvo u Beču ponovno to pitanje potaknulo svojim otpisom od 5. svibnja 1.854., tada se jedino i to tek pod konac godine 1.856. odazvalo gradsko poglavarstvo u Križevcima.

Odsad je gradu Križevcima postala vruća želja, da se u njegovoj sredini osnuje gospodarska škola, te je prema tome i

vodio žive pregovore s banskom vladom, a ova s bečkom. No c. i kr. je ministarstvo u Beču dvaput vratilo nacrte, što ih je ravnateljstvo građevno sastavilo za to novo učilište, pronašavši, da su troškovi preveliki, dok nije najposlije izjavilo, da se uopće radi nepovoljnih materijalnih odnošaja i ne će ustrojiti gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima.

Ražalošćeni se Križevčani ipak zauzeše živo kod bana Coroninia za taj novi zavod, te ga sklonuše, da je sam pošao god. 1.860. u Beč, ne bi li tako isposlovao osnutak križevačkoga učilišta. Kada banu u Beču odgovoriše, da se taj zavod ne može nikako ustrojiti o državnom trošku, to ga odluči ban ustrojiti o zemaljskom, te ujedno preda već gotovu osnovu za to gospodarsko učilište 22. ožujka 1.860. predsjedniku ministarstva, koja bi 12. travnja 1.860. previšnjom odlukom i odobrena.

Da se još iste godine otvori križevački zavod uzela je zem. vlada odmah od grada Križevaca 633 jutra zemlje u zakup na 30 godina, a pošto potrebite zgrade za učilište i gospodarstvo nijesu bile još gotove, i jedan dio županijske kuće za oba odjela, koja je godine 1.862. za 36.405 for. 30 nč. otkupljena. Posebna zgrada za ratarnicu izgrađena je tek godine 1.862.

Trajnih zasluga kod gradnje zavodskih zgrada stekoše sebi mnoge općine u Hrvatskoj, davši različan materijal za gradnju, novčane potpore i do 7.000 ručnih sila.

Osim toga su mnogi rodoljubi kao nadbiskup i kardinal Haulik, đakovački biskupi Kuković i Strossmayer, Ivana barunica Ožegović, Nikola grof Pučić, Dubrovčanin, pl. Zdenčaj, grof J. Janković, ruski konsul Berezina i mnogi drugi poklonili zavodu što oveće svote novaca, a što knjige i druge predmete potrebne za gospodarstvo i učilište.

Kada je vlada imenovala ravnatelja i za prvi tečaj potrebne učitelje, a roditelji poslali svoju djecu, da se obrazuju na novom učilištu, otvoren bi svečano križevački gospodarski i šumarski zavod dne 19. studena 1.860.

Naukovanje je na ovom zavodu trajalo dvije godine, naime u prvoj se godini predavale najviše temeljne i nekoje pomoćne discipline zajedno gospodarima i šumarima, dok je druga godina bila namijenjena strukovnim predmetima posebno za šumare i gospodare. Tko je želio izučiti obje struke, taj je morao polaziti zavod tri godine.

Naukovna je osnova sadržavala u prvom tečaju: računstvo i algebru, opću fiziku i ludžbu, uvod u životoslovlje bilja, nauk o podneblju i tlu, risanje i vježbanje u pismenim sastavcima, mjerstvo, mehaniku i poznavanje strojeva, opće gospodarstvo i šumarstvo. U drugom tečaju za gospodare: nauk o tlu, ratarstvu i gnoju, naravoslovlje domaće životinje i živinarstvo, stočarstvo, gospodarenje i računstvo, graditeljstvo, biljogojstvo, livadarstvo, gospod. tehnologiju, voćarstvo i vinogradarstvo, pčelarstvo, svilarstvo i računanje dohodaka od gospodarskih dobara. U drugom tečaju za šumare: šumarsko biljarstvo, sađenje i gojenje šuma, uporabu šuma, čuvanje šuma i šumarsko redarstvo i lovstvo, graditeljstvo, mjeračinu šume, upravu i procjenbu šuma i šumarsko računovodstvo. Osim toga je bilo opredijeljeno za obje struke 10—12 sati na tjedan za gospodarsku i šumarsku praksu.

Tko je htio da bude primljen na viši zavod, treba da je navršio 17. godinu, da je svršio tri razreda realke ili gimnazije, da je zdrav i da je bar dvije godine dana vježbao kod kojega gospodarstva ili šumarstva.

Na koncu svakoga tečaja držali se ispiti, a na koncu potpunoga tečaja dobivali su učenici za stanovitu struku izučnu svjedodžbu.

Na ratarnicu se primali seoski mladići, koji su bili zdravi, te znali dobro čitati, pisati i računati.

Naukovna osnova za ratarnicu sastojala se: 1. iz praktičnih radnja i to prve godine: na polju, u vrtu, kod mlatila itd., druge godine oko uživne i tegleće stoke, a treće oko gospodarskog obrtništva i uporabe gospodarskih strojeva; 2. iz teorije, koja je sadržavala ove predmete: u prvoj i drugoj godini: vježbe u pisanju i računanju, pučka fizika, naravoslovlje domaće životinje, načela ratarstva i stočarstva i pismeni sastavci, a u trećoj godini: počela mjerstva, posebno stočarstvo, strojevi, šumarstvo, voćarstvo, svilarstvo, pravljenje masla i sira, gospodarenje i razlaganje zavodskoga gospodarstva.

Svake se godine obdržavali ispiti, a na koncu tečaja dobivao je učenik izučnu svjedodžbu.

Ove se osnove od vremena do vremena nadopunjivale normativnim naredbama i naputkom od 10. kolovoza 1.865., te su ostale na snazi sve do 21. siječnja 1.877., kad je novi zakon o

preustrojstvu križevačkoga zavoda stao na snagu. Od to se doba pa do danas nije u mnogome promijenio zavod, nego se tek u novije doba počelo snovati, kako da zavod proglase akademijom ili da se pripoji sveučilištu. Za prvu osnovu ima mnogo pristaša, dok je druga posve zaspala.

Po najnovijem zakonu, dakle od god. 1.877., dijeli se kr. gospodarsko i šumarsko učilište u viši i niži odio.

Viši odio ubrajamo u red srednjih učilišta, a zadaća mu je, da teoretski i praktički obrazuje mladež u struci gospodarskoj i šumarskoj tako, da bude mogla stečeno znanje opotrebiti bud u javnoj ili privatnoj službi, bud na svom vlastitom gospodarstvu.

Viši se odio kr. gospodarskoga i šumarskog učilišta dijeli u dva razdjela i to na gospodarski i šumarski, a jedan i drugi razdio sastoji opet od tri tečaja, od kojih je prvi zajednički za gospodarsku i šumarsku struku.

Niži odio, koji se zove „Ratarnica", ima tu zadaću, da se u njemu mladići seljačkoga staleža odgoje i obrazuju za valjane seoske gospodare ili za nadvornike kod vlastele.

Viši je odio kr. gospodarskog i šumarskog učilišta uređen kao externat, dok je niži odio uređen kao internat, te učenici, koji polaze taj odio, stanuju u zavodskoj zgradi, gdje dobivaju i potpunu opskrbu.

Viši odio s ratarnicom sačinjava jedan zemaljski zavod, koji je podčinjen kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, ali u poslovima didaktično-pedagoškim postupa sporazumno s kr. vladnim odjelom za bogoštovlje i nastavu.

Ovomu je zemaljskomu zavodu na čelu ravnatelj, a taj predsjeda učiteljskomu i gospodarskomu zboru.

Učiteljski zbor raspravlja važnija pedagoška i didaktična pitanja, a gospodarski vijeća u svojim mjesečnim sjednicama o upravi zavodskoga gospodarstva. Učiteljskomu su zboru članovi svi učitelji višeg odjela i ratarnice, a gospodarskomu: upravitelj gospodarstva, jedan učitelj šumarstva, učitelj poljodjelstva, učitelj vinogradarstva, pivničarstva i voćarstva, učitelj živinarstva i živinogojstva, tajnik, pristav i vrtlar.

Ravnatelj upisuje učenike, koji se dijele u redovite i vanredne. Redoviti su učenici dužni slušati sve predmete, a vanredni mogu slušati samo one predmete, koje sami sebi izaberu.

Zakonom od 23. kolovoza 1.894. preinačeni su u §-u 9. zakona o preustrojstvu kr. gospodarskoga i šumarskog učilišta od god. 1.877. ustanovljeni uvjeti primanja u viši odio toga učilišta ovim ustanovama:

Kao redoviti slušatelji višeg odjela kr. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcima primaju se mladići, koji se iskažu, da su dobrim uspjehom svršili 6 razreda gimnazije ili realke. U izvanrednim i osobita obzira vrijednim slučajevima mogu se na temelju prijamnoga ispita primiti u gospodarski odio učilišta i takvi učenici, koji nijesu svršili 6 razreda gimnazije ili realke; no dozvola se može dati samo onim učenicima, koji su svršili bar 6 razreda realke, gimnazije ili ovim školama slične zavode, a navršili su bar 17 godina života svoga.

Dozvolu za polaganje prijamnog ispita podjeljuje kr. zem. vlada, odio za unutarnje poslove.

Kao vanredni se slušatelji mogu primiti u viši odio onakva lica, koja nemaju kvalifikacije redovitih učenika ili je imadu, ali žele polaziti predavanja samo nekih predmeta. Vanredni slušatelji treba da su navršili bar 18 godina.

Tko želi biti primljen u ratarnicu, treba da je navršio bar 16 godina, da je zdrav, krepak, ćudoredan, te da se iskaže, da je svršio pučku školu dobrim uspjehom ili da na prijamnom ispitu dokaže dovoljno znanja i priprave za polazak ratarnice.

Zemaljski i općinski stipendiste u ratarnici treba da osim toga dokažu, da njihovi roditelji ili oni sami posjeduju zemlju, na kojoj će poslije dovršenih nauka gospodariti.

Svaki redoviti i vanredni slušatelj višega odjela plaća 20 for. školarine na godinu, koja teče u zavodsku blagajnu, a plaća se u dva puta, svakoga polјeća unaprijed. Od školarine se mogu oprostiti oni učenici, koji dokažu, da su vrijedni i siromašni. Vanrednim se slušateljima školarina ne opraštа.

U ratarnici se ne plaća školarina. No za potpunu opskrbu zajedno s odjećom, obućom, rubljem i školskim potrebicama plaćaju privatni učenici 170 for. na godinu, dok se stipendiste uzdržavaju od stipendijskog prinosa, koji iznosi 120 do 170 for. na godinu.

Redoviti slušatelji imaju tri godine polaziti kr. gospodarsko ili šumarsko učilište. A tko želi da svrši i gospodarsku i šumarsku struku treba da na zavodu proboravi pet godina. Svaka godina

ima dva poljeća: zimsko i ljetno. Na koncu svakoga poljeća drže se ispiti u prisutnosti ravnatelja. Vanredni se slušatelji ne moraju podvrći tomu ispitu.

Slušatelji višega odjela, koji svrše trogodište ili šumarsko ili gospodarsko, polažu konačni ispit iz gospodarske ili šumarske struke, te polože li ga, dobivaju svjedodžbu osposobljenja za gospodarsku ili šumarsku praksu.

I na ratarnici se takođe drže polugodišnji ispiti, a na kraju svršena trogodišta dobivaju ratarski učenici izučnu svjedočbu na temelju uspjeha polugodišnjih ispita.

Osim gospodarskoga i šumarskoga tečaja, te ratarnice, uvedeni su na križevačkom učilištu još tri povremana stručna tečaja i to vinogradarski, livadarski i košarački tečaj.

Vinogradarski se tečaj obdržava već od god. 1.891., te ga je od to doba do 1.895. polazilo svega 266 vinogradara različna staleža. U tom se tečaju poučavaju vinogradari teoretski i praktično u nauku o regeneraciji vinograda američkom lozom.

Livadarski tečaj ima svrhu da osposobi livadare, koji će moći pomagati mjernicima kod kulturno-tehničkih radnja. Ovaj se tečaj obdržavao godine 1.892., kad mu je i naučna osnova odobrena otpisom od 10. veljače 1.892., te godine 1.895., a u toj je godini polazilo tečaj 8 svršenih ratara.

Košarački je tečaj obdržavao svake godine putujući učitelj košarарstva, te su učenici za vrijeme obuke izrađivali prerazlične predmete od vrbovog šiblja.

Na kraju spominjemo, da je visoka vlada riješenjem svojim od 10. srpnja 1.893., br. 14.902., ustrojila na križevačkom učilištu postaju za istraživanje sjemenja i gospodarsko-kemijsku pokusnu postaju. Prva se otvorila 19. rujna 1.893. a druga će se otvoriti, čim se popuni mjesto predstojnika.

Osim toga postoji na zavodu i meteorološka postaja, koja bilježi meteorološka opažanja. Ova je postaja u redovitom savezu s centralnim meteorološkim zavodom u Budimpešti, kr. zem. građevnim odsjekom, te meteorološkim opservatorijem u Zagrebu.

2. Naučne osnove.

Koji se predmeti sve uče u napomenutim trogodištima gospodarske i šumarske struke, pa i na ratarnici, navest ćemo u iduće tri skrižaljke na temelju naučne osnove za kr. gospodarsko i šumarsko učilište.

Skrižaljka I.

Naučni predmeti i broj sati na tjedan za gospodarsku struku.

Tekući broj	Predmeti	Tečaj I. zimsko poljeće	Tečaj I. ljetno poljeće	Tečaj II. zimsko poljeće	Tečaj II. ljetno poljeće	Tečaj III. zimsko poljeće	Tečaj III. ljetno poljeće
1	Aritmetika	3	—	—	—	—	—
2	Algebra	2	4	—	—	—	—
3	Geometrija	2	2	—	—	—	—
4	Fizika	4	—	—	—	—	—
5	Klimatologija i meteorologija	—	2	—	—	—	—
6	Opća zoologija	2	2	—	—	—	—
7	Botanika	2	6	—	—	—	—
8	Mineralogija i geologija	2	2	—	—	—	—
9	Opća kemija	4	4	—	—	—	—
10	Anatomija i fizijologija domaće životinje	2	2	—	—	—	—
11	Risanje prostoručno	2	2	—	—	—	—
12	Risanje tlovidno	2	2	2	2	—	—
13	Trigonometrija	—	—	2	—	—	—
14	Mehanika	—	—	—	2	—	—
15	Geodezija	—	—	2	2	—	—
16	Deskriptivna geometrija	—	—	3	3	—	—
17	Agrikulturna kemija	—	—	2	2	—	—
18	Analitička kemija	—	—	2	2	2	2
19	Opći uzgoj bilja	—	—	6	—	—	—
20	Posebni uzgoj gospodarskog bilja	—	—	—	4	—	—
21	Gospodarski strojevi	—	—	2	2	—	—
22	Livadarstvo	—	—	—	2	—	—

Tekući broj	Predmeti	Tečaj					
		I.		II.		III.	
		zimsko	ljetno	zimsko	ljetno	zimsko	ljetno
		poljeće					
23	Vinogradarstvo	—	—	3	2	—	—
24	Voćarstvo	—	—	2	2	—	—
25	Povrćarstvo	—	—	—	1	—	—
26	Opće živinogojstvo	—	—	5	—	—	—
27	Posebno živinogojstvo	—	—	—	5	—	—
28	Gospodarska zoologija	—	—	2	—	—	—
29	Gospodarsko i šumarsko graditeljstvo .	—	—	—	—	2	2
30	Kulturna tehnika	—	—	—	—	1	1
31	Gospodarska i kemijska tehnologija . .	—	—	—	—	4	4
32	Pivničarstvo	—	—	—	—	3	2
33	Bolesti gospodarskog bilja	—	—	—	—	—	2
34	Pčelarstvo i svilarstvo	—	—	—	—	—	1
35	Živinarstvo	—	—	—	—	2	2
36	Narodno gospodarstvo	—	—	—	—	2	2
37	Gospodarska uprava	—	—	—	—	5	—
38	Gospodarska taksacija	—	—	—	—	—	4
39	Opće šumarstvo	—	—	—	—	2	2
40	Povjest i literatura	—	—	—	—	—	1
41	Gospodarska statistika	—	—	—	—	—	1
42	Gospodarsko knjigovodstvo	—	—	—	=	3	3
43	Zakonoslovlje	—	—	—	—	2	2
44	Uputa u mikroskopiju	—	—	—	—	2	2
45	Razlaganje zavodskog gospodarstva . .	—	—	—	—	—	1
46	Risanje graditeljsko	—	—	—	—	2	2
47	Rep. prirodopisa	—	—	—	—	1	1
48	„ Sanatomija i živinogojstvo	—	—	—	—	—	1
	Svega	27	28	33	31	34	37

Skrižaljka II.

Naučni predmeti i broj sati na tjedan za šumarsku struku.

Tekući broj	Predmeti	Tečaj I. zimsko	I. ljetno	II. zimsko	II. ljetno	III. zimsko	III. ljetno
		poljeće					
1	Aritmetika	3	—	—	—	—	—
2	Algebra	2	4	—	—	—	—
3	Geometrija	2	2	—	—	—	—
4	Fizika	4	—	—	—	—	—
5	Klimatologija i meteorologija	—	2	—	—	—	—
6	Opća zoologlja	2	2	—	—	—	—
7	Botanika	2	4	—	—	—	—
8	Mineralogija i geologija	2	2	—	—	—	—
9	Opća kemija	4	4	—	—	—	—
10	Anatomija i fizijologija domaće životinje	2	2	—	—	—	—
11	Risanje prostoručno	2	2	—	—	—	—
13	Risanje tlovidno	2	2	2	2	—	—
12	Trigonometrija	—	—	3	—	—	—
14	Analitička geometrija	—	—	—	3	—	—
15	Mehanika	—	—	—	2	—	—
16	Geodezija	—	—	3	3	—	—
17	D.skriptivna geometrija	—	—	3	3	—	—
18	Agrikulturna kemija	—	—	2	2	—	—
19	Šumarska botanika	—	—	—	4	—	—
20	Šumarska zoologija i entomologija	—	—	3	2	—	—
21	Sađenje i gojenje šuma	—	—	5	4	—	—
22	Čuvanje šuma	—	—	5	—	—	—

Tekući broj	Predmeti	Tečaj I. zimsko	I. ljetno	II. zimsko	II. ljetno	III. zimsko	III. ljetno
		poljeće					
23	Dendrometrija	—	—	—	2	—	—
24	Lovstvo	—	—	1	—	—	—
25	Šumarsko i gospodarsko graditeljstvo	—	—	—	—	2	2
26	Kulturna tehnika	—	—	—	—	1	1
27	Šumarska uprava	—	—	—	—	3	—
28	Uređenje šuma	—	—	—	—	5	4
29	Proračunavanje vrijednosti šuma	—	—	—	—	2	2
30	Tehnologija drva i uporaba šuma	—	—	—	—	4	4
31	Šumarsko kućanstvo	—	—	—	—	—	1
32	Povjest i literatura šumarstva	—	—	—	—	—	2
33	Šumarska statistika	—	—	—	—	—	1
34	Šumarsko knjigovodstvo	—	—	—	—	3	3
35	Šumarsko uredovanje	—	—	—	—	1	1
36	Opće gospodarstvo	—	—	—	—	2	2
37	Narodno gospodarstvo	—	—	—	—	2	2
38	Zakonoslovlje	—	—	—	—	2	2
39	Uputa u mikroskopiju	—	—	—	—	2	2
40	Risanje graditeljsko	—	—	—	—	2	2
41	Rep. matematike	—	—	—	—	1	1
42	„ prirodopisa	—	—	—	—	1	1
43	„ geodezije	—	—	—	—	1	—
44	Vinogradarstvo i voćarstvo za šumare	—	—	—	—	—	1
	Svega	27	26	27	27	34	34

U naučnoj su osnovi za viši odio kr. gospodarskog i šumarskog učilišta provedene školske godine 1.892./3. na predlog učiteljskoga zbora, a otpisima kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, pod br. 6.070., 43.072. i 49.961. ex 1.892. i br. 6.535. ex 1.893., ove preinake:

U III. su tečaju gospodar. i šumar. uvedeni repertoriji i to:

Iz matematike u III. šum. tečaju u z. i lj. tečaju po 1 sat na tjedan.

Iz prirodopisa u III. gosp. i šum. tečaju u z. i lj. poljeću po 1 sat na tjedan.

Iz geodezije u III. šum. tečaju u z. i lj. poljeću po 1 sat na tjedan.

Iz anatomije i živinogojstva u III. gosp. tečaju u z. i lj. poljeću po 1 sat na tjedan.

Onda je u III. tečaju šumara u ljetnom poljeću uvršten 1 sat predavanja za „vinogradarstvo i voćarstvo za šumare", ali polazak ovoga predmeta nije obligatan.

Za predavanje „voćarstva" je povišen broj sati u ljetnom poljeću na 2 sata.

Visokim otpisom od 22. listopada 1.894. br. 49.192. uvedena su za II. i III. gospodarski i šumarski tečaj neobligatna predavanja iz zdravstva (higijene), koja se drže u zimskom poljeću po 2 sata na tjedan.

Najposlije povišen bijaše visokim otpisom od 12. ožujka 1.895., br. 12.194., broj sati za predavanja iz opće botanike u I. tečaju na 6 sati u ljetnom poljeću.

Skrižaljka III.

Naučni predmeti i broj sati na tjedan za ratarnicu.

Tekući broj	Predmeti	Tečaj I. zimsko	Tečaj I. ljetno	Tečaj II. zimsko	Tečaj II. ljetno	Tečaj III. zimsko	Tečaj III. ljetno
		poljeće					
1	Vjeronauk	1	1	1	1	1	1
2	Krasnopis	2	1	—	—	—	—
3	Pismeni i poslovni sastavci	2	1	2	1	2	—
4	Računstvo	4	2	2	2	2	1
5	Mjerstvo	—	—	—	—	2	1
6	Prirodopis	3	2	—	—	—	—
7	Fizika	—	—	2	—	—	—
8	Kemija	—	—	2	—	—	—
9	Naravoslovlje domaće životinje . . .	2	—	—	—	—	—
10	Živinarstvo	—	—	—	—	2	2
11	Opće živinogojstvo	—	2	—	—	—	—
12	Posebno živinogojstvo	—	—	2	2	—	—
13	Pčelarstvo i svilarstvo	—	—	—	2	—	—
14	Voćarstvo	2	1	—	—	—	—
15	Vinogradarstvo	—	—	2	1	—	—
16	Povrćarstvo	—	—	1	—	—	—
17	Obrađivanje tla i strojevi	2	2	—	—	—	—
18	Tlo i gnojidba	—	—	2	1	—	—
19	Uzgoj gospodarskog bilja	—	—	—	—	2	2
20	Gospodarsko obrtništvo	—	—	—	—	—	1
21	Pivničarstvo	—	—	—	—	1	1
22	Opće šumarstvo	—	—	2	2	—	—
23	Gospodarenje	—	—	—	—	4	2
24	Knjigovodstvo	—	—	—	—	2	1
25	Risanje	2	2	2	2	2	2
	Svega . . . . -	20	14	20	14	20	14

3. Učila.

Da se na zavodu poluči što bolji uspjeh u teoretskoj i praktičnoj obuci, opskrbilo se kr. gospodarsko i šumarsko učilište :

1. Knjižnicom, koja ima preko 4.260 različnih znanstvenihi i stručnih djela i čitaonicom sa 36 znanstvenih i stručnih časopisa.

Nadalje imade:

2. Zbirke učila za pojedine struke: matematički kabineti i zbirke za prostoručno crtanje, mehanički i geodetički, prirodoslovni i fizikalni, anatomičko-fiziološki, pivničarski, pomološko-oenološki, gospodarski i šumarski kabinet i kemijski laboratorij s tehnološkom zbirkom.

3. Zavodsko gospodarstvo s oranicama, livadama, pašnjacima, vinogradima, loznjacima i američkim matičnjacima, šumom, šumskim rasadnjakom, uzorno uređenim lovištem i fazanerijom, vrbikom, botaničkim vrtom, gospodarskim pokušalištem, sjemeništem, sadiljnjakom povrtnjakom, voćnjacima, hmeljnikom, ribnjacima i t. d. s ukupnom površinom od 290 hektara.

4) Gospodarska ratila i strojevi: Različni plugovi i kultivatori, sijala, kosila, trieuri, parno mlatilo, tiskalo za slamu i sijeno, lokomobila sa siječkarnicom, mlinom, kružnom pilom i t. d.

5. Zavodska stoka preko 150 komada i to: Krave, bikovi, volovi i junad bjelanske, simentalske i pincgavske pasmine, te njihovi križanci, konji, krmad turopoljske, sufolskske i pincgavske pasmine i različna perad.

6. Sirarnica, kolarnica, kovačnica i vinski podrum, gdje se navlastito učenici ratarnice praktično poučavaju u izvađanju različnih radnja.

Za koliko se obogatile gore napomenute zbirke učila od god. 1.890., pa do god. 1.895., kazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka IV.

Zavodske zbirke učila i knjižnica.

U zavodskim zbirkama i to	Koliko je bilo godine 1.889./90. djela ili komada	u vrijednosti od for.	nvč.	godine 1.894./5. djela ili komada	u vrijednosti od for.	nvč.
U knjižnici	3.577	12.109	90	4.265	15.130	74
„ matematičkoj zbirci i zbirci za prostoručno risanje . . .	666	597	57	632	603	27
„ tehničkom kabinetu	938	3.819	80	1.044	4.575	55
„ prirodopisnoj zbirci	1.780	1.117	80	2.122	1.498	70
„ fizikalnoj zbirci	210	2.078	64	210	2.078	64
„ anatomičko-fiziološkoj zbirci .	825	3.262	45	874	3.375	94
„ kemijskom laboratoriju i tehnološkoj zbirci	2.701	4.991	21	3.354	5.871	55
„ gospodarskoj zbirci	1.172	3.502	80	1.660	4.040	77
„ šumarskoj zbirci	1.333	3.260	95	1.489	3.877	45
„ eonološkoj zbirci	75	227	68	126	364	36
„ pomološkoj zbirci	302	305	91	304	336	99
„ meteorološkoj zbirci	27	219	74	34	242	24
Svega	13.607	35.494	45	16.114	42.996	20

Po tome je bilo u zavodskoj knjižnici god. 1.895. za 680 djela u vrijednosti od 3.020 for. 84 nč. više, nego li god. 1.890., a u zavodskim zbirkama 1.819 komada u vrijednosti od 4.480 for. 91 nč. više, nego li god. 1.890.

4. Učiteljsko i zavodsko osoblje.

Vrhovnu upravu zavoda vodi kr. zemaljska vlada, odio za unutarnje poslove, a neposrednim je predstojnikom toga zavoda

ravnatelj, koji sačinjava s učiteljima učiteljski zbor. Članove smo učiteljskog zbora napomenuli na str. 412.

Ratarnicom upravlja pod nadzorom ravnatelja upravitelj zavodskoga gospodarstva.

Koncem školske godine 1.894./5. službovalo je na ovom zavodu ovo osoblje:

Ravnatelj	1
profesora i pravih učitelja	9
vjeroučitelja	2
docent	1
asistenta za gospodarstvo i šumarstvo	2
upravitelj ratarnice, zavodskog gospodarstva i glavni učitelj ratarnice	1
tajnik i docent	1
pristav gospodarski i glavni učitelj ratarnice	1
zavodski vrtlar i učitelj ratarnice	1
kućni liječnik i docent	1
kancelista	1
nadvornik	1
ključar	1
kućni sluga	1
pomoćni podvornik	1
praktični vrtlar	1
sirar	1
makinista	1
kolar	1
špan	1
nadzirač lova	1
kovač	1
kuhar	1
vincilira	2
lugar	1
vrtlarska i vinogradarska vježbenika	3
konjara	3
kravara	2
volar, svinjar, peradar, poljar (ljeti) i bolničar po jedan dakle	5
svega . . .	49 lica.

Po tome se učiteljsko osoblje brojem nije promijenilo prema godini 1.889./90., dok se ostalo zavodsko osoblje znatno umnožalo.

5. Polazak zavoda.

a) Učenici u opće.

Od postanka zavoda od god. 1.860. pa do 1.885. polazila su viši odio 402 učenika, od god. 1.885. do 1.890. svega 334, a od god. 1.891. do 1.895. svega 428 učenika, dakle u posljednjem desetgodišnjem razdoblju gotovo dvaput više no za prvih 25 godina.

Niži su odio ili ratarnicu polazila od god. 1.860. do 1.885. svega 452 ratara, a od god. 1 886. do 1.895. svega 576 ratara, dakle za 124 ratara više, nego li u prvih 25 godina.

Koncem školske godine 1.889./90. bilo je u višem odjelu kr. gospodarskog i šumarskog učilišta svega 83, a u nižem ili ratarnici svega 60 učenika, dok je koncem školske godine 1.894./5. bilo na višem odjelu samo 66, a na ratarnici 59 učenika. Polazak pojedinih tečajeva u tom petgodišnjem razdoblju razabiremo iz iduće dvije skrižaljke.

Skrižaljka V.

Polazak višega odjela od god. 1.890. do 1.895.

U	Bilo godine														
	1.890./1.			1.891./2.			1.892./3.			1.893./4.			1.894./5.		
	gospodara	šumara	svega	gospodara	šumara	svega	gospodara	šumara	svega	gospodara	šumara	svega	gospodara	šumara	svega
I. tečaju	7	26	33	8	29	27	13	25	38	6	24	30	6	11	17
II. „	6	29	35	7	25	32	7	18	25	9	18	27	6	16	22
III. „	5	21	26	6	27	33	4	17	21	7	18	25	8	19	27
Svega . .	18	76	94	21	81	102	24	60	84	22	60	82	20	46	66

Skrižaljka VI.

Polazak ratarnice od. god 1.890. do 1.895.

U	Bilo je godine				
	1.890./1.	1.891./2.	1.892./3.	1.893./4.	1.894./5.
	učenika				
I. razredu	13	22	24	25	15
II. „	24	12	19	20	24
III. „	16	24	12	17	20
Svega . .	53	58	55	62	59

Iz ovih skrižaljaka opažamo, da je broj polaznika napomenutoga zavoda tečajem posljednjega petgodišta kolebao, a prama godini 1889./90. pao, što nije na korist ni zavoda ni naše domovine, koja treba valjanih šumara, gospodara i ratara.

b) Učenici po dobi.

Po dobi je bilo god. 1.894./5.

	na višem odjelu:	na ratarnici:
s navršenom 14. godinom	—	1
„ 15. „	2	3
„ 16. „	6	4
„ 17. „	12	12
„ 18. „	15	17
„ 19. „	14	13
„ 20. „	7	7
„ 21. „	3	1
„ 22. „	2	1
„ 23. „	1	—
„ 24. „	1	—
„ 25. „	1	—
„ 26. „	1	—
„ 29. „	1	—

c) Učenici po vjeroispovijesti.

Koncem školske godine 1894./5. bilo je svega po vjeroispovijesti i to:

	na višem odjelu:	na ratarnici
Rimokatolika	50	42
grčkoistočnjaka	14	17
grčkokatolik	1	—
izraelićanin	1	—

d) Učenici po zavičaju.

God. 1.894./5. bilo je po zavičaju učenika rodom

	na višem odjelu:	na ratarnici:
iz Hrvatske i Slavonije . . .	48	58
„ Dalmacije	5	1
„ Austrije	5	—
„ Ugarske	1	—
„ Bosne	2	—
„ Srbije	1	—
„ Bugarske	4	—

e) Učenici po staležu svojih roditelja.

Učenika po staležu svojih roditelja bilo je i to:

	na višem odjelu:	na ratarnici:
sinova posjednika	12	—
„ činovnika	26	2
„ svećenika	2	—
„ trgovaca i obrtnika .	14	3
„ posebnika	8	—
„ poljodjelaca	4	54

f) Učenici po napretku.

Kakav su uspjeh polučili učenici u naucima godine 1.894./5. na višem tečaju, kazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka VII.

Napredak u višem odjelu god. 1.894./5.

Tečaj	U I. poljeću								U II. poljeću							
	I. red s odlikom	I. red	II. red s popravkom	II. red	III. red	neispitanih	prije ispita istupiše	svega	I. red s odlikom	I. red	II. red s popravkom	II. red	III. red	neispitanih	prije ispita istupiše	svega
I. gospodarski .	—	5	—	1	—	1	1	8	—	4	1	—	—	1	1	7
II. „ .	—	—	1	1	2	2	—	6	—	2	1	1	1	1	—	6
III. „ .	—	7	1	—	—	—	—	8	1	7	—	—	—	—	—	8
I. šumarski . .	—	10	1	—	—	—	1	12	1	6	4	—	—	—	—	11
II. „ . .	3	8	1	5	1	—	—	18	1	9	3	2	1	—	2	18
III. „ .	1	10	5	—	1	2	—	19	1	14	2	1	—	1	—	19
Svega . . .	4	40	9	7	4	5	2	71	4	42	11	4	2	3	3	69

Po tome je u višem odjelu na koncu drugoga poljeća dobilo svjedodžbu

I. reda s odlikom 4 učenika
I. „ 42 „
II. „ s popravkom 11 „
II. „ 4 „
III. „ 2 „

a trojica su ostala neispitana.

Na ratarnici je dobilo 19 učenika svjedodžbu I. reda s odlikom, a ostalih 40 svjedodžbu I. reda.

Kakav je bio uspjeh na konačnim ispitima u višem odjelu iz gospodarske i šumarske struke od školske god. 1.890./91. do god. 1894./5., razabiremo iz prednje skrižaljke.

Skrižaljka VIII.

Uspjeh na konačnim ispitima višega odjela od godine 1.890./1.. do 1.894./5.

Školska godina	Struka	Broj učenika III. tečaja	Konačnom se ispitu podvrglo i to				Od tih je proglašeno za praksu		
			zavodskih učenika	opetovničara	vanjskih	svega	osposobljenima s odlikom	osposobljenima	neosposobljenima
1.890./1.	gospodari .	5	4	—	—	4	—	3	1
	šumari . . .	21	17	—	—	17	—	14	3
	Svega . .	26	21	—	—	21	—	17	4
1.891./2.	gospodari .	5	4	—	—	4	—	2	2
	šumari . . .	27	20	2	—	22	—	12	10
	Svega . .	32	24	2	—	26	—	14	12
1.892./3.	gospodari .	4	4	1	—	5	1	3	1
	šumari . .	17	13	3	3	19	1	10	8
	Svega . .	21	17	4	3	24	2	13	9
1.893./4.	gospodari .	7	6	—	—	6	—	6	—
	šumari . . .	16	13	5	1	19	1	12	6
	Svega . .	23	19	5	1	25	1	18	6
1.894./5.	gospodari .	8	7	—	—	7	1	5	1
	šumari . . .	18	15	1	1	17	2	13	2
	Svega . .	26	22	1	1	24	3	18	3

Po tome su u tom razdoblju od pet godina i to od 1.890./1. do 1894./5. proglašena za gospodarsku i šumarsku praksu osposobljenima 86 kandidata. Od ovih kandidata otpada na gospodare 21, a na šumare 65.

U petgodišnjem razdoblju od god. 1.885./6. do 1.889./90. osposobljeno je 72 kandidata i to 19 gospodara i 53 šumara. Prema tomu je u daljnom petgodištu do god. 1.895. osposobljeno 14 kandidata i to 2 gospodara i 14 šumara više, nego li u petgodišnjem razdoblju do god. 1889./90.

Ratarnicu je izučilo u razdoblju od 1.885./6. do 1.889./90. svega 98 učenika, a od god. 1890./91. do 1.894./5. svega 90 učenika.

U pojedinim godinama i to:

Godine	1.890./1.	svršilo je	17
„	1.892./3.	„ „	24
„	1.892./3.	„ „	12
„	1.893./4.	„ „	17
„	1.894./5.	„ „	20
		svega dakle . . .	90 učenika.

6. Stipendiji i potpore.

U godini 1.894./5. uživalo je na ovomu zavodu i to višemu odjelu:

stipendij	općine Vinica 1 gospodar u iznosu od	200	for.
„	iz krajiške imovne uzgojno-obrazovne zaklade 3 šumara u iznosu od	600	„
„	grada Koprivnice 1 šumar u iznosu od	200	„
potporu	grada Zagreba 1 šumar	200	„
„	grada Osijeka 1 gospodar	200	„
stipendij	iz zaklade biskupa Ivana Kralja 1 gospodar . .	300	„
„	brodske imovne općine 1 gospodar	200	„
„	općine Čabarske 1 šumar	200	„
„	petrovaradinske okružne bolnice 1 šumar . . .	200	„
„	kr. zemaljske vlade 3 gospodara i 1 šumar . .	800	„
„	generala Mamule 1 šumar	300	„
„	grada Varaždina 1 gospodar	200	„
povremenu potporu	od otočke imovne općine 1 šumar .	150	„
„ „	„ c. i kr. kranjske zemaljske vlade 1 šumar	79	„

povremenu potporu od c. i kr. dalmatinske zemaljske vlade 1 šumar . . . . 100 for.
„ „ „ c. i kr. ministarstva za poljodjelstvo 1 šumar . . . . 300 „
„ „ „ kr. zemaljske vlade 1 šumar . . 150 „
„ „ „ „ „ „ 1 „ . . 150 „
„ „ „ „ „ „ 1 gospodar . 150 „
„ „ „ „ „ „ 1 šumar . . 200 „
„ „ „ „ „ „ 1 „ . . 100 „
„ „ „ „ „ „ 1 „ . . 75 „
„ „ „ „ „ „ 1 „ . . 100 „
„ „ „ „ „ „ 1 „ . . 50 „

Mnogi su stipendiji ostali nepopunjeni, kako i na ratarnici, kojih imade svega 84 i to:

21 zemaljski stipendij
13 stipendija bivše vojne krajine
48 općinskih stipendija i
2 stipendija imovnih općina.

Osim toga je te godine i društvo za potporu siromašnih slušatelja, koje opstoji već od god. 1.876. na tom učilištu, podijelilo redovitih potpora i vanrednih za naučno putovanje u iznosu od 209 for. 50 nč.

Glavnica je toga društva za potporu siromašnih slušatelja iznosila god. 1.889./90. svega 1.368 for. 45 nč., a koncem školske godine 1.894./5. svega 3.416 for. 34 nč.

7. Zavodska imovina.

Zavod ima jednu centralnu zgradu. Oko te su zgrade podignute u prostranu i ograđenu dvoru sve potrebite gospodarske zgrade i to: Staje za krave i junad za 50 glava, staja za 8 bikova, volovska staja za 8 pari, konjska staja za 7 pari, svinjac za 80 komada, štagalj, suše, žitnjak i parma, spremišta, zgrada za lokomobilu i gospodarske strojeve, kokošinjak, kukuružnjak, kolarnica, kovačnica, stanovi za upravitelja, pristava i vrtlara, kupalište s parilištem za krmu, družinska kuća, sirarna, 7 bunara; u vrtu pčelinjak, u vinogradu prešnica i tri vincilirke zgrade. Osim toga ima zavod i uzorno uređenu pastuharnu za tri zem. opasača na zavodskoj maloj livadi tik dvora, no sposebnim ulazom.

U vrtu je sagrađena prošle godine velika cementna spremnica za vodovod, koji dovodi potrebitu vodu u povrtište. U vinogradskoj je kući u Potočcu uređen prošle godine stan i staja za novoimenovanoga lovnog nadzirača, a klijet u vinogradu Greberancu preuređena je i prigrađena joj velika veranda u švicarskom slogu, koja će služiti kao radionica za cijepljenje i ine radnje.

Nadalje se počela graditi prošle godine zgrada za agrikulturno-kemijsku istražnu postaju i postaju za istraživanje sjemenja, a ove dogradila se godine sa posebnim ulazom u novi prostrani betonirani vinski podrum.

Osim toga je sagrađena piramida za pregledavanje i nadzor vinograda u Greberancu, te je ondje postavljena i suša za kola i uređena prostrana staja.

Godine 1.894./5. sagrađena je i suša za slamu i vatrogasna pjenjačnica za vježbanje vatrogasne ratarske čete, a započela se graditi i zavodska streljana ispod vinograda Potočca za vježbe mladeži u strijeljanju i gađanju, no pošto je svota od 1.600 for. određena za gradnju streljane sada opredijeljena u druge svrhe, to se gradnja streljane odgodila do godine 1.896.

Vrijednost je ovih zavodskih zgrada, kako i njihovo pokućstvo iskazano u X. skrižaljci.

Osim napomenutih zgrada posjedovao je zavod koncem školske godine 1.894./5. osim vinograda u Greberancu na arondiranoj površini iza ratarnice 288·67 Ha i to:

Kućnoga prostora i dvorišta	2.06	Ha
vrta i sadiljnjaka	8·85	„
voćnjaka i šljivika	12·44	„
vinograda	10·47	„
oranica	68·97	„
livada	63·96	„
pašnjaka	8·94	„
šume	108·80	„
neplodna zemljišta, putova i jaruga	4·18	„
svega dakle	288·67	Ha

u vrijednosti od 82.127 for. 36 nč.

Pored ove imovine imade zavod na svojem zemljištu rogate marve, konja, svinja, ovaca, pčela i peradi.

Ove je godine nabavio zavod dvije originalne pincgavske krave i dva bika, pošto je definitivno zaključeno, da se bjelansko blago postepeno zamijeni pincgavskom stokom.

Nadalje su nabavljene tri čistokrvne bređe lipicanske kobile i jedna sprava za pasteurizovanje vina troškom od 250 for.

Da se ribarstvo lakše i bolje uzgaja, naumio je zavod još ove godine urediti zavodske ribnjake na livadi Čretu.

Bruto prihod zemljišta i ostaloga zavodskog gospodarstva zabilježen je u IX. skrižaljci, i to prihod od godine 1.894., pošto nam podaci za 1.895. za sada još manjkaju.

Skrižaljka IX.

Iskaz o zavodskom bruto prihodu.

Tekući broj	Grana	Prihod u for.	Prihod u novč.
1	Poljarstvo	8.809	—
2	Živadarstvo	4.669	—
3	Vrtlarstvo i voćarstvo	862	—
4	Vinogradarstvo	2.709	—
5	Šumarstvo	2.913	—
6	Živinogojstvo	5.006	—
	Svega	24.968	—

Pribrojimo li ovim . . . . 24.968 for.
prihod god. 1.891. . . . . 19.724 „
„ „ 1.892. . . . . 25.007 „
„ „ 1.893. . . . . 21.769 „
to iznosi cjelokupni prihod 88.468 for.,
te osjekom dolazi na jednu godinu u ovom petgodištu bruto prihoda u iznosu od 22.117 for.

Kolika je bila cijela pokretna i nepokretna imovina kr. gospodarskog i šumarskog učilišta koncem god. 1.894., kazuje nam X. skrižaljka.

Skrižaljka X.

Imovina kr. gospodarskog i šumarskog učilišta.

Tek. broj	Predmet	Mjera	Koliko	Vrijednost pojedina for.	Vrijednost pojedina nč.	Vrijednost ukupna for.	Vrijednost ukupna nč.
	Aktivna imovina.						
	A. Pokretna imovina.						
	I. Nepotrošna glavnica.						
	a) Više učilište:						
1	Pokućstvo	kd.	1.003	6.638	83		
2	Knjižnica	»	4.201	14.514	63		
3	Učevne zbirke	»	11.823	27.208	51	48.361	97
	b) Ratarnica:						
4	Pokućstvo, posteljina, posuđe i bolničke sprave	»	2.291	4.497	23		
5	Učevna sredstva	»	305	251	08	5.198	31
	c) Gospodarstvo:						
6	Oruđe, ratila, strojevi i vozna sprava	»	2.154	18.602	77	18.602	77
	II. Kolajuća glavnica:						
	a) Poljske plodine:						
7	Žitarice	hl.	455	1.465	05		
8	Sočivnjače	»	16	96	—		
9	Okopavine	»	254	450	14		
10	Različno sjemenje.	mct.	12	840	—	2.851	19
	b) Vrtlarski proizvodi:						
11	Različno zelenje	kgr.	200	20	—		
12	Različno povrće	kd.	640	23	40		
13	Korenjaci američki	»	14.700	220	50		
	„ cijepljeni	»	1.600	160	—	423	90
	c) Voćarski proizvodi:						
14	Kalami i divljake.	»	1.547	3.136	—	3.136	—
	d) Vinogradarski i pivničarski proizvodi:						
15	Vino različno	hl.	31.774	8.045	19		
16	Petiot.	»	5.903	554	26		
17	Rakija	»	051	51	—		
18	Drožđe	»	850	8	50		
19	Ključice	kd.	189.600	1.105	—	9.763	95
	Iznos					88.338	09

Tek. broj	Predmet	Mjera	Koliko	Vriednost			
				pojedina		ukupna	
				for.	nč.	for.	nč.
	Prijenos . .					88.338	09
	e) Krma i slama:						
20	Sijeno, otava i suha djetelina .	mct.	1.693	3.386	—		
21	Slama	»	921	921	—	4.307	—
	f) Šumski proizvodi:						
22	Gorivo drvo	m⁰	835	334	—	673	—
23	Građevno drvo	»	678	339	—		
	g) Proizvodi iz gosp. obrta						
24	Mlječina: maslac i različni sir .	—	—	53	99	381	69
25	Brašno, šrot i posije	—	—	327	70		
	h) Živinogojstvo:						
26	Konji, kobile i ždrebad . . .	kd.	13	2.300	—		
27	Goveda	»	78	8.358	—		
28	Krmad	»	48	1.500	—		
29	Perad	»	95	198	—		
30	Pčelci	»	7	35	—	12.391	—
	i) Svakidanje potrepštine:						
31	Na višem učilištu	—	—	476	96		
32	Na ratarnici	—	—	206	96		
33	Na gospodarstvu	—	—	826	66	1.510	58
	k) Novci i tražbine:						
34	Novčana gotovina			586	25		
35	Aktivne tražbine			6.887	53	7.473	78
	B. Nepokretna imovina.						
	I. Zgrade:						
36	Više učilište	kd.	4	49.125	—		
37	Ratarnica	»	2	40.200	—		
38	Gospodarstvo	»	33	75.094	—	164.419	—
	II. Zemljišta:						
39	Oranice, livade, vrtovi, voćnjaci, vinogradi, šuma, pašnjaci i neplodno	ha	288.67	82.127	36	82.127	36
	Svega . .					361.621	50
	Pasivna imovina.						
40	Pasivne tražbine					11.119	21
	Čista imovina .					350.502	29

8. Troškovi uzdržavanja.

Redoviti se godišnji troškovi uzdržavanja višega odjela i ratarnice namiruju subvencijom iz autonomnoga budgeta, a ostali troškovi inim zavodskim prihodima. Po tome koliki su bili troškovi za uzdržavanje zavoda i kojim se prihodima namirili, razabiremo iz blagajničkog poslovanja u godini 1.894., iskazanoga u idućoj skrižaljci.

Skrižaljka XI.

Blagajničko poslovanje u godini 1894.

Prihod	B. V. for.	B. V. nč.	akt. tražbine for.	akt. tražbine nč.
I. Više učilište.				
Školarina	640	—	350	—
Različni prihodi	39	62	1	55
II. Ratarnica.				
Stipendiji	5.633	81	1.285	75
Različni prihodi	229	70	—	—
III. Gospodarstvo.				
Prihod iz zemljodjelstva	4.352	49	396	88
„ „ stočarstva	2.411	19	610	96
„ „ gospod. obrta	1.750	74	147	98
Različni prihodi	758	29	—	—
IV. Prinosi.				
Prinos iz autonomnoga budgeta . .	48.248	64	—	—
„ „ Kukovićeve zaklade . . .	2.397	35	2.956	65
V. Prelazni.				
Povraćeni predujmovi	3.568	90	1.137	76
Polozi	9.060	68	—	—
Novčana gotovina od god. 1.893. . .	1.546	44	—	—
Svega . . .	80.637	85	6 887	53

Rashod	B. V. for.	B. V. nč.	pas. tražbine for.	pas. tražbine nč.
I. Više učilište.				
Stalna beriva, nagrade i pripomoći .	18.940	45	30	—
Učevna sredstva	1.165	32	250	79
Pokućstvo, putni i različni troškovi .	2.134	65	45	12
II. Ratarnica.				
Stalna beriva, nagrade i pripomoći .	4.170	91	—	—
Učevna sredstva i pokućstvo	514	91	334	65
Opskrba, odjeća, obuća i pranje . .	7.998	11	1.897	70
Različni troškovi	832	28	233	12
III. Gospodarstvo:				
Stalna beriva, nagrade i pripomoći .	2.552	18	50	—
Trošak na zemljodjelstvo	7.957	67	157	93
„ „ stočarstvo	1.327	97	4	15
„ „ gosp. obrt	384	54	261	39
Oruđe, stroje,i i vozna sprava . . .	713	07	262	64
Različni upravni troškovi	3.627	09	605	55
Izvanredni troškovi i investicije . .	15.676	22	3.444	31
IV. Prelazni.				
Predujmovi	3.575	58	—	—
Povraćeni polozi	8.480	65	3.541	86
Novčana gotovina koncem god. 1.894.	586	25		—
Svega . . .	80.637	85	11.119	21

DRUGO POGLAVLJE.

Kr. zemaljska ratarnica u Požezi.

I. O postanku zavoda.

Kako je u Križevcima postojalo gospodarsko i šumarsko učilište sa ratarnicom već od god. 1.860., porodila se želja i med žiteljima Slavonije, da i oni dobiju u svojoj sredini sličan zavod.

Nastojanjem požeških rodoljuba, sklonila se kr. zemaljska vlada, da osnuje u Požezi ratarnicu, te je 28. prosinca 1.875. pozvala zastupstvo grada Požege, da pošalje svoj zaključak u tom pogledu, te da označi areal, koji bi htjelo odstupiti od svoga posjeda za ratarnicu.

Gradsko je poglavarsvo na taj visoki poziv obećalo za osnutak ratarnice ove pripomoći:

1) Sto jutara njiva i livada;

2) 4 jutra od gradskoga vinograda, dok sebi zavod sam ne osnuje jedan;

3) šuma toliko, da si može nasjeći svake godine 120° ogrijevnih drva;

4) 4 kat. jutra za vrt, a osim toga daje grad zemljište za zidanje ratarnice i nuzgrednih zgrada;

5) gorivo, kamen i zemlju za proizvodnju vapna i opeka.

Visoka vlada nije bila zadovoljna ovom pripomoći, nego je u dva puta povisila i promijenila svoje zahtjeve, na koje je uosta-

lom gradsko zastupstvo i pristalo, dapače u godini 1.876. još i više obećalo, da im se samo što prije njihova želja ostvari. Uza sve to je minulo sedam godina, a Požežani još nijesu imali ratarnice.

Tek se godine 1.883. i opet iznosi pitanje o ratarnici u gradskome zastupstvu. Na otpis visoke vlade od 4. studena 1.883., br. 43.913., ponudilo je sada gradsko poglavarstvo kr. zemaljskoj vladi za osnutak ratarnice ove pripomoći:

1) U rudini Padež 125 jutara za oranice, 8 jutara za livade, 14 jutara za voćnjak, 2 jutra za vrt, 80 jutara za nasad šume i 15 jutara šume za obuku.

2) Drvarenje kroz 20 godina; drva se doznačuju na panju. Izradbu i izvoz ima zemlja sama obaviti.

3) Za vinograd 4 jutra zemljišta.

4) Za proizvođenje vapna daje se kamenolom. Za pečenje vapna i opeka drva na panju besplatna. Izradbu i privoz pada na zemlju.

5. Ako profesor Vavra ne bi mogao naći zgodna stana, daje mu se gradska zgrada t. zv. „kamenita vrata".

Na ovu ponudu je stigao otpis visoke vlade s neznatnom promjenom i to, da se dade još i livada „Okrugica", da se dade uz 4 jutra zemljišta na uživanje na 4 godine vinograd „Ruđinić" u površini od $1^1/_4$ jutra, i treće, da se drvarenje osigura na 30 godina, te da svakako grad osnuje stipendij za ratarnicu.

Gradsko je zastupstvo zaključilo, da pristaje na sve promjene, samo je izjavilo, da ne može osigurati drvarenja na 30, nego na 20 godina.

Na ovaj zaključak gradskoga poglavarstva stigao je visoki otpis od 12. siječnja 1.884., br. 906., u kojem se prihvaća u cijelosti gornji zaključak, te se poziva gradsko poglavarstvo, da sastavi i visokoj vladi predloži pravovaljanu posvetnicu.

Kad je posvetnica podastrta vladi, uselio se dne 1. veljače 1.884. prof. Vavra u „kamenita vrata", te je otpočeo uređivanjem zavoda. Pod jesen se vrati prof. Vavra u Križevce, a za porešku ratarnicu imenova vlada koncem god. 1.884. novoga ravnatelja i potrebno činovništvo. Pošto se do konca ožujka sabrao dovoljan broj ratara, škola je otpočela dne 1. travnja 1.885.

Ratarnica je internat, uređen za 40 pitomaca, koji su ge-

tovo svi stipendisti ili općinski ili zemaljski. Pitomci se primaju pod istim uvjetima kao i u križevačku ratarnicu.

2. Naučna osnova.

Naukovanje na požeškoj ratarnici traje dvije godine, a naučne smo predmete zabilježili u XII. i XIII. skrižaljci.

Skrižaljka XII.

Naučni predmeti i broj sati na tjedan u I. tečaju.

Tekući broj	Učevni predmeti	Broj sati na tjedan u	
		I. polječu	II. polječu
1	Nauk vjere	1	1
2	Hrvatski jezik, čitanje i slovnica	1	—
3	Pismeni sastavci	1	1
4	Krasnopis	1	1
5	Prirodopis	1	1
6	Fizika	1	—
7	Ratarstvo	2	1
8	Tlo i gnojidba	1	1
9	Opće stočarstvo	1	1
10	Anatomija	1	—
11	Živinarstvo	1	1
12	Voćarstvo	2	1
13	Povrćarstvo	1	—
14	Računstvo	3	2
15	Pčelarstvo i svilarstvo	—	1
	Svega	18	12

Skrižaljka XIII.

Naučni predmeti i broj sati na tjedan u II. tečaju.

Tekući broj	Učevni predmeti	Broj sati na tjedan u	
		I. poljeću	II. poljeću
1	Nauk vjere	1	1
2	Poslovni sastavci	1	—
3	Računstvo	1	1
4	Geometrija	1	1
5	Posebno stočarstvo	2	2
6	Posebno biljogojstvo	2	2
7	Vinogradarstvo	3	1
8	Gospodarenje	2	2
9	Računovodstvo	1	—
10	Pivničarstvo	2	—
11	Obrtništvo	—	1
12	Opće šumarstvo . . :	2	1
	Svega	18	12

Risanje svake nedjelje prije podne za oba tečaja po 2 sata.

Ovdje nam valja spomenuti, da se kod osnutka ratarnice upotrebila naučna osnova križevačke ratarnice. Tokom vremena se vidjelo, da je ta osnova vrlo neshodna, pošto vrijeme naukovanja u križevačkoj ratarnici traje 3 godine, dok u požeškoj traje samo 2 godine.

Usljed toga bi visokim nalogom od 13. studena 1.894. broj 53.647. naloženo upravi požeške ratarnice, da po staroj osnovi izradi novu za kr. zem. požešku ratarnicu.

Ovom je nalogu zavodsko ravnateljstvo dne 23. studena 1.894. i udovoljilo, te tako bi visokim riješenjem od 9. prosinca 1.894.,br. 56.446, nova naučna osnova odobrena.

3. Polazak.

Od postanka zavoda pa do danas bilo je svega upisano na zavodu 144 učenika, od kojih su već 102 učenika svršila zavod, a 42 su učenika bila još ove godine 1.854./5. na zavodu.

U prvom je tečaju bilo 26 učenika, a u drugom 16.

Ispiti se drže svakoga poljeća, a nakon svršenoga dvogodišta izdaje se učenicima izučna svjedodžba na osnovu uspjeha polugodišnjih ispita.

Ove je školske godine 1.894./5. svih 16 učenika II. tečaja dobilo na koncu drugoga poljeća izučnu svjedodžbu.

Učenici su vrlo marljivi i uredni, a disciplina je izvrsna.

Od svih zavodskih pitomaca možemo osjekom uzeti, da je 80% iza svršenih nauka postalo gospodarima, dok ostali postotak zapada vojništvo, financiju, redarstvo, pisarstvo i slična zanimanja.

4. Zavodsko osoblje.

Ratarnica stoji pod neposrednom vrhovnom upravom kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, a posebnu upravu rukovodi ravnatelj, koji je ujedno i glavni učitelj.

Koncem školske godine 1.894./5. imao je zavod ovo osoblje:

Ravnatelj	1
pristav	1
vjeroučitelja	2
povrtlar	1
nadvornik	1
špan	1
vincilir	1
sirar	1
kolar	1
kovač	1
volara	3
konjara	3
svinjar	1
kravar	1
noćni stražar	1
svega . .	20 lica.

Za liječenje pitomaca određen je uz nagradu jedan liječnik, a za liječenje stoke jedan živinar.

Nepopunjeno je mjesto vrtlara i učitelja vinogradarstva i mjesto kanceliste.

Osim napomenutih lica stalne družine, drži zavod od vremena do vremena 15 do 20 ratara, pošto su radnici u požeškoj okolini vrlo skupi.

5. Zavodska nepokretna i pokretna imovina.

Zavodsku je imovinu osnovao grad Požega, poklonivši zakladnicom od 23. lipnja 1.855. br. 10.083 svega 236 jutara zemlje. Do danas se taj posjed povećao, te požeška ratarnica ima:

156	jutara	oranica u vrijednosti od . . .	for.	23.416·62
16	„	livade „ „ „ . . .	„	2.410·42
50	„	šume „ „ „ . . .	„	2.500·—
10	„	vinograda „ „ „ . . .	„	8.004·56
6	„	pašnjaka „ „ „ . . .	„	600·81
5	„	voćnjaka „ „ „ . . .	„	1.028·36
11	„	vrtova „ „ „ . . .	„	3.312·30
1	„	močvara (ribnjaka) u vrijednosti od	„	52·67
8	„	putova na polju, a služe za košenje, u vrijednosti od	„	1.200·20
9	„	perivoja, dvorišta, trkališta i gradilišta u vrijednosti od	„	1.359·27
svega 275	jutara	u vrijednosti od	for.	43.884·21

Ova su zemljišta uzorna osim vinograda, koji je u godini 1.891., 1.892. i 1.893. silno patio od suše, te nije onako ispunjen, kako bi morao biti.

Koliki je bio bruto prihod zavodskih oranica i livada od god. 1.885. do 1.894. iskazujemo u XIV. skrižaljci.

Skrižaljka

Iskaz o bruto prihodu zavodskih oranica

Godine			1.885.			1.886.			1.887.			1.888.		
Plodine	Cijena normalna		Mjera hektolitara	Vrijednost		Mjera hektolitara	Vrijednost		Mjera hektolitara	Vrijednost		Mjera hektolitara	Vrijednost	
	for.	nč.		for.	n.		for.	n.		for.	n.		for.	n.
Pšenice	5	—	8	40	—	246	1.230	—	226	1.130	—	213	1.065	—
Raži	4	—	8	32	—	96·5	386	—	—	—	—	21·4	85	60
Ječma	2	50	4	10	—	60	150	—	—	—	—	17·37	43	43
Zobi	2	—	53	106	—	223	446	—	473	946	—	486	972	—
Proje	4	—	18	72	—	4	16	—	14	56	—	75	157	50
Helde	4	—	16	64	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—
Kukuruza . . .	4	—	162	648	—	127	508	—	202·5	810	—	160	640	—
Sočiva	5	—	31	155	—	46	230	—	27	135	—	105	608	—
Različnog tuška .	2	—	—	—	—	2·5	5	—	—	—	—	26	52	—
Mtr. cent. slame.	—	80	213	170	40	708	566	40	1.331	1.064	80	1.170	936	—
Blitve i repe . .	—	50	310	155	—	260	130	—	250	125	—	450	225	—
Koruna	1	50	104	156	—	242·5	363	75	200	300	—	307	460	50
Zelene krme . .	—	20	168	33	60	162	32	40	212	22	40	339	678	—
Suhe krme . .	2	—	90	180	—	315	630	—	474	948	—	289	578	—
Svega . . .				1.822	—		4.697	55		5.537	20		6.501	03

osjekom

osjekom

XIV.

i livada od godine 1.885. do godine 1.894.

1.889.			1.890.			1.891.			1.892.			1.893.			1.894.		
Mjera hektolitara	Vrijednost		Mjera hektolitara	Vrijednost		Mjera hektolitara	Vrijednost		Mjera hektolitara	Vrijednost		Mjera hektolitara	Vrijednost		Mjera hektolitara	Vrijednost	
	for.	n.		for.	n.		for.	n.		for.	n.		for.	n.		for.	n.
323·5	1·617	50	411·37	2.056	85	144	720	—	397	1.985	—	93	465	—	394	1.970	—
67	268	—	317·68	1.270	72	133	532	—	371	1.484	—	192·5	770	—	385	1.540	—
41	102	50	137·95	344	98	136	340	—	189	472	50	—	—	—	13	32	50
23	46	—	206	452	—	426	852	—	443	886	—	444·5	891	—	456	912	—
51	204	—	26·5	106	—	51	204	—	26	104	—	132	528	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1·5	6	—	1·5	6	—	2	8	—	—	—	—
200	800	—	95	380	—	250	1.000	—	160	640	—	172·5	690	—	35	140	—
28·7	156	20	45·27	264	82	55	275	—	247	1.235	—	77	365	—	63	315	—
19·5	39	—	23·17	46	34	18	36	—	2	4	—	3	6	—	41·5	83	—
1.262	1.009	60	2.289	1.831	20	1.516	1.212	80	2.397	1.917	60	1.170	936	—	1.616	1.292	50
180	90	—	504	252	—	350	175	—	295	147	50	285	142	50	702	351	—
200	300	—	151	226	50	93	139	50	120	180	—	549	823	50	189	283	50
739	147	80	3·398	679	60	2.130	426	—	1.120	224	—	2.291	458	20	1.997	399	40
508	1.016	—	473	946	—	384	768	—	224	448	—	306	612	—	521	1.042	—
	5.796	60		8.857	01		6.686	30		9.733	60		6.695	20		8.361	20

= 4.871 for.

osjekom = 8.067 for.

= 6.469 for.

Kad se zavod osnovao god. 1.885., imao je pored zemljišnog posjeda: 2 konja, 2 kobile, 11 volova, 3 krave, 1 tele, 2 krmače, 10 prasaca i 11 praščića, a kako je od tog doba pa do 1.894. broj ovih životinja rastao ili padao, kazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka XV.

Uživna i tegleća stoka.

Koncem godine	Konja	Ždrijebadi	Volova	Krava	Janjadi	Bikova	Ovaca	Krmadi
1.885.	4	—	16	3	1	—	—	23
1.886.	4	—	16	2	11	—	—	57
1.887.	4	1	16	3	32	—	—	70
1.888.	4	2	16	8	24	1	5	32
1.889.	4	4	15	21	23	3	12	44
1.890.	5	3	20	22	29	3	12	54
1.891.	6	5	14	12	33	2	25	90
1.892.	10	3	18	9	18	3	15	92
1.893.	7	3	18	10	19	4	14	99
1.894.	10	2	14	15	26	4	27	94

Koju su korist donijele zavodu ove životinje u ovom desetgodištu iskazujemo u idućoj škrižaljci.

Skrižaljka XVI.

Gotovina od prodane stoke i stočarskih proizvoda.

Prihod je bio godine	1.885.	1.886.	1.887.	1.888.	1.889.	1.890.	1.891.	1.892.	1.893.	1.894.
od mlijeka i mlječina	146	159	36	40	379	1.057	810	306	371	603
za pripust . . .	—	—	—	2	4	34	67	42	35	34
za prodanu marvu	150	—	30	1.058	624	630	1.475	1.906	1.427	1.247
za vunu ovaca, koža itd. . . .	—	2	—	11	—	47	8	25	48	18
Svega . . .	296	161	66	1.111	1.007	1.737	2.360	2.279	1.881	1.902
	osjekom 538 for.					osjekom 2.032 for.				
	osjekom 1.280 for.									

Peradarstvom se zavod nije bavio, ali će ipak ove godine zidati peradnjak, te u njemu uzgajati čistokrvne pasmine.

Pčelarstvo i svilarstvo nije napredovalo, prvo, što su činovnici zaokupljeni drugim službenim poslovima, a drugo, što na zavodskom posjedu ima malo dudova. Da se svilogojstvo unaprijedi posađeno je godine 1.895. mlado dudovlje uz među zavodskog posjeda.

Godišnji prihod gospodarstva kr. zem. ratarnice u Požezi i to od god. 1.885. do 1.895. iskazujemo u idućoj skrižaljci.

Skrižaljka XVII.

Bruto prihod gospodarstva kr. zem. ratarnice požeške od godine 1.885. do konca godine 1.894.

Godine	Poljarstvo i livadarstvo		Vrtlarstvo		Vinogradarstvo		Živinogojstvo		Šumarstvo		Ukupno		Petgodišnji prosjek
	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	for.	n.	
1.885.	1.882	—	—	—	209	60	296	—	—	—	2.327	60	5.808 for. 82 nč.
1.886.	4.697	55	—	—	723	75	161	—	14	50	5.596	80	
1.887.	5.537	20	59	20	403	20	66	50	1	50	6.067	60	
1.888.	6.501	03	24	67	555	—	1.111	—	—	—	8.191	70	
1.889.	5.796	60	20	81	—	—	1.007	—	36	—	6.860	41	
1.890.	8.857	01	319	99	42	—	1.737	—	—	—	10.956	—	10.732 for. 59 nč.
1.891.	6.686	30	292	91	183	—	2.360	—	—	—	9.522	21	
1.892.	9.733	60	42	12	519	75	2.279	—	—	—	12.574	47	
1.893.	6.695	20	140	90	379	50	1.881	—	—	—	9.096	60	
1.894.	8.361	20	132	37	1.118	10	1.902	—	—	—	11.513	67	

Poljarstvo je i livadarstvo uzeto ukupno, pošto zavod nema više livada nego 16 jutara, zato je ovaj prihod sijena pribrojen prihodu suhe krme dobivene sa oranica.

Kako se iz ovog iskaza o bruto prihodu cjelokupnoga gospodarstva ove ratarnice vidi, prihod se do godine 1.889. postepeno dizao, dok je u godini 1.889. pao. Razlog je tomu taj, što je te godine prestao prihod iz vinogradarstva, pošto je grad. općina svoj vinograd oduzela, a zavodski nijesu još ponijeli već istom god. 1.890. Osim ovoga razloga bio je i taj, što je u jeseni god. 1.888. posijana raž stradala od velike vlage i pozebe, a isto je tako prirod zobi radi kišovitog proljeća bio slab, jer se nije moglo za vremena sijati. God 1.890. dignuo se prihod znatno zato, što je bilo vrijeme u jeseni i s proljeća povoljno, pa su usjevi dali vanredan prihod.

God. 1.891. pao je opet prihod, jer su sve ozimine zlo prezimile, pa su žitarice izdale. Da je prihod iz stočarstva tako znatno ponarastao napram drugim godinama ima se pripisati tomu, što je te godine rasprodana čorda dobivena 1.889. iz Blacka.

Godine 1.892. bio je najveći prihod, jer su tada nalogom visoke vlade prodani stari volovi i ostalo sitno blago, koje nije zavodskoj svrsi odgovaralo, a uz to je bilo najviše zasijanog zemljišta, na kojem su izvrsno rodile žitarice i okopavine. U godini 1.893. pao je opetovano prihod, jer je poljarstvo radi sušnog proljeća i ljeta izdalo a osobito pšenica.

Iz cijelog se iskaza o bruto prihodu vidi, da je gospodarstvo kr. zem. ratarnice u ovo kratko doba lijepo napredovalo, jer se od malenog posjeda, kao što je zavodski, ne može više ni zahtijevati, nego da nosi godimice 10—12.000 for. bruto prihoda.

Pored napomentog posjeda ima zavod i priličan broj zgrada.

Početkom je godine 1.885. dobio zavod subvenciju od 28.884 for., te je počeo sa priređivanjem i dobavljanjem materijala za izgradnju zgrada na rudini Pádež. Glavna je zgrada izgrađena god. 1.887., a posvećena dne 14. siječnja 1.889.

Kojim su redom ostale zavodske zgrade podignute, zabilježili smo u XVIII. skrižaljci.

Skrižaljka XVIII.

Zavodske zgrade i vrijednost njihova.

Tekući br.	Nazvanje zgrade	Godina, kad je sagrađena	Zašto rabi zgrada	Vrijednost		Opaska
				for.	nč.	
1	Glavna zgrada	1.887.	I. sprat stan ravnatelja i pristava. Prizemno škole, pisarnice, kuhinja i blagovalište	41.000	—	
2	Staja	1.887.	Štala za konje, krave i junad	14.500	—	
3	Suša	1.887.	Služi za spravljanje krme, ratila, žitka, u jednom je prijedjelu smješteno vitlo sa sječkarom. U istočnom je kraju ozdo volovska staja	14.000	—	
4	Družinska kuća na ciglani	1.887.	Stan kovača i kolara	1.250	—	
5	Vrtlarska kuća u vrtu	1.888.	Stan povrtlara	1.650	—	
6	Štala	1.888.	Štala povrtlara	600	—	Izgorjela g. 1.892. i iste g. popravljena
7	Pčelinjak	1.888.	Služi kao pčelinjak	285	—	
8	Družinska kuća broj 1 na međi zavoda i gr. posj.	1.888.	Za stanovanje družine	2.280	—	
9	Štala za blago	1.888.	Kao štala za blago družine	730	—	
			Svega . . .	76.295	—	

Tekući br.	Nazvanje zgrade	Godina, kad je sagrađena	Zašto rabi zgrad	Vrijednost		Opaska
				for.	nč.	
			Prijenos . .	76.295	—	
10	Kukuruznjak, otvorena i zatvorena suša	1.888.	Za spravljanje kola i oruđa. Kukuruznjak za kukuruz i tavan za žitak	3.600	—	
11	Kućica u Vranduku	1.888.	—	250	—	
12	Svinjci s kuhinjom i kačarom	1.892.	Za zavodske svinje	6.650	—	
13	Kuća za družinu broj 2.	1.892.	Za stanovanje družine	2.550	—	
14	Kuća za gazdu (špana)	1.892.	Stan gazde, pivnica za spravljanje repe i koruna za hranu krmadi	1.700	—	
15	Kuća u Vranduku	1.892.	Stan vincilira	1.980	—	
16	Štala u Vranduku	1.893.	Štala za blago vincilirovo	350	—	
17	Drvarnica za glav. zgradom	1.893.	Za spravljanje drva ratarnice	250	—	
18	Praonica i sušionica za porabu pristava	1.894.	Služi kao praonica i za sušenje mesa	500	—	
19	Kokošinjac za porabu pristava	1.894.	Kao kokošinjac	200	—	
			Svega	94.325	—	

*

Tekući br.	Nazvanje zgrade	Godina, kad je sagrađena	Zašto rabi zgrada	Vrijednost		Opaska
				for.	nč.	
			Prijenos . .	94.325	—	
20	Svinjac za porabu pristava	1.894.	Kao svinjac	100	—	
21	Praonica i sušionica za porabu ravnatelja	1.893.	Kao praonica i sušionica	500	—	
22	Kokošinjac za porabu ravnatelja	1.893.	Kao kokošinjac	200	—	
23	Svinjac za porabu ravnatelja	1.894.	Kao svinjac	100	—	
24	Spavaonica za ratare	1.894.	Stan za ratare, nadvornika, bolnica i stan mljekara	9.000	—	
25	Zahodi za ratare	1.894.	Kao zahodi	200	—	
26	Kovačnica i kolarnica	1.894.	Radionica kovača i kolara, tavan za spremanje kolarskog drveta	600	—	
27	Otvorena suša za zgradom na svakom kraju	1.894.	Za spravljanje kola, staje: jedna za magarce, a druga za ovce	1.600	—	
28	Zahod na gnojištu	1.893.	Kao zahod za družinu	100	—	
29	Suša za duhan s kućom za slaganje duhana	1.894.	Kao suša za duhan i za slaganje duhana	3.000	—	
			Svega	109.275	—	

Tekući br.	Nazvanje zgrade	Godina, kad je sagrađena	Zašto rabi zgrada	Vrijednost		Opaska
				for.	nč.	
			Prijenos . .	109.275	—	
30	Mliječnica	1.894.	Sada je sirarnica	500	—	
31	Svinjac u vrtu	1.893.	Za svinje vrtlarove	100	—	
32	Vruća grasta (klilo) sa staklom u vrtu	1.894.	Za sijanje ranog povrća, za zimsko oplemenjivanje ruža i t. d.	500	—	
33	Štala na ciglani	1.893.	Za blago kovačevo i kolarevo	350	—	
34	Dva svinjca na ciglani	1.893.	Za svinje kovačeve i kolareve	100	—	
35	Svinjci za družinske svinje kraj kuće	1.893.		500	—	
37 zgrada			u vrijednosti od	111.775	—	

Sve u ovom iskazu označene zgrade u dobrom su stanju, do nekojih manjih popravaka na krovovima, žlijebovima itd.

Ove zgrade nijesu dovoljne za zavodske svrhe, nego će se tokom godina imati još izgraditi:

1. Sirarnica uz stan sirara prema svrsi zavoda.
2. Kokošinjci.
3. Praonica rublja ratarskog.
4. Kupalište na potoku Orljavi.
5. Stan za učitelja vinogradarstva.
6. Nekoje pregradnje sadanjih prostorija, ako bi se dobila lokomobila.
7. Štala za volove.
8. Sušionica za šljive.

Svakolika je imovina požeške ratarnice u godini 1.894./5. iskazana u idućoj skrižaljci.

Skrižaljka XIX.

Imovnik kr. zem. ratarnice u Požezi.

Tekući broj	Predmet	Mjera	Koliko	Vrijednost pojedince for.	n.	Vrijednost ukupno for.	n.
	A. Aktivna imovina.						
	I. Pokretna imovina.						
	1. Nepotrošna glavnica.						
	a) Ratarnica:						
1	Pokućstvo, posteljina, posuđe, bolnička sprava itd.	kd.	964	2.597	29		
2	Učevna sredstva	„	161	112	87	2.710	16
	b) Gospodarstvo:						
3	Različno gospodarsko oruđe, ratila, strojevi i vozne sprave	„	3.959	7.648	59	7.648	59
	2. Kolajuća glavnica.						
	a) Poljske plodine:		46·5	93	—		
4	Žitarice ili tušak od istih	Hl.	442·1	1.459	—		
5	Sočivnjače	„	51·56	257	80		
6	Okopavine	„	630	659	20		
7	Obrtničko bilje i duhan	Vienac	2.029	600	—		
	b) Vrtlarski proizvodi:						
8	Različno zelenje	kg.	1.080·6	86	45		
9	Različno povrće	kd.	7.600	152	—		
10	Korjenjaci američki	„	—	—	—		
	c) Voćarski proizvodi:						
11	Kalami	„	400	120	—		
12	Divljake	„	5.551	61	51		
13	Voće suho	kg.	—	—	—		
	d) Vinogradarski i pivničarski proizvodi:						
14	Vino različno	Hl.	$67·23^1/_2$	1.344	70		
15	Petiot	„	$14·41^1/_2$	72	07		
16	Rakija	„	—	—	—		
17	Ocat	„	—	—	—		
	Iznos	—	—	4.905	75	10.358	75

Tekući broj	Predmet	Mjera	Koliko	Vrijednost			
				pojedince		ukupno	
				for.	n.	for.	n.
	Prijenos . . .	—	—	4.905	73	10.358	75
	e) Krma i slama:						
18	Sijeno, otava i suha djetelina . .	mc.	872·49	1.744	98		
19	Slama	„	1.304·42	1.043	54		
	f) Šumski proizvodi:						
20	Goriva drva	pr. m.	33	165	—		
	g) Proizvodi iz gosp. obrta:						
21	Mliječine, maslac i različni sir . . .	kg.	—	—	—		
22	Brašno, šrot i posije	„	2.310·5	138	63		
	h) Živonogojstvo:						
23	Konji, kobile i ždrebad, magarci i mule	km.	18	2.060	—		
24	Goveda	„	59	6.405	—		
25	Krmad	„	94	1.559	—		
26	Ovce	„	27	211	-		
27	Perad	„	8	8	—		
28	Pčelci	„	5	20	—		
	i) Svakidanje potrepštine:						
29	Na ratarnici	—	—	50	—		
30	Na gospodarstvu	—	—	400	42	29.070	05
	j) Novci i tražbine:						
31	Novčana gotovina . . . fr. 52·96 Aktivne tražbine . . . fr. 2.319·18 Svega . fr. 2.372·14			2.372	41	31.442	19
	Odbivši pasivne tražbine fr. 8.256·63					23.185	56
	II. Nepokretna imovina.						
	a) Zgrade:						
32	Ratarnica	kom.	4	50.450	—		
33	Gospodarstvo	„	33	61.325	—	111.775	—
	b) Zemljišta:						
34	Oranice, livade, vrtovi, voćnjaci, vinogradi, šume, pašnjaci i neplodno	ha.	154	43.884	21	43.884	21
	Ukupna aktiva	—	—	—	—	178·844	77

6. Troškovi uzdržavanja.

Troškovi za uzdržavanje požeške kr. zemaljske ratarnice i prihodi njeni iskazani su u XX. i XXI. skrižaljci.

Skrižaljka XX.

Zavodski prihodi.

Godina	Ratarnica		Gospodarstvo		Subvencija i prinosi		Svega	
	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
1.885.	1.463	74	669	46	28.883	96	31.017	16
1.886.	2.620	—	921	79	12.416	—	15.957	79
1.887.	2.640	—	2.141	94	10.400	—	15.181	94
1.888.	3.446	66	2.491	92	6.000	—	11.938	58
1.889.	3.753	—	2.037	99	6.250	—	12.040	99
1.890.	2.646	33	2.765	67	14.772	53	20.184	53
1.891.	3.530	—	4.946	39	5.575	47	14.051	86
1.892.	4.170	—	3.057	8	15.835	71	23.062	79
1.893.	1.990	60	3.243	18	13.483	06	18.716	84
1.894.	4.500	—	2.909	40	9.860	—	17.269	40
Svega . .	30.760	33	25.184	82	123.476	73	179.421	88

Skrižaljka XXI.

Zavodski troškovi.

Godina	Ratarnica		Gospodarstvo		Nove gradnje i investicije		Svega	
	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
1.885.	6.444	41	4.197	82	19.851	99	30.494	22
1.886.	4.364	98	2.930	94	9.236	54	16.532	46
1.887.	6.412	52	4.538	33	4.132	75	15.083	61
1.888.	4.936	51	3.558	20	3.075	08	11.869	79
1.889.	5.597	62	4.059	05	2.038	42	11.694	99
1.890.	9.573	03	9.420	08	1.206	48	20.199	59
1.891.	4.668	68	9.309	21	—	—	13.977	89
1.892.	6.886	39	9.562	56	5.613	44	22.062	39
1.893.	4.836	20	5.814	34	9.491	40	20.171	94
1.894.	4.883	36	7.417	60	4.435	41	16.836	37
Svega . .	58.603	70	61.138	13	59.181	42	178.923	25

Novčana je gotovina iznosila koncem godine 1.894. svega 52 for. 96 nč. avr.

Drugi odsjek.

Obrtne škole.

PRVO POGLAVLJE.

Kr. zemaljska obrtna škola u Zagrebu.

I. Osnutak i ustrojstvo.

Dozvolom kr. zemaljske vlade osnovalo je god. 1.882. današnju obrtnu školu u Zagrebu privatno industrijalno obrtno umjetno društvo samo za pokus. Osnivači i kr. zemalj. vlada kod osnutka toga zavoda, imali su na umu, da stvore takav zavod, koji bi strukovno obrazovao mladež u pojedinim obrtnim strukama. Vlada je ovaj zavod podupirala time, što je mnogim pitomcima dijelila stipendije, a time se tada namirivali troškovi internata, koji je uveden na tom zavodu za pitomce njegove.

Pošto se ovaj pokusni zavod pokazao, da je od vrlo velike koristi, to ga je kr. zemaljska vlada zakonom od 10. prosinca 1.889. o ustrojenju zemaljske obrtne škole u Zagrebu proglasila kr. zemaljskom obrtnom školom, a njezine troškove uvrstila u svoj proračun. Tako ovaj zavod još i danas postoji kao internat, pod vrhovnim nadzorom kr. zemaljske vlade.

Zavodom je upravljao do god. 1.894. jedan ravnatelj, a od te je godine za internat postavljen poseban ravnatelj, te je tako ravnateljstvo kr. obrtne škole odijeljeno od ravnateljstva internata.

Na kr. obrtnoj školi u Zagrebu službuje ovo učiteljsko osoblje:

1 Ravnatelj
2 vjeroučitelja
1 učitelj za dekoraciju i slikarstvo
2 učitelja za kiparstvo
1 učitelj za modeliranje
3 učitelja za stručno risanje
2 „ „ plastično risanje
2 „ „ prostoručno i geometrijsko risanje
8 „ „ teoriju.

Osim toga ima zavod:

2 poslovođe za bravarstvo
2 „ „ stolarstvo
1 poslovođu „ rezbarstvo
1 „ „ tokarstvo
1 „ „ klesarstvo

Sastavnim je dijelom obrtne škole muzej za umjetnost i obrt, a njemu je svrha, da uzornim zbirkama obrtních i umjetno-obrtnih predmeta promiče stručno-obrtnu naobrazbu.

Najposlije spominjemo, da je zavodu podignula kr. zem. vlada ogromnim troškom vlastitu zgradu, koja se ističe svojom ljepotom.

2. Polazak i uspjeh u obuci.

Na obrtnoj školi traje obuka četiri godine. Nakon četvrte godine dobiva pitomac svjedodžbu osposobljenja za obrtnoga pomoćnika, na osnovu godišnjih svjedočaba.

Ove je školske godine bilo u internatu svega 137 pitomaca i to:

Iz	Hrvatske . . .	96
„	Slavonije . . .	32
„	Ugarske . . .	2
„	Dalmacije . .	6
„	Austrije . . .	1

Od ovih je pitomaca bilo po vjeroispovijesti i to:

Rimokatolika . . 103
grčkoistočnjaka . 18
izraelićana . . . 15
evangelik 1

Koliko je pitomaca polazilo ovaj zavod od njegova opstanka pa do danas, t. j. do godine 1.895., razabiremo iz iduće skrižaljke.

Skrižaljka I.

Pitomci od godine 1.892./3. do 1.894./5.

Školska godina	Bilo pitomaca u razredu				Svega
	I.	II.	III.	IV.	
1.883.	22	—	—	—	22
1.884.	37	22	—	—	59
1.885.	39	37	21	—	97
1.886.	15	39	37	20	111
1.887.	34	20	34	23	122
1.888.	31	25	15	35	106
1.889.	33	27	25	15	100
1.890.	35	28	28	23	114
1.891.	34	33	26	28	121
1.892.	42	33	31	26	132
1.893.	38	32	24	32	126
1.894.	38	38	32	24	132
1.895.	34	38	36	32	140

Po toj skrižaljci vidimo, da je broj pitomaca u ovom petgodištu od 1.891. do 1.895. znatno narastao, te da je na obrtnoj školi od njezina postanka pa do školske godine 1.895. izučilo svega 258 pitomaca i to:

godine	1.886. . . .	20	pitomaca
„	1.887. . . .	23	pitomca
„	1.888. . . .	35	pitomaca
„	1.889. . . .	15	„
„	1.890. . . .	23	pitomca
„	1.891. . . .	28	pitomaca
„	1.892. . . .	26	„
„	1.893. . . .	32	pitomca
„	1.894. . . .	24	„
„	1.895. . . .	32	„
	svega dakle	258	pitomaca.

Iduća nam skrižaljka pokazuje, koliko je bilo i za koju struku osposobljenih pitomaca u ovom posljednjem petgodištu od 1.891. do 1.895.

Skrižaljka II.

Iskaz osposobljenih pitomaca.

Godina	Bravara	Stolara	Klesara	Dekorat. slikara	Kipara	Pećara i lončara	Svega
1.891.	12	8	1	2	2	2	27
1.892.	7	5	4	3	3	2	24
1.893.	8	6	6	5	4	3	32
1.894.	11	7	3	1	2	ukinuto	24
1.895.	13	8	5	1	2	„	29

3. Zavodska imovina.

a) Inventar obrtne škole.

Inventar kr. zemaljske obrtne škole i to: Inventar kućni, pisarne obojega ravnateljstva, internata, stolarije, tokarije, bravarije, klesarije, modelaonice, drvorezbarije, kamenokiparije, slikaonice, lončarije, risaonice za prostoručno, geometrijsko, plastično i tehničko risanje, kabineta fizikalnoga, kemičnoga i prirodoslov-

noga razreda, prefekture, knjižnice, kuhinje, skladišta oruđa i drva za tehničku porabu, iznosi koncem školske godine 1.895. svega 39.713 for. a. vr.

b) Inventar muzeja za umjetnost i obrt.

Inventar je muzeja za umjetnost i obrt vrijedio koncem školske godine 1.895. svega 26.456 for., te se dijeli na ovih sedam skupina:

I. skupina. Textilni predmeti. Sadržaje:
Starije i novije, domaće i strane tkanine, ćilime, odijela, veziva, čipke, pletiva u vrijednosti od 8.261 for. 44 nč.

II. skupina. Tehnika kože i stari uvezi knjiga. Sadržaje:
Tapete, tlačenu kožu, opanke, stare korice u vrijednosti od . . . . 273 „ 78 „

III. skupina. Keramički predmeti. Sadržaje:
Domaće i strane zemljane posude, zatim posude od starije i novije majolike i porculana, te od terrakote; stare maurijske i različne moderne ploče i staklarske tvorine u vrijednosti od . . 4.543 „ 78 „

IV. skupina. Tehnički proizvodi drva, kamena i kosti. Sadržaje:
Stolarske i drvorezbarske obrtnine, narodna glasbala, modele narodnih strojeva, šatovane tikvice i palice, različno drveno posuđe, te ine predmete kućnog obrta u vrijednosti od . . . . . 4.447 „ — „

V. skupina. Proizvodi metalotehnički. Sadržaje:
Različno kovno posuđe, nakite, kopče itd. u vrijednosti od . . . . 4.278 „ — „

VI. skupina. Sadreni odlivi. Sadržaje:
Medalje, reliefe francuske, njemačke i talijanske škole; sadrane odlive građevnih sastavina, zatim otiske skulpturnih i drugih plastičnih radnja u vrijednosti od . . . . 1.659 „ — „

VII. skupina. Oružje. Sadržaje:
Kratke i dugačke puške, handžare, noževe i dr. u vrijednosti od . . . . 1.871 „ — „

Pokućstvo u vrijednosti od . . . . 1.122 „ — „

Svega . . 26.456 for. — nč.

c) Knjižnica muzeja za umjetnost i obrt.

Knjižnica je muzeja za umjetnost i obrt imala koncem školske godine 1.895. jednu tisuću devet stotina devetdeset i četiri sveska u vrijednosti od 17.483 for. 84 nč., te sastoji od djela ovih struka i to:

I.	Različni strukovni časopisi u vrijednosti od . . .	4.653·30	for.
II.	Arhitektura „ „ „ . . .	6.128·91	„
III.	Slikarstvo „ „ „ . . .	1.286·42	„
IV.	Povjest i umjetnost „ „ „ . . .	562·85	„
V.	Ornamentika „ „ „ . . .	1.545·48	„
VI.	Tehnologija „ „ „ . . .	290 —	„
VII.	Radnje u kovini „ „ „ . . .	689·—	„
VIII.	Tekstilnost „ „ „ . . .	386·25	„
IX.	Arheologija „ „ „ . . .	190·71	„
X.	Keramika „ „ „ . . .	181·87	„
XI.	Radnje u drvu „ „ „ . . .	425·01	„
XII.	Različno: Kulturna povjest, heraldika, beletristika, grafička umjetnost, nastava, filosofija i dr. u vrijednosti od	1.144 04	„
	Svega	17.483·84	for.

Po tome su svi muzejalni predmeti i djela u knjižnici vrijedila koncem školske godine 1.895. svega 43.939 for. 84 nč., dakle za 19.951 for. 28 nč. više, nego li godine 1.890.

d) Savkolik imetak obrtne škole.

Savkolik je imetak obrtne škole iznosio koncem školske godine 1.895.: 326.606 for. 56 nč. i to:

1.	Inventar obrtne škole	39.713·00	for.
2.	Inventar i knjižnica muzeja za umjetnost i obrt	43.939·84	„
3.	Zgrada obrtne škole podignuta troškom od . .	231.624·69	„
4.	Gradilište za tu zgradu nabavljeno troškom od	11.329·03	„
	Svega	326.606·56	for.

Svakolika je imovina obrtne škole godine 1.890. iznosila 306.215·81 for., a god. 1895. 326·606·56 for. Po tome se imovina obrtne škole u ovom petgodišnjem razdoblju povećala svega za 20.390 for. 75 nč.

4. Troškovi uzdržavanja.

Troškovi se uzdržavanja obrtne škole svake godine množe, a osobito se umnožali u posljednje dvije godine. Osobne smo i stvarne troškove u ovom petgodišnjem razdoblju od god. 1.891. do 1.895. i to obrtne škole, internata i obrtnoga muzeja iskazali u tri iduće skrižaljke.

Skrižaljka III.

Troškovi za uzdržavanje obrtne škole.

Godina	Trošak		
	osobnih beriva	stvarnih izdataka	svega
1.891.	17.240·—	11.426·—	28.666·—
1.892.	17.756·16	11.349·45	29.105·61
1.893.	19.639·45	13.016·21	23.655·66
1.894.	18.656·—	13.161·21	31.817·—
1.895.	19.280·—	15.923·—	35.203·—

Skrižaljka IV.

Troškovi za uzdržavanje internata.

Godina	Trošak		
	osobnih beriva	stvarnih izdataka	svega
1.891.	—	20.841·—	20.841.—
1.892.	—	21.374·39	21.374·39
1.893.	500·—	23.144·34	23.644·34
1.894.	1.100·—	25.751·92	26·851·92
1.895.	1:100·—	24.718.03	25.818·03

Skrižaljka V.

Troškovi za uzdržavanje obrtnoga muzeja.

Godina	Trošak		
	osobnih beriva	stvarnih izdataka	svega
1.891.	—	2.000	2.000
1.892.	—	2.000	2.000
1.893.	—	2.000	2.000
1.894.	150	1.850	2.000
1.895.	150	1.850	2.000

Savkoliki je trošak za uzdržavanje obrtne škole, internata i obrtnoga muzeja iznosio i to:

Godine 1.891.	51.507·—	for.
„ 1.892.	52.480·—	„
„ 1.893.	58.300·—	„
„ 1.894.	60.668·92	„
„ 1.895.	63.021·03	„
Od god. 1.891. do 1.895. svega	284.976·95	for.

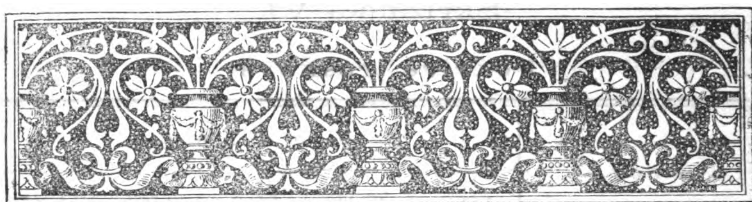
Kako i čime se ovi troškovi obrtne škole namiriše, iskazuzujemo u idućoj skrižaljci.

Skrižaljka VI.

Pokriće troškova.

Izvori	Godine				
	1.891.	1.892.	1.893.	1.894.	1.895.
Dotacija iz zemaljskoga budgeta	32.991·—	32.860·—	38.400·—	40.423·92	40.211·07
Prinosi pitomaca i stipendiji	18.016·—	19.120·—	19.300·—	19.750·—	21.259·96
Školarina	500·—	500·—	600·—	1.496·—	1.550·—
Svega	51.507·—	52.480·—	58.300·—	60.668·92	63.021·03

DRUGO POGLAVLJE.

Kr. zemaljska ženska stručna škola.

Kr. je zemaljska ženska stručna škola nastala od onih tečajeva, koji su bili pridani pojedinim školama, da se u njima poučavaju djevojke u ženskim ručnim radnjama. Domalo je nastala potreba, da se odraslije djevojke isključivo obrazuju u ženskim ručnim radnjama.

U Zagrebu je već godine 1.884./5. postojala takva stručna škola u samostanu milosrdnih sestara i to za umjetne radnje, a u Rumi za ženske ručne radnje i po jedna šivaća škola u Osijeku, Karlovcu i Zemunu.

Napomenutu gradsku školu u Zagrebu i onu u Rumi uzdržavala je općina, dok su ostale škole bili privatni zavodi.

Godine 1.889./90. bilo je osam škola za ženske ručne radnje, u kojima se naročito poučavale učiteljice za pučke škole. A i te su godine bile one dvije napomenute škole javni zavodi, dok su ostali bili sveudilj privatni.

Domalo se broj stručnih škola za ženske ručne radnje pomnožao.

Po zakonu od 31. listopada 1.888. ostale su ženske stručne škole u savezu s općim pučkim školama. No domalo je visoka vlada stvorila dne 21. lipnja 1.894. posebni štatut i red. kojim se reorganizirali svi zavodi. Pri tome je ustrojstvu imala vlada

na umu, da obrazuje djevojke za praktički domaći život i da ih usposobi za samostalnu privredu.

Sada ima svega 21 ženska stručna škola, s jednom ili sa više učiteljskih sila za ženske stručne škole.

Evo ih po redu:

U Zagrebu i to jedna zemaljska stručna škola, a jedna u samostanu milosrdnih sestara, svega	2
„ Belovaru	1
„ Brodu na Savi	1
„ Osijeku	1
„ Glini	1
„ Gospiću	1
„ Iloku	1
„ Karlovcu	1
„ Lepoglavi	1
„ Mitrovici	1
„ Novoj Gradišci	1
„ Ogulinu	1
„ Petrovaradinu	1
„ Pošezi	1
„ Rumi	1
„ Zemunu	1
„ Sisku	1
„ Varaždinu	1
„ Vinkovcima	1
„ Vukovaru	1
Svega	21 škola.

Od ovih je škola samostalna samo kr. zemaljska stručna škola u Zagrebu i ona u Sisku. Ove su obje škole smještene i u posebne zgrade. Ostale su ženske stručne škole pripojene pučkim školama.

Škola u Lepoglavi postoji samo za obuku u čipkanju.

Naučna osnova za ženske stručne škole sadržaje u glavnom ovaj razporedaj:

A. Tečaj za šivanje rubenine.

1. Šivanje rubenine rukom i strojem, te krpanje rubenine.
2. Tečaj za risanje krojeva.

B. Tečaj za krojenje.

C. Tečaj za kitničarstvo.
D. Tečaj za vezenje.
E. Tečaj za tkanje ćilima.

Osim toga se poučaje u hrvatskom i njemačkom jeziku, u vjeronauku, računstvu, pedagogiji, risanju i kućanstvu.

Od ovih je zavoda najveća kr. zemaljska ženska stručna škola u Zagrebu, a bijaše otvorena dne 11. listopada 1.892.

U početku je općinstvo gledalo tu školu vrlo nepovjerljivo, no domala je razboritost i uviđavnost, da je ova škola od vrlo velike praktične koristi, razbilo to nepovjerenje općinstva, te je odmah iduće godine polazak ženske stručne škole bio vrlo brojan.

Ženska je stručna škola u Zagrebu proglašena dne 24. siječnja 1.894. kr. zemaljskim zavodom, te se od tog doba uzdržaje iz zemaljskih sredstava, a vrhovni nadzor vrši kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu.

Sada je bila prvobitna osnova u toliko preinačena, što se izostavila fabrikacija umjetnoga cvijeća kao i pripravni tečaj za obrtni odio.

U ovom zavodu postoje pored toga još i posebni tečajevi za učiteljice, onda jedan razred s naučnom osnovom male realke, a taj razred služi kao pripravni razred za trgovački tečaj.

Na ovoj je stručnoj školi službovala:

1 ravnateljica
8 učiteljica
7 pomoćnih učitelja
9 izvanjskih učitelja

svega 25 učiteljskih sila.

Kako se ovaj zavod polazio, kazuje nam iduća skrižaljka

Skrižaljka VII.

Polazak zagreb. ženske stručne škole u god. 1.894./5.

Bilo je učenica																
po vjeroispovijesti					po zavičaju iz				po napretku							
rimokat.	grkokat.	grčkoist.	evang.	izraelić.	Hrvatske i Slavonije	Ugarske	Austrije	inozemstva	s odlikom	s I. redom	s II. redom	s III. redom	s popravkom	neispitanih	svega	
468	1	36	8	67	493	36	41	10	31	73	3	20	3	1	580	

Stručna škola u Sisku ima 68 učenica i to:

rimokatoličke vjeroispovijesti 48
grčkoistočne „ 4
izraelitske „ 16
svega dakle . . 68 učenica.

Od ovih je učenica svršilo 19 s odlikom, 48 s prvim redom, a 1 je ostala neispitana.

Posebni statistički podaci ostalih ženskih stručnih škola manjkaju, jer su te škole pripojene pučkim školama, a o njima je već bilo govora u prvom dijelu ove knjige.

TREĆE POGLAVLJE.

Košaračke, tkalačke i drvorezbarske škole.

Radi neplodnosti zemljišta ili maloga posjeda upućeno je žiteljstvo u nekim krajevima naše domovine, da pored poljodjelstva traži sebi i drugo vrelo privrede. Takva vrela privrede mislila je visoka vlada namaknuti žiteljstvu u takvim krajevima time, što je osnovala tkalačke, košaračke, drvorezbarske i urarske škole, u kojima se njegovale te obrtne struke i obrazovali seljaci. Tako je godine 1.884. otvorena u Brodu tkalačka škola, godine 1.885. košaračke škole u Gospiću, Osijeku, Vukovaru, Mitrovici, Petrovaradinu i Zemunu, a drvorezbarske škole u Gospiću, Švici, Marija Bistrici, Križevcima, Staroj Gradišci, Zemunu i Ogulinu.

Da se pobudi što veća volja za polazak tih škola, odstupila je visoka vlada učenicima u posljednjem polječu druge i treće godine neki % od utrška, što se polučio prodajom školskih proizvoda, te je ujedno dozvolila, da se na svršetku tečaja odličnim učenicima pokloni sve oruđe, koje im je za njihov obrt potrebno.

No prije nego se osnovale napomenute škole, pobrinula se visoka vlada za sposobne učiteljske sile.

Početkom mjeseca ožujka 1.884. otvorio se na obrtnoj školi u Zagrebu posebni tečaj za drvorezbarstvo, te je u taj tečaj pozvano 10 frekventanata, a među njima 7 učitelja građanskih i pučkih škola. U isto je doba odaslano 6 frekventanata i to 4 učitelja i 2 košarača u školu za pletenje košara i kulturu vrba na gospo-

štiju vsetinsku u Moravsku. Kad su ovi potonji svršili vsetinsku školu, prešli su radi daljnoga usavršenja na tehnološki obrtni muzej u Beču, gdje su izučili specijalni tečaj za pletenje i montiranje košara. Od onih deset frekventanata drvorezbarskoga tečaja na obrtnoj školi u Zagrebu svršilo je samo njih sedam drvorezbarski tečaj. Tako je visoka vlada imala godine 1.884./5. u obim strukama 13 osposobljenih učiteljskih sila, te je mogla mirne duše otvoriti već napomenute škole.

Vlada je pokušala još jednu svoju ideju da izvede, a ta je, da udomi urarsku industriju u bivšoj gornjoj krajini, te da je po mogućnosti razvije do svjetskoga glasa, kako se ona razvila i u Schwarzwaldu u Bademskoj. Zato je visoka vlada odaslala jednoga učitelja, koji je svršio zagrebački tečaj za rezbarstvo, a pokazao dar za urarstvo, u Fortwagen u velikoj vojvodini Badenskoj, da na ondješnjoj državnoj školi za urarstvo izuči tu granu obrta. Ovaj je učitelj svršio tu školu dobrim uspjehom, te uredio svoju školu u Ogulinu. Tako smo imali godine 1.885. pored tkalačke, košaračkih, drvorezbarskih škola i jednu urarsku.

Prve je godine i to koncem 1.885./6. bio u tim školama svega 151 učenik, dok je početkom iste školske godine bilo svega 201 učenik.

Vrijednost je izvedene robe tečajem školske godine iznosila 3.554 for. 96 nč., a od toga otpada na košaračke škole 2.128 for. 60 nč., a na drvorezbarske 1.426 for. 36 nč.

Koncem školske godine 1.889./90. nije bilo više nekih škola od napomenutih, dok su opet neke nove otvorene. Po tome su opstojale god. 1.889./90. ove škole i to:

1. Tkalačke škole u Zagrebu i Martincima;

2. Košaračke škole u Osijeku, Petrovaradinu, Zemunu, Jasenovcu, Krapini i Samoboru, dok su one u Gospiću, Mitrovici i Vukovaru prestale;

3. drvorezbarske škole u Zemunu, Staroj Gradišci, Mariji Bistrici, Gospiću i Otočcu;

4. urarska škola u Ogulinu, koja je imala dva odjela i to odio za rezbarstvo kao pripravni tečaj za specijalni drugi odio za urarstvo.

Uza sve to što je visoka vlada promicala razvitak i ustaljivala opstanak ovih škola nabavljanjem namještaja, oruđa, poklonima, subvencijom učiteljima i inim žrtvama, pobuđujući time

i općine i privatnike na izdašne potpore ovim školama, nijesu se ipak mnoge od ovih škola mogle udomiti, jer žiteljstvo u nekim krajevima nije za njih baš nimalo marilo. Tako se u ovom posljednjem petgodištu od napomenutih škola uzdržale do godine 1.895. ove:

1. Tkalačke škole u Zagrebu i Osijeku;
2. košaračke u Osijeku i Zemunu i
3. drvorezbarska škola u Otočcu.

Osim ovih škola opstoji posve privatna škola za pletenje košara u Petrovaradinu i košarački povremeni tečaj na kr. gosp. i šumar. učilištu u Križevcima.

Tkalačka škola u Zagrebu pripada kr. zemaljskoj ženskoj stručnoj školi u Zagrebu, a ona osječka stoji pod posebnom upravom.

Kako se polazile napomenute košaračke i drvorezbarske škole, te koliko su vrijedile izrađene i prodane stvari, a od njihova utrška koliko je pripalo učiteljima, učenicima i općini, iskazujemo u idućim skrižaljkama.

a) Košaračka škola u Osijeku.

Skrižaljka VIII.

Košaračka škola u Osijeku.

Školska godina	Broj učenika	Izrađeni predmeti		Prodani predmeti		Od utrška pripalo		
		komada	u vrijednosti	komada	u vrijednosti	učitelju	općini	učenicima
						forinti		
1.890./1.	24	1.269	1.056	1.015	953	152	340	459
1.891./2.	19	1.343	1.141	1.097	1.178	178	512	487
1.892./3.	19	1.313	1.106	1.235	1.235	195	523	517
1.893./4.	20	1.068	1.020	1.031	1.066	129	478	468
1.894./5.	14	1.206	1.036	1.206	1.082	153	411	517

Za košaračku školu u Osijeku utemeljila je brodska imovna općina tri godišnja stipendija po 150 for.

Školske su prostorije vrlo dobre i odgovaraju svrsi.

Vrbik zasađen godine 1.886. na površini od 1/2 jutra, proširio se do danas na 5 jutara, te daje školi dovoljno materijala.

Inventarna je vrijednost ove škole 646 for. a. vr. i to: Oruđe 521 for. a. vr., zaliha materijala 125 for. a. vr.

b) Košaračka škola u Zemunu.

Skrižaljka IX.

Košaračka škola u Zemunu.

Školska godina	Broj učenika	Izrađeni predmeti		Prodani predmeti		Od utrška pripalo		
		komada	u vrijednosti	komada	u vrijednosti	učitelju	općini	učenicima
						forinti		
1.890./1.	12	246	298	Prodano sve	298	44	175	79
1.891./2.	8	142	199		199	50	79	69
1.892./3.	9	260	217		217	50	90	77
1.893./4.	8	219	252		252	50	117	85
1.894./5.	14	252	301		301	50	168	83

Košaračka zemunska škola dobiva obično narudžbe iz Beograda, te ima budućnosti.

Gradska se općina brine za njezin opstanak, a imovne općine u Mitrovici i Vinkovcima osnovale su za ovu školu stipendije i to mitrovačka imovna općina tri stipendija po 150 for., a vinkovačka jedan po 150 for.

Školski vrbik opskrbljuje školu s dovoljnim materijalom.

Inventarna vrijednost iznosi u oruđu 540 for., a u zalisi materijala 120 for., svega dakle 660 for.

c) Drvorezbarska škola u Otočcu.

Skrižaljka X.

Drvorezbarska škola u Otočcu.

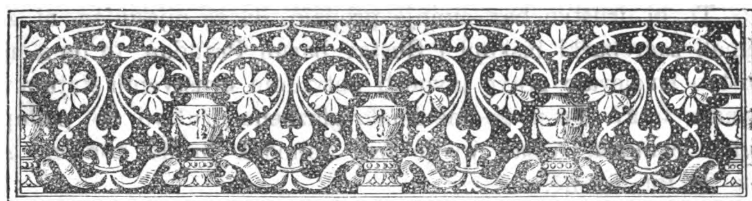
Školska godina	Broj učenika	Izrađeni predmeti		Prodani predmeti		Od utrška pripalo			
		komada	u vrijednosti	komada	u vrijednosti	učitelju	općini	učenicima	odšteta materijala
						forinti			
1.890./1.	9	28	77	10	52	9	8	24	10
1.891./2.	23	63	320	35	207	27	42	73	63
1.892./3.	20	110	506	101	392	60	72	109	150
1.893./4.	21	150	388	141	266	41	50	75	98
1.894./5.	16	148	371	136	366	47	56	85	176

Ova škola ima vrlo shodne prostorije, a i dovoljno materijala za obradbu predmeta.

Imovna općina otočka votira svake godine toj školi po nekolike stotine za uzdržavanje njeno, dok se općina brine za redovite njene potrebe.

Inventarna je vrijednost ove škole 322 for. i to oruđe u vrijednosti od 119 for. a. vr., a zaliha materijala u vrijednosti od 213 for. a. vr.

Treći odsjek.

Glazbene škole.

PRVO POGLAVLJE.

Narodni zemaljski glazbeni zavod u Zagrebu.

Upravo one godine, kad je u Beču umro glasoviti glazbotvorac van Beethoven, osnovao je zagrebački građanin i trgovac Đuro Popović glazbeni zavod u Zagrebu.

Popović je već godine 1.826. skupio oko sebe lijepo čislo glazbenika i prijatelja glazbe, koji su gajili glazbu. Med ovima se osobito ističu F. Ž. Čačković Vrhovinski, pravnik, ali i glasoviti umjetnik na fruli, koji je koncertovao i pred bavarskim kraljem Maksimilijanom; onda Ivan Padovec, virtuoz na gitari, koji je u velikom slavlju obišao cijelu Austriju i veliki dio Njemačke, te Juraj Wisner pl. Morgenstern, kojega ne smijemo zamijeniti s glasovitim glazbotvorcem Ferdom pl. Wiesnesom Livadićem Samoborskim.

Juraj Wisner pl. Morgenstern doselio se god. 1.826. iz Ugarske u Zagreb, te je odmah stupio u Popovićevo kolo, kojemu je postao zborovođom, a docnije jednom od najglavnijih sila glazbenoga zavoda u Zagrebu.

Ovo je društvo odmah prihvatilo Popovićevu ideju, da se osnuje glazbeni zavod, te mi već god. 1.827 susrećemo u Zagrebu p r i v a t n o g l a z b e n o d r u š t v o.

To bi društvo bez sumnje propalo, da se nijesu za nj zauzimali zagrebački biskupi i Gustav barun Prandau, te da si nije društvo izvojevalo pravo javnosti potvrdom društvenih statuta od 8. maja 1.827. Te je godine imalo glazbeno društvo 98 podupirajućih članova, a sav mu je čisti dohodak brojio koncem godine 98 for. 58 nč.

Ravnateljstvo je društveno priređivalo tečajem godine akademije, zadušnice za pokojne članove, te obavljalo revno i druge poslove, ma i uz velike poteškoće i neprilike. No najveću mu je brigu zadavala misao, da se u Zagrebu pod upravom društva osnuje valjana glazbena škola, pa da se tako nešta uradi za glazbeni odgoj budućih generacija.

Već je koncem godine 1.828. javilo društvo, da otvora dne 16. veljače 1.829. glazbenu školu, te ujedno i ustanovljuje, kako i uz koje će se pogodbe primati „pitomci" i „učenici" u tu školu. Oglasu je priložen i statut, koji je bio iste godine i odobren. Pitomci su bili oni učenici, koji su se sasvim posvetili glazbi, a učenici oni, koji su se samo nuzgredice bavili glazbom.

Po ovim je odobrenim statutima glazbeni zavod, kao društvo i škola, opstojao sve do godine 1.851. U to su doba upravljali društvom kao ravnatelji Gustav barun Prandau, Mirko barun Ožegović, Josip grof Sermage, Karlo grof Sermage, Antun pl. Kukuljević, kanonik i opat Kralj, dok su protektori bili redovito zagrebački biskupi i to Vrhevec, Alagović i Haulik. Najznamenitiji su učitelji toga doba bili na zavodu koralista Juraj Wisner von Morgenstern, Anton Kürschofer i Ignjat Schraidtinger, a zavodsku su školu izučili docnije znameniti ljudi na glazbenom polju kao Leopold Zellner, sada generalni tajnik bečkoga konzervatorija, Julius Epstein, sada profesor glasovira na konzervatoriju u Beču, Silvin Medunić, virtuoz na guslama, Anton Schwarz, docnije profesor na zagrebačkom glazbenom zavodu, kompozitor Mijo Hajko i mnogi drugi.

God 1.851. stalo se društvo i škola reorganizovati.

U glavnoj skupštini 25. svibnja 1.851. govorio je Ljudevit Šplait o potrebi, da se društvena pravila promijene. Njegov je predlog skupština primila i zaključila, da predlagač Ljudevit Šplait i Vatroslav Lisinski izrade nova društvena pravila. Ova je pravila pretresao poseban odbor, u kojem su bili Franjo Čačković Vrhovinski, Preradović, Mijo Krešić, Praus, Robert Zlatarović, i

Albert Štriga, a nakon toga ih je glavna škupština dne 31. kolovoza i primila. Ova su pravila dobila tek 12. siječnja 1.855. previšnju sankciju.

Na osnovu novih pravila bi reorganizovana i glazbena škola. Namještena su tri učitelja i to Antun Schwarz za violinu, Ivan Oertel za violoncello i Vatroslav Lichttenegger za pjevanje.

Premda su napomenuti učitelji bili izvrsni, škola nije mogla napredovati radi preslabih prihoda društvenih. Jedino munificenciji tadanjega nadbiskupa i protektora Haulika ima se zahvaliti, da u ono doba opće letargije u Hrvatskoj nije društvo ni škola posvema propala.

Tek u prosincu 1.853. dozvolila je zavodu c. kr. banska vlada za protektorice banice Sofije Jelačić vanrednu godišnju pripomoć od 500 for. iz zemaljske regnikolarne zaklade. Za primjerom vlade povela se zagrebačka gradska općina, te je u srpnju god. 1.854. dozvolila zavodu godišnju pripomoć od 200 for. u ime konakarine (stanarine), pošto je ravnatelj pučke učione Vrbanić izbacio i društvo i učionu iz dojakošnjih školskih prostorija. No još je bolje društvu odlanulo, kad mu je nadbiskup Haulik dne 5. kolovoza 1.856. poklonio 6.000 for. u zemljišnim rasteretnim obveznicama.

U ovim srećnim danima, društvo je pomislilo da osnuje još jedno učiteljsko mjesto za glasovir. Prvi je učitelj glasovira bio od godine 1.858. Čeh Vinař.

Kad je bio godine 1.860. vraćen ustav, oživjelo je društvo a s njime i škola. Iste je godine darovao i biskup J. J. Strossmayer 300 for., pošto je društvo zaključilo u svojoj glavnoj skupštini od 25. studena 1.860., da će podići na Rokovom groblju neumrlom Lisinskomu spomenik. A godinu dana iza toga i to dne 19. kolovoza 1.861. proglasio je hrvatski sabor društvo i školu narodnim zemaljskim zavodom, te mu odredio stalnu potporu od 800 for. iz regnikolarne zaklade.

Sada je zavod bolje dotiran mogao i bolje napredovati. Tako je bilo sve do godine 1.891.

U to je doba osim Schwarza, Oertla i Lihteneggera djelovalo na zavodu još nekoliko novih učiteljskih sila, od kojih spominjemo vrlo znamenita učitelja pjevanja Simma, onda učitelja guslanja Đuru Eisenhuta i našega slavnog Kuhača, koji je djelovao kao podravnatelj od god. 1.873. do 1.875. A od učenika,

koji su u to doba svršili našu glazbenu školu, napominjemo Ravertu, Tercuzija, Milku Vodička, Emu Vizjak, Matildu Malinger i Kašmana. Za ove glasovite pjevačice i pjevače hoće nekoji, da su drugdje svršili škole, ali to ne stoji, jer su to učenici našega glazbenog zavoda.

Škola je stala još bolje napredovati, kad je godine 1.870. postao školskim ravnateljem naš maestro Ivan pl. Zajc. No moramo priznati, da je tomu napretku mnogo pripomogla i postepeno povišena zemaljska godišnja subvencija od 800 for. na 4.800 for. Zavod se sada tako razvio, da je mogao pomišljati i na gradnju vlastite kuće. I zbilja osobitim trudom i nastojanjem biskupa Franje Gašparića podignulo je društvo sebi prekrasnu zgradu, za koju je i Njegovo Veličanstvo car i kralj Franjo Josip I. darovao upravo kraljevski dar.

Najljepše je dane ipak doživio naš glazbeni zavod u trećoj svojoj periodi i to, kad su nastojanjem ravnatelja V. pl. Cuculića i njegova zamjenika V. Klaića ponovno preinačena pravila, na temelju kojih se naš glazbeni zavod odnosno njegova glazbena škola pretvorila u pravi konzervatorij. U to je ime uprava glazbenoga zavoda zamolila visoku vladu, da se subvencija od 4.800 for. poveća na 12.000 for., što je visoka vlada dne 21. lipnja 1.891. i dozvolila.

Od to doba glazbeni zavod prekrasno cvjeta, a osobito u posljednje doba, kad ga je počela upravljati darežljiva ruka križevačkoga biskupa J. Drohobeckoga, te više ne otprema u svijet glazbene diletante, nego prave pravcate umjetnike.

Još napominjemo, da u ovo doba pada i poljepšanje i dogradnja društvene zgrade, kojoj je položilo Njeg. Veličanstvo car i kralj Franjo Josip I. temeljni kamen dne 10. listopada 1.895.

* * *

Po novim pravilima glazbenoga zavoda ima glazbena škola zadaću, da odgajajući u jednu ruku vješte glazbenike, a u drugu valjane diletante, podigne u zemlji ljubav za lijepu i glazbenu umjetnost, te podjedno, da zemlju opskrbi valjanim glazbenicima, a domaćoj mladeži da stvori novo vrelo privrede u domovini i izvan nje.

Prema tome se dijele učenici na redovite, koji se isključivo posvećuju glazbi, i vanredne, koji pored glavnih zvaničnih nauka svojih hoće da sebe upute u glazbu. Redoviti učenici imaju

svoj poseban odio, na kojem se poučavaju u glazbi, a vanredni opet svoj odio.

Odio za redovite učenike ima tri učione i to: 1. za glazbala 2. za pjevanje i 3. za skladbouku.

Naukovanje traje šest godina, te se dijeli na dva tečaja: na niži i viši, od kojih ima svaki po tri razreda. Tako isto traje nauk pjevanja, te se dijeli takođe u dva tečaja na niži i viši, od kojih svaki traje po tri godine. Učionica za skladbouku ima dvije godine, a mogu je polaziti samo oni učenici, koji su iza šest godina s dobrim uspjehom svršili glazbalačku učionicu.

Odio za vanredne učenike ima dvije učionice: 1. za glazbala i 2. za pjevanje. I u tom odjelu traje naukovanje šest godina, te se dijeli u dva tečaja na niži i viši.

Kao redoviti i vanredni učenici mogu biti primljeni:

1. koji imadu dobar sluh i valjano ritmičko osjećanje,
2. koji su posve zdravi i tjelesno razvijeni,
3. koji su dobrim uspjehom svršili pučku školu,
4. koji nijesu premašili propisanu dobu, i to za pjevanje 11 godina (za dječake), 19 godina za odraslije, a za glazbalačku školu za gusle, violoncello i glasovir 14 godina, za kontrabaso 20 godina, a tako isto za drvena i limena glazbala.

Redoviti učenici ne plaćaju ni upisnine ni školarine, no obvezani su platiti zavodu 240 for. u ime naukovine, čim dobiju iza svršenih nauka redovitu godišnju plaću od 1.500 for. Vanredni učenici plaćaju kod upisa 6 for. jednom za svagda, a oni, kojima su roditelji članovi glazbenoga zavoda plaćaju za različna glazbala različno.

Godine 1.894./5. djelovale su na glazbenoj školi glazbenoga zavoda ove učiteljske sile:

Ravnatelj	1
redovitih učitelja . . .	5
redovite učiteljice . . .	2
vanrednih učitelja . .	4
vanredne učiteljice . .	2
namjesna učitelja . . .	3
„ učiteljica . .	1
volontarica	1
lektora	2

svega 21 učiteljska sila, dok je god. 1.880. bilo svega 9.

Učenika je bilo god. 1.890. i to:

učenika u tečaju za glasoviranje . . .	8
učenica „ „ „ „ . . .	82
učenika „ „ „ guslanje	33
učenica „ „ „ „	5
učenika „ „ „ gudenje	12
učenica „ „ „ „	—
učenika „ „ „ sviranje	9
učenica „ „ „ „	—
učenika „ „ „ pjevanje	—
učenica „ „ „ „	26

svega . 175 učenika i učenica, dok je koncem godine 1.895. bilo svega 254.

Koliko je bilo učenika u godini 1.895. upisano, koliko je izostalo, a na koncu godine ostalo, kazuje nam iduća skrižaljka.

Skrižaljka I.

Učenici i učenice g. 1.895.

Upisalo se	Učenica			Ukupno	Učenika			Ukupno	Ukupni broj učenica i učenika
	Redovit.	Vanred.	Frekvent.		Redovit.	Vanred.	Frekvent.		
Učenika i učenice	55	72	82	209	22	48	53	123	332
Tečajem godine izostalo . .	10	13	26	49	1	8	20	29	
Koncem godine ostaje . . .	45	59	56	160	21	40	33	94	254

U čemu se učenici i učenice poučavale u godini 1.894./5. kazuje nam II. skrižaljka.

Skrižaljka II.

Učenici i učenice po vrsti glazbala ili predmeta, koji su učili.

Predmet (glazbalo)	Učenica: Redovitih	Učenica: Izvanrednih	Učenica: Frekventantica	Ukupno	Učenika: Redovitih	Učenika: Izvanrednih	Učenika: Freknentanta	Ukupno	Ukupno učenika i učenica
Pjevanje u zboru	42	7	11	60	5	—	6	11	71
Solopijev kao glavni predmet	10	2	5	17	2	—	—	2	19
„ „ sporedni „	—	2	—	—	1	1	1	3	3
Operni ensemble	2	—	2	4	2	—	—	2	6
Glasovir kao glavni predmet	33	53	39	125	—	5	4	9	134
„ „ sporedni „	11	—	—	11	17	—	—	17	28
Gusle kao glavni predmet .	3	2	1	6	5	24	10	39	45
„ „ sporedni „	2	—	—	2	—	—	—	—	2
Violu	—	—	—	—	3	—	—	3	3
Violoncello kao glavni predmet	—	—	—	—	4	9	1	14	14
Violoncello kao sporedni predmet	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Kontrabas	—	—	—	—	2	—	—	2	2
Frulu	—	—	—	—	—	1	7	8	8
Oboe	—	—	—	—	—	—	1	1	1
Klarinet	—	—	—	—	—	—	1	1	1
Fagot	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rog	—	—	—	—	3	—	—	3	3
Trublju	—	—	—	—	—	—	1	1	1
Trombone	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Harfu	1	—	1	2	2	—	—	2	4
Orgulje	—	—	—	—	7	—	—	7	7
Ensemble u orkestru . . .	3	—	—	3	14	6	5	25	28
Opći nauk o glazbi . . .	20	53	2	75	7	33	—	40	115
Nauk o sazvučju	16	—	—	15	8	—	—	8	23
Kontrapunkt	—	—	—	—	6	—	—	6	6
Glazbeno oblikoslovlje . .	—	—	—	—	7	—	—	7	7
Komorna glazba	10	—	—	10	6	—	—	6	16
Hrvatski jezik	6	—	1	7	5	—	—	5	12
Hrvatska poetika	6	—	1	7	5	—	—	5	12
Hrvatska književnost . . .	7	—	1	8	5	—	—	5	13
Deklamacija	4	1	1	6	1	—	2	3	9
Mimika	8	1	3	12	3	—	2	5	17
Talijanski jezik	4	—	1	5	—	—	—	—	5
Talijanska konverzacija . .	8	—	—	8	—	—	—	—	8

Koliko je iznosila svakolika imovina narodnoga zemaljskoga glazbenog zavoda koncem školske godine 1.895., razabiremo iz iduće skrižaljke.

*

Skrižaljka III.

Imovina nar. zem. glazbenog zavoda.

Tekući broj	Aktiva	Rasteret-nice		Štedion. knjiga		Gotovina	
		for.	n.	for.	n.	for.	n.
	Za opću blagajnu						
a)	1. rujna 1.895. zaostalo	1.000	—	5.073	09	1.019	03
b)	Dvije zavodske ujedno spojene zgrade Gundulićeva ulica broj 6. osjegurane kod „Croatie“	—	—	—	—	110.000	—
c)	Našastar pokućstva i glazbala . .	—	—	—	—	16.600	—
d)	Predujmovi isplaćeni i neotplaćeni	—	—	—	—	400	—
	Za stipendijalne zaklade						
e)	Štip. zaklada Franje Huszára . .	500	—	—	—	—	—
f)	„ „ stožernika Mihalovića	2.000	—	—	—	51	50
g)	„ „ vlastita glazb. zavoda	500	—	178	05	—	—
h)	„ „ Vladislava Cuculića .	—	—	408	46	—	—
i)	„ „ Gašparić-Fetzerova .	500	—	—	—	—	—
	Za mirovinsku zakladu						
k)	1. rujna 1.895. ostalo	—	—	28	08	—	—
	Svega . . .	4.500	—	5.687	68	128.070	53
	Pasiva						
a)	Dug uknjižen kod I. hrvatske štedionice usljed 19. rujna 1.894. dozvoljenoga zajma u iznosu . . .	—	—	—	—	45.000	—
b)	Odlukom ravnateljstva iz mirovinske zaklade uzeti predujam u svoti od	—	—	—	—	5.129	17
	Svega . .	—	—	—	—	50.129	17
	Sva aktiva	4.500	—	5.687	68	128.070	53
	Sva pasiva	—	—	—	—	50.129	17
	Ostaje svega . . .	4.500	—	6.687	68	77.941	36

Troškovi su uzdržavanja iznosili godine 1.890. svega 9.810 for. te su podmireni društvenim dohocima i subvencijom iz zemaljskoga budgeta, zatim prinosima iz komercijalne zaklade od 800 for. i grada Zagreba od 210 for. na godinu. Koliki je pak bio trošak godine 1.895. i prihod, razabiremo iz iduće dvije skrižaljke.

Skrižaljka IV.

Trošak nar. zem. glazb. zavoda u god. 1.895.

Tek. br.	Predmet	Rasteretnica for.	Rasteretnica n.	Šted. knjiga for.	Šted. knjiga n.	Gotovina for.	Gotovina n.
	Redovita potreba škole.						
1	Stalne plaće učiteljima, školskom tajniku i podvorniku	—	—	—	—	9.886	39
2	Nabava školskih knjiga i muzikalija .	—	—	—	—	334	60
3	Nabava i popravak školskog pokućstva	--	—	—	—	32	65
4	Rasvjeta i ogrijev školskih prostorija .	—	—	—	—	612	21
5	Ugađanje, nabava i popravak glasovira*	—	—	—	—	1.057	23
6	Nepredvidljivi troškovi škole	—	—	—	—	85	82
	Redovita potreba društva.						
7	Stalne plaće društvenog tajnika, blagajnika i podvornika	—	—	—	—	506	64
8	Troškovi društvenih zabava	—	—	—	-	341	40
9	Nabava društvenih glazbotvora, prijevoda i kopiature	—	—	—	—	67	14
10	Uzdržavanje i čišćenje zgrade	—	—	—	—	206	15
11	Nabava i popravak društvenog pokućstva	—	—	—	—	97	11
12	Poštarina, biljezi i brzojavi	—	—	—	—	24	86
13	Troškovi društvene pisarnice	—	—	—	—	36	96
14	Nepredvidljivi društveni troškovi . . .	—	—	—	—	37	78
	Vanredna potreba škole.						
15	Milostinje učitelj. udovicama Simm i Oertl	—	—	—	—	120	—
16	Nagrade i preduj. odlukom sjed. isplaćene	—	—	—	—	681	31
	Varedna potreba društva.						
17	Figur. mise kod različnih prilika izvedene	—	—	—	—	86	50
18	Građevni troškovi za dogradnju zgrade	—	—	—	—	14.851	37
19	U šted. knjigu br. 89.490. zaprimljeni	—	—	—	—	8.000	—
20	Izdatak iz šted. knjige broj 89.490	—	—	4.000	—	—	—
	Svega . . .	—	—	4000	—	36.266	49

*) Opaska: Pod ovim je brojem uračunana i harfa pribavljena darom vis. kr. zem. vlade svotom od 939 for. 70 novč. a. vr.

Skrižaljka V.

Prihod nar. zem. glazb. zavoda.

Tek. br.	Predmet	Rasteret-nica		Šted. knjiga		Gotovina	
		for.	n.	for.	n.	for.	n.
1	Preostalo od godine 1.894.	1.000	—	1.007	93	1.667	14
2	Prinos iz autonomnoga budgeta . . .	—	—	—	—	9.000	—
3	Prinos iz regnikolarne zaklade	—	—	—	—	400	—
4	Prinos glavnoga grada Zagreba . . .	—	—	—	—	250	—
5	Članarina od 1. siječnja do 31. kolovoza 1.895.	—	—	—	—	2.631	—
6	Školarina od 1. siječnja do 31. kolovoza 1.895.	—	—	—	—	1.794	17
7	Ukupni prihod prodanih stolica na galeriji	—	—	—	—	26	50
8	Ukupni prihod isplaćenih i opet otplaćenih predujmova	—	—	—	—	821	51
9	Kamati rasteretnica opće zaklade . . .	—	—	—	—	45	—
10	Ukupni prihod iznajmljenih prostorija .	—	—	—	—	5	50
11	Dar vis. kr. zem. vlade za nabavu harfe	—	—	—	—	938	20
12	Otplata „Kola“ za Zajčevu svečanost .	—	—	—	—	28	36
13	Rabat isplaćen od plinarskog društva .	—	—	—	—	32	52
14	Iz štedioničkoga zajma polag priloženoga računa g. 1.895. do 1. rujna primljeno	—	—	—	—	15.645	62
15	Iz štedioničkih knjiga ukupno do prvog rujna 1.895. dignuti	—	—	—	—	4.000	—
16	U štedioničku knjigu zaprimljeni . . .	—	—	8.000	—	—	—
17	Kamati štedioničkih uložaka do 1. rujna g. 1.895.	—	—	65	16	—	—
	prihod	1.000	—	9.073	09	37.285	52
	rashod	—	—	4.000	—	36.266	49
	ostatak	1.000	—	5.073	09	1.019	03

Iz ovo nekoliko crta prošlosti i sadašnjosti, možemo zaključiti, da naš glazbeni zavod stoji na pragu velike budućnosti.

DRUGO POGLAVLJE.

Niže glazbene škole.

Osim nar. zemalj. glazbenog zavoda ima pored mnogobrojnih privatnih glazbenih škola u većim mjestima Hrvatske i Slavonije i nekoliko nižih glazbenih škola, koje uzdržavaju gradske općine.

Svakako je od tih škola najstarija glazbena škola u Varaždinu, koja opstoji već od davnine.

Ova je škola imala iznajprije zadaću, da uzgaja mladež za gradske glazbenike, no kada je otvoreno novo kazalište, te se preustrojila gradska glazba, preustrojila se i glazbena škola.

U sjednici je gradskoga zastupstva od 16. prosinca 1.874. odobren za tu školu novi školski red, po kojemu je uprava sastojala od 5 članova gradskoga zastupstva. Učenici su plaćali godišnje za svako glazbalo školarine 12 for.; a obuka je teoretična i praktična, traje tri puta na tjedan po dva sata.

Ravnatelj je te škole kapelnik gradske glazbe, a učitelji su obično glazbenici gradske glazbe. Po tome gradska općina ne troši baš mnogo za uzdrzavanje te škole, jer učitelji kao članovi gradske glazbe moraju poučavati mladež u glazbi badava, a troškovi se za glazbala podmiruju iz unišle školarine.

Školske godine 1.889./90. polazilo je tu glazbenu školu 26 učenika.

Godine 1.895. djelovalo je na toj školi 5 redovitih učitelj i 8 vanrednih učitelja. Učenika je bilo svega 37 i to 34 redovita i 3 vanredna učenika.

Gotovo u isto doba i to u ilirsko doba, kad se preporođeni duh zanosio pjesmom, osnovane su glazbene škole u Senju, Petrinji i Karlovcu.

Glazbenu je školu u Senju osnovao god. 1.842. tadanji gradski fizik dr. Klemenčić i biskup Mirko pl. Ožegović, koji je novčanom potporom ostvario ideju Klemenčićevu.

Da se opstanak toj školi osigura, te namaknu sredstva za njezino uzdržavanje, osnovano je domalo posebno glazbeno društvo. Društvu je od postanka njegova bila svrha, da njeguje glazbu i pjevanje, te da za obrazovanje glazbenika i pjevača uzdržava posebnu glazbenu učionicu.

Za osiguranje opstanka tomu glazbenomu društvu i za uzdržavanje glazbene i pjevačke škole doprinosi gradska općina svake godine po 1.000 for.

Glazbena je i pjevačka škola pod nadzorom ravnateljstva glazbenoga društva, te je imala godine 1.895. tri (3) učitelja i 28 učenika, dok su dodine 1.890. bila svega 22 učenika.

Glazbena škola u Karlovcu opstoji već od 1.845. godine, a zasnova je kapelnik glazbe bivšega karlovačkoga građanskog kora Oto Hauska.

U ovoj glazbenoj školi s pet godišnjih razreda poučavaju dva stalna učitelja, te je bilo godine 1.890. svega 56 učenika, a godine 1.895. svega 58 redovitih učenika.

Škola se uzdržava mjesečnom školarinom, od 50 nč, koju plaća svaki bez razlike učenik, te troškom grada Karlovca, koji se brine za školske prostorije, pokućstvo i glazbala.

Glazbeni zavod u Petrinji, koji je osnovan g. 1.843. te još 1.890. imao 51 učenika, i glazbena škola u Osijeku, koja je osnovana god. 1.878., te još 1.890. imala svega 34 učenika, nijesu više opstojale god. 1.895. No zato se u ovom posljednjem petgodištu osnovale glazbene škole u Brodu i Križevcima.

Koncem školske godine 1.895. imala je brodska glazbena škola dva (2) učitelja i 25 redovitih učenika, a križevačka glazbena škola dva (2) učitelja i 5 redovitih učenika.

Četvrti odsjek.

Kr. primaljsko učilište u Zagrebu.

Prije dvadeset godina bila je velika nestašica na primaljama. Kao seoske primalje dobre su bile i. t. zv. licencirane primalje, koje su županijski fizici jedno pô mjeseca poučavali, a onda im podijelili veniam practicandi. U gradovima je i u većim mjestima Hrvatske i Slavonije bilo već bolje, jer se u njima nastanjivale stipendistkinje, koje su obično svršile ljubljansko primaljsko učilište. Tako je domalo bio u gradovima priličan broj primalja, dok je na selu ostala prijašnja nestašica. Tu su i dalje obavljale primaljske poslove svakojake babe, koje su svojim neznanjem učinile mnogo pokora. Tako se dogodilo, da je samo jedne godine pri porodu pomrlo 500 žena i 498 djece.

Da se tom bijednom narodu na selu jednom pomože, odlučila je vlada otvoriti primaljsko učilište u Zagrebu.

Godine 1.876. sabor je primio zakon o ustrojenju kr. primaljskog učilišta u Zagrebu i Njegovo ga je Veličanstvo potvrdilo.

U to se učilište prima kao učenica svaka žena udata ili neudata, koja dokaže: 1) službenom ispravom, da je navršila dvadesetu godinu, a nije prekoračila četrdesetu; 2) svjedožbom općinskog poglavarstva, po duhovnom pastiru supotpisanom, da joj je dosadanji život posve ćudoredan; 3) svjedožbom javnoga liječnika, da je duševno i tjelesno posve zdrava; 4) da nije noseća i 5) da je vješta čitanju i pisanju.

Svake se godine drže dva primaljska tečaja, a svaki traje po 5 mjeseci. Zimski tečaj počinje 1. studena, a zaključuje se zadnjim ožujkom; ljetni tečaj počinje 1. travnja, a prestaje koncem kolovoza.

Godine 1.880./1., 1.884./5. i 1.887./8. nije Lilo ljetnoga tečaja, a poradi adaptacije u novom zavodu ni g. 1.893. i 1.894./5. No zato su zimski tečajevi u ovim godinama trajali po 7 mjeseci, a primljeno je više učenica no obično.

Poslije dovršena se tečaja mora svaka učenica, ako želi da se bavi primaljstvom, podvrći strogom ispitu, da dokaže sposobnost za primaljsku službu.

Vrijedno je dalje napomenuti, da u kr. primaljskom učilištu u Zagrebu uče ženske ne samo primaljstvo, nego se vježbaju i u dvorbi bolesnika na kirurškom odjelu bolnice milosrdnica, a vježbaju se i za pripomoć u slučaju koje nagle nesreće.

Učenice se obrazuju što o trošku zemlje, što o trošku općina, a neke i o svom trošku. One učenice, koje polaze zavod bud o trošku zemlje ili o trošku općina, imadu u zavodu stan, cijelu opskrbu, odjeću i obuću, dobivaju besplatno učevnu knjigu, diplomu i torbicu s primaljskim oruđem, a uz to još i svakoga mjeseca po 1 for. 50 nč. za manje potrebe.

Za učiteljevanje na primaljskom učilištu određen je profesor primaljstva, koji je zajedno i predstojnik primaljskoga rodilišta. Osim njega službuje na zavodu još i učilišna primalja.

Primaljsko je učilište otvoreno dne 1. studena 1.877.

Trošak se za primaljsko učilište podmiruje iz zemaljskih sredstva, te iznosi redovito na godinu 5.180 for. Od toga otpada na osobne troškove učiteljskoga osoblja 2.180 for., na stvarne troškove 400 for., a za uzdržavanje i za obrazovanje seoskih primalja 2.600 for.

Koliko je učenica primaljstva polazilo učilište od g. 1.877./8. do 1.890., onda o čijem trošku i s kojim uspjehom, te iz kojega su zavičaja, koje vjeroispovijesti, razabiremo iz iduće dvije skrižaljke.

Skrižaljka I.

Polaznice od godine 1.877./8. do 1.894./5.

Školska godina	Tečaj	Broj učenica	O trošku: zemaljskom	O trošku: općinskom	O trošku: vlastitom	Položilo ispit s uspjehom: veoma dobrim	Položilo ispit s uspjehom: dobrim	Položilo ispit s uspjehom: dovoljnim	Po zavičaju bilo iz: Hrvatske	Po zavičaju bilo iz: Slavonije	Po zavičaju bilo iz: bivše vojne krajine	Po zavičaju bilo iz: Bosne	Po vjeroispovijesti: rimokatol.	Po vjeroispovijesti: grčkoistoč.	Po vjeroispovijesti: evangel.	Po vjeroispovijesti: izraelitkinja
1.877./8.	I.	15	5	9	1	14	1	—	13	2	—	—	15	—	—	—
	II.	16	5	7	4	12	4	—	12	4	—	—	16	—	—	—
1.878./9.	I.	17	11	3	3	16	1	—	17	—	—	—	16	1	—	—
	II.	19	10	4	5	16	3	—	8	10	1	—	14	4	—	1
1.879./80.	I.	17	10	2	5	14	2	—	13	3	1	—	15	2	—	—
	II.	16	10	2	4	13	2	1	11	4	1	—	15	1	—	—
1.880./1.	I.	11	6	—	5	9	3	—	6	4	1	—	11	—	—	—
1.881./2.	I.	13	6	—	7	9	2	1	8	2	3	—	12	—	1	—
	II.	13	6	1	6	11	2	—	3	9	1	—	8	5	—	—
1.882./3.	I.	11	4	—	7	9	2	—	5	3	3	—	8	2	—	1
	II.	10	5	—	5	8	2	—	5	3	2	—	8	2	—	—
1.883./4.	I.	11	9	—	2	9	2	—	7	1	3	—	10	1	—	—
	II.	7	3	1	3	4	3	—	3	2	2	—	6	1	—	—
1.884./5.	I.	15	8	—	7	14	1	—	5	3	6	1	15	—	—	—
Svega . . .		191	98	29	64	158	31	2	116	50	24	1	169	19	1	2

Skrižaljka II.

Polaznice od 1.886. do 1.890.

Školska godina	Tečaj	Broj učenica	O trošku: zemaljskom	O trošku: općinskom	O trošku: vlastitom	Položilo ispit s uspjehom: veoma dobrim	Položilo ispit s uspjehom: dobrim	Položilo ispit s uspjehom: dovoljnim	Položilo ispit s uspjehom: nedovoljnim	Po zavičaju bilo iz: Hrvatske	Po zavičaju bilo iz: Slavonije	Po zavičaju bilo iz: Srbije	Po zavičaju bilo iz: Bosne	Po zavičaju bilo iz: Ugarske	Po vjeroispovijesti je bilo učenica: rimo-katol.	Po vjeroispovijesti je bilo učenica: grčkoist.	Po vjeroispovijesti je bilo učenica: evangeličk.	Po vjeroispovijesti je bilo učenica: izraelitk.
1.885./6.	I.	12	8	1	3	11	1	—	—	7	5	—	—	—	10	2	—	—
	II.	11	8	1	2	9	2	—	—	5	6	—	—	—	8	3	—	—
1.886./7.	I.	11	5	—	6	10	1	—	—	4	7	—	—	—	6	5	—	—
	II.	12	10	—	2	11	1	—	—	8	4	—	—	—	10	2	—	—
1.887./8.	I.	15	10	—	5	13	1	1	—	8	6	1	—	—	12	3	—	—
	II.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.888./9.	I.	15	9	—	6	13	—	1	1	9	5	—	—	1	10	4	—	1
	II.	15	6	1	8	12	3	—	—	8	5	1	1	—	13	2	—	—
1.889./90.	I.	15	9	—	6	11	3	1	—	8	7	—	—	—	11	4	—	—
	II.	16	6	2	8	9	7	—	—	9	7	—	—	—	12	4	—	—
Svega . . .		122	71	5	46	99	19	3	1	66	52	2	1	1	92	29	—	1

Koliko je bilo učenica primaljstva na zavodu od godine 1.891. do 1.895., onda o čijem trošku i s kojim uspjehom, te iz kojega su zavičaja, koje dobe, udate ili neudate, pokazuje nam III. skrižaljka.

Skrižaljka III.

Polaznice od godine 1891. do 1.895.

Školska godina	Tečaj	Broj učenica	Po zavičaju bilo učenica			Učenica bilo			Po dobi je bilo				Trošak je namirivala					Ispit položilo s uspjehom				Bilo učenica	
			iz Hrvatske	iz Slavonije	iz drugih zemalja	udatih	neudatih	udovica	od 20 do 25 godina	od 26 do 30 godina	od 31 do 35 godina	od 36 do 45 godina	zemlja	općina	primalje same	napola zemlja i općina	napola općina i one same	veoma dobrim	dobrim	dovoljnim	nedovoljnim	pismenih	nepismenih
1.890./1.	I.	15	9	5	1	12	1	2	7	3	4	1	7	2	6	—	—	10	5	—	—	15	—
	II.	13	6	7	—	9	1	3	4	5	4	—	9	2	2			9	2	2	—	13	
1.891./2.	I.	14	6	7	—	9	2	3	2	6	5	1	5	—	9	—	—	10	3	1	—	14	—
	II.	19	12	7	1	9	3	7	6	6	6	1	11	—	8	—	—	15	3	1	—	19	
1.892./3.	I.	18	10	6	2	13	4	1	7	8	2	1	8	—	10	—	—	14	4	—	—	17	1
	II.	20	7	12	1	11	4	5	6	6	6	2	8	2	10	—	—	17	1	2	—	20	
1.893./4.	I.	26	11	12	3	17	4	5	10	5	9	2	18	—	8	—	—	20	6	—	—	26	—
1.894./5.	I.	34	20	9	5	22	7	5	7	10	8	9	19	4	11	—	—	21	11	2	—	32	2
Svega . .		159	81	65	13	102	26	31	49	49	44	17	85	10	64	2	4	116	35	8		156	3

U ovo 18 godina otkako primaljsko učilište postoji obrazovalo se 500 primalja u 32 primaljska tečaja. Od ovih je 500 primalja bilo

iz Hrvatske	266 ili	53%
„ Slavonije	206 „	41%
„ inih zemalja	28 „	6%

Udatih je bilo 311 ili 62%, neudatih 102 ili 20%, a udovica 87 ili 18%.

Po dobi ih je bilo 157 ili 32% između 20. i 25. godine, 151 ili 30% između 26. i 30. godine, 130 ili 26% između 30. i 35. godine, a 62 ili 12% između 35. i 40. godine.

O vlastitom se trošku obrazovalo 184 ili 36% primalja, zemlja je iškolovala njih 264 ili 53% primalja, a općina 52 ili 11%.

Strogi je ispit položilo 393 ili 79% s veoma dobrim uspjehom, 89 ili 18/% s dobrim, a 15 ili 3% s dovoljnim uspjehom. Samo su dvije učenice morale ispit ponoviti.

Pripadom spominjemo, da je s ovim učilištem spojeno i kr. zemaljsko rodilište.

ČETVRTI DIO.

HUMANITARNI I KULTURNI ZAVODI.

Prvi odsjek.

Humanitarni zavodi.

PRVO POGLAVLJE.

Zemaljski zavod za gluhonijeme u Zagrebu.

Zemaljski zavod za gluhonijeme u Zagrebu ima svoj početak u privatnom zavodu za gluhonijeme, koji je odlukom kr. zemalj. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 14. studenoga 1885. br. 11.774. dozvoljen bio dnevničaru u Zagrebu Albertu Lampe-u, bivšemu pitomcu c. kr. zavoda za gluhonijeme u Beču.

Školske godine 1885/6. imao je Lampe u zavodu 2, a god. 1886/7. 3 pitomca. Svoj je zavod mogao samo najvećom po žrtvovnosti podržavati, jer je veći dio dana morao raditi za svoju eksistenciju. No ni pitomcem nije bilo ponajbolje. Kao siromasi oskudjevali su i u zavodu na najpotrebnijem. Ovu nevolju olakšala je donekle kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, dozvoliv Lampe-u za njegov zavod školske god. 1885/6. 200 for., a školske godine 1886/7. 300 for. potpore.

Inicijativom nekoga čovjekoljuba, kojemu su zavodske prilike bile dobro znane, osnovan je god. 1886. privatni kuratorij, koji je za zavod sabirao dobrovoljne prinose u naravi i u novcu, tako da ga je materijalno dovoljno opskrbio.

Školske g. 1887/8. primljena su u zavod osim dvojice eksternista još 4 gluhonijema pitomca u potpuno opskrbu. No dosadanje prostorije u gornjem gradu, u sjemenišnoj ulici br. 3., bile su za takovo proširenje pretijesne; s toga se je zavod 15. ožujka 1887. preselio u villu „God“ na Mirogojskoj cesti, gdje je ostao smješten do konca školske godine 1890/1. Uz potporu kr. zemaljske vlade brinuo se je za pristojno uzdržavanje pitomaca rečeni kuratorij, koji je svoju dobrovoljno preuzetu zadaću časno riješio.

Školskom godinom 1888/9. preuzelo je Lampeov privatni zavod za gluhonijeme u svoju upravu „Društvo za osnutak i uzdržavanje zemaljskoga zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu“.

Okružnicom od 10. travnja 1888. sazvao je vlastelin i narodni zastupnik Imbro pl. Josipovich za 12. travnja 1888. sastanak u maloj dvorani saborskoj.

Na ovom sastanku bude izabran privremeni odbor, kojemu je bila glavna svrha, da izradi za društvo pravila, te tako stvori legalnu podlogu i sigurno uporište za rad u napredak.

Izrađena pravila budu odobrena riješenjem kr. zemaljske vlade, odjela za poslove unutarnje, od 13. kolovoza 1888. broj 29.439.

Na osnovu odobrenih društvenih pravila bude za 20. rujna 1890. sazvana I. glavna skupština. Već u toj skupštini izvijestio je tajnik privremoga odbora, da je dobrovoljnim prilozima sabrana svota od malne 12.000 for., da društvo ima 32 utemeljitelja 140 podupirajućih članova sa prinosom od 563 for. na godinu.

Između dobrotvora, koji se prvi sjetiše društva, bijaše kardinal-nadbiskup Josip Mihalović, koji je u proslavu 40-godišnjice sretnoga vladanja Njeg. ces. i kr. apoštolskoga Veličanstva darovao 5.000 for., zatim Ladislav grof Pejacsevich, Eduard Priester i Edmund Kolmar, koji položiše po 1.000 for.

Kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, dozvolila je društvu za god. 1888/9., 1889/90., 1890/91. pripomoć po 600 for.

S učiteljem Lampe-om bje ugovoreno 90. listopada 1888., te se obvezao pitomce (sedmoricu njih) uz odštetu od 12 for. na mjesec preuzeti u cijelu opskrbu. Društvo se je imalo uz to

pobrinuti za stan i ogrijev. Kasnije povišena je opskrbna svota za pitomca na 15 for.

Predstavkom od 2. listopada 1888. obratilo se je društvo na kr. zemaljsku vladu, da se izašalju dva vrsna učitelja, koji da se izobraze za učitelje gluhonijemih. Kralj. zemaljska vlada odazvala se toj molbi te je dvojicu pučkih učitelja izaslala na c. kr. zavod za gluhonijeme u Beču, gdje si obojica pribaviše propisano osposobljenje.

Posebnom predstavkom obratio se je društveni odbor na Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo za jedan dio čiste dobiti od dobrotvorne državne lutrije. Previšnjim riješenjem od 12. travnja 1890. bude premilostivo određeno, da se jedna desetina od dohotka kr. ug. XV. dohodarstvene državne lutrije ima obratiti na korist zagrebačkoga zavoda za gluhonijeme. Otpisom predsjedničtva kr. zemaljske vlade od 26. listopada 1891. br. 2.792./Pr. obaviješteno je društvo, da je ta desetina u iznosu od 8.644 for. 43 nč. na isplatu doznačena kod kr. ug. drž. središnje blagajne.

Društveni zavod bio je uređen na pet razreda, a obuka podijeljivala se svakoga dana od 8 do 10 prije podne i od 2 do 4 sata poslije podne izim po nedjeljama i blagdanima. Školska godina počimala je 1. listopada, a završavala koncem srpnja.

Naučni predmeti bijahu:

I. razred.

Sricanje, vježbe u čitanju, pojmovi o imenima, njihovoj boji i svojstvima; brojanje; zbrajanje i odbijanje do broja 10.

II. razred.

Dalji pojmovi o imenima i pridjevima, te o zamjenicama; zbrajanje i odbijanje do broja 20.

III. razred.

Spolnici, glagoli, brojnici, zbrajanje i odbijanje preko broja 100; jedan put jedan.

IV. razred.

Glagoli
zamjenice } spojeni s pismenim sastavcima.
veznici

Nešto iz zemljopisa i četiriju temeljnih vrsti računstva.

*

V. razred.

Opetovanje gradiva, preduzetoga u prva četiri razreda.

Nastavni jezik bio je njemački, dočim su se pitomci u materinskom jeziku poučavali tek za nevolju.

Te su okolnosti najviše potaknule društveni odbor, da ozbiljno uznastoji provesti organizaciju zavoda.

Društveni odbor nakon više od trogodišnjega rada uvjeri se, da društvo zavoda ostvariti ne moze.

S tog je razloga podnio kr. zemaljskoj vladi predstavku 14. svibnja 1.891., u kojoj moli, da se ostvaranje i uprava zemalj. zavoda za gluhonijeme preuzme na račun zemlje, a društvo da će u tu svrhu predati kralj. zemaljskoj vladi do sada sabranu glavnicu.

Riješenjem od 30. srpnja 1.891. broj 5.148. priopćeno je društvenom odboru, da kr. zemaljska vlada nalazi ostvarenje zemaljskoga zavoda za odgoj gluhonijemih preuzeti u svoju upravu, a dosadanji zavod da se ima napustiti i društvena imovina predati kr. zemaljskoj vladi.

Podneskom od 1. kolovoza 1.891. predana je kr. zemaljskoj vladi svota od 30.400 for., koja je primljena u zemaljsku zakladu za odgoj gluhonijeme i slijepe djece.

Okružnicom od 16. studenoga 1.886. br. 12.742. pozvala je kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, kr. županijske oblasti i gradska poglavarstva, da izvijeste, da li i koliko imaju u svom području gluhonijeme, a koliko slijepe dijece u dobi od 6 do 15 godina, a koliko ispod 6 godina, jer je kralj. zemaljska vlada zamislila ustrojiti u Zagrebu posebnu školu za gluhonijemu djecu; podjedno neka pozovu političke i imovne općine na izjavu, koliko su voljni prinijeti za ovakav zavod. Kako su spomenute oblasti izvijestile ima u Hrvatskoj i Slavoniji preko 500 gluhonijemih u dobi za školsku obuku.

Već na ovaj poziv obećano je bilo od upravnih i imovnih općina toliko prinosa, da je naredbom od 16. srpnja 1.887. broj 5.863. naloženo kr. zemaljskoj blagajni, da otvori poseban dnevnik za ove prinose pod naslovom „zemaljske zaklade za odgoj gluhonijeme i slijepe djece“.

Ova zaklada narasla je dobrovoljnim prinosima do 1. lipnja 1.891. na 17.000 for., a do konca školske godine 1.890/1. sa prije

spomenutom imovinom društva zemaljskoga zavoda za odgoj gluhonijeme djece od 30.400 for. i desetim dijelom čiste dobiti XV. državne dohodarstvene lutrije od 8.644 for. 43 novč. na okruglo 56.000 for.

Ugovorom od 22. rujna 1.891. kupila je zaklada nekretnine, unesene u grunt. ulošku br. 648. gornji grad Zagreb poznate pod pod imenom ville Socias na vinogradarskoj cesti broj 17. za kupovninu od 26.000 for. Prema tomu sastoji sad imovina zaklade od tih nekretnina i 30.000 for. u vrijednostnim papirima.

Oglasom od 10. listopada 1.891. br. 11.456. proglašeno je, da se školskom godinom 1.891/2. otvara zamaljski zavod za gluhonijeme s I. razredom, a svake slijedeće školske godine da će se otvoriti po jedan razred više, dok zavod ne bude potpuno uređen sa pet razreda.

Svrha je zavodu gluhonijemu djecu u pismenom i glasovnom govoru uvježbati, ćudoredno-religijozno uzgajati, duševne i tjelesne sile pitomaca razvijati, te ih u najpotrebitijem znanju i umijenju podučiti za građanski život.

Zavod je za sada uređen kao internat, te pitomci u njem uživaju potpunu opskrbu uz otštetu od 250 fnr. na godinu.

Od plaćanja ove opskrbnine posvema ili na pola mogu biti oprošteni samo pripadnici kraljevina Hrvatske i Slavonije, koji vjerodostojnim načinom dokažu svoje siromaštvo.

U zavod primaju se gluhonijema djeca iz Hrvatske i Slavonije, a po okolnostima i iz drugih zemalja, i to:

a) koji su toli gluha, da glasovnoga govora sluhom naučiti ne bi mogla;

b) koja izim što su gluhonijema ne imaju nikakve ine mane, koja bi priječila njihov odgoj.

Naredbom od 24. listopada 1.891. br. 9.818. izdana je naučna osnova za zavod.

Otpisom od 7. studenoga 1.891. broj 12 879. povjerena je uprava zavoda odboru od tri lica, za tim godine 1893. posebnomu za to imenovanomu ravnateljstvu.

Za školsku godinu 1891./92. primljena su prethodno u zavod 9 pitomaca uz potpunu opskrku.

Za obuku i nadzor pitomaca bijahu dodijeljena dva pučka učitelja, i to jedan za obuku, a jedan kao prefekt internata.

Školske godine 1.894./95. djelovahu u zavodu 3 učitelja uz jednog upravitelja.

Glede broja pitomaca, njihove vjeroispovijesti, dobe,ststališa roditelja, te napretka u školskoj godini 1.894./95. izvješćuje nas iduća skrižaljka.

Broj pitomaca	Razred I.	Razred III.	Razred IV.	Ukupno
Koncem II. polješa bilo ih je po vjeri:				
Rimokatolika	8	5	5	18
Grčko-istočnih	2	1	1	4
Po zavičaju:				
Iz Hrvatske	8	4	5	17
Iz Slavonije	2	2	1	5
Ukupno	10	6	6	22
Po dobi:				
7 godina navršilo ih je	3	—	—	3
8 " " " "	5	—	—	5
9 " " " "	2	—	—	2
10 " " " "	—	—	—	
11 " " " "	—	2	1	3
12 " " " "	—	2	1	3
13 " " " "	—	—	1	1
14 " " " "	—	1	1	2
15 " " " "	—	1	—	1
16 " " " "	—	—	2	2
Ukupno	10	6	6	22
Po stališu roditelja:				
Sinova obrtnika i trgovaca	1	3	4	8
" činovnikah državnih i zezemaljskih	1	2	1	4
" činovnika općinskih	1	—	—	1
" seljaka	6	1	1	8
" osoba drugoga zvanja	1	—	—	1
Ukupno	10	6	6	22
Po napretku dobilo:				
Svjedodžbu 1. reda s odlikom	—	4	4	7
" 1. "	10	1	2	14
" 2. "	—	1	—	1
Ukupno	10	6	6	22

DRUGO POGLAVLJE.

Zemaljski zavod za odgoj slijepe djece.

U najnovije doba nadošao je zavod, koji je, prem posve nov, poradi svoje plemenite humanitarne svrhe vrijedan, da ga na ovom mjestu odmah i spomenemo, a to jest: „Zemaljski zavod za odgoj slijepe djece".

Razvitak zavoda.

Trag obuci hrv. slijepaca nalazimo već u davnini. Dakako da je ta obuka bila udešena prema tadašnjim prilikama i potrebama. Povjest nam dokazuje, da je slijepac slijepca učio uz javor gusle. U 18. stoljeću polazili su glazbene škole i to baš u samom Irigu u tolikom broju, da su tu glazbenu školu nazvali „slje-pačkom akademijom", koju je uzdržavala općina. 1.790. zatvorena je i ta škola uslijed naloga ratnog ministarstva.

Tada je opet nastao stari način obučavanja u pjevanju. Osim pjevanja i guslanja nijesu se naši slijepci u ono doba ništa učili. Pa to im je bila najbolja zaslužba.

Prvi početak sistematske obuke slijepaca nalazimo 1.784. u Parizu, kad je Valentin Henry počeo podučavati slijepca u općim naucima.

Kod nas se je prvi usposobio za obuku slijepaca pokojni Franjo Klaić 1.846. u Beču. Svjedodžbu mu je izdao sam

Klein, prvi osnivač zavoda za slijepce u monarkiji. No to svoje osposobljenje nije upotrijebio u korist slijepaca. Sedamdesetih godina digao je Klaić glas u novinama, da se osnuje zaklada u korist gluhonijeme i slijepe djece. Uspjeh je bio vrlo slab.

God. 1.882. javlja se u „Napretku" Josip Cunić, učitelj kraj Zagreba (Markuševac) sa opisom, kako je kroz 2 godine podučavao slijepog dječaka u školi sa ostalom djecom.

U to doba nalazimo već hrv. slijepaca u stranim zavodima, najviše na trošak zemlje. God. 1.888. digao je svoj glas u korist slijepaca tadanji bukevski učitelj Vinko Bek, kojemu je vis. vlada iste godine (od 14. listopada broj 6.635.) dozvolila, da smije osnovati privatan zavod. Isti je počeo 1.889. sa jednim pitomcem. Kako se je pitomac odselio iz Hrvatske sa roditeljima, a nitko se nije javio, latio se je pera, da širi svoju namisao o osnutku zavoda za slijepce.

1.893. udario se temelj društvu „Sv. Vida" za uzgoj slijepaca, kojemu je bio na čelu biskup križevački Julij Drohobeczky Društvo je radilo, da osnuje uzgojni zavod za slijepu djecu, no visoka vlada izjavila se je sama, da će takov zavod osnovati. To je bilo 1. rujna 1.895. sa 13 pitomaca.

Društvo „Sv. Vida" radilo je sada da osnuje zavod za odrasle slijepce, što je učinilo, otvoriv zavod 14. listopada 1.895. na vječnu uspomenu dolaska Njeg. Veličanstva u Zagreb.

I. Zemaljski zavod za odgoj slijepe djece uređen je poput inih zavoda za slijepce, te je smješten u posebnoj zgradi zajedno za zem. zavodom za gluhonijeme. Danas već imade lijepu zbirku učila, knjižnicu i mali muzej. U tom zavodu službuju uz upravitelja i vjeroučitelj, učitelj i učiteljica. Svi su pitomci primljeni na zemaljski trošak. Uz literarnu obuku posvećuje se jednaka pažnja i ručnom radu, odnosno stručnoj obuci.

II. Zavod za odrasle slijepce društva „Sv. Vida" nalazi se u Dugoj ulici, br. 62. Imade 8 pitomaca, koje besplatno uzdržaje društvo Sv. Vida. Taj je zavod kao obrtna škola za slijepce. Svi se uče kefarstvo, koje vrlo dobro napreduje. Amo se primaju pitomci od 14—30 godine. Zavod rukovodi upravitelj, a kefarstvo podučava poseban poslovođa. Od dobivena utrška dobiva svaki za svoj rad 5% kao nagradu. Društvo imade danas

20.000 for. glavnice i jednu zakladu od 2.500 for. (zaklada bana grofa Khuen Héderváryа), te 500 članova.

Nakon dovršenih nauka mogu pitomci kući i tjerati kefariju za sebe ili mogu ostati u zavodu za vijeke.

Jnterese slijapaca, kao i gluhonijemih pomiče poseban list: „Prijatelj slijepih i gluhonijemih", koji izlazi u Zagrebu, VII. godište.

Dnevni red i razdioba sati u zemaljskom zavodu za odgoj slijepe djece.

I. razred.

Satovi	6—7	7—8	8—9	9—10	$10-10_{15}$	$10_{15}-11$	11—12	12-1	1-2	2—3	3—4	4-5	5—6	6—7	7-8	8—9	
Nedjelja	Ustajanje i molitva.	Zajutrak i priprava za školu.	Sv. misa	Studije	Odmor	Studije	Prosto	Odmor i objed	Odmor	Prosto (Posjeti)		Odmor	Studije	Odmor	Večera i odmor uz	čitanje pripovijedaka ili slobodno opetovanje učevnog gradiva	Zajednička molitva. — Spavanje.
Ponedjeljak			Račun	Pisanje		Pjevanje	Memorisanje			Ručni rad							
Utorak			Vjeronauk	Čitanje		Stvarna obuka	Tjelovježba			Ručni rad							
Srijeda			Račun	Stvarna obuka		Igre	Čitanje			Ručni rad							
Četvrtak			Račun	Pisanje		Stvarna obuka	Tjelovježba			Ručni rad							
Petak			Račun	Čitanje		Pjevanje	Vjeronauk			Ručni rad							
Subota			Račun	Stvarna obuka		Igre	Čitanje			Izleti odnosno studije			Kupanje				

Pitomci.

U zavod je primljeno s prvince 14 pitomaca i to 7 muških, a 7 ženskih. Od ovih je došlo samo 13, jer se je naknadno iskazalo, da je jedna djevojčica nesposobna radi tjelesne mane. Tekom školske godine otpušten je jedan pitomac, jer se je liječnički dokazalo, da na jedno oko sasvim dobro vidi.

Pod škol. godinom primljena su još 2 pitomca, no od ovih je došao samo jedan, a drugi će radi bolesti doći u zavod slijedeće školske godine.

Koncem školske godine bilo je u svem 13 pitomaca (7 muš. i 6 žen.), rodom iz Hrvatske i Slavonije, 10 ih je rimokatolika, a 3 grčko-istočnjaka.

Svi su pitomci uvršteni u I. razred. Od ovih je opet 8 svladalo gradivo i za prvo godište II. razreda.

Pučku je školu polazilo 5 (dječaka) i to tri prije nastale sljepoće, a 2 kao slijepci.

U dobi od 6—10 godine bilo je 4 (2 muš., 2 žen.), a od 10—14 god. 9 (5 muš. i 4 žen.)

Po staležu roditelja bilo je:

djece poljodijelaca	7
„ obrtnika	2
„ činovnika državnih	1
„ inog zanimanja	3
Ukupno	13

Slijepoća pitomaca.

Uzroci, nastup i stupanj sljepoće vidi se iz ove skrižaljke:

Uzroci sljepoće								Oslijepili							Stupanj sljepoće			
Prirođena	Blennorrhoea neonat.	Škrofulozn.	Škrlet	Kozice	Ozljede od pucanja	Nepoznato	Ukupno	U 1 mjesecu	dalje u 1.god.	u godini 5	6	9	10	Ukupno	I. Nazire veće predmete	II. Razpoznaje svjetlo	III. Potpuno slijep	Ukupno
—	4	2	1	2	3	1	13	5	2	2	1	2	1	13	4	1	8	13

Najviše je dakle oslijepilo od blennorrhoee. U drugom su redu uzrokom sljepoći ozljede od pucanja, pa s toga valja vrlo na oprezu biti sa djecom. Dalje vidimo, da i druge bolesti mogu prouzročiti sljepoću, pa zato upozorujemo, da valja kod svake bolesti tražiti za vremena liječničku pomoć.

Uzdržavanje pitomaca.

Svi su pitomci primljeni besplatno na zemaljski trošak i to kao interniste radi skrajnog siromaštva. No potrebnu rubeninu mora svaki sobom donijeti.

Hrana je izdašna. Za zajutrak dobivaju djeca kavu sa žemičkom, o podne govedsku juhu (izuzam posne dane), govedinu sa varivom, a nedjeljom i svetkom još i kolač. Za večeru dobivaju na novo priređeno jelo i to većinom meso. U 10 sati i u 4 sata dobivaju kruha. Na velike svetke dobivaju k objedu čašu vina.

Svi su pitomci jednoliko obučeni. Rubenina im se izmjenjuje najmanje jedan put na tjedan, a posteljina svakih 14 dana. Po potrebi i prije. Svake se subote pitomci sasvim operu, a pod godinom više puta kupaju.

Napredak pitomaca.

Kako su bili pitomci tjelesno i duševno razvijeni kod nastupa u zavod, pokazuje slijedeća skržaljka:

Razvijeni														Ukupni broj pitomaca
tjelesno						duševno								
Veoma dobro		Dobro		Slabo		Veoma dobro		Dobro		Slabo		Nikako		
muš.	žen.	muš.	žen.	muš.	žen.	muš.	žen.	muš.	žen.	muš.	žen.	muš.	žen.	
5	1	1	4	1	1	5	3	2	—	—	2	—	1	13
6		5		2		8		2		2		1		

U sve djece pokazao se je uopće znatan napredak do jedne djevojke, kod koje se je već na početku godine opazilo da je slaboumna, pa se koncem škol. godine otpušta iz zavoda. Uzme li se u obzir i tjelesni razvitak pitomaca, to se je u tom pogledao postigao vrlo znatan napredak.

Obzirom na napredak u školi postigao je vrlo liepi uspjeh.

Napredovalo je:	veoma dobro	8
	dobro	2
	dovoljno	—
	nedovoljno	3
	Ukupno	13

Sposobnih za prelaz u viši razred imade od 13 pitomaca ukupno 10, Od ovih je pako 8 pitomaca svršilo i gradivo za I. godište II. razreda.

Uz opću obuku podučavali su se pitomci u ručnom radu (ženski slöjd) i to počam od 1. prosinca 1.895. Do konca škol. godine izradilo se je: 15 podvezica, 15 narukvica, 15 uzoraka sa naopakom i uspravnom očicom, 15 četvorina uspravnom očicom na 50 očica, isto tako 15 četvorina na 70 očica, 10 tabletića pod svjetiljke (vježbe u šivanju), 5 pari muških čarapa, 6 ženskih pletenih cipelica i 4 vunene maje.

Obzirom na ručni rad, na kog se u ovom zavodu polaže osobita paska, pokazao se je slijedeći uspjeh:

Veoma dobar	4
dobar	5
dovoljan	2
nedovoljan	1
nikakav	1
Ukupno	13

Ovdje se mora istaći, da je napredak u ručnom radu u opće u dječaka znatniji, nego u djevojaka. Istaći nam je ovdje i to, da nijesu baš najbolji radnici oni, koji su oslijepili kasnije, nego ih ima, koji su vrlo dobri radnici, a ni tračka svjetla ne zamjećuju, a uz to nikad ni vidjeli nijesu. U glavnom se drži, da su najspretniji u radu oni, koji su kasnije oslijepili ili koji ponešto vide. Kod nas se je pokazalo, da to nije sigurna tvrdnja, ali se je pokazalo i to, da su uopće stariji pitomci bili i vještiji i naprednjiji u radu.

Učila.

Kr. je zemalj. vlada nabavila znatan broj učila, koja će se godimice sve više i više množati.

Zavod ima 14 hrvrt. početnica u bockastim slovima od V. B. (u rukopisu), 20 pisaćih sprava za bockasto pismo, 20 pločica, 20 računala, 10 kom. većih kutija, 1.000 kom. slova i znakova iz drva, 220 raznih predmeta u zbirci za vježbanje ćutila, 9 kom. mjera i uteza. Osim toga imade zavod reljefnih slika za obuku u životinjstvu, bilinstvu i fizici ukupno 41 list, a za tjelovježbu 2 sprave.

Osim toga ima 36 kom. zemljovida u reljefu, 1 mali globus, što je poklonio upravitelj zavoda. Tri plastična zemljovida iz gline, poklonio je g. Leonardo Fichtner, učitelj u Valpovu. G. Filip Supan darovao je 3 nakljukane ptice i 11 kukaca. G. Josip Medved poklonio je 2 ugađalice.

Za ručni rad bio je zavod opskrbljen svim potrebnim alatom i materijalom.

Zbirka učila iskazuje ukupnu vrijednost od 722 for. 75 nč. bez materijala za ručni rad.

Knjižnica.

Uzme li se u obzir, da zavod opstoji tek prvu godinu, to možemo i za knjižnicu reći, da je vrlo znatna. U svem imade 1.010 svezaka u vrijednosti od 863 for. 19 nov.

Cijela je knjižnica razdijeljena u dvoje, u učiteljsku i učeničku.

A. Učiteljska knjižnica.

I.	Stručna u crnom tisku	imade 280 svez
II.	U reljefu tiskanih raznih sistema	„ 27 „
III.	Zabavno-poučna sa	673 „
		Ukupno 980 svez.

B. Učenička knjižnica.

I.	U crnom tisku	30 svez.

Iz ovih se knjiga čitaju djeci pripovijetke. U II. bi dio ove knjižnice došle shodne knjige u reljefu, koje bi slijepci sami čitali. S vremenom ćemo doći svakako i do toga.

Da je knjižnica tolika, razlog je taj, što je upravitelj zavoda poklonio 927 svezaka ujedno sa 2 dvokrilna ormara, u kojima su smještene knjige, vrijedne 818 for. 86 novč. Dalje su darovali gg. Jos. Medved 2 svez., F. M. Strmecki 13 svezaka.

Spomenuti nam je, da je zavod upisan kao član društva Sv. Jeronima dobrotom jedne osobe.

Prema tomu može se reći, da je zavod potpuno opskrbljen raznim djelima na porabu učiteljskom osoblju. Ravnateljstvo zavoda nastojat će, da i učeničku knjižnicu uveća raznim djelima, pa i takovim knjigama, koje bi pitomci sami mogli čitati.

Muzej.

Zavod imade i muzej, u koji se spravljaju razna učila i ostali predmeti, koji se odnašaju na povjest uzgoja i obuke slijepaca. Za sada imade ukupno 183 kom. predmeta u vrijednosti od 103 for. 64 novč., što je sve poklonio upravitelj zavoda.

Po dovršenoj milenijskoj izložbi uredit će se potporom kr. zem. vlade hrvatski sljepački muzej, u kom će se sakupiti svi predmeti, koji se danas nalaze u milenijskoj izložbi. U tom muzeju pokazat će se cijeli historički razvitak života i obuke naših slijepaca od davnih vremena pa do danas i dalje.

Da je do toga došlo, da se je mogao urediti hrv. sljepački odio na milenijskoj izložbi, doznačila je kr. zemaljska vlada do 300 for. Tim je udaren temelj takovom sljepačkom muzeju, kakova danas malo gdje nalazimo.

TREĆE POGLAVLJE.

Zavod za gluhonijeme u Mitrovici.

Odlukom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 19. srpnja 1.887. br. 6.335. bila je ispitanomu učitelju za pučke škole i bivšemu hospitantu na c. kr. zavodu za gluhonijeme u Beču, Radivoju Popoviću, podijeljena dozvola, da u gradu Mitrovici može osnovati privatan zavod za gluhonijeme.

U zavod se primaju djeca s navršenom sedmom godinom života, a redovna obuka proračunana je na osam godina. Obuka osniva se na izrazu misli govorom i pismom te se učenici osposobljuju, da tim najprirodnijim načinom uzmognu općiti s ostalim svijetom.

Zavod je osnovan kao internat, ali ga iznimno mogu polaziti i izvanjski učenici. U internatu plaća se redovito 35 for. na mjesec, a eksterniste plaćaju mjesečno 10 for. Zavodu stavio je na neko vrijeme besplatno na raspolaganje svoju kuću Pavao pl. Georgievič.

Zavod uživa novčanu potporu kr. zem. vlade.

ČETVRTO POGLAVLJE.

Huttler-Kohlhoffer-Monspergerovo sirotište u Osijeku.

Zavod zemaljskoga sirotišta u Osijeku osnovaše osječki građani Josip Huttler i Ivan Kohlhoffer, te župni namjesnik iz reda Isusovaca Krsto Monsperger, koji sav svoj imetak ostaviše toj čovjekoljubivoj svrsi, da se podigne zavod, u kojem bi djeca, siročad bez roditelja, dobivala potpunu opskrbu i gdje bi se religijozno-moralno odgajala.

Glavnica cijeloga imetka prigodom predaje upravi kr. ugar. zakladne glavne pjeneznice god. 1.794. i 1.806. iznosila je 53.376 for. 53 nvč., te je uglavničenjem kamata narasla do iznosa od preko 500.000 for.

Od jednoga dijela toga novca podignuta je godine 1.870. zgrada zemaljskoga sirotišta u gornjem gradu Osijeku; a od drugoga dijela dozvolom Nj. ces. i kr. apošt. Veličanstva, najvišeg pokrovitelja, podignuta je pod istim imenom, pod kojim i zemaljsko sirotište, naime Huttler-Kohloffer-Monspergerova bolnica u doljnom gradu Osijeku. Preostali dio novaca ukamaćen je po kr. zemaljskoj vladi, koja zavodom zemaljskog sirotišta upravlja te ga nadzire. Od godišnjih se kamata uzdržavaju zavod i djeca i sve u zavodu namješteno osoblje. Godišnji su izdaci

po potrebi sad veći sad manji, ali nikada ne prekoračuju kralj. zemaljskom vladom dozvoljeni proračun od 16.000 for., već su obično nešto manji.

Već je u „Izvješću o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji svršetkom školske godine 1884/5." navedeno, da su od godine 1.882. samo pitomci ostali u zgradi zemaljskog sirotišta, a pitomice da su te godine predane na odgoj sestrama sv. Vinka Pavlova u zgradi osječkoga pjestovališta.

Dne 1. listopada 1.889. predan je cio zavod upravi rečenih sestara milosrdnica, a tom zgodom povišen je broj pitomaca od 40 na 50. Broj pitomica (20) ostao je nepromijenjen.

U zgradi zemaljskoga sirotišta odgajaju se kao i prije samo dječaci, a djevojke su ostale i dalje u rečenom pjestovalištu sestara milosrdnica.

Djeca, dječaci i djevojke, imaju u zavodu potpunu opskrbu, naime odijelo, stan i hranu, pohađaju gradsku javnu školu. Kod kuće dobivaju domaću obuku u pojedinim predmetima, koji će im u njihovu životu biti od koristi: dječaci u pojedinim obrtima, a djevojke u ženskim ručnim radnjama. U tu svrhu opstoje u zavodu za sada ovi obrtni tečaji: postolarski, krojački, stolarski, košarački i rezbarski. S vremenom uvest će se, ako nastane potreba, još i drugi takovi obrtni tečaji.

Djeca muška, kada su navršila trinaestu godinu i zadovoljila zakonu obzirom na polazak učione, daju se na zanat. Bolje talentirana mogu dozvolom zemaljske vlade pohađati i srednja učilišta.

Pitomci dobivaju, kada iz zavoda stupe, potpunu opremninu, ter se predaju dotičnomu gospodaru uz pismeni ugovor, da će se za nje brinuti, dok dovrše u zanatu naukovno vrijeme. S toga ne spadaju više pod neposredni nadzor zavoda.

Djevojke ostanu do 15. ili 16. godine u zavodu, gdje, kada su zadovoljile dužnosti glede polaska učione, bivaju obučavane u domaćim poslovima, a po tom se daju kamo u službu kao sobarice ili služavke.

*

PETO POGLAVJE.

Sirotište Eduarda baruna Jelačića Bužimskoga na Josipovcu u Zagrebu.

Kr. zemaljsko sirotište na Josipovcu u Zagrebu utemeljeno je previšnjim riješenjem od 17. prosinca 1882. iz suvišaka zaklade Eduarda baruna Jelačića Bužimskoga za uboge.

Ovo sirotište jest kralj. zemaljski zavod i nosi po izvoru, s kojega je zakladni imetak potekao, ime baruna Eduarda Jelačića Bužimskoga.

Imetak ove zaklade iznaša osim zavodskih zgrada i zemljišta u vrijednostnim papirima svotu od 243.641 for. 48 novč. temeljne glavnice.

Sirotište bje otvoreno 1. listopada 1888., a škola 4. studenoga iste godine. Sirote dobivaju u zavodu hranu, stan odijelo i propisanu elementarnu obuku prema postojećim školskim zakonima.

Opskrbu zavoda kao i školsku obuku preuzelo je nadstojništvo milosrdnih sestara u Zagrebu. Pučka škola je javna.

Poslije svršene pučke škole dobivaju pitomci i obrtnu obuku u nekojim obrtima tako, da istupiv iz zavoda mogu budi o obrtu, budi u službinskom odnošaju samostalno svoj kruh služiti. Elementarna obuka traje kako je školskim zakonom opredijeljeno,

a obrt dvije godine, tako ipak, da se za vrijeme obrtne obuke elementarna opetuje. Elementarnu obuku obavlja učiteljica sestra milosrdnica.

U zavodu namješten jest svećenik kao prefekt, koji je ujedno i katehetom.

U zavođu ima ukupno 60 siročadi, i to: 40 muških i 20 ženskih. Ove posljednje smještene su na Villi kod sv. Duha, gdje sestre milosrdnice posebnim troškom uzdržavaju pučku školu.

ŠESTO POGLAVLJE.

Nadbiskupska sirotišta u Zagrebu i Požezi.

Biskup Maksimilijan Vrhovec, videći, kako je popustio pravi religijozni uzgoj, a kako osobito u njem strada siročad, utemelji u Zagrebu odgojilište, kojemu je nadjenuo ime „Orphanotrophium ad sc. Martinum". — Sirotište kod sv. Martina.

Premda je taj zavod otvorio malo prije svoje smrti dne 5. lipnja 1827., to je ipak na nj mislio već u svojoj oporuci od 20. srpnja 1820. U njoj bo je ostavio sirotištu dvije svoje vlastite kuće u Vlaškoj ulici, kamo ga je već za života smjestio, i 14 obveznica u iznosu od 54.522 for.

Svrhu zavoda označio je biskup već dovoljno u svojoj oporuci, kad veli, da se u nj neka primaju siromašni mladići, bili oni plemenita roda ili ne, samo ako pokazuju dobru ćud i sposobnost za gimnazijske nauke; u zavodu pak neka se odgajaju tako, da uzmognu biti dobri kršćani i dobri građani i, ako si odaberu zvanje svećeničko, dobri svećenici.

Gojence prima u zavod sam biskup dotično nadbiskup ili za izpražnjene stolice njegov kaptolski zamjenik (vicarius capitularis). Gojenci ostaju u zavodu do svršenoga VI. gimnazijskoga razreda (usque ad II. humanitatis annum educentur inclusive).

Kada dobro svrši VI. razred, može gojenac biti primljen, ako ima zvanje za svećenički stališ, u sjemenište duhovne mladeži, ostali se pak otpuštaju, pokle im je uručena svjedodžba o ponašanju u zavodu, da nastave koje im je volja nauke.

Prvobitno bilo je određeno, da se u zavodu odgajaju 24 siromašna mladića; pošto je pak zaklada godišnjim od ukupnoga troška preostalim kamatima sve veća bivala, umnoži biskup Aleksander Alagović broj pitomaca od 24 na 32.

Istim smjerom u nastojanju oko što moralnijega uzgoja mladeži učini i Vrhovčev nasljednik, čuveni biskup Aleksander Alagović, koji u tu svrhu velikim svojim troškom kupi god. 1834. napušteni kolegij Isusovaca u Požezi, te je tamo zakladnicom od 8. rujna 1835. osnovao odgojilište (orphanotrophium), paralelku zagrebačkomu sirotištu.

On je osnovao 24 mjesta gojenačka, a gojenci treba da budu orphana t. j. sirote, a mogu biti i sinovi siromašnih roditelja. Biskup odredi, da se u sirotište mogu primiti mladići sve od normalnih škola do šestoga gimnazijskoga razreda uključno.

U tu svrhu za bolju dotaciju zagrebačkoga sirotišta i osnutak novoga u Požezi ostavio je g. 1835. 60.000 for. srebra.

I njegov nasljednik biskup, a kasnije nadbiskup i kardinal Juraj Haulik, zapiše zakladnicom od 15. prosinca 1855. svakomu od rečenih sirotišta po 20.000 for., te se je broj pitomskih mjesta u zagrebačkom i požeškom sirotištu povisio na 36.

Uprava jednoga i drugoga sirotišta povjerava se svećenicima nadbiskupije zagrebačke.

Ravnateljem sirotišta zagrebačkoga je župnik od sv. Petra u Vlaškoj ulici, a onoga u Požezi župnik požeški. Neposredni nadzor nad gojencima vodi po jedan svećenik kao nadstojnik nauka.

Iznimka u tom bila je učinjena sa sirotištem požeškim, koje je od g. 1858. do 1871. iznimno stojalo pod upravom družbe Isusovaca.

Kada je gimnazija požeška godine 1877. dobila novu zgradu, a gradsko poglavarstvo i zastupstvo slijedeće godine 1878. staru gimnazijsku zgradu pretvorilo u samostan milosrdnih sestara i otvorilo u njem višu djevojačku učionu i djevojačko odgojilište (konvikt), odstupilo je poglavarstvo nadbiskupskoga orfanotrofija dozvolom uzoritoga pokrovitelja novomu zavodu kuću u dvorištu.

U zamjeuu dobio je orfanotrofij od grada 4 jutra njive u njemačkoj ulici, koja bi u bašću pretvorena.

Tako isto dobio je zavod poslije odstupa Isusovaca mali posjed kod Gospe, te je jedan dio za vinograd, a drugi za šljivik određen.

Uz pitomce bijahu od početka pa do najnovijega vremena u oba sirotišta primani za plaću i pojedini učenici, jedne godine više, druge manje, kako je već prostor dopuštao. Kao što je bio u razno vrijeme različiti broj plaćajućih, tako bijaše i cijena različita. Iz početka plaćalo se deset forinti na mjesec, kasnije nešto više, a sada se plaća na mjesec 17 for. za opskrbu.

SEDMO POGLAVLJE.

Blagodjejanije u Karlovcima.

Fond mitropolitskoga sadanjega „blagodjejanija“ osnovao je još za svoga života mitropolita srpski i arhiepiskop karlovački Stefan Stratimirović god. 1797. pod imenom „alumneum“ za uzdržavanje siromašnih učenika, koji polaze gimnaziju i bogoslovsko učilište u Karlovcima.

Taj se „alumneum“ dijeli odmah od svoga osnutka na „konvikt“ i „blagodjejanije“ u užem smislu.

Konviktorci plaćaju mjesečno 8 for. i dobivaju za to ručak i večeru, a blagodjejanci dobivaju to isto besplatno.

Pokojni patriarh-mitropolita German Angjelić uzdržavao je za svoga zivota skupa s onima, na koje se 2.500 for. godišnje trošilo iz fonda, oko 120 blagodjejanaca. Broj smanjen je početkom školske godine 1888.|9: na 65, te se od vremena sadanjega patriarha-mitropolite Georgija Brankovića primaju u uže „blagodjejanije“ samo oni učenici gimnazije i bogoslovije, koji su siromašni, ali pokazali odličan uspjeh u naucima.

Rashod se podmiriva iz fondovske blagajne, no pošto uzdržavanje blagodjejanija stoji svake godine oko 6.000 for., to taj nedostatak sadanji patrijarh-mitropolita iz svoga sopstvenog popunjuje.

Osim toga dosadanji patrijarh-mitropolita na teret svoga sopstvenoga prihoda daje godišnje za blagodjejanije 50 hvati drva.

Blagodjejanije podjeljuje patrijarh-mitropolita, a za vrijeme vakancije administrator mitropolije, te se onda nedostatak pokriva iz interkalarnih prihoda mitropolije.

Nadzor nad blagodjejanijem vodi besplatno jeđan od pridvornih svećenika, koji je za upravu blagodjejanija odgovoran patrijarhu-mitropoliti, te mu o prihodu i rashodu blagodjejanija svake godine račun polaže,

OSMO POGLAVLJE.

Ožegovićev konvikt u Senju.

Videći, da u svojoj jur visokoj starosti ne će moći više dugo siromašne dječake u senjskoj gimnaziji opskrbljivati stanom i hranom ili ih inače mjesečnim podporama pomagati, odluči pokojni biskup senjski i modruški, Mirko barun Ožegović, u osamdeset i drugoj godini svoga života, da u gradu Senju osnuje konvikt za siromašne, no marljive i ćudoredne učenike ondješnje gimnazije, te kupi u tu svrhu dne 1. listopada 1857. trokatnu kuću.

Predstavkom od 4. stugenoga iste godine zamoli od c. kr. glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu potrebnu dozvolu, a ta mu je predbježno odmah podijeljena odlukom od 30. prosinca 1857. br. 12.984. Konačno pak uređenje i potvrda zakladnoga lista slijedila je istom dne 20. kolovoza 1860. godine, no sam konvikt opstojao je već od početka školske godine 1857.|8.

Za uzdržavanje konvikta položio je Mirko barun Ožegović u prvi mah 23.000 for. obligacija narodnoga zajma od god. 1.854. te je odredio, da kako zgrada tako i položena u tu svrhu glavnica ima opstojati kao vlastiti imetak konvikta, u koju se podnipošto dirnuti i koja se nikojim drugim načinom umanjiti ne smije. Kamati navedene glavnice imadu se upotrebljavati na besplatno uzdržavanje toliko djaka, koliko troška kamati pokriti

mogu, odbiv troškove, koji otpadaju na popravak zgrade i uzdržavanje upravnog i podvorničkoga osoblja. K toj glavnici dodao je kasnije još 5.000 for., tako da glavnica položena od biskupa Mirka baruna Ožegovića iznosi 28.000 for.

U točki 11. zakl. lista meće biskup Ožegović svoj zavod na srce svim s molbom, da mu štogod namru, ter podjeljuje onima, koji bi položili 2.000 for. za uzmnažanje zavodske glavnice, pravo predlagati jednoga pitomca za gimnaziju sposobnoga, koji se svakako u zavod primiti mora. Tako se umnoži glavnica, što je istoj poklonio Vinko Štiglić, pok. župnik na Praputniku. Privatnim zakladama umnožili su glavnicu:

Mate Mateša, pok. župnik u Mateškom selu	2.640	for.	— nč.
Mate Vičić, župnik u Kostreni sv. Lucije A.	3.400	„	— „
Mate Vičić, župnik u Kostreni sv. Lucije B.	2.350	„	— „
Mate Vičić, župnik u Kostreni sv. Lucije C.	100	„	— „
Petar Korenić, pok. župnik u Drežniku	4.667	„	— „
Mate Škiljun, pok. župnik u Selcima	25	„	— „
Svega sa zakladom Ožegovićevom od 28.000 for.:	41.182	for.	22 nč

Sve su te glavnice uložene koje u državnim papirima, koje na hipotekama.

Vrhovni nadzor nad konviktom kao i primanje učenika u zavod izručen je po zakladatelju biskupu senjskomu i modruškomu, a u vrijeme vakancije kaptolskomu vikaru.

Samomu zavodu na čelu stoji ravnatelj, a njemu po boku jedan nastojnik nauka. Obojica imaju u zavodu stan i hranu.

U Ožegovićev konvikt primaju se učenici, koji polaze kr. gimnaziju u Senju. Redovito ih bude u zavodu do 32. No sve ne može zavod besplatno uzdržavati, jer glavnica ne dotječe. Pošto se kamatima od zavodske glavnice namiruju troškovi za popravak zgrade, za uzdržavanje poglavara i podvorničkoga osoblja, to se na račun samoga zavoda mogu uzdržavati besplatno redovito 4 učenika, a k tomu se uzima poprijeko na godinu 10 učenika, koji zavodu na mjesec plaćaju za svoje uzdržavanje samo 6 for.

Na privatne zaklade dolaze 4 pitomca. Ostali pitomci plaćaju zavodu za uzdržavanje mjesečnih 12 for.

U konvikt prima se mladež, koja polazi ma koji razred gimnazije počev od prvoga razreda pa dalje.

Mladić, koji steče pogodnost, te bude primljen u zavod kao besplatni ili pitomac, koji plaća polovicu, uživa tu pogodnost, dok ne svrši sve razrede gimnazije u Senju, osim ako bi se učinio nevrijednim te pogodnosti. Iza dovršenih nauka u Senju odabira si pitomac daljnje nauke sasma po volji, a nema prema zavodu, koji ostavlja, nikakve obveze.

Osim prije pomenute trokatne zgrade posjeduje konvikt tik do nje još jednu manju dvokatnu kuću, u kojoj je stan ravnateljev i bolnica.

DEVETO POGLAVLJE.

Grčko-katoličko sjemenište u Zagrebu.

Godine 1681. kupio je od Ladislava Patačića de Zajezda tadanji grčko-katolički biskup Svidnički ili Platejski Pavao Zorčić iz vlastitib srestava kuću, koja je obsizala kućište današnjega gkčko-katoličkoga sjemeništa strane „Sjemenišne ulice“ i polovicu sa strane „Gospodske ulice“. U toj kući, koja je bila razizemna, otvorio je isti biskup duhovno sjemenište za svoju biskupiju, kojoj je i samu kuću darovao. Odmah druge godine 1682. dobio je Zorčić od cara Leopolda za sebe i svoje nasljednike dobarce Pribić uz uvjet, da se od dohodaka toga dobra nešto prinosi za udržavanje mladeži sjemenišne. Tim prinosom kao i vlastitim srestvima uzdržavali su Zorčić i njegovi nasljednici svoje sjemenište, dok nije biskup Gavro Palković (g. 1751. do 1758.) kupio za sjemenište iz vlastitih srestava pod današnjim Strossmajerovim šetalištem dosta prostranu bašću, iz koje se sjemenište povrćem opskrbljivalo. Tu bašču bilo je sjemenište prinuždeno odstupiti početkom ovoga stoljeća gradu za gradilišta. Za biskupa Palkovića izgorjelo je sjemenište do temelja, samo je ostala jedna soba, u kojoj je mladež prebivala, dok nije biskup Božićković, nazvan biskup križevački, pošto je za njega godine 1777. grčko-katolička biskupija u Hrvatskoj pod

imenom biskupije križevačke kanonizovana, današnju zgradu sjemenišnu sagradio na kupljenim po biskupu Zorčiću kućištima.

Nastojanjem toga biskupa osnovala je blage uspomene carica Marija Terezija novu glavnicu za uzdržavanje mladeži iz kotara žumberačkog u tom sjemeništu. Susjedno kućište do sjemeništa u gospodskoj ulici, na kojem danas stoji obnovljena crkva i maleni dio sjemenišne zgrade, kupio je godine 1802. biskup Bubanović iz vlastitih srestava i darovao ju sjemeništu. Na tom kućištu je god. 1831. sagrađena iz ostavinske imovine iza pokojnoga biskupa Stanića prijašnja crkvica zajedno sa dvjema sobama u prvom i drugom spratu sjemenišne zgrade.

Potresom godine 1880. oštećena sjemenišna crkva povećana i obnovljena je god. 1886.

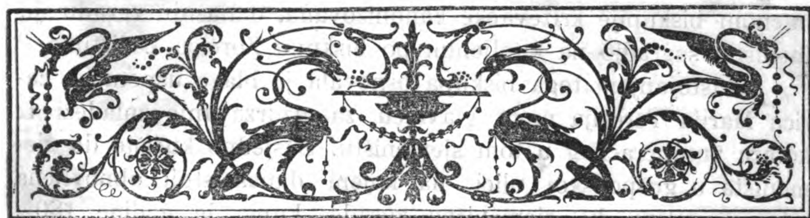
Tekom ovoga vijeka povećani su sjemeništu dohoci zakladama, koje su pojedini ljudi iz Žumberka osnovali i to: Garapić, Gvozdanović i Popović. Osim toga dobiva sjemenište za svoje uzdržavanje potporu iz vjerozakonske zaklade iznosom od 5.332 for. na godinu.

Sjemenište stoji pod vrhovnim nadzorom diecezanskog biskupa i pod upravom dvaju svećenika (ravnatelja i podravnatelja).

Pitomaca imade 20—24, koje prima biskup, počevši od 1. gimnazijskoga razreda; a ostaju u zavodu do konca bogoslovnih nauka.

Osim tih prima se 10—20 solvenata, učenika niže gimnazije, dječaka boljih obitelji i dobroga ponašanja.

DESETO POGLAVLJE.

Kr. plem. konvikt u Zagrebu.

Kada su Isusovci preuzeli poučavanje u gimnaziji i akademiji zagrebačkoj, u ono su doba od darova u tu svrhu unišlih za svoje učenike osnovali sjemenište sv. Josipa ili današnji kr. pl. konvikt. Već je Ivan Drašković, za vrijeme naseljenja Isusovaca ban hrvatski, namjeravao na sadanjem Štrossmajerovu šetalištu ondje, gdje je kasnije bio kapucinski samostan, podići jezuitski seminar, te je već bio sakupio i materijal za gradnju. No on preminu prije, nego je izveo svoju nakanu, god. 1613. God. 1621. oporučio je Ivan Krušelj causarum regalium magister i protonotarius hrvatski, sav svoj gibivi i negibivi imetak jezuitskomu redu u odgojne svrhe.

Barun Drašković, capitaneus equitum praesidii Crisiensis, potonji ban, carski savjetnik, komornik i napokon ugarski palatin, darovao je jezuitskomu kolegiju svoju kuću u gornjem gradu uz druge zgrade i vrt (današnja konviktorska zgrada), da osnuju seminar za siromašne učenike. Preuredivši te zgrade, primali su Isusovci odmah pitomce u taj seminar. Početak dakle jezuitskoga seminara i potonjega konvikta jest u godini 1627. Obilne zaklade povećaše u brzo seminar. Nove su zaklade osnovane i to: Krušljeva, Frankopanova g. 1630., Škrlčeva g. 1659.,

Zakmardijeva godine 1667., Uzulinova godine 1692., Plemićeva godine 1716. i Grienerova godine 1740.

Isusovci osnovaše druga kolegija takođe u Rijeci, Varaždinu i Požezi, koja osim onog u Požezi imadu poseban seminar; kolegij u Požezi imao je samo zakladu Dominike bar. Pejačevićke. Zaklade osnovane za seminar u Varaždinu pripale su nakon raspusta jezuitskoga reda zagrebačkomu konviktu, tako isto i zaklada barunice Dominike Pejačevićke. Za varaždinski seminar utemeljena je zaklada Zakmardijeva godine 1667., Balogova god. 1749. i Golubova god. 1773. Jezuitska su kolegija raspuštena u Hrvatskoj god. 1773.

Kada je bio raspušten jezuitski kolegij u Zagrebu i Varaždinu, nijesu bili raspušteni njihovi seminari, nego su i dalje opstojali pod prijašnjim upravnim odnošajima. Dvorskim reskriptom od 20. rujna 1776. br. 4515. bje određeno, da se ravnateljstvo povjeri vieštim svećenicima raspuštenih kolegija, a odlukom kr. hrv. namjesničtva od 14. listopada 1776. br. 853., da se seminarski imetak preda zavodskomu ravnateljstvu.

God. 1777. spojen je imetak napuštenoga požeškoga seminara s imetkom zagrebačkoga, te je određeno, da se seminar sv. Josipa u Zagrebu ustroji poput kr. Terezijanske akademije u Budimu.

Godine 1784. bila su oba seminara u Zagrebu i Varaždinu ukinuta, a imetak je najprije gibivi, a onda negibivi, izuzev zagrebačku seminarsku zgradu, unovčen te u imetak opće stipendijske zaklade unesen, kojom je upravljala državna blagajna.

Istom god. 1796. oživi na novo zagrebački konvikt. Imetak varaždinskoga seminara pripadne zagrebačkomu, a broj zakladnih mjesta ustanovi se dvorskim reskriptom od 16. lipnja god. 1777. br. 4955. na 46.

God. 1814. bio je konvikt i opet zatvoren uslijed ratnih događaja. Zavodsko ravnateljstvo bilo je otpušteno, a imetak konviktorski predan upravi zagrebačke političke fundacijonalne blagajne. Formalno se je otvorio konvikt tek početkom školske godine 1820.

Počev od raspusta jezuitskoga reda pa do godine 1820. osnovane su slijedeće zaklade: Jurišićeva god. 1770., Kraljićeva god. 1774., Gallova god. 1775., Petkovićeva god. 1796., Vrančić-Varjačićeva god. 1797., Krašićeva i Derkosova god. 1800., Dom-

janićeva god. 1805., Špišićeva god. 1808., i Škenderlićeva god. 1819.

Nakon te restauracije konvikta bilo je prve godine samo 15 zakladnih mjesta, nu za nekoliko je godina narasao broj zakladnih mjesta, računajući ovamo i fundacije iz sirotinjske zaklade, na 28 mjesta. Opskrbna dotacija iznašala je za svakoga pitomca 350 for. beč. vr. na godinu.

Predstavkom od 3. travnja 1832. br. 6847. predložilo je kr. ugar. namjesništvo previšnjemu mjestu, da se broj pitomaca uz opskrbnu godišnju svotu od 250 for. beč. vr. bez odjeće, računajući nove zaklade, i to: Mikočevićevu od god. 1832. i Škulj-Ratkovu od god 1829. povisi na 42. Pošto je konviktorski imetak iznašao 314.354 fr. $24^3/_8$ nč. beč. vrijed. sa godišnjim prihodom od 17.890 for. $19^7/_8$ nč., a dotacija za svakoga pitomca svotom od 250 for. beč. vrijedn., bila premalena i nedostatna, to je novim previšnjim riješenjem ustanovljen broj zakladnih mjesta na 38, računajući ovamo i Babokovu zakladu od god. 1832. Međutim su prirasle ove zaklade: kanonika Dvojaka god. 1828., Žugčićeva god. 1837., Ožegovića biskupa i Ožegovića bilježnika god. 1840, Valičićeva god. 1841. Zaklade, koje je osnovao kanonik Antun Stöger god. 1834. i župnik Andrija Kralj god. 1849. oživotvorene su tek god. 1858. Jošte su oživotvorene zaklade: grada Koprivnice god. 1862., Eduarda bar. Jelačića god. 1878. i prepošta biskupa Ivana Kralja god. 1880.

Godine 1848. obustavljeno je primanje pitomaca u konvikt, te je svakomu pitomcu dozvoljen stipendij od 120 for. na godinu. Zgrada zavodska upotrebljavala se najprije za vojničke pitomce c. kr. pješačke pukovnije nadvojvode Franje Karla, a kasnije za novo ustrojeno oružničtvo.

Dozvolom c. kr. ministarstva za bogoštovlje i nastavu od 4. ožujka 1851. br. 5900. otvoren je konvikt i opet 15. rujna 1851. Oni pitomci, koji su uživali stipendij, a nijesu u zavod stupili, dobivali su uz stipendij od 120 for. još i doplatak od 30 for. u ime pristojbe za odjeću.

God. 1857. određeno je evidentiranje konviktorskoga imetka, te je povjerenstvo predložilo u svom izratku, da se u buduće glavnica za svako pitomsko mjesto normira sa 5250 for. a vr. Naredbom kr. namjesničkoga vijeća od 9. prosinca 1865. broj

21.049. ustanovljena je glavnica za svako pitomsko mjesto od 6.300 for.

Otpisom kr. namjesničkoga vijeća od 23. srpnja 1866. broj 3.043. sastavilo se je posebno povjerenstvo, da preinači konviktorska pravila prema duhu vremena. Tomu povjerenstvu bje uz to naročito naloženo, da se prerade pravila tako, te bi se organički statut zavoda razlučio od onih naputaka, koji su namijenjeni pojedinim organima zavodske uprave; jer da statut ima ostati, koliko je moguće, nepromijenjen, dočim se napuci mogu mijenjati.

Otpisom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 3. rujna 1873. br. 2.925. određeno je novo evidentiranje konviktorskoga imetka, te je tom prigodom odlučila kralj. zemaljska vlada, da se za svako pitomsko mjesto osigura godišnji dohodak od 300 for.

Izradak povjerenstva pokazuje, da su glavnice svih konviktorskih zaklada iznašale 26. ožujka 1874. u austr. vrijednosti 249 540 for. 66 nč., a čisti godišnji dohodak 12.906 for. 43 nč. Dugova nije imao kralj. plem. konvikt nikakovih.

Zaklada bijaše: 4 misne, 29 odgojnih i jedan legat za opće kućne potrebe.

Dostatnih zaklada t. j. onakvih, kojih čisti godišnji dohodak iznaša 300 for. a i više, bilo je 12 sa čistim dohotkom od 7802 for. 23 nč. za 21 pitomca. Ostalih 17 zaklada nije doteklo do određene za jednoga pitomca dotacije od 300 for. Za popunjenje glavnica tih nedostatnih zaklada predložilo je povjerenstvo, neka ostanu dotle nepopunjene, dok ne budu iznosile godišnji dohodak od 300 for.

Već godine 1887. umnožila se zaklada grada Koprivnice, a godine 1888. Stögerova, te su se mogla otvoriti zakladna mjesta i rečenih godina podijeliti. Godine 1889. nadođoše 2 mjesta zaklade Kukovićeve, a treće pitomsko mjesto Kukovićeve zaklade osnovat će se, kad glavnica bude nosila još 300 for. na godinu kamata.

Koncem godine 1895. bilo u konviktu svega 33 zaklada sa 40 pitomskih mjesta, dotično, ako se k tom pribroje i pitomska mjesta plaćena iz zaklade sirotinjske, bila su u konviktu oživotvorena 43 pitomska mjesta.

*

Današnje unutarnje ustrojstvo zavoda osniva se na propisima i pravilima potvrđenih od cara Franje II. god. 1796. Po ustanovi tih pravila zakladni pitomci dobivaju osim obuke, hrane, stana i podvorbe nešto odijela i obuće; obuka u plesu daje se svake druge godine; za obuku u glazbi i u inostranim jezicima plaćaju pitomci učitelje sami.

U konvikt primaju se prema raspoloživu prostoru i pitomci uz plaću.

Konviktorski pitomci polaze javna učilišta, gimnazij i sveučilište, a u zavodu samom podučavaju ih zavodski nastojnici.

Upravno osoblje sastoji od ravnatelja, podravnatelja, 3 nastojnika i potrebne služinčadi. Konviktorska se zgrada nalazi u gornjem gradu. Unutar je podijeljena na tri družbe, u kojima su sobice za pitomce. U ostalim prostorijama stanuju ravnatelj i nastojnici; osim toga ima bogomolja, soba za glazbu, gostinska soba, zabavaonica, kupaonica, trpezarija i sobe za služinčad.

Konviktorski imetak iznašao je koncem godine 1890. u aktivnim glavnicama 314521 for. 27 nč., a čisti godišnji dohodak bio je 13967 for. $45\frac{1}{2}$ nč., a god. 1895. — 347.706 for. 86 nč.

Kolika je glavnica pojedinim zakladama i koliko pitomskih mjesta dolazi na svaku zakladu, vidi se iz pregleda:

	Ime zaklade:	Iznos glavnice:				Br. pitom. mjesta:
1.	Babokova	7.920	for.	—	nč.	1
2.	Balog-Golubova . . .	6.870	„	50	„	1
3.	Domjanićeva	6.890	„	—	„	1
4.	Derkosova	8.140	„	20	„	1
5.	Dvojakova	6.916	„	—	„	1
6.	Frankopanova	12.062	„	50	„	1
7.	Galova-Špišićeva . . .	6.991	„	50	„	1
8.	Grienerova	14.699	„	50	„	2
9.	Jelačića bar. Eduarda .	7.630	„	—	„	1
10.	Juršićeva	14.374	„	30	„	2
11.	Koprivnice grada . .	6.514	„	50	„	1
12.	Kralja župnika . . .	6.702	„	—	„	1
13.	Kralja biskupa . . .	8.530	„	—	„	1
14.	Kraljićeva-Krašićeva .	7.054	„	—	„	1
15.	Krušljeva-Uzolinova .	14.415	„	50	„	2
16.	Kukovićeva	22.241	„	27	„	2

Ime zaklade:	Iznos glavnice:				Br. pitom. mjesta:
17. Lepoša-Petkovićkina .	8.255	„	—	„	1
18. Mikočevićeva	7.003	„	50	„	1
19. Ožegovića bilježnika .	7.148	„	50	„	1
20. Ožegovića biskupa . .	6.459	„	—	„	1
21. Pejačevićke barunice .	17.350	„	—	„	2
22. Plemićeva	10.811	„	—	„	1
23. Škenderlićeva	17.662	„	—	„	2
24. Smolčićeva-Škrlčeva .	13 867	„	50	„	2
25. Štögerova	6.618	„	—	„	1
26. Škulj-Ratkova	6.286	„	—	„	1
27. Valićeva	5.889	„	50	„	1
28. Vrančić-Varjačićeva .	7 282	„	—	„	1
29. Zakmardijeva	29.434	„	—	„	4
30. Žugčićeva	7.048	„	50	„	1
31. plem. Kukovićeva . .	23 655	„	33	„	
32. Petkovićeva	6.224	„	48	„	
33. Sebastianovićeva . . .	163	„	25	„	

Osim toga plaćeno je više pitomskih mjestih po 300 for. iz zemaljske sirotinjske zaklade.

Drugi odsjek.

Kulturni zavodi.

PRVO POGLAVLJE.

Narodni zemaljski muzej u Zagrebu.

Prva je misao o zasnovanju narodnoga muzeja u Zagrebu potaknuo dr. Lj. Gaj god. 1829., predloživ, da se u Zagrebu ustroji književno društvo, i narodni muzej. Njegova misao nađe na sve strane odziva. Plemeniti rodoljubi uzeše odmah razne prirodnine i starine sakupljati, šiljajuć ih pravoslovnoj akademiji, da ih čuva za narodni muzej. Sam pak dr. Ljudevit Gaj ne propusti nijedne zgode, a da ne zagovara, navlastito u Danici, potrebu narodnoga muzeja. Godine 1836. predloži u hrv.-slav. saboru, neka se ustroji učeno društvo „otkuda bi se složnom voljom i moćom svih prijatelja narodne izobraženosti ilirske velika obćinska knjižnica i narodni muzej podignuo“. Prvi dio predloga prihvati sabor odmah, a glede muzeja ostalo je pri tom, da se međutim za nj predmeti kupe (Čl. XV.). Oko toga su osim pravoslovne akademije radila po mogućnosti i razna sukromna društva, koja su se tečajem vremena ustrojila, naime „Narodna Čitaonica“ (1. ožujka 1838.), „Hrv.-slav. gospodarsko društvo“ (1. ožujka 1841.), „Matica Ilirska“ (10. veljače 1842.). U kratko se doba to-

liko prirodnina i knjiga sabralo, da je nastala potreba, te da se za pohranu tih stvari nabavi posebna kuća. U tu svrhu kupljena je godine 1846. na dionice palača grofa Dragutina Draškovića, te namijenjena narodnim svrhama pod imenom „Narodni Dom". Muzeju bje najprije dopitan u toj zgradi samo veći dio doljnoga sprata, ostalo čitaonici i gospodarskomu društvu. Kasnije zapremi „Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti" prostorije čitaonice.

U početku dijelio se je muzej na tri odsjeka, naime arkeološki, prirodoslovni i knjižnicu. Prvi mu čuvar bijaše dr. Drag. Rakovac, tajnik gospodarskoga društva.

Godine 1851. zamijeni ga po muzej u opće veoma zaslužan muž, major Mijo Sabljar, revan sabirač arkeoloških predmeta i prirodnina, a navlastito knjiga. — Godine 1855. morade ustupiti svoje mjesto Ljudevitu Vukotinoviću, tajniku gospodarskoga društva i prirodoslovcu. Po odlasku Vukotinoćevu za vel. župana u Križevce ostade muzej neko vrijeme bez svakoga čuvara, dok dne 1. travnja 1862. pomenuti major M. Sabljar nije bio iznovice postavljen za čuvara. Po njegovoj smrti (god. 1865.) povjerena je arkeološka zbirka i knjižnica privremeno gimnazijskomu profesoru Vatroslavu Jagiću, a prirodoslovna zbirka pralliječniku dru. Šlosseru.

Zemaljski je sabor zatim godine 1861. Njegovu c. i kr. apoštolskomu Veličanstvu na odobrenje podnio ustrojni statut za narodni zemaljski muzej.

Taj je statut g. 1866., kada ga je sabor iznova u pretres uzeo i Njegovu Veličanstvu na potvrdu podnio, previšnjim riješenjem od 4. ožujka 1866. odobren i uzakonjen. Po ustanovi toga zakona narodni zemaljski muzej stajao je pod upravom Jugoslavenske akademije. Dijelio se je na dva glavna dijela, naime prirodoslovni i arkeološki sa knjižnicom. Njegovo je osoblje sastojalo od čuvara kao glave i ravnatelja cijeloga zavoda, te od dva pristava (jedan prirodoslovac, a drugi arkeolog) i dva podvornika, po jedan za svaki odio. Imenovanje čuvara vršila je Jugoslovenska akademija uz potvrdu Njeg. Veličanstva, a pristave bez te potvrde; podvornike pak postavljao je sam čuvar. Plaću toga osoblja imala je pravo odrediti Jugoslavenska akademija. Za čuvara bi određena plaća od 1.400 for., za pristave 900 for. a za podvornike 300 for., a te su se plaće namirivale iz regni-

kolarne zaklade. U isto doba ustanovljena je za muzej i godišnja dotacija, i to: 140 for. za pisarnu, 200 for. za male potrepštine, 100 for. za ogrjev i 1000 for. za znanstvena putovanja i nabavu povećih zbiraka.

U sjednici od 29. studenoga 1867. imenovala je Jugoslavenska akademija pristavom za arkeološki odio profesora kralj. gimnazije riječke Simu Ljubića, a za prirodoslovni Spiru Brusinu. Prvomu bi zajedno privremeno povjerena uprava cijeloga zavoda. U isto doba preseli se muzej iz Narodnoga doma u sadanju svoju zgradu, koja je bila u tu svrhu priređena. Vrhovnu upravu muzeja vodila je Jugoslavenska akademija, te je u tu svrhu izabrala poseban odbor, kojemu su članovi bili dr. Rački kao predsjednik, dr. Šlosser, ravnatelj Torbar i dr. Matković. Ista je akademija za nutarnje muzejalno poslovanje g. 1.868. sastavila posebni muzejalni poslovnik, koji je još danas u krijeposti.

U sjednici od 29. srpnja 1.870. imenovala je akademija dr. Gjuru Pilara drugim pristavom prirodopisnoga odjela. Pristavu Brusini bi povjerena antropološka, zoološka i botanička, a pristavu Pilaru paleontološka, geološka i mineraloška zbirka. Botanička zbirka pređe kasnije u ruke profesora te struke na sveučilištu.

U sjednici dne 6. studenoga 1.871. imenovan je S. Ljubić muzejalnim čuvarom, i kao takav potvrđen previšnjim riješenjem od 16. prosinca 1.871.

Muzejalne zbirke, navlastito prirodoslovne, do skora su se tako umnožile, te je bilo nemoguće, da oba odjela ostanu zajedno pod jednim krovom, pa se arkeološki razdio koncem travnja godine 1.872. povrati u prizemne prostorije „Narodnoga doma“.

Nastojanjem vrlih rodoljuba i izvanrednim potporama iz zemaljskih srestava nabavljene su u to vrijeme za muzej znatnije zbirke, i to:

1. Za odio arkeološki.

1. Godine 1.868. posredovanjem grofice Draškovićeve i biskupa Strossmajera nabavljena je za 3.000 for. i dođe ovamo iz Praga znamenita egipatska zbirka udove podmaršala bar. Franje Kolara. Za nju dade biskup Strossmajer 1.000 for., grofica Draškovićeva 500 for., a ostalo razni rodoljubi, te je muzej samo za

prenos nešto iz svoje dotacije prinio. Zbirku uredi i popisa prvi sadašnji egiptolog prof. H. Brugsch.

2. Godine 1.870. nabavljana je zemaljskim troškom od trgovca Ritza iz Ogulina novčana zbirka za 255 for.

3. Godine 1872. popravljen je o zemaljskom trošku u Beču Apollonov kip, te je u to ime izdano 600 for.

4. Godine 1873. kupljena je o zemaljskom trošku zbirka starina pok. dr. Lj. Gaja za 500 for.

5. Godine 1874. nabavljena je u Trstu grčka zbirka bojadisanih posuda (oko 1000 komada) za 2000 for. Ta je svota mal ne sasvim namaknuta dobrovoljnim prinescima. Te je godine takođe nabavljena tako zvana Lajeva zbirka za 7000 for., i to većinom iz muzejalnih srestava.

2. Za odio prirodoslovni.

1. Godine 1869. kupi Riječanin Miroslav Bakarčić u Trstu za 600 for. veliku zbirku prirodnina od udove pok. Corradinia, te ju veledušno darova zemaljskomu muzeju.

2. Godine 1870. kupljena je o zemaljskom trošku za 1700 for. malakološka zbirka prof. Brusine.

3. Godine 1871. kupljena je iz zemaljskih srestava za 2000 for. u Gracu malakološka zbirka Hōbert-Kučikova, važna osobito za to, što je sakupljena u Hrvatskoj.

4. Napokon g. 1875. kupljena je takođe o zemaljskom trošku za 14.000 for. ogromna zbirka prirodoslovna prof. Franje Lanze u Spljetu, kojom se ponešto okoristi i arkeološki odio.

Lada je Jugoslavenska akademija počela graditi svoju palaču na Zrinjskom trgu, dobila je za gradnju te palače iz zemaljskih srestava potporu od 100.000 for. uz uvjet, da u zgradi ustupi dovoljno prostora za smještenje arkeološkoga muzeja. te je sada taj muzej smješten u prizemlju rečene palače.

Sadašnje ustrojstvo muzeja osniva se na zakonu od 14. rujna 1878.

Po tom je zakonu muzej zavod zemaljski i stoji pod neposrodnom upravom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. Dijeli se na četir među sobom neodvisna odjela, naime: zoološko-zootomski, mineraloško-petrografski, geološko-paleontološki i arkeološki.

Svrha muzeja jest predstavljati što potpunije sliku starina, faune i gee kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije s obzirom i na ostali slavenski jug, te služiti za svrhe sveučilišne i za obrazovanje općinstva. Svaki odio ima svoga ravnatelja, pristava, pomoćnika i podvornika, a zoološki odio još i preparatera. Strukovni su profesori na sveučilištu zajedno i ravnatelji dotičnih odjela muzejalnih, te svaki njih u to ime dobiva nagradu od 300 for. na godinu. Plaća pak ravnatelja arkeološkoga odjela iznosi 1600 for. i 420 for. stanarine na godinu.

Čuvar uživa plaću od 1000 for, na godinu i 280 for. stanarine. Pomoćnici imaju na godinu 400 for., podvornici 300 for. i stan u naravi; a preparater je zemaljski činovnik s plaćom od 700 for. na godinu i stanarinom od 210 for.

Ravnatelja arkeološkoga odjela imenuje na predlog bana Njeg. Veličanstvo, a ostalo osoblje na predlog dotičnoga ravnatelja ban. Muzej uzdržava se prihodom iz vlastite zaklade, a na koliko ta nedotiče, iz zemaljskih srestava. Pošto je Jugoslavenskoj akademiji za gradnju palače na Zrinjskom trgu iz muzejalne zaklade dozvoljeno 20.000 for., postala je ta zaklada neznatna, te se potrebe muzejalne namiruju iz regnikolarne zaklade i iz zemaljskoga proračuna. Svaki odio dobiva godišnju dotaciju, a te su dotacije ove:

Odio: zoološki	3000 for.
„ mineraloško-petrografski	2000 for.
„ geološko-paleontološki	2000 for.
„ arkeološki	2000 for.

Tim se dotacijama podmiruju znanstvena iztraživanja, putovanja, iskapanja starina, troškovi za kataloge itd.

Osim navedenih ima još i mnogo drugih troškova, kao za ogrijev, za odijelo podvornicima i t. d. Cijeli trošak godišnji iznosi 217.127 forinti.

Stanje je muzejalnih sbiraka sada ovo:

I. Zoološki muzej.

Od osnutka kr. sveučilišta uprava zavoda nastoji, da se nar. zoološki muzej razdijeli u dva odsjeka, koja će s vremenom — a što prije to bolje, — postati sasvim samostalna, naime:

I. narodni zoološki muzej u pravom smislu riječi, iz kojega se malo po malo sve to više luči ono, što u nj ne spada;

II. sveučilišni zoološko-zootomski zavod.

Ovakova razdioba nije faktično još sasvim provedena, prvo radi nestašice radnika, drugo radi velike nestašice prostora i pokućstva.

Ovaj je pregled međutim sastavljen prema sada navedenom načelu.

A.

I. Od protozoa ima muzej zbirku od preko 50 vrsta i oblika foraminifera iz Jadranskog mora u više stotina primjeraka, i to sve same veće vrste vidljive prostim okom. Osim toga ima zbirku tercijarnih foraminifera iz Markuševca, blizu 170 vrsta u mnogo stotina eksemplara. Obe ove zbirke sastavio je ravnatelj uz pomoć asistenta A. Malčevića.

II. Zbirka celenterata sastoji od:

1. još nepotpune zbirke spužava iz Jadranskoga mora, najviše suho sačuvane. Najvrijednije su pak vapnene spužvice s otoka Hvara u alkoholu.

Od inozemnih spužava zastupani su jedino rodovi Hyalonema, Euplectella i Poterion.

2. Zbirka antozoa iz Jadranskoga mora je takođe nepotpuna te sastoji isključivo od suhih ekzemplara. — Osim toga ima blizu 100 komada inozemnih korala, gotovo same tropičke madrepore.

III. Zbirke ekinodermata sastoje od prilično potpune zbirke zvijezda i ježeva iz Jadranskoga mora. Osim toga ima nekoliko inozemnih tipa.

IV. Helmintološka zbirka, je još uvijek u začetku, a sastoji se skoro isključivo od crva utrobnjaka domaćih sisara i ptica.

V. Zbirke artropoda, napose buba već su tako narasle, te je od prijeke potrebe, da se kod zoološkog muzeja namjesti poseban čuvar. Prije svega treba, da se poseban stručnjak njima bavi, da ih danomice popuni, i da ih čuva od sigurne propasti.

1. Karcinološka zbirka sastavljena je od kopnenih raka, zatim od raka iz naših slatkih voda i iz Jadranskoga mora; sabrani su po prof. Brusini, dr. L. Caru i pokojnom prof. Dragutinu Šoštariću. Potonja su se dvojica specijalno bavila proučavanjem mikrofaune. Sad se zbirka sastoji od blizu 300 bočica determinovanih raka; osim toga povećala se 1.895. god. sa preko 200 primjeraka kopnenih izopoda iz Dalmacije od Gasperini-eve zbirke.

2. Zbirka domaćih miriapoda ima do 70 vrsta u mnogo stotina primjeraka iz Dalmacije. Lani je pak ova zbirka narasla za 200 primjeraka iz Dalmacije takođe od Gasperini-a.

3. Zbirke entomološke znatno su ponarasle. Od prije nije bilo nego nepotpuna zbirka kornjaša i leptira od S. Vormastina.

God. 1.886. zem. je vlada nabavila zbirku kornjaša pok. dr. J. Schlossera, koja se sastoji od blizu 6.000 vrsta u više nego 15.000 ekzemplara. Osim ove nadošla je 1.892. god. Waidman-om darovana zbirka od blizu 5.500 vrsta i 16.000 ekzemplara.

Od pok. Geiger-a nabavljeno je 1.500 komada prekrasnih inozemnih leptira, a jedno 60 leptira iz Dalmacije. Naklonošću kr. zem. vlade nabavljena je paleartička zbirka leptira, i to 2.000 vrsta makrolepidoptera i 370 vrsta mikrolepidoptera u preko 10.000 ekzemplara, k tomu preko 200 suho preparovanih gusjenica i 100 ličinaka.

Još prije nabavljene su zbirke prof. A. Korlevića, i to zbirke kornjaša, polukrilaca i opnokrilaca. Narodni muzej nije prije imao zbirke posljednjih dvaju razreda, tako da su sada zastupana tek četiri razreda buba. Prof. Korlević uređuje sam zbirke od njega otkupljene, a pošto nije još gotov, ne mogu se navesti brojevi. Jedino za opnokrilce može se spomenuti, da ih ima blizu 1.000 vrsta u više hiljada primjeraka. — Sa Gasperini-evom zbirkom dobili smo 650 vrsta u blizu 3.000 ekzemplara opnokrilaca iz Dalmacije, al se ovim nije povećao broj vrsta naše zbirke, jer velikom smo većinom te sve vrste već imali, jedino što je sada zastupana i dalmatinska fauna kako valja.

Drugi razredi buba nisu još nikako zastupani.

Zbirka arahnida sastoji se od blizu 130 vrsta u 700 primjeraka iz Dalmacije, i to je zavod dobio 1 895. god. nabavom Gasperini-eve zbirke.

V. Zbirke malakološke jesu najznamenitije zbirke zoološkog muzeja, i po broju vrsta, i po izboru primjeraka, i po razmjerno velikom broju novosti i unika.

Najznamenitija je zbirka mekušaca iz Jadranskog mora, koja ima 3 cefalopoda, 2 pteropoda, blizu 370 gasteropoda i blizu 200 pelecipoda u mnogo hiljada primjeraka. Ova je zbirka uređena u 51 ladici i u preko 1.700 škatuljica (brojeva). Osim toga ima malne potpunu zbirku kopnenih i slatkovodnih konkilija iz Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Kranjske; sva zbirka ima blizu 600 vrsta.

Nadalje ima poveća općenita zbirka sa svijuh strana svijeta, koja je od velike koristi za ispoređivanje bilo domaćih vrsta s inozemnima, bilo recentnih sa fosilnima. — Napose je vrijedno istaknuti, da imamo gotovo potpunu zbirku recentnih konkilija iz kaspijskog mora, te iz bajkalskog jezera, kakove nemaju skoro niti najveći muzeji, i koja je za nas od najveće vrijednosti za ispoređivanje i proučavanje tercijarne faune naše. S istog razloga nabavljene su i neke vrste iz jezera Tanganjika, iz južne Azije itd.

Ova općenita zbirka nije još uređena, al se jamačno sastoji od više hiljada vrsta i mnogo hiljada ekzemplara, te se čuva u blizu 450 ladica. Trebat će više godina neprekidne radnje, da se sve to konačno uredi.

Malakološka je zbirka za to tako velika, što se u nas našlo najviše ljubitelja baš ove grane zoologije, te smo tako došli do zbirke Brusinove, Kuzmićeve, Lanzine, Rossieve, Sabljarove, Smidtove itd.

Uz ovu recentnu zbirku sastavio je prof. Brusina ogromnu i veoma znamenitu domaću tercijarnu zbirku od više stotina najviše endemičkih vrsta u mnogo hiljada ekzemplara. Za ovu su zbirku vrlo mnogo doprinijeli Gorjanović, Gnezda, Kiseljak, Marek, Malčević, Pilar, Pavlović, Rossi, Valačić i dr.

Jednako je znamenita, ako i nije tako velika, inozemna tercijarna zbirka, koju je sastavio prof. Brusina, da uzmogne tačno determinovati i proučavati spomenutu domaću tercijarnu faunu.

VI. Zbirke briozoa, brakiopoda i tunikatu niti jesu, niti mogu biti velike, a sve potječe iz Jadranskoga mora.

VII. Zbirke kičmenjaka sastoje:

1. od zbirke r i b a u alkoholu; ima blizu 250 vrsta riba iz Jadranskog mora, te iz naših voda. Velike su ribe dakako ispunjene.

2. zbirka a m f i b i j a i

3. zbirka r e p t i l a sastoje od još nepotpune zbirke domaćih vrsta. Osim toga nabavljena je ove god. za zoološko-zootomski zavod općenita zbirka inozemnih amfibija i reptila od blizu 170 vrsta u 200 ekzemplara, a među ovima mnoge rijetkosti prvoga reda.

4 O r n i t o l o š k a domaća zbirka pravi je ures zavoda. Ne možemo ovdje potanko navesti glavne rijetkosti i „unica"(dovoljno je znati, da se ta domaća zbirka danas sastoji od 316 vrsta domaćih ptica u blizu 3.300 izabranih primjeraka.

Domaća je zoološka zbirka tek u zametku, ima jedva jednu stotinu jaja. Osim toga 277 komada jaja od 37 vrsta ptica iz Srbije.

5. Mamaloška domaća zbirka sastoji od blizu 150 nadjevenih sisavaca; mikromamalija su još slabo zastupana. Osobito su spomena vrijedna: 2 prava čaglja (C a n i s a u r e u s) iz Korčule, 1 sumnjivi čagalj iz Slavonije, 2 morske medvedice (M o n a c h u s) iz Jadranskog mora, okosnice obične pliskavice i pliskavice glavate (G r a m p u s). Osobito je pak spomena vrijedna još nemontirana okosnica ulješure (P h y s e t e r) iz Jadranskog mora, koja je do 9 mt. duga, itd. Od inozemnih sisavaca ima jedva po koja tipična vrsta za zoološko-zootomski zavod.

B.

Posebne zbirke preparata, sprava i strojeva za predavanje i demonstracije sveučilišnim slušaocima jesu u opće još veoma nesavršene, a što je glavno: prostorije za to određene nijesu ni malo zgodne ni dostatne, pokućstvo pak veoma oskudno.

Te se zbirke sastoje od:

2 potpune okosnice čovjeka t. j. muškarca i žene,

1 pola od rastavljene okosnice čovjeka,

1 prekrasne lubanje čovjeka, rastavljene po sustavu Beauchêne-a.

Do 80 okosnica i osteoloških preparata. Do 100 anatomskih preparata u alkoholu. Do 100 anatomskih preparata na suho. Do 50 okosnica i životinjskih tipova u alkoholu.

Preko 500 mikroskopskih preparata.

Zbirka modela ima 10 modela za anatomiju čovjeka i kičmenjaka, zatim 6 modela rizopoda po Heckel-u iz papirštine. — Nadalje ima 12 modela klobučnjaka i 66 modela aktinia iz stakla od Blaschke-a u Draždanima. 8 preparata crva utrobnjaka iz voska. Lubanje i čeljusti majmuna, osim toga povećane krvne bobičice čovjeka i drugih životinja sve iz sadre u 16 kom. Nadalje 12 povećanih modela slatkovodnih protozoa i čitava jedna sbirka modela povećanih foraminifera u 100 kom. sve takođe iz sadre.

Zavod ima do danas 6 mikroskopa najviše od Zeiss a u Jeni, 4 mikroskopa za preparovanje iz pariških i bečkih tvornica, 2 mikrotoma, 2 okretulje (Rotationsapparat), 1 pantograf, 1 „camera lucida" za risanje, itd. K tomu naravno svakojako nužno oruđe za mikroskopovanje i seciranje.

Napokon ima zavod lijep broj većih i manjih akvarija, koji su međutim prazni, a ne mogu se montirati, jer u zgradi, gdje je muzej sad smješten, nema nigdje niti zgodnog, niti dovoljnog prostora.

C.

Zoološka biblioteka nar. zoološkog muzeja je po svoj prilici najbolja sustavno sastavljena stručna biblioteka Hrvatske i Slavonije, a valjda ukupnog slavenskog juga. Dakako da pored toga, što je ova biblioteka vrijed a blizu 28.000 for., to je ipak veoma daleko od toga, da bi bila onakova, kakova bi imala biti. Za dokaz dovoljno je znati, da je n. pr. privatna zoološka biblioteka prof. Graff-a u štajerskom Gracu barem deset put veća, nego li je ova naša jedina zemaljska zoološka biblioteka.

Biblioteka ima 1.500 djela u preko 3.000 knjiga i brošura. Sve su knjige tvrdo vezane. Osim toga ima nužni broj geografskih mapa i atlasa.

Zoološko-zootomski zavod ima 4 velike table od Fiedlera i 11 od Wenzel-a za anatomiju čovjeka, napokon preko 100 tablica na platno nategnutih od Leuckart-a i Nitsche-a za anatomiju životinja.

2. Mineraloško-petrografski muzej.

Naredbom zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 11. ožujka 1893. br. 2455. razdijelio se je mineraloško-geološki muzej na dvoje, i to na mineraloško-petrografski i na geološko-paleontološki odio, te je za svaki imenovan posebni ravnatelj. Mineraloško-petrografski odio ima godišnju dotaciju od 2.000 for., koja ima služiti za popunu zbiraka, strojeva, biblioteke i za iztraživanje zemlje.

Kada je zakonom od god. 1866. narodni muzej postao zemaljskim zavodom, bile su u njem upravo mineraloške i petrografske zbirke vrlo slabo zastupane. Tek god. 1874., kada je kupljena Lanzina zbirka za 14.000 for., udaren je prvi temelj mineraloškoj zbirci, a od toga se je vremena nastojanjem ravnatelja Đ. Pilara domaća zbirka ruda i kamenja sve više množala. Razdijeljenjem mineraloško-geološkog muzeja došao je mineraloško-petrografski u prave kolotečine, a budućnost će pokazati, kako je tu razdioba na razvoj muzeja blagotvorno djelovala.

Osim pokućstva, komu je vrijednost na 3.000 for. ustanovljena, ima danas mineraloško-petrografski muzej uređene zbirke, koje imadu s jedne strane prikazivati sadanje stanje znanosti, a s druge strane vjernu sliku o mineraloškom i petrografskom bogatstvu zemlje, zatim ima posebnu zbirku, koja služi pri obuci mineralogije na sveučilištu. Uz to posjeduje muzej znatan broj aparata i preparata, koji služe kao pomagala pri znanstvenom iztraživanju i pri obuci, te napokon čuva muzej stručnu knjižnicu, koja se smatra kao sastavni dio sveučilišne knjižnice.

1. Opća mineraloška zbirka je najglavniji sastavni dio muzeja. Ona je smještena u 18 ormara i sadržaje 1.682 komada ruda u vrijednosti od 6.700 for. U njoj su zastupani svi razredi i najvažnije familije sa jedno 400 raznih vrsti i uz to ima u njoj 11 meteorita.

2. Priručna mineraloška zbirka ruda smještena je u predavaonici. Ona sadržaje 1.122 komada ruda, a med njima su sadržane sve najglavnije vrsti, koje su pri predavanju mineralogije na sveučilištu potrebne. Uz to uzdržaje se i popunjuje posebna manja zbirka ruda, koja služi za praktične vježbe sveučilišnih slušatelja pri opredjeljivanju ruda sa puhaljkom.

3. Opća petrografska zbirka ima oko 300 komada te sadržaje sve glavne tipove kristalinskog kamenja.

4. Zbirka ruda i kristalinskog kamenja iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sadržaje preko 600 komada. Zbirka hrvatskih ruda smještena je u tri ormara i u njoj su zastupane sve rude, koje su do sada u Hrvatskoj nađene i do kojih je muzej mogao doći. Petrografska sadržaje potpune zbirke kristalinskih škriljavaca i eruptivnog kamenja iz Fruške gore, Psunja, Krndije, Papuka, Moslavačke gore, Zagrebačke gore, hrvatskog Primorja, Dalmacije i susjednih krajeva Crne gore. U tim zbirkama vrijedno je spomenuti kao rjeđe i zanimivlije vrsti kristalnog kamenja glaukofanite iz Fruške gore, kloritoidne škriljavce iz Psunja, serpentine iz Fruške i Zagrebačke gore, andaluzitne granite i gabro iz Moslavačke gore, porfirite iz Moslavačke gore, Fužine i sa Vratnika kod Senja, te diabaze i porfirite iz Dalmacije. Od svega kristalinskog kamenja posjeduje muzej mikroskopske preparate, a najveći dio tog kamenja je prof. Kišpatić istražio te u spisima jugoslavenske akademije u Zagrebu i geološkog družtva u Beču i Budimpešti opisao.

5. Zbirka bosanska sadržaje potpunu zbirku kristalinskog kamenja iz serpentinske zone sjeverne Bosne i uz to rudače iz svih znamenitijih rudokopa Bosne. Petrografska zbirka već je ispitana, te ima priređene mikroskopske preparate, a opis, koji će doskora slijediti, pokazat će mnoge zanimive novosti iz tog još slabo poznatog kraja.

6. Zbirka aparata, preparata i modela sadržaje 1.520 komada u vrijednosti od 4.700 for. U toj zbirci se nalaze sve potrebite spreme za kemijski laberatorij, mikroskopski i kristalno-optički preparati, lečani modeli, 4 kontaktna i jedan Wollastonov goniometar, velik goniometar od Mayersteina, velik univerzalni goniometar od Fuessa sa spravom za mjerenje kuteva optičkih osi, Adamsonov goniometar za optičke osi od Fuessa, velik mikroskop od Nacheta u Parizu, te velik mikroskop od Fuessa u Berlinu sa svima uzgrednim aparatima za istraživanje optičkih svojstava ruda.

7. Stručna knjižnica obsiže blizu 600 svezaka. U njoj se nalaze potpune serije časopisa: Mineralogische und petrografische Mittheilungen, Zeitschrift für Krystallographie und Mi-

neralogie, Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geologie und Paleontologie, Bulletin de la société minéralogique de France, Giornale di mineralogia, Rivista di mineralogia e cristallografia, te sva znamenitija djela kristalografije, mineralogije i petrografije njemačke, francuske i engleske literature.

3. Geološko-paleontoški odsjek narodnoga muzeja u Zagrebu.

Geološko-paleontološki odsjek narodnoga muzeja postao je samostalnim muzejalnim odsjekom tek godine 1893. odredbom kr. zemaljske vlade, dotično previšnjim riješenjem Njeg. c. i kr. apošt. Veličanstva, kadno je razdijeljena sveučilišna katedra mineraloška u mineralošku i geološko-paleontološku. Tim bo previšnjim riješenjem bje i odnosna muzejalna zbirka u istom smislu razdvojena.

Zbirke sastoje od ovih kolekcija:

A. Geološka zbirka:

Pošto ta zbirka postaje napretkom geoloških snimanja zemlje, to ona prema tomu momentano representira geološki ustroj gore Zagrebačke u dva ormara (sakupili Dr. Pilar i Dr. Gorjanović), Samoborske i Žumberačke u dva ormara (Dr. Gorjanović), zapadnog dijela sjeverne Hrvatske u dva ormara (Dr. Gorjanović), te jednog dijela Krndije u jednom ormaru (Dr. Gorjanović).

B. Paleontološka zbirka:

Ova sastoji od kolekcije raznih petrefakata silura, devona, dyasa, karbona, triasa, jure i krede sa raznih tuđih krajeva. Ta zbirka (u 6 ormara) služi za naučne svrhe kod paleontoloških predavanja. Nadalje ima 4 ormara sa tercierom pariške kotline, 2 sa mekušcima bečke terc. kotline i 2 sa tercierom Italije. Osobito pako treba istaći zbirku mekušaca iz kongeričkih naslaga Sv. Žavera, paludinskih naslaga Slavonskih, miocenskih iz okolice Čučerske, zbirku iz pokupskoga terciera i gore Samoborske. Vrlo su lijepe kolekcije fosilnog bilja od Susjeda, Dolja, Radoboja, Planine i M^{te}. Promine, onda miocenske ribe Susjeda, Dolja i Radoboja, kredne ribe otoka Hvara i kukci Radoboja. Uresom

pako te zbirke jesu kosti diluvijalnih sisara, koje su smještene u dva velika željezna ormara, pak onda zbirčica miocenskih Cetacea.

Osim toga posjeduje taj muzej nešto geoloških karata, nekoliko paleontoloških i geotektonskih modela, nužne strojeve i stručnu biblioteku sa nešto preko 1.000 svezaka.

C. Zbirka strojeva i sprava.

Ova se je zbirka ovih godina umnožila i to: potpuno opremljenim putnim fotografskim aparatom, theodolitom, astronomskim teleskopom od 5 stopa fokalne distancije. (Ovaj stroj ustupit će se astronomskom observatoriju u Zagrebu čim se isti osnuje). Nabavljen jest nadalje dvostruki dalekozor, rudarska busola, registrirajući barometar od Richarda Fréres-a i maksimalni toplomjer.

D. Knjižnica.

Zavodska knjižnica ima oko 1.100 uvezanih knjiga i nešto nevezanih dijela i brošura. Ima zbirka tlovida Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Bosne i Hercegovine u mjerilu 1 : 75.000. Od geoloških karata ima zavod veliku zidnu geološku kartu Hauerovu, geološku kartu svijeta od Marm-a i Zieglera i dosele izašle geološke karte Italije.

4. Arkeološki muzej.

Zakonom od 6. ožujka 1893. određeno je, da je profesor arkeologije na sveučilištu zajedno i ravnatelj arkeološkog odjela narodnog muzeja, te dobiva u to ime nagradu od 300 for. na godinu.

Čuvar uživa plaću od 1000 for., petgodišnje doplatke od 200 for. stanarinu od 280 for., te je činovnik IX. dnevnog razreda sa pravom promaknuća u VIII. nakon 15 godišnjega službovanja.

Zbirke toga muzeja jesu ove:

1. Egipatska se zbirka nije umnožala, ali je njezina znanstvena vrijednost porasla, jer je prof I Krall etrušćansko pismo na povojima jedne egipatske mumije publicirao u djelu „Die etruskischen Mumienbinden des Agramer National-Museums“.

*

Wien 1892., i tim otvorio znamenito vrelo za proučavanje etruš-ćanskog jezika i pisma.

2. Prehistorijska zbirka pomnožala se predmetima iz Vuče-dola kod Vukovara, iz Samatovaca kod Bizovca i znamenitim našašćem iz broncane dobe kod Bizovca.

3. Zbirka starogrčka umnožala se lijepim starinskim posu-dama, kupljenim sa Nugentovom zbirkom.

4. Zbirka rimska umnožala se ponešto iskapanjem u Sla-voniji.

5. Zbirka lapidarska pomnožala se napisima na kamenu iz Vinkovaca, Krapine, Topuskog, Perušića i sa nekoliko rimskih miljokaza, što je sve izdano u „Viestniku hrv. arh. društva".

6. Zbirka kipova i basreliefa pomnožala se je kupnjom znamenite zbirke grofa Artura Nugenta, te je poslije bečke dvorske zbirke odmah naša prva u cijeloj monarkiji.

6. Zbirka sredovječnih i novijih predmeta i oružja pomno-žala se iskopanim predmetima slavenskima u Bijelom brdu i Svinjarevcima iz srednjega vijeka. Etnografska zbirka umnožala se novim znamenitim darom Lermanovim, te darom pomorskog častnika Kovačića i častnika u Kongo-državi Fr. Mareka (da-rovao njegov brat Milan Marek prof. u Osijeku).

8. Zbirka numizmatička povećala se znatno nabavljenom zbirkom kneza Montenuova i zbirkom Catti-evom, te kupljenim spomenicama i nekim našašćima, od kojih je najznamenitije ono u Mazinu, koje će u „Viestniku" biti opisano.

9. Strukovna knjižnica se povećava što kupnjom, što za-mjenom za „Viestnik hrv. arheol. družtva."

10. Pokućstva je nabavljeno malo, jer nema dovoljno pro-stora.

11. Ravnatelj i kustos su na više mjesta istraživali zemlju i naišli na više prehistorijskih i starih slavenskih naseobina.

DRUGO POGLAVLJE.

Hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu.

Hrvatski pedagoško-književni zbor opstoji od godine 1.871. na temelju pravila, što ih potvrdi kr. zem. vlada, odio za unutarnje poslove, od 30. rujna 1.871. br. 7.409. Društvu je svrha, da širi strukovnu i opću obrazovanost u hrvatskom pućkom učiteljstvu te da promiče interes hrvatske pučke škole bez razlike vjere.

Hrvatski je pedagoško-književni zbor od početka svoga djelovanja izdao mnogo pedagoških i strukovnih spisa, a njeguje uza to i omladinsku književnost izdavanjem omladinskih spisa.

Godine 1.890. izdalo je društvo 8 knjiga u 58.000 primjeraka, troškom od 23.691 for. 58 novč.

U razdoblju od godine 1.891. do konca 1.895. bilo je književno poslovanje, kako to pokazuje skrižaljka:

Godina	Izdano je knjiga	Ukupni broj otisaka raznih knjiga	Izdano je novaca za knjige iz dohodaka		Unišlo u društvenu glavnicu forinti	Ukupni broj članova
			for.	novč.		
1.891.	9	66.800	23.801	32	3.143	8.100
1.892.	9	75.850	30.735	45	6.704	9.117
1.893.	11	90.400	31.135	16	6.633	10.006
1.894.	11	110.300	32.084	52	7.588	11.295
1.895.	11	109.200	34.076	87	5.883	11.504

Od članova ubraja se njih 843 među utemeljitelje, 64 među prave, 26 u začasne, 39 u dopisnike, a prinosnika 887.

Pravim članom može postati samo pedagoški pisac, koji je književnim radom na polju pedagogije dokazao, da je voljan i vrstan promicati književni rad zbora.

Utemeljitelji plaćaju 25 for. na jedan put il u stalnim obrocima, i to općine, knjižnice i škole, pojedine ličnosti plaćaju 15 for.

Počasni članovi jesu ličnosti, koje si stekoše zasluga za pučku školu uopće ili za književni zbor.

Članovi dopisnici bivaju oni, kojim je upravni odbor odobrio koju pedagošku raspravu.

Članovi pomagači plaćaju 1 forint godimice.

Svi članovi dobivaju sve spise po društvu izdane, pomagači samo spise dotične godine, za koju plaćaju.

Imovina društva iznosi 43.000 forinti, ujedno je zbor i suvlastnik lijepe zgrade „Učiteljski dom“. Ta je zgrada sagrađena u godinama 1.888. i 1.889.. a blagoslovljena i otvorena 9. rujna 1.889. Gradnja je stojala 100.000 forinti; za gradnju pak je hrv. književni zbor uložio 25.000 forinti. U kući ima zbor potrebne prostorije. Filipovićeva zaklada ima 1497 for. 62 nč., Stojanovićeva 379 for. 2 nč. Zemaljska vlada daje godimice 200 for.

Godine 1.889. otvorena bje u „Hrvatskom učiteljskom domu“ pedagoška čitaonica za zagrebačke učitelje.

U knjižnici ima 2.000 ponajviše podagoških djela u 3.500 svezaka.

Svake godine izdaje zbor nekoliko pedagoških djela i omladinskih spisa, pedagoški časopis „Napredak“ i omladinski list „Smilje“. Prvi izlazi već 38, drugi 24 godine.

TREĆE POGLAVLJE.

Društvo sv. Jeronima u Zagrebu.

Književno društvo sv. Jeronima u Zagrebu osnovano je potaknućem pokojnoga kardinala i nadbiskupa zagrebačkoga, Jurja Haulika.

Po njegovoj poruci sastalo se dne 16. siječnja 1867. preko 20 svećenika grada Zagreba, da se o tom posavjetuju, kako bi se u Zagrebu osnovalo društvo za izdavanje jeftinih, dobrim duhom pisanih pučkih knjiga zabavno-poučnogu sadržaja. Svećenici izabraše između sebe odbor, koji je imao sastaviti i zemaljskoj oblasti za potvrdu predložiti pravila takova društva.

Pravila su potvrđena odlukom kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 27. ozujka 1868. br. 3.142.

Na osnovu tih pravila prihvati se privremeni odbor odmah posla, te razasla pozivnice radi pristupa u društvo. Sazove glavnu skupštinu društvenu na 21. kolovoza 1868., u kojoj je izabran upravni odbor. Pokroviteljstvo nad društvom preuzeo je kardinal nadbiskup Juraj Haulik, a u prvi upravni odbor izabrani su: Tomo Gajdek, kanonik zagrebački za predsjednika, profesor dr. Franjo Iveković za urednika, profesor dr. Juraj Posilović za bilježnika, profesor Ivan Bošnjak za blagajnika, zatim c. kr. potpukovnik Ivan Trnski, preparandijski učitelj Šimun Balenović,

prebendar Ivan Tkalčić i Blaž Švinderman, kancelista nadbiskupske pisarne.

Kanonik Tomo Gajdek bio je od onda pa sve do svoje smrti društvu predsjednikom, a pokroviteljstvo nad društvom preuzeo je poslije smrti kardinala nadbiskupa Haulika kardinal nadbiskup zagrebački Mihalović, te društvu svake godine davao potporu od 300 for.

Književno društvo sv. Jeronima osnovano je za puk, a svrha mu je „izdavati i uz jeftinu cijenu širiti pučke spise zabavno-poučne struke“, koji su pisani dobrim duhom.

Društvenim poslovima upravlja odbor, rčiji članovi stanuju u Zagrebu. Članom može postati svatko, tkogod uplati ustanovljeni prinos. Utemeljitelji plaćaju najmanje 50 for., član I. razreda 20 for., II. razr. 10 for., a III. razr. 5 forinti.

Svaki utemeljitelj, zatim svaki član I. eda đobiva po 4 istiska, svaki član II. reda po 2, a član III. reda po jedan istisak od svakoga spisa, što ga izdaje društvo.

Društvo je do godine 1890. izdalo svake godine osim koledara „Danice“ po tri knjige sadržaja religijozno-moralna, zabavna povjesna i poučna.

U novije doba izdaje osim „Danice“ i po 4 inih knjiga. Godine 1895. bilo je 111.000 otisaka društvenih knjiga, dakle 78.000 više nego godine 1890.

Broj članova društvenih povećava se od godine do godine. Koncem godine 1890. bilo je upisanih svega 9.194, a sada ih je svega 12 828.

Imovina se društvena takođe povećala. Koncem god. 1890. iznosila je svega 124.580 for. 33 novč., dočim god. 1895. broji 157.781 for. 45 novč., ima dakle 33.201 for. 12 novč. više.

Od ukupne svote 157.781 for. 45 novč. pripada:

općoj blagajni	132.150	for.	10	novč.
zakladi za nagradu pučkih pisaca . .	13.793	„	48	„
zakladi Koturovoj	5 394	„	69	„
„ Gajdekovoj	3.768	„	80	„
„ Jakićevoj	690	„	39	„
„ Huszarovoj	832	„	88	„
„ Trnskovoj	716	„	87	„
„ Fetzerovoj	434	„	24	„

Imovina društva sv. Jeronima povećava se, jer ima velikodušnih dobročinitelja, koji ga znatno podupiru i nadaruju.

U glavnoj skupštini od 10. veljače 1887. jednoglasno bje zaključeno, da se dio društvene glavnice uloži u kuću, i to s razloga, da se društveni imetak što bolje osigura, a možebit i poveća, pa da društvo u svojoj vlastitoj kući ima potrebne prostorije za sebe.

Grad Zagreb je u to ime društvu darovao lijepo gradilište sa površinom od 300□ hvati vrijedno 6.000 for.

Za tu društvenu je kuću darovao biskup Strossmayer lijepu svotu od 1.000 for. Kuća je velika i lijepa gradnja, a vrijedi 87.000 for.

Pokrovitelj je društva preuzvišeni gospodin nadbiskup Dr. Juraj Posilović, predsjednik Dr. Feliks Suk.

ČETVRTO POGLAVLJE.

Matica Hrvatska u Zagrebu.

Godine 1838. sastadoše se 14. srpnja prijatelji našega naroda pod predsjedničtvom prvaka svoga Janka grofa Draškovića, da se dogovore, kako bi podigli društvo: „Čitaonicu", kojemu bi poglaviti cilj bio: „Sloga među nama i korist domovine". Dogovor urodi dobrim plodom, te dne 22. kolovoza god. 1838. bje „Citaonica" otvorena. Već u prvim odborskim sjednicama potaknuta su mnoga znamenita pitanja o našim književnim i materijalnim prilikama. Da se omogući izdavanje knjiga, zamisli odbor „Čitaonice" misao, da se u tu svrhu sastavi društvo na dionice. God. 1839. u sjednici od 7. ožujka pojavi se misao, da se s „Čitaonicom" spoji i „Matica Ilirska", koja da se ustroji po uzoru „Matice Srbske" i „Matice Češke", a svrha da joj bude: „izdavanje koristnih knjiga jezikom ilirskim". Lijepa ta misao oživotvori se godine 1842. Prigodom glavne skupštine društva „Čitaonice" dne 10. i 11. veljače predloži Janko grof Drašković, da se ustanovi glavnica, kojom bi se izdavali stari klasični pjesnisi dalmatinski i druge znanstvene i opće korisne knjige. Zato da treba podupirati dra. Ljudevita Gaja, koji ima rukopisa, koji bi se mogli štampati, te da treba ustrojiti društvo poput „Matica" u Pragu i Pešti, a neka se to društvo zove: „Matica Ilirska". Draškovićev predlog bje velikim oduševljenjem prihvaćen, te do mje-

seca lipnja god. 1842. imala je „Matica Ilirska“ već preko 40 članova utemeljitelja, uslijed česa i odluči odbor „Matice Ilirske“, da se tiska velelijepa Gundulićeva pjesan „Osman“. Mjeseca rujna iste godine 1842. bje več preko 2.500 for. sabrano u ime glavnice „Matice Ilirske“, a god. 1843. predan je Gundulićev „Osman“ u tisak. God. 1844. izađe taj prvi plod književnoga djelovanja „Matice Ilirske“ na svjetlo uz veliko oduševljenje i radost tadanjih rodoljuba.

God. 1846. započe obilniji rad „Matice“ izdavanjem drugoga sveska Gundulićevih djela: „Različite pjesni“, izrađivanjem Drobnićeva hrvatsko-njemačkog rječnika, podupiranjem Drag. Seljana, da uzmogne izdati svoj ljetopis Ilirije. „Matica Ilirska“ još nije imala previšnje pismene potvrde, pak se je zato stalo izdavati na društveni trošak periodični zabavnik: „Kolo“, od kojega izađe od godine 1847. do god. 1850. pod okriljem „Matice“ pet svezaka (IV.—VIII.).

God. 1847. bude književno društvo „Matica Ilirska“ potvrđeno zahtjevom, da preinači pravila prema pravilima društva mađarskoga i češkoga.

God. 1848. i 1849. bijaše društveni imetak narasao do lijepe svote od petnaest tisuća for.

Koncem lipnja god. 1850. prestade društvo „Čitaonica“. Odbor „Matice“ sastade se 24. studenoga 1850. u sjednicu, u kojoj povjeri Ivanu Kukuljeviću i Vjekoslavu Babukiću sastavljanje društvenih pravila. O njima se dne 9. veljače 1851. u glavnoj skupštini vijećalo, te pošto su bila primljena, izabran je u nastavljenoj glavnoj skupštini dne 27. veljače iste godine novi odbor „Matice Ilirske“.

Novi odbor „Matice“, urediv najprije novčane poslove, uze živo nastojati o izdavanju korisnih knjiga, te između ostaloga bje godine 1851. troškom „Matice“ izdan treći svezak: „Banova Dubrovnika“, god. 1852.: „Sladovićeva uputa u pismenu umjetnost“, a iste god. 1852. stane izlaziti u nakladi „Matice“ i beletristički list: „Neven“ pod uredničtvom Mirka Bogovića. Od starih dalmatinskih klasika izdade „Matica“ u to vrijeme: „Gjorgjićev Saltir i Mandaljenu“ i „Palmotićevu Kristiadu“, a početkom god. 1853. preda „Matica“ „Neven“ Ivanu Perkovcu s pogodbom, da ga vrati „Matici“, ako ga ne bi htio više izdavati. Ivan Perkovac vrati „Neven“ još iste godine mjeseca studenoga

„Matici“, te ga je „Matica“ iznova do konca 1855. o svom trošku izdavala, kad ga je predala svomu tajniku Josipu Prausu. God. 1854. izdade „Matica“ po drugi put Gundulićev „Osman“, i to u 2.000 otisaka, al pošto se ta knjiga uslijed uvedene u hrvatske gimnazije „Čitanke za gornju gimnaziju“ nije onako kupovala, kao što se je očekivalo, to je Matica oslabila, da nije god. 1756. i 1857. nikakovih knjiga izdala, osim što je izdavanje „Nevena“ podupirala.

Uslijed književne neplodnosti „Matice“ bje godine 1858. u veljači izabran nov odbor sa predsjednikom Ivanom Mažuranićem. Taj je odbor ponajprije ponešto poremećeno društveno imovinsko stanje uredio, zatim odluči mjeseca lipnja iste godine, da se izdadu na „Matičin“ trošak cjelokupna djela nekadanjega Matičina tajnika Stanka Vraza, te se taj posao povjeri dvojici odbornika. Međutim do izdanja Vrazovih djela došlo je tek kasnijih godina, te ih Matica izdade u pet svezaka od god. 1863. do god. 1877.

God. 1859. izdade „Matica“ o svojem trošku drugi dio: Šulekova biljarstva, a bila bi mogla uz novčana srestva, koja si je bila prikupila, izdati i još koju drugu knjigu, al se ne javi ni jedan pisac, a uslijed rata mirovala je do god. 1860. Tada se pod okriljem „Matice Ilirske“ a ponukanjem plemenite i rodoljubne gospođe Jelisave Prasničkove sabra i glavnica za izdavanje i strogo pučkih knjiga. Iste godine ugleda svjetlo nastojanjem „Matice“ pučka knjižica: „Pojavi u zraku od Ivana Perkovca“, i to u nakladi od 8000 primjeraka. Troškom te zaklade i potporom „Matice“ izdano je god. 1862. i novo izdanje: „Kačićeva razgovora naroda slovinskoga“ u 4000 otisaka, a u isto vrijeme i prijevod: „Kampeova odkrića Amerike“ u tri sveska. Radi slabe prodaje nije „Matica“ ni jedne knjige više iz te zaklade izdala, te pošto se je kasnije god. 1868. ustrojilo: „Družtvo sv. Jeronima za izdavanje i širenje pučkih spisa“, to bje uslijed zaključka glavne skupštine „Matice“ od 19. ožujka godine 1876. ista zaklada sastojeća u znatnoj zalihi gore navedenih knjiga i u gotovu novcu od 560 for. 96 novč. predana društvu sv. Jeronima.

Godine 1861. izdade „Matica“ svojim troškom treći svezak: „Jukićeva bosanskoga prijatelja“, a god. 1863. prvi i god. 1864. drugi svezak već spomenutih Vrazovih djela. U god. 1864. zasnovan bje prvo strogo znanstveni časopis hrvatski, i to: „Knji-

ževnik", koji je od god. 1164.—1866. potporom i nastojanjem „Matice Ilirske", a pod glavnim uredničtvom njezina tajnika Vatroslava Jagića izlazio. Književnik je predšastnik „Jugoslavenske akamije znanosti i umjetnosti."

God. 1866. i 1867. izdade „Matica" dvije knjige na spomen bana Nikole Zrinjskoga Sigetskoga, i to: „Zrinjsku zviezdu", od koje je prva knjiga od prof, Matije Mesića opisala zivot Nikole Zrinjskoga a druga donašala priloge nekojih pjesnika u slavu Sigetskogu junaka.

Kad je „Jugoslavenska akademija" stupila u život, povede se riječ o spojidbi „Matice Ilirske" s akademijom u jedno društvo, jer se mislilo, da će radnici oko akademije smoći dosta književna materijala i za „Maticu". To je spojenje i slijedilo međusobnim ugovorom od 6. prosinca god. 1868., i to tako, da književnim poslovima „Matice Ilirske" upravlja: „Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti", a imovinom „Matice" sam odbor „Matice".

Jedini je plod toga združenja bio, da je odbor akademijski za Matičine poslove odlučio još iste godine mjeseca prosinca, da „Matica Ilirska" preuzme izdavanje beletrističkoga časopisa „Vijenca", a zato će ga članovi „Matice" dobivati badava. Jugoslavenska akademija znanosti vodila je „Matičine" književne poslove sve do g. 1872., te videći, da od toga združenja ne ima vidljive koristi po našu knjigu, odreče se ona toga rukovodstva i odbor „Matice" primi opet svoje poslove u svoje ruke. Pošto „Vijenac" već toliko pretplatnika stekao, da se je mogao i sam bez daljne potpore Matičine uzdržavati, to ga sad „Matica Ilirska" besplatno odstupi „Dioničkoj tiskari", da ga dalje izdaje, buduć je imala druge velike zadaće u hrvatskoj književnosti, kojim je trebalo zadovoljiti.

Tako je „Matica Ilirska" tečajem ne manje od trideset godina vršila što zdušnije svoje dužnosti, te je dugo vremena ona jedina bila hrvatskoj knjizi sva potpora i zaklonište. Ona se je u tom razdoblju starala i za nauku i za pouku, za zabavu i za pučku knjigu. Ona je pružala duševne hrane svim slojevima naroda hrvatskoga, te bila uprav provodić raznih iza nje se ustrojivših književnih hrvatskih društava. Posljednjih godina osnuju se u Hrvatskoj dva nova književna društva, i to god. 1.867. „Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti" sa strogo znanstvenim smjerom, a god. 1.868.: „Društvo sv. Jeronima" sa smje-

rom pučkoga obrazovanja. Radi toga bude sad i „Matici Ilirskoj" druga zadaća. Promijeni svoja društvena pravila, te ograničiv svoje djelovanje na srednji sloj hrvatskoga pučanstva i promijeniv pravila započe kao „Matica Hrvatska" svoje ponovljeno djelovanje dne 29. studenoga god, 1.874.

Godine je 1.875. i 1.876. bila još u preustrojstvu, te ako je i izdala u te dvije godine pet lijepih knjiga (Šenoinu antologiju, Vrazovih djela V. svezak, Jules Vernovih putovanja dva sveska i Andersenove priče), nije ipak još u svom radu bila došla do jasno uređene osnove. Mjeseca siječnja god. 1.877. predloži odbor „Matice" novu osnovu društvenomu radu, a ta je u glavnoj skupštini od 28. siječnja god. 1.877. primljena i novi upravni odbor izabran sa predsjednikom Ivanom Kukuljevićem.

Novi odbor „Matice" uredi svoj rad sasvim po novoj osnovi, koja je sretno smišljena, jer u siječnju god. 1.877. primljena, u glavnom je do danas ostala malne nepromijenjena. Književni rad „Matice" da prama novoj zadaći društva pruža potrebnu nauku srednjemu sloju pučanstva, bje u dva pravca razdijeljen, te su se odmah god. 1.877, stale izdavati dvije serije društvenih knjiga, i to jedna serija za pouku a druga za zabavu. Tako nastade Matićina: „Zabavna i Poučna knjižnica", a da bude i srestava za izdavanje tih knjiga bijahu i sabor i kr. zemaljska vlada umoljeni za zemaljsku potporu a kao društveni povjerenici imenovani po svim iole većim mjestima zemlje takove ličnosti, koje se i ugledom, revnošću i rodoljubnom požrtvovnošću osobito isticahu.

Od god. 1.877. do god. 1.880., kad je udarila „Matica Hrvatska" novim pravcem i usredotočila već god. 1.878. svoju upravu i u književnim i gospodarskim poslovima u jedne ruke, postigla je takove i tolike rezultate, kakvim se prije ni iz daleka nije mogla nadati. Za ne potpunih deset godina (od god. 1.877. do god. 1.886.) izdala je ne manje od šestdeset i pet knjiga raznoga sadržaja, koje ukupno opsižu preko jedanaest stotina tiskanih araka (ne računajući ovamo priložene karte i ilustracije), a tiskane su te knjige u okruglom broju od 315.000 primjeraka. U broju „Maticom" izdanih knjiga zastupane su sve struke nauke i zabave, što ih treba srednjemu sloju naroda. Tu je zastupana i povijest domaća i povijest svjetska, geografija domaća, prirodne nauke u svim pojedinim granama, nauka o nar.

gospodarstvu, o uzgoju i o astronomiji, dočim je lijepa knjiga obilato prikazana po našim domaćim pjesnicima izvornom našom dramom i izvornom pripoviješću. Osim toga ima podosta prijevoda inostrane bolje i to naročito slavenske beletristike i pjesničtva. K tomu dolaze prijevodi rimskih i grčkih glasovitih klasika, pa izvorna prirodoslovna i prirodopisna djela naših učenjaka. Da se pripomogne širenju domaće glazbe, izdala je „Matica" također u svojoj nakladi hrvatske skladbe.

Matica je hrvatska zakladom Ivana Nep. grofa Draškovića, iz koje se nagrađuju svake godine valjani rukopisi, koji su kadri najviše doprinijeti pouci puka u praktičnim predmetima, unapredila hrvatsku knjigu te tim nagrađivanjem iz te zaklade i izvan svoga kruga omogućila izdavanje većega broja knjiga. Godine 1.878. namakla si je „Matica hrvatska" zakladu Dušana Kotura za nagrađivanje valjanih izvornih pripovijesti i drama, te su iz te zaklade do sada nagrađene izvorne drame. Natječaji za književni rad raspisuju se iz zaklade Draškovićeve, Koturove i Veber-Tkalčićeve.

Još jedan posao velikoga zamašaja izvela je „Matica Hrvatska" sabiranjem narodnih pjesamah željom, da se iz toga živoga vrela iznese slika čitavoga naroda. Uz povelik trud i trošak sabrala je „Matica" dosele toliko materijala za svoj naumljeni: „Zbornik hrvatskih narodnih pjesama", koliko ga još nikad i nigdje nije bilo na okupu, te se već dala na ređanje i uređivanje te ogromne zbirke. Iznese li „Matica" samo cvijet te svoje zbirke na svjetlo, to će vanredne zasluge steći ponajpače po naš jezik i poznavanje hrvatskoga života, te će raznijeti glas i preko uskih krugova Hrvatske.

Oko izdanja hrvatskih narodnih pjesama marljivo je radio prof. dr. Stjep. Bosanac. Nu do izdanja I. knjige nije moglo doći, jer su bilješke o najstarijim pjesmama, što ih je sastavio pokojni prof. dr. Broz, bile razumljive samo pokojniku, te je novi urednik prinužden, da sam sve prouči i gradnju razvrsta. Poći će za rukom, da će I. svezak skoro ugledati svijet.

Matica je hrvatska imala u početku, godine 1877., nešto preko 30.000 for. društvene glavnice, nakon devet iza toga godina narasla je svota na 82.000 forinti.

Za osjeguranje imetka društvenoga bude u skupštini 2. svibnja 1886. odlučeno, da si Matica hrvatska sagradi kuću na zemljištu

što ga grad Zagreb velikodušno besplatno Matici ustupi na akademijskom trgu. Kuća je dozidana te vrijedi 90.000 for.

Osim te lijepe kuće posjeduje Matica hrvatska sada ovaj glavni imetak:

1.	Temeljna glavnica	33.301	for.	66	novč.
2.	Zaklada za potporu hrvat. književnika .	4.983	„	79	„
3.	Draškovićeva zaklada	20.907	„	90	„
4.	Koturova zaklada	4.405	„	52	„
5.	Veber-Tkalčićeva zaklada	7.042	„	12	„

Sveukupni glavnični imetak osim društvene kuće iznosi što u papirima, što gotovine 70.640 for. 99 novč.

Matica hrvatska izdaje svake godine počam od 1877. svoje štampano izvješće da joj rad svatko vidi i glede književnog i glede gospodarskog poslovanja, te da objelodani broj članova i povjerenika, koje dapače poimence navađa.

Predsjednik je društva sveučilišni profesor T. Smičiklas, tajnik i blagajnik sveučilišni bibliotekar Iv. Kostrenčić. Članova ima Matica 11.295.

PETO POGLAVLJE.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Hrvatsko-slavonsko-dalmatinski je sabor u sjednici dne 29. srpnja 1861. odlučio, da će utemeljiti „jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti“ u Zagrebu. Zaključak sabora bje odobren previšnjim riješenjem od dne 7. ožujka 1863. ter osnutak akademije potvrđen.

Pravila o ustrojstvu njezinu sabor je podastro 21. veljače godine 1866. te ih je Njeg. Veličanstvo odobrilo previšnjim riješenjem od 4. ožujka 1866. Zatim bje sabor u sjednici 12. ožujka 1866. dvanaestoricu naznačio za prve akademike, koji su previšnjim riješenjem od dne 9. lipnja iste godine potvrđeni te odlukom od 15. lipnja ovlašteni, da proglase akademiju konstituiranom. Tim proglašenjem bje akademija oživotvorena.

Godine 1867. u mjesecu siječnju uslijedi potvrda poslovnika, a 10. travnja iste godine potvrda pokrovitelja i predsjednika, nakon čega započe književno djelovanje. U lipnju 1867. na dan 30. bje prva javna sjednica filološko-istorijskoga razreda obdržana, dočim je svečano otvorenje akademije uslijedilo 28. srpnja iste godine.

Akademija se dijeli prema pravilima na četir razreda, i to na filološko - istorijski, filozofsko - juridički, matematičko - prirodoslovni i umjetnički.

Pokroviteljem jest njezin zasnovač, preuzvišeni gosp. biskup J. J. Strossmayer, predsjednikom Josip Torbar, tajnikom dr. Bogoslav Šulek i dr. Fran Vrbanić, arkivar Ivan Tkalčić, knjižničarom M. Valjavec, ravnateljem galerije slika prof. Nikola Mašić, a njegovim zamjenikom dr. M. Šrepel.

Djelovanje akademije zasijeca u strogo znanstveni smjer te u onaj, koji mu pribavlja sredstva.

Zadatak je smjeru znanstvenomu istraživati jezike, navlastito hrvatski, povjest, mudroslovlje, matematiku i prirodoslovlje, i to glede svih grana ovih nauka. Polučene rezultate objelodanjuje akademija putem knjige.

Drugim se zadatkom bave razredi i odbori, navlastito odbor za izdavanje starih pisaca i za izdavanje istorijskih i juridičkih spomenika, zatim odbor za motrenje potresa.

Koncem godine 1895. ima akademija pravih članova 26, počasnih 3, dopisnika 25, svega dakle 47.

U galeriji slika, koju je ponajviše obogatio pokrovitelj i utemeljitelj, preuzvišeni gosp. biskup J. J. Strossmayer darivanjem lijepe svoje i velike zbirke slika i neprekidnim poklanjanjem krasnih slika, nalaze se koncem godine 1895. u svem što većih, što manjih slika 322 na broju od raznih umjetnika srednjega i novoga vijeka bizantinskog, germanskog, talijanskog, a sad i hrvatskoga te slikarstva inih zemalja uz 31 crtež. Najnoviji katalog tih umjetnina iznijeli su na svijet prof. Nikola Mašić i dr. M. Šrepel u III. izdanju.

Otkada akademija opstoji izašlo je veoma mnogo rasprava, knjiga, nekrologa i lijep broj posebnih djela, što ih objelodaniše njezini članovi. Osim toga izdaje akademija ljetopis, u kojem godimice izvješćuje o svom djelovanju.

Godine su 1895. izdane tiskom ove knjige i rasprave akademijske:

a) Rad. U njem dolaze rasprave, izvješća, nekrolozi, književne obznane. Izašlo ga je:

1. Knjiga 121.:

Crkva i država u dubrovačkoj republici. Dr. K. Vojnović.
Čakavština kvarnerskih otoka. J. Milčetić.

Prinos k naglasku u sloven. jeziku i hrvat. kajkavštini. M. Valjavec.

Osebine današnjega sarajevskoga govora. D. Šurmin.

Izvješće o prvom sastanku kršćanskih arkeologa u Spljetu-Solinu u Dalmaciji. S. Ljubić.

2. Knjiga 122.:

Potresi u Hrvatskoj. Dr. M. Kišpatić.

Dalnji prilog teorije cisoide. Dr. K. Zahradnik.

Rijeka Kupa i njezino porječje. Prof. M. Šenoa.

Čeljusti Hymenoptera, imenito Apida. Dr. A. Langhofer.

3. Knjiga 123.:

Prilog teoriji krivulja trećega stupnja i trećega razreda. Dr. K. Zahradnik.

O pravilnom 13-kutniku. Prof. Ljub. Ivanković.

Prilog teoriji Pascalova limaçona. Dr. Vladim. Varićak.

Razvitak funkcije vjerojatnosti na temelju Wallisova teorema $2a\frac{\pi}{2}$. Prof. Ed. Doležal.

Zaštitne boje i ponos u životinjstvu. J. Torbar.

4. Knjiga 124.:

Putovanje po balkanskom poluotoku XVI. vijeka. Dr. P. Matković.

Osebine današnjega riječkoga narječja. R. Strohal.

Stay prema Lukreciju. Dr. M. Šrepel.

b) Starine. U te se knjige uvršćuju spomenici za povjest državnu, crkvenu, pravnu, književnu, prosvjetnu, jezičnu i t. d., kojim nema mjesta u velikim zbornicima. Znameniti su spomenici srednjega vijeka, koji su pisani hrvatskim ili srpskim jezikom, i to ćirilicom, glagolicom i latinicom.

Godine je 1895. izdana starina knjiga XXII.:

Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII. (Continuatio 1256—1279.) J. Kukuljević.

Spomenici o hrvatskih gardah na dvorovih u Draždjanih i Potsdamu. A. Lopašić.

Dnevnik baruna Baltazara Patačića od god. 1687. do 1690. E. Laszowski.

Bibliografski pabirci iz dubrovačkijeh arkiva. Dr. K. Vojnović.

Iz „Izvještaja o primorskim arkivima“. A. Lopašić.

Prilog za povjest slavenskoga juga god. 1848. Fr. Radić.

c) Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium.

Tih je monumenata izišla knjiga XXVII.:

Monumenta Ragusina: Libri Reformationum Tomus III. Ann. 1359—1364.

d) Posebna djela.

Fosilne ribe Komena, Mrzleka, Hvara i M. Libanona. Dr. Drag. Gorjanović-Kramberger.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Svezak 15. (Jasla—Jezičac). P. Budmani.

Zbornik jugoslavenskih umjetnih spomenika. Prvi svezak: Zavjetna spomen-slika slavenskih apoštola i srodni njoj spomenici. Prof. dr. L. Jelić.

Život i djela dr. Fr. Račkoga. T. Smičiklas.

Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1895. Svezak deseti.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti posjeduje još i lijep broj rukopisa.

